

BOER
J. V. W.
L.
Rape
Janv

DE OPKOMST
VAN HET
NEDERLANDSCH GEZAG
IN
OOST-INDIË.

VERZAMELING VAN
ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT HET OUD-KOLONIAAL ARCHIEF.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

J H R. M R. J. K. J. D E J O N G E.

DE TIENDE EN LAATSTE DEEL.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

M. L. V A N D E V E N T E R.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
M D C C C L X X X V I I I I.

AFGESCHREVEN
1888
KCL

I N H O U D.

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK	Blz.	I
NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK	"	LVIII
DERTIGSTE HOOFDSTUK	"	XCIV
EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK	"	CXX
Oorspronkelijke stukken 1799—1811.		
I. Rapport van den Directeur-Gen. Siberg, 1 October 1799.	"	1
II. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan het O.-I. Comité, 20 December 1799	"	5
III. Dezelfden aan den Aziatischen Raad, 30 December 1800	"	13
IV. Staat van „s Compagnie's Navale Macht", op 1 Januari 1801	"	31
V. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan den Aziatischen Raad, 31 Januari 1802	"	31
VI. Adviezen omtrent het „Bericht" van D. van Hogendorp:		
a. van Siberg, 19 Mei 1802	"	39
b. van Wiese, 17 Augustus 1802, met Aanteekeningen van G. K. van Hogendorp	"	43
c. van IJsseldijk, 31 Augustus 1802	"	109
VII. Memorie van verkochte handelsproducten (1798—1802), Augustus 1802	"	113
VIII. Alsvoren van Koffij (1795—1802), 17 September 1802)	"	114
XI. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan den Aziatischen Raad, 17 September 1802	"	115
X. Verslag der reis van N. Engelhard naar de Vorstenhoven, den Oosthoek, enz., 27 Mei 1803	"	118
XI. Overzicht der Cultures van Java, 19 Augustus 1803	"	234
XII. De Gouverneur-Generaal Siberg aan den Aziatischen Raad, 24 October 1803	"	241

XIII. Advies van Siberg, betreffende den Franschen bijstand, December 1803.	Blz. 246
XIV. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan den Aziatischen Raad, 1 Februari 1804	" 249
XV. Dezelfde aan denzelfden, 7 Juni 1804	" 251
XVI. Dezelfde aan denzelfden, 6 Augustus 1805.	" 258
XVII. Dezelfde aan denzelfden, 6 September 1805	" 262
XVIII. Particuliere brief van R. G. van Polanen, 18 Maart 1806	" 265
XIX. Alsvoren, 28 April 1806	" 268
XX. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan den Aziatischen Raad, 12 Dec. 1806	" 272
XXI. De Gouverneur-Generaal Wiese aan den Minister van der Heim, 1 Juli 1807	" 276
XXII. Dezelfde aan denzelfden, 5 Augustus 1807.	" 279
XXIII. Wiese en van IJsseldijk aan denzelfden, 15 November 1807	" 283
XXIV. De Gouverneur-Generaal Wiese aan denzelfden, 31 Dec. 1807	" 290
XXV. Memorie van overgave der Landvoogdij door Wiese aan Daendels, 10 Januari 1808	" 294
XXVI. H. W. Muntinghe aan N. Engelhard, 27 Februari 1808 .	" 300
XXVII. De Gouverneur-Generaal Daendels aan den Minister van der Heim, 20 Maart 1808.	" 304
XXVIII. Dezelfde aan denzelfden, 12/23 November 1808	" 314
XXIX. Propositie van IJsseldijk in Rade van Indië, 30 Nov. 1808	" 338
XXX. De Gouverneur-Generaal Daendels aan den Minister van der Heim, 19 Maart 1809.	" 341
XXXI. R. G. van Polanen aan den Gouverneur-Generaal Daendels, 20 Augustus 1809	" 356
XXXII. De Gouverneur-Generaal Daendels aan den Minister van der Heim, 23 Augustus 1809	" 386
XXXIII. Dezelfde aan denzelfden, 7 September 1809	" 419
XXXIV. Dezelfde aan denzelfden, 16 October 1809.	" 421
XXXV. Dezelfde aan denzelfden, 30 November 1809	" 433
XXXVI. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan denzelfden, 31 Januari 1810	" 440
XXXVII. De Gouverneur-Generaal Daendels aan denzelfden, 4 Maart 1810	" 449
XXXVIII. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan denzelfden, 31 Maart 1810.	" 453
XXXIX. De Gouverneur-Generaal Daendels aan denzelfden, 25 April 1810	" 458
XL. Dezelfde aan denzelfden, 26 Mei 1810	" 462
XLI. R. G. van Polanen aan denzelfden, 26 Augustus 1810. .	" 471
XLII. Rapport van Chassé omtrent de suikercultuur, 15 Sept. 1810	" 484

XLIII. De Gouverneur-Generaal Daendels aan Koning Lodewijk, 28 September 1810	Blz.	489
XLIV. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan den Mi- nister van der Heim, 30 September 1810	"	497
XLV. De Gouverneur-Generaal Daendels aan denzelfden, 26 Oct. 1810	"	500
XLVI. Memorie omtrent den handel van Java, 28 November 1810	"	513
XLVII. De Gouverneur-Generaal Daendels aan Keizer Napoleon, 20 December 1810	"	519
XLVIII. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan den Minister van Koloniën, 31 December 1810.	"	521
XLIX. R. G. van Polanen aan denzelfden, 3 Januari 1811.	"	531
L. Contract met den Soesoehoenan, 6 Januari 1811.	"	534
LI. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan den Minister van Koloniën, 31 Januari 1811	"	537
LII. De Gouverneur-Generaal Janssens aan denzelfden, 16 Juni 1811	"	539
LIII. Dezelfde aan denzelfden, 21 Juni 1811	"	540
LIV. Dezelfde aan denzelfden, 29 Augustus 1811	"	542
LV. Dezelfde aan denzelfden, 5 October 1811	"	545
LVI. Staat der geldheffingen door Daendels op Java	"	550

HOOFDSTUK XXVIII.

Aan het bestuur over Nederlandsch Indië, dat — zooals in ons voorgaande Deel is aangewezen — op zoo zonderlinge wijze door Commissarissen-Generaal, in buitengewone zending te Batavia zijnde, met de Hooge Regeering vereenigd werd uitgeoefend, was in de zitting der Gecombineerde Vergadering van 14 September 1799 een einde gekomen. In die zitting verklaarde de Gouverneur-Generaal van Overstraten, namens het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, dat alle last en macht te voren aan Commissarissen-Generaal verleend, hadden opgehouden, zoodat van dat oogenblik af de regeering van Ned.-Indië weder bij Gouverneur-Generaal en Raden berustte ¹⁾. De oude vorm van regeering was aldus hersteld. Slechts zou het hooge Indische bestuur zich voortaan in alles plaatsen op het standpunt van het rapport, dat die Commissarissen den 4 Juli 1795 hadden uitgebracht ²⁾.

Het doel door de stellers van dat staatsstuk voornamelijk beoogd, werd echter niet bereikt. De rijke opbrengst die Java aan het moederland in Europa leveren zou, werd daar niet genoten, maar strekte veeleer om de kolonie zelve te behouden. De handel der neutrale natiën kocht de producten — thans gouvernementsproducten geworden — op Java, en terwijl de kosten der eigen scheepvaart bespaard werden, bleef het moe-

---

1) Afzonderlijke brieven van het O.-I. Comité aan van Overstraten en van Overstraten aan het Comité, van 17 Januari en 11 October 1799.

2) Zie Deel XII, n°. XLIX.

derland ook van al de voordeelen daarvan verstoken. Dit was een natuurlijk en noodlottig uitvloeisel van den voortdurenden oorlogstoestand.

De Java-Zee en de groote Indische Oceaan, gedurende anderhalve eeuw het vreedzame veld dat Nederland's handelsvloeten doorploegd hadden, waren nu het terrein der vernielende werkzaamheid van oorlogschepen en kapers geworden, het slagveld waarop onze laatste Oostindievaarders het leven hadden gelaten. De Kaap, het toevluchtsoord der onzen, was reeds verloren; maar nog waren op dien weg twee voorname puuten in handen onzer machtige bondgenooten, als een ernstige bedreiging voor onze vijanden, de Engelschen. Ile de France en Bourbon vormden nog het brandpunt van het verzet tegen de snel wassende britsche macht in Indië, de basis der met zoo goed gevolg gevoerde tochten der Fransche kapers in die zeeën, het steunpunt waarop Batavia nog in haar afmattenden strijd bouwen kon. Onder de leiding der bekwaamste zeelieden welke Frankrijk's maritieme geschiedenis van dat tijdperk weet aan te wijzen, berokkenden die kapers een zoo ontzachelijke schade aan de Engelsche O.-I. Compagnie, dat voor verscheidene millioenen ponden sterling aan britsch eigendom binnen weinige jaren te Port-Louis werd opgebracht. Mauritius, in handen der Franschen, leverde een bron der grootste gevaren op voor de veiligheid van Bengalen's Westkust. En niets kan minder bevreemden dan dat Wellesley, de Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië, er reeds in de eerste jaren zijner landvoogdij ernstig op bedacht was dien hinderpaal voor goed uit den weg te ruimen ¹⁾).

Des te meer opmerkelijk is het dan ook, dat men te Londen het belang eener onderwerping van Java kennelijk hooger aansloeg dan die van Ile de France. Volkomen eenstemmigheid

1) Report on the Records of the India Office, I part 1 (Parl. P. 1887), — Selection from Wellesley's Despatches, *passim*, — Hoùgh, Polit. and Milit. Events in India, I.

bestond daaromtrent tusschen de Regeering van Koning George III en de O.-I. Compagnie waarschijnlijk niet, maar het verdient ten volle onze aandacht dat, terwijl een onderneming tegen de Nederlandsche en de Fransche bezittingen in de Indische Zeeën in de staatkunde van beide op den voorgrond stond, daar waar tusschen de eene en de andere gekozen moest worden het Britsche Staatsbestuur veeleer de voorkeur aan de onderwerping van Batavia scheen te geven.

De verovering van Mauritius en Bourbon, die trouwens eerst in 1810 plaats had, was voor de veiligheid van Engeland's handel en bezittingen onvermijdbaar noodzakelijk. Eerst daardoor zou een einde komen aan de vernielende kaapvaart in de Indische Zeeën, even als deze op de kusten van Amerika geëindigd was met het verlies der laatste Fransche koloniën in de Antillen. Aan die kaapvaart had echter Java evenmin deel, als aan eenigen aanslag tegen de macht of het gezag der Engelschen in Bengalen. Men was te Batavia sedert den eersten Engelschen oorlog — hoeveel te meer niet bij het begin dezer eeuw — met machteloosheid geslagen, en in Londen zoowel als in Calcutta was die toestand maar al te goed bekend. Wanneer men nu bij den inoffensieven toestand van 1800, „the reduction of Batavia” op den voorgrond ziet stellen, dan wijst dit dus ongetwijfeld op een staatkundig plan, dat toen ter tijde bij het Britsche Staatsbestuur reeds vaststond, en welks uitvoering slechts door een samenloop of liever een opvolging van verschillende gebeurtenissen telkens verschoven werd.

Op het keerpunt der twee eeuwen was de Egyptische expeditie de alles beheerschende gebeurtenis van dien aard. En de briefwisseling welke bij die gelegenheid tusschen markies Wellesley en den bevelhebber der Britsche zee-macht gevoerd werd, geeft ons een vrij helder inzicht in de oogmerken der Regeering te Londen. Zooals bekend is, heerschte er tusschen den genoemden Landvoogd en den Vice-Admiraal Rainier verschil van gevoelen over de in die tijden allergewichtigste vraag, of

tot een onderneming tegen eene der bezittingen van eene met Engeland in oorlog zijnde mogendheid mocht worden besloten, zonder uitdrukkelijken last der Britsche Staatsregeering ¹⁾. Rainier, die deze vraag ontkennend beantwoordde, weigerde op grond daarvan zijne medewerking tot een aanslag tegen de Fransche eilanden, op een oogenblik dat deze van verdedigingsmiddelen ontbloot waren. De aangevoerde grond verkrijgt een bijzondere beteekenis, wanneer men in aanmerking neemt dat Wellesley aan dien Admiraal tevens het volgende geschreven had: „I find myself compelled to suspend a second time the final execution of His Majesty's commands respecting Batavia” ²⁾. Batavia (Java) was dus het voorwerp der uitdrukkelijke bevelen van Zijne Britsche Majesteit, wier volvoering de Gouverneur-Generaal op een gegeven oogenblik slechts wilde uitstellen, uithoofde der buitengewone kansen, die zich toen aanboden, om een grooten slag te slaan op Mauritius. Dit was zoo waar, dat, toen Admiraal Rainier's weezin om anders dan naar de uitdrukkelijke bevelen van het ministerie (te Londen te handelen, niet kon overwonnen worden, Wellesley in overeenstemming met hem besloot de op Ceylon verzamelde troepen tegen Batavia te bezigen ³⁾. En toen dit besluit onuitgevoerd blijven moest wegens den inmiddels ontvangen stelligen last de Franschen in Egypte aan te tasten, volhardde de Britsche Gouverneur-Generaal niettemin bij het voornemen — een voornemen gegrond op „His Maj. commands” — om, indien die tocht naar Egypte wellicht onnoodig blijken zou of spoedig tot een goed einde mocht gebracht worden, de van daar terugkeerende legermacht alsdan aan te wenden „for the reduction of Batavia” ⁴⁾.

1) Vg. Wellesley to Rainier, in de „Selection” enz. p. 756—760.

2) Wellesley to V. Adm. Rainier, 22 October 1800 (Wellesley-Despatches II, p. 399—401.)

3) Well.-Desp. II, p. 155, — Mill and Wilson, History of Brit.-India VI, p. 348—352.

4) Wellesley to V.-Adm. Rainier 10 Februari 1801 (W.-Desp. II, p. 759), — Zie ook hierachter bl. 33.

De terugkeer der Britsch-Indische troepen uit Egypte had eerst plaats in den zomer van 1802, en de vrede van Amiens sloeg aan die voornemens den bodem in. Maar toch blijkt uit het voorgaande genoegzaam, dat de Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië in het jaar 1800 reeds in 't bezit was van bevelen „for the reduction of Batavia”, die hij toen nog verhinderd werd op te volgen. De verontschuldiging dat hij daarin ten tweeden male in gebreke moest blijven, was niet het minst kenschetsend om hare dagteekening: zij werd toch geschreven in October 1800, nadat de blokkade door de Engelsche zeemacht reeds feitelijk voor Batavia ingesteld was, en verried alzoo onwillekeurig, maar onwederlegbaar, het bestaan van verder reikende plannen. Hoewel het ons niet heeft mogen gelukken de letter van „His Majesty's commands” in deze te leeren kennen ¹⁾, schijnt het dus niet gewaagd aan te nemen, dat op dit tijdstip, Java alleen door den besproken tocht naar Egypte voor een ernstigen aanval der Engelschen is behoed geworden. In alle gevallen mogen wij, als minder juist, de bewering verwerpen, volgens welke Engeland's aandacht eerst op de verovering van Java zou gevallen zijn nadat onze Republiek bij Frankrijk was ingelijfd ²⁾.

En evenmin ontbrak het aan pogingen van de Fransche zijde, om alreeds vasten voet op Java te verkrijgen. Uit den aard der zaak moest eene samenwerking der Europeesche koloniën in de Indische zeeën tegen den gemeenschappelijken vijand in

---

1) Op de pogingen, door mij aangewend om nadere opheldering daaromtrent uit de archieven van het India-Office te Londen te verkrijgen, volgde het bescheid dat daartoe een *officiële* aanvraag verlangd werd. Het onlangs openbaar gemaakte Blue Book, waarin een Verslag omtrent de bescheiden welke dat archief over het hier behandelde tijdvak bevat, maakte het zeer waarschijnlijk, dat de noodige opheldering langs dien weg had kunnen verkregen worden. In weerwil hiervan, en ofschoon de besproken feiten een eeuw oud zijn, heeft Z. Exe. de Minister van Buitenlandsche Zaken van Karnebeek gemeend bezwaar te moeten maken tegen het doen der gevorderde aanvraag te Londen.

2) Zie P. Myer, Fransche heerschappij, blz. 13—16, en Levyssohn Norman, Britsche heerschappij over Java, blz. 19, 20.

het wederzijdsch belang zijn, en het was begrijpelijk dat de Regeering van den Eersten Consul in Frankrijk, voortbouwende op de noodlottige overeenkomst die sedert 1795 de Bataafsche Republiek aan de Fransche vastsnoerde, thans ook verlangde alle handelingen van Batavia aan die van Ile de France ondergeschikt te maken. De rechtstreeksche poging daartoe na den vrede van Amiëns beproefd, is echter tot dusver onbekend gebleven: zij werpt niet alleen een helder licht op het karakter van den steun, door Frankrijk in de Oost-Indische bezittingen geboden, maar ook op de gezindheid die in de regeerende kringen te Batavia heerschte.

Den 11 December 1803 wierp het eskader van den Franschen Schout bij Nacht Linois, van Ile de France komende, het anker ter reede van Batavia, de tijding medebrengende dat de oorlog door Engeland ook aan de Bataafsche Republiek op nieuw verklaard was, en de vijandelijkheden hervat waren. Dit eskader voerde tevens 200 man troepen aan, het overschot van dat Fransche bataillon dat reeds eenige jaren te voren dienst op Java had gedaan, maar die eerlang door een veel talrijker macht zouden gevolgd worden. In afwachting dat deze zou opdagen, werd intusschen de Adjudant-Generaal de Gosson met een Etat-major, bestaande uit hoofdofficieren van alle wapenen, door den Eersten Consul gezonden, ten einde het opperbevel op Java te voeren en tevens de betrekkingen tusschen de beide natiën te regelen ¹⁾.

Die zending van gedeeltelijk diplomatieken aard moest de Hooge Regeering te meer bevreemden, wijl in het bestaande traktaat tusschen de Fransche en Bataafsche Republieken daarvoor geen grond hoegenaamd aanwezig was; en al stelde zij bij de hervatting van den oorlog hoogen prijs op krijgskundige hulp, zoo kon toch de hier vrijwillig aangeboden, metterdaad uit niet meer dan 200 man bestaande, maar aangevoerd door

1) Zie No. XIII en XIV.

een brigade-generaal met een staf van 40 hoofdofficieren, niet nalaten haar argwaan op te wekken. Siberg vond dan ook al dadelijk bezwaar de verlangde betrekkingen met de Gosson aan te knopen, en, wat meer is, weigerde vergunning te geven tot het ontschepen der Fransche troepen, alvorens de aard van diens zending volkomen zou zijn opgehelderd. Nu hielden de stukken die deze moesten toelichten en wettigen, onderling eenige tegenstrijdigheden in, welke der Hooge Regeering de gelegenheid aanboden zich uit die teedere zaak te redden. Aan den eenen kant, had zij toch, bij afwijzing van den Franschen Generaal, den toorn van den Eersten Consul, sedert tot Keizer verheven, jegens het moederland te vreezen; terwijl, aan den anderen, diens aanneming in de hem toegedachte hoedanigheid het begin der onderwerping aan een Fransch oppertoezicht, met al de gevolgen daarvan voor het bestuur van Java en de verhouding tot de inlandsche vorsten, zou in zich sluiten. Het overleg waarmede in deze gehandeld werd, behoedde de Republiek en de Kolonie beide voor dit alternatief; en terwijl de toegezondene Fransche troepen bleven, om tot de verdediging van Java mede te werken, keerde de Gosson met zijn talrijken staf onverrichter zake naar Ile de France terug ¹⁾).

Maar al bleven ook de gevreesde gevolgen voor de Hooge Regeering in het moederland achterwege en werd Napoleons aandacht door zijne grootsche continentale ontwerpen van Indië afgeleid, te Batavia zou men de uitwerking van het voorgevallene ondervinden in eene merkbare verkoeling der betrekkingen met Frankrijks vertegenwoordigers te Port-Louis en in de Indische Zeeën. Alle daarop gevolgde aanvragen bij den Gouverneur der Fransche bezittingen, hetzij om manschappen hetzij om krijgsmateriëel, bleven voortaan vruchteloos. En de vlootvoogd over het smaldeel, dat de Gosson met zijn staf naar

---

1) Zie bl. 251.

Batavia had overgebracht, was, na diens terugzending, tot geene samenwerking met Hartsinck's divisie meer te bewegen, en haastte zich met al zijne onderhebbende bodems de wateren van Java te verlaten ¹⁾.

Des te meer opmerking verdient, in het licht dier te voorziene gevolgen, de houding en beslissing der Nederl.-Indische Regeering met opzicht tot de zending van Napoleon's emissaris. Zeker kon Siberg, noch iemand, voorzien dat het moederland en daarmede zijne overzeesche bezittingen eerlang onder den scepter der Napoleoniden komen zouden, om kort daarop bij het Fransche Keizerrijk te worden ingelijfd. De wegzending van de Gosson bleef niettemin een van die krasse maatregelen, waardoor, wel is waar, een voorbijgaand onweder bezworen kan worden, maar die dikwerf de verst reikende gevolgen na zich slepen. Was diens komst te Batavia werkelijk, zooals voorgegeven werd, de voorbode van de zending eener talrijker macht, dan beroofde men zich aldus ook van de mogelijkheid om het verdedigingsleger der kolonie op afdoende wijze te versterken. Wij zien daarom in de handelwijze der Hooge Regeering, bij alle waardeering der gronden die daarvoor aangevoerd konden worden, een niet te miskennen blijk van Fransche antipathiën; antipathiën, die niet slechts begrijpelijk maar volkomen verdedigbaar waren, met het juk voor oogen, dat het traktaat van Mei 1795 aan het moederland opgelegd had, datzelfde traktaat waarmede Gosson, onhandig genoeg, zich gewapend had ten einde zijne zending op Java ingang te doen vinden. Nog was er hier niets voorgevallen, wat bij diens vertrek aan een verademing kon doen denken; maar het kennelijk streven reeds om den franschen invloed te vestigen en tegelijk

---

1) Zie bl. 252, 3.

De aandacht zij hier te meer gevestigd op het feit, dat de Fransche vlootvoogd Linois de samenwerking met Hartsinck weigerde, wijl juist het tegendeel beweerd wordt door J. C. de Jonge (Geschiedenis van het Zeewezen V, bl. 617, 8), en laatstelijk door Meinsma (Geschiedenis der N. O. I. Bezittingen II, bl. 11).

met de hulpverstrekking ook met woeker het loon te bedingen, wekte zulk een weerzin, dat men den eersten stap daartoe met ongewone geestkracht afsneed.

En die richting bleef te Batavia bovendrijven, nadat Koning Lodewijk tot heerscher over Holland was verheven, en zelfs nadat dat koninkrijk van de kaart verdween om in het Fransche rijk op te gaan. Het „*Damn the King*” waarmee de invloedrijkste staatsambtenaren in Indië's hoofdstad de troonsbestijging van den Koning van Holland begroetten, was kenschetsend niet slechts wegens zijn strekking, maar ook wegens de taal waarin het uitgesproken werd. Een man zoo gematigd als de Gouverneur-Generaal Wiese, die evenmin door afkomst als door vooroordeelen tot partijkiezen geneigd was, zag zich toch tot eene berisping verplicht toen de bevelhebber van het leger op Java een feest ter eere dier troonsbestijging gaf. Hoe weinig overigens dat feest van harte aangeboden werd, bleek wel daaruit dat niet de gastheer-legerkommandant, maar een der officieren van het Fransche bataljon de gezondheid des Konings instelde. Die gezondheid werd toen beantwoord op eene wijze, waarin de heerschende antifransche gevoelens zich op de scherpste wijze openbaarden. De Nederlandsche kolonel Mahieu ontzag zich daarbij niet, eene vergelijking tusschen Koning Filips van Spanje en Koning Lodewijk te maken, een vergelijking historisch zoo onjuist en ongelukkig mogelijk, maar die hem tot deze slotsom leidde, dat de een zoowel als de ander verdiende uit Holland te worden verjaagd ¹⁾. Het kon moeielijk erger; en al de gemoedelijkheid en het gezag van den landvoogd was er noodig, om de wrijving en oncenigheid tusschen de Nederlandsche en Fransche officieren bij te leggen, de klove aan te vullen, die echter niet meer te dempen was.

Bij elke gelegenheid dat Engelsche schepen zich voor Batavia vertoonden, nam de verdeeldheid toe, en was de Hooge Regee-

---

1) Zie blz. 276—278.

ring verplicht alles aan te wenden wat strekken kon om, in den zoo gevaarvollen toestand, altans de openbare orde te bewaren. De oproeren onder het scheepsvolk, die te Amsterdam en den Helder wegens de verandering van het staatsbestuur waren uitgebroken, vonden weerklank bij de bemanning van Hartsinck's eskader, zoodat de matrozen der weinige overgebleven schepen in Indië weigerden den eed aan den Koning af te leggen. Zij dreigden zelfs, voor zooveel de „Revolutie” en de „Pluto” betrof, met hunne bodems naar een Engelsche haven te verzeilen. De ziekte van Hartsinck, aan wien op dat oogenblik reeds verlof naar Europa verleend was, en de toegewendheid van de bevelhebbers der beide genoemde schepen, maakten dat gevaar nog grooter. Gelukkig voorkwam de kordaatheid van den landvoogd ergere gevolgen, door die gezaghebbers onmiddellijk te ontslaan en de schuldigen te straffen, en wist Wiese dat deel der bemanningen dat naar Batavia overkwam, tot het afleggen van een nieuwen eed van gehoorzaamheid te noopen en aan de krijgsdienst te lande op Java te verbinden ¹⁾.

Zoo sprak uit menige daad, uit de behandeling van menig punt dat de teederste belangen der kolonie raakte, een geest die van de onderwerping aan Europa's overweldiger even ver verwijderd was als van een heulen met den vijand, die haar keer op keer gevoelige slagen toebreacht. Daendels heeft steeds volgehouden dat er te Batavia een Engelschgezinde partij bestond, die met verlangen het oogenblik verbeidde waarop die natie de Kolonie zou overmeesteren: hij zou de waarheid heter gehuldigd hebben met te zeggen, dat de bovendrijvende richting aldaar anti-fransch gezind was en zich in alle belangrijke vraagstukken als zoodanig kennen deed ²⁾ Het was een soort van

1) Zie N°. XXII. Het verhaal dat wij van deze gebeurtenis bij J. C. de Jonge (Gesch. v. h. Zeewezen V, bl. 628, 9) vinden, wordt hierdoor aangevuld en belangrijk gewijzigd.

2) In eene Ms. „Justificatoire Memorie,” zegt D. F. van Alphen, toenmaals tweede gezaghebber te Soerabaja: „Met diepe neerslachtigheid was door mijne

onzijdigheid, die men in dit tijdperk van algemeenen volkenstrijd te Batavia wenschte te volgen; een onzijdigheid niet zoo zeer met sympathiën, als wel met sterk sprekende antipathiën, over wier houdbaarheid alleen de loop der gebeurtenissen uitspraak kon doen ¹⁾. Die antipathiën golden al wat Fransch was, en allermeeest wat zijn aanzijn of macht aan de Napoleoniden ontleende. Maar hiermede was nog zoo weinig het denkbeeld eener Engelschgezinde partij op Java vereenzelvigd, zoo groot was de voorkeur en ook het belang bij het behoud van eigen beheer en bestaan, zooveel eindelijk vermocht de vaderlandsliefde, dat zelfs een Daendels, en een Daendels vooral, slechts te willen had gehad, om de zelfstandigheid der Kolonie tegen den dwang der inlijving bij een vreemd Rijk te handhaven. Ongelukkiglijk was Daendels juist niet vatbaar voor het waarlijk nationale, het waarlijk heroïeke van zulk een daad.

Keeren wij thans terug tot de gewone volgorde der gebeurtenissen, dan moeten wij in de eerste plaats stilstaan bij het groote feit dat het einde van van Overstraten's landvoogdij kenmerkte, die blokkade van Batavia, waarvan zoowel de strekking als de plotselinge opbraak ons minder duidelijk zouden zijn indien wij niet vooraf een denkbeeld van de Britsche koloniale staatkunde op dat oogenblik verkregen hadden. Eigen-

---

landgenoten op Java de voorloopige tijding ontvangen, dat Holland gedwongen was geworden een broeder van Napoleon als Koning te ontvangen. Ik schroom niet te zeggen, dat wij van gevoelen waren dat het plichtmatig was geen vreemd gezag op Java te erkennen, en dit eiland in onafhankelijkheid te bewaren voor het moederland, totdat eens weder aldaar een wettig gouvernement zoude hersteld zijn. Maar toen ons op eene stellige wijze bericht werd, dat het Koninklijk bestuur door de vertegenwoordigers van de natie erkend, en deze overgang als het eenige redmiddel voor Holland beschouwd was geworden, dacht men zich te mogen en te moeten onderwerpen. Onze vaderlandsliefte en attachement aan het vorig wettig bestuur van het Moederland werd echter door meer verlichten, die boven deze gevoelens verheven waren, met den bij hen zoo hatelijken naam van anglomanie gebrandmerkt."...

1) Vg. o. a. bl. 417, 8.

aardiglijk zal hier ook een blik moeten geslagen worden op de voorbereidende maatregelen, tot afwering van den slag die Java onophoudelijk bedreigde, en welke in staat- en krijgskundig opzicht, en vooral in het eerste, zoo belangrijk verschilden van die, welke in vervolg van tijd den val van het eiland onmiddelijk vooraf gingen. Wat de verdedigingsmiddelen betrof, was men nu in vergelijking met een later tijdstip ontegenzeggelijk in het nadeel, daar sedert vijf volle jaren geen versterking uit Europa ontvangen was, en men nog uitsluitend teerde op de laatste krachten der wegstervende Compagnie. Met zoo gebrekkige hulpmiddelen was intusschen alles gedaan wat strekken kon om de inlandsche militairen, die helaas de groote meerderheid der legermacht uitmaakten, in den wapenhandel te oefenen. Over het geheele strandgebied was, ten koste der regenten, eene landmilitie onder den naam van pradjoerits ingevoerd, die in compagniën verdeeld, onder het bevel van daartoe aangewezen officieren geregeld geoefend werden: zij vormde eene vrij talrijke macht ¹⁾. Omstandige voorschriften waren, voor het geval eener landing der Engelschen, tot eene retraite naar de bergstreken en de verdediging der daarheen leidende passen gegeven; en in 1798 was reeds met het oog daarop het besluit genomen, de voorhanden en in de toenmalige omstandigheden onverkoopbare oogsten naar magazijnen in de bovenlanden in veiligheid te brengen ²⁾. Ten einde in het nijpende gebrek aan Europeesche troepen te voorzien, wierf men herhaaldelijk Madoereezen en vrijwillige oosterlingen aan, en naast de mariniers der verlatene oorlogschepen werden de Chineezen in de handteering van het geschut geoefend. Vaste premiën werden voor heldhaftige daden tegen den vijand uitgeloofd. Nu eenmaal op de meest formeele wijze beslist was dat Batavia tegen een buitenlandschen vijand verdedigd moest

---

1) Zie P. Myer's Biographie van Overstraten, blz. 231, 2 en de getuigenis van Daendels, op bl. 328 hierachter.

2) Zie Deel XII blz. 562, 3.

worden ¹⁾, werden ook de voornaamste krachten in het gezonde kampement van Weltevreden samengetrokken. De verdediging der stad moest aan de burgerij worden overgelaten. Eene reeks van batterijen verdedigde alle toegangen van de zeezijde; een sterke post hield Toegoe bezet, een tweede Poelo Gadong, halverwege Toegoe en de veldschans Meester Cornelis. Ook was de schans Tandjong Poera op nieuw versterkt, terwijl inlandsche vaartuigen, door de zorg der regeering met geschut voorzien, onder een vertrouwd hoofd, de rivier van Krawang afsloten ²⁾. Daarbij stelde de samenwerking die allerwege op het eiland ondervonden werd, de regeering in staat een goed figuur tegenover dezen eersten aanval van een Europeeschen vijand te maken.

Waarin toch de staat van zaken van 1800 vooral van dien van 1810 en 11 verschilde, was de betrekking van het gouvernement met de inlandsche vorsten van Java, was de toestand der maatschappij en de gezindheid der bevolkingen. Met meesterhand had van Overstraten de betrekkingen met de vorsten geregeld, en van alle omstandigheden partij getrokken om hen aan het Nederlandsch bestuur te verbinden ³⁾. Dit was in zijn oog, en terecht, de eerste eisch van den gevaarvollen toestand, waarin de verlaten kolonie door den oorlog met Engeland gebracht werd. Waar wezenlijk gevaar aan de hoven dier vorsten dreigde, aarzelde hij niet tusschenbeide te komen; een Koesocmo Diningrat werd in weerwil dat hij een gunsteling van den Keizer was, op Samarang onder toezicht gehouden; ministers en geestelijken wier verderfelijken invloed men vreesde, een Mangoe Sastro aan het Madoereesche hof, een kiai Toegoe aan dat van Soeracarta, werden zonder opzien te verwekken maar met bekwamen spoed verwijderd.

---

1) Zie Deel XII blz. 400—405.

2) Zie hierachter N°. III.

3) Vg. Deel XII, blz. 409—411, 433, 440, 454—456, 560—1, en hierachter blz. 29.

Waar echter het doel door toegevendheid bereikt kon worden, achtte van Overstraten deze door de tijdsomstandigheden dubbel gerechtvaardigd; en zoolang de erfelijke wispelturigheid des Sultans van Jokjokarta geen afbreuk aan diens goeden wil jegens het Nederlandsch bestuur deed, liet men ze te eerder ongestraft, daar zij zich zelve wreekte, en eindigde met juist die personen aan de regeering van het rijk te brengen die het gunstigst voor Batavia gestemd waren. ¹⁾ Een koning van Bantam, die wegens den steun door hem steeds in de hoofdplaats der Compagnie ondervonden, bereid was goed en bloed tegen de Engelschen op te zetten, werd tijdige hulp aangeboden bij den aanleg zijner strandbatterijen. En zoo werden aan Mangkoe Negara's kleinzoon de opofferingen, die deze zich jaren achtereen getroostte ten einde een geoefend legerkorps op de been te houden, door geldelijke ondersteuning lichter gemaakt. Dit had dan ook ten gevolge, dat op het tijdstip waarop de Engelsche vloot voor Batavia verscheen en de lang gevreesde landing door den vijand stond ondernomen te worden, het Europeesch bestuur op Java zich veilig mocht achten, waar het ook zijne blikken liet gaan; dat rust en orde over het geheele eiland bleven heerschen; dat met ééne enkele uitzondering (onder de onmiddelijke uitwerking van een landing der Engelschen) de inlander trouw bleef aan zijne oude meesters, en dat de vorsten wedijverden wie het eerst en het meest zijn aanbankelijkheid aan die meesters door daden toonen zou.

De Bantammers brachten, bij het bericht der verschijning van het eskader van Ball, dadelijk de batterijen in gereedheid, die onder Europeesche leiding dat gedeelte der kust tegen eene mogelijke landing moesten beveiligen. De Keizer zoowel als de Sultan hield zijn hulpleger marschvaardig, en wanneer het eene noch het andere opontboden werd, was dit omdat men er in de liniën van defensie van Batavia geen gebruik van kon maken. Van Overstraten bleef steeds van meening, dat de Javanen

1) Zie Deel XII blz. 435, 455, 560.

voor de krijgvoering aan de stranden niet deugden, maar dat hunne krachten met groot nut aan te wenden waren bij het afmatten van een buitenlandschen vijand en het afsnijden van diens toevoeren, ingeval men verplicht zoude zijn naar de bovenlanden terug te trekken ¹⁾. Toch kon, zooals later bleek, van het beter geoefende korps van Prang Wedono een meer uitgebreid nut worden getrokken. De Pangeran van Sumanap zond onverwijld een zijner zonen met troepen, die, vereenigd met andere, te Tjeribon geposteerd werden; terwijl diens vaartuigen mede voor den zoo hoogst noodigen vervoer van rijst werden gebezigd. Eindelijk had, reeds vóór de aankomst der Engelschen, de Panembahan van Madoera, om te ontmoet te komen in de moeielijkheden der recruteering, zijn oudsten zoon met 700 man naar Batavia gezonden, en deze Madoereezen namen dan ook aan de verdediging der hoofdstad een werkzaam deel.

Aldus konden, met tamelijke gerustheid, de blokkade en eerste pogingen tot landing der Engelschen gedurende drie volle maanden worden doorstaan. De altoos geringe beschikbare krachten, nog verminderd door het verlies in het voorjaar van twee der drie overgebleven oorlogschepen en door eene groote sterfte, die vooral onder de Europeërs te Batavia gewoed had ²⁾, lieten aanvallende bewegingen natuurlijk niet toe. Maar de verdediging werd met een cenheid gevoerd, de aanvallen werden met eene snelheid en kracht afgeweerd, die den vijand een geheel ander denkbeeld van de gesteldheid van zaken te Batavia moesten geven, dan dat waarmede hij gekomen was. Waar de gelegenheid en middelen tot uitvallen ontbraken, matte men hem af, door hem telkens te verontrusten en te verplichten dag en nacht in beweging te blijven. Eene poging om de in de baai prijsge-

1) Memorie van Overstraten, § 330.

2) Van Overstraten aan het O. I. Comité, 27 April 1800.

In dat voorjaar vielen, ten gevolge van een zoegavecht met de Britsche fregatten „Arrogant” en „Orpheus,” de oorlogschepen „Hertog van Brunswijk en „Dolfijn” in 's vijands handen (Gouv. Gen. en Rade van Indië aan het O. I. Comité, 13 Juni 1800).

maakte vaartuigen te hernemen en al de krijgsgevangenen van de eilanden te bevrijden, mislukte; maar wel slaagde de kapitein der Sumbawanezen er in den nacht van 26 op 27 September in, met zijne vaartuigen het grootste getal der gevangene inlanders op het eiland Purmerend te verlossen en naar Batavia over te brengen ¹⁾).

In de eerste dagen van October werden door den vijand pogingen tot landing beoosten Batavia gedaan. Een oorlogschip werd daartoe in de bocht van Tjilintjing geposteerd, terwijl een aantal gewapende sloepen de Maronde opvoeren, en den bewoners der negory van dien naam den schrik op het lijf joegen. Enkele hoofden stelden zich zelfs in verraderlijke betrekking met de Engelschen, zoodat het daar aanwezige geschut dezen in handen viel. Nauwelijks was de verontrustende tijding daarvan in het hoofdkwartier te Weltevreden ontvangen, of eene sterke afdeeling werd naar het landgoed Tjilintjing bewesten de Maronde gezonden om, gesteund door de posten van Toegoe en Poelo Gadong, den vijand den verderen indrang te beletten; met dat gevolg dat hij zich niet aan den wal waagde, en slechts, met behulp der Maronders, den aldaar gelegen bazaar en eenige woningen in brand stak. Daarop beproefden de Engelsche schepen een aanval op de rivier van Krawang en de rijstmagazijnen van Pakkies. Gewapende inlandsche vaartuigen, onder bevel van den moedigen Abdulla, betwistten hier den toegang, maar moesten voor de overmacht wijken; echter niet vóór dat men die vaartuigen had laten zinken, en de rijstpakhuisen verbrand had. Terwijl de inlandsche bevelhebber met zijn overgebleven manschappen naar Tandjong Poera de wijk nam, vaardigde van Overstraten onmiddellijk den kolonel von Lützwow met een deel der Wurtembergers en eenig geschut naar die schans af, ten einde de bezetting te versterken en ook daar den vijand tegen te gaan ²⁾).

1) Zie blz. 15—17.

2) Zie blz. 17—20.

Inmiddels was de Gouverneur-Generaal er op bedacht, verdere ondernemingen in de nabijheid der hoofdstad af te snijden door de verraderlijke Maronders met geweld ten onder te brengen, en aldus ook dat gedeelte der kust weder te bezetten. Een expeditie was tot dat einde onder den majoor van Jeetze in gereedheid gebracht, toen op den eersten November door den praabrief van een Deensch schip in Straat Sunda het bericht ontvangen werd, dat eene talrijker vloot der Engelschen van Madras op weg was naar Java. Wij weten reeds wat er van dat bericht was; maar in den gegeven stand van zaken, en bij de door ziekten zoozeer gedunde macht waarover de verdediging te beschikken had, oordeelde men toen raadzaam eene zooveel mogelijk geconcentreerde stelling te bewaren, totdat de uitkomst zou hebben doen zien of werkelijk nog meer vijandelijke schepen zouden opdagen. De uitkomst was integendeel verblijdend voor de benarde veste. Reeds weinige dagen later werd van den bevelhebber van het Britsche eskader een voorstel tot uitwisseling der krijgsgevangenen ontvangen, en op den 12de verliet de vijand voor goed de reede van Batavia. Hij beging echter, bij zijn vertrek, de laagheid van op de eilanden Onrust, de Kuiper, Edam en Hoorn alle gebouwen, zoo openbare als particuliere, in brand te steken en een daar gezonken schip te vernielen; daden waarover zelfs de Britsche regering niet nalaten kon haar afkeuring te doen blijken ¹⁾.

Het gevaar was geweken; maar ware de vijand sterk genoeg geweest om door te tasten, dan zouden de gevolgen niet te voorzien zijn geweest. Eene retraite naar de bovenlanden, de verdediging van alle wegen en passen die daarheen leidden, waartoe overigens alles was voorbereid, had dan wellicht alleen de mogelijkheid der voortzetting van den oorlog opgeleverd. Van Heeckeren schreef dan ook onder den indruk der bange

1) Het hier medegedeelde strekt tot wijziging en aanvulling van hetgeen uit de „Verhandelingen” van Nederburgh en Overstraten's biographie door P. Mijer bekend was.

oogenblikken, die hij gedurende zijne zending te Batavia mede doorleefd had: „het oogenblik van het verlies der colonie is nabij geweest”. Gaan wij toch na, hoe zwak de krijgsmacht op Java een paar jaren later was, dan kan die welke aan den aanval der Engelschen in 1800 het hoofd had geboden, daarvan niet noemenswaard verschillen). En dan vinden wij eene totale sterkte van nog geene 3000 man geregelde inlandsche troepen en nauwelijks 1000 Europeërs. Hoe oneindig ver was men dus verwijderd van de macht, die de Militaire Commissie voor de verdediging der Oost-Indische bezittingen noodig had geoordeeld! De omstandigheden waren, wel is waar, sedert gewijzigd, doordat het meerendeel dier bezittingen den Engelschen in handen waren gevallen. Maar deze werden ook weder bij den vrede van Amiens aan de Bataafsche Republiek teruggegeven. En de Hooge Regeering stelde, van dat oogenblik af, de vermeerdering der krijgsmacht met 7700 landtroepen en 1000 zeevarenden, en eene jaarlijksche aanvulling met 1000 man, als een gebiedenden eisch ²⁾).

De Aziatische Raad en het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek lieten metterdaad niets onbeproefd wat, bij den loodzwaren druk dien zij van de zijde van het Fransche bestuur in Europa ondervonden, mogelijk was om de Kolonie te hulp te komen. Zij hadden dit gedaan toen er nog geen uitzicht op vrede bestaan had, zoodat der Hooge Indische Regeering reeds vóór de onderneming der Engelschen tegen Batavia, de konst eener vrij aanzienlijke versterking was aangekondigd ³⁾. Daar-aan had echter geen gevolg kunnen gegeven worden, door het

---

1) Eene zeer geheime opgaaft der troepensterkte op Java, waarbij de inlandsche troepen door „Amsterdam,” de Europeesche door „Paris” aangeduid waren, werd door de Hooge Regeering aan het Uitvoerend Bewind verstrekt in het begin van 1803. Toen was reeds een deel der expeditie uit La Rochelle aangekomen, maar daarentegen was toen ook een vrij groot getal der verdedigers van 1800 reeds aan de heerschende ziekten bezweken.

2) Zie blz. 117.

3) De Aziatische Raad aan Gouverneur-Generaal en Rade v. Indië, 6 Maart 1800.

mislukken der uitzending uit de haven van Barcelona ¹⁾). De Aziatische Raad, zich daardoor niet latende ontmoedigen, deed geen tijd verloren gaan om troepen naar Java te zenden. Ditmaal beproefde hij het met beter gevolg over Frankrijk. Een kolonel in bataafschen dienst werd naar Parijs gezonden, met het doel manschappen aan te werven, en tegelijkertijd onderhandelde men met Amsterdamsche reeders over de middelen om hen over te voeren. De ondernemende koopman Adriaan van Hall, die zich later door zijne kaaprederij naam verwierf, nam aan de bemoeningen voor de uitrusting dezer expeditie een werkzaam deel, en werd zelfs aanvankelijk bestemd om haar als commissaris naar Indië te begeleiden. De wervers vermeden alle klippen door zooveel mogelijk vreemdelingen voor den Indischen dienst aan te nemen, zoodat het korps van 1200 man dat eerlang in zee ging, voor het meerendeel uit deserteurs van Duitsche legers was samengesteld ²⁾). De noodige geweren, wapenrustingen en amunitie werden te Versailles aangeschaft.

Reeds was door het Uitvoerend Bewind machtiging tot den aankoop van Fransche schepen gegeven, en een Fransch fregat werkelijk aangekocht ³⁾), toen de sluiting der vredes-preliminairen de noodzakelijkheid daartoe ophief, en de overeenkomst met de Hollandsche reeders kon gesloten worden. Even als de geworven troepen een mengelmoes van allerlei nationaliteiten vormden, vertoonde toen de transportvloot, die door Amsterdamsche bemiddeling bijeenverzameld werd, een stalenkaart van verschillende vlaggen; en naast de „Wakkerheid” en de „Goede Intentie”, zeilden dan ook de Deensehe „Christian”, de „Friedrich der Grosse” en „Carl von Benningsen” en zelfs de Engelsche „Navigation” naar de Fransche haven, waar de expeditie zich vereenigen zou. Op raad van Schimmelpenninck, toen gezant te Parijs, werd daarvoor la Rochelle gekozen. Maar

1) Zie daaromtrent Sillem, Het leven van Joh. Valkenaar, II blz. 115—131.

2) De Aziatische Raad aan het Uitvoerend Bewind, 10 Aug. 1801.

3) Besluit van het Uitvoerend Bewind, 2 September 1801.

van het oogenblik van de sluiting der preliminairen van Londen , werd het Uitvoerend Bewind er tevens op bedacht, een oorlogseskader van den staat, met Nederlandsche ambtenaren, naar Indië af te zenden. En met zooveel bekwamen spoed werd, toen eenmaal het besluit daartoe genomen was gehandeld, dat reeds twee korvetten derwaarts vooruitzeilden, nog eer de vrede tot stand was gekomen. Drie fregatten volgden, en deden la Rochelle aan, van waar zij met het meerendeel der transportschepen, 800 man troepen en amunitie aan boord hebbende, weinige dagen nadat het verdrag van Amiëns geteekend was, de reis naar Indië aannamen ¹⁾. In November van datzelfde jaar wierpen zij het anker voor Batavia.

Op den herhaalden aandrang der Hooge Regeering, gaf het Staatsbewind toen nog last aan den Gouverneur der Kaapkolonie, om van de Europeesche bezetting aldaar een deel naar Oost-Indië te zenden; tengevolge van welke order ook het drie en twintigste bataillon infanterie van den staat, sterk ongeveer 700 man, in het voorjaar van 1804 te Batavia aankwam ²⁾. Eindelijk werden de reeds gezondene oorlogsbodems, slechts vier maanden na hun vertrek uit la Rochelle, gevolgd door een formeel eskader, uit 3 linieschepen, 1 fregat en 3 brikken bestaande, over 'twelk het bevel aan den Schout bij Nacht Dekker was opgedragen.

De uitrusting der genoemde oorlogschepen in het moederland was intusschen met zooveel overhaasting geschied, het doel waarmede zij gezonden werden was zoozeer met andere doeleinden vermengd, dat voor elken onbevooroordeelden waarnemer het nut, dat daarvan verwacht kon worden, hoogst twijfelachtig was. John Barrow, die Dekker's eskader te Kaapstad bezocht,

1) Verbaal van den Aziatischen Raad, wegens de expeditie van La Rochelle naar Batavia, ad 8 October 1801 en 20 April 1802, — Rapport van kapitein Melissen van 6 Februari 1802, — Gradman en A. van Hall aan den Aziatischen Raad (La Rochelle) 3 Augustus 1802.

Op dien laatsten datum zeilden de laatste transportschepen uit La Rochelle naar Java.

2) Zie blz. 254.

en niet door den koopmansgeest der Hollandsche staatslieden bevangen was, kon zijne verbazing niet weerhouden over het feit, dat diens groote lineschepen nauwelijks half bemand waren, met bestemming naar Java, waar een volslagen gebrek aan Europeesch zeevolk heerschte. Volgens dien zelfden ooggetuige, verkeerden de kort te voren daarheen gezonden fregatten, de schepen van Muntz, Melissen en Buijskes, in volkomen gelijk geval ¹⁾. De oorzaak van dien zonderlingen en in de gegeven omstandigheden noodlottigen maatregel lag hierin, dat de regeering der Bataafsche Republiek, zich op het standpunt plaatsende van de regeering der oude Compagnie, hare oorlogschepen voor den koophandel trachtte te benuttigen. Terwijl men zich te Batavia met de hoop vleide, dat nu in het gedurende de laatste jaren en niet het minst tijdens de jongste blokkade diep gevoelde gemis aan strijdkrachten ter zee zou voorzien worden, hadden Dekker's lineschepen de bijzondere bestemming zooveel kofij mogelijk te laden voor het moederland; en waar, met het oog op alle gebeurlijkheden, eene groote ruimte van lastgeving en voorschriften een eerste vereischte mocht heeten, was de kommandant integendeel aan het stipte bevel gebonden, te zorgen dat hij vóór het einde van Maart 1804 met zijne bodems in Holland terug zou zijn ²⁾. Die tegenstrijdigheid van inzichten en belangen gaf aanleiding, dat Dekker, na een kruistocht langs Java's Noord-Oostkust volbracht te hebben, met zijne grootste macht het eiland weder verliet, juist op het oogenblik toen particuliere berichten de tijding van het hervatten der vijandelijkheden door Engeland aanbrachten, en de Hooge Regeering zijn blijven met aandrang vorderde. De teleurstelling en ergernis, door die handelwijs te Batavia opgewekt, spreken uit Siberg's brieven. Hoewel de eenigzins partijdige voorstelling van zaken, die wij er in aantreffen, daardoor wellicht verontschuldigd wordt, blijkt nu toch

1) John Barrow, Travels into Southern Africa, II p. 218, 9.

2) Vg. J. C. de Jonge, Geschiedenis van het Zeewezen, V blz. 597, 8.

ook, dat het rechtsgeding, hetwelk tegen den Schout bij Nacht bij zijne terugkomst in Europa ingesteld werd, voornamelijk het gevolg geweest is van den eisch der Indische Regeering, om „satisfactie” te erlangen voor de minachting die zij meende van diens zijde te hebben ondervonden ¹⁾. Aldus wreekte zich op kenschetsende wijze de nalatigheid van het opperbestuur en de halfheid zijner besluiten.

Met het daarop gevolgde eskader van Hartsinck was het niet beter gesteld. Het groote gewicht in het moederland aan het behoud van Java gehecht ²⁾, deed dit smaldeel, met gevaar van voor de overmacht des vijands op zee te moeten zwichten, uitzenden eer men nog omtrent het lot van Dekker voldoende was ingelicht. Maar even als dezese schepen, waren die zijns opvolgers slechts ten halve uitgerust, en evenmin als deze geslaagd was in het voltallig maken der bemanning op Ile de France, was het Hartsinck gegeven dit voor zijne schepen op Java te doen. Het Staatsbewind schoof op de Hooge Indische Regeering de verplichting, om de vloten die het haar toezond van het noodige te voorzien, terwijl die Regeering zelve aan dat noodige gebrek had! Treffend juist bracht zij dit den Raadpensionaris Schimmelpenninck in de volgende bewoordingen onder het oog: „Wij beseffen ten volle, dat van 's Lands schepen van oorlog buiten de van ons verzochte assistentie, aan dewelke wij tot ons leedwezen niet in staat zijn te beantwoorden, het nut hetwelk men anders van hen zou mogen verwachten, niet kan worden getrokken. Het is derhalven wel zeer te beklagen, dat deze schepen de reize herwaarts hebben moeten aannemen zonder van het benooidigde tot een oponthoud alhier van eenigen tijd vooraf te zijn voorzien: te meer daar dezelve, volgens de

---

1) Zie blz. 243.

2) De last, waarmede Hartsinck naar Indië vertrok, luidde: „het eerste oogmerk uwer zending is het behoud van het eiland Java, waaraan desnoods het eskader onder uwe bevelen behoort opgeofferd te worden. (Secrete Instructie van het Staatsbewind, van 8 April 1803).

getuigenis van den Heer V.-Adm. Hartsinck maar ten halve uitgerust zijn geweest." Weldra werd de staat van 's land's oorlogschepen in Indië dan ook zoodanig, dat de voorzichtigheid haar verbod een schets daarvan aan het papier toe te vertrouwen; zij belastte met het leveren dier schets liever den terugkeerenden gezagvoerder van een der vele inmiddels afgekeurde bodems ¹⁾).

Nadat de „Pluto" en „Kortenaar" van Dekker's ontbonden eskader zich in Augustus 1804 met de vloot van Hartsinck in de Indische wateren vereenigd hadden, was 's Lands zeemacht aldaar samengesteld uit niet minder dan vier lineschepen, drie fregatten, twee korvetten en verscheidene brikken. En wat werd er met die waarlijk niet onaanzienlijke macht uitgericht? Het is een algemeene gewoonte geworden de werkeloosheid dezer vloot, het geheele gemis aan uitkomsten te wijten aan den bevelhebber, die zich met overdreven nauwgezetheid gebonden zou geacht hebben aan voorschriften, wier te strikte beperking niet kan worden ontkend. Napoleon voerde die werkeloosheid zelfs als een grief tegen ons vaderland aan, bewerende dat zoo Hartsinck met den Franschen S. b. N. Linois zou samengewerkt hebben om de rijke Eugelsche Chinavloot te vermeesteren, het lot van Europa in Indië had kunnen worden beslist ²⁾. Maar Napoleon was hierin slechts de echo van een ontevreden vlootvoogd en van een niet minder ontevreden Gouverneur van Ile de France, en koelde tevens zijn eigen wrok over de mislukking van het plan, om Java al vast onder zijn militair oppertoezicht te brengen ³⁾. Het blijkt nu zelfs (in strijd met de tot dusver meest verspreide meening) dat het Linois was, die weigerde met Hartsinck samen te werken; terwijl de Fransche scheepsmacht, waarover hij het

1) Gouv.-Gen. en Rade van Indië aan den Aziatischen Raad, 8 Febr. en 6 Sept. 1805.

2) Zie omtrent de actie van Linois tegen de Engelsche China-vloot, blz. 251—2.

3) Zie hiervoor blz. VI-VIII.

bevel voerde, reeds in het vroege voorjaar van 1804 de Java-zee voor goed verliet ¹⁾). Hartsinck vatte den hem uitdrukkelijk gegeven last, die zee niet te verlaten, ook geenszins zoo bekrompen op, dat hij daarin een beletsel zou gezien hebben om telkens aan de koopvaardij-schepen, op en van de Grootte Oost varende, convooi te verleenen. En ingeval de Hooge Regeering die afwijking van zijne voorschriften ter harer verantwoording had willen nemen, verklaarde hij zich eveneens bereid om verder buiten Java een tocht tegen de Engelschen te ondernemen ²⁾).

Maar wat men bij de beoordeeling van Hartsinck's handelingen vooral over 't hoofd gezien heeft, was de *vice propre* die aan de schepen van zijn eskader kleefde, en hem huiverig maken moest een beter uitgerusten, voltallig bemanden vijand te gemoet te gaan. Het eene schip voor en het andere na bezweek of moest volledig hersteld worden, terwijl het zich eerst een goed jaar in Indië bevond. Twee van de vier linieschepen werden toen reeds afgekeurd; een derde stootte, ten gevolge der gebrekkige zeekaarten, op eene rots en werd verbrijzeld. Een paar andere oorlogschepen moesten naar Onrust gesleept worden, om zware herstellingen te ondergaan. De reeds zoo weinig voldoende bemanningen werden door ziekte geteisterd en gedeceimeerd, zonder ooit door anderen dan inlanders vervangen te worden. Het was onder zulke omstandigheden, dat de Hooge Regeering tot het denkbeeld kwam om de grootte schepen op te leggen en als kiclligters te gebruiken, verder met behulp hunner equipage de bemanningen der kleinere voltallig te maken, en een deel der manschap aan den wal dienst te laten doen. Tegenover een vijand wiens voorname kracht in zwaar gewapende schepen van het grootste charter bestond, een noodlottig denkbeeld! Hartsinck verzette zich daartegen ook met kracht, en moest alleen zwichten voor de overweging, dat de

1) Zie blz. 252, 3.

2) Zie blz. 261.

staat der defensie te lande — men denke hierbij aan de Tjeribonsche onlusten en den nasleep van dien — gevaar liep, indien de zeesoldaten niet in de krijgsdienst aan den wal overgingen. Zoo werd, door toedoen ditmaal van den Gouv.-Gen. Wiese, wederom een ander doel vermengd met dat waartoe de vloot der Bataafsche Republiek zich in de wateren van Java moest bewegen; en deze laatste dwaling zou niet het minst krachtig medewerken tot het rampspoedig uiteinde der Nederlandsche scheepsmacht in Indië.

Sedert de oorlog hervat was, moest het de eerste toeleg der Engelsche bewindslieden en vlootvoogden zijn, de vereeniging der toen in de Indische wateren verschenen Nederlandsche schepen met de divisie van den gevreesden Linois te beletten. Zij kenden de redenen niet, die zich aan de samenwerking met de Franschen in den weg stelden, de verlammende instructiën van het Staatsbewind in het moederland, het volslagen gemis aan krijgshaftigen zin, dat de Hooge Regeering van Indië tot hare laatste verderfelijke maatregelen leidde. Maar wel waren zij ingelicht omtrent de slechte uitrusting der bataafsche eskaders, en wat mannen als John Barrow niet hadden meêgedeeld kwam men te weten van de onzijdige koopvaarders, die Batavia aandeden. Hierdoor verklaart zich de roekeloosheid, waarmede ondernemende Engelsche bevelhebbers bij herhaling onze schepen aantastten, en — vermeesterden. Nadat een gevecht in de Moluksche Zee, waarbij de onzen ontegenzeggelijk de overmacht hadden, geëindigd was met het verlies van een oorlogsfregat en een paar rijk geladen koopvaarders, waagde de bevelvoerder van het Britsche schip „Carolina”, het, op den 18den October 1806 alléén de reede van Batavia op te zeilen. Het Nederlandsche schip „Phoenix”, dat voor Onrust lag om hersteld te worden, ontkwam het gevaar; maar eene brik werd al dadelijk genomen. Daarop vernemende, dat nog een fregat, de „Maria Reigersbergen,” voor de hoofdstad lag, nam kaptain Rainier het stout besluit dit laatste weg te kapen, niet-

tegenstaande het slagvaardig was, en eene gewapende korvet, een brik en eenige galeien het konden ondersteunen. Recht op de „Maria Reigersbergen” aanvarende, gaf de Engelschman het de volle laag en teisterde het zoodanig, dat het zich na een korte verdediging overgaf. De „Maria Reigersbergen” werd toen in triomf door hem weggevoerd, zonder dat een der andere schepen een schot gelost of een beweging gemaakt had om het bij te springen. Als verontschuldiging voor de overgaaf van het fregat voerde de Hooge Regeering daarna het niet zeer kernachtig argument aan, dat het „niet genoegzaam *scheen* bemand te zijn geweest”¹⁾.

Door het eskader van den Britschen S. b. N. Pellew zou weldra het begonnen werk voltooid worden. Gezonden met den bepaalden last om de Bataafsche scheepsmacht te vernielen, verscheen dit eskader ter reede van Batavia ruim eene maand nadat kapitein Rainier die met zijn prooi verlaten had. In geen enkel opzicht had de Hooge Regeering zich inmiddels de treurige ervaring ten nutte gemaakt; geen enkele maatregel was er tot beveiliging van 's lands vlag genomen; de batterijen aan den wal waren voor het grootste deel niet bezet en slecht bemand. De korvet „William”, die te voren nabij de hoofdplaats had post gevat, was nu ontwapend en lag voor Onrust, om tegelijk met nog een brik hersteld te worden, en werd dan ook het eerst buit gemaakt. Op het gezicht daarvan en van de groote macht der Engelschen, kaptten onze overige oorlogschepen hun kabels en weken naar de stad. Dit waren een fregat, de „Phoenix” van 36 stukken, vier brikken en twee gewapende koloniale vaartuigen, allen volkomen uitgerust en zeilrec. Daar het meerendeel van Pellew's eskader uit linieschepen bestond, die wel de reede van Batavia bezetten maar niet verder door-dringen konden, werden zij slechts door twee Engelsche fregatten en een brik gevolgd. En zelfs deze hielden zich buiten

---

1) Zie blz. 272,

het bereik der kustbatterijen, maar zonden een twintigtal gewapende sloepen op hen af. De staat waarin de Hollandsche schepen verkeerden liet volkomen toe, dat zij die sloepen afgeweerd en, zich in linie stellende, den vijand die hen zond aangetast hadden. Maar er rustte eenmaal een fatum op alle verrichtingen der zeemacht van dit tijdstip, en in plaats van te doen wat eer en plicht gebod en de omstandigheden mogelijk maakten, zetten zij het op de modderbank en zochten officieren en manschappen een goed heenkomen aan den wal. De verwaarloosde batterijen aldaar konden niet beletten, dat de Engelschen met hunne sloepen de aan strand gezette bodems naderden en daarop aan de vlammen prijs gaven. ¹⁾ En zoo werden acht Nederlandsche oorlogschepen, tegelijk met een aantal koopvaarders, die hun voorbeeld gevolgd hadden, in het gezicht van Batavia en onder het bereik harer batterijen, vernield, zonder dat een enkele poging tot verdediging, veelmin tot aanval tegen den vijand beproefd was. Geest van Coen, waar waart gij gevaren!

Nog rest ons het einde van het laatste overschot dier vloten te vermelden, die met zoo groote opofferingen door het moederland ter bescherming naar Java waren uitgezonden. Dit waren de twee, trouwens reeds afgekeurde, lineschepen „Pluto” en „Revolutie”, waarvan het laatste voor afbraak stond verkocht te worden ²⁾. Beide lagen afgetakeld en machteloos voor Grissee, toen daar in December 1807 dezelfde S. b. N. Pellew, die een jaar te voren het onwelkome bezoek aan Batavia gebracht had, met een Engelsch eskader verscheen. De batterij van Sambilangan, op Madoera, had bij de toenmalige dracht van het geschut, aan de Engelschen den doortocht door de engte van Menare niet kunnen beletten ³⁾. Het toen voorgevallene was tot dusver slechts zeer onvolledig bekend.

1) Zie no. XX, en J. C. de Jonge, l. c. p. 625—627.

2) Zie blz. 293.

3) Zie blz. 291, 2.

Daags vóór den doortocht had de britsche bevelhebber een sloep onder parlementaire vlag naar Grissee gezonden, met een brief aan den kommandant der zeemacht aldaar, waarbij verklaard werd dat, indien deze de aanwezige oorlogschepen wilde overgeven, het eskader zich van alle vijandelijkheden tegen de kolonie en hare inwoners onthouden zou. Die kommandant was een Amerikaansch avonturier, Cowell genaamd, die reeds eenmaal uit 's lands dienst ontslagen was, maar wien men om van zijn lastigen aandrang bevrijd te zijn, naar den Oosthoek gezonden en het bevel opgedragen had over het overschot van Hartsinck's schepelingen, een man die wat zijne kennis en begrippen aanging — volgens onpartijdige getuigenis — „geen oortje waard was” ¹⁾. Cowell toonde dat gemis aan deugdelijke eigenschappen, door, in antwoord op het schrijven van den Engelschen vlootvoogd, diens parlementaire boot met zijne zendelingen gevangen te nemen en naar Soerabaya op te zenden ²⁾. Pellew's verontwaardiging over die schending van het volkenrecht was te grooter, wijl onder de gevangenen zich ook zijn eigen zoon bevond. Hij wendde nu onmiddelijk den steven naar Grissee, maakte zich van de verlaten oorlogschepen meester, en bezette die stad ³⁾. Want zoodra had Cowell het Britsch eskader niet zien binnenzeilen, of hij streek de vlag van de door hem met grooten ophef aangelegde batterij, nam met zijne weerbare manschappen de wijk naar Soerabaya, en liet 's Lands oorlogschepen aan hun lot over, in plaats van ze te vernielen ⁴⁾, met zich medeslepende den resident van Naerssen,

1) Murtinge. Zie blz. 301.

2) Het lid van den Politieken Raad van Soerabaja, van Alphen, die na de beschuldigingen van Daendels, eene „Justificatoire Memorie” omtrent het gebeurde opstelde, zegt uitdrukkelijk, dat Cowell geen ander antwoord aan den Engelschen vlootvoogd gaf.

3) Er werden minstens 1400 man landingstroepen aan wal gezet (Daendels aan van der Heim, 9/10 Januari 1808). Van Alphen, die weldra ter plaatse was, schatte hun getal op 3000.

4) Daendels zegt in zijn „Staat der Nederlandsche Oost-Indische Bezittingen” (bl. 23) dat „Cowell door den Raad van Politie te Soerabaja werd in arrest gesteld, omdat (sic) hij tegen deszelfs meening den vijand had willen afslaan.”

de regenten en allen die vluchten konden. Bij den Politieken Raad van Soerabaya, die onmiddelijk vergaderd was, vond de onbezonnen handelwijze van Cowell, die hem van alles onkundig had gelaten en voor wien hij het ook niet waagde zich te vertoonen, volstrekt geen weerklank. De gezaghebber van den Oosthoek, von Rothenbühler, de militaire bevelhebber van Franquemont, en alle leden van dien Raad hadden reeds eenstemmig besloten de gevangen Engelsche officieren terug te zenden, toen hun een nader schrijven van den kommandant van het eskader gebracht werd, waarbij deze verantwoording vroeg voor het schenden der vredesvlag, en met wraak dreigde. De staat van zaken was nu zoodanig, dat Grissee met het omliggende land in de macht der Engelschen verkeerde; dat ook de reede van Soerabaya voor hen open lag, en zij slechts de hand hadden uit te strekken naar de daar kort te voren aangekomen rijk beladen Ambonsche en Bandasche schepen; dat wel is waar Soerabaya in den best mogelijken staat van verdediging gebracht was, maar de bezetting voor verre het grootste deel uit inlanders bestond, terwijl de zeesoldaten van Cowell in losbandigheid rondzwierven en naar geene bevelen wilden luisteren ¹⁾. Onder zulke omstandigheden was goede raad duur, en het tweede lid van den Politieken Raad, van Alphen, vertrok met een cartelsloep naar het Britsche admiraalschip, om op grond der besluiten van dien raad met Pellew te onderhandelen. De resident van Naerssen werd zonder verwijl naar zijn standplaats teruggezonden, om gedurende de aanwezigheid der Engelschen aldaar over de handelingen der inlandsche hoofden te waken. En Cowell werd inmiddels

---

Nu is 1° Cowell *niet* in arrest gesteld, hetgeen de Resolutiën van dien Raad uitwijzen, en 2° door Cowell geen poging gedaan om den vijand af te slaan, daar Grissee bij diens nadering door hem reeds ontruimd werd. (Zie hierachter blz. 291 en de Jonge, Zeewezen, bl. 631). Dit is eene der vele onjuistheden die wij in het werk van Daendels zullen aan te wijzen hebben.

1) „Justificatoire Memorie” van D. F. van Alphen. — De Gouv.-Gen. Wiese aan den minister van der Heim, 31 December 1807, n°. XXIV.

van zijn kommando vervallen verklaard, terwijl diens troepen, zoo goed als het ging, bij het Soerabayasche garnizoen werden ingedeeld. De overeenkomst, welke van Alphen met den Britschen vlootvoogd sloot, en die min eigenaardig als de capitulatie van Grissee bekend is, bevatte de volgende voorwaarden: De Engelschen verbonden zich, geene requisities te heffen, Grissee te zullen verlaten en aan geen koopvaardijchip ter Grisseesche of Soerabayasche reede schade te zullen toebrengen, indien daartegen de „Pluto” en „Revolutie” verbrand wierden; zij zouden geen poging tot landing op Madoera doen, indien de batterij van Sambilangan geslecht, en ook geene gemeenschap met inlandsche hoofden zoeken, wanneer slechts hunne vloot van water voorzien wierd. Krijgsmanslauwenen werden zeker met zulk een overeenkomst niet behaald; maar het is moeielijk verklaarbaar hoe het gedrag van hen die haar sloten „onverschoonbaar en zelfs misdadig” kon genoemd worden, op den grond door Daendels aangevoerd, dat namelijk „de capitulatie zonder voorafgaande defensie” gesloten werd. ¹⁾ Die zuiver krijgskundige beschouwing zou in de eerste plaats den marine-kommandant van Grissee, Cowell, en den militairen bevelhebber van den Oosthoek van Franquemont moeten gegolden hebben, indien het niet een feit ware, dat Daendels zelf aan den eerste kort daarop de verdediging der werken aan de Meeuwenbaai toevertrouwde en laatstgenoemde tot Adjudant-Generaal bevorderde. Maar er was ook bij de onderhandelingen over die overeenkomst geene „defensie” meer te voeren, om de eenvoudige reden dat men toen niet meer aangevallen werd. De Engelsche vlootvoogd had door den overmoed en de lafhartigheid van Cowell zijn doel al aanstonds bereikt: de vermeestering der twee laatste schepen van de Nederlandsche zeemacht in Indië. Verder werd niemand door hem rechtstreeks bedreigd. Dit was zoo waar, dat hij allen particulieren

---

1) Zie blz. 300.

eigendom, zoo te Grissee als te Soerabaya, eerbiedigde. Slechts was de vijand meester van het land van Grissee, nauwelijks twee uren van het gewichtige Soerabaya gelegen, en daaruit ware hij bezwaarlijk anders dan bij overeenkomst te verwijderen. Dat de zwakke Soerabayasche bezetting daartoe door een aanvallende beweging in staat zou geweest zijn, heeft zelfs Daendels niet gewaagd te beweren. De ambtenaren, die in die gevaarvolle oogenblikken het lot van den Oosthoek in handen hadden, lieten zich waarschijnlijk niet door dat hoog gestemde eergevoel leiden, waarmede eenmaal Frans I zich over het verlies van den slag van Pavia troostte; maar zij hadden ook geen andere verliezen te betreuren dan dat van twee geabandonneerde schepen en van eene batterij „zonder nut.” Zij mochten met gerechte zelfvoldoening, als op het gevolg hunner handeling, wijzen op de ontruiming van het Javaansche grondgebied door den vijand, de sparing der ingezetenen, en het behoud eener beladene koopvaardijvloot.

Deze tweede ongehinderde komst van het Britsche eskader in de wateren van Java had intusschen een nieuw bewijs geleverd, dat de vijand meester was in den Indischen Archipel. De halve, afkeurenswaardige maatregelen van het Staatsbewind in het moederland, de zorgeloosheid der Hooge Regeering in Indië wreekten zich thans op schromelijke wijze, en toen de S. b. N. Buijskes derwaarts kwam om het bevel over de zee-macht op zich te nemen, vond hij „geen schijn van het laatste eskader meer aanwezig, zijnde alle of onbruikbaar of door den vijand vermeesterd of vernield” ¹⁾). De gemeenschap met de overige bezittingen kon dus niet langer door convooijen gedekt worden; en de ondervinding der laatste jaren had ook het onvoldoende daarvan reeds aangetoond. Zij dreigde nu geheel te zullen worden afgebroken, sedert de Engelschen weigerden de inlandsche vaartuigen, die in den Archipel heen en weervoeren,

---

1) Buijskes aan den Min. van Marine, Rapport A°. 1810.

langer op denzelfden voet als de neutralen te behandelen. Voegde men hierbij dat het aan schepen der onzijdige natiën zelfs niet geoorloofd was van de eene vijandelijke haven op de andere te varen, wilden zij zich niet aan een verbeurdverklaring van schip en lading blootstellen, dan werd het duidelijk dat de Hooge Regeering te Batavia thans buiten staat geraken zou de overige kantoren van het noodige te voorzien, en ook niet langer op den toevoer van de producten der buitenbezittingen zou kunnen rekenen, indien niet afdoende maatregelen bij tijds werden genomen. Een andere beweegreden daartoe was in de eigene gesteldheid van Java gelegen. Bij de gebeurlijkheden op het oorlogsgebied, die door de jongst doorgestane blokkades nog vermeerderd werden, en de toenemende moeielijkheid voor Batavia om zichzelf staande te houden, mocht het onderhoud der „oostersche comptoiren” niet langer ten laste dezer kolonie blijven. Voornamelijk door de voortbrenging en den nog onafgebroken voortdurenden verkoop der koffie had de Hooge Regeering zich tot dusver in staat gezien het hoofd boven water te houden; wat echter, wanneer die bron eens niet of niet meer in gelijke mate vloeien zou? De veiligheid van Java zou dan aan die der buitenbezittingen worden opgeofferd, en de val van het eerste zou te zekerder dien der laatste na zich slepen ¹⁾).

Die overwegingen leidden haar tot een maatregel, eenig in zijn soort, en die de radeloosheid aanwijst welke haar met opzicht tot haar gezag over den Archipel bevangen had. In strijd met het steeds gevolgde en nog van kracht zijnde stelsel, werden thans met name Ambon, Banda en Ternate voor de voorziening in hunne behoeften naar den vreemden handel verwezen, en de Amerikanen ingeroepen om hun die aan te brengen, in ruil voor de producten der specerij-eilanden. Wel moest het water tot aan de lippen gestegen zijn, eer men op zulk een

---

1) Zie n°. XXIII.

wijze de grondstellingen der Compagnie opgaf, en de schroomvallige Gouverneur-Generaal Wiese met den Directeur-Generaal, op eigen verantwoordelijkheid, tot een maatregel van zoo wijde strekking besloot. De combinatie was te ingewikkelder, daar zij aanvankelijk voor een groot deel berustte op de mogelijkheid van den afzet der specerijen in China en de wijze waarop de Amerikaansch-Chineesche handel op dat tijdstip gedreven werd ¹⁾. Van Polanen werd nu naar New-York gezonden om haar tot uitvoering te brengen. Maar, hoe vernuftig ook uitgedacht, kon zij voor 't oogenblik tot niets leiden, wijl gelijktijdig met diens zending, in de havens van Noord-Amerika, ten gevolge der geschillen met Engeland, een embargo op de Amerikaansche schepen zelve gelegd werd, waardoor alle zeehandel ten eenenmale stilstond. Eerst later zou Polanen's belangrijke zending, die wij hier slechts aanstippen om daarop terug te komen, vruchten dragen; toen werd zij op last van Koning Lodewijk nog aanzienlijk uitgebreid. Maar toen kwamen de naijver van Daendels en diens minder ontwikkelde handelsbegrippen tusschenbeide op eene wijze, die eene zending, in 't algemeen belang ondernomen en volvoerd, in een geschil van persoonlijke strekking deden ontaarden.

Wij moeten thans de handels- en zeevaartangelegenheden laten rusten, om den inwendigen toestand van Java, en allereerst de betrekkingen tusschen het gouvernement en de inlandsche vorsten te leeren kennen, gedurende het algemeen zoo verwaarloosde tijdperk dat aan de komst van Daendels voorafging. Heeft de heer Veth bewoord, dat dit tijdvak door sommigen „uit afkeer van de door Daendels ingevoerde hervormingen met overdreven schoone kleuren geteekend is”, met meerder recht zouden wij meenen dat het tegenovergestelde kan worden volgehouden; maar het meest nabij de waarheid zou hij zijn die erkende, dat eene juiste „teekening” moeielijk te

---

1) Zie blz. 287, 358.

verwachten was, wyl het tijdperk evenmin als dat van Daendels zelf tot dusver juist gekend werd. Dat dit gemis aan kennis menig geschiedschrijver echter van schrijven en oordeelen niet heeft teruggehouden, is een verschijnsel dat een treurig denkbeeld geeft van de opvatting der taak die op dezen rust, en zeker een groote mate van omzigtigheid in de aanneming van diens conclusiën wettigt.

Beginnen wij met Bantam, dat wij tijdens de blokkade van 1800 zoo volijverig aan de zijde van Batavia geschaard zagen. De Sultan, wiens langdurige regeering door dit feit als besloten werd, was kort daarna overleden, en door diens broeder, die, aangezien hij geene wettige zonen had, reeds tot kroonprins aangewezen was, den pangeran Mochji'd-din opgevolgd ¹. Het zou echter weldra blijken dat de rechtstreeksche nakomelingen van den overleden vorst hiermee geenszins genoeg hadden genomen. In den nacht van den 18den Maart 1804 werd Sultan Mochji'd-din door de onwettige zonen zijns voorgangers vermoord, hetgeen aan den oudsten hunner al dadelijk den weg tot den troon baande. Het eskader van Hartsinck oefende althans bij deze gelegenheid een nuttigen invloed uit: aan zijne aanwezigheid voor Bantam in die oogenblikken was het voornamelijk te danken, dat de rust in het rijk niet verstoord werd. Van IJsseldijk ging daarop in buitengewone zending derwaarts, met dit gevolg dat Bagoes Ishak met den titel van Mohammed Ishak Zeinoe'l-Mottakin tot Sultan verheven werd. De akte van investituur werd echter in dier voege ingesteld, dat niet de kinderen van dezen, maar diens jongere broeder hem eventueel zou opvolgen. ²) Wij zullen weldra zien hoe, niet door den natuurlijken loop der dingen, maar door de geweldige daad van een nieuwen Landvoogd, die laatste regeling ten uitvoer gelegd werd. Maar waarop wij hier vooral de aan-

---

1) Tijds. Ind. T. L. en Vk. N. Vr. I. blz. 366 verv.

2) Zie blz. 256, 7.

dacht willen vestigen, is het te veel uit het oog verloren en toch in de geschiedenis van Bantam reeds zoozeer op den voorgrond getreden vraagstuk der erfelijke rechten. De Hooge Regeering van 1804 had zich aan het voorbeeld van van Imhoff kunnen spiegelen, indien haar nitsluitende zorg voor de landsverdediging haar den tijd gelaten had na te denken over de gevolgen der invoering van een onwettigen tak in het Bantamsche Sultanaat. Die gevolgen zijn toch in de latere gebeurtenissen bezwaarlijk te miskennen. Ook de afstammelingen van den wettigen koningszoon Mochji'd-din zouden op den duur niet aarzelen zich te doen gelden; al werd hun verzet niet door moord gekenmerkt en stelden zij zich tevreden met hunne tegenstanders gevangen te nemen, reeds de wettigheid hunner aanspraken op den troon verzekerde hun eene partij in het land. Die partijschap had bij de heftige staatkunde van Daendels vrij spel, en werd daardoor zelfs aangewakkerd. En zoo zou de fout, door de Regeering in 1804 begaan, met de handelingen van haar opvolgster medewerken, om Bantam voor langen tijd tot het ongelukkigste gewest van Java te maken.

Vooralsnog bestond echter de beste verstandhouding tussehen de Bantamsche regeering en die te Batavia, en dit in weerwil dat het belang, 't welk voor het Nederlandsch bestuur daarbij betrokken was, in later tijd grootelijks was verminderd. Al drong men van deze zijde voortdurend op de meeste behartiging der pepercultuur aan, men had, in de overtuiging dat de sterke afneming daarvan niet aan den, trouwens onverklaarbaren, onwil der Bantamsche regeering, maar aan andere moeielijk te keeren gebeurtenissen te wijten was, reeds voor lang maatregelen genomen, ten einde in dat gemis langs anderen weg te voorzien ¹⁾. Een voorname reden van den achteruitgang der

---

1) Daendels beweert, dat „de peperteelt in Bantam geheel verwaarloosd was uit haat tegen de Hollanders” (Staat blz. 54). Hij slaat hiermede de geschiedenis in het gezicht, die aantoonst dat onder het Nederl. monopolie, die teelt den bloei der daaraan voorafgaande eeuw weder bereikt had. De sultan en rijks grooten

peperopbrengst van het Bantamsche Rijk lag in den verwarden toestand der Lampongs, die bovendien door de Palembangers te land en door de zeeroovers om strijd geteisterd werd. Voor zooveel de oorlogsomstandigheden het toelieten, stond de Hooge Regeering haren bondgenoot krachtig ter zijde in het te hulp komen, of juister gezegd onderwerpen dier gewesten. In 1803 voerden onze oorlogschepen den Bantamschen koning in eigen persoon daarheen, die door zijne tegenwoordigheid en het uitvaardigen eener amnestie naar het doel trachtte, dat zijne middelen niet toelieten op andere wijze te bereiken. En toen eene bevrediging en de bevestiging van zijn gezag in de Lampong-sche districten daardoor niet verkregen werden, ging uit Batavia een expeditie daarheen, wie het gelukken mocht het hoofd der woelgeesten aldaar, den Radeen Intang, ten onder te brengen ¹).

In het eigenlijke Bantamsche gebied werd, door de samenwerking der beide regeeringen, de rust volkomen bewaard. De Gouverneur-Generaal Wiese kon zich deswege, bij de overgave der Landvoogdij, op den Generaal Daendels zelve beroepen, die, te Anjer geland, over en door Bantam reisde om Batavia te bereiken. Men onderhandelde, om eens voor goed een einde te maken aan de strooperijen, die eeuwen lang de grens tusschen Bantam en de Bataviasche Ommolanden onveilig gemaakt hadden ²), en de Hooge Regeering maakte van een bepaling van het Traktaat van 1752 gebruik, om te trachten de suikermolens in Oostelijk Bantam te naasten en haar gezag aldaar uit te breiden. Nog in October 1807 had de Gouverneur-Generaal eene bijeenkomst te dier zake met den

---

van Bantam zouden ook door eene opzettelijke verwaarloozing zich zelve het eerst benadeeld hebben. Ook de bewering van Daendels (Staat blz. 56) omtrent de Lampongs is onjuist. Zie Opk. v. h. Ned. gezag op Java, Deel XI N. I (Contract met Bantam van 17 April 1752).

1) Zie blz. 265. Vg. Daendel's Staat, blz. 56 noot.

2) In dezen zin moeten ook de berichten van Nahujs worden opgevat (Besch. over N. Indië, blz. 48).

Bantamschen Sultan te Tangerang; en een commissie was benoemd met het doel eene nadere grensscheiding tot stand te brengen, toen Daendels het bestuur aanvaardde ¹⁾). De „vijandelijke gezindheid”, die deze goedgevond aan den „Koning” van Bantam toe te schrijven ²⁾), was dus nog niet gebleken.

„Wij kunnen U de verzekering geven” — schreef de Hooge Regeering in 1805 aan het Staatsbewind — „dat de Keizer en Sultan, de Pangeran Prang Wedono en de Panembahan van Madura niet afgeweken zijn van de tot dusver door hen aan den dag gelegde trouw en goede gezindheid jegens onze Natie, en in de gevoelens waarvan zij gedurende de blokkade van 1800 de doorslaandste blijken hebben gegeven, tot heden zijn blijven volharden” ³⁾). Deze getuigenis had te meer waarde, wijl zij in antwoord strekte op zijdelingsche geruchten van min gunstigen aard, waarvan de Aziatische Raad zich het orgaan bij den Gouverneur-Generaal gemaakt had. Trachten wij echter van naderbij te zien, hoe het aan de hoven der vorsten gesteld was.

Misschien mag het overbodig worden geacht te herinneren, dat het geheele Rijk van Java omstreeks het midden der 18de eeuw aan de Oost-Indische Compagnie in eigendom was afgegaan ⁴⁾); dat de Soesoehoenans van Soerakarta sedert openlijk erkend hadden hunne regeering slechts van wege die Compagnie te voeren; dat de eerste Sultan van Jokjokarta, evenals diens opvolger, zijn Rijk in leen van de Compagnie ontvangen had, en het bestaande contract tusschen beide de uitdrukkelijke bepaling inhield dat, indien onverhoopt de voorschriften, die bij dat contract gegeven waren, van hunne zijde niet wierden nagekomen, dat Rijk weder aan den leenheer vervallen zou. Maar stellig is het hier de plaats te wijzen op het feit, dat

1) Zie n°. XXV, en Deel XII blz. 395, 6.

2) Staat der Ned. O. I. Bezittingen, blz. 54.

3) Zie blz. 259, 260.

4) Akte van cessie van 11 December 1749.

die bepalingen onverzwakt gehandhaafd werden, ook in het noodlottige tijdvak dat aan de komst van Daendels op Java voorafging. Nog bij de troonsverheffing van den thans regeerenden Sultan, had van Overstraten te Soerakarta als vertegenwoordiger van het souvereine gezag gezeteld. Om te beter de wederzijdsche verhoudingen te doen uitkomen, was door hem, onmiddellijk na des eersten Sultan's overlijden, bezit van den kraton, het rijkszegel en het vorstelijk gamlangspel genomen; en zoolang Amangkoe Boewana II zich niet bij een nieuw contract aan het Nederlandsch gezag onderworpen had, hadden de rijksbestuurder en overige dienaren van het Jokjokartasche hof onder de rechtstreeksche bevelen van Java's Gouverneur gestaan ¹⁾). Men was dan ook te Batavia volstrekt niet geneigd zich de inbreuken, die deze laatste vorst op de bestaande contracten zou hebben willen maken, te laten welgevallen; dat men dit metterdaad, zelfs te midden van den gevaarvollen Engelschen oorlog, niet deed, verdient te meer in de bijzonderheden vermeld te worden, daar Daendels het tegenovergestelde beweerd en als uitgangspunt aangevoerd heeft voor zijne aggressive staatkunde jegens de vorsten.

Er waren met den heerschzuchtigen Sultan te Jokjokarta in die dagen punten van wel meer gewicht en hooger orde te verhandelen, dan de vraag of deze zijne gewone wispelturigheid soms in zijne houding jegens den resident aan zijn hof had doen blijken. Wanneer dit al het geval was, werd hij daaromtrent op gevoelige wijze terecht gewezen ²⁾). Wij hebben hier echter het oog op eene kwestie van ceremonieel van vrij groote beteekenis, en vooral op eene die de geheele staatsrechtelijke verhouding tusschen den Sultan en den Staat, die de Compagnie was opgevolgd, van nabij raakte.

Even als dit bij de aankomst van elken nieuwen landvoogd

---

1) Zie Deel XII, blz. 250, 1.

2) Zie blz. 136, 141.

het geval was, werd ook de optreding van Siberg als Gouverneur-Generaal in den kraton te Jokjo gevierd. Bij het feestmaal te dier gelegenheid gegeven, maakte Amangkoe Boewana er aanspraak op, dat de dronk ter zijner eere, volgende op dien van den jubilaris, echter behoorde vooraf te gaan aan dien op de overige leden der Hooge Regeering. Ongelukkiglijk bleek, dat werkelijk het ceremonieel aldus gevolgd was, toen in vroegere jaren Alting tot de landvoogdij was verheven. In weerwil hiervan gaf men te Batavia niet toe, met dat gevolg, dat het ceremonieel zoodanig gewijzigd werd, dat bij alle voorkomende gelegenheden te Jokjokarta niet slechts de gezondheid van den Landvoogd, maar ook die van den Raad van Indië vóór zou gaan vóór die van den Sultan. Er werd hem tot dat einde eene lijst der officieele dronken ter hand gesteld, waarnaar hij verklaarde zich voortaan te zullen „reguleeren”. Dit punt was slechts schijnbaar van ondergeschikt belang, wijl het de mate van eerbied aanduidde, die door het Jokjokartasche Hof openlijk jegens de Hooge Regeering beleden werd, en die Regeering gaf, door op een regeling in haar zin te blijven aandringen, blijk van daaraan ook wezenlijke waarde te hechten.

Een grooter overwinning werd door haar, en - voegen wij er bij — door de diplomatie van Engelhard behaald, in het vraagstuk van den eed door de rijksbestuurders af te leggen. In ons voorgaande deel maakten wij reeds opmerkzaam op de bezwaren, die de Sultan vóór zijne troonsbestijging tegen sommige bepalingen van het contract met de Compagnie had geopperd: nu hij in 1803 een nieuwen rijksbestuurder met den naam van Radeen Adipati Danoe Redjo aanstelde, kwam hij op tegen de uitdrukkingen in de akte die deze van de regeering ontving, waarbij het Jokjosche rijk een *leen* van de Nederlanden genoemd werd. Hij verbood zijn staatsdienaar dienvolgens dat stuk aan te nemen. De inbreuk, waarmede aldus het contract van 1792 bedreigd werd, was eene der voor-

naamste redenen van Engelhard's zending naar de Hoven. Door diens takt en kennis van het javaansche karakter, gepaard met eene bedreiging met de macht van den Staat, werd Amangkoe Boewana spoedig van zijne pretensiën teruggebracht. De Sultan gaf op het gewichtigste punt toe, en de akte van goedkeuring der benoeming van den nieuwen rijksbestuurder werd, zooals zij te Batavia opgesteld was, op plechtige wijze door Danoe Redjo in ontvang genomen ¹⁾).

Wanneer wij daarbij zien hoe schitterend de ontvangst was, die op dit tijdstip den vertegenwoordiger der Hooge Regeering te Jokjokarta te beurt viel; hoe de Sultan, wiens wispelturig karakter door zijne rondborstigheid geëvenaard werd ²⁾), berouw toonde te gevoelen over zijne afdwalingen, en voortdurende trouw aan zijn leenheer zwoer; hoe hij de hem gedane vermaningen omtrent slechte raadslieden opnam; hoe het geheele systema van het Jokjokartasche Hof berustte op het besef der noodzakelijkheid eener innige verbinding met Batavia ³⁾); hoe Engelhard's tegenwoordigheid nog leidde tot eene regeling, waardoor eene spoedige en voor de Hooge Regeering meest gewenschte afdoening van zaken verzekerd werd ⁴⁾), — dan mogen wij met gerustheid zeggen, dat van die „verachting voor het Hollandsch Gouvernement,” waarvan Daendels in zijn apologetisch geschrift spreekt, al zeer weinig bespeurd kon worden, vóórdat de Maarschalk begonnen was *zijne* staatkunde ten aanzien van Jokjokarta in toepassing te brengen ⁵⁾).

---

1) Zie blz. 135—142, 144.

2) Getuigenissen van van Overstraten en N. Engelhard.

3) Zie blz. 143, en Memorie van Overstraten § 23—25.

4) Zie blz. 137.

5) Ten einde een bewijs te leveren van de willekeurige handelwijze des Sultans, dien hij zich tot vijand gemaakt had, schrijft Daendels in zijn „Staat” (bl. 95) dat Amangkoe Boewana zijn oudsten zoon, „een prins met goede hoedanigheden en verstand begaafd”, verstiet, en een zoon zijner tweede vrouw tot kroonprins deed benoemen. Dit is geheel onjuist. Mangkoe Boemi, aldus genaamd naar des Sultans vader, was de oudste zoon van diens eerste echte

's Keizers bedoelingen werden daarentegen — ook hieromtrent luidden de getuigenissen éénstemmig — gewantrouwd; en wanneer wij op het gebeurde in 1790 terugzien, zeker niet ten onrechte. Nu, gelijk toen, werd hij een „meester in het stuk van veinsen” genoemd, die slechts in toom gehouden werd door het besef dat hij alleen niets tegen de Europeesche heerschappij vermocht. Op de landen van Prang Wedono hield de Keizer steeds een begeerig oog geslagen, en de denkbeelden van een mogelijk herstel van het oude Javasche rijk bleven aan het Hof van Soerakarta gangbare waar ¹⁾).

Het is derhalve niet te verwonderen, dat de Gouverneur-Generaal Wiese, bij de overgave der landvoogdij, aan Daendels de grootste voorzichtigheid aanbeval in zijne betrekkingen met de Vorstehoven. De zwakheid onzer macht was nog bij de landing der Engelschen te Grissee maar al te duidelijk doorgestraald. En alsof hij een voorgevoel had van wat te wachten stond, voegde Wiese er bij: „De minste mispas kan gansch Java in rep en roer brengen, en de gevolgen zouden niet te berekenen zijn ²⁾”.

Inmiddels was Tjeribon het tooneel geworden van een hardnekkigen en gevaarlijken opstand. Ook hier bleek de juistheid der aangehaalde woorden, daar die opstand in zijn algemeenheid geweten moest worden aan de liefde der bevolking voor ter kwader ure verdrevene vorsten, en tot demping daarvan de drie hoofdplaatsen van Java van hare militaire bezettingen moesten worden ontbloot.

De verdeeling van het Tjeribonsche gebied onder twee en

---

vrouw, en werd op verlangen van den Sultan, kort na diens troonsbestijging, tot kroonprins verklaard onder den titel van Adipati Anum Amangkoe Negara. De schranderheid en innemende manieren van den kroonprins werden destijds reeds door Siberg, Greeve en van Overstraten geroemd, gelijk thans door Engelhard. Zie Deel XII blz. 245, 257, en hierachter blz. 142.

1) Zie blz. 122, 127, 143 en Memorie v. Overstraten § 14.

2) Zie blz. 297.

zelfs drie vorsten, het uitvloeisel van Giri Laja's uitersten wil en 's Compagnie's staatkunde, had ten verderve gestrekt van land en volk. Daarbij voegde zich nu de diepe morele invloed, dien de troonsbestijging sedert 1797 van een onechten zoon des overleden Sultans op de bijgeloovige bevolking van Tjeribon nitoeffende ¹⁾). In hare oogen was alle zegen van het land geweken, nu de wettige afstammelingen van het oude vorstenhuis, de kindskinderen in de rechte lijn van Sjech Moelana, verstooten waren. Tot die beschouwing gaf de feitelijke toestand maar al te veel aanleiding. Want niet alleen was bij de uitsluiting van Radja Kanoman en diens broeders van de historische successieorde afgeweken en waren deze onverdiend aan een kommervol bestaan prijs gegeven: het medelijden opgewekt in de dessa's, waar zij hun onderhoud moesten zoeken, was te grooter en leidde te eerder tot algemeene ontevredenheid, naar mate de regeerende vorsten hunne volken verdrukten en uitzogen. Die knevelarijen van de zijde der vorsten, hunner familieleden en betrekkingen hadden in de eerste jaren dezer eeuw zulk eene hoogte bereikt, dat de oude Bagoes Sidong, de hoofdleider van het verzet, dat weldra tot opstand zou overslaan, aan den Commissaris der Regeering met tranen in de oogen betuigde, dat de toestand niet langer houdbaar was. De slotsom waartoe Engelhard's onderzoek hem leidde, was dan ook spoedig deze, dat de opstand in het Tjeribonsche voornamelijk ten doel had door tusschenkomst van het Nederlandsch bestuur herstel van grieven te verkrijgen, en dat de onderdanen der Sultans alleen uit wanhoop daartoe waren overgegaan ²⁾).

1) Deze was reeds in 1762 tot vermoedelijk troonsopvolger aangewezen.

2) Rapport over de Onlusten te Cheribon, in het „Indische Archief”, III passim, en meer bijzonder blz. 169, 177—9.

In weerwil hiervan, durft Daendels schrijven, dat Engelhard van het herstel van Sultan Kanoman alléén herstel der rust verwachtte (zie blz. 318), en schrijft Mackay („Bestuur v/d G. G. Daendels” bl. 26) hem aldus na: „Engelhard weet den opstand geheel aan de verbanning van Radja Kanoman”.

Het voordeel door de Tjeribonsche vorsten uit het verhuren van dessa's en negorijen aan Chineezen getrokken, kwam mede geheel ten laste hunner onderdanen, aangezien waar de Chinees huurder was, zijn belang vorderde van hen alles te trekken wat slechts mogelijk was. Die Chineezen schoten ook aan volkshoofden de sommen voor, die deze voor hun aanstelling aan de pangerans en mantries moesten betalen, en het gevolg daarvan was dat voor de voldoening dier voorschotten het arme volk verpand werd. Daarenboven wareu zij het, die allengs het beheer der bazaars in de binnenlanden geheel aan zich hadden getrokken. De haat tusschen inlanders en Chineezen ontstaan was hier evenmin nieuw als op eenig ander punt van het eiland, maar de lang onderdrukte wrevel kwam nu, met andere grieven gepaard, tot uitbarsting. En te verwonderen is het niet, dat op meer dan eene plaats, in den loop der Tjeribonsche onlusten, Chineezen vermoord, hunne suikermolens vernield werden, en eindelijk de groote Chineesche kampong van Indramajoe geplunderd en met den grond gelijk gemaakt werd.

Een laatste oorzaak voor die onlusten lag in de handelingen van sommige Nederlandsche residenten, wier taak het in de eerste plaats had behooren te zijn naar de oorzaken der heerschende ontevredenheid onderzoek te doen, en te trachten daaraan tijdig te gemoet te komen. In de plaats daarvan werden de onderdanen der Tjeribonsche Sultans die klachten indienden daarvoor bestraft, en werd hun belet die klachten te Batavia te doen hooren. Op voorstel van den resident Rose werd zelfs in 1805 de onstaatkundige maatregel genomen, om de wettige, maar onterfde prinsen uit het land te verbannen. Aan dien resident schijnt voor een groot deel de schuld te moeten geweten worden, dat de onlusten zoo wijd om zich grepen ¹⁾, terwijl de handelingen van den opzettelijk gezonden commissaris Walbeek nog het hunne bijdroegen om den toestand

---

1) Zie blz. 268, en Rapport van N. Engelhard, blz. 330—332.

te verbitteren. Vleide de Gouverneur-Generaal zich op het einde van dat jaar nog met den gelukkigen afloop der onrustige bewegingen in het Tjeribonsche ¹⁾, in het voorjaar van 1806 was het geheele land in oproer, stonden 40,000 onderdanen der Sultans onder de wapenen, door priesters en oudsten aangevoerd en aangevuurd, werden over het geheele land de Chineezzen op de vlucht gedreven, en trokken de opstandelingen aan de eene zijde de grenzen van Soemedang reeds over, terwijl op andere punten de koffijtuinen omvergehaald, een gouvernement's blokhuis vernield en Nederlandsche ambtenaren om het leven gebracht werden ²⁾.

Ofschoon toen van verschillende zijden van het eiland eene talrijke macht bijeengetrokken werd om den opstand te onderdrukken, werd daaraan op meer menschelijke en duurzamer wijze een einde gemaakt, door aan alle billijke grieven gehoor te geven. Engelhard, die ten laatste met het werk der bevrediging belast werd, legde daarbij zooveel takt en talent aan den dag, dat hij langs den weg der onderhandelingen geen stap deed zonder op den opstand en zijne hoofden te winnen. Hoewel de krijgsmacht, die zich op eenige punten van het land vertoonde, ongetwijfeld ontzag zal ingeboezemd hebben, haastte hij zich, naarmate de stand der onderhandelingen het toeliet, die troepen weder naar hunne standplaatsen terug te zenden, zijn kracht zoekend in overreding en een eerlijk maar voortvarend overleg ³⁾. Bij den aanhoudenden oorlogstoestand met Engeland, was dit een daad van wijze staatkunde. Het traktaat en de verdere bepalingen, die door Engelhard nu namens de Nederlandsche Regeering zoowel

---

1) Zie blz. 265.

2) Zie blz. 266, 268 en Rapp. van Engelhard blz. 84—5, 334—5.

3) Van Polanen, die zich destijds nog te Batavia bevond, voelde zich gedrongen, hoewel niet tot Engelhard's vrienden behoorende, hem te schrijven: „Ik heb in U.E.G. bewonderd de activiteit en bekwaamheid waarmede door U een einde aan de Cheribonsche onlusten is gemaakt.”

met de Sultans als met hunne oproerige onderdanen overeengekomen werden, zijn hoogst merkwaardig. Verre de meeste punten waaromtrent men aan de eischen van den inlander toegaf, werden uit den aard der zaak in het contract met de beide Sultans van 1 September 1806 vervat ¹⁾).

Die eischen waren de hoofdoorzaken, welke de onlusten der laatste jaren hadden doen ontstaan. En zoo werd nu het bestuur der Sultans en hoofden, en de verhouding tot de Chineezen op nieuw geregeld; terwijl, afgescheiden van het contract, bewilligd werd in het vrij algemeene verlangen naar terugroeping der wettige Prinsen. De Nederlandsche Regeering behield zich bij contractsbepaling zoodanige inkomsten (vertegenwoordigd door 1000 tjatja's) uit de vorstenlanden voor, als tot onderhoud dier Prinsen zouden kunnen strekken. Wij zullen straks zien op welke wijze de benoeming der grootwaardigheidbekleeders geregeld werd: van alle mindere hoofden zou dit geschieden door de Sultans, mits onder goedkeuring van den resident, en onder de uitdrukkelijke bepaling dat voor die aanstelling voortaan niets mocht betaald worden; zoodat aan alle verhaal daarvan op het volk dier hoofden, in welken vorm dit ook vroeger geschiedde, een einde werd gemaakt. Alle landsingezetenen, door de Sultans bestuurd, moesten onder gelijke belasting worden gebracht. Aan de Chineezen werd het huren van dessa's, rijstvelden, enz. tegelijk met het verblijf in de binnenlanden ontzegd, en, wat wellicht niet minder noodig was, aan de Sultans het verburen van eenige dessa, met al de gevolgen van dien, uitdrukkelijk verboden. Tegen het houden van verpandingen werden afdoende maatregelen voorgeschreven; terwijl aan de Sultans eene reeks van verplichtingen werden opgelegd, ten einde het bestuur in hunne landen op geregelden voet geschieden en een ieder recht zou kunnen verkrijgen. Ter bevordering der afdoe-

---

1) Dit contract is in zijn geheel opgenomen in Engelhard's Rapport. l. c. p. 240-267.

ning van geschillen en delicten voor den Landraad te Tjeribon werden andere bepalingen gemaakt; en eene nieuwe instructie voor dien Landraad werd ontworpen, waarbij vooral tegen het misbruik der pandelingschap gewaakt werd.

Een punt van bezwaar, door de opgestane Tjeribonners voor den Commissaris der Hooge Regeering ontwikkeld, betrof den verplichten aanbreng van een deel der geleverde landsvoortbrengselen naar verwijderde magazijnen. Ook hieraan werd te gemoet gekomen, door het aan den inlander vrij te laten, naar welke der daarvoor aangewezen plaatsen hij zijne producten brengen wilde. Hij zou voorts de vrije beschikking hebben over al die producten die niet tot de leverantiën behoorden, en verkreeg uitdrukkelijk het recht, bij het ondergaan van verongelijkingen, zijne klachten bij den resident in te brengen.

Wij wenschen hier nog te wijzen op de verhouding tusschen den Nederlandschen Staat en Tjeribon, zooals zij bij dit traktaat geregeld werd. Reeds in 1681 hadden de Tjeribonsche Sultans zich verbonden geen ander beschermbeerschap dan dat der Compagnie te zullen erkennen, „zoolang de zon en maan schijnen zouden”; en de Hooge Regeering was sedert niet in gebreke gebleven haar gezag over hen te bevestigen. Engelhard kon eene verhouding als die van leenheer tot leenman als bestaande aannemen, en daarop voortbouwen. Het aantal tomogons en groot-mantries, die ieder Sultan in zijn dienst hebben mocht, werd nu bij verdrag bepaald, en hun aanstelling zou voortaan door de Hooge Regeering en haren resident geschieden. De rijksbestuurders van Tjeribon hadden den eed van trouw aan die Regeering af te leggen, en het „Bataafsche Gouvernement” zou bevoegd zijn ook andere hoofden in het bestuur aan te stellen. Mocht een der beide Sultans in gebreke blijven de nieuwe overeenkomst naar de letter of den geest uit te voeren, dan behield men zich voor, de landen van Tjeribon onder eigen beheer te nemen. Eindelijk werd een verandering in het geheele bestuur dier landen, bij overlijden

der Sultans, aan den Nederlandschen Staat voorbehouden. Bovenal merkwaardig was die laatste bepaling in het licht der bedoeling, waarmede zij gemaakt werd. De onderhandelaar beoogde daarmede aan zijne lastgevers alle vrijheid van handelen te verschaffen, voor het geval dat de contracteerende Sultans zouden overlijden zonder echte zonen na te laten; hetgeen waarschijnlijk was. Men zou dan het geheele Tjeribonsche land kunnen inlijven bij de bezittingen van den Staat, dit even als de Preangerlanden in regentschappen verdeelen, en nabestaanden der oude sultansfamilie als regenten daarover aanstellen. Engelhard oordeelde die verandering voor het oogenblik echter te minder noodig, wijl na de sluiting van het nieuwe verdrag aan de Sultans toch niet veel meer dan de naam van hun gezag overbleef ¹⁾. En de Hooge Regeering schijnt zich zoowel met de algemeene strekking als met die opschortende bijvoeging in de voordracht van hare gevolmachtigde te hebben vereenigd. Een andere zin dan deze, dat het gesloten verdrag door Gouv.-Gen. en Raden van Indië bekrachtigd was, kan toch moeielijk gehecht worden aan de woorden, door Wiese dienaangaande bij de overgave der Landvoogdij tot zijn opvolger gericht; hij voegde daar dan ook de zeer juiste, maar in die omstandigheden veelbetekenende opmerking bij: „dat verdrag maakt de vorsten van Cheribon geheel onderworpen aan den Lande” ²⁾. Daendels had het verdrag van 1 September 1806 slechts uit te voeren, om van die onderwerping verzekerd te zijn ³⁾.

1) Rapport over de Cheribonsche onlusten, l. c. p. 344.

2) Zie blz. 298.

3) Het is hier de plaats om op de bijzondere betekenis der door mij afgedrukte officiele briefwisseling van Daendels met den minister van Koloniën te wijzen, in vergelijking met hetgeen door hem in den „Staat der Ned. O.-I. Bezitt.” den volke werd meegedeeld. Het viel moeielijk bij de regeering in het moederland onwetendheid te onderstellen van hetgeen tijdens zijne komst op Java was verricht; en zoo meldde Daendels dan ook kort na zijne komst aan den min. v. d. Heim, dat „alle de vergunningen door Engelhard in 1806

Het was niet meer dan natuurlijk, dat zoo dadelijk na de dagteekening van dat verdrag de rust in het Tjeribonsche nog niet hersteld zou zijn. Engelhard had dit voorzien: in Tjeribon hadden zich meermalen rooverbenden opgehouden, en nadat de maatschappelijke orde eerst kort te voren omvergeworpen was, kon zich daar allicht nog een of ander uitgeweken hoofd weder opdoen en trachten een aanhang te maken. De Hooge Regeering zag zich dan ook in den loop van het jaar 1807 nog verplicht enkele belhamers te doen oplichten en in verzekerde bewaring stellen. Nadat dit geschied was, oordeelde de Gouverneur-Generaal Wiese echter „de onlusten op Java geheel gecesseerd” 1). En dat oordeel vond volledige instemming bij zijn opvolger. Vóór dat Daendels toch eenigen nieuwen maatregel in dit deel van Java ingevoerd had, schreef hij aan de regeering in het moederland: „de gunstige berichten van Cheribon geven mij recht U Exc. niet alleen op de voortdurende rust, maar

---

bereids aan de Cheribonsche ingezetenen toegestaan” door hem werden ten uitvoer gebracht. Die „vergunningen,” gelijk de door Daendels in zijn brief n°. XXVII met name genoemde, waren dan ook metterdaad bij het verdrag van 1 September 1806 vastgesteld.

In zijn bedoelden „Staat” geeft Daendels echter eene geheel andere voorstelling aan de zaak. Het bestaande verdrag tusschen de Nederlandsch-Indische Regeering en de vorsten van Tjeribon wordt daar eenvoudig *geïgnoreerd*. Daarenboven beweert hij, dat „de geweldige schokken die dat gedeelte onzer bezittingen ondergaan had, nog de ernstigste voorziening vorderden,” om het te doen voorkomen alsof die voorziening door hem getroffen werd. „Ik vergenoegde mij niet met deze eenvoudige Javanen een schaduwbeeld van hoop te geven, maar ik heb de misbruiken in derzelve oorsprong aangetast” zoo schrijft hij; en daarop volgt een opsomming dierzelfde maatregelen, waarvan het nut jaren vóór zijne komst openlijk erkend was, en die in het meergenoemde verdrag reeds belichaamd waren. („Staat: Cherib. Onlusten,” blz. 23, 24).

Het is niet van belang ontbloot dit te doen uitkomen, wijl de „Staat der Ned. O.-I. Bezittingen” van Daendels door latere schrijvers veelal als een evangelie geraadpleegd en gebruikt is. Ik wijs, wat het thans besproken punt betreft, slechts op blz. 656 van prof. Veth's „Java” (II. Deel), waar aan Daendels het nemen der reeds genomen maatregelen wordt toegeschreven, gelijk door dien schrijver over 't geheel Daendels' voorstelling van zaken gevolgd is.

1) Mackay, l. c. p. 24.

ook op een nieuwe bloei en welvaart der Cheribonsche landen te doen hopen¹⁾).

De gesteldheid der regentschappen van Java's N.O. kust, dezer verhouding tot het gouvernement, mocht niet minder gunstig genoemd worden. Hoeveel ook Madoera door de wer-vingen voor het Nederlandsche leger en het daardoor bevorderde verloop van volk in latere jaren geleden had, waren de Madoereezen weder onmiddellijk gereed geweest om aan de expeditie naar Tjeribon deel te nemen, en had de oude Panembahan zijne troepen nog bij hun opmarsch trouw aan het gouvernement doen zweeren, en doen beloven dat zij niet dan zegevierend naar hun haardsteden zouden terugkeeren²⁾. Gelijke aanhankelijkheid aan het Nederlandsch opperbestuur werd bij de groote meerderheid der Javasche regenten gevonden. Die van Samarang, Japara en Kendal hadden den Commissaris der Regeering naar Tjeribon vergezeld, en met name de laatste had aan de bevrediging der onlusten een werkzaam aandeel genomen. Op hun trouw kon, bij den telkens verwachten aanval der Engelschen, genoegzaam staat worden gemaakt.

Hunne landen bloeiden en het humane, rechtvaardige Europeesche bestuur had niet alleen hun welvaart ontzien, maar daartoe het zijne bijgebracht. De belastingen, den regenten opgelegd, bedroegen slechts een zeer gering deel van de opbrengst hunner landen. Het kwaad der verhuring van vele dessa's aan Chincezen, waardoor zij zich geld verschafden maar de inlander zich te meer gedrukt zag, werd niet alleen in het Tjeribonsche te keer gegaan, maar overal elders waar het ter kennis der bewindlieden kwam; en met inachtneming van de belangen der regenten — wij noemen slechts die van Soerabaya, waar het kwaad het meest om zich had gegrepen — werden die dessa's zooveel doenlijk ingelost³⁾. Het verloop van volk

1) Daendels aan van der Heim, 20 Maart 1808. Zie blz. 305.

2) Ind. Archief III, blz. 347.

3) Zie blz. 173, 4 en Deel XII blz. 485, 6.

werd daardoor tegengegaan. De heilzame gevolgen der bewaring van rust en orde spraken het duidelijkst uit de voortdurende toeneming der bevolking. De westelijke Strandregentschappen hadden reeds het aanmerkelijke zielental van 1,200,000 bereikt, en de Oosthoek met Madoera een nagenoeg gelijk cijfer ¹⁾).

De uitbreiding van den Landbouw was daarvan het natuurlijk gevolg ²⁾. De suikercultuur verkeerde thans in een zoo bloeienden staat, dat de Jacratasche landen alleen over het jaar 1805/6 75,000 picols opleverden, terwijl reeds de verkoop van dit artikel aan de neutrale handelaars op Batavia het maximum, door de Commissarissen-Generaal voor de productie gesteld, ver overschreed ³⁾. Het verlies in peperopbrengst, ten gevolge van den ontredderden toestand der Lampongs geleden, werd thans opgewogen door de overbrenging dier cultuur naar de verschillende deelen van Java. Van de bijna drie millioen ponden, die gemiddeld jaarlijks ter markt kwamen, werd nagenoeg de helft uit de regentschappen der N. O. kust aangebracht. Vandaar werden over het jaar 1807 omstreeks 50000 ponden katoenen garens en 16000 ponden indigo geleverd ⁴⁾.

Maar de hoofdcultuur over het geheele eiland was sedert het laatst der voorgaande eeuw die der koffij geworden. Deze had reeds een nog veel hoogere vlucht kunnen nemen, indien niet, in den geest der oude Compagnie, de meest tegenstrijdige orders van het moederland elkander hadden afgewisseld. Vooral de vrees om de Nederlandsche koloniën in de West-Indiën te

1) Volkstelling van 1802. Zie Missive van den Algem. Secretaris van Braam aan het Staatsbewind van 27 Sept. 1803.

2) Toch lezen wij in den „Staat” van Daendels (bl. 10): „ . . . zoodat de toestand der Regenten en Inlanders over 't geheel allerdeerniswaardigst was, waarvan de verwaarloozing van den landbouw ook een onafscheidelijk gevolg zijn moest”.

3) In 1801/2 alléén 10½ millioen ponden. Zie blz. 113.

4) Zie n°. VII, en Hageman in het Tijds. Ind. T. L. Vvk. N. S. I, blz. 374.

zullen benadeelen hield van een al te grooten aanplant terug, zoodat nog in 1796 uitdrukkelijke bevelen van het O-I. Comité beperking hadden voorgeschreven ¹⁾). Een gevolg hiervan was, dat de opbrengst der koffijcultuur in de Jacatrasche landen, die kort te voren reeds 86000 picols bereikt had, tot op tien jaren daarna een merkelyken teruggang vertoonde ²⁾). Inmiddels schreven niet minder stellige orders van 1802 en 1806 weder een uitbreiding met vernieuwde krachten en met verhooging van het plantloon voor ³⁾); en zoodra die maatregelen hun uitwerking konden doen gevoelen, werd de opbrengst weder aanmerkelijk stijgende. Zoo kon Wiese, bij de overgave der Landvoogdij aan zijn opvolger, getuigen dat over het jaar 1807 de koffijopbrengst der Jacatrasche en Preangerlanden reeds tot 104,000 picols gestegen was, terwijl de pluk over het geheele eiland 120,000 picols opleverde ⁴⁾). En op die cijfers zijn de koffijjoogsten gedurende de jaren van Daendels' regeering gebleven, totdat door de onverschilligheid van het Engelsche tusschenbestuur die teelt in verval geraakte.

De maatregelen door Wiese in het Jacatrasche gebied en door Engelhard in de regentschappen van Java ter bevordering der cultures genomen, wierpen aldus goede vruchten af. Met name leverde hetgeen door den Gouverneur der N.-O. kust verricht werd op zijn inspectiereis in 1803 ⁵⁾ de beste wederlegging der beschuldigingen, door Daendels later tegen hem ingebracht. Beide, Wiese en Engelhard, lieten het daarbij niet. Aangezien juist bij de cultuur der koffij de invloed der ambtenaren zich het meest kon doen gevoelen, werden deze, waar zij daarvan misbruik maakten, ter verantwoording geroe-

1) Zie ook blz. 42, 68.

2) Dit verklaart het verschijnsel, waaraan door Prof. Veth (Java II, bl. 541—2) eene geheel andere voorstelling wordt gegeven.

3) 1802: Zie blz. 68 en 206; 1806: Zie blz. 275.

4) Zie blz. 296, en Daendels „Staat” bl. 11, 49.

5) Zie n^o. X, en meer bijzonder blz. 202—207.

pen, en bepaalde personen werden nu met het toezicht over die cultuur belast. Aan de planters van koffij, zoowel als van peper, werd nog in vele gevallen door hunne hoofden het plantloon niet ten volle uitbetaald, in weerwil der herhaaldelijk genomen maatregelen tot onderdrukking van dat misbruik: nu vaardigde de Hooge Regeering en Java's Gouverneur, voor zooveel de N.-O. kust betrof, op nieuw het scherpste verbod uit tegen die knevelarij der inlanders door hunne eigen hoofden, opdat de eersten behoorlijke en volledige betaling van het hun toekomende zonden verkrijgen en de schuldigen gestraft worden. „Onze Resolutiën” — mocht de Gouverneur-Generaal in December 1806 schrijven — „leveren de sprekendste blijken op, dat zooveel van ons afhangt scrupuleus gezorgd wordt dat den planter niets van den prijs wordt afgekneveld, en dat onderscheidene inlandsche hoofden over bedrevene knevelarijen rigou-reus gestraft zijn”¹⁾).

Ter bewaring van een der oorspronkelijke rijkdommen van Java, de houtbosschen, was eene reeks van besluiten genomen, waarvan het slechts te betreuren viel dat er niet gelijkelijk de hand aan gehouden werd. Toen Harting de aandacht meer bijzonder op Java's bosschen gevestigd had, waren deze op de best bereikbare plaatsen veelal van zwaar hout reeds ontbloot. Ten einde een vroegtijdig uitputten te voorkomen, werd daarop een algemeene opneming van al de bosschen der Strandregentschappen, van Brebes tot Toeban, gelast tijdens van den Burgh Gouverneur der N.-O. kust was²⁾; en het daaruit voortgevloeide Reglement van 1778 stelde niet alleen billijke bepalingen voor de blandongs-volken vast, maar gaf de eerste stellige voorschriften voor den tot dusver wille-keurig gedreven aankap en het schoonhouden der bosschen. Overeenkomstig dat reglement werd bepaald, dat de bosschen

1) Zie blz. 208, 275—6.

2) Aanschrijving van Gouv.-Gen. en Rade van Indië, van 31 Mei 1776.

in het district Pekalongan gedurende 25 jaren geheel ongebruikt moesten blijven, een termijn die, op voorstel der commissie voor de opneming van het jaar 1801, nog verlengd werd. En zoo werd ook voor den resident van Rembang, eenige jaren later, een instructie vastgesteld, krachtens welke de aankap in de Rembangsche bosschen gedurende een gelijk tijdperk geheel moest stilstaan, en in die van Lassem en Toeban voor een gedeelte ¹⁾. De levering van hout uit Japara werd op dezelfde gronden geschorst, en het stilstaan der Rembangsche blandongs nog nader verlengd ²⁾. Het is uit dien hoofde reeds onjuist, wat Daendels beweert, dat de Javasche bosschen onder het bestuur dat hem voorafging „geheel en al zonder eenig opzigt waren ³⁾.

Radicale verbeteringen in het beheer beoogde echter Engelhard eerst, naar aanleiding der commissie die hem daartoe in 1803 werd verstrekt. Hij wilde dat beheer geheel en uitsluitend aan het hoofdbestuur overgeven, aan de residenten slechts het toezicht over den verkoop van het hout latende. De Hooge Regeering zou inspecteurs over de bosschen aanstellen, aan wie de opneming en het onderhoud daarvan en het stellen der regelen omtrent den aankap zoude worden opgedragen. Europeesche opzichters zouden hun bij dien veelomvattenden arbeid moeten worden toegevoegd ⁴⁾. Engelhard's uitgewerkte voorstellen, daartoe strekkende, schijnen echter bij de Gouverneurs-Generaal Siberg en Wiese op onoverkomelijke bezwaren te zijn afgestuit. Het is waar dat hij gelijktijdig het voorstel deed, om aan de te benoemen inspecteurs en opzichters der houtvesterij, en tevens aan de residenten, behoorlijke bezoldigingen ten laste van den Staat te verleen! Voor het invoeren van zulk een nieuwigheid

1) Aanschrijving van Gouv.-Gen. en Rade van Indie, van 6 Nov. 1787.

2) Aanschrijving van Gouv.-Gen. en Rade van Indië, van 28 Aug. 1798.

3) Daendels „Staat”, blz. 11.

4) Zie blz. 213—230.

waren nieuwe menschen, en niet minder nieuwe voorschriften uit het moederland noodig.

Gelijk men zich herinneren zal, was de verkoop der producten van Java op Java zelf regel geworden, sedert de oorlog alle geregelde handelsgemeenschap met Europa had afgesneden ¹⁾. Daardoor werkte de uitbreiding der cultures rechtstreeks tot het behoud van het eiland mede. In zoo groote hoeveelheden konden de handelsproducten, de koffij vooral, niet geteeld worden, of zij vonden gretige afnemers in de neutrale koopvaarders, die Batavia om strijd aandeden; en de piasters der Amerikanen en Deenen hielpen aldus het raderwerk van het Nederlandsch beheer gaande houden, de verdediging van Java voeren en de plantloonen betalen van den inlander ²⁾.

Het was niet dan noode dat het moederland daarin berustte. Het voorschrift, nog van het O.-I. Comité uitgegaan, „om geene verkoopen in Indië te doen buiten deszelfs specialen last”, bleef zoozeer de uitdrukking der leidende gedachte bij het opperbewind in Europa, dat tien jaren later, in de instructiën van Daendels, het beginsel voorop stond dat „de aanbrengh en verkoop der producten *hier te lande* voornamelijk de waarde der Indische bezittingen voor het Koningrijk uitmaakte”, en daarvan slechts in zoover mocht worden afgeweken als dit „gedurende den oorlog onvermijdelijk zijn zou” ³⁾. Zoodra de sluiting van den vrede van Amiens het mogelijk maakte, werd dit beginsel ook weder in toepassing gebracht. Amsterdamsche kooplieden contracteerden met het Staatsbewind voor den vervoer en verkoop van niet minder dan 15 millioen ponden Java-koffij en zekere partijen suiker, welke producten

---

1) Zie Deel XII, blz. LXXVI—LXXIX.

2) Zie blz. 91. „Het Vaderland kan daarin onmogelijk voorzien. In dit oogenblik (1809) is er geen neutrale natie in Europa, en het is dus eenlijk uit de Vereenigde Staten van Amerika dat de aanbrengh daarvan kan verwacht worden” (blz. 368).

3) Art. 34 der Instructie van 9 Februari 1807.

natuurlijk in het moederland moesten betaald worden, en grootendeels ook werden. Welken indruk zulks bij de Regeering te Batavia, gewoon geworden en gedwongen als zij was om in hare behoeften door eigen middelen te voorzien, maakte, laat zich begrijpen. Niet dat de aldus in Holland verkochte hoeveelheid koffij op dat oogenblik niet op Java voorhanden was ¹⁾. Maar men wilde tot geen prijs den neutralen handel afschrikken, die de voedster der kolonie geworden was; men aarzelde zijn eenigen rijkdom uit handen te geven, terwijl men uit het moederland wederkeerig niets ontving; men vreesde, en terecht, de ontzettende gevolgen van „een ledige geldkas én ledige pakhuizen”. Hoe ernstig en diep de teweeg gebrachte indruk was, bleek uit Siberg's dreigende overweging: „of de nood niet kwam te vereischen, in de onzekerheid wanneer eindelijk aan den geldeisch door het Staatsbewind voldaan zou worden, op middelen bedacht te zijn om zooveel mogelijk zich zelve te redden” ²⁾. Zoozeer was toen reeds de koffij „de kurk” geworden, waarop de Indische huishouding dreef.

De noodlottige gevolgen der levering van de in Holland gecontracteerde en betaalde koffij lieten zich niet wachten. De tot dusver bestaan hebbende verhouding tusschen de muntspecie en het papieren geld op Java werd er door verbroken. Had de agio tot 't jaar 1802 de 15 % niet overschreden, en was tot dusver de betaling in 's lands kassen aan de ingezetenen in papieren geld toegestaan ³⁾, thans moest de vergunning om naar verkiezing met papier te betalen, wegens de plotselinge verandering der agio, op eenmaal worden ingetrokken. Deze steeg zoo bovenmatig, dat zij een paar jaren daarna 61 % bereikt had ⁴⁾. In 1807 beliep de agio reeds 100 %. Het crediet van het papieren

---

1) Zie no. VIII.

2) Zie blz. 115.

3) Resol. der Hooge Regeering van 26 April 1800.

4) Zie blz. 38, 116, 262.

geld, dat op Java tot een bedrag van niet minder dan acht millioen gulden circuleerde, was aldus voor goed geschokt.

Een ander gevolg van den gedwongen afstand in 1802 der koffij van de laatste oogsten aan Amsterdamsche handelshuizen was, dat de voorraden uitgeput waren, waarmede anders de handel der neutralen onderhouden werd. Daardoor moesten, terwijl de oorlog weder begon, verscheiden vreemde koopers Batavia onverrichter zake verlaten, en kon eerst met het jaar 1805 die handel geregeld hervat worden. De Java-koffij nam destijds reeds een belangrijke plaats in de wereld-productie in, die nauwelijks 80 millioen ponden bereikte. Dit echter na de bekende verwoesting van het Fransche gedeelte van St. Domingo, dat sedert nog maar een vijfde van vroegere oogsten opbracht. Java, met zijne 15 millioen pond koffij, stond nu met St. Domingo, Jamaica, Spaansch Amerika, op gelijke lijn. De uitbreiding der teelt in Brazilië werd toen nog slechts voorzien ¹⁾).

De verwoesting van het meerendeel der plantagiën op St. Domingo had tevens eene stijging der prijzen op groote schaal ten gevolge gehad, waarvan de Hooge Regeering te Batavia gretig gebruik maakte om ook dien der Java-koffij te verhoo-gen. De grove winsten tot dusver door den handel, met name in Amerika behaald, brachten mede, dat de neutrale kooplieden geen zwarigheid maakten om die hooge prijzen zelfs voor de versch geplukte koffij te betalen. De pakhuizen van Batavia waren dan ook zelden zoo ledig geweest als in de jaren na deze hervatting van den handel het geval was; en — hetgeen het voornaamste was — nu stond daar niet tegenover, wat Siberg van de levering aan het moederland vreesde, eene ledige geldkas. Wiese wees er zijn opvolger met rechtmatigen trots op, dat de oogst van het laatste jaar zijner landvoogdij 2½ millioen rijksdaalders in de Indische kas had gebracht ²⁾).

1) Zie blz. 376.

2) Zie blz. 296.

Dat zulke uitkomsten slechts verkregen konden worden door een aanhoudende inspanning van krachten en een doelmatig toezicht op de cultuur, lag in den aard der zaak. En het mag hier niet onopgemerkt blijven, dat ook Daendels, bij zijne komst in de kolonie, verplicht was daaraan hulde te brengen. Terwijl hij, na eigen aanschouwing omtrent Tjeribon, het tweede in de rij der koffij-voortbrengende districten, moest getuigen dat dat land, „zoover het gezicht reiken kon, den besten staat van cultuur vertoonde”¹⁾, vatte hij zijn oordeel aangaande de Bataviasche- en Preanger-landen in de volgende woorden samen: „Ik bevestig volkomen de voordeelige berichten, welke nopens den staat der Jacatrasche- en Preanger-regentschappen in Europa gegeven zijn, voor zoover de vruchtbaarheid aangaat waarmede de natuur deze landstreek heeft gezegend, en de vlijt welke tot uitbreiding der koffijcultuur in dezelve is aangewend; zoodat het getal der plantagiën en vruchtgevende boomen inderdaad schijnt gebragt te zijn tot die hoogte waarop dezelve, naar mate eener slechts geringe bevolking, zonder verwaarloozing van andere noodzakelijke cultures, onderhouden kan worden, en er uit dien hoofde, door het doen van nieuwe aanplantingen, zoolang de populatie niet zal toenemen, ook weinig vermeerdering aan de koffij-leverantie uit deze Bovenlanden zal kunnen worden gegeven”²⁾.

1) Vermakelijk is het hemelsbreede verschil in waardeering tusschen den Gouverneur-Generaal Daendels, die aan de Regeering in het moederland te berichten had, en den schrijver van den „Staat der Ned. O.-I. Bezittingen.” Onmiddellijk na het beëindigen zijner landreis in den zomer van 1808, meldde hij aan den minister van der Heim: „Alle verwoestingen die het gevolg der vroegere onlusten in Cheribon geweest zijn, waren reeds zoo volkomen hersteld, dat daarvan op mijn ganschen doortocht geen spoor meer was te ontdekken.” In 1814, daarentegen, toen hij zijn bestuur in het openbaar wilde rechtvaardigen en het er dus op aankwam den staat van zaken onder het voorgaande bestuur in donkere kleuren te schetsen, schreef hij: „De verwoestende gevolgen van den opstand welke in het Cheribonsche had plaats gehad, vielen te duidelijk in het oog, om niet te worden opgemerkt” (Staat, blz. 39).

2) Zie blz. 315. Dit oordeel zoekt men echter te vergeefs in Daendels' „Staat der Ned. O.-I. Bezittingen”.

HOOFDSTUK XXIX.

Les idées s'enchaînent. Had men die eenvoudige waarheid niet uit het oog verloren, aan snijdende oordeelvellingen even scherpe onderzoekingen doen voorafgaan, en de valsche methode van partijbegrippen voorop te zetten niet in de geschiedbeoefening ingevoerd, het bestuur van den Gouverneur-Generaal Daendels zou niet tot dat onvruchtbare twistgeschrift geleid hebben, dat sedert jaren zoovele pennen in beweging heeft gehouden. Trouwens Daendels heeft door het schrijven zijner Apologie daartoe de eerste aanleiding gegeven, en in al die opzichten zeker niet het minst gezondigd.

Men heeft Willem Herman Daendels, die in 1807 als Gouverneur-Generaal over Nederlandsch-Indië met uitvoerige voorschriften naar Batavia gezonden werd, veelal voorgesteld als de man die, gedurende zijn kortstondig bestuur, zuiver nieuwe begrippen en beginselen in de plaats stelde van die der Oost-Indische Compagnie, de man door wien als met een tooverslag een einde aan alle misbruiken gemaakt werd, die den inlander bevrijdde en de vorsten van Java voor goed onderwierp. Niets is minder juist. Zeker is Daendels' positie eenig onder vele geweest, doordat hij opzettelijk uit het moederland gezonden werd, en het doel zijner zending reeds breken moest met een goed deel der overgeleverde begrippen. Zeker heeft Daendels gehandeld met karakteristieke onstuimigheid, en hardheid en toemeloose willekeur gesteld in de plaats der zachte bestuursvormen, op de gesteldheid van land en volk gegrond,

die op Java inheemsch waren. Maar de veranderingen die hij daar invoerde waren voor het grootste deel in de gemoederen reeds voorbereid, tot begrippen gevormd, zoo niet in bepaalde voorstellen gegoten; en waar hij daarvan afweek, heeft hij veelal misgetast. De voorschriften waarnaar Daendels als Gouverneur-Generaal te handelen had, evenals de meeste zijner handelingen zelve, waren het uitvloeisel van het rapport der Staatscommissie van 1803, het belangrijkste staatsstuk dat, tijden en omstandigheden in aanmerking genomen, omtrent onze koloniale staatkunde ooit het licht heeft gezien, gelijk dat rapport weder het nauwste verband hield met de denkbeelden, adviezen en handelingen van vele hoofdpersonen uit het laatste tijdperk der Compagnie. Het is mogelijk dat wij, door hierop het oog gevestigd te houden, het prestige van Daendels als oorspronkelijk hervormer zullen zien verminderen, maar zeker zal zijn tijd er te beter door gekend worden en de waardeering der personen er te juister om zijn.

De noodzakelijkheid van hervormingen, zoowel in het bestuur der inlanders als in den boezem van het Nederlandsch bestuur zelf, was op Java vóór lang erkend. Vandaar dat Daendels ook ten aanzien zijner plannen, daartoe strekkende, van den aanvang af geene noemenswaardige tegenwerking ondervond ¹⁾. Men was vrij algemeen doordrongen van de overtuiging, dat de oorlogsomstandigheden, die nu reeds sedert 1795 aanhielden, de minst geschikte gelegenheid voor het invoeren van afdoende veranderingen opleverden; men wist maar al te wel, dat de bestaande misbruiken in het moederland even goed als op Java bekend waren, en had niettemin van daar „nimmer een wenk ter afhelping ontvangen”. Maar naast die hinderpalen, welke de uitvoering ervan tegenbielden, hadden hervormingsbegrippen wortel geschoten, waarvan, ook uithoofde van den kring waarin zij onstonden, het beste te verwachten

1) Daendels Staat bl. 20.

was. Zoo omtrent de inrichting der Nederlandsche administratiën op Java. Met uitzondering wellicht der enkelen die van het slechte personeele stelsel de grootste voordeelen trokken, en zelfs onder dezen werd de nuttigheid, de wenschelijkheid eener wettige en geregelde bezoldiging der ambtenaren toegegeven, niet alleen, maar in officieele staatsstukken betoogd ¹). Dat hiermede, ook in de oogen van Daendels' voorgangers, het ophouden van vele misbruiken gepaard behoorde te gaan, en dit zelfs de hoofdgrond voor het aannemen van een nieuw stelsel van bezoldiging uitmaakte, behoeft niet te worden aangewezen. Evenzoo waren ten aanzien van het bestuur der inlanders, de huishouding der regenten op Java, andere begrippen ontstaan en geformuleerd, die geen twijfel omtrent de goede bedoeling van vorige besturen overlieten. „Het heeft ons tot genoeg gestrekt” — had de Hooge Regeering van 1797 aan Bewindhebbers geschreven — „dat door Zijn HEd. (den Gouverneur van Java) geene moeilijke occupatien zijn ontzien in het nauwkeurig nasporen van de wijze waarop elk Regentschap in het huishoudelijke word bestuurd, met het prijselijk oogmerk om, tot voorkoming van alle knevelarijen en mishandelingen van den gemeenen man, na de volbrenging van dit gewichtig werk (hetgeen nu door den aangekomen Gouverneur van Reede staat ten einde gebracht te worden) met de Regenten vaste bepalingen te maken, waarnaar een ieder gehouden zal zijn het bestuur in te richten, bijzonder ook omtrent het dragen der lasten op een billijken voet.” ²) Van Reede was met dat werk voortgevaren, van IJsseldijk had overtuigend het nut er van aangetoond ³); en de conclusiën waartoe zij gekomen waren, vonden hunne uitdrukking in voorstellen van

1) Zoo van IJsseldijk: Zie Deel XII, bl. 549 en hierachter bl. 111, en Wiese: Zie bl. 51, 89.

2) Zie Deel XII, bl. 408, 436.

3) Zie de Memoriën van v. Overstraten en van Reede, passim, en Deel XII bl. 548, 9.

den aard van deze: afschaffing der heerediensten, voor een deel voor zoover zij aan het Gouvernement, en geheel waar zij aan ambtenaren bewezen werden; regeling van de verhouding tusschen den inlander en zijne Regenten en mindere hoofden, in diervoege dat de eerste meerdere zekerheid voor de betaling van zijn volle loon en waarborg tegen knevelarijen zou erlangen, en minder heerediensten aan de laatsten zou moeten verleenen ¹⁾. Dat van Overstraten een eerste voorbeeld had gegeven van het bezoldigen van inlandsche hoofden, opdat deze hun volk niet naar de Javaansche gewoonte drukken en knevelen zouden ²⁾, kan thans buiten beschouwing blijven.

Onze lezers kennen te goed de omstandigheden waarin het vaderland zich in dat tijdperk bevond, om niet de volkomene juistheid te begrijpen van Wiese's woorden, die in 1802 getuigde dat „de Indische Regering tot dusver nimmer een wenk uit het vaderland ter afhelping der bestaande misbruiken ontvangen had”. Niet slechts de in al zijne gevolgen even verderfelijke oorlogstoestand, niet slechts de opheffing der oude Compagnie en de daarop gevolgde veranderingen in het opperbewind over de O.-I. Bezittingen, ook en voornamelijk de strijd omtrent de regelen en beginselen, waarnaar die Bezittingen voortaan bestuurd zouden worden, werkte verlamdend op alle besluiten. De staat van onzekerheid die daardoor op Java geboren werd, verergerde nog te meer de reeds zoo droevige omstandigheden waarin men verkeerde. Hij vond zijn uitdrukking in de heftige woorden van Polanen, toen Wiese's rechterhand, die, beducht voor de gevolgen, uitriep: „Zal het Gouvernement in het vaderland zich kunnen verontschuldigen, met te zeggen: „Wij hebben jaren lang gedelibereerd en gedisputeerd over de nieuwe form van bestuur, aan onze Coloniën in Indië te geven; wij hebben den vrede willen afwachten; wij wisten dat slechtheid

---

1) Zie bl. 110, 111 en ook 51—53.

2) Zie Deel XII, bl. 313.

en onbekwaamheid een hoofdrol in 't Bestuur van Indië speelden; maar — de partijgeest onder onszelven heeft belet, dat wij daarin, gelijk wij konden, hebben voorzien!" De verlegenheid van den zwakken Gouverneur-Generaal nam met elken dag toe. Men wenschte, door eene buitengewone zending, den waren staat van zaken te Batavia — de verdeeldheid van inzichten, de wisselvalligheid van alle overleggingen, de erkenning der misbruiken, bij de onmacht om herstel aan te brengen — aan het Staatsbewind en het ephemere bestuur van den Raadpensionaris duidelijk te maken. Maar toen het er op aan kwam eene keuze tot het vervullen dier zending te doen, bleek niemand daartoe geschikt of gezind ¹⁾. Het bericht der benoeming van Commissarissen-Generaal, door Schimmelpenninck met het invoeren van zijn Charter op Java belast, bracht de gemoederen, die reeds door de geschillen tusschen Fransch- en anti-Fransch-gezinden op dit tijdstip in gisting waren gebracht, nog meer aan 't woelen. De hervormingsplannen traden te Batavia geheel op den voorgrond ²⁾. Maar toen had ook andermaal eene staatsomkeering in het moederland plaats gegrepen, en werd Daendels benoemd om den wil van een vreemden Souverein in Indië ten uitvoer te leggen.

Hij vond, bij zijn komst op Java, meer dan ééne zaak in staat van wijzen. Op de Tjeribonsche aangelegenheid en het werk der commissie, die daarvoor laatstelijk aangewezen was, komen wij in het volgende Hoofdstuk terug. Tot regeling van den toestand der Bataviasche Boven- en Preangerlanden, met recht van het hoogste gewicht geacht, volgde Daendels nevens de voorstellen der commissie, met dat doel ook door den Gouverneur-Generaal Wiese ingesteld, in hoofdzaak de reeds bestaande inrichting. Alleen werd de aflevering van het voorname product, de koffij, op meer gelijkvormigen voet gebracht, en de ver-

---

1) Zie de brieven van Polanen, n°. XVIII en XIX.

2) Zie ook bl. 276—77.

plichte opbrengst van indigo en katoen, die hier toch van geringe beteekenis was, afgeschafft. Nu zou voortaan — om Daendels' eigene woorden te gebruiken — „de Javaan van alle willekeurige lasten zoowel van zijn eigen hoofden als van de Europeesche dienaren bevrijd zijn”. Maar dit was slechts waar, behoudens zijne leverantiën, behoudens zijne heerediensten, behoudens de uitkeering der tienden, en behoudens al „die prestatieën die van den aard van het inlandsch bestuur onafscheidelijk zijn” ¹⁾. Uit dit voorbeeld bleek dus reeds dat men het met de steeds vooropgezette bedoeling van den nieuwen Gouverneur-Generaal, om den inlander uit zijn „deerniswaardigen” toestand op te heffen, niet al te nauw nemen moest. Overigens waren de bepalingen, bij deze eerste belangrijke daad van zijn bestuur genomen, tot beperking der heerediensten, tot een juiste tarifiering van alle loonen en tot waarborging van de betaling dier loonen rechtstreeks aan den inlander, aan de Resolutie der Hooge Regeering van 15 September 1778 ontleend ²⁾.

Tot grondslag eener algemeene regeling van de koffijteelt nam Daendels „de prijzenswaardige inrichtingen, welke ten aanzien dier culture reeds sedert lang in de Jacatrasche en Preangerlanden waren aangenomen” ³⁾. Nauwelijks een paar maanden te Batavia zijnde, stond het plan daartoe reeds zoozeer bij hem vast, dat het nadeel dientengevolge door den inlander in de regentschappen van Java's N.-O. kust te lijden, daarin geen verandering kon brengen. Ja, wij zouden durven beweren, dat de intrekking van het afzonderlijk gouvernement over dat deel onzer bezittingen op Java met zijn denkbeeld om de koffijlevering over het geheele eiland op een éénparigen voet in te voeren, nauw verband hield. Dit is te meer opmerkelijk, daar niets in zijne voorschriften Daendels tot zoodanige handelwijze drong; veeleer

1) Zie bl. 310.

2) Zie „Geschiedk. Onderzoek,” in Tijds. v. Ned. Indië 1849, en Deel XI n°. LII.

3) Zie bl. 322.

schreven die instructiën hem ten aanzien der groote cultures, met name der koffij, een onderzoek voor, naar aanleiding waarvan in het moederland de vraag stond beslist te worden of deze, al dan niet, gouvernementscultures blijven zouden ¹). En dat hij zoodoende op die beslissing vooruitliep, haar prejudicieerde, bleek niet slechts hieruit dat hij den Souverein vooropzette als alleen bevoegd de leveringen te ontvangen, dat beginsel van de oude Compagnie overnemende, maar ook elke nieuwe regeling, omtrent het onderwerp door hem gemaakt, van dienzelfden geest doordrong.

Wij hebben hier te meer aan een persoonlijke overtuiging te denken, daar deze door ziju vertrouwdsten raadsman en rechterhand, Muntinghe, niet gedeeld werd ²). Die gedachte dringt zich dermate aan ons op, dat wij, in weerwil van enkele beperkende uitdrukkingen, waarvan Daendels zich om den schijn te redden bediende, in hem inderdaad een der grootste voorstanders en beschermers van het stelsel der verplichte leveringen, der officieele cultures, meenen te zien. Hooren wij wat hij zelf tot verdediging daarvan aanvoert. „Een der eerste hoofdtrekken van de nieuwe (?) inrichting — zegt hij — is het behoud (*sic*) der verplichte leverantien en der contingenten, eene inrichting die, tenminste vooralsnog, als onvermijdelijk moet worden beschouwd, omdat inderdaad de staat waarin de geringe Javaan leeft, de weinige behoeften die hij kent, de niet noemenswaardige prijs waarvoor hij dezelve voldoet, de weinige waarde van den handenarbeid en der dagloonen die daarvan het gevolg zijn, de weinige handteringingen die onder hen bestaan, de geringe sommen welke dierhalven door zijne handen rondgaan, waardoor hij zelfs nauwelijks de waarde van het geld veelmin de deugd om hetzelfde te sparen en te vergaaren heeft leeren kennen, —

---

1) Instructie van 9 Februari 1807, Art. 27.

2) Zie Muntinghe in het Tijdschrift van Nederl. Indië 1850, II, bl. 326—8.

hem buiten staat stellen om tot dusver een geregelde belasting te kunnen dragen, waarvan de opbrengst eenigermate gelijk zou staan met de voordeelen, welke thans uit zijne verplichte leverantiën en contingenten worden getrokken. Zoolang dierhalven de Javaan geene meerdere vorderingen op den weg der beschaving zal gemaakt hebben, waarop hij in allen gevalle niet dan met langzame schreden zal kunnen worden voortgeleid, zal zijn arbeid aan de verplichte leverantiën en contingenten besteed, moeten gerekend worden te treden in plaats van andere reguliere belastingen, welke alsnog niet van hem kunnen worden gevergd".

En in dit opzicht bleef Daendels zichzelf gelijk. Bij de openbaarmaking zijner Apologie keurde hij, op dezelfde gronden, de daarmede strijdige geheime instructie welke Schimelpenninck aan zijne Commissarissen verstrekt had, af, en voegde hij nog daarbij: „Het is er ver af van uitgemaakt te zijn, of immer van de Javanen wel eene geregelde belasting zou zijn in te vorderen; terwijl het mij niet bedenkelijk voorkomt dat de verandering der verpligte leverantiën in een contingent denzelfden, zoo niet meerderen dwang vereischen zou, zonder den Javaan het voordeel te doen genieten, 't welk de verplichte leverantiën hem aanbrengen" ¹⁾.

In het groote vraagstuk dat bij de hervormingen op Java op den voorgrond stond, dat in het moederland alle hoofden warm gemaakt en alle pennen in beweging gebracht had, koos Daendels dus beslist de zijde zijner voorgangers. Wat hij schreef badden Wiese en Siberg zelfs zoo uitdrukkelijk niet gezegd ²⁾, maar was door alle vroegere Gouverneurs-Generaal beaamd. Te vergeefs heelt de heer O. van Rees getracht eene andere voorstelling te doen ingang vinden ³⁾; het beroep op de door hem

1) Zie „Staat der O.-I. Bezitt.", blz. 104, 5.

2) Vg. o. a. bl. 57, 8.

3) Rapport omtrent de Preanger Regentschappen (Verh. Batav. Gen. XXXIX, bl. 107).

aangevoerde omstandigheden is ten éénnemale onvoldoende, waar de zienswijze waarvan Daendels uitging zoo duidelijk en afdoende spreekt. Het feit moge aangenaam zijn of niet: het standpunt waarop ook deze Landvoogd stond was geen ander dan dat, hetwelk door de Staatscommissie van 1803 aangenomen, en in haar Verslag van Augustus van dat jaar aldus omschreven werd: „dat de contingenten en verplichte leveringen moesten blijven subsisteren, en de beginselen van grondeigendom onder de gemeene Javanen en afschaffing van alle heerediensten niet in aanmerking konden komen”.

Hiervan uitgaande, ontwierp Daendels een organisatie van het inlandsch bestuur in het eigenlijke Java, dat hij als Gouvernement ophief, doch waar hij niettemin later een afzonderlijk hoofdbestuurder vestigde. Over die organisatie raadpleegde hij vooraf de regenten der N.-O. kust en eenige bekwame Nederlandsche ambtenaren. De conferentie, daartoe te Samarang bijeengeroepen, duurde van 29 Juli tot 20 Augustus 1808, en zal het geduld van den Gouverneur-Generaal op een niet geringe proef gesteld hebben. De bekende Rothenbühler was daarbij zijn tusschenpersoon. „Het onderhandelen zelfs met de verlichtste Javanen” noemde Daendels „moeielijk en verdrietig, zoodat het eerst na verloop eener maand gelukken mocht, een plan van verbetering te formeeren, waarmede zij allen volkomen bevredigd, de gemeene Javaan van zijne meest drukkende lasten ontslagen, en 's Gouvernements kas met een aanzienlijk inkomen bevoordeeld werd” ¹⁾. Die organisatie is neergelegd in het Besluit van 1 September 1808 en de Instructie voor de Regenten van den 27ste daaraanvolgende ²⁾. Daarbij werden, evenals in het Jacatrasche gebied reeds had plaats gehad, enkele gedwongen leveringen, met name die van indigo

1) Zie bl. 325, — Hageman, in Tijdsch. Ind. T. L. V. k., 1856 V, bl. 179—182, — Korte Aantooning van de notabelste verbeteringen enz. welke sedert 1 Jan. 1808 in Hollandsch Indiën zijn ingevoerd (Batavia), bl. 69 v.v.

2) Organ. stukken: Java's N. O. kust, n°. 9 en 17.

en katoenen garens, opgeheven. De hier genoemde cultures waren echter in de Regentschappen van Java's N.-O. kust van veel meer beteekenis dan in de eerstgenoemde; en dit besluit had, in verband met de overige maatregelen door Daendels omtrent den landbouw genomen, tengevolge dat de teelt en bereiding van het katoen, eene der oudste van de industriën die op Java inheemsch waren, voor goed te niet ging ¹⁾. Op de verplichte teelt der koffij werden de meeste krachten samengetrokken. De nieuwe Gouverneur-Generaal had, blijkens diens mededeelingen aan de regeering in het moederland, als grondslag voor zijne organisatie deze bepaling zijner voorschriften genomen, dat „de meest geschiktste middelen beraamd zouden worden om het lot van den gemeenen Javaan te verbeteren en te verzekeren” ²⁾: het bleek echter in dit opzicht niet het minst, hoe weinig dat doel metterdaad beoogd werd. Al dadelijk werd het plantloon, dat op Java's N.-O. kust tot dusver aan den inlander tot een bedrag van 4½ Rd. betaald werd, tot 4 Rd. verlaagd ³⁾. Geene middelen werden verder geschroomd, geen dwang werd ontzien, om de eenmaal gedecreteerde uitbreiding tot stand te brengen; een dwang waarvan zoowel de bevolking als de opzichters over die cultuur de schromelijke uitwerking moesten ondervinden.

De bevolking werd door Daendels in twee categoriën verdeeld: die welke de koffij plantte en aan het bestuur en de leiding van een Algemeen Inspecteur ondergeschikt werd gemaakt ⁴⁾, en die welke tot alle andere diensten gehouden was.

---

1) Bij de organisatie zelve, werd het ruwe katoen nog als artikel van verplichte levering behouden. Maar, zoodra Daendels nog meer handen voor het aanleggen van wegen en andere heerediensten noodig had, werd ook dit afgeschaft. Toen het bleek dat aldus de voordeelen „voor den Lande” verloren gingen, werd de deur opengesteld voor een vrijen handel in dit artikel (Org. St. Java's N. O. kust n°. 18 c, d).

2) Zie bl. 324 v.v.

3) Zie het medegedeelde daaromtrent in den brief van Muntinghe, n°. XXVI.

4) Zie Organ. St. Java's N. O. kust n°. 9.

In de verhouding der laatste tot hare hoofden werd geene noemenswaardige verandering gebracht; hij zegt het zelf in zijn „Staat”, dat de huishouding der Javanen met opzicht tot hun inwendig bestuur, wetten en gewoonten in stand gebleven is. Maar juist dit onveranderde behoud had tengevolge, dat de nieuwe lasten aan de regenten opgelegd, den druk der bevolking rechtstreeks en op ongekende wijze vermeerderden ¹⁾. Tegen de weinige verplichtingen waarvan de regenten ontheven werden, en het voorrecht dat zij „voortaen als ambtenaren van het Koninkrijk Holland beschouwd werden” — een voorrecht dat zij misschien niet vatbaar waren naar waarde te schatten — stond de volgende reeks van onereuse bepalingen. De levering van volk voor de diensten der magazijnen, hospitalen en blaudongs bleef behouden. Voor de uitbreiding der koffijcultuur werden zij mede verantwoordelijk gesteld. Alle transporten van goederen, hattoors, paarden en levensmiddelen moesten door de regenten worden bezorgd, zoowel voor de civiele ambtenaren als voor de troepen. Het maken en onderhouden der wegen, en in 't algemeen alle waterstaatswerken, werden ten hunnen laste gebracht, d. w. z. als heereendiensten voorgeschreven. Langs de wegen moesten logementen opgericht worden, ten koste der regenten, die dezelve ook moesten doen meubelen. Het matriciel der op die wegen in te voeren postdienst, wagens en paarden, moesten door hen geleverd worden. De inlandsche ambtenaren der landgerichten zouden door hen onderhouden worden, gevangenissen in de respectieve landgerichten ten hunnen koste opgericht, en een groot gevangenisgebouw te Soerabaija voor gezamenlijke rekening der Regenten van den Oosthoek gesticht worden. Een nieuwe opbrengst in geld werd hun opgelegd, on-

---

1) Raffles schreef terecht: „A measure pernicious in its consequences was that, by which the native regents were each of them subjected to a contribution in hard cash, while at the same time the power of levying taxes on the inhabitants of their districts was left in their hands: a system which in all cases afforded them a pretext, and in many an apology, for the most vexatious oppression” (Hist. of Java II, p. 282).

der den naam van „recognitie”, die aan het Gouvernement de aanmerkelijke som van ruim twee ton opbrengen zou ¹⁾).

Men ziet hier het stelsel van Daendels in volle werking: uit de bevolking van Java, door dwang en door verplichten arbeid, al datgene te trekken wat voor openbare werken, voor de verdediging, en — gelijk wij straks zien zullen — voor een onbekrompen inrichting der administratie en een ruime bezoldiging van alle ambtenaren kon vereischt worden. „Met de nieuwe wijzigingen”, schreef hij dan ook aan den Minister van der Heim, „staat de dekking der vermeerderde lasten in een nauw verband”; en wij mogen het dan ook veilig als een min geslaagde toelichting aanmerken, wanneer hij daarop volgen liet: „dat de vermeerdering van 's Lands inkomsten niet zoozeer het doelwit, als wel het resultaat dier schikkingen was” ²⁾). Om dat „doelwit” te bereiken ontzag de Gouverneur-Generaal zich niet, bij zijne hervormingsmaatregelen, het oude misbruik der overwichten en minbetalingen, dat een werkelijke knevelarij van den „armen” Javaan inhield, bij de verplichte levering der peper niet alleen, maar ook bij de contingenten zelfs van de rijst, uitdrukkelijk te handhaven, opdat dit „ten faveure van den Lande gebracht worde” ³⁾). En ten einde de vermeerderde lasten van zijn bestuur te kunnen dekken, mochten ook „de hoofdgelden en andere lasten welke de ingezetenen aan hunne regenten en verdere hoofden plagten op te brengen, op den ouden voet worden geheven” ⁴⁾), mits deze onder eene andere benaming aan het Gouvernement wierden opgebracht.

De bezoldigingen, door Daendels nu aan den gezaghebber van den Oosthoek, aan de voormalige residenten, thans prefecten en eerlang landdrosten, van Java's N. O. kust en hunne onderhoorige dienaren toegekend, werden door die „hoofdgelden en

---

1) Organ. St. Java's N. O. kust n°. 9.

2) Zie bl. 324.

3) Art. 17 van het Org. Besluit van 1 September 1808.

4) Org. Besluit 1 Sept. 1808, Art. 80.

andere lasten" ruimschoots gedekt ¹⁾). Het beginsel, dat hieruit sprak, om 's Lands ambtenaren in den dienst der O.-I. Bezittingen ruim te bezoldigen, was een alleszins heilzaam beginsel. Wij wilden in het voorgaande slechts doen zien uit welke bron die bezoldiging voor een goed deel gevonden werd; wij wilden slechts aanwijzen, dat Daendels, hoewel alle belastingen, regelmatig zoowel als onregelmatige, voor den Staat heffende, echter, evenals de Compagnie gedaan had, daartoe de tusschenkomst der Regenten onmisbaar achtte; kortom, dat de zegeningen die thans uit naam van Koning Lodewijk over den inlander uitgestort werden, noch nieuw noch treffend waren. Waar wezenlijke verandering te bespeuren was, was dit alleen in een verzwaring der lasten.

Eene der hoofdoorzaken van de meeste, zoo niet van alle misbruiken die in de administratie der kolonie ingeslopen waren — dit kan men Daendels volmondig toegeven — was het „verderfelijk beginsel van het vorig Indisch bestuur om in 't algemeen deszelfs ambtenaren, van den eersten tot den laatsten, van een toereikende bezoldiging verstoken te laten". Dit erkennende, kunnen wij de quaestie tevens, als uitgeput, laten rusten. De noodzakelijkheid der staatsbezoldiging, als eerste waarborg voor een eerlijk en deugdelijk beheer, en het daarmede gepaard gaande verbod aan alle ambtenaren op Java om zich door het aannemen van geschenken, door het drijven van eigen handel of kwade praktijken in hun ambtsbediening ongeoorloofde winsten te verzekeren, was reeds in het rapport der Staatscommissie van 1803 en haar ontwerp-charter voor de O.-I. Bezittingen op den voorgrond gesteld; en Daendels gaf aan de beschouwingen en voorschriften dier staatsstukken, die hem tot leiddraad dienden, op zijne wijze uitvoering. Het oude bestuur verkreeg daardoor alleen reeds een andere inrichting dat de bestaande vormen herzien werden. Die herziening kon te meer ingrijpen, naarmate de Compagnie zich weinig vatbaar

1) Zie Daendels' openhartige bekentenis op blz. 326.

voor verandering getoond had, en de laatste tijden daartoe ongeschikt geoordeeld waren. En nu kreeg, onder den invloed van dit tijdperk, gelijktijdig met het stelsel van bezoldiging der ambtenaren, het denkbeeld van centralisatie in het bestuur voet op Java.

De wezenlijk nuttige inrichtingen door Daendels tot stand gebracht, zijn uit dat stelsel en uit dat beginsel voortgevloeid. Daendels werd daarin bijgestaan door ambtenaren als Muntinghe, Veeckens, van Zevenhoven, Cranssen, Goldbach, Bauer; en het strekt zijner keuze tot eer, dat hij aan mannen van zoo erkende bekwaamheid een ruimen werkring aanwees. In een betrekkelijk klein aantal handen werd het algemeene bestuur samengetrokken. Tegenover het verbrokkelde en omslachtige stelsel der oude Compagnie, zouden eene Generale Administratie¹⁾ en eene Algemeene Rekenkamer waarborgen geven voor een vereenvoudigd centraal beheer en een afdoend toezicht op alle rekenplichtigen. De instelling der Generale Inspectiën over de Koffijcultuur en de Houtbosschen bracht eenheid in aangelegenheden van groot algemeen belang, en door de uitvoerige instructiën tot regeling dier takken van beheer zou tevens menig bestaand misbruik worden uit den weg geruimd²⁾. De organisatie, voor Java's N.-O. kust tot stand gebracht, kon, voortbouwende op het traktaat van 1806, tot Tjeribon worden uitgebreid; en prefecten of landdrosten werden nu ook over de sultanslanden aldaar aangesteld. De eenheid, welke door het verband tusschen die landdrosten (vervangende de vroegere Residenten), als civiele gouverneurs, de inlandsche regenten, als onder ben gestelde ambtenaren, en het

---

1) De Administrateur-Generaal was inderdaad Minister van financiën (Staat, bl. 108).

2) De instelling eener Algemeene Rekenkamer, evenals van een Collegie voor de Houtvesterij, was reeds bij het Ontwerp-Charter der Commissie van 1803 (Art. 37, 39, 40 en 102) aanbevolen. Zie omtrent de regeling van exploitatie en beheer der Houtbosschen, de voorstellen van Engelhard op bldz. 212—230 hierachter.

Gouvernement-Generaal verkregen werd ¹⁾), won aldus meer en meer veld. Zij werd door de trapsgewijze intrekking van eenige kleinere regentschappen nog bevorderd. Het uitsluitende opperbevel over land- en zeemacht, eindelijk, thans aan de Gouverneurs Generaal opgedragen ²⁾), ontleende eene meer dan gewone kracht en beteekenis aan de bekleeding dier hooge waardigheid door den maarschalk Daendels.

Bij de groote tegenstrijdigheid, waarop wij reeds gewezen hebben, van vele beweringen en opgaven in Daendels' apologie met die zijner ambtelijke briefwisseling, en ook met die zijns voorgangers Wiese, is het eene teedere en tevens moeielijk op te lossen vraag, aan welke zijde de waarheid, la vérité vraie, is. Toch is die vraag om der wille eener juiste waardeering van den persoon niet van belang ontbloot, en zijn de verschillen te aanzienlijk om ook op de beoordeeling der gebeurtenissen zonder invloed te zijn. Ons bepalende tot de krijgs- en geldmiddelen, beide op dit tijdstip van overwegend belang, treffen wij in Daendels' „Staat der Overzeesche Bezittingen” deze bewering aan, dat bij den staat waarin 's Lands kas zich tijdens zijn overname der Landvoogdij bevond: „eene algemeene stagnatie den ondergang onzer bezittingen binnen weinige maanden zou veroorzaakt hebben” ³⁾); waarop dan een verhaal volgt van de wijze waarop de finantieele toestand door hem zou

1) Bij de bespreking zijner Organisatie der Strandgewesten, is door Daendels beweerd, dat de Regenten tot dusver werden aangesteld door den Gouverneur van Java, met de min of meer hatelijke bijvoeging dat dit tegen betaling geschiedde (Staat bl. 42). Die beschuldiging daarlatende, moet worden opgemerkt, dat het feit onwaar is. Het tegenovergestelde, dat nl. de Regenten door den Gouverneur-Generaal werden aangesteld en ontslagen, blijkt uit elke bladzijde onzer voorgaande deelen. Niet minder dan door den staat onder Daendels, werd door de Compagnie „het Souverein gezag in de regentschappen” gevindiceerd. Dit beginsel werd zelfs zoover getrokken, dat een regent, die zich eens van zijn post wenschte te verwijderen, daartoe de vergunning van den Gouverneur-Generaal behoefde. (Vg. Deel XI bl. 420, 1).

2) Overeenkomstig de voorstellen bij het rapport der Commissie van 1803 gedaan, was Wiese reeds tot Luitenant-Generaal Opperbevelhebber der Koninklijke Land- en Zeemacht aangesteld. Vg. Art. 10 der Instructie van Daendels.

3) Staat, bl. 80.

gered zijn. Nu trekt het al dadelijk onze aandacht, dat inkomsten die gedurende tal van jaren volstaan hadden om de uitgaven te dekken, inkomsten die voortdurend stijgende waren, en zich op het oogenblik waarop Wiese zijne Landvoogdij overgaf (Januari 1808) zóó gunstig vertoonden, dat deze daarop met zelfvoldoening wijzen mocht, plotseling onvoldoende zouden gebleken zijn, — dermate onvoldoende, dat de ondergang onzer Bezittingen „binnen weinige maanden” voor de deur stond. Van zoodanige ontzettende bevinding ware de nieuwe Landvoogd in de allereerste plaats geroepen en verplicht geweest aan zijne lastgevers mededeeling te doen: wij vinden daarvan in Daendels' officieele briefwisseling echter geen spoor. Integendeel, de administratie gaat, als te voren, haren gang, en Daendels vindt in den door hem werkelijk aangetroffen staat der geldmiddelen geen bezwaar tot het doen doorgraven van de Slokkan en het uitvoeren van andere groote werken, tot het op een breede schaal inrichten van het bestuur, tot een eerste geregelde bezoldiging van ambtenaren, en tot het ondernemen van een ruïneusen oorlog met Bantam! Natuurlijk dat de sedert zeer verergerde financieele toestand het gevolg geweest is van Daendels' eigene maatregelen, zoowel als van bijkomende omstandigheden. Om dit te verbloemen, werpt hij echter in 't openbaar een ernstigen blaam op zijne voorgangers, in plaats van het bewonderenswaardige feit te erkennen, dat de dienst van elk der latere jaren een voordeelig saldo had opgeleverd ¹⁾. Wiese gaf hem 's Lands kas over met een bedrag van meer dan 2 millioen. De restanten der verkoopbare producten vertegenwoordigden eene waarde van meer dan 3 millioen ²⁾.

Uit den staat der Landmacht putte de schrijver van den „Staat der O.-I. Bezittingen” mede eene voorstelling, die berekend was om de maatregelen zijner voorgangers in een

1) Van Alphen, Redevoering over de Indische geldleening, bl. 203.

2) Zie bl. 295, en Organ. Wetten, Financieele Zaken: Rapport no. 61.

ongunstig daglicht te stellen. De Hooge Regeering had zich onder de laatste Gouverneurs-Generaal, om zeer begrijpelijke redenen, veel aan de versterking der levende strijdkrachten laten gelegen liggen. „Het defensiewezen was sedert eenige jaren het gewichtigste punt geworden” ¹⁾. Vooral Madoerezen, Sumanappers en Amboneezen waren aangeworven en in den wapenhandel onderwezen; terwijl, met behulp van eene subsidie, de troepen van Prang Wedono, gemiddeld 1000 man sterk, steeds ter harer beschikking werden gehouden. Deze waren, evenals de overige bezoldigde inlanders, op de Europeesche wijze ingedeeld, gewapend en geoefend. Zoowel te Batavia als te Soerabaija en Samarang had men daardoor bruikbare troepen verkregen, en de betrekkelijke lof dien Daendels voor het garnizoen der hoofdstad bij zijne aankomst overhad, is in zijn mond veelbeteekenend. Toch beweert hij, in den meergenoemden „Staat”, dat er toen van de 7000 man nominaal, slechts 3600 effectief op Java aanwezig waren, terwijl 2000 man, georganiseerd gelijk die te Batavia, zich in de Molukken bevonden ²⁾. Wiese zegt daarentegen uitdrukkelijk, dat, bij de overgave van zijn bestuur, de landmacht nog uit meer dan 18,000 man was samengesteld, en détailleert die opgaaf in 3400 Europeanen, 8300 geregeldo en 6900 onge-regelde inlandsche troepen ³⁾.

Nu blijkt alweder uit Daendels' briefwisseling met den Minister van Koloniën niets van dien later beweerden, zoo hoogst onvoldoenden toestand der landmacht in Januari 1808. Die toestand belette hem ook niet, weinige maanden later, een zegevierenden krijgstoct tegen Bantam te volvoeren, en nadat er nauwelijks een jaar verloopen was, eene divisie van 9000 man gereed te hebben, „waarmede hij zich ten dienste van Z. M. den Koning

---

1) Zie bl. 294.

2) Staat der O.-I. Bezittingen, bl. 13, 14.

3) Zie bldz. 294.

buiten het eiland Java zou kunnen begeven" ¹⁾). De ondervinding had echter maar al te zeer geleerd, hoeveel tijd er gevorderd werd om den inlander voor de krijgsdienst geschikt te maken, om niet te doen inzien dat deze ondernemingen ondenkbaar zouden geweest zijn, indien Daendels niet eene tamelijk uitgebreide macht en een geoefend kader aanwezig had gevonden ²⁾). Dit neemt niet weg dat door hem krachtige pogingen in 't werk gesteld werden, om die kaders voltalliger te maken door de aanwerving van inlanders van Menado, Makassar, Ambon, het vrijkopen van Balische slaven, alsook het pressen tot de dienst van Javanen. Ziekten en desertiën bezochten intusschen het aldus versterkte leger evenals vroeger; aan hoofdofficieren zoowel als aan onderofficieren kwam weldra gebrek. En ook Daendels zou spoedig genoeg ervaren dat een militaire staat op het papier, vooral onder de Tropen, geheel iets anders is dan eene werkelijke macht onder de wapenen. Van de 17000 man die hij voor Java noodig achtte, was zelden meer dan de helft aanwezig, en zou nog niet eens de helft vereenigd zijn, toen de ure des gevaars aanbrak.

Groote werken van krijgskundigen aard werden door Daendels op Java ondernomen. De geschutgieterij te Samarang werd uitgebreid en naar de eischen des tijds ingericht. Een constructiewinkel werd te Soerabaja opgericht, waaraan duizende handen werkzaam gesteld werden, hetgeen echter niet belette dat er op 't eind gebrek heerschte aan alle wapenen ³⁾). Nieuwe kazernes werden op Molenvliet en elders gebouwd. Het kasteel van Batavia werd gesloopt, en in verband daarmee een versterkt kamp te Meester Cornelis aangelegd. De maatregelen, waarvan

1) Daendels aan v. d. Heim, 19 Maart 1809.

2) Daendels schreef dan ook slechts, dat hij „in de completering der cadens met recruten moest voorzien" (bl. 348).

3) Daendels schreef zelf op 't eind van 't jaar 1809: „Ik moet insteren op het uitzenden van vuursteen, geweren, sabels en pistolen, waarvan de verlegenheid dagelijks aangroeit" (bl. 431).

Daendels echter van den aanvang af het meest verwachtte, tot wier uitvoering hij de grootste krachten vereenigde, en waardoor zelfs een gevaarlijke botsing met een der inlandsche vorsten uitgelokt werd, waren de werken eerst aan de Meeuwenbaai, daarna aan de baai van Merak aangelegd, en de bouw van het fort Lodewijk, dat, naar zijn oordeel, „in staat zijn zou aan een aanzienlijk eskader van oorlogschepen en fregatten veiligheid te verschaffen” ¹⁾. Beide deze werken werden met groote opoffering van menschenlevens en kosten, en voor zooveel het eerste aangaat, met geringen uitslag maar schromelijke gevolgen ten uitvoer gelegd, om de alles overheerschende overweging, dat daardoor aan de west- zoowel als aan de oostzijde van het eiland „een etablissement verkregen worde dat veiligheid verschaffe aan Zijner Majesteits eskaders in Indiën” ²⁾. Bij herhaling drong Daendels dan ook op de uitzending eener oorlogsvloot uit Holland aan, en schreef hij de komst daarvan te verwachten ³⁾. Bestond er echter eenige aanleiding voor die overweging en grond voor die verwachting? Nimmer werd aan den Landvoogd het minste uitzicht op het zenden van versterking geopend, zoodat deze dat gemis aan steun zelfs als een grief tegen den minister van der Heim aanvoerde. Waar er slechts één alternatief bestond, dat van het sluiten van een vrede of het ontvangen eener oorlogsvloot, moest voor het nemen van maatregelen tot het laatste doel ingericht en het opzetten van alle krachten daarvoor, te midden der benardste omstandigheden, een redelijke grond van verwachting althans aanwezig zijn. Wij aarzelen niet te zeggen, dat deze geheel ontbrak. Daendels was nog niet uit Europa vertrokken, toen de slag van Trafalgar reeds het lot van Frankrijks zeemacht beslist had. De eskaders, met de grootste inspanning van krachten door

---

1) Zie bldz. 413.

2) Zie bldz. 346, 419—20.

3) Vg. vooral bl. 420.

het moederland tot ontzet van Indië in vroegere jaren bijeengebracht, waren weggesmolten; en bij zijne komst aldaar had hij slechts het treurig eind aanschouwd van onze oude macht op de wateren van den Archipel, zoowel als van Frankrijks vloot in de Indische zeeën. Sedert was de zeemacht van Daendels' machtigen beschermer in Europa nog meer gedaald, was ook de Deensche vloot onder diens medestanders verdwenen, en waren meer dan ooit de Engelschen uitsluitende meesters geworden van de zee. Op de geringe oorlogsmacht welke Amerika op dat gebied ontwikkeld had, zagen deze met minachting neer. Men moest voor de heerschappij van Engeland ter zee de oogen sluiten, om te verlangen en te verwachten, dat een ontzet over zee naar Indië zou komen opdagen. Van die verblinding gaf Daendels de duidelijkste bewijzen, waar hij steeds op het aanbeeld der uitzending van eskaders bleef slaan, terwijl de staat van zaken in Europa van dien aard was dat Vlissingen met half Zeeland in de macht der Engelschen verkeerde; waar hij bleef aandringen op eene krijgsexpeditie uit de havens van Spanje, een vol jaar nadat de groote Spaansche opstand tegen Napoleons overheersching reeds was uitgebroken ¹⁾. Zelfs de blokkade, ten laatste door de Engelsch-Indische scheepsmacht aan Java en de Molukken gelijktijdig met de Fransche eilanden opgelegd, deed hem de oogen niet opengaan; en hetzij hij slechts zichzelf, hetzij hij anderen bedroog, ging hij voort met van de werken in het Bantamsche en Soerabajasche de grootste verwachtingen voor de verdediging van Java te koesteren. De eerste waren met den aanvang van 1811 nog niet gereed, en overleefden Daendels' bestuur niet. Het fort Lodewijk werd eerlang, nadat het veldleger op Java verslagen was, zonder slag of stoot aan de Engelschen overgegeven.

De uitgaven voor het leger en de verdediging, waarop Daendels voor zich de bevoegdheid vindiceerde om zijne voorschriften als

---

1) Zie o. a. bl. 399, 414 en 438.

niet geschreven te beschouwen ¹⁾), waren, hoe hoog gestegen, echter de eenige groote uitgaven niet, die de Gouverneur-Generaal zich in een tijdperk van toenemend geldgebrek veroorloofde ²⁾). Daartoe behoorde de aanleg op groote schaal van een nieuw „spatieus” Regeeringsgebouw te Weltevreden en lokalen tot hetzelfde einde op Molenvliet, even als het bouwen van afzonderlijke paviljoens voor officieren in de hospitalen. Ten behoeve van mogelijke bezoeken door den Landvoogd, werden te Soerabaja en te Samarang opzettelijk woningen aangekocht, en zoo ook eene voor den militairen bevelhebber van Soerabaja. Bij Buitenzorg werd een algemeene wandelplaats aangelegd, en een fraai gebouw te Rijswijk voor societeit ingericht op 's lands kosten. De gezamenlijke uitgaaf voor openbare werken beliep, volgens Daendels' eigene opgaven, zeker vier millioen rijksdaalders! En hierbij houde men wel in het oog, dat de verbetering der groote wegen, die Java van het Bantamsche gebied tot aan den Oosthoek doorsneden, in heerdienst geschiedde, zoodat alleen de moeilijke overgang van de Megamedon, tusschen Buitenzorg en de Preangerlanden, geldelijke offers vorderde ³⁾).

Dit nam echter niet weg dat, zelfs den invloed der drukkende heerdiensten voor deze openbare werken op de bevolking buiten beschouwing latende, daardoor, zoowel als door den aankoop, de inrichting en het onderhoud van gebouwen, voermiddelen en wat dies meer zij, aan de regenten lasten opgelegd werden, waardoor de mogelijkheid van andere heffingen

---

1) Zie bl. 409.

2) „Des frais énormes”, zooals Daendels aan Koning Lodewijk schreef. Zie bldz. 492.

3) Ik wensch aan Daendels' verdienste omtrent de wegen en verkeersmiddelen op Java niets te kort te doen, wanneer ik hier alweder op het verschil tusschen diens apologie en diens officieele briefwisseling opmerkzaam maak. In de eerste heet het „aanleggen” van een „nieuwe weg”, in de laatste alleen „verbetering” van den „bestaanden grooten weg van het Westen naar het Oosten” (Vg. „Staat der O.-I. Bezitt.” bl. 51—52, met blz. 315—16 en 334—35 hierachter). Zie ook mijne „Geschiedenis der Nederlanders op Java” II, blz. 315—317.

werd afgesneden. Daendels' maatregelen werden genomen en doorgedreven zonder rekening te houden met de draagkracht der bevolking, en hun overdrijving springt wellicht nergens meer in het oog dan juist bij den aanleg van dien weg, waarmede hij de wegen in alle beschaafde landen van Europa beweerde te overtreffen ¹⁾). Het doet niet alleen het verstand, maar ook het gemoed pijnlijk aan, wanneer men een gouvernement met ijdel trots de aankondiging hoort uitschetteren: „depuis Anjer jusqu'à Banjouangi, c. à d. 275 lieues, on peut actuellement faire le voyage sans descendre de voiture” ²⁾), en dat gouvernement in ééne adem de inlandsche bevolking onder een onmenschenlijken druk ziet decimeren, en in allerlei vormen beslag ziet leggen op de kapitalen der Europeesche ingezetenen.

Want de som der buitengewone uitgaven moest door buitengewone middelen worden bestreden. Van leeningen, anders dan gedwongene, kon geen sprake zijn. En daar Daendels alles tegelijk ondernam en tot stand wilde brengen, en daarbij nog eenige binnenlandsche oorlogen voegde, moest steeds dieper uit de particuliere beurzen geput worden, nadat de uiterste grens bereikt was waarin de inlander op schatting kon worden gesteld. Het zou hier de plaats niet zijn Daendels' geldelijk beheer, dat noodzakelijk een der zwakste zijden zijner administratie uitmaken moest, in de onderdeelen na te gaan. Dit zou ook reeds daarom de grootste zwaarigheden opleveren, wijl de stukken ter zijner verantwoording openbaar gemaakt, geheel onvolledig zijn ³⁾), en hij met name verzuimd heeft een eenigzins voldoende overzicht

---

1) De Minister v. d. Heim schreef dan ook aan Daendels (1 Juli 1809): „Dat de welvaart der binnenlanden noodzakelijk bevorderd wordt door een geregelde communicatie, is te lastbaar om de verbetering der wegen niet als een hoogst nuttig werk te beschouwen. Dan ik geve in bedenking, of de tijdsomstandigheden bij het invoeren van zoodanige verbeteringen niet behoorden te worden in aanmerking genomen” . . . .

2) Zie bl. 496.

3) Een treffend voorbeeld hiervan vindt men o. a. bij van den Bosch, „Brief inhoudende onpartijdige aanmerkingen op het bestuur van Daendels”, bl. 58.

der gezamenlijke uitgaven van zijn bestuur te leveren ¹⁾. Men kan slechts de globale cijfers, door hem medegedeeld, met de uitkomsten van het voorgaande bestuur vergelijkende, zeggen dat die uitgaven onmogelijk door vermeerderde inkomsten — tengevolge der nieuwe inrichtingen — zooals door Daendels zelve beweerd is, konden worden goedgeemaakt. De balans deswege met nauwkeurigheid opgemaakt ²⁾, kan tot geen andere slotsom leiden dan deze, dat de hoog opgevoerde uitgaven waartoe Daendels zich gerechtigd achtte, door de bekende, uit een financieel zoowel als uit een zedelijk oogpunt af te keuren, middelen moesten worden opgewogen. Die middelen waren: een gedwongen — vrijwillige jaarlijksche verkoop van producten aan de ingezetenen der kolonie ³⁾; heffingen van gelden bij quotisatie van particulieren; het opeischen der gelden van uitlandige personen welke op Java in berusting waren, en evenzoo der gelden van de Bank van Leening en van de Weeskamer, welke laatste daarvoor gemachtigd werd nieuw credietpapier tot een bedrag van 4 millioen rijksdaalders uit te geven. Dat door die laatste maatregelen vooral de goede trouw geschonden, dat begrip van eer dat de krijgsman Daendels bij elke gelegenheid voor den Staat en zijne ambtenaren vindiceerde met voeten getreden werd, dat tal van gezinnen daardoor volkomen geruïneerd werden, terwijl het bestaande reeds zoozeer gedaalde papieren geld, waarin het eenige vermogen van velen bestond, nu allengs tot 180 % beneden muntwaarde zank, zal niet nader behoeven te worden aangetoond. Men was toen echter nog niet aan 't einde van het maken van nieuwe schuld. Tengevolge der buitensporige uitgaven van Daendels' administratie rees herhaaldelijk het water tot aan de lippen ⁴⁾, en de nood moest ook wel hoog gestegen

1) Zie „Staat” bl. 87.

2) Dit is geschied door van den Bosch in zijn aangehaalden Brief bl. 50—1.

3) Publicatie van 2 April 1808.

4) Vg. bl. 444, 445, 468, 528. De toon, door den Gouv.-Gen. en de Hooge Regeering daar omtrent den financiëleen toestand aangeslagen, is een geheel andere dan die van den schrijver van den „Staat der O.-I. Bezittingen”.

zijn om, terwijl de gedrukte staat der geldmarkt overvloedig uit de zware depreciatie van het papieren geld bleek en de geringe fortuinen op Java alle mededinging tot een ijdele klank maakten, niettemin tot den verkoop van domeinen over te gaan. Ten laatste waren er in 't geheel geen contanten meer verkrijgbaar, en moest die verkoop het middel worden om andermaal nieuw papieren geld, met gedwongen parikoers, in 't leven te roepen. Dit was de financiëele schepping onder den naam van Probolingo-papier bekend, waarbij mannen op zoo eminente posten gesteld als de Gouverneur-Generaal Daendels en de President der Hooge Indische Regeering van Braam zich, in weerwil van het ontzettende der crisis, niet ontzagen grove persoonlijke winsten na te jagen ¹⁾. Was reeds de willekeur zoo hoog gestegen, dat de agio op het zilvergeld, bij inwisseling tegen het oude credietpapier, door het Gouvernement werd vastgesteld op straffe van geeseling of verbanning tegen de overtreders, thans nam Daendels het besluit dat het Probolingo-papier, op poene van dezelfde straffen, voor zilver moest worden aangenomen. Natuurlijk was deze laatste maatregel echter even onvoldoende als de eerste, en zonk dit papier te spoediger tot de helft der nominale waarde, wyl het metterdaad van den aanvang af geen hoogere waarde bezat.

De Hooge Regeering achtte intusschen den verkoop van Probolingo „een uitkomst, waarop zij niet hadden kunnen hopen, en waardoor zij uit alle verlegenheid omtrent de financiën voor het jaar 1811 gered werd.” En dit in weerwil, dat het verdere deficit op de dienst van dat jaar slechts door gelijke middelen gedekt kon worden, als waarmede voorgaande deficitten

1) Dit verzekert Goldbach, de Landdrost van den Oosthoek, die nevens van Braam met den verkoop van Probolingo was belast geweest. Hij schrijft (Soerabaya 7 Januari 1812): „Onderscheidene debiteuren, en hieronder voornamelijk van Braam, hebben zich ten koste hunner crediteuren verrijkt, vooral te Samarang, waar dat papier tot 60 %o rabat daalde. Ik ken er die met 800 rds 2000 rds. afbetaalden, wisselende voor 800 zilver 2000 Probolingo papier in. De Generaal Daendels legde alhier 50000 rds., die hem in zilver geleend waren, met even zooveel Probolingo-papier af . . . . .”

aangevuld waren: den verkoop van Bataviasche domeinen, tot een bedrag van 1,200,000 Rds. papier, een gedwongen heffing van gelden van uitlandigen tot 1,600,000 en eene niet minder gedwongen heffing van gelden van particulieren ten bedrage van 600,000 Rds., eveneens in papier ¹⁾). Men mag vragen, waartoe zoodanige staat van zaken geleid zou hebben, indien deze nog iets langer had aangehouden, bij de volslagen uitputting der muntvoorraden in de circulatie, in alle openbare instellingen, in de particuliere beurzen ²⁾), bij het gebrek aan kopergeld ter voldoening der zoo bovenmatig uitgebreide plantloonen van den Javaan!

De begrippen van Daendels op het handelsgebied waren niet veel verlichter dan op het financieele. Bij de monopolieën der oude Compagnie, die door hem krachtiger dan ooit gehandhaafd werden, voegde hij nog het rijst-monopolie. Daardoor werd een iegelijk verplicht uit 's Gouvernemens magazijnen te koopen, hetgeen een willekeurige beschikking over het product en een ongekende verhooging der prijzen tengevolge had. De rijstmarkten, waar de inlander zich tevoren dat voor hem onmisbare voedingsmiddel tegen inkoopprijzen verschaffen kon, werden vervallen verklaard: en de rijst steeg van 30 en 50 tot 100 rds. de coyang, en zelfs daarboven. De overhaaste onttrekking der bevolking aan de cultuur, ten einde de door het gouvernement opgelegde nieuwe heerediensten te vervullen, had in 1809 eene schaarste van rijst tengevolge, die een hongersnood nabijkwam ³⁾).

De zoogenaamde smalle vaart en handel, nog door vele Oosterlingen en met name die van den overwal onderhouden,

---

1) Mémoire adressé par le Gén. Daendels au Ministre des Colonies Décrés, le 22 Avril 1811.

2) „Cette Colonie manque totalement d'espèces, tellement qu'il n'y en a plus du tout en circulation (*Mémoire*, alsvoren).

3) Zie bldz. 513—516, en „Brieven betr. het bestuur der Koloniën" (Van Polanen) bl. 193, 4.

vormde met de neutrale vaart, die echter gestremd was, het eenige middel, waardoor van de zeezijde niet alleen allerlei benodigdheden maar ook contanten op Java aangebracht konden worden. In plaats nu van hen aan te trekken, legde Daendels nieuwe lasten op de scheepjes en goederen dier archipel-vaarders ¹⁾, en nam hij ten aanzien van sommigen tergende maatregelen, met dat gevolg, dat de overwalsche en arabische kooplieden sedert naar Bengalen stевenden en de „smalle handel langs de kust van Java geheel te niet ging”. Zelfs aan de kustvaart en visscherij werd zonder deernis de bodem ingeslagen, doordat, op last van Daendels, alle booten en bootjes der kustbewoners werden in beslag genomen, uit vrees voor smokkelarij. ²⁾

Zijne houding in de handelsbetrekkingen met Ile de France was ook veeleer afstootend dan aantrekkelijk ³⁾. Maar het punt waarin Daendels' willekeur bovenal de belangen van Java en van de Molukken benadeeld heeft, was de verwerping der Amerikaansche kontrakten. Daar deze aangelegenheid niet dan zeer onvoldoende bekend is ⁴⁾, moeten wij er nog opzettelijk bij stilstaan, nadat reeds is aangetoond hoe Polanen naar Amerika gezonden was, met het doel om de „oostersche comptoiren” van alle benodigdheden te voorzien ⁵⁾. De commissie waarmede Polanen kort vóór Daendels' komst Java verlaten had, was door de regeering van Koning Lodewijk bekrachtigd, en zelfs uitgebreid tot de voorziening ook van Batavia met al hetgeen door den maarschalk zou gevorderd worden.

Sedert alle Europeesche natiën hare onzijdigheid hadden

1) Zie o. a. het Besluit van 10 Juli 1808.

2) Zie n°. XLVI, — Daendels Staat, Financieele Zaken n°. 50, — Brieven betreffende 't Bestuur der Koloniën bl. 223.

3) Vg. bl. 518, 9.

4) Dit blijkt o. a. uit Hageman, Tijdschr. Ind. T. L. Vk. 1856 V bl. 250, en Levijssohn Norman, „De Britsche heerschappij over Java”. bl. 285.

5) Zie bl. XXXIII hiervoor.

moeten opgeven, wyl Napoleon slechts bondgenooten of vijanden kende, vormden de Vereenigde Staten van N. Amerika het eenige beschaafde land, dat in staat was aan de omstandigheden waarin de Nederlandsche koloniën verkeerden tegemoete komen. De ondernemingsgeest hunner kooplieden en de uitmuntende hoedanigheden hunner handelsvloot maakten, dat van daar nog verwacht mocht worden, wat geene andere natie meer leveren kon: schepen, wapenen, levensmiddelen en constanten. De voordeelen met den aanvoer daarvan in de Oost-Indiën te behalen, de winsten van den sluikhandel in de producten der koloniën, welke op zoo groote schaal het gevolg was van Napoleon's Continentaalstelsel, deden den Amerikanen alle gevaren trotseren, die hen van den kant der beide groote oorlogvoerende partijen bedreigden. Het embargo, door het Amerikaansch Gouvernement in zijne eigene havens uitgevaardigd, had, op den aandrang zijner waagzieke burgers, moeten opgeheven worden. En daardoor mocht Polen er in slagen, in weerwil dat Engeland te Washington den eisch stelde dat Amerika van alle handel en vaart op de overzeesche bezittingen zijner vijanden zou afzien, met de aanzienlijkste New-Yorksche huizen kontrakten tot het gewenschte doel aan te gaan. Dat dit echter niet anders mogelijk was dan onder voorwaarden, die tegen de geheel exceptionele gevaren dier ondernemingen opwogen, lag in den aard der zaak.

Reeds weinige maanden na de opheffing van het embargo kwamen weder enkele Amerikaansche schepen met provisiën te Batavia aan ¹⁾, en zonden New-Yorksche reeders een snelzeilenden schooner daarheen, om dien aan het Gouvernement te koop aan te bieden. Het groote doel echter: de voorziening van Amboina en de Molukken, met den afbaal hunner specerijen daartegenover, thans uitgebreid tot de voorziening ook van Java, tegen den inkoop der koffij aldaar, kon alleen door de voorgeschrevene kontrakten bereikt worden. Als een gevolg

---

1) Zie blz. 420.

daarvan, vielen de „Goldsearcher”, de „Alert”, de „Batavian” te Soerabaya binnen, werd door andere Amerikanen koffij gekocht voor 40, 50 en 80,000 dollars, werd een brik geheel ten oorlog uitgerust en gewapend, tevens geweren en vuursteen en aanbrengeude, door Polanen naar Batavia gezonden, en ontving Daendels het voorstel tot eene levering van 6000 snaphanen ¹⁾. De Amerikaansche huizen waarmede Polanen kontrakten tot deze einden sloot, waren dezelfde, die ook voor rekening der Nederlandsche Regeering het vervoer der goederen voor den Japanschen handel bestemd op zich namen.

Wat bewoog Daendels die aanbiedingen af te wijzen, en die kontrakten eenzijdig te verbreken? Hij liet door den Raad van Indië een besluit nemen, waarbij verklaard werd dat Polanen zijne instructiën was te buiten gegaan, en de commissie hem door de vorige Indische Regeering verstrekt, werd ingetrokken; zonder zelfs acht te geven dat deze commissie door de Regeering in het moederland bekrachtigd en uitgebreid was.

Het Gouvernement van Daendels had inmiddels vaste prijzen gesteld zoowel op de koffij als op de specerijen; en hoewel de kontrakten, onder welke de genoemde verzendingen naar Nederlandsch-Indië plaats gehad hadden, overeenkomstig de voorschriften van Wiese, van IJsseldijk en zelfs van den tegenwoordigen President der Hooge Regeering van Braam gesloten waren, was het genoeg dat zij niet met de door Daendels aangenomen prijzen strookten, om door hem verworpen te worden. In strijd met die kontrakten, werden de Amerikanen dan ook door hem gedwongen met zijne hoogere prijzen genoegen te nemen. In plaats van hen tot de voortzetting uit te lokken van betrekkingen, die voor Java en de Groote Oost voordeelig waren en niets dan goeds beloofden, stiet hij hen door mishandelingen af. Een hunner schepen werd genoodzaakt eenigen tijd in kustvaart voor het Gouvernement te varen, met dat

1) Zie blz. 430, 462, 477, 532—3.

gevolg, dat het door de Engelsche kruisers opgebracht werd. En ten laatste werden de prijzen der hoofdproducten door Daendels eigendunkelijk zoozeer verhoogd, dat deze niet alleen de hoogste waarde, die zij ooit gehad hadden, overschreden, maar in geene de minste verhouding meer stonden met de gelijk-tijdige prijzen op andere marktplaatsen ¹⁾). Genoeg om te zeggen dat de herleving van den Amerikaanschen handel op Batavia van korten duur was, en de onmogelijke handelsbegrippen van Daendels daaraan voor goed een einde maakten.

De „Goldsearcher”, een der genoemde schepen door Polanen te New-York bevracht, was naar Ambon bestemd geweest met eene lading contanten en levensmiddelen. Daendels verbrak echter ook dat contract, en noodzaakte dien bodem, die eerst Soerabaija aangedaan had, zijne lading daar te lossen. Het onware voorwendsel, waaronder deze contractbreuk plaats had, werpt een sombere schaduw op de reeds zoo treurige geschiedenis der overgave van Ambon ²⁾). Zooals men weet, werd dat eiland door den kommandant Filz zonder eenige verdediging aan de Engelschen overgegeven, in weerwil dat de bezetting onder zijn bevelen de aanvallende macht in getalsterkte overtrof, en werd Filz te dier zake gefusilleerd. Nu blijkt echter, dat er op Amboina gebrek geheerscht had zoowel aan levens- als aan geldmiddelen, en dat de ontrouw der inlandsche troepen, waaruit het garnizoen was zamengesteld, en die de overgave ten gevolge had, juist door dat gebrek aan betaling en voeding veroorzaakt werd ³⁾). Aldus rijst de vraag, of de aan-

1) Zie blz. 472, 484, 518—19, 533—4.

2) Zie bldz. 463—467.

3) Daendels schrijft aan den Minister v. d. Heim over „het Rapport van den Kolonel Filz, waarin bevat zijn de omstandigheden die hem bewogen hebben, die Colonie in handen des vijands te stellen”. (bl. 463). V. Polanen vermeldt echter uitdrukkelijk „het laatste rapport van den Colonel Filz”, waaruit het bovenstaande bleek (bldz. 531). Er moet dus meer dan één rapport omtrent die overgave geweest zijn.

houding van het voor Ambon bestemde Amerikaansche schip en de dwang hem door Daendels opgelegd om op Java te lossen, gerechtvaardigd was. Daendels gaf als reden daarvoor op, dat Ambon reeds door hemzelf van alles voorzien was; maar de gebeurtenissen logenstrafden die bewering al dadelijk, tot groote schade van den Lande. Het Engelsche smaldeel, toch, dat Amboina veroverde, maakte zich ook meester van de schepen, toen eerst tot vervoer van levensmiddelen, uitrustingen en contanten, van Batavia naar de Groote Oost verzonden ¹⁾). Voor Ambon althans had de zending per Amerikaansche bark „Goldsearcher” hierin reeds kunnen voorzien hebben. In plaats echter van gebruik te maken van de neutrale vlag, waagde het gouvernement van den Gouv.-Gen. Daendels, uit haat jegens de Amerikaansche contracten en vooral jegens den persoon die ze gesloten had ²⁾), liever de eigene vlag. En het gevolg dier roekeloze daad was, dat „bijna het geheele overschot onzer met vele moeiten en groote kosten bij elkander gebrachte schepen en vaartuigen den vijand in handen viel.” Veeleer dan met Daendels aan te nemen, dat dit verlies een gevolg der overgave van Amboina zou geweest zijn ³⁾), schijnen alle omstandigheden er voor te pleiten, dat die overgaaf het noodlottig gevolg van het uitblijven der schepen was. De stellige toon, waarop Polanen zich tegenover den Minister van Koloniën uitlaat over de „bekende oorzaken waaraan het verlies van dat eiland was toe te schrijven” ⁴⁾) moet tot nadenken stemmen. En het zou ons niet bevreemden, wanneer tengevolge van een eenigzins scherper onderzoek, het vonnis, waarvan de bevelhebber van Ambon het slachtoffer geweest is, blijken zou voor de vier-schaar der openbare meening voor herziening vatbaar te zijn.

1) Zie bl. 165.

2) Vg. bl. 436—7, 490—1.

3) Zooals beweerd wordt op bl. 464—5.

4) Zie bl. 531—2.

Wij zouden thans ook de hervorming welke het rechtswezen tijdens Daendels' bestuur onderging, moeten bespreken, indien deze niet reeds met voorliefde behandeld was door den schrijver der bekende dissertatie over het onderwerp ¹⁾. Onze stukken verspreiden daaromtrent weinig nieuw licht, en bevestigen ten volle het gunstige oordeel dat over de rechterlijke inrichtingen van Daendels, die daarbij waarschijnlijk geheel de zienswijze van Muntinghe volgde ²⁾, vrij algemeen geveld is. Slechts een enkel punt kan ons hier tot opmerkingen leiden, en dit is het ontslag en de vernieuwing van het hoogste rechterlijke collegie van Indië.

Strekte voor de rechterlijke hervorming in vele opzichten het meermalen aangehaalde rapport der Staatscommissie van 1803 tot richtsnoer, ook het oordeel dier commissie omtrent den Hoogen Raad van Justitie te Batavia vond ten volle instemming bij Daendels en zijne raadslieden. Ook bij hunne tegenstanders; getuige de krasse uitdrukkingen van Polanen, welke zelf deel van dien Raad had uitgemaakt ³⁾. Die eenstemmigheid in de afkeuring der samenstelling van het hoogste rechterlijke lichaam maakt het des te opmerkelijker, dat Daendels eerst om zeer bijzondere redenen tot eene vernieuwing daarvan besloot. „Aanleiding tot de reorganisatie van dit Collegie” — schreef hij aan den Minister Van der Heim — „heeft gegeven de geest van oppositie, welke zelfs in het lichaam van den Hoogen Raad was doorgedrongen; ik zoude andersinds uithoofde van het gebrek aan sujetten, daartoe in de tegenwoordige omstandigheden niet hebben overgegaan” ⁴⁾. Dit is duidelijk genoeg; en Daendels zelf dweepte geenszins met de „volmaakte rechtskunde,” die (behoudens eene enkele uitzondering) de door hem

---

1) D. J. Mackay, de Hervorming van het Rechtswezen onder het bestuur van den G.-G. Daendels, III. Hoofdstuk.

2) Zie bldz. 430, en Mackay bl. 126—7, 139.

3) Zie bldz. 270.

4) Zie bldz. 418 en 425.

benoemde nieuwe leden onderscheidde. Blijft derhalve als hoofdgrond en aanleiding tot zijnen maatregel, de geest van „independentie” van het oude Hoogste Gerechtshof. „Die geest kon van nut worden gerekend” — schreef hij verder — „in een tijd toen de Hooge Regering zwak was . . . . . , dan kan niet anders dan schadelijk geacht worden in een tijd waarin het gezag der Hooge Regering tegen alle verkeerde influentie gewaarborgd is . . . . .” ¹⁾. Ten einde die „independentie” voor het vervolg te voorkomen, werd dan ook bij de nieuwe inrichting van den Hoogen Raad uitdrukkelijk bepaald, dat wanneer de Regering surceance wilde verleen van de bij dien Raad aanhangige rechtsgedingen, of wel tot geheele vernietiging daarvan wilde overgaan, deze daarin had te berusten, behoudens de bevoegdheid om zijne bezwaren daartegen later in te brengen ²⁾. Een andere bepaling, met de instructie voor den nieuwen Raad zoowel als die voor het Militair Gerechtshof nauw verband houdende, was niet minder kenschetsend: het was die van het *fiat executio* van den Gouverneur-Generaal, zonder hetwelk voortaan geen crimineel vonnis zou mogen worden ten uitvoer gelegd. De overweging, welke Daendels tot dien laatsten maatregel leidde, was geen andere dan deze: „dat de Chef eener Kolonie, als een Generaal en chef van een leger te velde, de executie moet verleen aan alle crimineele sententiën” ³⁾.

De heer Mackay heeft bij zijn aangehaald proefschrift verzuimd, de nieuwe Instructie van den Hoogen Raad, in verband met dit laatste voorschrift, met de voorgaande Instructiën van dien Raad te vergelijken, en dit is te meer jammer daar het *fiat executio*, blijkens de mededeelingen van het lid Prediger, reeds het groote punt van geschil tusschen Daendels en den ouden

1) Zie bldz. 426.

2) Instructie van den Hoogen Raad van Justitie; Organ. St. Batavia n°. 32.

3) Besluiten van 1 Maart en 18 April 1809.

Raad had uitgemaakt. Daendels beweerde zijn wil aan dezen op te dringen, en de Raad hield vol, dat zulks streed tegen zijne instelling en voorschriften ¹⁾. Vandaar een wederzijdsche wrok, die telkens tot geschillen aanleiding gaf, metterdaad den hoofdgrond tot dezès ontbinding opleverde, en eindigde met de vormelijke huldiging van het *fiat executio*. Aan de onafhankelijkheid der Rechterlijke Macht gaven de nieuwe bepalingen den doodsteek; maar, volgens de begrippen van Daendels, had die onafhankelijkheid ook alleen hare nuttige zijde onder een zwak bestuur, en was zij onder een krachtig bestuur, als het zijne, slechts schadelijk!

Met zulke begrippen kon, in diens buiten-gerechtelijke handelingen, de hoogste willekeur niet meer bevreemden. Hoewel het Collegie van den Hoogen Raad natuurlijk eene solidaire aansprakelijkheid bezat, werden, nadat het als zoodanig ontbonden was, twee zijner leden slechts uitgezocht om te worden verbannen ²⁾. De gewezen Resident van Grissee, van Naerssen, werd nu mede door Daendels onder de „suspecte personen” gerangschikt ³⁾, op dien grond aan zijn gezin en bezittingen onttrokken, en op een cartel-brik naar Tranquebar gezonden. Zeven personen, tot de meest verschillende klassen der Indisch-Europeesche maatschappij behoorende, waaronder een gewezen lid van den Raad van Indië en de laatste Secretaris der Hooge Regering, werden tegelijkertijd naar het binnenland verbannen en onder de vernederendste surveillance gesteld; allen gezeten burgers, die zich aan geen enkel vergrijp schuldig hadden gemaakt, maar het ongeluk hadden van door den Gouverneur-Generaal gewantrouwd te worden ⁴⁾. Zij bleven in de gevangenschap, totdat diens opvolger hen daaruit bevrijdde. Daendels achtte het niet eens der moeite waard, aan de Regering in Europa

1) Prediger, in de „Brieven betreff. het Bestuur der Koloniën”, bl. 217—220.

2) De president Maurisse en het lid Prediger.

3) Zie bldz. 418.

4) Tijds. van Ned. Indië, 1860 II, blz. 148—152.

kennis te geven van zulke maatregelen. De Sandol-Roy, laatstelijk bevelhebber van Batavia, maar naar het schijnt door hem tot zijne vijanden gerekend ¹⁾, werd door het bestuur van Koning Lodewijk tot Generaal-Majoor bevorderd: Daendels deed hem daarvan mededeeling, maar liet zijne gelukwenschen vergezeld gaan van de aanzegging, dat hij onmiddelijk de kolonie te verlaten had. En zoo werd Polanen, die den Koning te New-York vertegenwoordigde, bij diens benoeming tot Raad van Indië, door hem bedreigd te zullen gefusilleerd worden, indien hij het waagde den voet in de kolonie te zetten ²⁾. Het was genoeg dat de Luitenant-Kolonel J. Van den Bosch een schoon-zoon van de Sandol-Roy was, om hem in diens disgracie te doen deelen. Ook de bijzondere briefwisseling was onder Daendels' bestuur niet heilig; en zoo werd een onvoorzichtige uitdrukking in een schrijven van den laatste aan zijn zoon oorzaak, dat Van den Bosch eensklaps gelast werd, binnen 24 uren, met een toevallig zeilreeliggend scheepje uit Java te vertrekken ³⁾. Zeker zal deze op dat oogenblik niet voorzien hebben, dat de plaats waarvan hij nu verbannen werd, twintig jaren later die van zijn grootsten triomf zou zijn.

Men heeft wel eens aangevoerd, dat Daendels' willekeur, hoewel aan tyrannie grenzende, haar verontschuldiging en zelfs rechtvaardiging vond in de buitengewone omstandigheden en gevaren, die hem op Java omringden. Daargelaten dat daardoor een weinig gunstig oordeel zou worden uitgesproken over de wettelijke regelen, die hij bevoegd was te stellen, verdient het opmerking, dat die bewoering eerst van later dagteekening is. Tijdgenooten wisten te goed, wat trouwens het onpartijdigste onderzoek niet kan nalaten te erkennen, dat zijn willekeur stelsel was, dat zij hem in het bloed zat. Daarom heerschte

---

1) Zie bldz. 490—1.

2) J. van den Bosch aan R. van Polanen, 11 Mei 1811.

3) J. van den Bosch aan R. van Polanen, 30 Oct. 1810.

zij niet minder in zijne wettelijke dan in zijne persoonlijke handelingen, in zijne gerechtelijke dan in zijne buiten-gerechtelijke maatregelen. Daarom trof zijn krachtige, maar door zedelijke noch staatkundige overwegingen gebonden wil vrienden en vijanden, voorstanders van de oude orde van zaken zoowel als voorstanders van zijn persoonlijk gezag. Daarom verliet een Buijskes, door hemzelf als President der Hooge Regeering geïnstalleerd, en met het doel derwaarts gezonden om het onmisbare herstel der zeemacht te bewerkstelligen, met wrevel in het hart, onverrichter zake de kolonie ¹). Daarom moesten mannen, aan wie Daendels de hoogste posten toevertrouwd had, een landdrost, een militair bevelhebber van den Oosthoek, smadelijke bejegeningen van hem ondergaan, die de staat van hun vermogen hen niet toeliet te ontvluchten ²). En daarom doortilde een juichtoon de geheele maatschappij, toen het bericht van het ontslag van Daendels een einde maakte aan de wanhoop, die zich onder zijn bestuur van haar had meester gemaakt ³).

Maar daarom werd ook aan de inlandsche bevolking een dwangstelsel opgelegd, zooals deze onder Europeesche besturen niet gekend had, en dat de uiterste grenzen van het mogelijke bereikte. En daarom werden met de inlandsche vorsten twisten gezocht, waarvan het eerste en onvermijdelijke gevolg was dat de vijandschap, binnen en buiten's lauds, er door werd aangewakkerd. Daarom, eindelijk, werd Daendels' regeerstelsel in de oogen zijner beste raadslieden, zijner warmste vrienden, in den grond bedorven, en door hen aan zijne handelingen niet

---

1) A. Faure aan van Polanen, 10 Januari en 24 Februari 1810.

2) Goldbach, de landdrost van den Oosthoek, schreef den 7 Januari 1812 aan v. Polanen: „Zoo ik U een schets wilde geven van het verfoeilijke bestuur dat wij doorgestaan hebben, moest ik Uwe ziel met smart vervullen. Intusschen hebben de brave de Kock en ik het geluk gehad dat wij, van het monster onbemind, een jaar in ongunst zijnde, slechts de grootste onaangenaamheden hebben moeten doorstaan!”

3) Zie n°. LIII, en Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. 1881 XXVI, bl. 348—353.

minder jegens de vorsten als jegens de volken van Java alle vertrouwen ontzegd. Van de „overdrijving”, dat het zachte woord is waarmede Muntinghe het opleggen van den zwaren druk der heerediensten aan den inlander kenschetst, verwachtte deze „geen duurzaam effect” — maar slechts „ongenoegen en opstand” ¹⁾. En reeds het voorspel daarvan, terwijl het ijzeren juk van den maarschalk nog drukte, deed zien wat er metterdaad te wachten zou gestaan hebben, indien het Engelsche bestuur niet spoedig een einde aan die „overdrijving” gemaakt had. Evenzoo lokten de mishandelingen den vorsten aangedaan, hen tot verzet uit, en was het een der trouwste aanhangers van Daendels, een man die alles mede beleefd en aan de gebeurtenissen een werkzaam deel genomen had, die daaraan alleen „den wedijver in ontrouw” toeschreef, door hen bij den beslissenden aanval der Engelschen op Java betoond ²⁾.

Het wordt tijd dat wij de handelingen van den Gouverneur-Generaal Daendels ten aanzien der vorsten van naderbij beschouwen.

---

1) Verhandeling van Muntinghe (van 1815 of '16), in het Tijdsch. van Ned. Indië 1850, II.

2) Van IJsseldijk aan Faure, 3 Oct. 1811.

HOOFDSTUK XXX.

Daendels verlangde, en had het recht te verlangen, dat „de beoordeeling zijner verrichtingen nimmer afgescheiden wierd van die der buitengewone en noodlottige omstandigheden, waarin hij zich aanhoudend bevond”. Hij behoefde het niet uitdrukkelijk te zeggen, dat het „te midden daarvan, voor hem veelmalen noodzakelijk was, zich boven alle formen te verheffen en geen andere wet te erkennen dan het behoud der aan hem toevertrouwde bezittingen” ¹⁾. Maar dan moest dat behoud ook uitsluitend de wet zijner gedragingen zijn; dan moesten zijne maatregelen in hun geheel, of althans grootendeels, hun karakter en strekking aan de exceptioneele omstandigheden, waarin men verkeerde, ontleenen.

Wij gelooven dat de staatkundige zoomin als de administratieve handelingen van den Gouverneur-Generaal Daendels dien toets kunnen doorstaan. Het zal toch wel niemand invallen te beweeren, dat de „noodlottige omstandigheden” van den buitelandischen oorlog met eene mogendheid, als Engeland in 1808 en volgende jaren was, het geschiktste tijdstip opleverden, om, door een verzwaring van lasten en een ongekenden druk van heerediensten, de bevolking van Java van het Nederlandsch bestuur afkeerig te maken. Het zal bezwaarlijk zijn vol te houden, dat het behoud dier kolonie bevorderd of slechts gediend werd door het in 't leven roepen

---

1) Daendels „Staat der O.-I. Bezitt.” blz. 106.

van verwickelingen met de inlandsche vorsten, zooals dit onwedersprekelijk door hem is geschied. Die beschouwing klemte te meer, daar het hier zuiver persoonlijke handelingen geldt, waarvoor zijdelings noch rechtstreeks eenige aanleiding in zijne voorschriften te vinden was. De eerste maal dat de macht van den Gouverneur-Generaal en de Hooge Indische Regeering door algemeene voorschriften van Staatswege bepaald werd, had het Gouvernement in het moederland zich ten nutte gemaakt om hun recht tot oorlogvoeren stipt aan banden te leggen ¹⁾. En het behoeft geen betoog dat, in plaats van zich daaraan in de Indische maatschappij gebonden te achten, Daendels ook in dit opzicht zijne revolutionaire denkbeelden in toepassing bracht.

De voorstelling door Daendels van de oorzaken van den oorlog met Bantam gegeven, is zoozeer met de waarheid in strijd, dat zij zelfs zijne bewonderaars niet heeft kunnen bewegen hem op dien weg te volgen ²⁾. De daarbij gepleegde poging om zijne verantwoordelijkheid op anderen over te dragen ³⁾, toont reeds genoegzaam aan hoezeer Daendels zich bewust geweest is, ten aanzien van het rijk van Bantam aan zijne willekeur den vrijen tengel te hebben gevierd.

Niet slechts de verbetering der wegen in het Bantamsche (waarvoor op het rechtstreeks aan den Staat behoorende gebied de bevolking in heeredienst was gesteld), maar vooral de ontworpen aanleg eener versterkte haven in de Meeuwenbaai, aan straat Sunda, vorderde vele werkkrachten en ook vele slacht-

---

1) Zie Art. II der Instructie van Gouv.-Gen. en Rade van Indië, van 9 Febr. 1807, welk voorschrift nagenoeg woordelijk overeenkomt met het Concept-Charter der Staats-Commissie van 1803.

2) Zie blz. 336, en „Staat”: Inlijving van Bantam, bl. 54.

3) Daendels voert met name aan, dat de onstaatkundige eischen aan Bantam gesteld, „gedurende zijne afwezigheid ontworpen waren onder het beleid van den waarnaemenden Gouverneur-Generaal Bujskes”. Die afwezigheid nu bestond daarin, dat Daendels zich op Buitenzorg bevond!

offers. Ten gevolge der gesteldheid van den bodem veroorzaakten de werken aan de Meeuwenbaai eene zoodanige sterfte, dat, naar verzekerd werd, de eerste 1500 man welke daarvoor door de Bantamsche Regeering afgestaan werden, er allen den dood vonden. De daarheen gezonden Nederlandsche officieren, waaronder de ons bekende Cowell, behoorden mede tot de eerste slachtoffers ¹⁾. Het verzoek door den Sultan gedaan, om van de levering van volk voor dat werk verschoond te worden, scheen dus te meer billijk, wijl de verplichting tot die levering niet bestond ²⁾. Dat verzoek werd door gezanten des Sultans, onder het geleide van den Kommandeur du Puij, naar Batavia overgebracht, maar sluitte daar op den hardnekkigsten tegenstand. De wrevel van Daendels over den onwil der Bantammers werd vermoedelijk verhoogd door de eenstemmigheid der berichten omtrent de ongezondheid der plaats, waar hij versterkingen wilde aanleggen. Het verloop van het volk, dat die plaats als de pest ontvluchtte, en de vertoogen omtrent zijne, overigens geheel onwettige, bevelen eischten een zoenoffer; en daar hij, terecht of ten onrechte, meende dat het de Bantamsche Rijksbestuurder was die zich daartegen voornamelijk verzette, vorderde hij diens ontslag. Het blijkt dat dit ontslag door den Sultan werd toegestaan ³⁾. Zoodra dit echter toegestaan was, verklaarde hij zich daarmede niet tevreden. En nu werd aan Bantam dat viertal eischen gesteld, waarvan Daendels later, toen de hitte der opwinding voorbij was, gepoogd heeft de verantwoordelijkheid van zich af te werpen. Wij zouden op die menschelijke zwakheid, evenmin als op het kennelijk streven dat in Daendels' apologie zoowel als in zijne officieele briefwisseling doorstraalt om het voorgevallene te verbloemen ⁴⁾,

---

1) Zie blz. 346, 7.

2) Zie het laatste verdrag met Bantam van 1752.

3) Organ. St. Bantam 1: . . . „De afgezette rijksbestiender” . . . . .

4) Zie blz. 336, 337.

niet zoo uitdrukkelijk wijzen, ware het niet dat juist daardoor zijne handelwijze jegens de vorsten in het ware licht werd gesteld. Indien toch uitbreiding van het Nederlandsch gezag van den aanvang af het doel, en niet willekeur zijn eenige wet geweest ware, zou er voor Daendels geen reden bestaan hebben om alleen de uitkomsten voor zich te vindiceeren, en de veel grootere verdienste van daartoe de oorzaak te hebben gegeven onvermeld te laten. Had niet de Minister van der Heim zelfs te kennen gegeven, dat de middelen geoordeeld werden „gerechtvaardigd te zijn door het oogmerk”!

De eischen in November 1808 door den Kommandeur du Puij aan den Sultan van Bantam overgebracht, luidden: opzending van den bij Daendels gehaten Rijksbestuurder (nadat deze reeds afgezet was) naar Batavia, overbrenging van den zetel des Sultans van Bantam naar Anjer, en dagelijksche levering van 1000 man voor de voortzetting der werken aan de Meeuwenbaai. Volgens de meest geloofwaardige berichten werden de eerste en laatste dier eischen wederom ingewilligd, maar verzette de Sultan zich ten krachtigste tegen het onredelijke verlangen dat hij den kraton van het Bantamsche vorstenhuis zou verleggen naar Anjer ¹⁾. Dat verlangen druischte lijnrecht tegen de inlandsche overleveringen en zeden in, en kon door geene verdragsbepaling zelfs verontschuldigd worden. Het droeg dermate den stempel der overdrijving, dat Daendels zelf zich erlang gedwongen zag daarop terug te komen ²⁾. Dit was echter niet het cenige punt, waardoor hij een zeer begrijpelijken weerstand uitlokte. De eisch tot uitlevering van den Rijksbestuurder, oom des Sultans, werd door hem in het openbaar gedaan, ten aanhoore van allen die er bij tegenwoordig waren, en werd ook als zoodanig door de afgevaardigden des Sultans van Batavia naar Bantam overgebracht.

1) Hageman, Tijds. Ind. T. L. V. 1856 V, blz. 199

2) Zie de artt. 22 en 23 der „Instructie voor den Koning van Bantam”.

De Rijksbestuurders waren meermalen in de geschiedenis van Bantam gebleken machtiger te zijn dan de Sultans zelve. Genoeg dus om te verklaren, dat Warga di Radja onverwijd zijn maatregelen nam, en den kraton door zijn volk liet bezetten. De gevangenneming van den bevelhebber van den Hollandschen wachtpost in dat paleis was daarvan het eerste gevolg.

Toen daarop 's anderendaags de Kommandeur du Puij aldaar verscheen, om den eersten Minister, van wien hij zich niet door list had kunnen meester maken, op te eischen, vond hij Warga di Radja's volk in dreigende houding samengeschoolen om en in des Sultans woning. Men kan zich dus voorstellen dat deze, zelf reeds over de handelingen der Bataviasche Regeering in de hoogste mate verbitterd, even weinig gezind als in die omstandigheden in staat zal geweest zijn, om ten gunste van den vertegenwoordiger dier Regeering tusschenbeide te komen. Misschien gevoelde ook de Sultan zich machteloos tegenover den aanhang zijns Rijksbestuurders ¹⁾. Zeker is het dat, bij het gehoor 't welk hij aan du Puij verleende, nog een hevige woordenwisseling voorviel, waartoe juist diens uitlevering aanleiding gaf, en du Puij, na den afloop daarvan, door de woedende en gefanatiseerde menigte met dolksteken vermoord werd. Hetzelfde lot trof daarop den luitenant en een paar minderen van de Hollandsche lijfwacht des Sultans ²⁾.

Evenmin als het te ontkennen was dat die handelingen uitgelokt waren door Daendels' overdrevene vorderingen, evenmin echter mochten zij ongewroken blijven. Ook hierin ging de Gouverneur-Generaal met een eigenaardige onstuimigheid te werk, die met den besten uitslag bekroond werd. Nauwelijks was de tijding van den gepleegden moord te Batavia aange-

---

1) Zie Mackay l. c., p. 13.

2) Zie blz. 336, 7. — „Staat“, Org. St. Bantam n°. 1, — Nageman, l. c. p. 200, 1.

bracht, of hij riep alle Europeesche ingezetenen der hoofdstad op, om met de wapenen die hun ten dienste stonden uit te trekken ¹⁾. Met behulp van een militair kader en eenige artillerie werd aldus ijlings een troep van een duizend man samengesteld, waarmede hij in twee dagen den weg naar Bantam aflegde. Met dat spoedig optreden bereikte hij volkomen zijn doel. De schrik en ontsteltenis daardoor verspreid, hadden ten gevolge, dat de Sultan zich noch op de grooten van zijn rijk, noch zelfs op de bezetting van den Kraton kon verlaten. Hoewel hij weigerde met zendelingen van den Gouverneur-Generaal in besprek te komen, viel er toch aan ernstigen weêrstand niet te denken tegen eene tegenpartij, die het: *audace, toujours de l'audace* in zijn vaandel geschreven had. Nadat het paleis door Daendels' leger omsingeld was, reed deze geheel alleen de passebaan op, te midden van een dichten drom Bantammers, die hem in hunne verbazing ongemoeid lieten, en ook weldra de vlucht namen. Met het kanon op de poort gericht, eischte hij nu zelf gehoor. Onder den geweldigen drang van de gebeurtenissen der laatste dagen hadden reeds de meeste hofgrooten den Sultan verlaten, zoodat deze van slechts weinige getrouwen omringd, zijn krachtigen tegenstander ontving. Bij het binnentreden van den Gouverneur-Generaal stond hij op, om dezen de hand te reiken. Daendels nam die aan, maar hield ze zoolang vast, totdat hij zich op de plaats zelve vanwaar de Sultan opgestaan was, had neêrgezet. Die symbolische handeling zou reeds het feit der afzetting des Sultans van zijne vorstelijke waardigheid hebben te kennen gegeven, al had Daendels daarbij niet uitgeroepen: „Nu ben *ik* Sultan.”

Alsof dit nog niet genoeg ware, werd daarop de Kraton ter plundering aan de soldaten overgegeven ²⁾, en de voortvluchtige

1) Onder hen bevonden zich drie gebroeders van Riemsdijk, vermogende Mardijkers. Aan de mededeelingen van een hunner, als ooggetuige, is voornamelijk het volgende ontleend.

2) Zie blz. 340, — Hageman l. c. p. 204, — Brieven betr. het bestuur der Koloniën, blz. 198.

rijksbestuurder achterhaald. „Tot handhaving der waardigheid van het Gouvernement” — schreef de Gouverneur-Generaal naar het moederland — „heb ik den rijksbestuurder Pangeran Warga di Radja doen fusilleeren, en zijn doode lichaam heb ik in zee doen werpen, anderen tot afschrik” ¹⁾).

Na zoo geweldige straoefeningen, die wel een oogenblikelijke paniek moesten te weeg brengen, kon Daendels decreteeren wat hij slechts verkoos. Hij had daartoe te meer de handen vrij daar hij bij de door hem gestelde eischen met alle verdragmatige bepalingen reeds gebroken had, en liet nu ook geen tijd verloren gaan. Het rijk van Bantam werd 's anderendaags na de inneming van den kraton tot „domein van den Koning van Holland” verklaard, terwijl de tot dat rijk behoorende Lampongs, op Sumatra, onder het rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement gesteld werden. Tot opvolger van den ontroonden Sultan verhief hij tegelijkertijd den daarvoor in 1804 aangewezen Kroonprins, „uit aanmerking van de oude gewoonte van het Bantamsche Rijk, dewelke steeds heeft medegebracht, dat hetzelfde door Koningen is bestuurd” ²⁾).

De geheele toedracht van zaken voor zoover de Hooge Indische Regeering daarop invloed uitoefende, het gemis aan voorbereiding tot den tocht naar Bantam, de overhaasting waarmede een nieuwe Sultan over dat rijk aangesteld werd, alles duidde aan dat hier een te voren beraand, wel overwogen plan niet bestond. Het is geenszins onze bedoeling den Gouverneur-Generaal Daendels ten kwade te duiden, dat hij den raad dien de Rovere van Breugel twintig jaren te voren gegeven had, en dien hij vermoedelijk niet eens kende, om het geheele Bantamsche Rijk onder het rechtstreeksch Europeesch bestuur te brengen ³⁾, bij deze gelegenheid niet heeft opgevolgd. In

---

1) Zie blz. 337.

2) Staat, Org. St. Bantam n°. 4.

3) Bedenk. over den staat v. Bantam (Bijdragen N. R. 1, blz. 113, 114)-

het beroep op de inlandsche zeden en overleveringen, echter, die het Bantamsche volk aan het behoud zijner eigene heerschers deden hechten, zien wij niet veel meer dan een gelegenheidsargument, dat dienst doen moest, en werkelijk deed, om aan eene verlegenheid, waarvan Daendels zelf oorzaak was, te gemoet te komen. Hij verviel daardoor in dezelfde fout, die de vorige Regeering reeds begaan had, toen zij een onechten tak van het vorstenhuis op den troon hielp ¹⁾). Door dien te bevestigen, bestendigde Daendels de verdeeldheid onder de prinsen van dat huis, op hetzelfde oogenblik dat hij de geheele gesteldheid van zaken in het land omverwierp. Door den Sultan, van leenroerig vorst als deze was, tot een ambtenaar van den Nederlandschen Staat te verlagen ²⁾), zou die Staat voortaan in alle geschillen die hem aangingen, rechtstreeks betrokken worden; door het Bantamsche Rijk te beschouwen en te verklaren tot een „Domein des Konings”, werd de Koninklijke Regeering ook verantwoordelijk voor de handhaving der orde en voor den geheelen politieken toestand van dat rijk. Dat de tijd daartoe ook nu nog niet gekomen was, en de macht waarover Daendels beschikken kon daarvoor niet toereikte, zou de naaste toekomst reeds bewijzen.

Vóórdat er een half jaar verloopen was, bleek de genomen proef onhoudbaar te zijn. De door hem aangestelde vorst was te jong, „diens geest was nog niet rijp voor de Regeering,” beweerde toen Daendels, en op dien grond voegde hij hem voogden toe ³⁾). Maar de fout lag niet zoozeer in den graad van ontwikkeling van Padoeka Siri Sultan, als wel in de onderstelling van den Gouverneur-Generaal, dat de vernederingen die hij aan vorst en volk van Bantam had doen ondergaan, den een zoomin als den ander tot verzet zouden leiden. Hij

---

1) Zie blz. XXXIV, XXXV.

2) Zie de Instructie van den Koning van Bantam, Org. St. n°. 4.

3) Organ. St. Bantam n°. 7.

zag nu het ijdele dier verwachting, en ondervond dat, al was het niet moeielijk een inlandschen vorst in zijn dalem te overvallen, daarmede de eigenlijke vijand, het volk, nog niet ten onder gebracht was. De aanhangers van den verbannen Sultan, van den vermoorden rijksbestuurder zonnen op wraak, en konden geen beter voorbereiden grond voor hun plannen wenschen dan dien de hoog gestegen ontevredenheid van alle belanghebbenden bij de vorige orde van zaken aanbod. De zonen van den in 1804 vermoorden wettigen vorst poogden van hunne zijde in troebel water te visschen, en de geestelijkheid zette zich op nieuw op den voorgrond in de algemeene opwinding tegen de blanke „kaffirs.” De openbare orde werd op meer dan een punt tegelijk bedreigd; gewapende benden doorkruisten het land. De jonge Sultan — hoe men overigens over de door hem aangenomen houding oordeele — was onmachtig om zich te doen gelden, temeer daar elk zijner bevelen den stempel van den overweldiger droeg. En het land, waar politieke rust gedurende een halve eeuw geheerscht had, verkeerde weldra in vollen opstand.

De opstandelingen maakten met de zeeroovers, die bij voortduring de kusten afiepen, gemeene zaak. Tot punt van vereeniging kozen zij Tji-boengoer, bezuiden Anjer, waar zij met benutting van het terrein een sterk fort aanlegden. Nu werden ook de door Daendels voorgenomen werken aan Straat Sunda bedreigd, en zond hij een legerkorps ijlings daarheen. Von Jectze, wien hij het bevel daarover opdroeg, kon echter tegen de bijna onneembare positie der vereenigde Bantammers en zeeroovers niet veel uitrichten; hij verloor bij verschillende gevechten honderde dooden, waaronder twaalf Europeesche officieren. Daendels snelde hem met versche troepen te hulp, maar met geen beter gevolg. In weerwil dat toen een geregeld beleg om de vijandelijke sterkte geslagen en er met zwaar geschut bres geschoten werd, en in weerwil dat Daendels allen die daarbij tegenwoordig waren met zijn ongenade dreigde, gelukte het niet

Tji-boengoer te nemen. De legermacht moest, onverrichter zake, naar de hoofdstad terugkeeren ¹⁾. Toch ging Daendels voort aan de Regeering in het moederland te schrijven, dat „de bewegingen in het Bantamsche nauwelijks haar aandacht verdienden:” de beteekenis en omvang daarvan waren tot dusver aan zijn blik ontsnapt.

Na het mislukken der tweede proefneming, wendde Daendels het weder over een anderen boeg. Had hij eerst den onwettigen Sultanstak laten voortbestaan, thans nam hij zijn toevlucht tot een der zonen van den vermoorden Sultan Mochjidin, benoemde dezen tot vorst over de Bantamsche Bovenlanden, en ontsloeg en verbande den vorigen als Sultan over het geheele rijk. De kustlanden van Bantam werden nu bij het rechtstreeksch gebied van den Staat gevoegd ²⁾. Bij Koning Lodewijk gaf hij hoog op van de gelukkige vondst, die hij gedaan had, in de persoon van een echten vorstzoon, „issu d'une famille royale et très aimé de tout le peuple” ³⁾. Het was toen echter te laat, om daarmede een indruk op het volk teweeg te brengen, die ook reeds door de halveering van het gezag moest worden verijld.

De wanorde had, met het jaar 1810, in het Bantamsche rijk zulk een hoogte bereikt, dat eene geregelde bezetting van het land noodig was geworden; dat, in weerwil daarvan, alle voorstanders van het Hollandsch Gouvernement de voorwerpen en slachtoffers van den volksafkeer waren ⁴⁾, en elke nieuwe beweging nieuwe expeditiën uit Batavia vorderde. Daendels zelf trok aan het hoofd van een legerkorps andermaal daarheen, onder voorgeven dat de Engelschen een aanslag op de Merakbaai beraamd hadden, maar metterdaad om de benden der opstan-

---

1) Faure aan van Polanen, 24 Februari 1810 (berichten uit Java van November 1809), — Brief inhoudende eenige onpartijdige aanmerkingen, blz. 16, — Hageman l. c. blz. 206, 7.

2) Besluit van 22 Augustus 1810. Organ. St. n°. 8.

3) Zie blz. 494.

4) Daendels Staat, blz. 56.

delingen in de bovenlanden te bestrijden. ¹⁾). Maar ook dit bleef zonder duurzame uitwerking, even als de overbrenging van den rijkszetel van het gehalveerde Bantam naar Pandiglang. De rooverijen duurden voort, en — opmerkelijk genoeg — vloeiden nu meer dan ooit met de geschillen onder de Bantamsche prinszen samen. Met de aanvoerders van bendes, uit zeeschuimers en voormalige slaven samengesteld, werkte een pangeran Achmed mede; en nadat de eerste uiteengedreven waren, hereenigde hij alle elementen tot een georganiseerd verzet. Wel sprak de radeloosheid van den Gouverneur-Generaal, tegenover dien onontwarbaren staat van zaken, uit het voorstel, toen aan Pangeran Achmed gedaan, om hem een deel des lands af te staan. Pangeran Achmed nam dat voorstel echter niet aan, wijl zijn eerezucht verder strekte ²⁾). Alle pogingen om den opstand meester te worden bleven vruchteloos; en toen de Engelschen in het volgende jaar Java vermeersterden, was het geheele land, met den door Daendels aangestelden Sultan over half-Bantam, in de macht van dat laatste hoofd van den opstand. Zoo had de staatkunde van geweld, door Daendels ten aanzien van Bantam ingewijd, dat land tot een staat van volslagen anarchie gevoerd. Raffles, die het beoordeelen kon, schreef: „The inhabitants were in a state of revolt, and universal anarchy and distrust had prevailed for several years.”

Was het dus, bij de reeks van proefnemingen die wij tot regeling van het Bantamsche bestuur zagen aanwenden, reeds hoogst twijfelachtig of een vast plan daarbij op den voorgrond stond, de wijze waarop door Daendels gehandeld werd was zeker zoo onstaatkundig mogelijk. Dat het oogenblik om den vertegenwoordiger van een eeuwenoud inlandsch vorstenhuis

---

1) „J'ai fait un voyage exprès dans cette partie de l'île, pour détruire sans retour les hordes de brigands cachés dans les bois et les montagnes . . . . .” (Daendels aan Koning Lodewijk, 28 Sept. 1810).

2) Raffles II, p. 267, — Hageman, l. c. p. 207.

van zijn waardigheid te ontzetten niet juist gekozen is wanneer een tijdelijke opwelling daartoe dringt, werd ook hem duidelijk, maar eerst toen het te laat was. Den opstand, door zijne handelingen verwekt, was hij niet bij machte te onderdrukken; en de mogelijkheid dat zulks door den sterkeren arm der Engelschen eenmaal geschieden zou, werd door Daendels zeker in zijne berekeningen niet opgenomen ¹). Zoo bleek de onjuistheid zijner opvatting en het willekeurige der uitvoering ook daarin, dat Bantam een bedreiging voor de veiligheid, voor de verdediging van Java werd ²). In plaats van — zooals hij meende — „dienstbaar te zijn om bij de andere Javasche Vorsten de vorige indrukken onzer onmacht uit te wisschen”, leverden de gebeurtenissen in het Bantamsche een onmiskenbaar blijk dier onmacht, op het oogenblik zelf dat de vijand voor de deur stond, op. En toen de Engelschen in 1811 landden, en reeds vóórdat dat tijdstip aanbrak, vonden zij dan ook in het opgestane Bantam en in het hoofd van dien opstand hunne eerste bondgenooten ³).

De toestand en regeling van zaken in het Tjeribonsche vormde hiermede een scherp contrast. Daar was aan de onlusten, die wij in ons XXVIIIste Hoofdstuk reeds besproken hebben, door het vorige bestuur een einde gemaakt op eene

---

1) De kern der redeneering van Mackay (l. c. p. 22) die Daendels verdedigt, is hierin gelegen, dat Raffles later bezwaarlijk het Sultanaat over Bantam had kunnen opheffen, indien Daendels niet „een aanvang gemaakt had met het snuiken van de macht van den Bantamschen vorst”. De gronden voor die beveering daarlatende, schijnt mij zoodanige redeneering *a posteriori* weinig bevoorderlijk aan de juistheid van het oordeel.

2) Een nader bewijs hiervoor vindt men in de briefwisseling van den President der Engelsche factory op Sumatra. Deze schreef uit Fort Marlborough, in den zomer van 1810, aan de Bewindhebbers der O.-I. Compagnie te Londen: „The present appears the most favourable opportunity that could present itself for the accomplishment of any designs against the seat of the Dutch power in Asia, as the natives are disgusted with the Dutch in Java, and would willingly side with the English in expelling them” (Report on the Records of the India-Office Vol I, part 1: Parliam. P. 1887).

3) Zie blz. 541 en Raffles II, blz. 267.

wijze, die zelfs de goedkeuring van den Gouverneur-Generaal Daendels wegdroeg. „De maatregelen tot herstel der rust en orde aldaar genomen, waren van een goede uitwerking geweest” ¹⁾. Daar waren, bij een verdrag met de vorsten, nieuwe waarborgen gegeven aan de bevolking. Daar was de verhouding tot het oude vorstenhuis nader omschreven en vooral zijne macht nauwer beperkt, en de mogelijkheid voorbereid dat langs wettigen weg, zonder schokken, het gebied dier vorsten onder het rechtstreeksch gezag van den Nederlandschen Staat zou overgaan. De regeering der oude orde van zaken had hier eene volledige overwinning behaald. En met Mackay zou men dan ook kunnen zeggen, mits den naam van Daendels door dien van den onderhandelaar van het verdrag van 1806 vervangende ²⁾: „de politiek door Engelhard op Cheribon gevolgd, werd door de geschiedenis van volgende tijden gerechtvaardigd”.

Metterdaad deed Daendels niet anders dan dat verdrag in al zijne bepalingen volgen. Hoewel de kleingeestigheid hem verbood ergens in zijne openbare verantwoording het resultaat van Engelhard's staatkunde in de Tjeribonsche aangelegenheden te noemen, bleef de regeling daarvan in hoofdzaak geheel dezelfde als die, welke reeds in het traktaat van 1806 vervat was. „Ik heb al deze punten — schreef hij aan den Minister van der Heim — „laten invloeien bij een Proklamatie aan de Cheribonsche inwoonders gedaan, waarbij ik 't doe voorkomen alsof het herstel hunner grieven onmiddelijk van den Koning komt” ³⁾. Daendels verviel hierdoor in de vermakelijke fout, aan Koning Lodewijk de verdienste van staatkundige maatregelen en concessiën toe te schrijven, die verleend en bezworen waren een geruimen tijd vóór dat diens troonsbestijging op Java was bekend geworden. Of de „inwoonders” van Tjeribon, onder die om-

---

1) „Staat”: Organisatie van het Rijk van Cheribon.

2) Zie blz. XLVII hiervoor.

3) Zie blz. 305.

standigheden, veel begrepen zullen hebben van de koninklijke genade die op hen neerdaalde, mag betwijfeld worden. Verder werden de verdragmatige voorschriften andermaal in den door Daendels geliefkoosden vorm van decreeten en reglementen uitgevaardigd, waarbij tegelijkertijd het Nederlandsch bestuur geregeld werd, en ook de Tjeribonsche Sultans gezegd werden: „ambtenaren van Zijne Majesteit den Koning van Holland" te zijn ¹⁾). Men behoeft het groote verschil, dat er tusschen inwendige maatregelen en verdragen bestaat geenszins over 't hoofd te zien, om te begrijpen dat dit bij de handelingen van Daendels in Tjeribon niet ter zake deed, aangezien zijne besluiten, wel verre van het gesloten verdrag op te heffen, het in inhoud en strekking slechts bevestigden ²⁾).

Daendels liet de Sultans bestaan, en voegde hun aanvankelijk den uit de ballingschap teruggekeerden Kanoman als derden Sultan toe. De redenen waarom deze laatste in 1810 weder ontslagen werd, blijken niet. Van meer gewicht is het ook te weten, dat diens ontslag aanleiding gaf tot eene nadere indeeling der Tjeribonsche en Preanger-landen, waardoor deze allengs de gedaante aannamen die zij tegenwoordig nog bezitten. Het oostelijke deel van Sultan Kanoman's landen verkregen toen de beide overige sultans; maar het gedeelte bewesten de Tji-Manoek werd met de districten Tjiassem en Pamanoekan vereenigd tot een nieuwe residentie, of landdrostambt, van Krawang. Terwijl het gebied van Tjeribon bevorens in twee landdrostambten gesplitst was, die der Sultanslanden en der Preanger-regentschappen, werden nu de van het zuidelijk ambt overblijvende landen Soekapoera en Limbangan samengevoegd met de Jacatrasche Preanger-regentschappen en het tot de Bovenlanden gerekende Tjandjoer. Die samenvoeging geschiedde

---

1) Reglement van 2 Febr. 1809, in Organ. St. Cheribon n°. 4.

2) „Zijne afwijkingen" — zegt ook Mackay — „waren slechts bevestiging van de staatkunde, die Engelhard had aanbevolen" (l. c. blz. 29).

voornamelijk „nithoofde hunner overeenkomst in de verplichte leverantiën”¹⁾. En zoo ontstond in Juni 1810 de tegenwoordige Residentie der Preanger-regentschappen.

Toch kon Daendels' bestuur ook over Tjeribon geen einde nemen vóór dat daar op nieuw onlusten waren uitgebroken. Raffles, die omtrent de vroegere geschiedenis van Java zeer onnauwkeurig ingelicht is, verdient echter een onwraakbare getuige genoemd te worden van den toestand van het eiland, zooals hij dien in 1811 aantrof. Hij schrijft uitdrukkelijk, dat toen in het oostelijk deel van Krawang de rebel Bagoes Rangin zich een aanhang had gemaakt, machtig genoeg om dezen alle aanbiedingen van pardon, door de Britsche overheden gedaan, te doen van de hand wijzen. Diens voorname kracht bestond in de onbeperkte toewijding der inlandsche hoofden van dat deel van het Tjeribonsche gebied²⁾. En nu is het opmerkelijk, dat deze Bagoes Rangin dezelfde was, die reeds vóór het herstel van radja Kanoman in de sultanswaardigheid zich geroerd had³⁾, maar zich daarna rustig had gehouden. Tot het einde van het jaar 1809 verzekerde Daendels de regeering in het moederland, dat de rust in het Tjeribonsche volkomen was; terwijl na zijne maatregelen van het daarop volgende jaar die rust weder bedreigd en verstoord werd. Het verband tusschen beide feiten is niet te miskennen, waar deze nieuwe onlusten uitbraken juist in de landen door Sultan Kanoman beheerd geweest, en kort nadat deze op Daendels' last weder was afgezet. Meenen wij reeds in het stilzwijgen van Daendels omtrent de redenen die hem tot die afzetting bewogen, andermaal een blijk zijner willekeur te zien, de opstand van Bagoes Rangin in Tjeribon levert stellig een nieuwe schakel in die keten van gebeurtenissen, die Java bij de komst der Engelschen onveilig maakten.

1) Organ. St. Cheribon n°. 14.

2) Raffles, History of Java II, p. 274, 5.

3) Zie blz. 278.

In de betrekkingen met de Vorsten van Midden-Java volgde Daendels een andere staatkunde dan die, welke hem zich blindelings had doen mengen in het inwendige bestuur van Bantam. Hij meende hier in de eerste en voornaamste plaats verplicht te zijn, de waardigheid van het Gouvernement op te houden, of — gelijk hij beweerde — te herstellen.

Zijn eerste handeling was ongetwijfeld een der beste in die richting. Het was een misbruik dat onder het bestuur der Compagnie diep wortel had geschoten, dat de betrekkingen met de machtige vorsten van Soerakarta en Jokjokarta niet slechts onderhouden maar metterdaad geregeld werden door een ondergeschikt ambtenaar, als de Gouverneur van Java toch altoos was. De leiding der teederste onderhandelingen werd, zoowel als de keuze der residenten aan die Hoven, daardoor feitelijk aan het hoogste gezag onttrokken. Tot welke schromelijke gevolgen zulk eene verhouding leiden kon, had laatstelijk de handelwijze van Greeve in het geschil met den Soesoehoenan, tot schrik en ergernis der Hooge Regeering te Batavia, maar al te duidelijk aangetoond ¹⁾.

Daendels maakte hieraan op eens een einde, door de correspondentie der Residenten bij de Hoven van Midden-Java aan den Gouverneur te Samarang te onttrekken. Zij werden rechtstreeks onder het Gouvernement-Generaal gesteld, en terwijl Daendels nieuwe personen tot Eerste Residenten aanstelde, gaf hij dezen een instructie mede, blijkens welke zij voortaan over de aangelegenheden de Hoven rakende, met niemand dan hem alleen mochten te rade gaan. Eene zonderlinge bepaling dier voorschriften, welke kennelijk een punt van preoccupatie van den Landvoogd verried, hield in, dat zij den vorsten een indruk moesten trachten te geven „van de macht en luister van Koning Lodewijk en van de bescherming van den grooten Napoleon” ²⁾.

1) Zie Deel XII blz. XVI, XVII.

2) Preparatoire Mesures n°. 5 en 6.

Of nu deze vooringenomenheid van Daendels met „den grooten Napoleon” hem op het denkbeeld gebracht heeft dat de titel en waardigheid der Eerste residenten aan die Hoven niet verheven genoeg waren met het oog op dien verheven beschermheer, of wel andere redenen hem bewogen, zeker is het dat de nieuwe residenten kort daarop tot *Ministers* bevorderd werden, hetgeen in zijne oogen tevens de aanneming van een nieuw Ceremonieël vorderde ¹⁾. Tot dusver was alles goed gegaan. Niets in de overwegingen van het Gouvernement te Batavia of in de gedragingen van Keizer of Sultan, dat kon doen denken aan de „dreigende houding,” welke Daendels later goed gevonden heeft aan die vorsten „van zijne komst op Java af” toe te schrijven ²⁾. Ook de kennisgeving omtrent de aanwijzing van andere vertegenwoordigers aan hunne hoven, met den titel van Minister, was door de Vorsten „met genoeg aangenomen” ³⁾; toen het vraagstuk van het ceremonieël, *ex abruptis* opgeworpen, in dien staat van zaken eene omkeering te weeg bracht.

Ook dit vraagstuk is dikwijls minder juist voorgesteld ⁴⁾, en daarbij heeft men veelal het groote belang van den vorm en de traditie uit het oog verloren, die bij de behandeling der oostersche vorsten en grooten zoozeer hoofdzaak zijn, dat zij thans nog als iets heiligs worden aangemerkt. Daarlatende of de „buitengewone en noodlottige omstandigheden waarin Daendels zich aanhoudend bevond” het raadzaam maakten, juist nu punten

---

1) Staat blz. 94.

2) Ook hier valt op een belangrijk verschil tusschen den „Staat” van Daendels en diens officiële briefwisseling opmerkzaam te maken. In de laatste zegt hij uitdrukkelijk, dat hij „beide de vorsten in eene dreigende houding vond” (blz. 336 hierachter). In zijn „Staat” (blz. 94) zegt hij even uitdrukkelijk, dat „de vriendschappelijke betrekkingen met den Keizer *ongestoord onderhouden* werden”, maar de Sultan „allerlei onaangenaamheden aan het Gouvernement aandeed.”

3) Organ. St. Javaansche Vorsten, n°. 55.

4) O. a. bij Veth, Java II blz. 658, en Mackay, l. c. blz. 38, 50.

van zoo teederen aard aan te roeren, schijnt de vraag op zich zelve reeds gewettigd, of het noodig was de nieuwe residenten aan de hoven op eenmaal gelijk te stellen met de vroegere Gouverneurs van Java, die aan die hoven nooit anders verschenen waren dan in het licht van halve goden, beschikkende over rijken en troonen. Tegenover Daendels' voorstelling van vernederende eerbewijzingen die van residenten gevegd zouden zijn ¹⁾, wijzen wij op den voet van volmaakte gelijkheid met de vorsten, welke Java's Gouverneurs ten allen tijde, en niet het minst in de allerlaatste tijden, bewaard hadden ²⁾. Was het, wij zeggen niet staatkundig, maar redelijk, te verlangen dat personen met geen anderen rang dan dien van vaste tegenwoordigers bekleed, op dien zelfden voet zouden worden erkend en behandeld? De „Ministers” zouden bij alle ceremonieële gelegenheden onder een vergulden pajong (zonnenscherm) verschijnen, en — wat zeker niet het minst grievend was —

---

1) Die voorstelling is vermoedelijk even overdreven als alle andere, waarmede Daendels getracht heeft de hem voorafgegangene besturen in een slecht licht te stellen. „De Residenten” der Compagnie zouden verplicht geweest zijn „aan de Vorsten den wijn en de sirie-doos aan te bieden” (Staat blz. 94)? Maar dan kwam het niet te pas, die handelingen bij eene nieuwe instructie aan de *secretarissen* dier residenten te verbieden (Org. St. Jav. V. n°. 56). Dat de ceremoniën metterdaad niet plaats hadden zooals door Daendels beweerd werd, blijkt uit het verhaal van ooggetuigen van zoodanige ceremoniën. De bekende von Wollzogen trok in het gevolg van den Gouverneur Greeve naar Soerakarta, op een tijdstip dat de Soesochoenan het niet aan verzet tegen de Hooge Regeering liet ontbreken. En wat schreef hij omtrent de ceremoniën, door hem bijgewoond: „Der Kaiser setzt sich auf einen mit Gold gestickten Stuhl unter dem erhabenen Obdach, der Gouverneur sitzt ihm linker Hand, *neben diesen das Opperhoofd*” (Resident). Verder: „Endlich kommen zwei Javanen angebrochen, die ihm ein kleines Tischen mit einem prächtigen Siri-kästchen . . . an die Seite setzen”. Kropen zoo de Residenten (of hunne secretarissen), of zaten zij aan de zijde des Vorsten, naast den troon?!

Hoe dit echter zij, Daendels heeft, aangenomen dat hij veranderingen in het ceremonieël wenschelijk achtte, door zijne handelwijze zelf erkend dat een hogere rang der opperhoofden daarvan onafscheidelijk was.

2) Verg. blz. XXXVIII, — Mémoires de Dirk van Hogendorp, blz. 77, 78, — Briefe von Wollzogen, *passim*.

„met gedekten hoofde voor de Vorsten naderen,” en in hunne tegenwoordigheid gedekt blijven ¹⁾).

De gevolgen dier vernederende eischen lieten niet op zich wachten. De *bestaande* goede verstandhouding met de *beide* vorsten werd verbroken, en de Sultan ging onmiddellijk tot wapeningen over ²⁾). Weldra waren onderhandelingen tusschen hem en den Keizer in gang, ten einde zich gezamenlijk tegen de invoering van het nieuwe ceremonieël te verzetten; en Daendels zag, om de fout te herstellen waardoor hij de beide vorsten van Midden-Java tegelijk tegen zich in 't harnas gejaagd had, geen ander of beter middel dan dat 't welk de „verachtelijke staatkunde” zijner voorgangers hem aan de hand gaf: „de nadjiver en animositeit tusschen de beide vorsten aan te vuren” ³⁾). Op die wijze mocht het in November 1808 gelukken den storm, die gezaaid was, tijdelijk te bezweren; maar de uitwerking daarvan deed zich gelden gedurende het geheele tijdperk van Daendels' bestuur. Al vleide hij zich, dat Sultan Amangkoe Boewana zich bij zijn ceremonieël had neergelegd, niets was, in weerwil van diens betuigingen, minder juist. De wrok over Daendels' eischen gezet, bleef voortwoelen; deed dien vorst de hand houden boven het hoofd der vijanden van het Hollandsch bestuur; deed hem weigeren te handelen met Daendels' ministers, en had de terugroeping van Moorrees ten gevolge; en hield zoo lang en onafgebroken stand, dat de Gouverneur-Generaal op het einde van het jaar 1810, vermoedelijk nog met even weinig grond als twee jaren te voren, de hoop nitte dat nu „dat ceremonieël door den Sultan getrouw zou worden nagekomen” ⁴⁾).

Het is te meer zaak dit punt in 't oog te blijven houden, aangezien de gedragingen van Daendels in de aangelegenheden van

---

1) Organ. St. Javaasche Vorsten n°. 55.

2) Zie blz. 336, en Hageman I. c. blz. 253, 4.

3) Verg. blz. 336 hierachter met blz. 116 van Daendels' „Staat”.

4) Zie blz. 501.

Jokjokarta in hooge mate onberedeneerd en verward waren. Wij zullen niet noodig hebben hier andermaal het verhaal te laten volgen der intriges, welke aan het Hof aldaar plaats hadden ¹⁾, en die in niets verschilden van de intriges welke gesmeed werden zoolang er Oostersche vorstenhoven bestaan hadden, maar die door de schrandere diplomatie van vorige besturen op Java steeds waren verijdeld. Een Nata Diningrat vertegenwoordigde thans die breede rij van inlandsche prinsen, die er ten allen tijde op uit waren om, met behulp van een min of meer machtigen aanhang, in troebel water te visschen; de Ratoe Kentjana Woelan was de type dier vorstenvrouwen, die haar eigen lage afkomst door de ongeëvenredigde verheffing harer kinderen poogden te wreken; Danoe Redja, eindelijk, was een in de rij dier rijksbestuurders, die in later tijd vooral door den invloed van het Gouvernement te Batavia aangesteld, het vertrouwen hunner vorsten niet meer of slechts ten halve bezaten. Met gegevens van dien aard, had aan het hof van Amangkoe Boewana II een waar oostersch drama kunnen verwacht worden; maar het drama dat vóór 1811 te Jokjokarta werd afgespeeld, bleef gelukkig onbloedig en vorderde slechts staatkundige offers.

Wat het meest de aandacht trekt en voor ons belang heeft, is dat er ook in deze bezwaarlijk aan een vast plan, eene staatkundige gedragslijn bij Daendels kan gedacht worden. Tusschen Sultan Amangkoe Boewana en diens tot Kroonprins aangewezen zoon bestond geenszins een zoodanig in 't oog loopend verschil, dat Daendels al dadelijk het plan kon doen opvatten — zooals bewceerd is — om hem door dezen te vervangen. De herhaalde mededeelingen en min of meer oprechte, min of meer juiste waarschuwingen, aan den Sultan wegens de aan diens hof gesmeede intriges gedaan ²⁾, verrieden veeleer

1) Dat verhaal is uit Daendels' „Staat" overgenomen door Hageman (Tijds. Ind. T. L. V. V), Veth (Java II, blz. 559—564) en anderen.

2) „Staat": Additionele Stukken.

de strekking om dien Sultan aan zich te verbinden, misten althans allen zin indien het van den beginne af er op toegelegd ware hem tot aftreden te nopen. Daendels ontzag hem zoolang hij wederspanning was, en vernederde hem eerst nadat hij in alles had toegegeven. Had de Gouverneur-Generaal stelselmatig het gezag van den Staat aan de Hoven hoog willen houden, hij zou niet én den Sultan én diens tegenstanders tegelijk hebben bestreden, maar de hand gereikt hebben aan al degenen, van wie met grond kon gezegd of verwacht worden dat zij voorstanders waren van het Europeesch bestuur. In plaats daarvan, zeilde Daendels op het éézijdige kompas van een gewantrouwden en allen wantrouwenden rijksbestuurder, verwierp hij de aanbiedingen van een Nata Koesoema, en bevlekte hij den nederlandschen naam door de geheime order om de gijzelaars ¹⁾ van het Jokjokartasche hof te doen ter dood brengen.

Toen het verzet van den raden Ronggo, dat een gevolg der hofkabelen heette te zijn, met diens dood geeindigd was; toen door de Hooge Regeering, wegens gepleegde ongeregeldheden in de districten die de grens tusschen de Strandgewesten en de Vorstenlanden uitmaakten, volledige voldoening van den Sultan was verkregen; toen ook de prinsen Nata Koesoema en Nata Diningrat, op het dringend verlangen van Daendels, als gijzelaars aan hem waren overgeleverd, — waren motterdaad alle hangende geschillen met dien Sultan tot een oplossing gebracht. De geheele zaak scheen geeindigd. Maar, in de vergadering der Hooge Regeering van 14 Januari 1811 gaf de Gouverneur Generaal te kennen, dat „hoewel met den dood van Ronggo . . . . . de situatie van het Djocjosche Hof *scheen* veranderd te zijn, zij het echter inderdaad niet was” ²⁾; en het kwam niemand in de gedachte, opheldering dier woorden te vragen. Trouwens,

---

1) „Gijzelaars”: Zie Staat blz. 97.

2) Zie blz. 538.

Daendels had het antwoord op alle vragen toen reeds gegeven, elke bedenking naar zijn willekeur afgesneden. Sultan Amangkoe Boewana was veertien dagen te voren reeds door diens zoon vervangen.

Wij zullen na al het voorafgaande wel niet nader behoeven aan te toonen, dat wij in den dwang daarbij door Daendels op den Sultan uitgeoefend, niet anders zien dan een gebruik maken van het overwicht, dat de toen verzamelde krijgsmacht hem gaf, om dezen te doen boeten voor de tegenwerking, waarop de invoering van het nieuwe ceremonieël aan de hoven steeds was afgestuit. Bij deze gelegenheid bleek echter alweder, hoe ongegrond de bewering en de verwachting was, van den Kroonprins, die nu tot Sultan verbeven werd, in andere opzichten van diens vader te scheiden. Het was, toch, juist op *zijn* uitdrukkelijk verlangen, dat toen aan den ouden Sultan toegestaan werd den Kraton van Jokjo te blijven bewonen ¹⁾. Een van tweeën was hieruit af te leiden: of Daendels voelde zich zelfs nu onmachtig een aandrang als dezen, waarvan hij de nadeelige gevolgen bevroedde, af te weren; of hij zag het verderfelijke niet in van een maatregel, als naar gewoonte door hem eigenmachtig genomen, waardoor de nieuwe Sultan aan den invloed en wil zijns vaders onderworpen bleef ²⁾.

Gaan wij na op welke wijze de troonsverwisseling zelve plaats had, dan stuiten wij op een bedenking van niet minder gewicht. Terwijl zij door geweld van wapenen tot stand kwam, werd het bestaand publiek recht in de verhouding tussehen de Vorsten en den Nederlandschen Staat omver geworpen. Want de oude Sultan had niet slechts zijn aanspraak op den Kraton

1) Additionele Stukken, n°. 22.

2) „Die misslag” — zegt Ifageman — verijdelde het geheele plan. De Gouv.-Gen. Daendels regelde zijne handelingen niet naar de zeden, landsinstellingen of gebruiken, maar enkel naar eigene wijze van denken”. Van daar, dat ook Rafles schrijft: „the Sultan, it is true, had ostensibly resigned to his son, but he still took his usual place on the throne”.

weten te behouden, hij had ook uit eigen — zij het al niet, vrijen — wil de kroon van zijn rijk op zijn zoon overgedragen. „Het is mijn wil en begeerte,” lezen wij in Amangkoe Boewana's publicatie van 31 December 1810, „dat het Mataramsche Rijk van dezen dag af bestierd worde door den Pangeran Adipatti Anum Amangkoe Negara, en dat alle mijne onderdanen zijne bevelen nakomen, even of dezelve door mij gegeven waren.” En aan Daendels gaf hij van zijn afstand kennis in deze be-woordingen:” Z. H. de Sultan heeft alsnu het bestier van het Rijk aan zijn zoon overgegeven” ¹⁾. In geen eeuw had een der vorsten van het Mataramsche Huis, neen, eenig vorst van Java het gewaagd, aldus te spreken. De Sultans van Jokjokarta met name hadden hun geheele aanzijn aan het Europeesch bestuur op Java te danken. Door de Hooge Regeering te Batavia waren zij tot hun waardigheid „benoemd en aangesteld”, en Amangkoe Boewana II zelf had nog bij zijne troonsbestijging moeten verklaren, dat hij „geene de allerminste pretensie op het rijk mocht maken” dan die de keuze en goedgunstigheid van het Europeesch bestuur hem daartoe gaf ²⁾. De handhaving van het Nederlandsch gezag was aldus slecht gediend door eene troonsverwisseling zooals Daendels die meende te mogen tot stand brengen, waarbij een nieuwe vorst, in plaats van zijne kroon uit handen van den Staat te ontvangen, optrad krachtens een te voren ongekend erfrecht, en de onderdanen van dien vorst het eerste bewijs ontvingen van de vrije beschikking hunner eigene heerschers.

In weerwil daarvan is niets begrijpelijker, dan dat de oude Sultan, door Daendels metterdaad tot aftreden gedwongen, meer dan ooit zijn vijand en die van het Nederlandsch bestuur werd. Met dien stijgenden afkeer ging een toenemende invloed van den vader op zijn zoon gepaard; en de minister aan het

---

1) Addit. stukken, n°. 20 en 21.

Vg. deel XII, n°. XXXVI, en blz. XXXVIII hiervoor.

Jokjokartasche hof klaagde weldra bitter over de inbreuken, die de eerste op het gezag van den werkelijken regent pleegde. De vader sleepte den zoon in zijne vijandige gezindheid mede: door eene gezamenlijke tegenwerking beletten zij de uitvoering der kortelings gesloten verdragen ¹⁾. Daendels was nauwelijks vertrokken, of de oude Amangkoe Boewana hernam al zijne rechten; en eer de beslissende slag op Java viel, had deze reeds met de Engelschen samengespannen tot de omverwerping van het Nederlandsch gezag ²⁾.

Zoodanig waren de uitkomsten der staatkunde van den Gouverneur-Generaal Daendels. Had hij kunnen beschikken over eene macht zooals de Oost-Indische Compagnie die in 1700 bezat, dan had hij, wel is waar, getoond de geschiktheid te missen om over oostersche volken te regeeren en zijn gedragslijn het verwijt eener hooge mate van onvoorzichtigheid bezwaarlijk kunnen ontgaan, maar dan ware althans de mogelijkheid niet uitgesloten, dat hij in alles en tegen allen overwinnaar zou zijn gebleven. Nu was zijn staatkunde roekeloos. In het tijdperk van een algemeenen volkenstrijd, in een afgelegen kolonie zonder hoop op ontzet aan zich zelven overgelaten, met eene krijgsmacht voor ver het grootste deel uit inlanders samengesteld, was, ook bij het sterkst ontwikkeld begrip der hoogheid van den Staat, dien hij vertegenwoordigde, het uitlokken van een strijd met de inlandsche vorsten, met het doel deze te vernederen, het toppunt der „overdrijving”. In weerwil dat de ervaring van elken dag hem het verkeerde daarvan moest doen inzien, ging hij steeds voort hooggespannen

---

1) Wij bepalen ons hier tot een enkele verwijzing naar de verdragen, door Daendels in Januari 1811 met de vorsten van Midden-Java gesloten (Zie n^o. L), ook om reden dat het verdrag met den nieuwen Sultan niet is uitgevoerd geworden. Opmerking verdient in beide die verdragen, dat Daendels zich, even als vroeger de Compagnie, van alle inmenging in het inwendig bestuur der Vorstenlanden onthield.

2) Zie blz. 547, — Tijds. v. Ned. Indië 1861, II blz. 138, — Levyssohn Norman, I. c., blz. 23, 26.

denkbeelden te koesteren van de kracht die het gevolg zijner krijgskundige maatregelen zijn zou, van de voortreffelijkheid van zijn geldelijk beheer, van den rijkdom dien hij aan den Javaanschen bodem ontwoekerde ¹⁾; en hij zag niet hoe gering de waarde van dat alles was, zoodra het aan de werkelijkheid getoetst werd. Hij zag niet, of weigerde te zien, dat zijn leger elk oogenblik wegsmolt en innerlijke waarde miste; dat de financieele maatregelen, waardoor hij zich staande hield, Java aan den rand van den afgrond voerden; dat de vermeerderde productie, ten koste der gehechtheid van de bevolking verkregen, in omgekeerde reden stond met het verbruiksvermogen der toenmalige wereldmarkt. Daendels wist wat hij wilde, maar wist niet wat hij kon. Daarom werd door dwang en verplichten arbeid aan eene inlandsche bevolking de last opgelegd van alles wat niet slechts voor den handel, maar voor krijgswezen, voor openbare werken, voor het geheele bestuur noodig was, en werden de Nederlandsche ingezetenen door maatregelen getroffen die elke Europeesche maatschappij moesten ten gronde richten. Daarom werd een inwendige strijd op Java aangevangen, terwijl de strijd met den buitenlandschen vijand elk oogenblik kon losbarsten. Daarom werden de grootste forten gebouwd, waar zelfs de bediening voor het geschut ontbrak ²⁾, en de prachtigste havens aangelegd waar geene schepen waren en deze evenmin konden verwacht worden. Daarom werd het gezag door hem het hoogst gesteld, terwijl dit in Europa het diepst gezonken was, neen, terwijl het moederland opging in de monarchie van een vreemden overweldiger.

Daendels' laatste illusie was de almacht van den „grooten Napoleon”. Had hij echter reeds te vergeefs op den magischen invloed gerekend, welken diens naam alleen op den Soesoc-

---

1) Zie Daendels' briefwisseling, passim.

2) „Un faible bataillon de recrues, presque sans armes, était au fort Louis” (p. 546).

hoenan van Soerakarta en den Sultan van Jokjokarta uitoefenen zou, nog minder toonden de Europeesche ingezetenen zich „opgetogen van verrukking over het medelijden van den Franschen Keizer, dat dezen goedgunstig had doen besluiten Holland bij zijn rijk in te lijven”¹⁾. Ook die weldaad vermocht Java's verbitterde bevolking niet met de regeeringsbeginselen van Daendels te verzoenen. Alles en allen snakten op het eind naar verademing, naar verandering. En Daendels' willekeur had althans deze gelukkige uitwerking, dat, evenzeer als vóór hem alle pogingen om de beginselen der Jacobijnen hier ingang te verschaffen mislukt waren, nu de afkeer van zijn bestuur medewerkte, om ook de heerschappij der Napoleoniden en die hunner beginselen op Java onmogelijk te maken.

---

1) Procl. van Daendels, 20 Febr. 1811.

HOOFDSTUK XXXI.

Naar de redenen van Daendels' ontslag is tot dusver slechts gegist. Dat ontslag, in de bestaande kritieke omstandigheden verleend, moest te meer bevreemden, daar de Gouverneur-Generaal geen gelegenheid had laten voorbijgaan om van zijne hooge ingenomenheid met Napoleon te doen blijken, en dezen als souverein reeds gehuldigd had maanden vóórdat het beruchte Decreet van Rambouillet, dat aan Holland's zelfstandig bestaan een einde maakte, in Indië bekend werd ¹⁾. Daendels had te voren zelf aanzoek gedaan om vervangen te worden. Reeds in Augustus 1809 deed hij dit in de cenigzins vreemde bewoordingen: „dat hij geen zwaarigheid maakte zijn wensch uit te drukken, dat Z. M. hem in staat mogt stellen aan Hd. mondeling en in persoon rapport te doen van al zijne verrigtingen”; hij verbond daaraan slechts het dringend verlangen, dat zijn opvolger uit Europa gezonden mocht worden ²⁾. En kort daarop, in een opwelling van wrevel over het bericht der bevordering van hem ongevallige personen, verzocht hij „dien opvolger dadelijk te zenden” ³⁾. Maar latere brieven hadden geen enkel blijk meer gedragen van het verlangen van Daendels om naar Europa terug te keeren: integendeel, aan Koning Lodewijk

---

1) Die huldiging van Keizer Napoleon had plaats op een feest door Daendels den 2 Sept. 1810 gegeven, een feest dat daardoor in de geschiedenis van Indië merkwaardig is geworden.

2) Zie blz. 411—12, 432.

3) Zie blz. 436, 7.

schreef hij weldra, dat zijn gezondheidstoestand daartoe niet meer drong ¹⁾. Van welken aard de redenen ook waren, die hem tot de eerste aanvraag hadden bewogen, deze schenen toen niet meer aanwezig. De inlijving van Holland bij het Fransche Keizerrijk had Daendels veeleer met grootsche verwachtingen van de toekomst in Indië vervuld, toen eensklaps, met de tijding van het hem gegeven ontslag, ook zijn opvolger op Java verscheen. „L'Empereur m'a ordonné de vous faire savoir” — schreef hem toen de Minister van Marine en Koloniën — „que son intention est, qu'immédiatement après la réception de la présente, qui vous sera remise par le Général Janssens, vous le reconnaissez en sa qualité de Gouverneur-Général, et que *dans les 24 heures* qui lui succèdent vous lui ayez remis le gouvernement” ²⁾.

Geschreven onder den indruk, altans na raadpleging der meest bevredigende berichten omtrent den gezondheidstoestand van Daendels, was het opvallend dat het officieele schrijven, blijkens 't welk die landvoogd ontslagen werd, daarvoor geen anderen grond dan juist dien gezondheidstoestand aanvoerde; terwijl ook de verklaring, dat de Keizer het ontslag verleende niet slechts „dans sa bienveillance pour sa personne”, maar ook „dans sa sollicitude pour la Colonie” ³⁾, weinig instemming verried met de opgeschroefde betuigingen van Daendels zelve, waarbij deze zich borg stelde voor de veiligheid dier kolonie ⁴⁾. Vertrouwen in Daendels, altans een vertrouwen voldoende om dezen in zijne hooge waardigheid te handhaven, bestond alzoo bij Napoleon niet. Ook blijkt vrij duidelijk, op welke wijze 's Keizers wantrouwen ontstaan zal zijn. Wij behoeven daartoe

---

1) Le Général Daendels au Roi de Hollande, le 21 Avril 1810. (Arch. Colon. du Ministère de la Marine et des Colonies à Paris).

2) Le ministre Decrès au Gén. Daendels, Gouv.-Gén. de l'Isle de Java, le 24 Novembre 1810 (Archives Coloniales).

3) Alsvoren.

4) Zie blz. 342, 348, 351—2, 414, 468, 492—3.

niet te grijpen naar de Mémoires van Dirk van Hogendorp, die beweert dat dit wantrouwen in de bekende conferentie van Rambouillet zou opgewekt zijn door Janssens, die vandaar de toezegging medenam, dat hij in Daendels' plaats zou worden benoemd. Voor die insinuatie ontbreekt elke schijn van bewijs; het ware dan ook volstrekt onverklaarbaar, waarom die toezegging eerst vijf maanden later zou zijn verwezenlijkt. Toch lag aan Hogendorp's bewering een deel waarheid ten grond, en dat deel bestond hierin, dat werkelijk de tegenstanders van Daendels 's Keizers oor hadden, en Janssens beslist tot die tegenstanders behoorde ¹⁾. Over Amerika waren de eerste klachten omtrent Daendels' wanbestuur Napoleon ter ooren gekomen; en dit was niet te verwonderen, wanner men bedenkt dat van Polanen, in diens zending door Daendels gededavoueed, met zijne door den Maarschalk uit Java verbannen geestverwanten een kern van ontevredenenen vormde, die bij het ministerie in Holland zelfs steun had gevonden. De even handige als schrandere Polanen had Napoleon's Gezant bij de Vereenigde Staten voor zijne inzichten weten te winnen, en sedert bereikte de voorstelling van zaken, zooals de partij der uitgewekenen die zoo gaarne opmaakte en waartoe Daendels' handelingen al te gegronde aanleiding gaven, geregeld Parijs en de Fransche Regeering ²⁾. Vandaar, dat Napoleon waarschijnlijk reeds slecht gesticht over die handelingen was op het oogenblik zelf, dat Daendels zich gouden bergen van de regeering des Keizers voorstelde.

---

1) Zoo had Janssens den 27 Mei 1809 aan van Polanen geschreven: „Ik had gaarne naar Indië gegaan, niet om er den eersten post te hebben, maar als UEG. er het hoogste gezag uitoefende. Maar ouder of nevens Daendels verkies ik er tot geen prijs te zijn. Hiertoe ken ik den persoon te veel. God geve, dat niet alles wat met grond te vreezen is gebeure!” . . .

2) Zie de briefwisseling van R. G. van Polanen, op het Rijks-Archief. — Ook blijkt uit de reeds aangehaalde „Justificatoire Memorie” van van Alphen, dat de Fransche Minister van Marine en Koloniën Decrès bij herhaling over den toestand van Java raadpleegde met den gewezen Eersten Resident aan de Vorstenhoven, J. G. van den Berg, over wien hierachter nader.

Daar Napoleon intusschen de man niet was om zich door de beschuldigingen van Daendels' vijanden, evenmin als door diens eigen apologiën, te laten meêsleepen, schijnt dit denkbeeld van de oorzaak van het ontslag ons nog het meest aannemelijke toe, dat voortvloeit uit den aanhef van het schrijven van den Minister Decrès aan den ontslagene. „L'Empereur dans ses derniers travaux” — schreef hij — „s'est fait présenter toute votre correspondance”. Aan het ontslag van Daendels was alzoo een omstandig onderzoek voorafgegaan. Ook als uitvloeisel daarvan mogen wij de vermaning aanmerken, door denzelfden Minister kort te voren tot dien Gouverneur-Generaal gericht, die in deze bewoordingen vervat was: „L'Empereur vous recommande de bien traiter (*sic*) les habitants et naturels du pays” ¹⁾. Het was alsof de verbittering der Indisch-Europeesche maatschappij, de wanhoop van den inlander op Java, in die woorden haar uitdrukking moesten vinden. De grieven tegen Daendels' bestuur ingebracht troffen te eerder doel, de juistheid daarvan was te minder betwistbaar, daar zij overeenstemden met de ervaringen van den Gouverneur der Fransche bezittingen in de Indische Zee en de berichten der Fransche kooplieden, die Java bezochten en daarop handel dreven ²⁾. Zoo verschijnt het ontslag, door Keizer Napoleon aan den Gouverneur-Generaal Daendels gegeven, in het licht eener daad van rechtvaardigheid, waartoe met volledige kennis van zaken besloten werd, en waarvan de noodzakelijkheid wel als dringend erkend moest zijn, nu zij op een der gevaarvolste oogenblikken van dit tijdperk tot rijpheid kwam en verwezenlijkt stond te worden „dans les 24 heures” ³⁾.

1) Le ministre Decrès au Gén. Daendels, le 20 Nov. 1810 (Arch. Colon.).

2) Zie o. a. n°. XLVI.

3) In een brief, bij zijne terugkomst in Europa aan den Keizer gericht, gewaagt Daendels zelf van zijn „départ précipité de Java, pour obéir aux ordres de V. M.”

Er bestaat geen redelijke grond om aan te nemen, dat daaraan de vrees deel zou hebben gehad dat Daendels zich aan het inlijvingsbesluit niet onderwerpen en bij Engeland steun zoeken zou. Ook dan zou het uitstel van Juli, de dagteekening der inlijving, tot November, die van Daendels' ontslag, onverklaarbaar zijn. Daendels' briefwisseling moest den Keizer de overtuiging hebben gegeven dat, zoo iets dergelijks te vreezen ware, dit veeleer voorzien kon worden van de zijde van sommige tegenstanders van dien Gouverneur-Generaal dan van hemzelve¹⁾; terwijl, wat deze ook ten zijnen nadeele mochten aangevoerd hebben, het zeker niet in hen is opgekomen hem daartoe in staat te achten. Geen enkel feit van Daendels' landvoogdij in Indië kon er toe leiden, zijn aanhankelijkheid voor Frankrijk en de Napoleoniden in verdenking te brengen. Dit is zoozeer boven allen twijfel verheven, dat het een grond te meer schijnt op te leveren voor onze meening, dat de wezenlijke bezwaren tegen diens bestuur gerezen, de buitensporigheden door hem begaan en het daardoor uitgelokte verzet op Java de voorname redenen voor zijne vervanging hebben opgeleverd.

Intusschen werd hier te lande werkelijk een poging beproefd om door een onzijdig-verklaring der Hollandsche kolonie den slag af te wenden, die, sedert Holland bij het Fransche Keizerrijk ingelijfd was, haar wellicht meer dan ooit bedreigde. Die poging, welke natuurlijk in het diepste geheim beraamd en met alle voorzorgen omringd werd die de vrees voor het wijdvertakte Fransche politiewezen ingaf, ging uit van eenige aanzienlijke mannen, die een deel van hun leven in de Indische dienst hadden doorgebracht. Wij noemen daaronder den zoon van den laatsten Thesaurier-Generaal der Unie, D. van Alphen, die tijdens de landing van den Admiraal Pellew tweede Gezaghebber van Java's Oostkust geweest en ter zake der capitulatio

---

1) Zie o. a. blz. 417, 8.

van Grisee door Daendels als zoodanig ontslagen was; van den Berg, die als gewezen Eersten Resident aan de beide Vorstenhoven van Midden-Java met de gesteldheid van zaken aldaar van nabij bekend was; Berkhout en anderen, die in 's Lands zeedienst lange jaren op Java hadden doorgebracht. Het doel, dat die mannen voornamelijk beoogden, was de laatst overgebleven Hollandsche bezitting in Oost-Indië, met medewerking van Engeland, voor het Huis van Oranje te bewaren ¹⁾.

Tegelijkertijd dat Napoleon maatregelen ter vervanging van Daendels nam, vertrok een koerier naar Berlijn, om van dit plan aan den Prins van Oranje, die zich daar bevond, opening te doen. Dat het daar ingang vond, lag in den aard der zaak. Het gevolg hiervan was de overkomst van een vertrouwd des Prinsen naar Leiden, waar de saamgezworenen zich vereenigd hadden. Na nog eene heen- en weerreis naar Berlijn, vertrok deze gevolmachtigde van Oranje, in het vroege voorjaar van 1811, in alle stilte naar Londen.

Te Londen begon eerst recht de lijdensgeschiedenis der onderneming. Het was niet te ontkennen dat er reeds een kostbare tijd verloren was gegaan. De Britsche Regeering kon dientengevolge met eenig recht zeggen, dat hare laatste bevelen omtrent de ontweldiging van Java aan de Franschen reeds waren afgezonden. Het was echter evenzeer duidelijk dat, indien de grond, waarop Engeland bij den aanvang der oorlogen met Frankrijk beweerd had zich van de Hollandsche bezittingen in overzeesche gewesten meester te maken, oprecht bedoeld ware, en deze alsnog haar staatkunde geleid had, die bevelen door volgende hadden kunnen gewijzigd worden. De Prins van Oranje scheen dit te verwachten. Hij liet zich door het eerste onthaal van zijn gemachtigde niet afschrikken, schreef hem voor te blijven aanhouden, en moedigde de ontwerpers van het

1) Bijlage tot de meermalen aangehaalde „Justificatoire Memorie” van D. F. van Alphen. Leiden, 10 October 1814.

plan aan tot een uitrusting, waarbij sommige hunner hunne laatste bezittingen zagen verloren gaan.

Maar evenzeer als wij reeds in onze eerste bladzijden zagen, dat de bedoeling der Regeering van Koning George III geen andere was dan zich in het bezit van Java te stellen, bleek dit ook nu weder bij het ministerie van den Prins-Regent. Uitstellende en ontwijkende antwoorden waren, nevens ijdele eerbiedsbetnigingen jegens het Oranjehuis en een niet minder ijdel betoon van welwillendheid, alles wat men oogsten mocht. En toen de Britsche bewindslieden, ten einde zich de moeite eener beslissing te besparen, die overdroegen aan de bewindslieden der O.-I. Compagnie, luidde de slotsom van dezer overwegingen, dat, behalve dat het plan te laat kwam, het ook onaannemelijk was „wegens het groote gevaar, waaraan een onafhankelijk rijk in de Indische Zee Engeland's handel op China zou blootstellen” ¹⁾.

De uitrusting van het schip „Hector”, waartoe de vereenigde ontwerpers inmiddels waren overgegaan, en waarmede zij ter bereiking hunner oogmerken naar Java dachten te vertrekken, werd dan ook ten eenenmale vrijdeld. Eerst door de Engelsche scheepsmacht opgebracht, moest dat vaartuig te Londen liggen blijven, en werd de bemanning slechts op het vertoon van 's Prinsen brieven in vrijheid gesteld. Die brieven werden echter — met het verschuldigde eerbetoon — ter zijde gelegd; de kosten van het opbrengen van het scheepje moesten zelfs door de onschuldige slachtoffers betaald worden. En deze vonden het Britsch ministerie te minder geneigd in een enkel opzicht het oor aan hunne voorstellen te leenen, daar opvolgende berichten uit Indië reeds de zekerheid verschaft hadden, dat Engeland toen in het rustige bezit van Java was gesteld.

---

1) Bijlage der „Justificatoire Memorie”, als voren.

Na dezen korten uitstap hervatten wij den draad onzer uiteenzetting. Trouwens, de te Londen aangewende pogingen wijzen nog te meer op de hooge noodzakelijkheid voor Napoleon, om verzekerd te zijn van de volkomen goede trouw van den persoon, dien hij tot Daendels' opvolger bestemmen zou. De omstandigheden waarin die keuze plaats had maakten haar even moeielijk voor den Franschen Keizer, als weinig uitlokkend voor den gekozene. In den Generaal Janssens, hoewel deze metterdaad nimmer in de hoogste rangen van het leger gediend had, bezat Napoleon althans een trouwen, onbaatzuchtigen aanhanger, wiens bijzondere omstandigheden hem allerminst vergunden eene betrekking als die van Gouverneur-Generaal der Fransche Bezittingen in Indië van de hand te wijzen. In hem vereenigde zich de oud-hollandsche afkomst met beproefde fransche sympathiën, en van zijn verzoenend karakter was met reden een gunstige invloed op den staat der gemoederen op Java te verwachten. De vervanging van den landvoogd door den Generaal Janssens was dus in alle opzichten verklaarbaar; als om diens weerzin te overwinnen, benoemde de Keizer hem tevens tot Grootofficier van het Legioen van Eer „à dater du jour, où il prendrait possession du gouvernement qui lui était confié.”

Zoo ergens, werd Janssens hier op een scherp post gesteld. Een eiland, van alle gemeenschap verstoken, na het verlies van zijn laatsten bondgenoot, te verdedigen tegen een overmoedig geworden vijand, terwijl de middelen der verdediging met elken dag wegslonken; een bevolking te besturen, uit zoo uiteenloopende bestanddeelen samengesteld als die van Java, maar waarvan alle deelen zich vereenigden in een gemeenschappelijken haat tegen het heerschende regeerstelsel, was voorzeker een weinig benijdenswaardige en, zooals spoedig genoeg blijken zou, hoogst ondankbare taak. Leerden wij den staat van zaken op dit eiland reeds uit het voorafgegene voor een goed deel kennen, de bevinding van den nieuwen Land-

voogd was weinig geschikt tot bemoediging, en spreidde veeleer nog somberder tinten over het reeds zoo donkere tafereel.

Het terrorisme door Daendels op Java uitgeoefend, werkte nog na sedert hij het gezag verlaten had: de hoogste ambtenaren waren bevreesd voor zijn opvolger den waren toestand bloot te leggen, die waarheid, door hem steeds hardnekkig ontkend, maar die het hem niet gelukt was verborgen te houden. Janssens mocht zich vleien te zullen slagen in het herstel van het algemeene vertrouwen; maar dit vorderde tijd, veel tijd vooral bij de inlandsche bevolking. Beide, Europeërs en Javanen, waren diep ongelukkig, en de oorzaken daarvan waren niet ver te zoeken: zij lagen voornamelijk in de maatregelen van het thans geëindigde bestuur. De inlandsche regenten en hoofden waren daardoor voor het grootste gedeelte geruïneerd, terwijl het volk zuchtte onder een nooit te voren gekenden druk van heerediensten. De alles schendende willekeur van Daendels had den inlander tot het uiterste gedreven ¹⁾, tot oproeren in de koffij-districten en een onophoudelijk en niet te stuiten verloop van volk naar de vorstenlanden geleid ²⁾. Den weerspannigen Sultan van Jokjokarta, dien Daendels beweerde had voor goed van het gezag te ontzetten, vond Janssens steeds in zijn Kraton gevestigd, meer dan ooit een onbeperkten invloed op zijn zoon, den Prins-Regent, uitoefenende. En Bantam trof hij in een chronisch geworden staat van oproer aan, terwijl de beide expeditiën kort na zijn aankomst uit Batavia daarheen gezonden, maar al te duidelijk deden blijken, met welk goed gevolg de Engelschen daar reeds in troebel water hadden gevischt ³⁾.

---

1) Raffles zegt in een zijner rapporten: „Nearly the whole of the coffee-gardens in the eastern districts were planted by means of enforced services, and in many instances the gardens and even the graves of the Javanese were sacrificed”.... (Extract of a Minute, recorded in the Revenue Depart).

2) Daendels Staat: Organ. St. Koffycultuur, passim, en Rapport van Winkelman ald.

3) Zie blz. 541, en P. Mijer, Fransche heerschappij, blz. 69.

Kon het anders, waar door Daendels' wanbestuur bij de Europeesche maatschappij zoowel als bij den inlander de wensch levendig was geworden om van meester te veranderen! „Le souhait ardent de voir finir une administration qui désolait tout le monde, a fait désirer tant aux Européens qu'aux Indigènes de voir passer la colonie entre les mains de l'ennemi,” schreef de nieuwe Landvoogd; en hij gaf daarmede een veelbeteekenenden wenk voor alle volgende administratiën. Janssens, die dat niet had kunnen verwachten, riep, als de slotsom zijner bevindingen, met ongeveinsde verbazing uit: „Le ci-devant Gouverneur-Général a épuisé toutes les ressources: je ne saurais répondre des évènements!” ¹⁾. Op de beurzen der ingezetenen, op de bezittingen der uitlandigen was beslag gelegd. Alles wat te koop was, was verkocht; en men had ontzachtelijke schulden aangegaan. Bezittingen van den Staat waren op reusachtige schaal en onder de ongunstigst denkbare omstandigheden vervreemd, maar de schaarschte van het geld was zoo groot gebleven, dat voor de voldoening der koopsommen ten laatste nieuw papier moest geschapen worden, waarmede de reeds bestaande voorraad van papierengeld nog vergroot was; terwijl de pogingen om daaraan eene vaste waarde te geven voor beide even vruchteloos bleken. Het was zoover gekomen, dat het nu niet meer mogelijk was, onder welk voorwendsel ook, nog meer papierengeld uit te geven ²⁾; en al had de kolonie behouden kunnen worden, de middelen om te regeeren zouden in den letterlijken zin des woords hebben ontbroken ³⁾.

En wat had de buitensporige uitzetting van uitgaven, die tot dien gapenden afgrond voerde, voor de verdediging, de veiligheid van Java tot stand gebracht?

---

1) Le Gén. Janssens au Ministre Decrès (lettre chiffrée du 3 Août 1811).

2) Zie bldz. 539.

3) Zie bld. 548, 9.

Wij hebben er reeds op gewezen hoe weinig de in deze jaren op Java aangelegde groote werken, in de omstandigheden waarin men zich metterdaad bevond, doel treffen konden. Wat baatte het scheppen op grootsche schaal van versterkingen, die men buiten machte was te verdedigen, en die slechts zoovele nieuwe punten van aanval aanboden? Wat, de bouw van het fort Lodewijk, terwijl alle bediening van het geschut ontbrak om den vijand den toegang te betwisten, en voor geheele bezetting slechts eenige half gewapende recruten overig bleven? Wat, de aanleg van werken aan de Merakbaai, die wel veel menschenlevens gekost en een burgeroorlog uitgelokt hadden, maar tot wier voltooiing zelfs de middelen ontbraken, en die hun auteur ook niet overleefd hebben ¹⁾? Hooren wij Daendels zelve omtrent de gesteldheid en het weêrstandsvermogen van het leger, dat leger, waarvan hij te voren zulke groote verwachtingen opgewekt had, dat hij niets minder in uitzicht stelde dan daarmede de Engelschen buiten Java te gaan bevechten ²⁾. Het was kort vóórdat hij, een aanval van den vijand duchtende, het kampement van Mr. Cornelis betrok, in Februari 1811, dat Daendels de volgende getuigenis omtrent het leger gaf aan de regeering des Keizers. „Je prie V. Exc. d'observer, que les troupes noires, quoique bien exercées, ne sont pas des Européens, et que pour les commander nous n'avons, excepté les officiers supérieurs, que des jeunes gens sans expérience et peu propres au métier des armes. Quant aux sous-officiers nous en manquons totalement, et sommes obligés de nous servir des naturels ³⁾. Ces troupes se trouvent d'ailleurs partagées

---

1) Ten einde niet in herhalingen te vervallen, verwijzen wij hier naar de bldz. LXXVI, LXXVII.

2) Zie Daendels aan den minister van der Heim, bldz. 348, — zijne brieven aan Napoleon (R. A.), — en Daendel's Staat der Nederl. O.-I. Bezittingen, bldz. 93.

3) Evenzoo schreef Janssens: „Les officiers n'avaient aucune instruction. Une grande partie étaient nés de père européen et de mère indigène, et ce sont en général des êtres plus dégradés que les indiens mêmes”...

en deux corps principaux: dans les environs de Batavia et à Sourabaya, et en divers autres plus petits corps et détachements, à Samarang, au Meracbaai et le long de la côte¹⁾. Een weinig later schreef hij nogmaals in dienzelfden geest, geheel onder den indruk van een „sentiment d'infériorité"²⁾. Hoe worden die bekentenissen, door den drang van het oogenblik afgeperst, bevestigd en versterkt door de berichten zijns opvolgers! De Javanen, die het grootste deel van het leger uitmaakten, waren — schreef Janssens — nieuw aangeworven, het uitschot der natie. Zij deserteerden bij benden tegelijk. De gezondheidstoestand onder de troepen was van dien aard, dat op een oogenblik zich niet minder dan 2500 zieken alleen in de hospitalen van Tandjong bevonden. De hulptroepen der vorsten waren niet te vertrouwen; Madoera hield de zijne achterwege, en zon veeleer op afval. En terwijl het korps van Prang Wedono eene stelling bij Samarang innam, moest eene te talrijker legerafdeeling voor het Soerabayasche afgezonderd blijven, sedert de opstand van Radeen Rongo menig regent van den Oosthoek en aan de Stranden tot openbaar verzet geleid had³⁾. Doordat de versterkingen van Meester Cornelis konden omgetrokken worden, was het noodig ook te Buitenzorg eenige troepen te leggen⁴⁾; en eindelijk was de onrustbarende toestand van het Bantamsche gebied oorzaak, dat een afzonderlijk legerkorps aldaar permanent blijven moest ter bescherming der Europeesche overheid⁵⁾. Zoodanig was de toestand der levende strijdkrachten op Java, zonder welke de groote werken voor de verdediging alle waarde misten; en zoozeer moesten

---

1) Le Gén. Daendels au ministre Decrès, le 2 Février 1811.

2) Le Gén. Daendels au ministre Decrès, le 22 Avril 1811.

3) Zie ook blz. 530.

4) Janssens berichtte daaromtrent: „Le retranchement de Mr. Cornelis pouvait être tourné, et l'ennemi, s'il l'avait jugé nécessaire, avait pu marcher sur Buitenzorg, où je devais me replier en cas d'accident: il fallait donc y laisser des troupes” . . .

5) Le Général Janssens au ministre Decrès, le 1 Janvier 1813.

deze, ten gevolge der staatkundige omstandigheden waarin Daendels de kolonie achterliet, verspreid en gesplitst worden, dat de Gouverneur-Generaal Janssens op het beslissende oogenblik ter nauwernood 8000 man tegenover den vijand vereenigen kon ¹). Zij vormden, luidens diens officiële berichten, „une misérable armée.” Aan zulke uitkomsten leert men Daendels' hoog geroemde herschepping van Java's legermacht en verweringsmiddelen kennen.

De dagen der beproeving waren nabij. Reeds hadden Engelsche schepen in Juni 1811 een aanval op de Merakbaai gedaan, die ver van eervol voor de onzen was afgeloopen, en de zending van nog een bataillon onder van Diermen naar het Bantamsche vorderde. De Engelschen waren sedert in die wateren blijven kruisen, vernielden in de daarop volgende maand het blokhuis van Tjiringin en maakten het garnizoen aldaar gevangen ²). Ook werd in Juli reeds een poging door hen gedaan om in de nabijheid van Batavia te landen. Eene kleine afdeeling werd daartoe te Tjiringin aan wal gezet, welke het echter aan een ijlings toegeschoten detachement gelukken mocht terug te slaan en naar hare vaartuigen te doen wijken; bij die gelegenheid maakte men zelfs eenige Engelschen krijgsgevangen. Op den 4den Augustus kwam echter hun geheele vloot, 71 zeilen sterk ³), in zicht van Batavia. Die vloot bestond uit schepen van zoo verschillende grootte en diepgang, dat vele daarvan tot dicht bij den wal konden naderen. De ontschepping der Engelsche legermacht,

---

1) Dit merkwaardige feit blijkt niet slechts uit het bericht, door Janssens dadelijk na de verovering van Mr. Cornelis door de Engelschen naar Parijs gezonden (n° LIV), maar werd ook later opzettelijk door hem aangetoond aan den Franschen minister van koloniën, naar aanleiding der lasterlijke bewering van Daendels, dat hij werkelijk 17000 man troepen onder zijne bevelen zou hebben gehad. Dit laatste cijfer was nergens te vinden, dan op het papier.

2) Zie blz. 541, en Batav. Colon. Courant van 19 Juli 1811.

3) Mill and Wilson noemen, zoowel als Hough, de Engelsche vloot 100 zeilen sterk.

uit 15,000 man landingstroepen, met 500 paarden, en het scheepsvolk van 28 oorlogsbodems bestaande ¹⁾, had dan ook onder het vuur der vloot plaats, zonder dat er aan te denken viel het te beletten. Dat echter geen enkele poging in 't werk gesteld werd om dadelijk na de landing, en bij de verwarring die van elke legerontscheping onafscheidelijk is, den vijand aan te tasten, terwijl integendeel gunstige stellingen opgegeven werden, was reeds een voorproef van de jammerlijke leiding der verdedigingsoperatiën, die — zooals men weet — aan den Franschen Brigade-generaal Jumel door Napoleon zelf was opgedragen. Het voorpostengevecht op den weg van Weltevreden leverde daarvan een nieuw bewijs, en leidde tot te treuriger gevolgen, daar het de verdeeldheid tusschen een onzer beste officieren, den Brigadier von Lützwow, en den opperbevelhebber tot een uitbarsting bracht, en een ander, de chef van den Algemeenen Staf Alberti, er doodelijk gewond werd.

Het gros van het leger had reeds den 7de het versterkte kamp van Meester Cornelis betrokken ²⁾. Daar ontving de Gouverneur-Generaal Janssens van Lord Minto, die de expeditie vergezelde, eene sommatie om zich aan het Britsche gezag te onderwerpen. Gelijkzeitig vaardigde die Gouverneur van Britsch-Indië eene proclamatie uit, aan de Hollandsche bewoners van Java gericht, maar die vermoedelijk haar bestemming niet of niet dan veel later zal bereikt hebben. Welke nu ook de dubbelzinnigheid van bewoordingen zijn moge, waarin de steller dier proclamatie zich vermeid had, de opvordering aan den Generaal Janssens gericht liet tweëerlei uitlegging bezwaarlijk toc. Hem werd toch niets minder voor-

1) Zie blz. 549.

2) Op dien dag berichtte de Gouv.-Gen. aan den Franschen minister van Koloniën: „Une expédition forte de 71 voiles est arrivée le 4 devant la rade, et débarque des troupes à l'est de la ville. Nous avons détruit nos magasins de sucre, café et poivre, et nous nous sommes portés dans le camp retranché destiné pour cela depuis six mois”.

gesteld, dan „to consent to the establishment of the British authority in the Dutch territories of Java" ¹⁾). En wanner Janssens, in zijn antwoord op die vordering, Lord Minto een strenge terechtwijzing gaf ter zake der subversieve beginselen van staatsrecht door dezen verkondigd, was dit wijl hij daarbij tevens de bedoelde proclamatie op het oog had, niet omdat bij hem eenige twijfel omtrent de strekking van beide stukken kon gerezen zijn. De Britsche staatkunde, die het doel der vermeerstering van Java sinds zoovele jaren nagejaagd had, zou dat doel allerminst op het beslissende oogenblik verloochenen. En op den eisch om zich te onderwerpen paste dan ook geen ander antwoord, dan eene weigering.

De voortgang van het Engelsche leger kon niet meer gestuit worden. In den ochtend van den 22ste demaskeerde het zijne batterijen tegen het versterkte kamp. Het vuur daarop uit Meester Cornelis geopend, ten einde de vijandelijke werken te vernielen, had eene kanonnade ten gevolge, welke dien geheelen dag aanhield, en zoowel eene groote schade aan ons geschut als vele verliezen onder de bedienende manschap veroorzaakte. Eerst twee dagen daarna werd een uitval ondernomen, waarvan de mislukking — naar het schijnt terecht ²⁾ — weder aan de geheel onvoldoende maatregelen van den Generaal Jumel moest worden geweten. De kolonnes die daartoe uitrukten waren te zwak saamgesteld, en bij de uitvoering van het plan heerschte zoo weinig eenheid, dat de eene kolonne reeds de vijandelijke stelling bereikt en zich van twee batterijen

---

1) Lord Minto liet daarop volgen: „I am the less scrupulous in bringing forward this ouverture at an early period of our operations, from a certain knowledge that the same sentiment prevails in the bosoms of the wisest and most respectable of your countrymen, that in the present lamented condition of the mother-country as well as of her establishments in the East, the interest and happiness of the Dutch in Java will be best consulted by an immediate acceptance of the present proposition". (Lord Minto to Gen. Janssens, 8 of August 1811).

2) Vg. P. Mijer, De fransche heerschappij, blz. 103—106. Mijer stelt dien uitval echter op den 22 Augustus.

meester gemaakt vóórdat de andere verscheenen, en daardoor ontmoedigd terugtrok. Wederom volgde een hevig vuur van beide zijden, dat gedurende twee volle dagen werd voortgezet. „Onze batterijen zagen er uit als aardklompen en van binnen als molhoopen.” Men had veel volk verloren; de meeste stukken geschut waren tot zwijgen gebracht, en — wat het ergste was — men was nu buiten machte daarin te voorzien, „manque d'affûts pour les uns et de boulets pour les autres” ¹⁾.

Een algemeene aanval was te voorzien, en Janssens had in den avond van den 25ste nog bij eene generale order, waarvan de uitvoering aan den legerbevelhebber opgedragen werd, aan allen de stiptste waakzaamheid voorgeschreven. In plaats daarvan bleek echter, toen het helaas! reeds te laat was, van de grootste zorgeloosheid. De Gouverneur-Generaal, zich van de naleving zijner bevelen willende overtuigen, begaf zich in dienzelfden nacht naar het voorfront, en vond daar noch het geschut opgesteld, noch de hoofdofficieren aanwezig, noch ergens eene waakzame patrouille. Janssens had nauwelijks den tijd aan den opperbevelhebber zijne nalatigheid onder 't oog te brengen, toen herhaald geweervuur en het krijgsgeroep van den vijand diens onmiddellijke nabijheid reeds verried. Officieren en manschappen der frontredoute waren nog in diepen slaap, toen de Engelsche soldaten zich reeds den toegang gebaad hadden. „The redoubt was carried almost as soon as the alarm was given” ²⁾.

De vijand, nu overal doorbrekende, vertoonde zich weldra in den rug der redoutes en loopgraven, waardoor de alle eenheid van leiding ontbeerende troepen met een panischen schrik bevangen werden. Het was ter nauwernood dag, en de bevelen der Fransche officieren werden door den inlander niet verstaan. Zoo ontstond de grootste verwarring in de gelederen.

1) Zie blz. 543.

Dit getuigen ook Mill and Wilson l. c., VII p. 357.

2) P. Nijer l. c. p. 112,3 — Ifough, l. c. p. 355 — Mill and Wilson, l. c. p. 359.

Tot driemaal slaagde Janssens, te midden van een kogelregen, er in eenige orde te herstellen, doch telkens zonder gevolg. De rijdende artillerie bracht door een snel en krachtig optreden den vijand een wijle tot staan, maar kon den reeds wijkende Javanen den moed niet hergeven, en viel, daar zij alle vrijheid van beweging miste, den Engelschen in handen. Inmiddels hadden deze het kamp bij kampong Malayo omgetrokken, en was ook aan die zijde hun indrang niet lang te stuiten. De kavallerie kreeg wel in last hen door charges terug te werpen, maar deze kon zich van haar taak slecht kwijten, waar het inlandsche voetvolk overal vluchtende en ophoepende in den weg trad. En niet slechts de Javanen, ook de Fransche troepen, door een sleep van vrouwen en zelfs kinderen gevolgd, zochten nu hun behoud in alle schuilhoeken, vluchtten naar de bosschen en wierpen wapenen en uniformen weg, doof voor de bedreigingen en smeekingten hunner meerderen. „C'était déjà une fuite, lorsque la retraite fut ordonnée" ¹⁾). In twee uren tijds was Meester Cornelis verloren.

Eene beschrijving van dezen ramspoedigen veldtocht zou niet minder buiten onze bevoegdheid dan buiten ons bestek liggen. Wij wenschen hier slechts op eenige phases der verdediging de aandacht te vestigen, en verplaatsen ons daarom thans naar de omstreken van Samarang, waarheen de Gouverneur-Generaal dadelijk na de geleden neerlaag besloot het hoofdkwartier des legers over te brengen ²⁾). De gevangenneming van den Franschen opperbevelhebber, die aldus zelf zijne misdadige nalatigheid boette, gaf ook aan Janssens zijne geheele vrijheid van beschikking weer, en de Brigadier von Lützow werd aan het hoofd gesteld der overgebleven troepen en van die welke men nog zou trachten te vereenigen. Bedriegen wij ons niet, dan bleek nu de groote beteekenis der fout, die begaan was, met

1) Zie blz. 543, 4 en P. Mijer l. c. p. 113—117.

2) Zie blz. 544.

de hoofdsterkte der verdediging niet te plaatsen in het hart van het eiland. Ook Daendels had voor die handelwijze nimmer afdoende redenen weten bij te brengen. Voor den opmerkzamen beschouwer, hoeveel te meer voor hem die van het vroeger voorgevallene niet onkundig was, moesten de voordeelen van Van Overstraten's verdedigingsplan nu wel in 't oog springen. Bij dat plan was de capitulatie van Batavia met een Europeeschen vijand voorzien, maar voor de wegvoering naar het binnenland der producten, die thans reeds voor goed verloren waren, was tijdig zorg gedragen. „Onze macht zou niet meer aan zooveel sterfte onderhevig wezen, als zij nu is” had Van Overstraten aangevoerd; en ook de treffende juistheid daarvan had de verdediging — wij zagen het reeds — tot haar groot nadeel ondervonden ¹⁾. „Java zou geconserveerd kunnen blijven, want” — en hierop kwam het voornamelijk aan — „trok men onze macht hier bijeen, dan was er geen de minste zwaarigheid, of wij zouden den vijand, al is hij ook nog zoo formidabel, ten minste een tijd lang kunnen resisteren, en tevens zeker van der vorsten en regenten trouw zijn” ²⁾. Wat dit laatste betrof, kon Van Overstraten natuurlijk de jammerlijke uitwerking eener staatkunde als die van Daendels niet in zijne berekeningen opnemen. De positie zelve, die nu gekozen werd, in de nabijheid der hoofdstad van het eigenlijke Java, strookte echter volkomen met diens voorspelling.

Dit was het plateau van Jatang Ali, op 6 palen van Samarang gelegen, aan de noordzijde slechts genaakbaar langs rotskloven, die licht te verdedigen waren, en waartoe aan de andere zijden alleen rijstvelden toegang gaven, even ongeschikt voor aanvallen van artillerie als voor die van voetvolk. Het leverde, ook door den zuidwaarts rijkzenden grond, en bij het aanbrengen van eenige versterkingen, alle gewenschte gelegenheid op om den vol-

1) „L'armée était considérablement affaiblie par les maladies”, schreef Jausseus uit Meester Cornelis.

2) Zie Deel XII, n° LV.

hardendsten vijand tegen te houden. Hier werden, zelfs te midden dier benarde omstandigheden, met de weinige troepen die bij Meester Cornelis niet verstrooid of gevangen genomen waren, de zeesoldaten uit Samarang, een bataillon uit Soerabaya, het legioen van Prang Wedono en de hulptroupen van Soerakarta en Jokjokarta vereenigd, en bleek de doelmatigheid van een centraal punt voor de verdediging nog op een oogenblik, waarop deze hare voornaamste krachten reeds had zien verloren gaan. Wat ware niet van eene centrale stelling als deze te verwachten geweest, indien aan de versterking daarvan tijdig de hand was gelegd, en eene samentrekking van alle strijdkrachten onder hare bedekking had plaats gehad! Volgens de getuigenis van deskundigen, had hier aan een drie maal sterkeren vijand het hoofd kunnen geboden worden, en de Generaal Janssens voegde er als zijne bevinding bij: „la position était formidable; il aurait été fort difficile d'en déloger des troupes même très médiocres” ¹⁾.

Maar het gehalte van het leger, dat in allerijl te Jatang Ali verzameld werd, was zelfs niet middelmatig. De desertie begon reeds eer er een vijand gezien werd: zij nam niet slechts onder de Inlanders, maar ook onder de Europeërs met elken dag toe. Officieren verlieten de gelederen; en, was nog eenige hoop op behoud op het geschut en zijne bediening gevestigd geweest, vóór dat de dag aanbrak waarop de Engelschen den aanval begonnen had de desertie ook onder de artilleristen zoover om zich gegrepen, dat er op dien noodlottigen 16 September geene twee man meer bij elk stuk overig waren. Hieraan vooral moest worden toegeschreven, dat de te Samarang ontschepte vijandelijke legerafdeeling, nauwelijks 1500 man sterk ²⁾, zich in zoo weinig tijds van deze positie meester maakte.

---

1) Zie blz. 547, en P. Mijer l. c. blz. 129—131.

2) Volgens Mill and Wilson en Hough, waren de Engelschen hier niet meer dan 1000 man sterk.

Nadat toch het eerste schot op den vijand afgevuurd was, namen niet alleen de artilleristen maar ook de troepen die het geschut dekken moesten, de vlucht. Aan de officieren bleef de treurige taak, de stukken te vernagelen en van de hoogten af te werpen. Het legioen van Prang Wedono, dat op de noordelijke toegangen tot het plateau geplaatst was, stooft aanstonds uiteen. Evenzoo de troepen van Soerakarta en Jokjokarta, wier bewegingen vooraf verlamd waren door de geheime order hunner vorsten om wederkeerig geen voet op elkanders grondgebied te zetten. Op meer dan een punt bleven de officieren geheel alléén staan, en werden verscheidene hunner dan ook door den vijand gevangen genomen. Janssens liet den terugtocht aannemen, toen hij zich nog slechts door weinigen omringd zag en de overgebleven twee stukken der rijdende artillerie in staat waren dien terugtocht altans eenigermate te dekken. Nauwelijks één bataillon kon gezegd worden nog slagvaardig te zijn.

Toen nu ook het fortje Oenarang te vergeefs gepoogd had den opmarsch der Engelschen tegen te houden en de vijandelijke kogels de terugtrekkende troepen bereikten, werd de laatste schijn van orde verbroken. Prang Wedono bleef wel is waar, trouw aan zijne beloften, den Gouverneur-Generaal ter zijde, maar verlaten van de meeste der zijnen. Alle bedreigingen ten einde de benden der Solosche en Jokjosche vorsten te weerhouden van naar hunne woningen terug te keeren, waren vruchteloos. De Sultan had, op dienzelfden dag waarop de Engelschen de positie van Jatang Ali aanvielen, reeds zijn verraad bezegeld door zich in 't geheim met hen te verbinden; en nu keerden zijne soldaten hun pieken, in plaats van tegen den vijand, tegen de officieren die over hen het bevel voerden. De kolonel Bartlo en al degenen die de vluchtenden trachtten te keer te gaan, werden door hen laaghartig vermoord ¹⁾. Ook

---

1) Zie blz. 548, — P. Mijer l. c. blz. 159, en de aangehaalde „Memorie” van D. F. van Alphen.

menig bevelvoerende over de andere javaansche troepen onderging hetzelfde lot, waaraan de Gouverneur-Generaal zelfs ter nauwernood ontkwam; terwijl alles wat waarde had, tot diens briefwisseling in cijferschrift toe, hem werd ontstolen. In het hoofdkwartier van Kali Toendang waren, toen die dag reeds ten einde was, niet meer dan een 40tal officieren vereenigd: de desertie van het leger was zoo volslagen geweest, dat er nog slechts één enkel geweer in hun bereik overbleef! ¹⁾)

En in Java's Oosthoek was de staat van zaken even wanhopig. Tegelijk met de afvaardiging der landings-divisie naar Samarang, had de vijandelijke opperbevelhebber eenige schepen naar Madoera gezonden. De haat door Daendels' wanbestuur bij den inlander tegen de Hollanders opgewekt, bleek ook hier zoo groot, dat de Panembahan van Bangkalang dadelijk met de Engelschen gemeene zaak maakte, en de ambtenaren op zijn gebied aan hen uitleverde. De bevolking was reeds tegen het heerschende bestuur in opstand gekomen; en de Madoeroes, die zoolang de hechtste steun der Compagnie geweest was en nog in de eerste jaren dezer eeuw zoo doorslaande blijken zijner trouw gegeven had, bedreigde thans Soerabaya, in die mate, dat alle wêerstand tegen den Europeeschen vijand daardoor verijdeld werd. Sumanap had aanvankelijk eenige manschappen naar het hoofdkwartier van den Gouverneur-Generaal gezonden, maar de Pangeran onderwierp zich nu mede aan de Engelschen, en zijne troepen werden in hun opmarsch gestuit. Zoo zag ook Soerabaya zich verplicht te capituleeren, en deed het dit nog vóórdat de strijd in het midden van Java was ten einde gebracht. Het fort Lodewijk ging zonder slag of stoot aan den vijand over ²⁾).

Met de capitulatie in het hoofdkwartier van Kali Toendang

---

1) Zie blz. 548.

2) Zie blz. 547—8, — Madoeresche Babad (Tijds. Ind. T. L. Vrk. XX, blz. 293, 373); — P. Mijer, l. c. blz. 54, 154, 178—9, — „Memorie" van D. F. van Alphen, l. c.

gesloten, werd het lot van Java beslist. Wij kunnen den Landvoogd slechts beklagen, wiens hand bijna weigerde het document van 18 September 1811 te teekenen, den man wien, op het laatste oogenblik ter verdediging opgeroepen, niets anders overbleef dan geheel onvoldoende strijdkrachten te velde te brengen en een overgave te onderschrijven, die op dat oogenblik een einde maakte aan onze heerschappij in den Oost-Indischen Archipel. „Je suis profondément malheureux, mais je ne suis que cela”, schreef de Gouverneur-Generaal Janssens. Mocht zijn voorganger, wiens ontredde nalatenschap hij voetstoots had moeten overnemen, hetzelfde van zich getuigen? Was ook Daendels slechts ongelukkig geweest, of moest deze niet in de eerste plaats voor den schepper van een toestand gelden, waarin het behoud der Kolonie ten laatste een onmogelijkheid geworden was? Wij aarzelen toch niet om, met den Gouverneur-Generaal Janssens, te zeggen: een onmogelijkheid¹⁾. Omdat alle banden van gehechtheid van den inlander, van zijne hoofden, zijne vorsten, jegens het Nederlandsch bestuur willekeurig verbroken waren. Omdat Daendels' volslagen gemis aan doorzicht en matiging, aan staatsmanswijsheid, de Nederlandsche maatschappij dermate van dat bestuur afkeerig had gemaakt, dat zij boven de voortzetting daarvan de voorkeur aan eene verandering van meester gaf. Omdat Daendels, terwijl hij de productie van Java tot eene hoogte opdreef die buiten alle verhouding tot den staat der wereldmarkt stond en alzoo geen voordeel beloofde, de cenig overgebleven takken van den handel, die de kolonie ten goede konden komen, afgestooten en verdreven had. Omdat hij alle hulpbronnen dier kolonie had uitgeput, ter beantwoording aan eischen, welke voor ver het grootste deel niet die waren van het tijdstip waarin hij optrad, maar van een daarmede in lijnrechte tegenspraak. Omdat die uitputting zóó ver ging, dat

---

1) Zie ook blz. 549.

het bestuur waarvan Daendels het orgaan was, zich niet langer had kunnen staande houden. Omdat de versterkingen door hem opgericht, niet houdbaar waren bij gebrek aan verdedigers, en het leger, door hem samengesteld, niet tegen den eersten ernstigen schok bestand was. Omdat de valsche berichten door Daendels aan de regeering in Europa gezonden ¹⁾, deze onkundig hadden gelaten van den waren toestand der kolonie, van hare belangen, hare eischen, hare behoeften. Omdat hij voor den slechten staat van het verdedigingsleger eerst naar volle waarheid uitkwam, toen het water aan de lippen stond, toen het — te laat was ²⁾. Daarom moet de onpartijdige geschiedenis met den val van Java onafscheidelijk den naam van Daendels verbinden.

Met dien val is de taak van den voortzetter der geschiedenis van het Nederlandsch Gezag over Java voorloopig ten einde. Wanneer hij het werk overziet, door Jhr. J. K. J. de Jonge met zooveel ijver begonnen, die reeks van deelen, die sedert 1862 elkander met min of meer groote tusschenpoozen zijn opgevolgd, is hij zelfs niet overtuigd dat het geduld, de belangstelling van hen die deze uitgave tot den einde toe gevolgd hebben, niet op een zware proef is gesteld. Eene hervatting bij het tijdperk, dat op de teruggave van Java gevolgd is, zou wellicht eigenaardige zwarigheden ontmoeten, waarvan hij tot dusver verschoond is gebleven. Het slot-deel dezer Verzameling valt toch samen met de laatste bescheiden onzer openbare Archieven, en wat er van de vrijgevigheid in de openstelling

---

1) Zoo Daendels aan den Koning van Holland n° XLIII, en aan Keizer Napoleon n° XLVII.

2) Zie Daendels' brieven uit het hoofdkwartier te Meester Cornelis, van 21 Febr. en 22 April 1811.

der archieven van een volgend tijdvak verwacht mag worden, is nog volkomen onzeker.

In elk geval zij hier eene rechtmatige hulde gebracht aan het bestuur van het Rijks-Archief, dat tot de voltooiing van dezen veelomvattenden arbeid door een onbegrensde vrijgevigheid heeft medegewerkt. Het laatste woord van schrijver en uitgever zij er een van dank voor die breede opvatting zijner taak.

The first part of the report
 is devoted to a general
 description of the
 project and its objectives.
 The second part
 contains a detailed
 description of the
 methods used in the
 study. The third part
 presents the results
 of the study and
 discusses their
 significance. The
 final part of the
 report contains
 conclusions and
 recommendations.

The first part of the report
 is devoted to a general
 description of the
 project and its objectives.
 The second part
 contains a detailed
 description of the
 methods used in the
 study. The third part
 presents the results
 of the study and
 discusses their
 significance. The
 final part of the
 report contains
 conclusions and
 recommendations.

The first part of the report
 is devoted to a general
 description of the
 project and its objectives.
 The second part
 contains a detailed
 description of the
 methods used in the
 study. The third part
 presents the results
 of the study and
 discusses their
 significance. The
 final part of the
 report contains
 conclusions and
 recommendations.

The first part of the report
 is devoted to a general
 description of the
 project and its objectives.
 The second part
 contains a detailed
 description of the
 methods used in the
 study. The third part
 presents the results
 of the study and
 discusses their
 significance. The
 final part of the
 report contains
 conclusions and
 recommendations.

The first part of the report
 is devoted to a general
 description of the
 project and its objectives.
 The second part
 contains a detailed
 description of the
 methods used in the
 study. The third part
 presents the results
 of the study and
 discusses their
 significance. The
 final part of the
 report contains
 conclusions and
 recommendations.

The first part of the report
 is devoted to a general
 description of the
 project and its objectives.
 The second part
 contains a detailed
 description of the
 methods used in the
 study. The third part
 presents the results
 of the study and
 discusses their
 significance. The
 final part of the
 report contains
 conclusions and
 recommendations.

I. Rapport van den Directeur Generaal Siberg, over den
financiëlen toestand.

Het heeft U Hoog Eedelheeden behaagd mij bij
besluit van den 11 Juny 1799 op te dragen om
onder ultimo Augustus 1799 te formeeren een nader
finantieele staat der geldmiddelen, en hieraan
voldoende, hebbe ik geoordeeld dat om over de
benodigheid der contanten met eenige meerdere
zeekerheid te kunnen jugeren, deeze reekening
zoude dienen te loopen over een tijdperk van 12
maenden, off van primo September 1799 tot ultimo
Augustus 1800, en wel zodanig als dezelve door
mij opgemaakt hier onder wordt ter needer gesteld.

Finantieele Staat der geldmiddelen, calculative opgemaakt
en bereekend voor een rond jaar, aanvang neemende primo
Sept. 1799 en eindigende ultimo Augustus 1800.

De contanten onder ul-
timo Aug. 1799 restant
hebben bedragen als:

in de groote geldkamer	
/ 1548337.17 Nederlands	
of Indias geld . . . rijxd.	781988.39
in de dagelijksche kassa	
onder den grootkassier rds.	86982.38
	-----
	rds. 868971.29

Waarbij voege hetgeen
met eenige zeekerheid ge-
reekend kan worden in
12 maanden te zullen in-
komen als:

wegens nog onvoldaane
 ordonnantien op 's Comp^{ies}
 kassa . . . . . rds. 34167.47

van de pachters, den ver-
 koop van benooidgheeden
 uit de pakhuizen, de rijst
 bazaar etc., waaronder
 echter niet begreepen den
 verkoop van producten als
 wisselvallig, rds. 12000 in
 maand . . . . . 144000.—

En voor de metaale munt
 stelle drie picols daags of
 c c rds. 5000 in de maand,
 hetwelk in 12 maanden
 zoude bedraagen . . . rds. 60000.—

————— rds. 238167.47 rds. 1107139.28

Waar en tegens word ge-
 calculeerd voor de uitgaven
 benodigd te zullen zijn, als
 voor de huishouding ter be-
 taaling van tractamenten
 onder de dienaaren, en zol-
 dijen aan de Javasche en
 andere hulptroupen, item
 onderscheiden uitgaven die
 in contante muntspecien
 gedaen moeten worden. .

65000.—
 —————
 rds. 780000.—

Tot den inkoop van pro-
 ducten als:

coffijboonen a 65000
 picols, à rds. 3½ de picol rds. 227500.—

Thin bancaas tot 8000
 picols, à rds. 15 de picol,
 gesteld dat de Palemban-
 ger ¼ aan pampier accep-

teert, wanneer daarvoor in
zilver geld komt . . . rds. 80000.—

Poeder zuiker tot 48000
picols, dan wel voor 50
moolens iedere molen ge-
reekend op rds. 4500, dan
wel te samen rds. 225000,
waarvan de helft contant
betaalt wordende zoude be-
draagen. . . . . rds. 112500.— rds. 420000.—

Voor de buiten comp-
coiren, in voldoening der
eischen gecalculeerd na de
plaats gehad hebbende ver-
zending seedert primo Sept.
1798 tot ultimo Aug. 1799,
te weeten:

Ternaten	/ 192643.04
Macassar	60525.—
Samarang	465137.10
Bantam	189000.—
Cheribon.	149850.—
Timor	5050.—
Banjermassing.	121500.—
Palembang	16200.—

teld. . . 1198905.14

reduc $363304\frac{5}{8}$ ducats
of . . . . .

605507.45

Te samen voor het benodigde in
12 maanden . . . . .

rds. 1805507.45

Het voorwaards vermelde restant van contanten
met dat wat daer bij gerekend is te kunnen inkomen,
van het benodigde afgetrokken zijnde, toont aan dat
onder ultimo Aug. 1800, zonder dat er iets overig blijft
om de volgende maandelijksche uitgave te bestrijken,
zoude te kort komen. . . . . rds. 608368,17

Doch omtrend welke tekortkoming ik vermeen niet zoo veel zwaarigheid te exteeren, bij overweeging dat het restant in Comp^{ies} groote geldkamer onder ultimo Sept. 1799 geaccresseert is met rds. 200000.—

En dat de contanten onder den kassier niet alleen hebben kunnen toerijken voor de maand Sept., maar ook teffens zullen kunnen goedmaaken de huishoudelijke uitgave van rds. 65000 voor October, dus voor twee maanden in fauteur van 't te kort rds. 130000.—

_____ rds. 330000.—

Zoodat onder ultimo September 1800 nog maar een deficiet zoude resteeren van c. c. schaars. . . . . 370000.—

teld . . . rds. 700000.—

Welke tekortkoming van rds. 370000 voor het meergedeelte gerekend kan worden te zullen inkomen uit den verkoop aan de Chineese jonken.

Terwijl buiten onverhoopte toevallige gebeurtenissen, het daarvoor wel kan worden gehouden, dat de verkoop van producten aan de Americaanen en andere neutrale vreemdelingen niet minder zal opbrengen dan $8\frac{1}{2}$ thon rijxd. aan contanten, om dus onder ult^o. Aug. 1800 c. c. zoo veel weeder aan handen te hebben als met primo Sept. 1799 in voorraad is geweest.

Maar bedenkelijker komt mij voor de van dach tot dach vermeerderde circulatie van papier geld, door de meerdere uitgave dan wat van hetzelfde weeder in 's Comp^{ies} kasse terug komt; invoege dat zulks in het gepasseerde boekjaar 1798/9 geaccresserd is tot een aanmerkelijke som van rds. 111450, gelijk hieronder aangewezen word.

Restant onder ultimo Augustus 1798

als in de groote geldkamer . . . . . rds. 595589.—

Onder den groot kassier . . . . . 8544.— rds. 604133.—

Restant onder ult^o. Augustus 1799

als in de groote geldkamer . . . . . 420000.—

Onder den groot kassier. . . . . 72683.— 492683.—

Dus in 't laatste boekjaar door meerdere uitgave dan in het laatste boekjaar, restant. . . . .

111450.—

Zoodat, wanneer het restant onder
laastgem. datum ten bedragen van . rds. 492683.—

afgetrokken word van het papiere
geld successive aangemaakt ten laste
van de Generaale Nederl. O. I. Comp.,
onder ult°. Aug. 1799 beide boeken
voortloopen met f 6031008-14-8 off. 3045964.—

bewijs dat onder ult°. Aug. 1799,
als door de Comp^{ie} uitgegeeven, onder
de gemeente circuleert een capitaal van f 5055496.78 rds. 2553281.—

En waaromtrent geene vermindering, maar wel eene aanmerkelijke
vermeerdering te verwagten is, bijaldien even als in het boekjaar
1798/9 geen amphioen van Bengalen word aangebragt, als zijnde dit
de eenige primitive oorzaak der vermeerdering van het circulerend
papiere geld, hetwelk ik vermeene dat naar gelang der mercan-
tiele bedrijven onder de Bataviasche ingezeetenen, zoo voor derzelver
belang als dat van de Comp^{ie} meerder dan genoegzaam is, zal het
papiere geld zijn credit behouden; terwijl door den handel in Am-
phioen, de jaaren door den anderen gerekend, gecalculeerd kan
worden dat jaarlijks ruim rds. 800000 aan papieren geld in ont-
vangst meerder tot de Comp^{ie} terugkeert.

Batavia, den 1 October A° 1799.

(w. get.) J. Siberg.

II. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië aan het Oost-Indisch Comité.

Batavia, den 20 December 1799.

Wel Ed. Hoog Achtb. Heeren,

§ 1. Hoewel wij vooreerst enz.

§ 90. De noch voortdurende ongunstige tijdsomstandigheden
hebben in 1798 te weeg gebragt, dat wij geen jaarlijkschen eisch
van contanten en benooddigheden uyt Nederland hebben ingesteld
en UWel Edele Hoog Achtb. aangeboden, wegens 't reeds genoteerde
bij ons gem. generael verslag § 253. Daar wij echter mogen
veronderstellen, dat de zoo verderfelyke oorlog eens eindelijk een

einde zal moeten neemen, en wij ons steeds vlijen, hoe zeer ook zonder vooruytzicht tot nu toe, dat die tijd weldra zal daar zijn, zo hebben wij vermeend wel te zullen doen met bij voorraad U Wel Ed. Hoog Achtb. aan te bieden den door den Heer waarnemend Directeur Generaal Siberg ingestelden generaalen eisch uyt Nederland, die wij den 30 July j.l. hebben geaprobeerd, en waarbij de geldeisch is bepaald geworden op 96 tonnen of *f* 9,600,000 Nederlandsch; en met het meeste empressement verzoeken wij, dat dezelve door UWelEd. Hoog Achtb. compleet zal mogen worden voldaan, zodra als zulcks na het sluyten van den vrede met eenige mogelijkheid zal kunnen geschieden, en dat Hoogstdezelve daarbij inzonderheyd in aanmerking gelieven te neemen, dat alleen een genoegzaam ontzet aan contanten ons in de gelegenheyd kan stellen den zo schadelijken maar tevens onontbeerlijken verkoop van producten aan vreemdelingen te staaken, en den vertier daarvan alleen aan ons vaderland weder te geven.

§ 91. Om UWelEd. Hoog Achtbare intusschen van den praesenten staat van het finantieuzen in deze gewesten de vereischte informatie te doen erlangen, mitgaders van de middelen die in haare praesente situatie en gedurende den praesenten oorlog, alleen kunnen worden aangewend om dezelve buiten verder verval te houden, bieden wij in de eerste plaats Hoogstdezelve bij dezen eerbiedig aan twee calculative aantoningen door den Heer pro interim Directeur Generaal Siberg geformeerd, waarvan de eerste door Zijn Ed. op den 19 Maart jl. overgelegd, aantoot het fonds dat onder ultimo February ll. aan handen geweest is, en wat berekend kan worden dat tot primo Maart 1800 zal inkomen, terwijl bij de tweede van den 1 October dit mede is berekend voor een tijdperk van twaalf maanden of van primo Sept. ll. tot ultimo Aug. 1800.

Door deze beide stukken, welke over deze materie zo veel licht verspreiden, dat daarnaar in der tijd, indien de omstandigheden intusschen geene merkelyke veranderingen ondergaan, door ons met gerustheid kan worden te werk gegaan, vertrouwen wij dat UWel Ed. Hoog Achtbare eene volledige informatie ten dien opzichte zullen erlangen.

Bij de laatst gemelde aantoning zullen UWelEdele Hoog Achtb. ook vinden aangeteekend de swarigheden van den gem. Heer Siberg

omtrent de toenemende circulatie van papieren geld, en dat daarin geene merkelijke vermindering te verwachten is, bij aldien er geen amphioen van Bengale, zo als het tot onder dato der gem. aantoning het geval geweest is, wierd aangebragt; vermits daardoor bij verkoop derzelve jaarlijks kan gerekend worden ruym 800,000 Rds. in papieren geld in Comp^{tes}. kas te rug te komen. Dan wij kunnen het genoegen hebben UWelEd. Hoog Achtb. te informeeren, dat sedert een quantiteit van 329 kisten amphioen door het Deensch schip Catharina en het Fransche scheepje Lulale alhier zijn aangebragt geworden, en dat die bij inkoop, 'om met producten voldaan te worden, gekost hebben Rijxd. 208,667.24 en daarvan 327 kisten publiek verkogt zijn voor Rds. 575,610, en dat buitendien noch eenige partijen door ons worden te gemoed gezien, zodat wij ons weder mogen vlijen dat het credit van het papiere geld, hetwelk naar maate de aanbreng van contanten door vreemdelingen heeft stand gehouden, niet verminderen zal zolang door de Noord Americanen zonder merkelijke interruptie, producten tegens contante betaling zullen worden afgehaald.

§ 92. UWelEd. Hoog Achtb. zullen ook tevens uyt een door den gem. Heer Directeur Generaal op den 25 October j.l. bij ons overgebragt kort vertoog kunnen ontwaaren, hoe deze Hoofdplaats gedurende het boekjaar 1798/9 of sedert primo September 1798 tot ultimo Augustus 1799, door den verkoop van producten alhier, zonder eenige adsistentie uyt het Moederland, heeft gesubsisteerd, en hoeveel dezelve in dat jaar door meerdere uytgaven als inkomsten verachterd is, ten welken einde wij de vrijheid neemen hetzelve inclusive dezen eerbiedig te doen verzellen.

§ 93. En daar sedert ook noch bij ons is ingekomen het slot der Bataviasche negotie boeken onder ult^o. Aug. j.l., nevens een vergelyk van hetzelve tegens dat van het jaar 1798/9, waarbij nader in het kort zijn aangetoond de oorzaken, waaraan eigentlijk de gemelde verachtering moet worden toegeschreeven, zo vinden wij ons daar door in staat noch bij dezen UWelEd. Hoog Achtb. te informeeren, dat de lasten in dat boekjaar bedragen hebben f 3236556-1-8, en de winsten f 3870651-16-8, en dat derhalven Batavia op zich zelve beschouwt in 1798/9 zoude te vooren geraakt zijn f 634095-15. Dan echter daarvan afgetrokken wordende het montant van trains- en

oorlogs-ongelden tot f 884232-8-8, blijkt het dat in het gemelde tijdperk de lasten de inkomsten zijn te boven gegaan met f 250136-13-8, terwijl de generaale lasten in 1798/9 f 440134-13 meerder als in het boekjaar 1797/8 hebben bedragen. Vermits het een en ander bij het gem. slot en vergelijk in het breede is vertoond, neemen wij de vrijheijd UWelEd. Hoog Achtb. almede afschriften daarvan aan te bieden, met verzoek ons overigens aan dezelve te mogen gedragen.

§ 94. Omtrent de bij eerstgemelde stukken gedaane opgaav van de koopmansschappen die contant hier verkogt zijn, blijkt dat dezelve in geldswaarde een important bedragen uitmaken van f 3355316:-9, en dat de in voldoening aan UWelEdele Hoog Achtb. orders aan de commissianten de Coninck en Comp^{ie}. te Kopenhagen in het gemeld tijdperk afgeleverde koopwaaren monteeren f 573246:1, en dat verder alhier noch gefourneerd is, zo aan de Fransche Fregatten onder den contre-admiraal de Serecy als anderzints, na aftrek van de posten die ten goede naar Nederland aangerekend zijn, een montant van f 520392:7:8. Wij moeten UWel Edele Hoog Achtb. wijders informeeren, dat schoon dit een en ander te zaamen genomen een considerabele vermindering van den voorraad der producten heeft moeten veroorzaken, er desniettegenstaande echter eene genoegzaame quantiteit daarvan noch aan handen is, om niet alleen met den verkoop te kunnen continueeren, blijkens de memorie der restanten onder ult^o. Aug. mede onder gemelde stukken te vinden, maar om ook noch altoos eene voldoende hoeveelheijd te kunnen aan handen hebben, tot de belading van 40 a 50 scheepen van 500 lasten ieder, bij een gewenschten vrede, en het ontzet van scheepen uyt Nederland, conform de pro memoria daarvan door Welm. Heer Directeur Generaal Siberg gediend in de gecombineerde vergadering van den 27 July j. l., waaraan wij ten dien sugette de vrijheijd neemen ons overigens te refereeren.

§ 95. Door de buiten verwachting plaats gevonden hebbende verkoop van koffij ¹, echter zonder dat aan de vreemdelingen sedert eenigen tijd naamwaardige quantiteyten andere goederen zijn kunnen

---

¹ Van April tot November 1799 waren met vreemde schepen te Batavia uitgevoerd niet minder dan 12 millioen pond koffij.

worden van de hand gezet, hebben wij de voorzorg moeten gebruyken, om volgens de door den evengem. Heer pro interim Directeur Generaal gedaane voorstellen, te bepaalen, dat in 't vervolg de aan den hier ten handel komende vreemdelingen uyt Comp. voorraad af te staane producten zullen moeten bestaan de eene helft uyt koffij, een vierde gedeelte uyt peper en een vierde gedeelte uit suiker, of zoveel meer van de beide laatste articulen als zij zullen begeeren, met standhouding nochtans van de bepaalde prijzen van sp^s. 11.— de pikol koffij, sp^s. 13 de pikol peper en sp^s. 5 $\frac{3}{4}$ de pikol suyker, vrij van alle ongelden, en wij hebben hiervan ook kennis gegeven aan den Resident te Philadelphia Polanen, bij missive van den 5 Nov.

§ 100. Omtrent de fregatten, onder den contra-Admiraal de Sercey, gaven wij UWel Edele Hoog Achtb. bij ons schrijven van den 26 April j.l. kennis, dat eenelijk noch het fregat la Preneuse en de corvet la Brule gueule ter bescherming van de Javasche kusten waren overgebleeven. Wij leefden echter toen noch in de hoop, dat dezelve met eenige der zich toen op Mauritius bevindende fregatten zouden worden versterkt, en niet weinig moesten ons dus surpreneren de berichten, die wij van den Heer Javas Gouverneur kort daarna ontvongen, dat de gem. Heer de Sercey, die zedert eenigen tijd te Sourabaya had verblijf gehouden, zich geembarqueerd had en met de gemelde bodems was vertrokken, gelijk dezelve ook daarna straat Sunda gepasseerd en sedert op Mauritius behouden aangekomen is; zonder dat wij alsnu op eenige grond kunnen berekenen dat wij van daar eenige adsistentie te verwachten hebben, te minder daar wij particuliere, doch zekere, narichten bekomen hebben, dat de beide Fransche fregatten la Forte en la Prudante, de eenige die buyten de gem. la Prencuse en de corvet la Brille gueule noch in Indië waaren overgebleeven, door de Engelsen genomen zijn.

§ 101. Ondertusschen hadden wij wel gewenscht dat, na zo veele opofferingen aan het esquader van den gem. Heer Sercey gedaan te hebben, ten minsten een gedeelte zijner fregatten in deeze streeken zig hadden blijven ophouden, ter bescherming zo van de ter afhaal van producten naar Java varende Comp^{ies} en particuliere scheepen en vaartuygen, als van de rheën op deeze kust; en wij moeten veronderstellen, dat onze vyanden de Engelzen zich alsdan ook wel

zouden hebben gewagt, met een enkeld schip onder dit eiland de weerlooze particuliere vaarthyngen te komen wegneemen, hetgeen tot ons leedwezen noch maar onlangs heeft plaats gevonden, daar het niet meer dan toevallig geweest is, dat niet ook te gelijker tijd Comp^{ies} scheepen de Onderneeming en de Hertog van Brunswijk in de macht van dezelve gevallen zijn, daar het laatste slechts eenige weinige dagen voor de komst van 't gem. vijandelijk schip op deze kust hier ter rheede is gekomen, en het eerste door dien kiel zelfs is gejaagd geworden.

§ 102. Volgens de berichten die van dit vijandelijk schip bij ons zijn ingekomen, is hetzelfde geweest het oorlogschip genaamt the Arrogant, van 74 stukken en bemand met 600 koppen. Dan, nadat onderscheyden vaarthyngen met producten voor deeze hoofdplaats belaauden, het ongelukkig lot hadden ondergaan van door tzelve genomen te worden, heeft die bodem t' Javas vaarwater verlaten en præsuntief de reys naar de Groote Oost ondernomen.

§ 112. De capitain ter zee met stilstand van gage Otto de Freyn, Johan Hendrik Holle en Jeremias Otto Caulier, hebben als daartoe gequalificeerd zijnde door den capitain ter zee Johannes de Freyn, bij ons verzoek gedaan dat de gage en het douceur van den gemelden Johannes de Freyn, welke den 19 February 1797 met de pakketboot het Haasje tot eene secreete expeditie naar de kust van Africa gezonden, doch op die reys te Rio de la Goa genomen en aan Cabo de Goede Hoop door de Engelschen opgebracht, en vervolgens als krijgsgevangenen naar Engeland overgevoerd is geworden ¹, greekend zoude

---

¹ De lotgevallen van den Kapitein ter zee J. de Freyn, aan wien deze gevaarvolle expeditie was toevertrouwd, waren in vele opzichten hoogst merkwaardig. Nadat de burger Woyer, van Graaf-Reinet, met een Deensch schip in 't najaar van 1796 te Batavia was gekomen om hulp te vragen voor de Hollanders, die daar stand hielden tegen de Engelsche heerschappij, had de uitrusting der pakketboot „het Haasje” plaats, voornamelijk door toedoen van Nederburgh, Fykenius en Overstraten. Freyn kwam, na vele wederwaardigheden en na te vergeefs getracht te hebben in de baai van Natal te landen, teregt in de Delagoa-baai, waar hij den 2 Mei 1797 het anker wierp in de rivier van dien naam, voor de plaats zelve die eene halve eeuw te voren door de O.-I. Compagnie verlaten was. Daar had nu een Portugeesch gezaghebber alle moeite om zich staande te houden tegen de invallen der kapers van Ile de France en de roofzucht der inboorlingen. Bij dien gezaghebber vond de equipage van „het Haasje” aanvankelijk eene oven gunstige ontvangst en medewerking, als bij

moogen worden zonder interruptie te hebben coers gehouden ongeacht zijne krijgsgevangenschap, en dat de door hem op deeze wijze te goed

Capella, „den Koning van dat gedeelte der Caffers” — lezen wij in de Freyn's verslag — „dat der O. I. Compagnie is toegedaan.”

Op de aanwijzing van dezen laatste, en vergezeld door een veertigtal van diens volk, ving de kommandant nu zijn binnenlandschen togt aan. Na het land van Capella te hebben doorgetrokken, kwam hij in dat van Romba, en ten laatste op het gebied der Hottentotten. Den 19 Mei werd hem het aangename berigt gebragt, dat hij nog slechts weinig dagreizen verwijderd was van „de groote rivier, die de bezittingen der Kaapsche Hollanders van de Hottentotten scheidde,” toen eene gebeurtenis plaats greep die aan al zijne verwachtingen en aan het slagen der onderneming den bodem insloeg. Zich gereed makende tot het laatste deel van haar moeilijken togt, werd de Hollandsche expeditie door 500 gewapende inboorlingen overvallen, onder wie hare vuurwapens wel eene groote slagting aanrigtten, maar die haar niettemin bleven omringen en den verderen voortgang beletten. Het verlies van den gids en het ten einde raken der amunitie dwongen toen de Freyn tot den terugkeer.

Onverrichter zake weder aan boord zijner brik gekomen, wachtte hem daar nog erger lot. Twee Engelsche kruisers waren voor de haven van Delagoa verschenen, en de Portugeesche Gouverneur scheen argwaan te hebben opgevat dat de Hollandsche expeditie eigenlijk uit vermomde Franschen bestond. Freyn vond altns de Portugeesche goerab op de rivier volkomen gewapend, terwijl de waarschuwingen van Koning Capella geen twijfel overlieten dat men het niet wel met de Hollanders meende. Goede raad was nu duur. Zoo spoedig doenlijk, werd de lading amunitie en kleederen uit de brik aan wal gebragt en onder Capella's bescherming gesteld, en het geschut uit het ruim opgehaald om zich in staat van tegenweer te stellen. Een beroep bij den Portugees op de bestaande vriendschap tusschen de Bataafsche Republiek en de Kroon van Portugal bleef vruchteloos. Terwijl de Freyn aan wal was, werd „het Haasje” door de vereenigde vijanden aangevallen; de achtergebleven manschap gaf zich na eenige schoten gewisseld te hebben over, en de Portugezen, onder aanvoering van een Engelschen prijsmeester, namen bezit van de Hollandsche brik.

De Kaffers van Moambo, den strijd op de rivier gewaar wordende, maakten daarvan gebruik om de Portugeesche magazijnen te plunderen en te vernielen. Zij zouden den Gouverneur en de kleine bezetting vermoord hebben, indien niet de gewapende Engelsche sloepen waren toegeschoten. De Portugees, het loon voor zijn verraad vindende, moest op zijne goerab vlugten naar Moçambique. Zoowel hij, als de Engelschen, weigerden intusschen de Freyn en diens getrouwen op te nemen, en Capella en zijne Kaffers eischten de aan land gebragte lading op, waarop zij voorgaven als bergers regt te hebben.

In diens onherbergzame land was aldus de Nederlandsche kommandant, met een enkelen bediende, aan zijn lot overgelaten. Zij sleepten daar hun ellendig bestaan vier volle maanden voort. Eindelijk met een visschersvaartuig naar Kaapstad vertrokken, werden zij van daar naar Engeland overgevoerd, waar zij gedurende drie jaren gevangen bleven. Eerst in 1800 werd de gezagvoerder dezer ongelukkige expeditie, door de zorg van den Aziatischen Raad, tegen andere krijgsgevangenen uitgewisseld.

(*Secr. Resol. van Commiss. Gen.*, 28 Oct. 1797, *Missive van Commiss. Gen. aan*

gemaakte gage en douceur aan hun supplianten zoude moogen worden afgegeeven, ten einde die aan hem te kunnen overmaken tot hoogst-

de Bewindhebbers, 9 Nov. 1798, en *Rapport van J. de Freyn aan Gouverneur Gen. en Rade van Indie, dds. Batavia* 13 Nov. 1801).

Het schrijven door van Overstraten aan de Hollandsche vrijburgers te Graaf-Reinet gerigt, waarvan de Freyn overbrenger was, en hetwelk getuigde van eene ernstige poging om deze in hun verzet tegen de Engelschen te steunen, luidde als volgt:

„BURGERS!

Hoezeer UEd. ook aan zichzelf overgelaten en van Uwe landgenooten afgescheiden zijn, zoo ben ik echter onderricht van de ware vaderlandsliefde die UEd. bezeten, en de moed en het beleid waarmede UEd. zich tot hiertoe tegen onze vijanden, de Engelschen, verzet hebben, ongeacht dezelve zich van Cabo de Goede Hoop hebben weten meester te maken.

Met leedwezen heb ik nochtans tevens vernomen, dat UEd. aan onderscheidene goederen gebrek hebben, die U ten hoogsten benoodigd zijn, en daar burgers die uit zulke deugdzame beginselen handelen als UEd. alle ondersteuning verdienen, zoo laat ik aen UEd. de pakketboot het Haasje afgaan, met al zulke goederen als ik heb kunnen nagaan dat U ontbreken, gelijk u zal kunnen blijken uit het cognosement van den capitain Johannes de Freyn, die het gezach op de voorn. pakketboot voert, en UEd. zal kunnen onderrichten van den staat der zaken in deze gewesten.

Ik verwacht dat UEd. van deze gelegenheid gebruik zullen maken, om mij in al zijne omstandigheden te bedeele den waren staat waarin UEd. zich sedert de aankomst der Engelschen aan Cabo de Goede Hoop bevonden hebben, met eene specifieke opgave van de artikelen die u meest benoodigd zijn, en de wijze waarop UEd. vermeenen dat die u op de zekerste wijze zullen kunnen bezorgd worden, ten einde mij daardoor in de gelegenheid te stellen van u al die hulp toe te brengen die u noodzakelijk is.

Noodeloos zoude het zijn u aan te manen, om in uwe beproefde vaderlandsliefde voort te gaan. Voor mannen, die reeds zoovele sprekende blijken daarvan aan den dag gelegd, en door daden getoond hebben wat een rechtgeaard burger is, zou eene gelijke aanmoediging tot eene beleediging strekken.

Tot noch toe zijn de vooruitzichten op eene spoedige redding voor UEd. wel duister, maar het zij verre dat ons de hoop daartoe zoude zijn weggenomen. Onze moedige geallieerden, de Franschen, zetten hunne overwinningen in Europa voort op eene wijze waarvan geene voorbeelden in de geschiedenis te vinden zijn, en zullen weldra, vereenigd met de dappere Nederlanders, hunnen gemeenen vijand doen ondervinden dat geene macht tegen vrije volkeren bestaanbaar is, en ook de trotsche Britten uit deze gewesten verdrijven, gelijk zij dit reeds tot hem onuitwischbare schande van den vasten wal gedaan hebben.

Bij uw vaderland, Burgers! hebt gij u reeds verdienstelijk gemaakt; en gaat gijl. voort op die wijze waarop gij begonnen zijt, dan zult gij de hoogachting en de erkentenis van alle ware Nederlanders tot u trekken, dan zult gij in de geschiedenis van ons dierbaar vaderland een onuitwischbare roem verwerven, en het nageslacht niet dan met dankbaarheid aan u doen gedenken.

noodige ondersteuning in zijne noodlijdende omstandigheden. Wij begrepen dit verzoek bij de Hoog Edele Heeren Commissarissen Generaal ter dispositie te moeten overbrengen, als toenmaals (buiten onse bemoeienis) de noodige beschikkingen der gem. expeditie op zich genoomen en ter expeditie gesteld hebbende, zoodat wij daardoor ook ignorant zijn gebleven, welke toezeggingen in dat geval ter zijner aanmoediging aan hem de Freyn gedaan zijn. Het gem. request c. a. door ons aan Hun Hoog Edelheidens aangeboden zijnde, hebben wij uit het antwoord daarop van Hoogstdezelfen bij missive van den 12n September j. l. vernomen, dat Hun Hoog Edelheidens daar omtrent in aanschouw hadden genomen, dat de gem. de Freyn was geemployeerd geweest tot eene secrete en zeer dangereuze commissie, tendeerende om aan den vijand afbreuk te doen, in welke expeditie hem dan ook het ongeluk getroffen had van in s' vijands handen te vallen, en dat het derhalven billijk was, dat zoolang hij daaruit niet weeder ontslagen was, zijne gage bleef voortloopen, enz.

III. De Gouverneur Generaal en Raden van Indië aan den Aziatischen Raad.

Batavia 30 December 1800.

WelEd. Hoog Achtb. Heeren,

§ 1. Wij hoopen enz.

§ 4. De onzekerheid waarin wij, bij verschijning van de gemelde macht, hier waren, wat eigendlijk het oogmerk des vijands was, en of de schepen alhier een eskader van Cabo de Goede Hoop zouden inwachten, gelijk eerst vrij algemeen wierd gedebiteerd, dan wel van Madras eene merkelijke versterking, zo van scheepen als landtroupen, onder den Admiraal Raynier zouden erlangen, zoals naderhand de geruchten liepen, verplichtte ons zoozeer als het

---

Daartoe schenke de goede God u allen zijne beste zegeningen, en bekroone Hij uwe daden met de gelukkigste uitkomst.

Batavia, den 18 February 1797."

gevaar waarin deeze hoofdplaats hierdoor was gebragt worden, Uw Ed. H. A. daarvan ten spoedigsten over de Mauritius kennis te geeven, en het Fransch Gouvernement aldaar te verzoeken niet alleen onze missive aan U WEd. Hoog A. dienaangande in triplo langs onderscheiden weegen een zeeker adres te bezorgen, maar ook, indien het gelukkig mogt plaats vinden dat zich aldaar eenige Fransche zeemacht bevondt of intusschen mogt aankoomen, dezelve alsdan tot ons secours, zo dan doenlijk, herwaarts te zenden.

§ 5. Wij zonden ten dien einde een expres vaartuig door de straat Baly derwaards af, van hetwelk wij tot heeden zomin eenige narichten ontfangen hebben, als van het gem. gouvernement zelfs.

§ 6. De hoop echter, om van dat Gouvernement eenige adsistentie te zullen erlangen, is intusschen niet weinig moeten verflauwen, door de sedert van daar aangebragte particuliere narichten, dat zich niet alleen aldaar of elders in Indien geen enkel Fransch oorlogschip bevondt, maar dat ook geene zeemacht uit Europa aldaar verwacht wierd, zoodat ons van dien kant nu ook geen vooruitzicht meer is overgebleeven op eenig ontzet.

§ 7. U WEd. H. A. zullen uit onze missives van den 9 Sept. j.l. en 4 deezer, die wij hoopen dat bij den ontfangst dezces Hoogstdezelfen reeds zullen geworden zijn, en uit dit aangehaalde hebben opgemerkt, dat wij, ten eenen maal ontbloot van alle middelen om teegen den vijand aanvallender-wijze iets te kunnen onderneemen, denzelven volstrekt niet hebben kunnen teegengaan in zijn bestaan van deeze rheede geblokkeerd te houden, hoe zeer wij ons daardoor ook beknelde vonden. Om echter denzelven noch zoveel mogelijk was afbreuk te doen, hebben wij getracht hun op alle mogelijke wijze te ontrusten, en te verplichten zowel bij dach als bij nacht in beweeging te blijven, tot afmatting van zijne scheepsequipages; en daartoe zelfs zouden wij ons bij gebrek aan Europeesche zeevarenden buiten staat bevonden hebben, indien wij niet van bijzondere perzonen en inlanders hadden gebruik gemaakt, die zich daartoe vrijwillig aanboden.

§ 8. Onderscheiden ingezeetenen alhier trachtten ook het hunne toe te brengen, om den vijand afbreuk te doen, en booden ons tot dat einde plans aan, meest ingericht om de vijandelijke scheepen in brand te steeken; maar behalven dat door deskundigen dit niet wel

uitvoerlijk wierd geoordeeld op eene rhede, zo als die van Batavia is, zo waren dezelve ook zodanig geformeerd dat zij volstrekt onuitvoerlijk waren, zijnde zelfs bij een tot dat einde niet minder gevorderd dan 700 en bij een ander zelfs tot 2000 stuks vlotten.

§ 9. Hoezeer nu ook hieruit wel bleek de welwillendheid der ingezeetenen, zo kon het echter niet dan onaangenaam weezen telkens met zulke onuitvoerlijke plans lastig gevallen te worden; en om dus daarin te voorzien, zonder der ingezeetenen ijver te doen afneemen, zoals natuurlijk het gevolg zoude hebben moeten zijn indien men telkens hunne opgegeeven plans was komen te verwerpen, zo loofden wij bij billetten uit, volgens onse resolutien van den 26 Aug. en 8 Sept. j.l., eene praemie van vijftig duizend rijksdaalders voor elk vijandelijk schip, dat in den brand gestooken, afgeloopen, dan wel anderzints vernield zoude worden, en gelijke rijksdaalders twee duizend voor iedere gewapende schuit, die van den vijand genoomen dan wel vernield zoude worden; doch onder deeze bepaling, dat diegeenen, die zulks zouden willen onderneemen, zich daartoe alvorens aan den Heer Gouverneur Generaal moesten adresseeren, en aan Hoogstdenzelven in secretesse opening geeven van derzelve uit te voeren plan, en dat diergelijke onderneemingen dan zouden moeten geschieden ten kosten van dengeenen, die dezelve zouden willen ten uitvoer brengen, met belofte, dat aan hen, ten hunnen reedelijken kosten, buiten volk en vaartuigen, alle zodanige adsistentie zoude verleend worden van andere benooidgheden, als Compagnies voorraad daarvan maar cenigzints zoude kunnen toelaaten.

§ 10. Kort daarna of op den 13 Sept. vertoonde de Heer Raad extraordinair Engelhard ons een aan ZEd. gecommuniceerd plan, om met twee branders en eenige inlandsche vaartuigen in den volgenden nacht op een der vijandelijke scheepen, hetwelk met de genoomen vaartuigen onder het eiland de Kuiper geankerd lag, af te gaan, met oogmerk om een gedeelte dier vaartuigen naar het eiland Onrust en de Kuiper, alwaar zich de door den vijand gemaakte krijgsgevangenen bevinden, af te zenden, zodra de branders zouden zijn aangestoken, ten einde dezelve van daar af te halen in het moment, dat men zoude kunnen veronderstellen dat van het gem. vijandelijk schip geene adsistentie aan de bekende swakke militaire bezetting aldaar zoude kunnen worden verleend; en om tevens door het ander

gedeelte dier vaartuigen des mogelijk een of meerder gemaakte prijzen te herneemen. Naardien bij dit plan niets voorkwam strijdig met onze opgamelde resolutie, en alleen onze nadere dispositie kwam te vereischen, wjl daarbij een zodanige expeditie was geprojecteerd, waarvan bij voorsz. onze resolutie geen mentie was gemaakt, verleenden wij niet alleen daartoe onze qualificatie, maar ook op fundament, waarop de voormelde uitloving van rijksdaalders vijftig duizend voor elk vijandelijk schip dat genoomen, verbrand of vernield zoude worden, was geschied, bepaalden wij nader tot meerder encouragement evenredige praemien, als:

eerstelijk, voor het neemen van een of meer der onder de macht van den vijand zich bevindende barken rijksdaalders thien duizend aan contanten voor ieder; en *tweedens*, voor de herwinning van de eilanden Onrust of de Kuiper, dan wel beide te saamen, voor ieder rijksdaalders thien duizend aan contanten.

§ 11. Maar hoezeer men ook heeft getracht, zo wel dit als andere gelijke plans ten uitvoer te brengen, zo heeft men echter daarin niet kunnen reussceeren, en geene der voornoemde praemien zijn dus ook uitgekeerd geworden, iets hetwelk wij bereeds van den beginne af ons hadden voorgesteld, en hetwelk ook de reeden is geweest, waarom wij die praemies zo hoog gesteld hebben.

Den inlandschen Commandant van de Sumbawaneezen, Abdulla, die bij verschillende gelegenheden gedurende deeze blokkade een allezints braaf gedrach gehouden heeft teegen den vijand, gelukte het echter in den nacht tussehen 26 en 27 Sept., van het eiland Purmerend, uit hunne krijgsgevangenschap te verlossen en naar herwaarts over te brengen een aantal van 59 inlanders; en dit getal zoude noch vrij groter geweest zijn, indien de overige gevangenen aldaar niet bevreesd waren geweest voor de gedane bedreigingen der Engelzen, dat zij de zodanigen, die zij zouden ontdekken dat zich door de vlucht zouden trachten te sauveeren, van het leven zouden beroven.

§ 12. Deeze courageuze en wel overlegde daad van dien commandant hebben wij ook vermeend te moeten beloonen op eene wijze, die niet alleen denzelven meer en meer zoude aanmoedigen, maar ook zoude strekken om anderen te animeeren zijn loflijk voorbeeld te volgen; en de Heer Gouverneur Generaal heeft hem dan ook in

tegenswoordigheid van de stafofficiers, uit onzen naam ons bijzonder genoegen betuigd over zijn manmoedig gedrach, en ten blijke van dat genoegen vereerd met een sabel met een goud gevest, en een bandelier met een goude medaillon, waarin gegraveerd was dat die door ons aan hem was geschonken wegens betoonde trouw en dapperheid, — en hem tevens ter hand gesteld een bedragen van vijf honderd spaansche matten in contanten, om onder zijne in voormelde expeditie geemployeerd geweest zijnde manschappen verdeeld te worden.

§ 13. Dan hoezeer ook de voornoemde ondernomen expeditien tegens den vijand dat gevolg niet gehad hebben, dat men daarvan wel zoude gewenscht te erlangen, zo hebben zij echter die uitwerking gehad, dat zij den vijand hebben verplicht onophoudelijk waakzaam en in beweeging te weezen, hetwelk niet weinig heeft gecontribueerd, om den ongezonden dampkring van deeze rhee de op denzelfen te doen werken.

§ 14. Nochtans zijn wij buiten staat geweest den vijand te beletten, dat hij op den 8 October j.l. zich met eenige gewapende vaartuigen begaf naar de Maronde, een negorij, geleege ten Oosten van deese hoofdplaats aan den zeekant, bij de rivier van dien naam, waar hij uit de rivier eenige zogenaamde collings collings of visschersvaartuigen overmeesterde, terwijl hij een zijner scheepen in de bocht van Tjilintjing had geposteerd.

Om de ingezeetenen bij de gemelde rivier de Maronde, zooveel mogelijk, in staat te stellen zich verder teegens alle vijandelijke aanvallen te kunnen beschermen, hadden wij hun, op hun daartoe met allen aandrang gedaan verzoek, ter leen afgestaan drie p. kanons van 8 m en drie pees van 4 m , met derzelve toebehooren, onder voorwaarde, dat de hoofden aldaar het voormeld kanon na de blokkade zouden moeten restitueeren.

§ 15. Dan, tot ons bijzonder leedwezen ontvingen wij bereids den 18 van die maand de facheuze tijding, dat de vijand zich van dat geschut had weeten meester te maken, zonder dat die ingezeetenen zich daartegen, hetzij uit vrees, dan wel door verraad, hadden verzet.

§ 16. De Heer Gouverneur Generaal zond wel direct den, op ontvangst van UEd. H. A. secrete missive van den 1 July 1799 tot Gecommitteerden tot en over de zaaken van den inlander aangestelden Pieter

Engelhard naar derwaarts, om een allernauwkeurigst onderzoek te doen naar den geen of geenen, die daarvan de oorzaak waren geweest; dan vermits de vijandelijke chaloupen bereids ongestoord aldaar af- en aanvoeren, en de wijkmeesters en hoofden der Campongs aldaar weigerden zich aan den gemelden Gecommitteerden te vertoonen, ten einde van het voorgevallene een nauwkeurige opgaaf te doen, zo konden wij niet anders veronderstellen als dat dezelve met den vijand heulden, en deze veronderstelling is sedert niet dan al te zeer bewaarheid geworden.

§ 17. Er wierd dus een detachement militairen met vier veldstukken naar het landgoed Tjilintjing, aan de gemelde Maronde ten westen grenzende, afgezonden, ten einde die ontrouwe ingezeetenen in bedwang te houden, en des noods te kunnen straffen, en om tevens den vijand den indrang verder landwaarts in te beletten; en toen vervolgens van dien kant een aanhoudend kanonvuur wierd gehoord, wierd dit detachement noch versterkt.

§ 18. Intusschen waren alle de aangewende poogingen, om door zachte middelen deze opgezeetenen aldaar van hunne verkeerde handelwijze terug te doen koomen, vruchteloos. Slechts een gedeelte begaf zich weeder onder de gehoorzaamheid van de Compagnie, en wierd van daar verwijderd, maar de overigen hadden zich onder de protectie van het aldaar liggend vijandelijk schip begeeven en waaren dus openlijk de Compagnie afgefallen.

Wij verzoeken omtrend deeze zaak, die in haare gevolgen zo na-deelig zoude hebben kunnen zijn, ons aan het voorschreeven dachverhael te mogen refereeren, en zullen daarbij noch alleen voegen, dat onze naar Tjilintjing afgezonden troepes door het sterk kanonvuur van het vijandelijk schip, dat daar lag, verplicht wierden te retireeren, vermits zij hierdoor aldaar aan een continuerend vuur geexponeerd, zonder den vijand enig nadeel te kunnen toebrengen, die zich wel wachtte van zich aan de wal te waagen en zich vergenoegde met zijn nieuwe vrienden, de voormelde Maronders, daartoe te gebruiken, die ook onder zijne bescherming, de bazaar van dat land en de daarbij zijnde wooningen in den brand staaken, en vernielden. En buitendien zouden die troepes door een langer verblijf aldaar ook gevaar gelooopen hebben afgesneeden te worden, dewijl de schepen aan die zijde het land zeer nabij konden naderen, en alle passage tusschen Tjilintjing en deeze hoofdplaats beletten.

§ 19. Wij naamen hierop in de schriftelijke consideratien van de respective hoofdofficieren, welke krachtdaadige middelen in het werk zouden kunnen worden gesteld, om den vijand het landen op Tjilintjing en de Maronde, en verder om de Oost, en het indringen van de bovenlanden te beletten, en dien conform besloten wij den 23 October, de aan handen zijnde militaire macht niet te verdeelen, als enkel geschikt, ja zelfs nauwlijks toereikend, ter defensie onzer reeds zo uitgebreide linie, en bepaalden ons, buiten eenige andere maatregelen van minder belang, om den vijand, die nu van Tjilintjing en de daar omstreeks geleegen stranden meester was, het verder doordringen landwaarts in te beletten, door het doen posteeren van een detachement militairen op Toegoe, zuidwaards van Tjilintjing geleegen, zijnde een Campong door Inlandsche Christenen bewoond, en een gelijk detachement te plaatzen tusschen Toegoe en de veldschans Meester Cornelis, bij of omtrend het land Poelo Gadong; schoon de uitkomst naderhand heeft doen zien, dat zulks gelukkig niet nodig was.

Intusschen hadden wij aan alle in- en opgezeetenen en eigenaars van landerijen en suikermoolens bij en omstreeks het Oosterzeestrand boven de Maronde geleegen, permissie verleend om batterijen aan de rivieren, waar hunne landerijen en molens het naast aangeleegen waren, voor hunne reekening te doen opwerpen, mits daarvan bevoorens kennis geevende, en de plans daarvan door ons zouden zijn goedgekeurd, met belofte van de zodanigen, die daar toe geneegen mogten zijn, met al het nodige buiten de manschappen te zullen adsistceeren; hoezeer ook daarvan sedert geen gebruik is gemaakt geworden.

§ 20. Om eenen toegang landwaards in te vinden, dan wel om zich meester te maken van de monden der rivieren ter bekooming van versch water, zijn door den vijand bij herhaling ook tentamens gedaan beoosten het Crawangsche, dan echter met geen reussite, doordien wij daartegen de noodige praecautien zo veel ons mogelijk was genomen hadden, en ook tot dat einde derwaarts hadden afgezonden den Gecommitteerden tot en over de zaken van den inlander Pieter Engelhard. Wij kunnen echter daaromtrent in geen afzonderlijk verslag bij deezen treden, omdat wij dan te langwijdig zouden moeten worden, en neemen dus de vrijheid ons te gedragen

aan het door den gemelden Gecommitteerden op den 25 October j.l. deswege gediend bericht, te meer daar wij op zijne verrichtingen in dezen niet te remarqueeren hebben gevonden, maar dezelve hebben geaprobeerd.

§ 21. Wij ontvingen inmiddels raporten, dat de vijand het voornemen zoude hebben om met een sterke macht van gewapende chaloupen benevens eenige inlandsche vaartuigen van de ontrouwe ingezeetenen van de Maronde, te zamen met dat volk, de rivier van Pakkies, of andere daaromstreeks liggende rivieren, in te dringen; en dewijl daardoor de inlandsche commandant der Sumbawaneesen Abdulla, die zich aldaar met zijne vaartuigen bevondt, groot gevaar liep van in 's vijands handen te vallen, vonden wij ons verplicht den voormelden commandant op den 20 October te qualificeeren, om wanneer hij door eene vijandelijke overmacht mocht worden aangevallen, en het op Pakkies voornoemd niet langer zoude kunnen houden, alsdan de aldaar opgeslagen rijstpakhuisen in den brand te steeken, en met zijne onderhebbende manschappen zich zo goed mogelijk te redden.

§ 22. Noch dienzelfden dach is de genoemde Commandant in der daad met eenige gewapende vijandelijke vaartuigen, zo der Engelschen als die van het volk van de Maronde, slaags geweest in de spruit Gudong boven Cawang; en schoon het hem gelukte eerst twee derzelve af te slaan, heeft de overmacht van den vijand nochtans dien ongelukkigen uitslag gehad, dat hij, na het verlies van eenige manschappen en het bekomen van eenige geblesseerden, is moeten overgaan zijne gewapende vaartuigen te laten zinken, en het rijstpakhuis op Tjabang Boengin in den brand te steeken, en vervolgens de wijk overland naar de veldschans Tanjong P'ocra te nemen.

§ 23. Door het laten zinken van die vaartuigen was daar mede ook verlooren gemaakt het daarop zijnde geschut, en dewijl van de veldpost Tanjong Poura eenige stukken waren geemployeerd tot armeerung van eenige dier vaartuigen, zo heeft de Heer Gouverneur Generaal direct orders doen stellen, om twee stukken van 8 en van 6 ponden weder naar die veldpost af te zenden, onder escorte van een commando van 30 koppen Wurtembergsche militairen, die bereids daags bevorens derwaarts ten voorschreven einde waren geprojecteerd.

§ 24. Ook wierd de luitenant colonel der genie von Lutzow ook

noch naar die post gecommandeert, om aldaar het nodige te bewerkstelligen, om den vijand, indien hem de lust bekruipeu mogt van tot daartoe door te dringen, kragtdadig tegen te gaan.

§ 25. Dan, ten einde den vijand met eenig vooruitzicht te verplichten van zijne onderneemingen op onze kusten af te zien, was het eindelijk ook onvermijdelijk geworden, om tegens de met den vijand te zamen ageerende opgezeetenen aan de Maronde middelen van geweld in het werk te stellen, en daardoor het verder toeneemen van den aanhang van zeker tot den vijand overgelopen hoofd van de Maronde, zijnde de lieutenant Tayo, op een kragtdadige wijze tegen te gaan; wjl de intusschen, uithoofde van onze zwakheid, noch beproefde zachte middelen om dezelve van hun misdadig en trouwloos gedrach te rug te doen komen en zich weder onder de gehoorzaamheid van de Compagnie te begeeven, alle zonder eenig succes waren afgelopen, en ook de voornoemde Tayo niet te achterhalen was geweest. Mitsdien besloten wij den 30 October ter executie te doen leggen het plan, dat daartoe bereids door den Heer Gouverneur Generaal met deskundigen was ontworpen, en waarvan het commando over de voorzegde expeditie bereids opgedragen was aan den Majoor der arthillery von Jeetz.

§ 26. Ondertusschen stelden wij een praemie van een duizend gecartelde ducations voor dengceen of geenen, die den voornoemden inlandschen lieutenant Tayo, of een zijner complices, den inlandschen capitain Gombang en den priester Sauban, zouden weeten machtig te maaken, dan wel van het leeven te berooven, mits in het laatste geval zulks zoude komen te blijken — en met belofte aan hen die tot de medeplichtigen van den gemelden Tayo behoorden, en de voormelde boosdoeners of een derzelver zoude weten machtich te worden dan wel het leeven te beneemen, dat boven de gemelde praemie aan hen zoude worden geremitteerd en kwijt gescholden de straf, die zij anders bij apprehensie zouden hebben verdiend, en buitendien de vrijheid aan die geenen die slaaven mogten zijn.

§ 27. Dan, toen wij op den 1 November daaraan ontvingen een door den Commandeur van Bantam Beynon neevens zijn brief van den 30 Oct. bevorens overgezonden beantwoorde verpraaybrief van het Deensch Schip Tuburg, capitain J. H. Boyd, die den 3 July van Madras en den 24 Aug. daaraan van Malacca herwaards was ver-

trokken, waarbij ons bleek dat er waarlijk den 3 July voormeld te Madras een vloot had gereed geleegen tot eene expeditie, en die beezig was geweest met water en provisie in te neemen, hetgeen nu niet anders konde doen veronderstellen als dat die expeditie voor deze hoofdplaats geprojecteerd was, en schoon de gemelde capitain teevens had te kennen gegeven, dat in het laatst van Augustus van Poelo Pinang op Malakka het naricht was gekomen, dat die expeditie daags voor dies vertrek zoude zijn afgedankt, zo kon ons deeze nadere tijding nochthans niet dan zeer onzeeker toescheinen; en daar wij dus in het eerste geval dagelyks een vijandelijke vloot hier te gemoet moesten zien, oordeelden wij geraaden, ten einde onze door ziekten zozeer verzwakte macht van defensie niet te verdeelen, van de afzending van de gearresteerde expeditie te surcheeren, te meer, dewijl door den Heer Raad extraordinair Engelhard intusschen was voorzien in het verder accompleteeren der Inlanders en Slaaven op de Maronde, door naar derwaarts te hebben afgezonden 5 Compagnien Inlanders van een hondert koppen ieder uit de respectie kampongs rondsomme Batavia, voorzien met schietgeweeren en pieken, om de weegen naar de Maronde te bezetten, en de correspondentie met de binnenlanden mitsgaders het gaan van booswichten naar derwaarts te beletten, en bij het afkoomen van inlanders en slaven van de Maronde, dezelve te apprehendeeren en naar herwaarts op te zenden, ter nadere examinatie.

§ 28. En zodanig hebben wij dezelve bezet gehouden tot na het verlaten door den vijand van deeze rheede, waarna direct eenige gewapende vaartuigen zijn afgezonden om dezelve van de zee kant in te sluiten, met dat gevolg dat het grootste gedeelte der achtergebleeven complices van den voormelden lieutenant Tayo, die bij het vertrek der Engelzen met de vaartuigen, waarmede hij zich bij dezelve gevoegd heeft, niet zijn kunnen worden weggevoerd, in handen gevallen en geapprehendeerd zijn geworden.

§ 29. Op de van gemelden Heer Engelhard te dien sujette gevorderde consideratien, zo omtrend de wijze waarop het geschiktst een onderzoek zoude kunnen geschieden naar al hetgeen op de voormelde Maronde is voorgevallen, gedurende het aanweezen der Engelzen, en der schuldigen daaraan, als wat in het werk zoude kunnen en dienen te worden gesteld, om ten allen tijden de plaats

te doen getuigen van het door de opgezeeten en aldaar gepleegd ver-
raad, hebben wij, daar een justitieel onderzoek niet alleen van geen
effect zoude hebben kunnen weezen in een zaak als deze, maar
ook veel te langwijlig zoude hebben moeten vallen, en buitendien aan
te veele inconveniënten zoude onderhevig geweest zijn, conform de
door Zijn Ed. bij de voormelde consideratien, die wij de eer hebben
nevens deezē te voegen, gedaane propositien, — de geappreheende
en in deezē schuldig bevonden vrije inlanders, door Zijn Ed. bij een
notitie opgegeeven, zomeede den bij dat rapport voorkomenden in-
lander Madjut nevens den wijkmeester van Cabantandan Djeynon in
de ketting laten klinken, om naar Banjoewangie te worden ver-
zonden, ten einde aldaar voor de kost te arbeiden en voor altijd
verbannen te blijven, en den Javasche Ministers hebben wij gelast
dezelfen op Banjoewangie voornoemd onder een goed op- en toezicht
te doen houden, en geenen daarvan uit de ketting te laten klinken
dan nadat het genoegzaam zal zijn gebleeken dat zij zulks door
een goed gedrag verdienen, uitgenomen echter dezulken, dewelke
als hoofden van het gem. verraad moeten aangemerkt worden en
bekend zijn gesteld bij eene aparte notitie, en dezelve voor altijd in
de ketting te laten blijven.

§ 30. Voorts hebben wij de bij eene notitie insgelijks bekend ge-
stelde en nader bij dat raport voorkomende slaven, in name
Talana en Basso, in de ketting doen klinken, en in het ambachts-
kwartier alhier plaatzen, om aldaar voor altijd aan de gemeene werken
te arbeiden, uitgenoomen de daarop bekend staande twee kleine
jongens toebehoorende den vaandrich Noje, die wij aan het collegie
van scheepenen dezer stad gelast hebben publiek te laten verkopen.

§ 31. En tot een gedenkteeken van dit verraad, hebben wij tevens
besloten het buitengerecht op de voorn. Maronde te verplaatzen, en
voor altijd geinterdiceerd dat daar ooit ofte immer iemand weder
zal mogen wonen, terwijl ten dien einde de alhier woonachtige par-
ticuliere eigenaars van huizen aldaar zijn gelast dezelve te laten
afbreeken, en voor zover die toebehooren aan dengeenen die met
de Engelzen zijn gevlucht of thans gescuurd zijn, hebben wij
Scheepenen voormeld almeede gelast dezelfen voor den afbraak te
verkoopen, het rendement daarvan en van de bovengemelde slaven
te doen strekken in mindering of voldoening der schulden der eige-

naars, en van het overschietende aan ons opgaave te doen; voorts om alle goederen door den lieutenant Tayo, Bappa Jatima en anderen van de Maronde uitgeweekenen achtergelaaten, in sequestratie te neemen en te venduceeren, en het rendement insgelijks tot het voors. einde te laten dienen, en om van dit alles ons behoorlijk raport te doen, ten einde over het overschietende nader te kunnen disponeeren.

§ 32. En om eindelijk de zaaken in dien omtrek weder te herstellen en op een beeteren voet te brengen, hebben wij den Gecommitteerden tot en over de zaken van den inlander Pieter Eugelhard opgedragen, met de meest mogelijke accuratesse eene zielsbeschrijving te formeeren van alle de opgezeetenen van de Maronde Poelo en de kleine Maronde, mitsgaders van alle de bewoonders van de onderscheiden Moaras van de Crauwangsche rivier en die van de Bacassy, en vooreerst besloten alle de voornoemde inwoonders en opgezeetenen te stellen onder een Hoofd, waartoe de Heer Raad extraordinair Engelhard is verzogt een geschikt en vertrouwd persoon aan ons voor te dragen, zoveel mogelijk van een dier plaatzen, en voor denzelfven eene instructie te willen formeeren waarnaar dat hoofd zich in alle gevallen zal moeten reguleeren, en voorts ook op de beide Marondas en in de onderscheiden Moaras mindere hoofden aan te doen stellen, uit vertrouwde lieden bestaende, die onder het eerstgemeld gemeen hoofd zullen moeten staan, en aan denzelfven gesubordineerd zullen wezen.

§ 33. Buiten het voorgevallene met de gem. ingezeetenen van de Maronde, is de rust en veiligheid in de Bataviasch omme- en boven-landen gedurende de eerste weeken na de verschijning van den vijand zelfs boven verwachting geconserveerd gebleeven. Dan eindelijk vertoonde zich in hare nadeelige uitwerking de bekende onverdraagzaamheid, die er tusschen de Chineezzen en Inlanders heerscht, en in den beginne ontstoken wierd door eenige inlandsche vagabonden, die sommige Chineezzen op een der bazaars in de boven-landen van het hunne beroofden, en weldra tot geweldadigheeden tusschen beide deeze natiën oversloeg, vooral aan de westzijde dezer hoofdplaats op de landen aan de rivier de Tji-dani gelegen; en wel zodanig dat daaruit tusschen dezelfven als een binnenlandsche krijg ontstondt, en wij ons in de verplichting hebben gevonden, na het vertrek van den vijand, een militair commando naer die contrijen

af te zenden, hetwelk dat gelukkig gevolg gehad heeft dat door den Heer Raad extraordinair van Indië, Nicolaus Engelhard, die zich daarmede wel derwaards heeft willen begeeven, zonder middelen van geweld te hebben gebruikt, daaraan een gelukkig eind is gemaakt, en de rust onder de Chineezen en Inlanders weder is hersteld geworden, zoals dit UW. H. A. nader zal kunnen blijken uit het ampel raport dat door ZEd. daarover bij ons is ingebracht, en hetgeen wij de eer hebben Hoogstdezelfen ten dien einde bij deezee aan te bieden.

§ 34. En zowel als de verrichtingen in dezen van den gem. Heer Engelhard in het generaal door ons ten vollen zijn goedgekeurd, hebben wij ook Zijn Ed. bedankt voor de in deezee genoome moeite.

§ 35. Terwijl wij met opzicht tot de bij dat raport voorkomende door Zijn Ed. gemaakte schikkingen met den Aria van Tangerang, om den opgezeetenen welke door die commotie geleden hebben, in staat te stellen om hunne voorige bedrijven weder bij de hand te kunnen nemen, den Gecommitteerde tot en voor de zaken van den inlander Pieter Engelhard gelast hebben, nauwkeurig toe te zien en te waaken dat hieraan promptelijk werde voldaan.

§ 36. Daar ons daarbij ook bleek, dat de inlanders even zowel als de Chineezen en deze laatsten weder even zowel als de eersten vijandelijkheden tegens elkanderen bedreven hebben, zonder dat de hoofdaanvoorders daarvan zijn kunnen worden opgespeurd, is het ons ook best voorgekomen, deeze zaak hierbij te laten berusten.

§ 37. Doch wij hebben den voorm. Aria van Tangerang echter, zowel als den resp. inlandsche commandanten die Compagnieslanden in bezit hebben, mitsgaders den onderscheiden eigenaren van landerijen en den eigenaars en huurders van suikermolens, ten serieuste doen gelasten door een goed op- en toezicht over de ingezeetenen en bewoonders hunner landerijen en molens te waaken, dat gelijke parthyschappen en verregaande wanbedrijven als de Chineezen en inlanders nu onlangs tegens elkander bedreeven hebben, niet meer koomen plaats te vinden, en denzelven aanspreekelijk verklaard voor alle de nadeelige gevolgen die uit het niet stiptelijk naakomen dezer order zullen voorkoomen, en dus ook voor alle nadeelen die de goede in- en opgezeetenen daardoor zullen koomen te lijden.

§ 38. Dan wij hebben vooreerst noch moeten uitstellen te dispo-

neeren over de middelen, waardoor het rooven, moorden en plunderen in de Bovenlanden zoude kunnen worden teengegaan, en den Heeren Raaden extraordinair Wiesse, Engelhard en van IJsseldijk verzogt alle mogelijke spoed te willen maaken met het indienen der van Hun Ed. bij diversche besluiten verzochte consideratiën, omtrent de invoering van eene beetere politie in de Bovenlanden.

§ 39. Hierboven hebben wij aangehaald, hoe wij verpligt zijn geweest te móeten afzien van het voorneemen om tegen de ontrouwe ingezetenen aan de Maronde middelen van geweld te gebruiken.

§ 40. Op de bekoome tijding van de op Madras in gereedheid gebragte expeditie, en terwijl wij die ieder oogenblik te gemoet zaagen, ontwaarden wij eenigen tijd daarna dat des vijands oogmerken zich alleen scheenen te bepalen tot de blokkade dezer rhede, en dat die niet lang meer zoude worden aangehouden.

Hiertoe gaf het eerst aanleiding de op den 4 Nov. aan ons geschreeven missive door den Commandant der vijandelijke schepen, H. L. Ball, waarbij dezelve ons te kennen gaf, dat verscheiden krijgsgevangenen van onze natie gemaakt door het eskader van Zijner Majesteits schepen onder zijn bevel, hem instantelijk gesolliciteerd hadden ontslaagen te mogen worden, op hun woord van eer, dan wel door uitwisseling van Britsche onderdanen, als zijnde veelen van hun ziek door gebrek aan die ververschingen, welke hij, Ball, niet in staat was geweest hun te geeven; met verzoek om antwoord op voormelden brief en om te mogen weten, of wij de bovengemelde krijgsgevangenen wilden ontvangen, en op welke voorwaarden, en dat, indien het onze aprobatie wegdroeg om voormelde krijgsgevangenen te ontvangen, dezelve dan op donderdach daaropvolgende naar Batavia zouden gezonden worden.

Ons antwoord daarop was, dat dit zijn gedaan voorstel door ons met veel genoegten wierd geaccepteerd, en wij hetzelfde aanmerkten als een blijk van zijne menschlievendheid; doch dat wij thans geene Britsche krijgsgevangenen hebbende, ons ook buiten staat bevonden om andere voorwaarden dienaangaande te proponeeren, als ons te verplichten, om in steede van de gemelde terug te zenden gevangenen een gelijk getal van dezelfde qualiteit op vrije voeten te zullen stellen en aan zijne natie over te geven, zodra ons die in handen zouden koomen, en wijders dat wij ons verplicht reekenden hem kennis te

moeten geeven, dat zich bij ons als Engelsche krijgsgevangenen bevonden drie matroozen, die voor eenigen tijd van een Engelsch schip in de bocht van Anjer achtergebleeven waren; doch dat wij onkundig of die lieden bij toeval achtergebleeven of wel gedeserteerd waren, swarigheid moesten maaken die aan hem af te geeven, tenzij met toezegging dat zij geene straf erlangen zouden, indien zij zich aan desertie mochten hebben schuldig gemaakt.

§ 41. Onze krijgsgevangenen wierden vervolgens den 6 Nov. des morgens aan het waterkasteel aangebragt, neevens een nadere brief van den voornoemden capitain, waarbij ons bleek dat dezelve op hun woord van eer ontslagen waren, tot tijd en wijlen er eene uitwisseling van Britsche onderdanen van dezelfde rang en distinctie konde plaats hebben, en dat hij, capitain, ten opzichte der gemelde drie matroozen zich aan ons verlangen op zijn woord van eer onderwierp, en dat, wanneer zij zich aan geene zeerooverijen hadden schuldig gemaakt, hetwelk zo tegenstrijdig was met het recht der volkeren, hij dezelve niet zoude straffen; waarop wij dan ook geen swaarigheid gemaakt hebben die aan hem af te geeven, in uitwisseling tegens een gelijk getal van onzen krijgsgevangen.

§ 42. De aan ons teruggezonden perzoonen, door den vijand krijgsgevangen gemaakt, hebben bestaan in een capitain-lieutenant militair, een capitain-lieutenant ter zee, twee lieutenants militair, een onderchirurgijn, een bootsman, een timmerman, een cadet, een kwartiermeester, een volontair, twee passagiers en tien matroozen, benevens een vrouw en drie kinderen.

§ 43. In het verondersteld op handen zijnde vertrek der Engelzen vonden wij ons sedert nader versterkt, toen wij op den 9den Nov. moesten zien, dat zij de op de eilanden Onrust en de Kuiper staende gebouwen door het vuur vernielden en de op het eerstgem. eiland gevonden wordende kraan en molen nevens dies beschocijing ende het aldaar gezonken 's Compagnies schip de Graaf Cobentzel, en eene gelijke verwoesting den elfde daaraan op het eiland Edam aanrichten, en tevens al hetgeen op het ciland Hoorn zich bevond dedden verbranden.

§ 44. Eindelijk verliet dan ook de vijand met zijne schepen en gemaakte prijzen den 12 Nov. teegens neegen uren des morgens deze rhee, stellende zijn cours een weynig om de Oost, en daarna

om de Noord en Noord ten Oosten bij den wind op, zodat hij om vier uren na den middach bereids uit het gezicht was.

§ 46. Wij zagen daarop vervolgens de Deensche en Americaansche schepen, die gedurende deeze blokkade door den vijand achter de linie zijner schepen waren gehouden, des achtermiddachs weder aan de wal komen leggen, except enz. enz.

§ 82. Uit hetgeen wij tot dusverre hebben aangehaald zal UWEd. H. A. zijn gebleeken de invloed, welke de verschijning van een vijandelijke macht alhier op den inwendigen staat van zaaken deezer Colonie gehad heeft; en in die situatie hadden wij reeden van ons te moeten voorstellen, dat dezelve niet minder zoude werken op de onderscheiden inlandsche betrekkingen, waarin de Compagnie zich op dit eiland bevind, uithoofde van de bij den inlander wel bekende geringe macht die de Compagnie zówel ter deezer hoofdplaats, als elders hier in Indie is overgebleeven. Dan, desnietteenstaande zijn wij ten dien opzichte volkomen gerustgesteld door de ontmoette veelvuldige blijken van goede gezindheid, trouw en verknogtheid aan de Compagnie zoowel bij de beide Vorsten van Java als den Koning van Bantam, de Sultans van Cheribon, den Prins van Madura en de onderscheiden Strandregenten op Java en die der Jaccatrasche en Preanger bovenlanden; en zelfs boven verwachting hebben wij ondervonden, dat het aanzijn des vijands geene de minste nadeelige, sensatie bij dezelve heeft verwekt, maar zij daarentegen als om strijd hebben meedegewerkt, om Compagnies belangens in dien critieken tijd te helpen ondersteunen en bevorderen.

§ 83. De Keizer, zowel als de Sulthan van Java, hebben ook direct op de ontvangst der tijding van de gemelde verscheining des vijands alhier, hunne hulptroepen bijeengebragt en marschvaardig gehouden; doch wij hebben echter daarvan geen gebruik gemaakt, omdat die in onze linie van defensie met geen nut te employeren zouden zijn geweest.

§ 84. Daarentegen is het met onze goedkeuring geweest, dat de Pangerang van Sumanap zijn zoon, den Majoor Aria Perto Coesoemo, met eenig volk naar herwaarts heeft laten overgaan, vermits daarvan beeter partly getrokken konde worden; te meer daar de vaartuigen die tot hun transport zouden gebruikt worden, tevens dienden tot den vervoer van rijst. De gevaaren echter waaraan de vaar-

tuigen geëxponeerd zouden zijn geweest om in 's vijands handen te vallen, toen de passage zo nauw bezet was dat geen klein vaartuig meer hier konde aankomen, hebben ons den Heer Java's Gouverneur doen aanschrijven om, zodra de voormelde Major op Samarang zoude zijn aangekomen, denzelven met het bij zig hebbend volk naar Cheribon voort te zenden, en aldaar tot nader order te doen verblijven, en om voorts bij den gem. Pangerang verder daarheen te dirigeeren dat dezelve het bataillon dat op Sumanap lag, en met het geweer geëxerceerd was, ten spoedigsten ter assistentie deezer hoofdplaats naar Cheribon afzende, alsmeede 50 koppen van de daar mede zijnde compagnie artilleristen, en dezelve tot onze nadere order te Cheribon voornoemd te laten vertoeven. Dan sedert het vertrek der vijandelijke schepen, zijn de eerstgem. manschappen met den voorn. Majoor hier aangekomen, en het voorn. bataillon is met de gem. artilleristen bereids uit den Oosthoek herwaarts vertrokken.

§ 85. De Panumbahan van Madura heeft niet minder zijn geneegendheid en goede intentie doen blijken, door, bereids voor de aankomst der Engelzen, uitboofde van het gebrek aan Madurasche militairen en de moeyelijkheeden om recruten aan te werven voor de alhier dienstdoende bataillons, zijn oudsten zoon de Radeen Tom-mongong Mangcoe Diningrat herwaarts te zenden aan het hoofd van wel zeevenhonderd man; en om van onze zijde Zijn Hoogheid ook ons genoeg te doen blijken over zijne aanhoudende ijver voor 's Comp^{ie}s. belangens, en om hem des mogelijk noch nader aan dezelve te verbinden, hebben wij ingevolge zijn aan den Heer Gouverneur Generaal gedaan verzoek, gemelden zijnen zoon benoemd om Hem bij zijn Hoogheids overleiden in het regentschap van Madura te succederen, onder toevoeging intusschen van den titel van Pangerang. Tot deeze benoeming zijn wij noch des te eerder overgegaan, zo uithoofde van het goed karakter van dien jongen Prins en zijne verknogtheid aan de Comp., als omdat een bijzonder goede uitwerking hebben moest, gelijk die dit ook gehad heeft, op de zich hier bevindende militairen zijner natie.

§ 86. De schaadens en nadeelen die intusschen de Maatschappij door deeze blokkade zijn toegebracht, zijn veele, en onderscheiden particulieren hebben ook daardoor niet weinig geleden.

§ 87. Veele en wel de meesten derzelven, hebben zich na het

vertrek van den vijand, bij ons vervoegd met requesten, waarbij zij met het meest empressement verzoek gedaan hebben, om eene billijke scha-vergoeding deswegens te mogen erlangen. Alle deze requesten hebben wij gesteld in handen van eene afzonderlijke commissie uit ons midden, ten einde een exact onderzoek te doen, en vervolgens ons te dienen van raport hoedanig het met die verzoeken geleegeen is en welke reflectie daarop naar billijkheid zoude kunnen en dienen geslaagen te worden; en wij zullen de eer hebben den uitslag hiervan nader aan U WEd. H. A. ter kennis te brengen.

§ 88. Al het tot hertoe gedetailleerde hoopen wij dat bij UWEd. H. A. als toereikende zal worden aangemerkt, om Hoogstdezelven genoegzaame kennis te doen draagen van al het voorgevallene hier ter hoofdplaatze gedurende den tijd van wel omtrent twaalf weken, dat de vijand deze rheedee heeft geblokkeerd gehouden, en wij vertrouwen tevens, dat hetzelfde UWEd. H. A. nader overtuigd zal hebben, dat onze situatie en dus ook die van de Maatschappij in deze gewesten van dien aard geworden is, dat zonder eene aller-spoedigste krachtadige ondersteuning het meer dan te onderstellen is, dat ons Vaderland eindelijk daarvan de geduchtste gevolgen zal moeten ondervinden. Wij gevoelen niet dan te wel, hoe grievend het UWEd. H. A. vallen moet, dat wij Hoogstdezelven onophoudelijk over deze zo onaangenaame materie onderhouden, daar wij overtuigd zijn, dat UWEd. H. A. niets hartelijker verlangen dan onze herhaalde verzoeken gehoor te kunnen geven, en ons dus op de beste wijze te redden uit de gevaaren die ons omringen, en ons als in het verschieft vertoonen de rampzaligste gebeurtenissen, die wij buiten dien te vreezen hebben. Dan wij zijn ook zeker dat UWEd. H. A. wijze van denken te edel, te billijk is, dan dat die ons zulks ten kwade zoude kunnen duiden, en wij verzoeken daarom ook al het veelvuldige dat wij hieromtrent bij onze brieven aan UWEd. H. A. successive hebben onder het oog gebragt en te kennen gegeven, met alle de dringende instantiën die wij ten dien aspecte ons onvermeidelijk verplicht gehouden hebben Hoogstdezelven te moeten doen, te mogen houden als waaren die bij deezen herhaald. Want waarlijk, WelEdele Hoog Achtbare Heeren! het waater is aan de lippen, en een spoedige gelukkige vrede of een noch tijdig voldoende ontzet zijn alleen in staat om ons te behouden, en het zoude onver-

antwoordelijk zijn Hoogstdezelfen dit niet rondborstig te verklaaren.

Wij bevelen UEd. H. A. dierbare perzonen en s' Compagnies belangen in Godes veilige hoede.

IV. Compagnies Navale Magt van zoodanige schepen als er onder dato deeses zich alhier in 'tland bevinden:

'T scheepje de Patriot	Ingekomen A°	1784.
Packetboot de Kraay (naar Ternate) . . .	" "	1793.
Brik de Beschermer	" "	1794.
" Goede Trouw	" "	} 1787.
" Vrouw Jacoba	" "	
" Maria (naar Cheribon)	" "	

Batavia, P° Januarij A° 1801 ¹.

(w. get.) Z. van Hek.

V. De Gouv. Gen. en Raden van Indie aan den Aziatischen Raad.

Batavia, den 31 Januarij 1802.

WEd. II Achtb. Heeren.

Wij hebben enz.

Uit UEd.H.A. missive van 29 Julij hebben wij gesien, dat differente berichten UEd.H.Achtb. hadden doen opmaken, dat zeer tegen hare intentie de uitzending van den van hier gedeserteerden Raad extraord. Wegener op nieuw de fakkel van tweedracht onder de Leden dezer Regeering ontstoken had. Dan, het zij ons vergund, daar wij bij onze vorige brieven den invloed vertoond hebben, dien de gemelde uitzending op de gesteldheid van zaken in deze colonie gehad heeft, ons daaraan te mogen gedragen, zonder ons te verstouten van eenigzins te beoordeelen in hoever andere berichten omtrent plaats hebbende tweedracht onder ons als onse brieven zelve geloof-

¹ Vg. Deel XI, N°. LVII.

waardig zijn geweest, als onkundig zijnde welke berichten UEd.H.A. daarmede hebben bedoeld. De door U ons daarbij tevens op het hartelijkst gegeven vermaning om alle tweedracht te laten varen en harten en handen ineen te slaan ter verhoeding van den anders gewissen ondergang der eenigste belangrijke bezitting, die aan het Gemeenebest is overgebleven, heeft bij ons den indruk verwekt die HDez. zich daarvan met recht hebben kunnen voorstellen, gelijk UEd.H.A., zoo wij vertrouwen, dit indertijd genoegzaam zal komen te blijken uit onze sedert genomen resolutien. Inmiddels verzeekeren wij UEd.H.A., dat er thans onder ons eene zoo volmaakte eensgezindheid en harmonie zijn heerschende, dat daarvan in de tegenwoordige zoo twistvolle tijden mogelijk weinig voorbeelden gevonden worden. Niet weinig heeft daartoe ook moeten medewerken het voorbeeld van toegevendheid, dat UEd.H.A. hebben daargesteld, om de eendracht tusschen de Leden dezer Regering te herstellen, met aftezien van het voorgestelde doel der vereeniging van het Commissariaat voor den Inlander met de waardigheid van Raad van Indie, en dus den burger Wegener te ontslaan van zijne post van Commissaris. Wij betuigen onze diepe verplichting voor dit zoo sprekende blijk van UE.H.A. gunstige genegenheid voor deeze Colonie in het gemeen en voor ons in het bijzonder . . . . .

Met opzicht tot de door UE.H.A. bij missive van 13 Maart 1800 gevoede hoop, dat door het afgaan van nader secours voor de Fransche zeemacht naar Isle de France, ook min of meer nut ter verdediging onzer bezittingen zou kunnen getrokken worden, moeten wij UE.H.A. met leedwezen informeeren, dat wij daarvan verstoken gebleven zijn; en de berichten van daar bij brief van den Gouv. Gen. Magalon van 28 Dec. 1800 melden ons, nopens de van daar gevraagde onderstand met geweren en andere behoeften van oorlog, dat de finantiën aldaar nauwelijks voldoende waren om de arsenalen en hetgeen noodig was tot verdediging van hun eiland in goeden staat te houden, en er dus geene middelen bij hen aanhanden waren om ons eenige directe assistentie te doen toekomen . . . . .

Ons is tot dusver noch niet geworden UE.H.A. missive van 6 Maart 1800, vermeld bij Hd. brief van 14 Aug. van dat jaar, waarbij de komst van een corps Zwitsersche troupes gemeld was. Inmiddels zullen wij echter bij aankomst van dat corps het noodige gebruik

maken van de aanschrijving bij Hd. laatstgem. missive, om de tractementen van de officieren met die van de nationale troupes op een gelijken voet te brengen ¹. . . . .

Dat deeze hoofdplaats in het gepasseerde jaar bevrijd is gebleven van nieuwe attaques der Engelschen, schrijven wij toe aan het gemaakte emplot van hunne bijeengebrachte macht te Trinconomale en vervolgens ook in de Roode Zee. Wij zouden alzoo, door deeze voor ons bijzonder voordeelige omstandigheden, buiten eenig bezoek van vijandelijke schepen op onze kusten gebleven zijn, en het geheele jaar ongestoord in het transport van rijst van Java na deze hoofdplaats, schoon tegen enorm hooge vracht en assurantie, hebben kunnen voortgaan, ware tot ons leetwesen niet voorgevallen dat in de gepasseerde maant October op de hoogte van Tajoe door het Engelsche linieschip de Centurion genomen en weggevoerd was het door de Comp. ingehuurde particuliere schip „Anna Margaretha” en de mede-ingehuurde Deensche brik „Holstein”, te zamen ingehad hebbende 400 coijangs rijst, behalve twee barken en twee mindere vaartuigen van particulieren, die van de Samarangsche reede zijn weggevoerd, en nog een particuliere pantjalling op de reis van Samarang naar Sourabaja. . . . .

Wij hebben ons in geen kleine verlegenheit gevonden met de in U.E.H.A. brief van 3 Febr. 1800 te kennen gegeven verwagting, dat door ons reeds zoude gezorgd zijn om aan den nieuwen Keizer van China die bewijzen te geven van eerbied en deelneming in zijne komst tot den troon, welke de omstandigheden medebrengen, wijl die omstandigheden en 's Comp. finantiën ons volstrekt belet hebben, vooralsnog daaromtrent het noodige te bewerkstelligen. Het was ons dus aangenaam, kort daarop Uwe aanschrijving van 13 Maart te ontvangen, waarbij U.E.H.A., uit aanmerking dat de tegenwoordige omstandigheden wellicht niet zouden toelaten een convenabel geschenk aan gen. Keizer te doen aanbieden, ons gelieven te qualificeren, bij

¹ Bij missive van 6 Maart 1800, had het O. I. Comité aan de Hooge Indische Regering met de noodige omzichtigheid mededeeling gedaan der voorgenomen uitzending van aangeworven troepen voor de Indische dienst, over Barcelona, naar Batavia. Deze troepen hadden een deel uitgemaakt van het Spaansche leger, dat thans op voet van vrede gebragt was.

Zie verder Sillem, Het leven van Joh. Valckenaar, II, blz. 115—131.

gem. Keizer behoorlijke representatiën te laten doen, dat nl. de staat van zaken in Europa niet gedooft voor alsnoch een bijzonder bewijs te geven van hoogachting, gelijk anders ontwijfelbaar zoude geschieden, maar dat men verhoopt daartoe eerlang in staat gesteld te mogen worden door het opdagen van betere tijden. Daarom hebben wij de Cantonsche bedienden gelast te zorgen, dat de gemelde representatiën bij den Keizer vanwege UEd.H.A. gedaan worden. .

Wij maken van deze gelegenheid gebruik om UE.H.A. te verzeeken, dat wij niet zullen nalaten indertijd te voldoen aan Hd. gedane aanbeveling om zooveel mogelijk alles te observeren wat in acht genomen moet worden, bij eene eventuele evacuatie van de thans in possessie van den vijand zijnde buiten-comptoiren. Ten einde daaromtrent geen verzuim te begaan, hebben wij, in de hoop van een spoedigen algemeenen vrede, last gegeven de bijzondere aanschrijvingen te dien subjecte te colligeren, in afwagting tevens van UE.H.A. toegezegde nadere dispositiën ¹ . . . . .

Daar UE.H.A., op de betoogde noodzakelijkheid door de Gecombin. Vergadering, beslooten hebben om de administratie van zaken in deze gewesten op den tegenwoordigen voet te laten tot den vrede, en wij hierin een blijk van Hd. vertrouwen hebben aangetroffen, betuigen wij daarvoor onzen welmeenenden dank . . . . .

De door UE.H.A. toegezegde, van hier gevraagde koperen muntgoederen voor alsnog niet ontfangen hebbende, solliciteren wij UE.H.A. ons daarvan met de eerste gelegenheid te willen voorzien. Ondertusschen gaan wij voort met de aanmaking van de Japansch koperen noedmunt van één en twee stuivers-stukken. Dan is daarvan weder moeten worden afgezien, door het wegblijven van het in 1798 naar Japan gezonden schip, toen daarmede heeft moeten worden gesurcheert tot de aankomst van het schip in 1799 . . . . .

Het heeft ons tot genoegen gestrekt dat UE.H.A. onze handelwijze met het gouvernement van Isle de Franco, op het gedane aanzoek tot het admitteren van een hunner Agenten of Representanten, wel hebben gelieven te approberen; terwijl wij niet twijfelen of wij zullen daarvan in het vervolg bevrijd blijven ² . . . . .

¹ Zie Meinsma II, 1 bl. 9.

² Vgl. Deel XII, bl. VII, noot 2.

De vaart en handel der Amerikanen op deeze hoofdplaats blijft bij aanhoudendheid continueren. Dan, wij zullen ingevolge U.E.H.A. verlangen, de commerciële onderhandelingen met dezelve niet verder extenderen, dan de omstandigheden volstrekt vereischen. Om verder te voldoen aan Hd. begeerte om van tijd tot tijd geïnformeerd te worden van hetgeen omtrent den handel met de vreemde neutrale schepen alhier voorvalt, hebben wij de eer U.E.H.A. bij deze te informeeren, dat zich op den 9 Januari 1801 aan ons geadresseert heeft de captain van het Noord-Amerikaansche schip „Samuel Smith”, met verzoek eene lading te mogen ontvangen van 1000 pic. suiker en het overige in koffij. . . . . Den 5 Mei van het gepasseerde jaar heeft de waarn. Directeur Gen. aan ons voorgesteld, en dien conform hebben wij alstoen bepaald, aan de hier ten handel komende vreemdelingen voor hunne retourladingen afstaan:

4/8	gedeelten koffij,
3/8	„ suiker en
1/8	„ peper,

dan wel 1/2 koffij en 1/2 suiker, — na verkiezing.

Conform deeze bepalingen, hebben wij aan George O'hee, captain van het Amerikaansche schip „Joseph”, eene lading suiker ten vervoer naar Mascate afgestaan; terwijl wij den Heer Direct. Gen. gequalificeert hebben een contract met hem aantegaan, om van daar amfioen mede te brengen tegen rds. 1000 zilvergeld de kist, mits zijnde deugdzame Patrassche, Benarasche of andere daarmede gelijkstaande, houdende 125 w netto iedere kist . . . . . Onder toezegging om bij retour van Mascate en aanbreng van amfioen, eenlijk eene lading koffij voor zijn retour naar Amerika te zullen kunnen erlangen. . . . In diervoegen hebben wij ook noch op den 11 Aug. 1801 aan den supercarga van het Amerik. schip „Rose” eene lading suiker uit Comp. voorraad afgestaan, mede ten vervoer naar Mascate, onder toezegging van eene volle lading koffij, bij retour van daar met amfioen of contanten . . . . .

In het gemelde gepasseerde jaar zijn noch maar alleen door de Amerik. schepen „Mercury”, „Hancock” en „China” en de Moorsche schepen „Oesim” en „Cadirie” aangebracht 127 kisten amfioen, en verkocht geworden ten bedrage van rds. 356,731, waarop gewonnen is rds. 219,560 . . . . .

Daar U.E.H.A. hebben uitgesteld zich te verklaren op het door ons bedeelde omtrent de gesteldheid der Jacatrasche Bovenlanden, ... mogen wij niet nalaten bij deeze gelegenheid ter geëerde kennis te brengen, dat de Heeren Wiese en Engelhard benevens de Raad-extr. van IJsseldijk gedient hebben van hunne consideratiën die materie betreffende, en dat wij na resumtie van dezelve goedgevonden hebben de finale dispositie daarop uittestellen. Intusschen is de Gecommitteerde over de zaken van den Inlander Pieter Engelhard door ons gelast, met overleg van deskundige inlanders, nategaan den presenten staat der scholen in de Bovenlanden alhier, op wat wijze die aldaar ten meesten nutte van den Inlander zouden kunnen en dienen te worden ingericht, hoe groot het getal derzelve dient te wezen en waar dezelve dienen geplaatst te zijn, hoedanig daarvoor bekwame en deuchtzame leermeesters zullen kunnen worden verkregen, en wat middelen best in het werk te stellen zijn om een toereikend fonds te verkrijgen, waaruit die leermeesters een bestaan zal kunnen worden toegevoegd. Voorts hebben wij aan het College van Heemraden opgedragen het doen formeren van eene accurate kaart der Bovenlanden boven Weltevreden, enz. . . . .

Ingevolge de door wijlen den Heer Gouverneur Generaal ¹ schriftelijk gedane voorstellen, is op den 4 Maart vastgesteld geworden, dat de tegenwoordige Bazaars in den omtrek en de Bovenlanden van Batavia, bestaande in de volgende:

om de *oost*: Tjilintjing, Poulo Gadong, Pondok Gedé, Bacassy en Tjilingsi,

om de *zuid*: Weltevreden, Mr. Cornelis, Tanjong, oost en west, Tjimangies, Tjibienong, Buitenzorg, Tanna Abang en Labak Poelies,

om de *west*: Parrang Corret, Assam, Tangerang en Grinding, — zullen zijn en gehouden worden voor marktplaatsen, die daartoe gerechtigd zijn; doch dat derzelve getal niet zal mogen worden vermeerderd . . . . .

Dat voor altijd zal zijn geïnterdiceerd het houden van Warongs door particulieren in de Bovenlanden, zooals op de landen Sampia,

¹ Van Overstraten was den 22 Aug. 1801 overleden; en voorloopig door Siberg opgevolgd.

Tjipaminkies, Tjitrap, Tjibienong, Preang-Parang, Panjang en elders ongepermitteerd gehouden zijn . . . . .

Dat er in de Bovenlanden geene bepaalde bijeenkomsten zullen mogen gehouden worden, gelijk thans onder den blooten hemel of onder een boom geschiedt, ter in- en verkoop van goederen en buffels.

Dat zal blijven stand houden en mitsdien gepersisteerd worden bij de gemaakte bepaling omtrent de heffing van de gerechtigheden van Comp. domeinen op de voorn. marktplaatsen. . . . .

Dat van geene landsproducten, paarden en buffels alleen uitgezondert, eenige tol zal mogen geheven worden. . . . .

Dat het Collegie van Heemraden in het opzicht over de Bazaars zal blijven, volgens placcaat van 23 April 1776. . . . .

Dat voorts alle de bovengemelde bepalingen ingang zouden nemen met primo January van dit jaar . . . . .

Ingevolge de door U.E.H.A. verleende permissie, ... is ons op 10 Nov. van het gepasseerde jaar door den supercarga van het Pruissische schip Henriette overgelegd de aan zijne principalen, het huis van commercie van Cl. Tholen te Emden, gegeven concessie om alhier op wissel te mogen opnemen de somma van f500,000.— of de waarde van dezelve in spetie, om met hetzelfde schip naar China te mogen uitvoeren. Wijl de gem. supercarga daarbij geen verzoek gedaan heeft om dien uitvoer werkelijk te effectueeren, hebben wij daarvan alleen aanteekening gehouden, in het voornemen U.E.H.A. eerbiedig te vertoonen het nadeelige daarin voor deze colonie gelegen, gedurende de presente omstandigheden.

Wij vleijen ons dat U.E.H.A. zich daarvan en van de onmogelijkheid om in den aanstaande aan verdere zoodanige permissiën tot exportatie van contanten te kunnen defereren, zullen overtuigd houden, wanneer Hh. de omstandigheden deezer colonie van nabij betrachten, en nagaan dat, om de zaken gaande te houden, de waarde van het roulerend capitaal aan papieren geld moet worden gesoutincerd door eene evenredige circulatie van contanten, waardoor het in den handel niet dan moeilijk of onmogelijk wordt gemaakt de contanten, welke de Compagnie bij den verkoop van producten komt te vorderen, aan haar te kunnen voldoen, en haar dus in staat te stellen tot het doen van inkoop, die met geen papieren van crediet geëffectueerd kunnen worden, en waarom dan ook se-

dert den oorlog met de meeste rigueur gewaakt is tegen den uitvoer van contanten; met dat goed gevolg, dat sedert een geruimen tijd de agio op het papieren geld bij de Compagnie gefixeerd is kunnen worden op 15 pCt. Dan, dit zou geen langer stand kunnen houden bij het toestaan van eenigen noemenswaardigen uitvoer van contanten, en vooral op wissel genegotieerde gelden; daar toch in andere gevallen, als het was voor aangebragte koopmanschappen en voornamelijk voor aangebragte amfoen, de handel aan den anderen kant weder eenigzins wordt te gemoet gekomen, en de Compagnie het voordeel toegebragt om door den verkoop van zoodanige koopmanschappen, en vooral als wij ons bepalen tot dien van amfoen, een gedeelte rouleerende papieren van crediet in haar kas terug en dus uit de circulatie te brengen, waardoor hetzelfde op de rijzing der agio geen zoo directen invloed kan hebben. Terwijl het overigens ligt is nategaan, dat als eenmaal het crediet van het papieren geld zoodanig verminderde, dat Compagnie's dienaren, welke meest daarmede betaald worden, daardoor merkelyk kwamen gedrukt te worden, zulks eene misnoegdheid zoude te weeg brengen, waarvan de gevolgen niet zouden te berekenen zijn. . . . .

Met genoegen hebben wij uit U.E.H.A. missive van den 14 Sept. 1800 gezien, en betuigen wij onzen nederigen dank, dat de door ons op den 12 Dec. 1799 uitgevaardigde Publicatie tot geruststelling van alle dienaren en ingezetenen, en tot wegneming van alle verkeerde begrippen dat de leer van Vrijheid en Gelykheid in 's Lands Indische Possessiën niet kan worden geïntroduceerd, Hd. goedkeuring heeft mogen wegdragen ¹. Niet weinig tot gerustheid en tot onze bijzondere satisfactie heeft ons gestrekt, dat ook U.E.H.A. het gedrag heeft bevreemd van de heeren Raden Mom en van Riemsdijk, door de waerachtige oogmerken van het toenmalig Comité zoo verkeerdelyk te hebben geëxpliceerd en zich verzet te hebben tegen de door ons bij voors. Publicatie genomen maatregelen . . . . . Wij mogen ons vleijen dat, vermits de verdeeldheden onder ons sedert een geruimen tijd verminderd zijn, zoodanig dat dezelve voor het tegenwoordige moeten gehouden worden voor geheel gecesseerd te zijn, dit naricht U.E.H.A. volkomen zal geruststellen, vooral daar

¹ Zie deel XII, blz. LXIV, LXV en 428,9,

hetzelve volmondig door ons word beleden, en wij reeds hebben mogen ondervinden dat dit voorbeeld den besten en meest gewenschten invloed op de gemoederen van de gemeente gehad heeft; zoodat wij, van dien kant beschouwd, in merkelyk minder onaangename positie van zaken ons bevinden, als er wel tijdvakken bevorens geweest zijn. . . . . "

Vla. „Kort vertoog” van den Gouv. Gen. Siberg, omtrent het „Bericht” van D. van Hogendorp.

Te veel verkleefd aan het plaatselyk bestuur en de inrichting van 's Comp. bestaan in Indiën, en waarop het in deze meest aankomt, op het eiland Java, moet ik wraken alles wat met zooveel ophef beschreven is bij zeker „Berigt”, door Dirk van Hogendorp gedagteekend Delft, Xber 1799, te meer hetzelve in zich vervat chimerique denkbeelden, onwaarheden en valsche opgaven, naar het schijnt ingerigt om het gemeen te misleiden, ... alles en alleen om . . . . zich een naam te maken, en met het niet onwaarschijnlijk oogmerk om te worden aangezocht ter uitvoering van plans, die geen ander bestaan vinden dan in de hersens van den schrijver, ... en waarbij hij, van Hogendorp, dit op zich nemende, niets verliest, wyl volgens zijn voorstel alles op tijd werken moet, en . . . . daarna niet weêr te herstellen zoude zijn door anderen, die hem kwamen op te volgen, en aan welke alechter de schuld zou worden gegeven van de mislukking.

Dat er verbeteringen op Java te maken zijn, heb ik altoos geposeerd, en ik kan mij te dien opzigte gerustelyk beroepen op den presenten Gouverneur Engelhard; maar dat men die zou moeten zoeken en uitwerken volgens het voorstel van den Heer van Hogendorp, is eene volstreckte onmogelykheid. . . . Ik verwonder mij zelfs hoe de Heer van Hogendorp, die immers den Javaan kent, uit zijn pen heeft laten vloeijen, om de landen aan en onder de Javanen uit te deelen, ten einde daardoor uitbreiding der culture uit te werken.

Ik stel voor zeker, dat, wil men het project volgen, Java van minder belang in den aanstaande zijn zal, wanneer men van de

plaatselijke manier van inrigting komt af te gaan. Voor deze stelling vertrouw ik tot genoegzaam bewijs te verstrekken eene bedaarde overweging van het volgende:

1°. dat de Javaan veel te lui en te traag is, dan dat hij immer meer doen zal dan noodig is en volstrekt vereischt wordt tot zijn geringe levensonderhoud;

2°. dat hij door het opleggen van contingenten nu nog als 't ware gedwongen word tot den arbeid;

3°. dat, gesteld al eens dat hij zijne producten vrij ter markt brengende daarvoor hoogere prijzen erlangde, zoo zou hij na evenredigheid van die ontvangst, nog meer dagen in ledigheid doorbrengen, als volstrekt geene van al de behoefkens kennende welke aanleiding tot een kostbaarder levenswijze geven, en ook niet voor zijn nageslacht zorgende, als vermeenende dat het ook dezen aan geen rijst ontbreken zal. Dit word zonneklaar bewezen door de woest en braak liggende landerijen, die sommige inlanders in eigendom bezitten;

4°. zou men, als een gevolg van dien, binnen kort woest en ledig vinden liggen die uitgedeelde landen, welke nu nog als 't ware bij wijze van verplichting bebouwd worden;

5°. dat de gevolgen van dien zeer zeker zullen bestaan in een vrijwilligen of wel gedwongen ofstand, overdragt of verkoop van de aan hen uitgedeelde Landerijen, tegen de schandelijkste prijzen, zoo niet aan Chineezee, dan aan deze of gene Europeanen, welke langzamerhand als kleine vorstjes regeeren, en diezelfde Javanen aan banden leggen zullen, knellender dan die van hunne tegenwoordige regenten onder het toezigt van de Comp., behalve dat men dan ook van zoodanige landerijen, die veelal tot vermaak van den bezitter dienen zullen, geene groote verwachting hebben kan, wanneer hij met behulp van den vrijen Javaan de cultuur moet voortzetten;

6°. zal het plan over geheel Java werken, zooals uit het opgegeven getal vijf millioen zielen op te maken is, welke middelen zijn er dan voorhanden om den Vorsten van Java en den Koning van Bantam die maatregelen te doen goedkeuren? Zullen ook de Vorsten van Cheribon en de Panembahan van Madura, mitsgaders de respectieve srrandregenten en hunne uitgestrekte familiën zich dit alles, in weerwil van de subsisterende contracten, laten welgevallen? Ik denk voorzeker neen, en dat om het plan volkomen uitvoeren,

absoluut noodig zijn zal eene onderwerping door kracht van wapenen, ja zelfs eene vernietiging van hun geheele bestaan, ten einde de landen bij wijze van verdeeling te kunnen uitgeven.

Een oorlog zou dus vooraf moeten gaan, die jaren lang duren kan, onnoemelijke schatten kost, Java van ingezetenen berooft, en den inzaam ten minste 20 jaren verachterde. Hoe weinig ons dit convenieert, begrijpt een ieder ligtelijk, die den veegen staat van ons vaderland van nabij kent.

Ik kan niet ongemerkt laten voorbijgaan hetgeen met zooveel ophef verzekerd word op pag. 82 van het „Berigt”, alwaar de schrijver, van de Bosschen en den Scheepsbouw sprekende, zegt dat die genoegzaam zijn om in korten tijd eene aanzienlijke oorlogsvloot te bouwen, en daarenboven zooveel koopvaardij-schepen als men noodig heeft; — daar het integendeel zóó ver van daan is, dat de regeering sedert langen tijd herwaarts zich verplicht gevonden heeft eene bepaling te maken voor den particulieren aanbouw van een klein getal barken, chaloupen en pantjallings, uit eene gegronde vrees dat de Javasche houtbosschen anders eerlang zullen uitgekapt wezen. Hoe slecht generaliter met die bosschen is gesteld, word gevonden bij de jaarlijksche rapporten van den opneem en de patria'sche brieven, mitsgaders bij de successieve genomen besluiten der Hooge Regeering tot conservatie der bereits in eene bedenkelijke situatie verkeerende Jati-bosschen.

Dit haal ik hier alleen aan om te doen zien, welke staat te maken is op de overige uitgaven, als zijnde meer of minder van hetzelfde allooï, en naar het schijnt alleen ingericht om onkundigen te misleiden.

Wat betreft de culculative berekening van inkomsten, te vinden in het tweede Deel, Bijlagen, deze is van geen meerder gewigt; bij overweging dat die zullen moeten voortvloeien uit den inzaam van al de producten, als daarbij voor den uitvoer na Europa en elders zouden moeten worden geleverd door een getal van 5 millioen menschen, die zich op het eiland Java zouden bevinden.

Voor zoover ik weet, heeft er tot nog toe geene preciese volkstelling plaats gevonden, en dus zou ik beschroomd zijn dit met zekerheid te wederspreken. Dan, wanneer men het land kent, en hoe weinig het Bantamsche nevens de Bataviasche en Preanger-Bovenlanden bevolkt zijn, zoo komt het twijfelachtig voor, dat het geheele

eijland Java, Madura daaronder gerekend, 5 millioen zielen in zich bevat. Gesteld echter dit getal wierd op het geheele eijland gevonden, hoevelen zijn daaronder niet ongeschikt tot den landbouw?

Ook schijnt de schrijver niet bedacht geweest te zijn op de levensmiddelen, die tot voeding van zoovele millioenen zielen dienen moeten. Daar de Javaan zeer zeker, door den anderen hoofd voor hoofd gerekend, in het jaar noodig heeft $3/20$ Coijang rijst, zoo zal daarvoor moeten worden aangeplant eene hoeveelheid van 750.000 Coijangs. Hierbij behoort ook het zout, dat men niet veel minder kan stellen dan op 24 g in het jaar per hoofd, hetwelk komt uittemaken eene quantiteit van 120 millioen ponden.

Bij deze twee voorname artikelen, onberekenlijk voor het bestaan der Javanen, verlangen zij echter nog Spaanse peper, gedroogde visch of vleesch, en een weinig groenten, mitsgaders de bij allen zonder onderscheid gebruikt wordende sirie of betel, tot welker voortbrenging ook menschenhanden worden gevorderd.

Hoe velen, na dit alles, dan zullen overschieten, bekwaam en afgezonderd tot het cultiveren van handelsproducten, is iets dat niemand met eenige zekerheid kan bepalen; maar het is dwaasheid een vergelijk te maken tusschen Java en St. Domingo. 450,000 neger-slaven zullen en kunnen meer doen dan $2\frac{1}{2}$ millioen Javanen, daar de eersten met geweld tot den arbeid verplicht en gedreven worden, terwijl de tweeden niets meer doen dan hun goeddunkt, en dat is weinich, overeenkomstig hun vadzigen en luie aard, die hen tot niets verder aanspoort dan tot de zorg voor hetgeen hun op den dag van den arbeid dienen moet tot een volstrekt levensonderhoud.

Daar nu het eiland Java nimmer of ooit beantwoorden kan aan den ophef die daarvan word gemaakt, en ieder onbevooroordeelde het land kennende, dit zal moeten toestemmen, zoo blijft de vraag, welke zekerheid zal de koopman hebben bij een directe vaart en handel op Java, daar hij nimmer zal kunnen staat maken op een genoegzaam retour en om volgens de gestelde in- en verkoopprijzen toereikende winsten te behalen, zelfs niet wanneer de inzaam van Coffy boven het onmogelijke wierd gebragt van 100 millioen ponden; alzoo in dien gevalle de prijs van de coffy aanmerkelijk dalen moct, tot nadeel teffens van onze Coloniën in de West-Indiën. Ten minste, men heeft om die reden weleer geoordeeld, dat 10 millioen pond

Java Coffy genoegzaam was om den marktprijs niet te zeer te doen dalen door overkropping, zooals dit het geval zijn moest, wanneer het een waarheid is dat de consumptie in Europa niet meer dan 150 millioen ponden komt te bedragen, en dat daartoe voorheen andere vreemde volksplantingen, als die der Francen, Engels en Deenen, meer dan $\frac{2}{3}$ gedeelten kwamen te fourneren.

Zoo enz.

Batavia, den 19 May 1802.

(w. get.) J. Siberg.

VII. „Consideratien van den Directeur Gen. A. H. Wiese, over de werkjes van Dirk van Hogendorp”, met de „Annotatiën” van Gijsbert Karel van Hogendorp.

.....

Het voorwerp dezer memorie bepaalt zigt dus eeneljk tot het onderzoeken en beschouwen van het politicq en commercieel stelsel, door den Heer van Hogendorp, in 't werkje voorhanden, voor deeze gewesten en wel bijzonderlijk voor 't eiland Java, in voorslag gebragt, van de gronden waarop 't zelve rust, en van de onderscheidene gevolgtrekkingen welke door deezen schrijver uit zijn sijsthema afgeleid worden.

Dit zij genoeg ter inleiding; en nu in materie tredende, beginnen wij, zooals de schrijver, met

Java.

Een gedeelte van dit eiland, namelijk Batavia en hare Omme- en Bovenlanden, of 't zogenaamde Koninkrijk Jaccatra, het Cheribonsche, de Noord-Oostelijke strand-provincien en de Oosthoek, behoort en staat onder de onmiddelijke beheering der Maatschappij. De Keizer en Sulthan, onder wie de Bovenlanden verdeeld zijn, zijn wel is waar ook hare Leenmannen, doch de macht deezer Vorsten, de situatie hunner Staten in 't hart van 't land, maken hen zelfs voor hunner Opperheer gedugt; het Bantamsche is, onder alle betrekkingen, minder belangrijk, waarom deszelfs Koning meer ondergeschikt en

afhanglijk aan en van de Compagnie is, welke tot zijnent veel gezag uitoeffent.

Van Java's vruchtbaarheid kan bijna niet te veel gezegd worden, ofschoon, zoals overal, dit niet op alle strecken eeven toepaslijk is; desnietteenstaande is de populatie, hoewel in zommige districten meer dan in anderen, over 't algemeen genomen, niet naar gelang van de vruchtbaarheid des terreins.

Java, Madura en de Cangeansche eilanden bevatten volgens de beste berichten en opgaven, naauwlijks drie millioenen inwooners, als zijnde 't resultaat van d' ongeveere opneem der bevolking van zommige Provinciën, 't welk alléén de maatstaf is waarna dit onderwerp met eenige graad van zekerheid kan berekend en beoordeeld worden; waarom men dan ook kan verzeekeren dat de opgave des Heeren V. H. als of dezelve vijf millioenen zoude bedragen, eeven zoverre van de weezenlijkheid verwijderd als van waarschijnlijkheid ontbloot is.

Het character der Javanen is, zooals dat van alle onbeschaafde volken, lui, vadzig en zorgeloos, en, zooals dat van alle bewooners der verzengde luchtstreek, jaloers, wraakgierig en wellustig. Nimmer zijn ze onvoorzien van moordgeweer, zij wreeken zig gemeenlijk op eene verradelijke en arglistige wijze: dat dit de hoofdtrekken hunner inborst zijn, kan niemand beeter weeten dan onze schrijver, die echter de noodzaaklijkheid schijnt gevoeld te hebben deeze waarheden te ontzenuwen, om zijne geposeerde stellingen en daarop rustende propositien te doen anneemen en smaakelijk te maken.

De inlandsche regeeringsform heeft indedaad veel overéenkost met het leenroerig stelsel, waaronder geheel Europa te voren zuchte, en aldáár in eenige rijken nog in volle kracht bestaat en werkt; hetzelfde is onrechtvaardig, en vooral ten uiterste drukkende en bezwarende voor den gemeenen man, die daardoor noch over zigzelve, noch over zijn eigendom beschikken kan, ja als 't ware geen eigendom heeft. Deeze waarheid vordert geen betoog; de geheele vernietiging van dit sijsthema, in de landen onmiddelijk onder onze beheering staande, word door den Heer V. H. in voorslag gebracht, bij proponeerd teevens hetzelfde door eene andere regeeringsform te doen vervangen, die tot grondslagen zoude hebben:

Eigendom van land,
 Vrijheid van persoon,
 Vrijheid van handel,
 Afschaffing van alle heerendiensten en personeele verplichtingen, en
 Uitoefening van een goed en onzijdig recht.

Dit ontwerp is het dan ook, waarover de teekenaar zig hoofdzakelijk geroepen acht zijn gevoelen aan den dag te leggen en zijne denkbeelden te suppediteeren.

Het is een op ondervinding berustende reegel, dat de geest van een volk vatbaar en rijp wezen moet voor alle zoodanige veranderingen en revoluties, die men hetzelfde wil doen ondergaan, zo meede dat die revoluties en veranderingen in hunzelve een character van algemeene rechtvaardigheid dragen moeten, en gevolgiijk dienen gecombineerd te weezen op de onderscheidene belangen der differente volksklassen; eindelijk, dat de staatkundige en andere betrekkingen van zoodanig land en volk als de voorwerpen van deze speculaties zijn, daarbij niet behooren of kunnen uit het oog verloren worden.

De teekenaar vermeent dat om zulk een stelzel als dat 't welk thans het onderwerp deezer discussien is, intevoeren, eenen zeekeren graad van beschaafdheid bij het volk vereischt word, die men te vergeefs bij de Javanen zoude zoeken. Onze schrijver wil niets minder dan een volk, door hem zelven als slaven afgeschetst, niet trapsgewijze, maar éénsklaps, tot een staat van civiele vrijheid voeren! Wanneer en wáár is het mogelijk geweest diergelijke revoluties daar te stellen, zonder dat de volksgeest er eenigermate toe voorbereid was, zonder dat als 't ware de natuur medewerkte?

Het zoude ongetwijfeld weinig moeite kosten den Javaan te doen begrijpen, dat hij voortaan meester van zijn perzoon en tijd was; dan daar-uit volgt nog niet dat hij juist naar de stelling van den schrijver, 't een en ander ten nutte zoude aanwenden, dat hij minder hardnekkig zijne oude gewoonte en zeeden zoude aankleven; in 't kort, dat hij zijnerzijds de voorwaarden waarop deeze weldaden erlangd en genoten worden, zoude vervullen; althans zijne teegenwoordige wijze van bestaan rechtvaardigd noch berechtigd zulke verwagtingen niet, en wat men ook met grond moge zeggen van de hoofdoorzaken der luiheid, vadzigheid en zorgeloosheid der inlanders, het is daarom niet minder waar dat hun character en hunne

zeeden deeze plooi gekreegen en genoomen hebben, en dat het bezwaarlijk zo niet ongerijmd zoude weezen, diergelijke menschen juist door zodanige middelen te willen herscheppen, als eene strekking schijnen te hebben deeze ondeugden en gebreeken nog meer te koesteren.

Te vergeefs wil de Hr. V. H. de inrichtingen door de Engelschen in de West van Indiën gemaakt, als een bewijs voor de uitvoerlijkheid van zijn stelsel en voor de richtigheid zijner gevolgtrekkingen aanvoeren. Immers deeze landen waren van onheugelijke tijden af aan door beschaafde volken bewoond, wier nakomelingen voor de instellingen eener maatschappelijke orde om zoveel te meer bereekend waren, wjl zij daarvan nimmer zijn afgeweeken. De Engelschen behoefden niets meer dan de natuur te gemoet te komen: wij zouden dezelve geweld moeten aandoen; ja het schijnt, in dit anders zo gezeegend land de geestvermogens der menschen uitdoven en verminderen. De afstammelingen der Europeanen alhier strekken daarvan tot een onweederspreekelijk en droevig bewijs. Te willen onderstellen dat ten dien opzichte het klimaat minder nadeelig op de oorspronkelijke bewooners werkt, zoude zo veel weezen als de ondervinding te willen logenstraffen. Deeze redenen bedaard overweegende, zal men bevinden dat niets ongegronder zijn kan dan de suppositie, dat zulk eene plotselijke, onvoorbereide vrijstelling of emancipatie van menschen, ongewoon door hun zelve te handelen of te denken, terstond hunne herschepping zoude te weege brengen, en hun alle de banden en plichten der samenleving doen nakomen en gevoelen. Men zoude de waarschijnlijke gevolgen van zulk eene omwenteling veel nader komen, vaststellende, dat de zoodanige welke al geen misbruik van deeze standverwisseling maken mogten, dog niet verder dan aan 't voldoen hunner geringe behoeften zouden denken, en geenzints die nijverheid en dat vernuft aan den dag leggen, waarvoor zij door onzen schrijver als vatbaar opgegeeven worden.

Toen verscheidene gewesten in Europa successivelijk het drukkendste juk der leenroerige regeeringsform, namelijk de personeele dienstbaarheid, afwierpen, bleeven toch de houders der leenen in 't bezit hunner landen, welke zij dáár, zoowel als hier, van den Opperheer wierden verstaan in leen te bezitten. De Compagnie heeft onbetwistbaar het recht, zodanigen Regent, die in de provin-

cien, onder hare onmiddelijke beheering staande, zig haar onwil of ontevredenheid heeft op den hals gehaald, van zijnen post te ontzetten, door een ander te doen vervangen en naar gelang van zaken te straffen; maar dit sluit nog niet in, dat zij over die leengoederen als eigenaar zoude kunnen disponeeren, en dezelve naar welgevallen onder de inwoners verdeelen, ten minsten zodanig een inbreuk op 't geen de Regenten en mindere Hoofden als hun wettig eigendom en als hunne onvervreemdbaare voorrechten aanmerken, zoude, uit den aart der zake, de heevigste teegenkating van hunne zijde ontmoeten, en niet, zo als de schrijver zegt, door ijver, werkzaamheid en goed overleg kunnen daargesteld worden. Indedaad, het ware misdadig te willen verheelen, dat eene inrichting op de ruïne van zoovele bevoorrechte perzoonen en familien gegrond, zoude kunnen plaats grijpen zonder van hunne zijde eene openbare of heimelijke tegenwerking te ontmoeten, waarvan wij hierna de mooglijke gevolgen breeder beschouwen zullen en tragten te ontwikkelen; zijnde onze bedoeling nu eenelijk te betogen dat zulk eene inbreuk op 't geen eene zekere classe van ingezeetenen, door een onheugelijk genot daarvan, als haar wettig eigendom aanziet, en deszelfs noodwendige resultaten, niet wel met de billijkheid en rechtvaardigheid kan overeengebracht worden.

Het getal dezer bevoorrechte perzonen, die wederom onder differente classen gerangschikt worden en onder verscheidene benamingen bekend zijn, is zeer aanmerkelijk, en bedraagt welligt een agtste gedeelte der bewooners deezes eilands. De daarstelling eener algemeene territoriale verdeeling zoude hier de onmogelijkheid meedevoeren die menschen eenigermate voor 't verlies dat zij daardoor zouden komen te lijden, te dedommageeren of te compenseeren; wijl het in den arbeid hunner onderhorigen is dat zij een middel van bestaan vinden, 't welk aanstonds zoude komen op te houden zo ijder met een zeker stuk lands in eigendom, teevens over zijn persoon en tijd naar welgevallen kon beschikken. In 't afgetrokken beschouwd, is 't zeker eene hardigheid, dat een gedeelte der maatschappij ten kosten en door den arbeid der overige leeden van dezelve gevoed wordt en zijn bestaan vind; dan dit heeft min of meer, onder andere couleuren en op eene andere wijze, in alle zelfs in de welgereegeldste Staten plaats.

Eene usurpatie die zoo oud is dat haren oorsprong zig in de onmeetlijkheid der eeuwen verliest, word eindelijk een recht, zowel voor hun welke het eene verplichting oplegd, als voor dezulke die in 't bezit daarvan zijn. Dit op eens te willen vernietigen, en, door de onvermijdelijke gevolgen dezer abolitie, die welke de slagtoffers daarvan zouden worden tevens geheel in de elende te storten, kan de toets aan de reegelen der billijkheid, naar 't oordeel van den teekenaar, niet wel doorstaan. Wij zullen nu overgaan te considereeren in hoeverre door den schrijver onze algemeene betrekkingen in dit land, en onze meer bijzondere met de Keizer en Sulthan, bij zijne ontwerpen geraadpleegd en in 't oog gehouden zijn.

Eene zulke geheele verbazende ommekeer van zaken, als uit d'invoering van het door den Hr. V. H. in voorslag gebragte systema zoude voortvloeien, moest noodwendig te gelijk met eene algemeene gisting in de denkbeelden der opgezeetenen gepaard gaan; terwijl van diegeenen welke daardoor tot d'opoffering hunner eigendommen en tot de vaarwelzegging hunner voorrechten genoodzaakt zouden worden, met eeven zoveel grond te verwagten is dat zij zig door overéenstemmende belangen en door eene gelijke nood, als 't ware van zelve, tot een ligchaam waarvan de onderscheidene deelen uit dezelfde principes werkzaam zijn, zouden te zamen voegen, en veroorzaken dat men overal een individueele en collective wederstand van de bevoorrechte classen zoude ontmoeten; ofschoon hiervan de gevolgen niet te berekenen zijn, kan men toch met bijna wiskunstige zekerheid heevige onlusten die, geheel of gedeeltelijk, de tijdelijke verwoesting des lands na zig zoude sleepen, daaruit voorspellen, zonder hierom onzerzijds daartegen ten minsten een eeven zeker vooruitzicht te hebben, dat, vermiddels deeze opofferingen, het bedoelde oogmerk zal bereikt worden; want, het is meestal in zulke tijden dat buitengewoone menschen geleegenheid hebben zig te ontwikkelen, die daarbij, als het zulke geliefkoosde denkbeelden en zulke dierbare belangen geld, minder voor de uitwerkselen van de naijver, haat en trouwloosheid der aanhangers eener zaak waarvan zij als de steunpilaren aangemerkt worden, blootstaan, dan wel in conflicten wier belangrijkheid zig niet zo onmiddelijk doet gevoelen.

De ontwerpen van onzen schrijver bepalen zig, wel is waar, eenelijk tot hetgeen onder de benaming van Compagnies landen en

provincien bekend is zij schijnen dus van deze omwenteling de Rijken des Keizers, van den Sultan en den Koning van Bantam uittesluiten. Ik zegge schijnen, wijl het bezwaarlijk valt te onderstellen, dat de geest en de denkbeelden welke uit zulk eene revolutie moeten geboren worden, niet tot de onderdanen dier Vorsten, die tot hetzelfde volk als de andere Javanen behooren en daarvan door niets te onderscheiden zijn, zouden overslaan; 't welk zig weldra hier of daar doen gevoelen, ontwikkelen en vertonen zoude, en dus deze Vorsten niet alleen voor hunne veiligheid, maar ook voor hunne existentie als zodanig bedugt maken. Dit konde alsdan welligt de leuze zijn om hun, in wier verdeeldheid onze zekerheid bestaat, door een bezeif van het gemeen gevaar te vereenigen, tot hulp en ondersteuning van de misnoegden, welke wij verwagten kunnen dat die veranderingen ons, in onze eigen landen, tot bestrijders zouden verwekken.

Men zegge niet, dat door de hulp van datzelfde volk, om wiens wille dit alles zoude ondernomen worden, wij deze zwarigheden eindelijk of *gemaklijk* te boven kunnen komen; dat zijne geneegenheid voor zijne natuurlijke Vorsten, gestijfd door zijne ingeboore afkeer voor de Europeanen en door de aanbitzing zijner priesters, minder sterk op den Javaan zoude werken, dan de vooruitzigten op 't genot van een goed dat hij niet kent, waarvan hij zig geen bevattlijk denkbeeld maken kan, en 't welk hij dus onbekwaam is naar waarde te schatten. Allen die weeten dat in tijden van verwaring, de groote hoop zelden of nooit anders dan door volksvooroordeelen, of door dwEEPERS, geleid en bestuurd word, zullen met den teekenaar gevoelen, dat zij welke deeze vooroordeelen en dwEEPERS teegen zig hebben, weinig, zelfs in de beschaafste landen, op den bijstand des volks rekenenen kunnen, dat eens in beweeging gebragt zijnde, zijne indrukken van de onderscheidene intriguanten die het zelve beroeren ontvangt, en nimmer vatbaar is door deezen dikken en bedrieglijken slujer zijn weezondlijk belang te onderscheiden of te doen gelden. Het is dus onmogelijk dit onderwerp natedenken en daarbij te blijven stilstaan, zonder te ijzen voor de schriklijke toneelen welke zig als de niet uitteblijven gevolgen van eene diergelijke onderneeming voor de oogen van alle onpartijdigen en deskundigen opdoen; ten minsten zodanig zijn de gewaarwordingen

die de teekenaar ondervindt bij de overweeging en bedaarde beschouwing van de noodwendige resultaten, welke met de ontwerpen van den Hr. V. H. als 't waare onafscheidelijk verbonden zijn.

Dat men al het desweegen reeds gezegde overdenke, en men zal daardoor genoegzamen grond vinden, zonder dat het nodig zij om dit nader te betogen en meer nadruk bij te zetten, op de verwarring en totale omkeering aan te dringen, die eeven zoo noodwendig met eene zodanige territoriale verdeeling als onze schrijver wil invoeren, moesten gepaard gaan.

Om zig hiervan een oppervlakkig denkbeeld te vormen, neeme men aan, dat de bevolking van Compagnies Landen op Java twee millioenen zielen bedraagt, en bepale wijders ijdere familie op vijf perzonen; dan moeten aan 400.000 hoofden van huisgezinnen, 400.000 afzonderlijke stukken grond uitgedeeld worden, op eene oppervlakte die zeeker smal is, maar toch meer dan 200 uren in de lengte beslaat. De onmeetlijkheid en de verbazende omslag van zulk een werk, gevoegd bij 't geen daartoe vereischt wordt, valt te zeer in 't oog om eenige ontwikkeling te behoeven: eene eeven zo grote zwaarigheid zoude het inhebben allen, of de meesten, naar hun genoegen en tot hunne tevredenheid te bedienen. In deze verzengde luchtstreek, zoekt natuurlijk een ieder zig in de nabijheid van eenig lopend water ter needer te zetten: hoe onbekrompener deeze behoefte kan bevreedigd worden, hoe verkieslijker de woonplaats. Alle oorden zijn daaromtrent niet eeven gezeegend; lands-douwen die dit voorrecht niet of in eene geringe mate genieten, zijn daarom weinig geacht; eene meerdere heeveelheid van grond of bevrijding van afgaven kunnen geene compensatie voor de schaarsheid of mocilijke verkrijging deezer onontbeerlijke gerieffelijkheid opleeveren. Allen intusschen hebben niet alleen gelijke aanspraak op 't goede, maar ook op 't beste. Welke veelvuldige oorzaken tot misnoegen, wangunst, haat en verwarring; welke geschikte middelen tot aanblazing en voeding van den wraakgierigen inborst der Javanen! Oude en nieuwe historien leeveren geen voorbeeld op van de verdceling van zodanig eene uitgebreide landstreek onder zulk een aantal menschen; men kan dus niet op grond van dat wat bestaan heeft, de mooglijkheid of onmooglijkheid van dat wat bestaan kan afeiden, hoewel het echter daardoor zoude schijnen, dat zelfs de stoutmoedigste en doorkneedste staats-

mannen voor zulk een ontwerp terug gebeeft hebben. Enkel de gedagte aan alles wat gevordert word om 't zelve gereegeld in werking te brengen, is genoegzaam om aan de uitvoerlijkheid daarvan te doen twijfelen; althans dit is 't geval van den teekenaar, die niet gelooft dat de lessen der ondervinding straffeloos kunnen miskend noch in den wind geslagen worden, en dus, zijne argumenten en reedenen resumeerende, van gevoelen is, dat het systema waardoor de Hr. V. H. het nu existerende wil doen vervangen, in deszelfs hoofdtrekken, geenzints den graad van beschaafdheid, waarop de Javanen staan, hunnen geest, hunne denkbeelden, levenswijze en inborst aangemeeten is; dat men niet tot d'invoering van hetzelfde dan door de vreeslijkste verwoesting en de geweldigste schokken zoude kunnen geraken, vermits het volstrekt beroovend is voor hen die thans in bezit van alles zijn, en gevolglijk een overgang van 't eene uiterste tot het andere zoude weezen, 't welk reeds de billijkheid uitsluit; en overigens, dat het, niet op ons belang, onze macht, noch op onze betrekkingen berekend zijnde, daarom ongepast, onuitvoerlijk en onstaatkundig is.

Dan de wijze waarop de teekenaar over de middelen door den Hr. V. H. tot verbetering voorgeslagen denkt, sluit geenzints de conclusie in, dat, vooral met betrekking tot de administratie van het zogenaamde Java, niet veele nuttige en nodige veranderingen en verbeteringen kunnen en moeten gemaakt worden. Het is maar altwaar, dat de daár plaats gehad hebbende en nog plaats hebbende misbruiken, malversatien en knevelarijen, in hare uitwerkzelen eeven zo nadeelig voor de Maatschappij als voor de Inwooners zijn, en op 't sterkst de attentie van hen die daaraan hulp toebrengen kunnen inroepen; dan het is niet minder zeeker, dat dit kwaad zulke diepe wortelen geschoten en zulke uitgebreide en menigvuldige takken heeft, dat het meer dan palliativen ter geneezing vordert, te meer, aangezien men de hoofdoorzaken daarvan in de gebrekkige inrichtingen zoeken moet ¹. Indedaad, de wijze op welke door de Maatschappij hare dienaren bezoldigd worden schijnt, van hare zijde, eene stilzweigende overéénkomst of toelating te behelzen, vermoge welke

---

¹ Erkenntenis dat het *systema* dient verandert te worden; alsmede gereegelde contributiën, dus contingenten, en geen leverantiën. G. K. v. H.

hare geëmploijeerden, door buitengewone winsten, zo niet zig verrijken, toch een middel van bestaan mogen verschaffen. Deze Regeering kon en kan, onder zodanige omstandigheden, weinig of niets ter afhelping bijdragen; nimmer ontving zij te vooren desweegen een wenk uit 't Vaderland, ofschoon deeze misbruiken dáár zoo goed als hier bekend waren. En dit is waarschijnlijk hieraan toeteschrijven, wijl men ook aldáár reeds ter dier tijd inzag, dat om eene kracht-dadige verbetering intevoeren, het systema waarop men werkte en waarvan men uitging, geheel moest omgesmolten worden; waartoe het veelligt aan lust en moed ontbroken heeft. Alle bediendens op Java, zelfs die welke met het oppertoezigt belast zijn niet uitgesloten, hebben belang in de voortdoring der wangebruiken en ongereegeld-heeden, die door de gewoonte en eene zekere noodzaaklijkheid als 't ware gerechtvaardigd worden. Wanneer de oorzaken van een kwaad bekend zijn, en men waarlijk daaraan hulp toebrengen wil, is het onmogelijk hierin niet gedeeltelijk te slagen, als men er zig ernstig op toelegt; dit is ook op de materie voorhanden toepaslijk. De teekenaar reekent zig niet geroepen noch bevoegd de middelen daartoe voorteslaan; dan hij vermeent dat men alléén van zulk een sijsthema *op den duur* eenig weezenlijk nut en verbetering verwagten kan 't welk in diervoege is te zamen gesteld, en waarvan de onderscheidene takken zodanig op elkander werken, dat het oppertoezigt wederkeerig en onbelemmerd uitgeoeffend worde, ja dat de daarmee bekleedde perzoonen in de weering en het teegengaan van alle ontrouwe en ongeoorloofde handelingen hun belang en voordeel vinden.

Het spreekt van zelve, dat afpersingen van allerlei aart op het ernstigste moeten worden teengegegaan; dat de Regenten, van dien druk bevrijd, en alleen tot geregelde contributien verbonden, het mishandelen en knevelen hunner onderhorigen behoord belet te worden; dat de wet de wederkeerige betrekkingen en verplichtingen van een ieder bepalende, te gelijk in zig zelve de hulpmiddelen teegen de overtreeders medevoeren moet.

Dit zijn, naar des teekenaars gevoelen, de hoofdtrekken welke in een plan tot verbetering dienen gevonden te worden en waarop hetzelfde zoude behooren te rusten; — en dan zij het aan de volgende geslagten overgelaten, ingevalle deeze veranderde inrigtingen den

geest der Javanen meer ontwikkeld, hen voor orde en nijverheid vatbarer gemaakt en hun natuurlijke afkeer voor de Europeanen verminderd hebben, — dan zegge ik, zij het onze nakomelingen overgelaten zodanig verbeterd stelsel intevoeren, als de geest der tijden mogt komen te vorderen en het meest overeenkomstig ons waar belang mogt gevonden worden.

De onderscheidene afdeelingen van Publicq bestuur en administratie, als uitmakende de materialen waarmede ijder staatsgebouw is opgericht, worden nu de afzonderlijke voorwerpen welke zig ons ter afhandeling daarbieden, omme aan eene beknopte, doch juiste en getrouwe daarstelling van dezelve en van alles wat ter meerdere opheldering dienen kan, de raisonnementen en gevolgtrekkingen van onzen schrijver te kunnen toetsen. Wij zullen hem daarbij, zoo veel mogelijk, op den voet volgen, en, zooals hij, alles onder hoofddeelen rangschikkende, komen wij in de eerste plaats tot de

Justitie.

Zeer gebrekkig is, in waarheid, de zamenstelling van de hoge en lage Gerechtshoven in Indië, en gevolgljk ook de rechtspleeging zelve. De integreerende Leeden van den Hogen Raad van Justitie worden sober gesalarieerd, de geassumeerde nog kariger; waarom de weinige van tijd tot tijd in dat vak uitgekome ne bekwame lieden bijna altoos getracht hebben deezen post voor meer gunstige uitzigten opleeverende te verwisselen. Scheepenen genieten hoegenaamd geene belooning, en de helft hunner, Compagnies dienaren zijnde, bevint zig daardoor niet in eene zó onafhankelijke situatie als rechters in alle betrekkingen behooren te weezen. Op de buiten-Comptoiren is men verpligt de distributie en administratie der gerechtigheid aan den Politiequen Raad of andere Gezagvoerders te demandeeren. Dit is genoeg ter aantooning waar de oorzaken der gebreeken in deezen huisvesten, en welke middelen tot wegneeming daarvan moeten aangewend worden. Eerlijke, kundige en werkzame rechtsgeleerden dienen herwaarts gezonden, en aan hen de handhaving der Justitie in het hoogste Gerechts-Collegie te worden toebetrouwd. Personen die weezendlijk deeze vooral tot leeden eener hoge rechtsbank onontbeerlijke vereischten in zig vereenigen, zullen niet dan onder erlanging van een behoorlijk equivalent voor de gevaren waaraan zij

zig onderwerpen, voor de geneugten van allerlei aart waarop zij als 't ware voor een tijd renuntieeren, deeze posten willen aanvaarden en behouden; hunne jaarwedden behoren dus daaraan, aan den rang die zij bekleedden, en aan hunne diensten geëevenreedigd te weezen. De zamenstling der mindere Gerechts-hoven vereischt ook voorziening en meerdere kiesheid; zoo men derzelve leeden naar gelang hunner stand en werkzaamheeden beloont, zal men, tot vervulling dier posten, wel geschikte subjecten vinden.

Het is meede, zonder twijffel, noodzaaklijk voor eene gemaklijkere en gerieflijkere administratie der Justitie op Java, door eene vermeerdering van Gerechts-hoven en derzelve goede verdeeling te zorgen; zijnde de wijze waarop deeze in de maatschappij zó onontbeerlijke instelling thans uitgeoeffend word, bij eenen te groten afstand van de hoofdplaats of Samarang, veeltijds ruijneus voor hen die in een proces gewikkeld zijn of worden. Dit onderwerp blijft dus ten sterkste de oplettendheid aanbevolen van hen, die het invoeren der verbeteringen zal opgedragen worden.

De Justitie moet onafhankelijk zijn, en onvatbaar voor vreemden invloed of directie weezen: de teekenaar doet hulde aan dit grondbeginzel, dan hij vermeend teevens dat men in deszelfs toepassing niet te voorzigtig zijn kan, en dat de gevolgen die daaruit kunnen worden afgeleid geene strekking moeten hebben waar eene rivalisatie met de politique macht uit zoude kunnen geboren worden of voedzel vinden. Want niets kan voor de vijligheid der Colonien gevaarlijker zijn dan de springveederen der hoogste macht te verlammen, door de zaden tot eene onzalige factie-geest te strooien. Het principe behoord dus niet zó ver getrokken te worden, om eene van de Regeering onafhankelijke autoriteit in de Collegien van Justitie te vestigen. Er kunnen in deeze gewesten en in de meenigvuldige betrekkingen van allerlei natuure, in welke deeze Regeering tot onderscheidene natien en perzonen staat, gevallen voorkomen, waarin de handhaving der goede orde en rust hare tusschenkomst onvermijdelijk maakt; deeze latitude dient haar dan ook, onder hare verantwoordelijkheid, en onder de meest gepaste bepalingen om de misbruiken daarvan vóórtekomen, gelaten te worden.

Eene herziening der wetten, eene hervorming der rechtspleeging, zowel voor de Europeënen als de Inlanders, zijn indedaad zeer

wenschelijk en nodig, zo meede de door onzen schrijver voorgeslagene vervaardiging van een afzonderlijk Wetboek voor deeze laatsten; 't een en ander zijn waardige onderwerpen voor de werkzaamheden van welmeenende en deskundige perzonen, die de belangen der Maatschappij met die der dienaren en der onderdanen weten te verbinden, te veréénigen en onderling de hand te doen bieden.

Verdeediging.

Hier verklaart de teekenaar nogmaals, dat, in zoverrè het werkje voorhanden een lasterschrift teegen deeze Regearing is, hij zig met de beantwoording van hetzelfde niet zal verleedigen; terwijl hij almeede betuigt dat hij, eeven als de schrijver, 't aan de hand geeven van een goed ontwerp tot verdeediging van Java aan anderen overlaat. Klaar is intusschen de noodzaaklijkheid, ten minsten de Hoofd-Comptoirs door wel aangelegde fortificatien te versterken, wier inrichting echter, in allen opzichte, geëevenreedigd moet weezen aan den voet waarop het militair établissement zal gebragt worden; want diergelijke werken, zonder eene genoegzame bezetting, voldoen niet aan 't oogmerk en veroorzaken onnutte uitgaven. Men kan niet beeter doen dan door bekwaame Ingenieurs een beredeneerd en wel gecombineerd plan van defensie te laten vervaardigen, en hetzelfde door kundige en eerlijke lieden te laten uitvoeren en in werking brengen.

Overigens is de teekenaar van gevoelen, dat niets zo krachtdadig tot de veiligheid deezer bezittingen kan bijdragen, dan er eene goede Zeemagt te onderhouden. Wat men ook moge aanwenden, alle genaakbare punten kunnen niet of niet behoorlijk voorzien worden: eene geduchte oorlogs-vloot kan hieraan alleen suppléeren.

Krijgsweezen.

Naar gelang het bezit en behoud deezer gewesten van aangelegenheid voor den staat gerekend word, behoort de oplettenheid in de keuze der herwaards te zenden militairen, vooral der officieren, te scrupuleuser te weezen: de teekenaar vertrouwt dat Heeren Meesters de waarheid en het gewigt daarvan ten vollen zullen gevoelen, en niet, zo als te voren, alles goed genoeg voor Oost-Indiën reekenen. Ontwiffelbaar is het ook billijk en nodig de krijgslieden

van allerlei stand, zoo veel mogelijk, in eevenreedigheid der gevaren waaraan zij blootgesteld zijn, der opofferingen die zij doen moeten en der hier heerschende kostbare levenswijze, te betalen en vooruitzigten aantebieden. De administratie van dit departement is zeeker, in eenige opzigten, voor zodanige verbeteringen vatbaar, die het minder mogelijk maken dat zij, aan wien zulks toebetrouwd is, zig ten kosten van het Land of den Soldaat kunnen verrijken.

Schitterend behoeft onze rol hier niet te weezen, als zij maar voordeel-aanbrengend is: dit grondbeginsel dient bij de bepaling en berekening van het alhier benodigde getal militairen in acht genomen te worden. Drie duizend man Europesche troupen van allerhande wapenen schijnen in vreedens-tijden, met eeven zo veel Inlandsche, genoegzaam ter bezetting en bewaring van dit Eiland; te meer daar wij, in onze teegenwoordige staatkundige betrekkingen en omstandigheden, onze zeekerheid immers zo veel in de najver onzer machtige nabuuren als in onze phijssique hulpmiddelen moeten zoeken. Alle hier te maken aanstalten van defensie kunnen ons op duur teegen Engeland noch Frankrijk baten; daarom moet de hulp welke wij van den eenen, ingeval van oorlog met den anderen, te wagten hebben, misschien als onzen voornaamsten steun aangemerkt worden; althans het is geoorloofd, *zonder de maatregelen van voorzigtigheid uit het oog te verliezen*, hierop een calcul te vestigen; het is noodzaaklijk, wijl, wat men er ook van zegge moge, deeze landen de kosten tot onderhoud eener geduchte militaire macht niet goedmaken kunnen.

Lands-Inkomsten. ¹

Alvorens in 't detail en de ontleeding van de onderscheidene voorwerpen, welke de Hr. V. H. als zoveele takken van openlijke Inkomsten aanduidt, te treden, zijn wij genoodzaakt optemerken, en

---

¹ Inkomsten. Het *monopolie* heeft slegts plaats in de *uitgevoerde artikelen*. Hieromtrent wil men aan de *leenmannen de verplichting opleggen van een zeker quantum landsvoortbrengselen aan den landheer te leveren*.

Dus contingenten enz. De gevolgtrekking, dat hierdoor *bijna alle de artikelen van uitvoer* in handen van de Compagnie moeten vallen, is niet even juist. Het woord *bijna* nogthans opmerkelijk. G. K. v. H.

de schrijver geeft zulks ook te kennen, dat deeze zijne raisonnementen en opgaven hoofdzaaklijk op het door hem gevormde en in voorslag gebragte systema van regeering en administratie deezer gewesten zijn gebaseerd, en, als 't ware, als uitvloeizelen daarvan moeten geconsidereerd worden; zo meede dat wij, onzerzijds, vermeenen bereids betoogd te hebben dat men, bij deeze project staatsregeling voor de Indiën, den Javaan doet voorkomen zoals hij behoorde te weezen, en niet zoals hij werkelijk is, dat is te zeggen, een bijna geheel zorgeloos, vadzig, ondenkend weezen, bij wien men te vergeefs die rijpheid in denkbeelden, welke een volk voor zulke veranderingen en voor derzelve nut vatbaar maakt, zoude zoeken; dat dezelve teevens zó verwoestend voor de bevoorrechte classen is, dermate hare eigendommen en privilegien kwetst, hare meest geliefkoosde vooroordeelen bestrijdt, dat men er de hardnekkigste tegenwerking en de nadrukste weerstand van zoude te wagten hebben; in 't kort, dat zulk een geweldig geneesmiddel het kwaad onfeilbaar zoude verergeren, en zonder eenig heilzaam resultaat de heevigste stuiptrekkingen te weege brengen, die geduurende hare aanwezigheid zeeker, en veelligt ook daarna in hare gevolgen, ruineus voor ons zouden weezen. Dus, naar onze gedachten, de onbestaanbaarheid van des schrijvers geplannceerde revolutie, met de weezentlijke belangen van alle daarbij geïnteresseerden, aangetoond hebbende, zoude wij al het daarop gebouwde en alle daaruit ontleende denkbeelden als vervallen kunnen aanmerken, en ons gevolglijk kunnen dispensereren, het tegenwoordige onderwerp bij wijze van wederlegging aftehandelen; doch daar wij eenelijk bedoelen nuttig te weezen, zullen wij van onzen kant, zo veel wij vermogen, tot opheldering van hetzelfde bijdragen. Om hierin echter met eenige orde te procederen, moeten wij onze aanmerkingen nopens den handel van dit Land vooraf laten gaan, wjl zulks met de materie voorhanden op 't naauwste verbonden is.

De handel in alle artikelen van invoer is onbelemmerd, en maar in zo verre bepaald als de noodzaaklijke begunstiging onzer Vaderlandsche fabricquen en trafiquen mede brengt; de Maatschappij heeft zig eenelijk den uitsluitenden handel in Amphioen aangematigd.

De artikelen van uitvoer zijn het dus eigentlijk, die kunnen worden beschouwd aan een monopolie onderhevig te zijn, indien men

kan zeggen dat de Compagnie daarin *alhier* eenen handel drijft, en de contingenten van onderscheidene producten die zij tot bepaalde prijzen van de Vorsten en Regenten ontvangt, niet eerder als eene leenschatting moeten worden aangezien, welke tot gerief en voordeel der wederzijdsche contrahenten, op die wijze in natura geheeven wordt. Bijaldien men conform ons bereids gemanifesteerd gevoelen, zig bepaalde de onderdrukkingen en knevelarijen der Regenten en mindere Hoofden, als zo vele misbruiken van macht en gezag, krachtdadig teegentegaan, door op het nauwkeurigste de onderlinge verplichtingen en betrekkingen van de differente classen dermate te reguleeren, dat de overtreeders hunne straf en de onderdrukten bescherming vinden, zonder daarom 't leenroerig sfelzel zelve omverre te werpen; bijaldien, zegge ik, men zig ten dien opzichte met deeze hervorming vooreerst begenoegde, dan schijnt eene leenschatting, welke den leenmannen de verpligting oplegt een zeeker quantum Lands voortbrengselen aan den Opperheer te leveren, wel de eenvoudigste en voor alle daarbij belanghebbenden de verkieslijkste te weezen. Intusschen vloeit daaruit noodwendig voort, dat bijna alle artikelen van uitvoer zig als van zelve in de macht en handen der Compagnie concentreeren: men gevoelt dat zulks bij zodanig eene inrichting niet anders zijn kan. Misschien zoude 't voordeelig weezen die alhier in loco af te zetten, en niet, zo als te voren, voor hare reekening naar 't Vaderland te zenden, wanneer zig de handel zo vrij en onbelemmerd zoude bevinden, als onze wijze van bestaan hier te lande maar eenigzints meedebrengt en gedoogd. Dit denkbeeld vermeent de teekenaar, dat der overweeging van deskundigen niet onwaardig is; daarom onderwerpt hij 't zelve aan 't meer verlicht oordeel van Heeren Meesters. Het spreekt van zelve dat de Bataafsche kooplieden het uitsluitend genot daarvan zouden behooren te hebben, en in vreedes-tijd alleen tot de afhaling der Lands-producten moesten gerechtigd zijn.

In- en Uitgaande rechten, Tollen en Pachten.

In Europa is het reeds moeilijk, zo niet onmooglijk, het insluipen van misbruiken te weeren; als men considereerd welke menschen over 't algemeen hier komen en welke hunne oogmerken daarbij zijn, zal men bevinden dat dit in deeze gewesten nog aan veel meer

zwarigheden moet onderhevig weezen. Hierom en om de administratie zo min kostbaar als mogelijk te makeu, dienen alle derzelve takken op 't eenvoudigste, allen onnodigen omslag vermijdende, te zijn ingericht. Dat men met deezen reegel 't voorstel van den Hr. V. H. om een heir tolbedienden en suppoosten op te richten en langs de kusten te plaatzen, vergelijke, men zal dan welhaast overtuigd weezen, dat het verpachten van de In- en Uitgaande rechten door geen beeter stelzel in deezen kan vervangen worden, en 't meest geschikt is malversatien voor te komen.

De artikelen van uitvoer, welke van de Maatschappij zouden gekocht worden, behoeven met geen uitgaande rechten bezwaard te zijn, wijl alles toch in eene casse te zamen smelt: dit vordert geen betoog. Wat overigens den mooglijken opbrengst der in- en uitgaande rechten aanbelangt —, geregeld naar een verstandig gevormd Tol-tarif, waarbij onze behoeften, onze commercieele betrekkingen, zo nationale als tot andere volken, behoorlijk en met kunde geraadpleegd worden, en ten aanzien van zodanige artikelen waarin wij tegen de concurrentie van vreemden te worstelen hebben zulke faciliteiten worden verleend, als 't meest geschikt zijn den handel te begunstigen en te doen bloeijen, — het is niet wel te gissen waartoe dit zoude kunnen belopen, tenzij men, eeven als de schrijver, den teugel aan herschenschimmige, op de zwakste gronden gefundeerde berekeningen wilde vieren.

Hoofdgeld.

Op grond dat de thans doodarme Javaan in eens door de in werking bringing van zijn stelzel gegoed zoude worden, proponeert de schrijver, mannen, vrouwen en kinderen, jaarlijks, een rijksdaalder hoofdgeld te doen opbrengen, 't welk grosso modo, voor ieder huisgezin 5 Rijksdaalders zoude bedragen! Hoe onaangenaam is het niet den Hr. V. H. in alle stellingen, welke hij uit het door hem gevormd ideaal afleidt, te volgen, en te vergeefs in dat wat bestaat, bestaan heeft of bestaan kan, den maatstaf zijner calculaties te zoeken! Indedaad, den Chineezen, namelijk de mansperzonen, die ambachts- of laudlieden zijn, is in de omme en bovenlanden van Batavia niet meer dan 40 of 20 st., naar mate der classe waaronder zij gerangschikt worden, bij wijze van hoofdgeld jaarlijks te

betalen, opgelegd; en ongeacht de geringheid dezer belasting, kan dezelve niet dan met veel moeite geïnd worden, ja men kan ze bezwaarlijk overal en algemeen doen werken. Dit volk nu, dat onze schrijver als beheerende allen handel en boven alles begunstigd afschetst, is zelfs niet voor een hogere hoofdelijke taxatie vatbaar: dit is een door de ondervinding gestaafde waarheid. Meer schijnt er niet vereischt te worden, om de buitensporigheid van zulk eene belasting en de onmogelijkheid om dezelve ooit te doen werken, aan te tonen.

Land-tax.

De bij contingenten ingevoerde levering van differente Landsproducten, tegen zeer modique prijzen, door de onderscheidene Regenten, kan en moet als een Landtax worden beschouwd, en, daar hetgeen de schrijver opzigtelijk dit onderwerp zegt, een voorafgegaane verdeling aller landerijen onderstelt, waarover wij reeds in 't breede ons gevoelen ontvouwd hebben, moeten wij, om herhalingen te vermijden, den lezer daarheen wijzen, als achtende daardoor de onder dit hoofddeel voorkomende materie genoegzaam afgehandeld en weederlegd. Doch kunnen wij niet voorbij denzelfden opmerkzaam te maken op 't oneindig aantal geëmployeerden, die de invoering van een diergelijk systema van belastingen onvermijdelijk zoude vorderen, 't welk in zijne finale resultaten tot niets dan tot drukking der Ingezeetenen, tot nieuwe misbruiken en tot vermeerdering van omslag kan voeren.

's-Heeren Gerechtigheid, en Zeegels of gestempelde Papieren.

Beide deeze belastingen, zodanig als onze schrijver ze voordraagt, werken reeds. Het is gevolglijk onnodig meer daarover te zeggen.

Passers. ¹

Deeze Passers of markten behooren gedeeltelijk in de Bataviasche Omme en Bovenlanden aan particulieren, die de landgoederen waar-

---

¹ Passers of markten, overvloedige blijken van *vrijen binnenland-schen handel*, en middelen ter opbeuring van denzelfden. Blijken van industrie in den Javaan, en dat hij vatbaar is om daarin toe te neemen, uit inzicht van belang.

aan zodanig voorrecht verbonden is, naar gelang der inkomsten welke het kan opleeveren gekocht, en de transportgelden daarvan, zowel als van alle andere vastigheeden, ten bedrage van 7 pr.Co. aan den Souverain betaald hebben, behalven de voordeelen die dezelfde nog bovendien daarvan komt te genieten; zij behoren in alle andere onder de onmiddellijke directie der Maatschappij staande provincien en districten, aan hare onder verschillende benamingen bekende leenmannen, en vormen een tak hunner inkomsten, op welke weederom de taxatie en berekening der contingenten, welke men hun te leveren oplegt, zijn gevestigd. Het is zeker dat de misbruiken deezer inrichting, op zommige plaatzen, den Javaan aan de knevelarijen en de bedriegerijen van de Pachtters der markten blootstellen; doch dit is eerder een natuurlijk gevolg van superioriteit welke een nijver en doorsleepen volk over eene luie, geheel verdoofde en zorgelooze natie uitoeffent, dan het aan eenige wetten of bepalingen kan worden toegeschreeven. Intusschen is het niet te loochenen, dat dit kwaad op Java, door 't gebrek aan een genoegzaam getal Passers, meerder om zig grijpt en minder gestuit kan worden: sommige, ja veele gehuchten en woningen zijn meer dan 6 of 7 uren van de naaste Passers verwijderd; dit stremt de circulatie en beneemt den landheer alle keuze voor de ter markt brenging zijner producten. De oprichting van meerdere marktplaatzen schijnt dus zeer raadzaam en noodzaaklijk: men kan daarvan 't tweevoudig voordeel hopen en verwagten, namelijk eerstens, hierdoor den omloop van allerlei waren en behoeften gemaklijker, en het vertier daarin aanzienlijker te zullen maken, en ten anderen, teevens een concurrentie intevoeren welke de pachtters van zelve tot meerdere reedelijkheid dwingen konde, wjl de ingezeetenen, ongetwijfeld, de voorkeur aan zodanige marktplaats zouden geeven waar zij de beste behandeling ondervonden. Welke middelen men in deezen overigens tot verbetering moge geloven te kunnen en moeten ampteeteeren, zal men toch, wil men billijk handelen, daarbij het eigendomsrecht der bezitters van landgoederen en het recht van vrugtgebruik der Inlandsche Regenten moeten in 't oog houden, of zoowel deeze als gene schadeloos dienen te stellen, ingevalle men er hun van berooft.

*Chineesen.*¹

De onontbeerlijkheid van dit Volk hier te lande is algemeen erkend, en levert te gelijk het onverwerplijkste bewijs van de traagheid en onvatbaarheid der Inlanders op. Waarlijk, het dulden van de Chineezzen, in zulk eene groote hoeveelheid, zoude teegen alle grondbeginzelen eener gezonde staatkunde en goede staats-economie aandruischen, ware 't niet dat hunne werkzaamheden en hunne industrie aan 't geen daarin den Javaan ontbreekt, en van hem niet kan verkreegen worden, suppleërde. Het door den schrijver ten aanzien van hun getal en van hunne voortteeling geavanceerde schijnt niet zeer gegrond, als men considereert dat de vermindering welke gedurende de laatste jaren in den aanbreng van deeze landaart heeft plaats gehad, reeds alsnu gebrek daaraan op de suiker-moolens doet gevoelen. De zware arbeid waartoe zij gehard zijn en gebruikt worden, is doodelijk voor veelen onder hun: zij alleen beoeffenen alle alle moeilijke ambachten; daarteegen zijn ook alle andere neeringen en handteeringen voorwerpen van hunne nijverheid en vlijt. Zij drijven eenen uitgebreiden en aanzienlijken handel, doch kunnen over 't algemeen, na mijn inzien, in die betrekking meer als factooers en als de tweede hand aangemerkt worden, en gevolgljik niet worden voorgedragen als bij uitsluiting in 't bezit van dezelve te wezen.

Wij weten niet wat de schrijver kan bedoelen, wanneer hij zegt dat de Chineezzen minder lasten dan de Europeanen zouden dragen: hij voert ook niet èen bewijs of argument tot staving of betoog van dit voorgeeven aan, en wij zijn ongehouden het negatieve te bewijzen. Eeven zo overdreven en ongegrond is 't geen hij aangaande hunne rijkdom zegt, wijl dit noch collectief op de massa, noch op eenige personen daaronder kan toegepast worden. Maar éne Chineeze familie op 't zoogenaamde Java is weezenlijk rijk, en ter deezer hoofdplaats mogen eenige weinige gegoeden gevonden worden; doch zelfs niet één rijke Chinees of die daarvoor doorgaat is den teekenaar bekend. Verre het grootste gedeelte der Chineeze kooplieden bestaat met moeite en ter naauwer nood, zig meest met den krummel-handel erneerende. Dit is de onbewimpelde waarheid! Immers waarom zoude

---

¹ *Chineesen.* Aveu, dat Dirk het regt inzag.

men dezelve willen bewimpelen? Kan het ooit als een bewijs voor een slegt bestuur aangenomen worden, dat vindingrijke, nijvere en werkzame menschen de vruchten van hunnen arbeid en vernuft inoogsten en onbelemmerd genieten?

Allerdings is het te bejammeren, dat de hulp deezer vreemdelingen hier niet kan ontbeerd worden, en dat misschien onze existentie op dit eiland daarmede onafscheidelijk verbonden is; dit is om zo veel te beklagenswaardiger, wijl de betrekkingen die zij met hun vaderland onderhouden en nimmer vaarwel zeggen, voor deeze gewesten van eenen zeer schadelijken invloed zijn en dezelve verarmt; hebbende alle Chineezen, zonder uitzondering, het voor eene onveranderlijke gewoonte jaarlijks, naar mate van hun vermogen, hunne bloedverwanten in China eenig geld overtezingden, waaraan hoofdzakelijk de schaarsheid van contanten en derzelver dikwerf gestremde omloop moeten toegeschreven worden.

De Lands-rechten en Inkomsten, zijn om dezelve reedenen welke ons tot hunne duldning en toelating noodzaken, aan de Chineezen verpacht; het zoude voor een Europeaan bijna onmogelijk zijn in alle stuitende en onaangename details te treden, en tevens die onvermoeide vigilantie aantewenden welke derzelver inning vereischt. De Inlander is nog oneindig minder daarvoor berekend, waarom, ofschoon alhier ter hoofdplaats de pachten openlijk worden aanbesteed, ze nimmer door anderen dan Chineezen worden aangeslagen. Oirbaar houdt de teekenaar het echter, dat alle pachten, geene uitgezonderd, bij publicque versteigering worden toegewezen, en dat zulks overal waar het nog geen plaats mogte vinden, worde ingevoerd.

De voorwaarden waarop onze schrijver voortaan de Chineezen wil geduld hebben, had hij zig kunnen onthouden optegeven, of ten minsten daarbij behooren te zeggen, dat deeze regelen bereids omtrent dat volk in acht genomen werden en in werking waren. •

Men heeft in de zorglijkste omstandigheden en in de bedenkelijkste tijdstippen, met een hand vol Europeanen de goede orde en rust onder de verschillende bewoners van dit Eiland weten te bewaren; de wetten en derzelver uitvoerers statueeren en vigeleeren teegen allen die zig aan bedrog of geweld schuldig maken, maar kunnen niet meer dan in andere Landen, zodanige uitwerkzelen der menschelijke list en boosheid beteugelen en teengaan, welken zig uit den

aart der zake buiten haar bereik en werking-kreits bevinden. Men behoort de publicque instituties zo veel mogelijk van alle zaden tot misbruiken te zuiveren, doch men kan de menschen niet beletten met derzelve gebreeken hun voordeel te doen: dit doen ook de Chineezen; maar zulks rechtvaardigt daarom de hatelijke insinuatie, alsof zij boven de Europeanen zouden begunstigd weezen, niet; wij beroepen ons desweegens op des schrijvers eigen beeter weeten.

De Chineezen dragen, eevenreedig met de andere inwooners, hun aandeel in alle belastingen. Wij hebben reeds te voren aangemerkt hoe bezwaarlijk het met de invordering van het geringe hoofdgeld, dat hun is opgelegd, gaat. De Hr. V. H., het getal der Chineezen en daarna het provenu van de vijf rijksd. hoofdgeld, welke hij hun wil doen opbrengen, berekenende, schijnt in zijne calculatie zo wel vrouwen en kinderen als mannen te begrijpen, waaruit resulteert dat een huisgezin van vijf perzonen jaarlijks tot die belasting vijf-entwintig Rijksdaalders zoude moeten fourneeren; 't welk, ofschoon voor de minvermogende en arme Chineezen volstrekt onmogelijk zijnde, toch niet zó ongerijmd is als het denkbeeld, om hetgeen men van deezzen niet zoude kunnen bekomen, op de rijken en gegoeden te verhalen! Het is waarlijk moeilijk eene grotere knevelarij uittedenken; want, zo de welgestelden geene schaêvergoeding erlangden, in 't toekennen van 't recht de zodanige voor wien zij hadden moeten betalen door het presteeren van derzelve perzoneele diensten, of op eene andere wijze, tot vergoeding te noodzaken, was hunne ruïne onvermijdelijk; en in 't teegengestelde geval, zoude de slavernij der armen, op wien de vermogende diergelijke rechten ingeruimd wierden, een eeven zó noodzaaklijk gevolg daarvan weezen.

Daar het belang van ijdere welgeürdonneerde maatschappij vordert, dat de werkzaamheeden van alle hare leeden tot het algemeene nut uitloopen en bijdragen, en teevens de wijze waarop de Chineezen in deeze gewesten existeeren niet in allen deele met deeze reegel is strokende, noch aan dezelve dienstbaar kan gemaakt worden, — wijl hunne meeste pogingen een daarvan geheel vreemd oogmerk ten doel hebben, en veelen derzelve hierom van eene zeer nadeelige uitwerking voor de landen hunner vreemdelingschap zijn, — behoort men zeeker alles wat in deezzen met het algemeen belang strijdig is op 't allerzorgvuldigste en met de meeste oplettenheid optesporen

en teegentegaan, ten einde, zo veel mogelijk, ook de industrie en nijverheid van dit volk tot welzijn der geheele maatschappij besteed worde. Dit grondbeginsel is de eene tijd meer dan de andere in 't oog gehouden; dan de successivelijk alhier geëmaneerde Wetten, Ordonnantien en Placaten betrekkelijk dit onderwerp bewijzen genoegzaam, dat men er steeds op uit geweest is de kwade praktijken der Chineezen, waar men konde, te beteugelen; en, zo 't succes niet steeds aan deeze heilzame bedoelingen beantwoord heeft, moet zulks veeleer ten bewijs strekken, dat het niet altoos onder het bereik en in de macht der menschelijke instellingen is den door de natuur niet bevoorrechten man te beletten, zijne geestvermogens tot nadeel van zijnen minder vernuftigen naasten te misbruiken, dan tot een argument teegen deeze instellingen of hare makers gebeezigd worden.

Rijst ¹

is hoofd-product deezes Lands; de quantiteit die daarvan aangebouwd word, overtreft gewoonlijk de consumptie, ofschoon die verbazend groot is. De ondervinding heeft aangetoond dat men de gronden te zeer uitmergelt, zoo men er jaarlijks twee oogsten van wil trekken, en dus dat deeze praktijk op den duur niet bestand is. Dit graan het voornaamste, ja bijna eenige voedsel der Javanen zijnde, is het ten allen tijde van de grootste aangelegenheid beschouwd geworden te waken dat het in overvloed en tot een matigen prijs verkrijgbaar is, waarom de uitvoer daarvan aan een nauwkeurig toezigt en behoorlijke bepalingen ondergeschikt is en dient te wezen; welke bepalingen nu en dan mogelijk wel eens zijn gemisbruikt, of, ter gunste van deezen of genen, in derzelve toepassing modificaties mogen ondergaan hebben, maar daarom toch niet dan door onkundigen of kwalijk gezinden kunnen misduid of gelaakt worden; te meer daar, wel verre van deezen tak van handel met den Overwal te belemmeren, dezelve, uithoofde van 't nut waarvan zij geconsidereerd word te weezen, altoos door de Regeering gekoesterd, en wanneer de kracht der omstandigheden niet tot andere maatregelen noodzaakte, vrijgesteld is.

Als men zig tot de culture van Rijst alleen bepaalde, zoude Java

---

¹ *Rijst*. Erkend, dat meer dan de consumtie wordt ingeogst.

daarvan zeeker alleraanzienlijkste hoeveelheden ter uitvoer kunnen opleveren; dan er wordt buitendien nog zooveel vereischt, dat wij, na alvorens afzonderlijk over alles wat de schrijver nopens de onderscheidene voortbrengselen deezes lands zegt en opgeeft onze aanmerkingen gemaakt te hebben, ons voorbehouden bij wijze van conclusie, zijne berekeningen te zamen te voegen, om dezelve met de mogelijkheid te vergelijken en aan de waarschijnlijkheid te toetzen.

Het huuren of pachten der dessa's door de Chineezeezen word teegengegaan, en is bereids gedeeltelijk gestuit. Dit kwaad was wel voornamelijk in den Oosthoek ingeslopen; daarin heeft direct na het vertrek van den Hr. V. H. moeten voorzien worden. Men behoort ook te tragten den Javaan, door kragtadige maatregelen, te beletten zijnen oogst als 't ware aan de Chineezeezen te verpanden, om aan zijne weezenlijke behoeften of wel aan zijne speelziekte te voldoen, wijl dit onteenzeggelijk aanleiding tot veele bedriegerijen en afpersingen geeft. Het ware te wenschen dat de woekergeest van deeze en de zorgeloosheid van geenen minder te zamen liepen om voor de ontduiking der best mogelijke inrichtingen in dit geval bedugt te kunnen weezen.

Granen.

Tarwe en Rogge zijn thans artikels van Invoer. De menschen en het land die tot den aanbouw daarvan zouden worden gebeezigd, kunnen eene veel nuttigere richting ontvangen, door tot de voortteeling van zodanige Producten gebruikt te worden die meer eigen aan het klimaat en het terrein zijn, gevolglijk minder zorg en moeite vereischen, en waarvan overigens de uitvoer voordelig is. De wederkeerige behoeften der natien dienen ten grondslag van den handel; het zoude dus dwaasheid zijn dezelve haar voedzel te willen beneemen, door die middelen te begunstigen welke de onderlinge ruiling der voortbrengzelen van verschillende landen hinderlijk zijn.

Kooper.

De Compagnie heeft altoos, bij uitsluiting, het voordeel, met den invoer der kopere munt-specien verknogt, genoten; hetzelve is inderdaad aanmerkelijk, dan men gevoeld teevens dat, om dit zodanig gaande te houden, men daarvan maar eene zekere hoeveelheid jaarlijks in den omloop kan brengen. De Souverain moet alle de

voordeelen welk het munt-recht kan opleeveren blijven behouden, doch aanzienlijk kunnen deeze voordeelen nimmer worden, vermits bijna al 't ingevoerd wordende zilver reeds een form verkreegen heeft, en van een gehalte is dat deszelfs omsmelting en omarbeiding eenelijk verlies zoude veroorzaken.

Coffij. ¹

Het opkwecken, plukken, verzamelen en drogen van dit gewas vordert veel moeite, oplettenheid en zorg. Zeedert dat men den aanbouw daarvan meer uitgebreid heeft, is de qualiteit niet verbeterd, naardien hierdoor het toezigt van de daarover gestelde Europesche Inspecteurs meer verdeeld is, en niet zo naauwkeurig als bij eenen minderen teelt heeft kunnen uitgeoefend worden; terwijl de Javaan uit zig zelve niets doet als men hem daartoe niet drijft en aanspoort. Dan, de oorzaken bekend zijnde, kunnen de uitwerkzelen gedeeltelijk zo niet geheel worden voorgekomen. Aangaande de leverantie en betaling der Coffij, zijn door Heeren Commissarissen Generaal zodanige bepalingen gemaakt als meest geschikt waren de misbruiken teegen te gaan, zonder de zaken uit hun verband te rukken, waaraan zoveel men kan de hand gehouden wordt. Onder-tusschen verdient bij 't invoeren van algemeene verbeteringen, ook deeze inrichting bijzondere oplettenheid, wijl nieuwe misbruiken zouden kunnen zijn ingesloopen.

Men heeft het steeds als het voordeeligt geconsidereerd zig niet bij uitsluiting of te veel op één artikel toeteleggen, en daarom gereguleerd tot welke culture ijder bijzonder landschap meer bepaaldelijk moest worden g'emploijeerd. Deeze instelling fundeert zig weederom op de ligging, de hoedanigheid van het terrein en andere plaatselijke omstandigheden der differente districten. Dit systema, om de voortbrengzelen des lands te variceren, is ten allen tijde het beste en voorzigtigste. Indedaad, zo door eene te zamen loop van extraordinaire gebeurtenissen, de Coffij, geduurende eene zoekere

¹ *Koffij.* Erkend, dat men te Batavia vreest de W. I. Koloniën te benadelen en geen 50 millioenen te kunnen slijten; waaruit men zelve besluyt, dat dit gewigtig punt in Europa dient beslist te worden.

periode, in Europa 25 à 26 st^{rs}. gegolden heeft, kan men toch in vreedestijd, en bij eenen onbelemmerden toevoer, op geen hogere prijs dan uiterlijk 9 à 10 st^{rs}. per pond reekenen, en dat niet eens, indien de aanbrenge te veel de behoefte daarvan te boven gaat, wanneer het vertier zelfs tot 7 à 8 st^{rs}. bezwaarlijk word. Waarom, ingevalle het al mogelijk ware, zonder de aankweeking van andere voortbrengzelen daaronder te doen lijden, eene hoeveelheid van vijftig millioenen ponden Coffij intezamelen, het zeker is dat men er gegene loozing voor zoude vinden, dan ten koste van onze West-Indische Colonien. De zorg voor derzelve instandhouding heeft meermalen invloed op de vaderlandsche orders betrekkelijk de Coffij-culture gehad. Ingevolge van zodanige ordres, herriep het bestuur alhier anno 1796 hare bevelen tot aanmoediging der Coffijteelt op Java; waarin nadere instructies van Heeren Meesters weederom verandering te weege bragten, dermate dat deeze herroeping ingetrokken en de aanplanting van Coffijboontjes op nieuws gelast wierd. Dit kan uit de retroacten blijken, waarheen wij den leezer wijzen, ten einde daarmede de opgaven en de uitdrukkingen welke de Hr. V. H. zig veroorlooft te vergelijken.

Peeper.

Onze schrijver erkent zelve, dat de aanbouw en opkweeking van dit voortbrengzel zeer mocilijk, alsmeede dat hetzelfde zeer kiesch in grond is en niet weelig opschiet. Dan, dit weêrhoudt hem niet te stellen, dat Java gemaklijk vijftentwintig millioenen ponden Peeper zoude kunnen opleeveren. Deeze overdreeve opgave vordert om zooveel te minder eene weederlegging, wyl zulk een aanbrenge, van Java alleen, de waarde van dit artikel in Europa tot een zeer geringen prijs zoude moeten reduceeren, en zulks dus door met den handel maar eenigermate bekende bestunrders nimmer zal beproefd worden.

Diamanten

worden van Borneo, in ruiling voor Javasehe Producten, aangebragt. Maar een gering gedcelte der bewooners van dit grote Eiland staan op den eersten trap van beschaving, de meesten zijn volstrekt woest en ongenaakbaar. In dezen stand van zaken is Borneo niet vatbaar voor een groot vertier, al ware 't ook dat Java die ontzaglijke meenigte van voortbrengzelen ter markt bragt, waarvan onze

schrijver gewaagd. Intusschen is 't allerding's goed dien tak van commercie leevendig te houden en aantekweeken; men vind altoos, zo hier als in Europa, een graag debiet in Diamanten.

Zeevaart. ¹

Wij hebben bereids te kennen gegeven dat, naar ons gevoelen, eene goede Zeemacht de beste verdediging voor deeze gewesten is; gevolglijk vermeenen wij dat de denkbeelden door den Hr. V. H. alhier voorgedragen, eene nadere ontwikkeling en het onderzoek van deskundigen wel waardig zijn, als kunnende strekken het nut van de middelen tot onze veiligheid te verdubbelen, en derzelve kostbaarheid te verminderen, ons gebrek aan goede Zeelieden voor altoos aftehelpen, en, in oorlogstijden, dadelijk eene gedugte marine aan handen te hebben. Wij erkennen diensvolgens gaarne, dat de applicatie van de hoofdtrekken van dit ontwerp ons voorkomen van een uitgebreide nuttigheid te kunnen weezen.

Cacao.

Het is zeker dat de Cacao hier zeer weelig groeit en wel voortkomt, dan het is niet zo uitgemaakt dat de qualiteit die der West-Indische eevenaart; men kan de culture daarvan te gelijk met den aanbouw van andere Producten aanmoedigen en doen bedrijven, doch gecalculeerd op de gangbaarheid van dat artikel zelve, op het mogelijke debiet en de consumptie hiervan in Europa, en dan geloven wij dat men verre beneeden het door den schrijver opgegeven quantum van twaalf millioenen vijf maal honderd duizend ponden zoude moeten blijven, die daarteboven ook veel gemaklijker met een pennestreek te begroten, dan intezamen zijn! Wij zijn waarlijk verleegeen, ons genoodzaakt ziende diergelijke ongerijmdheeden, die zigzelve wederleggen, te moeten aanstippen.

Opium of Amphioen. ²

De handel in dit heulzap is door de Compagnie, om het jaarlijks daaruit spruitende voordeel van 3 à 400000 Rijksds, aangehouden.

¹ *Zeevaart.* Erkend, dat Dirk's plan van een uitgebreide nuttigheid kan weesen. G. K. v. H.

² *Amphioen.* Dito.

G. K. v. H.

Desnietteenstaande is dezelve rechtstreeks aanlopend teegen de belangen van het algemeen, en gevolgljik ook ten laatsten teegen de weezendlijke belangen van den Souverain. Immers, wanneer een handel het land verarmt, en verwoestende is voor de phijssique en moreele vermogens der ingezeetenen, dan kan deszelfs beheerschers het gevoelen der gevolgen daarvan niet ontgaan.

Behalven hetgeen de Compagnie tot den inkoop van Amphioen besteedt, verslindt de daarin gedreeven wordende smokkelhandel ook aanzienlijke sommen, welke meede ter verrijking onzer meededingers strekken: deeze consideratie alléén behoorde ons van het drijven eener handel terug te houden, die zulk eene schandelijke strekking heeft. Maar wanneer bovendien de uitwerkzelen van het gebruik van deeze plant zoo noodlottig zijn voor de daaraan verslaafde ongelukkigen, als men dagelijks ondervindt, dan schijnen menschlievendheid en staatkunde zig te vereenigen om, hoe eerder hoe beeter, eenen handel te doen ophouden, die zo klaarblijkljik met de gewigtigste en dierbaarste belangen van beiden strijdijg is.

Catoen of Capps ¹

verdient in waarheid meer attentie dan men er tot nu toe op gevestigd heeft, wijl de consumptie daarvan jaarlijks toeneemt, en dus dit artikel altoos gewild en gangbaar is; hierom achten wij het noodzaaklijk den teelt van dien plant, door alle gepaste middelen, meerder aantemoedigen, en meede alles aantewenden om deszelfs bewerking eenvoudiger en gemaklijker te maken. Dit word door ons van zoveel te meer gewigt geoordeeld, naardien alle producten welke voor eenen ruilhandel met Chinasche voortbrengzelen vatbaar zijn, eene bijzondere opmerkzaamheid tot zig schijnen te moeten trekken, ten einde, ware 't mogelijk, den balans van den handel met dit Rijk gunstiger voor ons te doen uitvallen. In hoeverre de ruwe ongevormde Catoen een voordeelige tak van commercie met Europa zoude kunnen worden, wagen wij niet te bepalen, de ondervinding zoude ons hierin dienen voortelichten. Wij zullen ten

---

¹ *Katoen*. Erkend, hoogst voordeeligen handel met China te bezorgen. Moet aangemoedigd, culture uitgebreid, enz. Het persen den auteur nog onbekend, G. K. v. H.

dien opzigte alleen aanmerken, dat de lading de onkosten van de uit- en te huis reis moetende dragen, daardoor verbazend gedrukt word, te meer wijl dit artikel, wegens zijne ligtheid, naar gelang van den omslag, eene grote scheeps-ruimte vordert, zodat de ongel-den van transport als anderzints, volgens eene matige berekening van vracht, assurantie &c, ijder pond met Ca $2\frac{1}{2}$ à $2\frac{3}{4}$ St. zoude bezwaren.

Wij kunnen niet gissen welk eene hoeveelheid Catoen Java, zonder verwaarloozing van den aanbouw van andere voortbrengzelen, zoude kunnen opbrengen, vermits het ons volstrekt aan een maatstaf ter vorming van eene ruwe calculatie daaromtrent ontbreekt; dan zo veel durven wij veilig zeggen, dat hetgeen de Hr. V. H. dienaangaande opgeeft, verre de grenzen der mogelijkheid en der buitensporigste verwagting overtreft. Vijfenzeeventig millioenen ponden Catoen, in verband met 't geen voorafgaat en nog volgt!! . . . . .

Onze Schrijver wil die quantiteit in 30 à 40 Scheepen van 500 Ton ijder, naar China of Europa doen vervoeren. Honderd vaartuigen van 500 Ton zijn daartoe nauwlijks toerijkende: zouden zijne berichten ten aanzien van den uitvoer van Catoen van Bombaj naar China, misschien op dergelijke berekeningen gegrond weezen? Wij hebben genoegzame reeden hieraan niet te twijffelen. Welk eene onuitputlijke stoffe, om de haatlijkheeden waarmede 't tractaatje voorhanden opgevuld is, te retorqueren, indien wij ons daartoe verwaardigen wilden!

Bosschen, Houtwerken en Scheepsbouw. ¹

In de Javasche bosschen wordt goed Scheeps-timmerhout gevonden, dan lange niet in zodanig eenen overvloed als de Hr. V. H. wil verzeekeren. Onlangs is nog bij een naauwkeurig onderzoek gebleeken, dat veel hout 'twelk men tot den Scheepsbouw bekwaam oordeelde, daarvoor onbruikbaar was. Zedert 1772 gewagen de verhandelingen deezer Regeering van de zorg, die heeft moeten gedragen worden om de bosschen op Java gaande te houden, en, de waarheid is dat dezelve wel hout tot den aanbouw van scheepen, maar niet tot den

¹ *Hout.* Vergelijk Dirks nadere ontwikkeling. Erkend, dat er onder een ander *systema van administratie* een *uitgebreyd nut* van de bosschen zal te trekken zijn. *IJzer en hennip* liefst invoeren. G. K. v. H.

aanbouw van oorlogs- en koopvaardij-vloten opleeveren. Intusschen erkennen wij dat er een uitgebreider nut van te trekken is, wanneer men ten aanzien van Java een ander systema van administratie zal ingevoerd hebben.

De inwoners kunnen tot nuttiger einden dan tot het bearbeiten der ijzer-mijnen gebruikt worden: dit werk is nergens gemakkelijk noch ligt, daarom is 't niet denkelijk dat de Javaan er zonder dwang toe te brengen zoude weezen. En aangaande de hennip, zo die in deeze luchtstreek al wilde voortkomen, geloven wij toch dat men zig op de culture van des Lands veelvuldige eigenaardige Producten met oneindig meerder voordeel dan op die van vreemde gewassen toeleggen kan: ook zouden wij de eige vervaardiging van zeildoek, in een nog zo vele onbebouwde en woeste streeken bevattend land, als zeer nadeelig beschouwen, in aanmerking van de armen welke daardoor aan den landbouw ontrukt wierden.

Op de eilanden voor Batavia, Onrust en de Kuiper, kunnen zeeker werven en dokken gemaakt worden, zomeede op meerdere plaatsen van Java of daaronder behorende; doch niet met geringe kosten. Dit blijkt anders, nu men genoodzaakt is de alleronontbeerlijkste werken van Onrust uit hare puinhopen te doen verrijzen. En welke zekerheid heeft men, dat zulke kostbare etablissementen, in oorlogs-tijden, niet weederom door den vijand zouden worden afgelopen en verwoest?

De Chineezzen gaan zonder twijffel, op veele plaatzen van Java, zeer ruw met de bosschen te werk ¹; daarin dient, ter zijner tijd, te gelijk met andere noodzaaklijke verbeeteringen voorzien te worden.

Nog eens, het aanbouwen van scheepen op Java is raadzaam en mooglijk; maar het aanbouwen van vloten aldaar is in allen opzigte een herssenschim.

Dit land ontbreekt inwooners om den landbouw overal behoorlijk te bedrijven. Des niettegenstaande wil de Schrijver een aanzienlijk getal daarvan tot manufacturen, als het weeven en maken van zeildoek, het opdelven en bewerken van ijzer en het bouwen van oorlogs-

---

¹ Chineezzen gaan zeer ruw met de bosschen te werk op veele plaatzen van Java.

NB. *Dit land ontbreekt inwooners om den landbouw overal behoorlijk te bedrijven: dus is er land over!!!* G. K. v. H.

en koopvaardij vloten gebruiken. Het is moeilijk in deelen chaos van teegenstrijdigheeden niet meede verdoold te raken; wij zullen niet trachten dezelve te ontwarren, maar daartegen als ons gevoelen voordragen, *dat de Souverain zig bepalen moet voor de instandhouding en verbeetering der Bosschen te zorgen, en aan de Ingezeetenen het Scheepstimmer- en ander hout op billijke voorwaarden afstaande, al het overige, zonder eenige tusschenkomst hoegenaamd, aan de natuur moet overlaten.*

Suiker. ¹

Het eiland Java leevert uitmuntende, fraaie en deugdzame suiker op. Desniettegenstaande blijkt het uit de geschiedenis dier culture, dat dezelve, ofschoon van zeer veel nut en ten uiterste belangrijk voor de colonie, van den aanvang af aan voor de onderneemers zeer zelden voordeel-aanbrengend geweest is. Successievelijk zijn alle tot den teelt en behandeling der suiker benodigde behoeften verbazend in prijs toegenomen, zonder dat dit artikel in evenreedigheid meerder waarde verkreegen heeft. De Rijst, die te voren 30 à 40 Rijksds. de coijang kostte, geldt thans 60 rijksds. en daarboven, de Catjang-olij-koeken, tot bemesting der Suiker-Velden, zijn meer dan 200 pCt. duurder dan in vroegere tijden; de bosschagien die bij den eersten aanleg der meeste suikermolens, rondsomme dezelve bevindelijk waren, zijn uitgekapt en vernield, zoodat het hout van 1 rd. de vadem tot op 7 en 8 rds geklommen is; de prijs der buffels is meede meer dan verdubbeld, en zodanig is 't met allegerieflijkheden die tot deeze trafique betrekking hebben geleegen. Het schijnt uitgemaakt, dat diergelijke oorzaken het verval der suiker-molens noodwendig na zig moesten sleepen, en of dit nog niet genoeg ware, hebben de laatste oorlogen, vooral de geëindigde, door het debiet van dit produkt gedeeltelijk te stremmen gedeeltelijk wisselvallig te maken, meede het hunne tot den reddelozen toestand waartoe deeze tak van industrie gebragt is, bijgedragen.

De verpligting den suiker-molenaars door de Compagnie opgelegd, bepaalde zig eenelijk tot het leeveren van een zeeker contingent voor een vastgestelde prijs: zij dispooneerden vrijlijk en naar goeddunken over de suiker die zij daar te boven aanmaakten. Naarmate

¹ *Suiker.* Gewigt der culture erkend.

de zwaarigheden teegen welke zij te worstelen hadden drukkender wierden, verleende de Regeering meerdere faciliteiten, verhoogde de prijzen voor de leverantien aan de Maatschappij, ja accordeerde zelfs aan zommigen aanzienlijke kwijtscheldingen, bij wijze van schaevergoeding. Hiermeede is zoolang voortgevaren tot men eindelijk, om te verhinderen dat het kwaad geen dieper wortelen schoot en ongeneeslijk wierd, alsmeede om de aan de suikermolenaars vooruitverstrekte gelden te recouvreeren, zig genoodzaakt heeft gezien de levering van alle aangemaakte suiker aan de Compagnie te laten geschieden tot zoodanige verhoogde prijzen, als waarmeede men oordeelde dat de molenaars zoude kunnen uitkomen en 't werk gaande houden. In de bedenkelijke tijdstippen en den staat van onzekerheid waarin men verseeerde, konde geen gepaster hulpmiddel niigedagt worden; en als een gevolg daarvan zijn de magazijnen der Maatschappij met suiker opgepropt, welke voorraad seedert den vrede, door het vertier daarvan naar de West van Indiën, wat begint te verminderen.

De wijze van bewerking der suiker in de Bataviasche Bovenlanden schijnt niet veel onvolkomener dan in Suriname te weezen, zo zij dezelve al niet mogte gelijk komen; maar op Java is dit zeeker nog zeer gebrekkig, meestal door 't onvermogen van de onderneemers. Om hierin nadruklijk te kunnen voorzien, wordt de adsistentie en tussehen-komst van den Souverain volstrekt gevorderd, die teevens behoort te doen waken dat tot den aanleg der suikermolens, zoveel immers mogelijk, een zodanig lokaal gekoozen worde waar zij door water, in steede van door buffels, kunnen gedreeven worden.

De suiker-culture is onder alle betrekkingen van zoo veel aanbelang, dat men door de krachtdadigste middelen moet trachten dezelve in stand te houden en te doen bloeijen. Naar de West van Indien, Persiën en Japan kunnen somtijds aanzienlijke hoeveelheden daarvan op eene voordeelige wijze afgezet worden; doch Europa is te zeer verwijderd ¹ en de concurrentie der westersche Colonien te magtig, om te kunnen reekenen aldaar op den duur voor de suiker eene de inkoopsprijs en de onkosten goedmakende markt te zullen vinden,

---

¹ Europa op den duur geen markt. De Bengaalsche komt er wel. Als de W. I. ontvielen!

veel minder om er eenige winst op te kunnen behalen. Alleen als ballast of onderzwaarte der scheepen, kan men dit voortbrengsel derwaarts zonder verlies zenden.

Het is veelligt mogelijk door bij voorkeur de suikerteelt te koesteren en alles daaraan opteofferen, jaarlijks vijftenzeeventig milloenen ponden van dit eiland te trekken; dan, indien zulks gedurende eenigen tijd met eenen nadruk geëevenreedigd aan zulk een voorneemen wierd doorgezet, zoude men welhaast op Java teegen dezelfde hindernissen te kampen hebben die in de Bataviasche Bovenlanden den aanbouw en bewerking van dit artikel zoozeer belemmeren en drukken. Dit geweldige bedrijven deezer trafique zoude noodzaaklijk eene grote menigte menschen van den rijstbouw aftrekken, zoo tot het verrigten van al 't daarmede onmiddelijk verknogte werk, als om de katjang tot bemisting der suikervelden aanteteelen; waardoor en rijst en afval van katjang in prijs zouden toeneemen. Alle molens zouden ook niet door 't water kunnen gedreeven worden; dit zoude mede allengskens invloed op de waarde der buffels hebben, ja die dieren eindelijk bijna onverkrijgbaar maken; terwijl ten laatste ook al ongevoelig de overvloed van hout in de nabijheid der molens verminderen zoude, en dit onontbeerlijk ingredient meede van tijd tot tijd schaarscher en duurer doen worden. Dit zij genoeg om te betoogen dat het niet zo gemaklijk zoude weezen als de hr. V. H. zig inbeeldt, om alhier vijftenzeeventig millioenen ponden suiker jaarlijks aan te maken; en ondersteld dit ware mogelijk, dan zoude men nog te vergeefs zig tot het doen van deeze pogingen uitgeput hebben, wjl het tog eene volstrekte onmoglijkheid zoude weezen deeze enorme hoeveelheid bij voortduuring, anders als met het grootste verlies afzetten.

Indigo.

Het cultiveeren en toebereiden deczer verwstoffe is eene ware kwelling voor den Inlander, en het voordeel dat de Maatschappij daardoor aangebragt word, luttel, ja als men in aanmerking neemt dat de hiertoe gebeezigde handen met veel meer vrugt tot de aanbouw en bewerking van andere voortbrengselen zouden kunnen geëmploijeerd worden, is de aanmaking van dit artikel veelligt in deszelfs finale resultaten nadeelig. Om deeze reedenen heeft den teekenaar het ook altoos daarvoor gehouden, dat het oirbaar ware van deezen

teelt en trafique geheel aftezien, immers in zo verre zulks als eene verpligting word gevorderd.

Naar welke grondbeginzelen men het sijsthema van bestuur deezer gewesten ook zoude mogen inrigten, zullen de phijsique inconvenienten en locale gebreeken hierdoor niet worden afgeholpen, noch een bezwaarlijk en drukkend werk daardoor verligting ontvangen; gevolgljik is het ten hoogste ongerijmd te onderstellen, dat de Javaan *uit vrije wil* eene trafique zoude bedrijven die thans een plaag, en, zonder twijffel, minder voordeel aanbrenghend dan andere werkzaamheden voor hem is; waarom men diensvolgens zig geenziints moet beloven of voorstellen, na op de vordering tot de aanmaking van Indigo gerenuntieerd te hebben, dat de landman zig daarop, *uit zig selven*, zal toeleggen, maar het daartegen wel als onfeilbaar zeeker mag aannemen, dat alsdan dit artikel uit de naamlijst der Javasche voortbrenghzelen kan geroijeerd worden.

Arak.

De eerste suiker-molens wierden in de nabijheid van Batavia aangelegd; dit had het oprichten van Araks-branderijen ter deezer hoofdplaats ten gevolge. Men heeft het nodig g'acht, ter instandhouding derzelven, het distelceren van deezen drank tot een privilegie te maken, voor welker uitbreiding om zoveel te minder eenige reeden is, vermits men naauwlijks vertier vind voor hetgeen alhier door de Araks-branderijen gefabriceert word, en dus de onbepaalde vrijheid tot het oprichten van meerdere, over het geheel Eiland, waarschijnlijk het verval van de hier ter steede aanwezigen moest veroorzaken; hetwelk niet alleen zeer gevoelig voor Batavia zoude weezen, maar tevens in de hare Ommelanden nog overiggebleevene Suikermolens den laatsten slag toebrenghen. Reeds is derzelver getal van 130 tot op 42½ molens gesmolten; wij moeten alles afkeuren wat klaarblijkelijk strekken kan, ook de werkzaamheden van deezen te doen stilstaan.

De hooge prijzen welke de Compagnie in Europa voor de Arak obtineerde, moeten wel bijzonder aan den matigen prijs of veel meer geringe ter markt brenging daarvan toegeschreven worden, waardoor die liqueur altoos zeldzaam en in waarde bleef; men moet gevolgljik verwagten, dat naar mate door eenen aanmerkelijk vermeerderden

aanvoer dit artikel meer algemeen zoude worden, het eene even-reedige vermindering in prijs en waarde zoude ondergaan, om zo veel meer naardien het dan tegen de concurrentie der Rum, die men tot het zelfde gebruik als de Arak doet dienen, zoude te kampen hebben. Dus, alhoewel ook wij vermeenen dat de Europesche markt vatbaar zij eene grotere hoeveelheid Arak, dan men gewoon was derwaarts te zenden, tot goede winstopleverende prijzen te vertieren, zo is tog ons gevoelen tevens, dat alle deeze voordeelen, door eenen onmatigen aanbreng daarvan, noodzaaklijk zoude komen te cesseeren, en dat dit inconvenient zig reeds zoude doen gevoelen, ingevalle men een tiende gedeelte van het door den Hr. V. H. opgegeevene quantum naar Europa voerde. De ondervinding alleen kan leeren, in hoeverre deeze raisonnementen al of niet gegrond zijn. Inmiddels kunnen vooreerst de Bataviasche Araks-branderyen eene genoegzaame hoeveelheid leveren tot het neemen deezer proeve, en bijaldien dezelve zodanig mogt uitvallen, dat de aanleg van meerdere noodzaaklijk geoordeeld wierd, kan men er altoos toe overgaan, en daarvoor als dan bij voorkeur zulke plaatzen uitkiezen, waar alle omstandigheden het gunstigst voor het bedrijven deezer trafique bevonden worden.

Thans, ten aanzien van alle zodanige voortbrengzelen van dit Eiland welke als stapel- en hoofd-artikelen kunnen en moeten beschouwd worden, alles kortelyk en volgens de daarbij door den schryver geëtablisseeerde orde afgehandeld hebbende, althans voor zoverre zulks, ons bedunkens, tot opheldering en ontwikkeling deezer materie dienende konde weezen, gelooven wij het gepast, ingevolge onze daartoe te voren gemanifesteerde intentie, hier een weinig stiltestaan ten einde het bij de afzonderlijke verhandelingen van den Hr. V. H., over de voornaamste producten deezes Lands door hem geposeerde, opgegeevene en berekende in één tafreel te zamen te trekken, en door zulk eene beschouwing van 't geheel, vergeleeken met de middelen om deeze stellingen te realiseeren, derzelver afwijking van alle waarschijnlijkheid en mogelijkheid in een helder daglicht te stellen.

Men zal begrijpen dat wij, in onze discussien, ons hoofzaaklijk tot Compagnies Landen bepalen moeten, ofschoon die van den Keijzer en Sulthan meede tot vermeerdering der massa van voortbrengzelen kunnen bijdragen, en tot eenen zekeren graad daartoe dienstbaar

gemaakt zijn. Wij hebben bereids trachten aantetonen dat de bevolking van Java, met de daaronder sorteerende Eilanden, hoogstens drie millioenen zielen zal bedragen: gevolgljik neemt men 't allermeeste aan, als men stelt dat de bewooners van Compagnies Landen een aantal van twee millioenen uitmaken. Over 't algemeen, draagt het dierenrijk weinig tot voeding van den Inlander bij, daarteegen consumeert hij enorm veel rijst, dermate dat, volgens eene ruuwe begroting, ijder huisgezin, het een door het andere gerekend, jaarlijks ca. 2000 ms van dit graan benoodigd is en verteert. Een derde gedeelte van de bevolking van Java verleedigd zig met den landbouw niet, of is in andere betrekkingen werkzaam; de voeding van dit gedeelte valt dierhalven tot last van de twee andere derde gedeelten der Inwooners, die zig op den akkerbouw toelaggen, en vordert, naar eene matige calculatie, ca. 80000 Coijangs of Lasten. Na aftrek van vrouwen, kinderen, oude en andere voor zwaren arbeid ongeschikte perzonen, zullen deeze twee derde gedeelten naauwlijks 450000 landbouwers opleeveren, welke niet alleen voor de vervulling hunner eige behoeften zorgen, maar, zo als gezegd is, door hunne werkzaamheeden ook in die der andere, het land niet cultiveerende opgezeetenen moeten voorzien. Eene oplettende overweeging van deeze eenvoudige daarstelling zal een ijder, in de eerste plaats, doen bezeffen, hoe uitgebreid en van hoeveel aanbelang de rijstbouw op en voor Java is, ten anderen, genoegzaam doen gevoelen dat deeze hoofd-culture noodzaaklijk de voornaamste bezigheid van den landman uitmaken en het grootste gedeelte van zijnen tijd verslinden moet. Men bedenke daarbij dat de invloed van 't klimaat op de menschen hunne veerkracht verslapt, hun tot werkeloosheid uitnoodigd, de rust als het hoogste goed doed aanzien, en ook die inspanning van kragten niet gedooft waarvoor de Hr. V. H. hun als vatbaar wil doen voorkomen; dat men, zegge ik, alle deeze reedenen nadenke en aan dezelve de vraag toetze, of het mooglijk zij dat immer, onder zodanige omstandigheeden, die stellingen, opgaven en ontwerpen van den schrijver, welke de voorwerpen deezer discussie zijn, in dien graad als hij zulks pretendeerd kunnen geraliseerd worden. Hij stelt het gemaklijk, dat Java jaarlijks

20000 Coijangs of Lasten Rijst,

50 millioenen ponden Coffij,

25 millioenen ponden Peeper,
 12½ millioenen ponden Cacao,
 75 millioenen ponden Capps of Catoen,
 75 millioenen ponden Zuiker en
 100 duizend Leggers Arak

ten uitvoer zoude kunnen opleeveren ¹; en, hiermeede nog niet te vreedden, wil hij dat men er tegelijk oorlogs- en koopvaardij-vloten kan bouwen, ijzermijnen bewerken, zeildoek weeven, ja nog veele andere takken van industrie beoeffenen, met wier optelling wij den lezer niet lastig vallen zullen, vermits wij het daarvoor houden dat het onnodig is de buitensporigheid deezer raisonnementen met sterke couleuren afteschetzen. Indedaad, de schrijver schijnt niet genoegzaam overdagt te hebben dat de West-Indiën, in die betrekking, geene gevolgtrekkingen ten opzigte van Java kuuuen autoriseeren; de aankweeking van Coffij, Zuiker, Catoen &c. maakt daar bijna de eenige werkzaamheid der slaven uit, wier kragten en behoeften hierbij minder dan het belang van de eigenaars of besturers van plantagen geraadpleegd worden. In die gewesten, welke door buitenlandsche toevoer gedeeltelijk moeten worden gespijzigt, heeft geen geregelde koornbouw plaats; alle handen beezigt men, bij uitsluiting, tot de cultuur der artikelen van uitvoer; kortom, men doet daar de natuur in alles geweld aan. Dit onderscheid met de wijze van bestaan alhier is zo treffend, dat wij geloven ons te kunnen onthouden daarvoor meerder argumenten aantevoeren.

Eindelijk, wij vragen, welk land, welke natie kan onze schrijver ten voorbeelde en ten bewijze voor de rigtigheid van zijn stellingen in deezen aanvoeren? Voor zoveel wij met de resultaten der nijverheid en industrie van andere volken bekend zijn, en voor zo verre die de maatstaf kunnen aangeeven van 't geen bestaan kan en van 't geen mogelijk is, schijnt de ondervinding hem te logenstraffen; zij is het echter welke men consulteeren moet, zo niet om de waarheid te vinden, toch om dezelve zo na mogelijk te komen. Wij beroepen ons op haar, en nodigen den lezer uit onze argumenten daarna te wikken en te beoordeelen.

¹ *Uitvoer* al te groot ondersteld.

De *Lange Peeper*, *Staat-Peeper* en *Tamerinde* zijn zeeker voortbrengzelen van Java, doch de consumptie van deeze artikelen is zo bepaald dat zij nimmer belangrijk voor den handel worden kunnen. De *Curcuma* is als verfstofte in Europa overbekend, en daar min of meer gewild, naarmate ze schaars te bekomen of den toevoer er van belemmerd is; gedroogd en fijngemalen is, ingevalle men niet verkiest die voor stuagie over te zenden, zonder twijffel zeer geschikt de onkosten van 't transport te verminderen, en dus de beste wijze ter vervoering deezer waar, waarvan overigens het mooglijke vertier de graad van attentie, welke hare voortteeling verdient, en hare importantie bestemmen moet.

Aangaande de *Salpeter*¹, zijn wij genoodzaakt optemerken, dat de manufactuur daarvan op Sourabaja hoogstens 300 pikols kan aannemen; welke hoeveelheid in de weegschaal onzer behoeften van geen aanbelang hoegenaamd is. Ook komt ze ongelijk duurder dan die van de west van Indien aangebragt word te staan, 't welk meede toepasselijk te maken is op alle andere plaatzen van Java waar men salpetermakerijen zoude willen oprichten; om welke reeden zoodanige onderneemingen in oorlogstijden zeer gerieflijk kunnen weezen, maar nimmer in tijd van vrede met voordeel kunnen doorgezet of geëxerceerd worden.

Intusschen schijnt de Regeering, op zeer goede fundamenten, be-rechtigd te weezen tot het koesteren van de hoop, dat de in werking brenging van een ten einde te beramen plan, ons, uit onze eige boezem, eene genoegzaame overvloed van Salpeter zal verschaffen, en, wat de hoofdzaak is, tot mindere prijzen dan de Engelschen die kunnen aanvoeren.

De Hr. V. H. zegt te regt, dat een ijder weet van welk een uitgebreid nut de Calappus of Cocos-boom is, waarom dezelve dan ook in meenigte aangeplant word en de zorg van den kweeker wel beloond. De algemeene behoefte van zijn voortbrengselen verleevendigt den binnenlandsche handel; maar daar hij, vooral in deeze

---

¹ *Salpeter*. Dirks fabryk zeer gerieflyk in oorlogstijd, maar niet in vrede. Nieuw plan.

gewesten, overal weelig voorkomt, zijn deeze voortbrengselen niet als aanmerkelijke artikelen van uitvoer te considereeren.

Bijaldien er oesters op de kusten van Java, die fijne *Paerlen* bevatteden gevonden wierden, zoude men zulks reeds voorlang onder de meenigte die daarvan daaglijks gevangen worden, ontwaard hebben; gevolglijk vermeenen wij te kunnen stellen dat de onderzanding dienaangaande allen twijffel doet verdwijnen, zonder echter hierom nadere proeven daarmede te willen afraden.

Ijzer- en Goud-mijnen worden op Java gevonden. Wij bewonderen dat de schrijver dezelfde reedenen waarom hij wenscht dat men nimmer tot het zoeken en uitgraven der laatsten zoude overgaan, niet van eeven zoveel gewigt ten opzichte van de bewerking der eersten schijnt te oordeelen; wat daar ook van zij, wij hebben 't reeds te vooren gezegd en herhalen zulks bij deeze gelegenheid, dat de ingezeetenen tot nuttiger einden dan tot het opdelfen van mijnstoffen kunnen gebruikt worden, in een aan rijke voortbrengzelen zo vruchtbaar land, 't welk ook door den Hr. V. H. erkend word.

Het is onteegenzeglijk dat Sumatra, Borneo en meest alle eilanden van deezen groten Archipel zeer goudrijk zijn, en dat de handel met dezelve veel van dit metaal naar Java doet vloeijen; doch hetzelfde word daarteegen weeder op onderscheidene wijzen uitgevoerd, veel daarvan verstrekt meede tot vercierselen en kleinodien, en dit kan tot bewijs dienen dat menschen die daarmede openlijk pronken kunnen, geene beweegredenen hebben om hetgeen zij er van bezitten te begraven; zodat men het door den schrijver dienaangaande geavanceerde ten minste als een zeer gewaagde en eighendunkelijke assertie kan aanmerken.

Zo het gebeurd is dat door de ontrouwe handelwijze van in de Munt geëmployeerde dienaren, daar goude muntspicien beneden het vastgestelde gehalte gefabricceert zijn, getuigen nogthans de retroacten van de regeering, dat dit bedrog door haar steeds op 't ernstigste en met den meesten nadruk is te keer gegaan, en dat zij nimmer ten dien opzichte van eenige oogluiking kan worden beschuldigd. Ook is de wijze waarop deeze zaak door den Hr. V. H. voorgesteld werd, geheel bezijden de waarheid, en niemand is huiverig of maakt zwaarigheid gemunt goud voor de daartoe staande waarde te ontvangen.

Zilver of Goud is 't, waarmede Europa hoofdzakelijk hare commercieele balans met Asia liquideert, wier bewoners weinig smaak voor voortbrengzelen van Europeschen grond of industrie aan den dag leggen. Java zoude eenen groten overvloed aan zilver hebben, indien de contanten die daar aangebragt worden niet weederom, op veelerhande wijzen, uitgevoerd wierden. Men heeft de waarde van den Americaansche piaster of dollar gedurende den oorlog verhoogd, om daardoor de vreemdelingen tot aanvoer van gereede penningen, waarvan de schaarsheid alhier dikwils tot eene zeer bedenkelijke hoogte steeg, des te meer aantemoedigen, en te gelijk om de exportatie daarvan kostbaarer voor de Chineesen te maken: deeze maatregelen zo wel als 't verbod van uitvoer aller kostbare metalen hebben niet nagelaten van eene heilzame uitwerking te weezen, hoewel zij maar gedeeltelijk aan de bedoeling voldaan hebben.

Door gebrek aan krachtig voedsel, is het Javasche rund-vee klein, onaanzienlijk, en leevert slegt vee op: dat men considereere welke uitwerkzelen deeze oorzaak, binnen zeer korten tijd, op vreemd aan beeter voedsel gewoon, en vooral op Europesch hoornvee, zoude hebben! Eenige bezitters van landgoederen in de Ommestrecken van Batavia laten zig sterk aan de veeteelt geleegeen leggen; dan men bespeurt aan het vreemde vee dezelfde gradueele verbastering als aan de menschen: dit is zeker niet bemoedigend, maar daarom behoort men echter geen middel onbeproefd te laten, dat eenige strekking mogt hebben hierin verbetering te weege te brengen.

Er word weinig vee gemest, aangezien deeze praktijk veel te kostbaar uitkomt, en om die reeden niet gedoogd daarvan eene vaste gewoonte te maken; zolang zulks niet beeter koop kan gedaan worden, zullen de slagters zig wel voor soortgelijke onderneemingen hoeden.

Door wijlen den Generaal Van der Parra was eene stoeterij op Bandong aangelegd; doch dezelve heeft, ondanks alle aangewende moeite, niet veel goede paarden opgeleeverd. De Javanen, die zeer op deeze beesten gesteld zijn, verwaarloozen de fokkerij daarvan niet; dan alles heeft zijne grenzen, en er zijn natuurlijke hinderpalen die men niet te boven komen kan. Schone Arabische paarden zijn

hier van tijd tot tijd aangebragt, en altoos heeft men bevonden dat ze alleen voor spring-hengsten bruikbaar zijn.

Het is, uithoofde van het meenigvuldige vee dat op Java is, waarschijnlijk dat de huiden een voordeelg artikel van uitvoer zouden kunnen worden. De toebereiding van het leeder hier te lande is, in waarheid, zeer gebrekkig; dierhalven ware 't wenschelijk dat in 't vaderland eenige goede en bekwame leer-looijers aangemoedigd wierden herwaards ter uitoeffening van hun ambacht overtekomen, welke, indien zij vlijt met een goed gedrag vereenigen, het zeekere vooruitzicht hebben een aan hunnen stand geevenreedigd fortuin te zullen maken, terwijl teevens het oprichten van eenige looijerijen zeer gerieflijk en nuttig voor de Colonie zoude weezen.

De handel in dinding of in de zon gedroogd vleesch van verschillende soort van beesten, in zenuwen van hartebeesten, en in alles wat de jagt kan opleeveren, is van weinig aanbelang, en konde door den schrijver voeglijk uit de naamlijst van Java's resourcen zijn uitgelaten; even zo konde hij zig onthouden hebben de nuttigheid der Casave-cultuur optevijzelen, welke in zodanige landen, die of niet genoegzaam koorn opleeveren, of voor den koornbouw ongeschikt zijn, zeer goed weezen en die gebreken eenigermate afhelpen kan; doch deeze omstandigheden bestaan hier niet, en dus ook geene reedenen om de tijd van den landbouwer, en den grond die tot de culture der rijke Javasche producten kunnen gebeezigd worden, met de aankweeking van deeze wortel te verspillen. Tot de weinig beteekenende onderwerpen door den hr. V. H. in zijn werk ingelascht, behoord meede de agar-agar, welke hij goedvind een aanmerkelijk artikel van vervoer naar China te noemen. De handel daarin is onbelemmerd en weinig bezwaard, dit is genoegzame aanmoediging zo zij vatbaar voor meerdere uitbreiding is: veelligt zoude men ze geheel tot niet doen lopen, bijaldien ze onderheevig aan 't betalen van hogere uitgaande rechten gemaakt wierd.

De Katjang of Erwtten-teelt mergeld de landen dermate uit, dat de daartoe gebeezigde grond eerst na verloop van twee jaren weeder kan bezaaid worden; het zoude mitsdien dwaasheid weezen den aanbouw daarvan meerder te extendeeren dan onze eige behoeften

vorderen. Dit artikel kan dus hoegenaamd geene stoffe voor buitenlandsche commercie opleeveren, en moet in die betrekking nimmer in aanmerking komen.

Sumatra en hetgeen de Overwal genaamd wordt zijn eeven zo geschikt als Java, *Tabak* voorttebrengen; maar de luiheid en vadzigheid der bewooners dier landen maken hun in deezen aan de industrie der Javanen cijnbaar¹. Indien deeze laatsten onder zulk eene onverstandige, geweldadige en tijrannieke regeering leefden als de schrijver voorgeeft, zouden zij noodwendig de vruchten van hunne nijverheid niet plukken, althans maar voor een klein gedeelte genieten kunnen, en door deeze omstandigheid, zonder twijffel, van werkzaamheeden waartoe niets hun verplicht terug gehouden worden. Hieruit volgt ons bedunken onbetwistbaar, dat hoe aanzienlijker Java's handel en uitvoer van tabak is, hoe sterker zulks bewijst dat de natuurlijke zorgeloosheid en indolentie harer ingezeetenen, welke zij met hunne naburen gemeen hebben, eenigermate voor den invloed van een goed bestuur hebben moeten wijken, alsmeede dat hetzelfde bestuur de eigendommen eerbiedigt en behoorlijk handhaaft, en diensvolgens ten onrechte op zulk eene ongemasureerde wijze als de hr. V. H. van zig heeft kunnen verkrijgen, wordt aangevallen.

De qualiteit der hier geteeld wordende tabak is zeer middelmatig, 't welk echter misschien wel voornamelijk aan de slegte toebereiding moet toegeschreeven worden.

De vogelnestjes worden meerendeels in de landen van den Keizer en Sulthan aangetroffen en ingezameld, welke vorsten daarop, voor zoverre dezelve in hun gebied vallen, een uitsluitend recht hebben, dat zij, volgens eene oude constante gewoonte, aan de Residenten die zig van weegen de Maatschappij aan hunne hoven bevinden, in pacht afstaan; terwijl daarteegen in aanmerking van de voordeelen die gemelden Residenten uit kracht van deeze vergunning komen te genieten, de bezoldiging hun door de Compagnie toegelegd, zeer gering is, en op verre na niet toereikende de zware uitgaven, waartoe

---

¹ *Sumatra*, cijnbaar aan de industrie van den Javaan voor de tabaks-culture. Eigendommen geëerbiedigd. Geheel articul hoogst merkwaardig.

zij ampts-halve genoodzaakt zijn, goed te maken; vermiddels welke maatregel de Maatschappij indirect in deeze winsten deelt, zonder iets op de rechten der Vorsten waaromtrent zij zeer jalours zijn te bestaan, ofte eenige alteratie aan de goede harmonie met dezelve teetebrengeu, door te onderneemen ééns ingevoerde reegels en gebruikeu, waaraan zij zowel als hunne onderdanen onveranderlijk en stijfhoofdig verkleefd zijn, voor nieuwigheeden te doen plaats maken, en dusdoende veelligt ons gezag, door 't aanwenden van vruchteloze poogingeu, in de weegschaal te stellen.

Men heeft het ontwerp gehad de vogelnest-rotsen in Compagnies landen te verpachten, en dit wel meer bepaaldelijk in den Oosthoek, dan bij nadere overweeing daarvan voor als nog afgezien, wijl van gedeeltelijke veranderingen, die niet met het teegenwoordige systema in verband staan, geen krachtdadig effect te hopen is.

Hoewel de waarde der uitgevoerd wordende vogelnestjes vrij aanzienlijk is, vermeenen wij doch op zeer goede gronden, dat de hr. V. H. zig sterk vergist, als hij dezelve een half milloen Rijksdaalders opgeeft te lopen: hoogstens kan men, de jaaren door elkanderen, daarvoor drie maal honderd duizend Rijksdaalders aannemen. Deeze schrijver schijnt mede onkundig te weezen dat van dit artikel bereids vóórlang, bij den vervoer, tol geheeven word; misschien echter is dit voor verhoging vatbaar.

De vervoer van *Tripangs* is, vooral in deeze verzengde luchtstreek, van zulk eenen ondraaglijken stank vergezeld, dat dezelve zeeker niet strekkend is de gezondheid der equipages te conserveeren; ook willen onze scheepen zig om die reeden daarmede niet verpesten, maar de Chinasche jonken zijn hieromtrent minder kiesch. De Maatschappij bemoeid haar met dien handel niet, die zig zonder hare tusschenkomst, ingevalle de Chineezen daarbij hun voordeel vinden, genoegzaam zal uitbreiden. Den uitvoer met eenen hogeren tol, als waarmede zij thans belegd is, te bezwaren, zoude een verkeerd middel ter harer aanmoediging weezen, en naardien 't artikel zelve van weinig aanbelang is, niet veel meer opleeveren.

Waarlijk, de vrucht Genietries genaamd behoort niet, zo de schrijver wel aanmerkt, tot de voornaamste van Java's stapelartikelen. Hij zegt dat de vervoer daarvan groot is, en nog groter

weezen konde: de eerste stelling is zeer betrekkelijk, en de andere niet gemotiveerd. Wij ignoreeren wat hij in deezen door groot verstaat; ook belemmert niets de aanplanting en verzending van dit gewas, 't welk overigens, in alle opzigten, te onbeduidend is om hetgeen de Hr. V. H. desweegens opgeeft te rechtvaardigen, ofte onze attentie langer beezig te houden.

Java's grond schijnt niet, althans in eene zeer geringe mate, voor de *Cardamon*-teelt geschikt te weezen; want ondanks alle aangevande moeite en onderscheidene ten dien einde in 't werk gestelde proeven en middelen, beantwoordt de uitslag niet aan die pogingen; de *Cardamom* welke hier ingezameld word, is van eene veel mindere kwaliteit als de Malabaarsche. Na al het vruchteloos ondernemen om deeze cultuur hier te lande aantemoedigen en te verbeteren, kan men onderstellen dat of de aart van de grond, dan wel de invloed van 't klimaat daartegen onoverkomelijke hinderpalen bevatten, waarom 't mogelijk raadzaam zoude weezen van de aankweeking dier specerij, voor zo verre Java betreft, geheel en al aftezien.

Men kan reedelijk goed *Touwwerk* van de Caijer of bast der *Cocosen* vervaardigen; maar de menschen die daarmede onleedig gehouden worden, kunnen op veelerhande voor 't algemeen nuttigere wijzen werkzaam zijn. Het herwaards uit het vaderland gezonden wordende touwwerk draagt bij tot den bloei der lijnbaanen en der touwhandelaars; terwijl daarteboven de Republiek eene grotere hoeveelheid voortbrengzelen van hier ontvangt, naar gelang andere bezigheeden de ingezeetenen niet van den landbouw aftrekken. Dit raisonnement laat zig met eeven zoveel grond op 't geen de schrijver ten aanzien der Goemoetie zegt toepassen; kortom, wij zijn bezwaarlijk te overreeden dat iets wat vermindering aan eenen tak van vaderlansche industrie zoude kunnen toebrengen, voordeelig of oirbaar te onderneemen kan weezen.

Wij hebben bereids bij eene vorige gelegenheid gezegd, dat het verpachten van dorpen of *desa's* aan de Chineezzen, ten cenemale behoorde te worden afgeschaff. Wij herhalen dit bij deezen opzigtelijk zodanige dorpen als aan perzonen van die natie tot aanmaking van zout verpacht worden, nademaal zulks tot veele knevelarijen en mis-

bruiken aanleiding geeft; en, diensvolgens staan wij gereedelijk toe dat men desweegen, zo wel voor den Souverain als voor het volk, beeter en voordeeligere inrichtingen zoude kunnen daarstellen, welke inrichtingen echter, naar ons gevoelen, nimmer eene strekking moeten hebben om van deeze onontbeerlijke behoefte eenen tak van openlijke inkomsten te maken. Het zout zowel als de rijst dient onbezwaard te blijven en in overvloed verkrijgbaar, zelfs voor de armste ingezetenen. Op dit grondbeginsel geloven wij ten sterkste te moeten aandringen, en daarom dit onderwerp onder de voorwerpen die verbetering vereischen te kunnen rangschikken. Intusschen moeten wij ook in deezen den schrijver van overdrijving der waarheid beschuldigen. De ingezetenen worden niet in dier voege als hij voorgeeft aan de willekeurige beschikking der Chineezen overgelaten, wier hebzucht meede aan de zucht voor hunne veiligheid ondergeschikt is, en door de wraakgierige geaardheid der Javanen even zoowel als door de waakzaamheid de Regeering beteugeld word. De Chineezen bereiden ook zout in de ommestreeken deezer hoofdplaats, doch bewerken het daar zelve, of huuren ten dien einde daglooners.

De handel en het vertier in Lijwaten zijn hier beiden zeer aanzienlijk: de West van Indien voorziet ons daarvan. Ofschoon wij met schrijver overreed zijn dat op Java fijne lijwaten zouden kunnen gefabriceert worden, zomede dat zulks allengskens tot eenen zeekeren trap van volmaaktheid te brengen was, moeten wij echter al wederom den lezer tot het erkende grondbeginzel terug voeren, dat men in een schraal bevolkt en niet genoegzaam gecultiveerd maar toch bij uitstek vruchtbaar land, geene handen tot het bedrijven van manufactuuren aan den akkerbouw moet onttrekken; en dat zulks eerst dan gepast word en weezenlijk nuttig is, wanneer door den tijd, aanmoediging, en een wijs bestuur, deeze gebreken geheel zijn afgeholpen, of wel in een minder hoogen graad dan thans bestaan. ¹

Bijna in alle deelen van dit schone eiland liggen, uit mangel aan volk, geheele strecken vruchtbaren grondj woest en braak;

---

¹ *Lijwaaten*. Geen handen alsnog van den landbouw. Zeer gewigtig raisonnement om te toonen dat er land over is, G. K. v. H.

hieraan krachtdadige hulpmiddelen toetebrengen, daarop behoort zig bij voorkeur de aandagt van het bestuur te vestigen, en alles wat eene directe of indirecte strekking heeft het gelukken der desweegen aantewenden pogingen te vertragen of te verhinderen, veeleer teengengegaan dan aangemoedigd worden. De handel in lijwaten is vrij en onbelemmerd: zij kan verder aan de natuur overgelaten blijven.

Alle Regentschappen moeten, bij wijze van contingent, eene zekere hoeveelheid catoene garens aan de Maatschappij leveren; men dient dit als een soort schatting aantemerken, welke in natura, in steeede van in geld, geheeven wordt. De ingezeetenen moeten hier, zoals overal, tot hunne verplichtingen aangehouden worden, en in zoverre zeker is het spinnen en opbrengen van Catoene Garens een dwang; maar dit raisonnement volgende, kan men ook met eeven zoveel fundament pretendeeren, dat in 't vaderland de noodzaaklijkheid om tot de algemeene lasten bijtedragen meede een dwang is, vermits het niet gaarne en dikwijls niet vrijwillig geschiedt.

De ondervinding heeft geleerd, dat alle tot beteugeling van den smokkelhandel genome maatregelen en gemaakte wetten, bij het nauwkeurigste toezigt der Regeering en de grootste vigilantie dergeenen die daartegen waken moeten, in alle landen maar gedeeltelijk aan 't oogmerk voldoen, en dit kwaad wel verminderen doch niet geheel uitroeijen kunnen. Het is wel mogelijk, dat de Chineezzen middel weeten te vinden het verbod op den uitvoer van Cattoene Garens te overtreden, zonder dat men echter daarom grond hebbe, deeze overtreding als het uitwerkzel van speciale begunstiging voortedragen. Intusschen, bijaldien de Chineezzen zulke aanzienlijke quantiteiten van dit artikel ter sluik vervoeren als de schrijver wil insinueeren, dan is het teevens klaar dat de Javanen daarvan veel meer vervaardigen dan de Compagnie vordert, en gevolglijk dat deeze verplichting hun niet afhoudt eene grotere hoeveelheid catoen, als hiervoor vereischt word, aantepanten, zonder dat zulks tot reeden of voorwendzel gebruikt word hun meerder opteleggen ¹.

Zonder ons in eene voor dit bestek te wijdloopige discussie intelaten, tot onderzoek in hoeverre de grondbeginzelen, waarop de belas-

---

¹ *Katoene Garens*. Slot: De Javaan werkt om voordeel. G. K. v. H.

ting onder naam van Amptgeld bekend berust, al of niet, zoowel als die belasting zelve, eene voor 't algemeen nadeelige strekking hebben, zullen wij ons eenelijk tot hetgeene ten dien opzigte bestaan heeft en bestaat bepalen, en merken dus in de eerste plaats aan, dat de misbruiken en ontrouwe opgaven die te voren de inning daarvan vergezelden, de desweegen door Commissarissen Generaal daargestelde veranderingen en reglementen volstrekt noodwendig maakten; terwijl ten anderen de schrijver zelfs erkent, dat het amptgeld hoofdzakelijk op de zoodanigen neerkomt die in de voordeeligste bedieningen geplaatst zijn; welke inrichting diensvolgens geene kenmerken van onrechtvaardigheid schijnt te dragen, en, ofschoon betrekkelijk zommige posten wel meerdere eevenreedigheid had kunnen geobserveerd worden, en daarbij wel eens perzoonen meer dan zaken geconsidererd zijn, zo moet dit eerder aan eenzijdige of geïnteresseerde berichten en informatien, dan aan opzettelijke intentien of aan eene willekeurige uitoeffening van macht toegeschreven worden.

Veel beeter ware het ontegenzegglijk in allen opzigte, wanneer in steede van op die wijze de onbepaalde, onmagtige, altegroote inkomsten welke met eenige ampten vorknogt zijn, te besnoeijen, de bezolding der dienaren aan de meer of mindere importantie hunner werkzaamheden, aan de omstandigheden waarin zij door 't bekleeden van zekere bedieningen geplaatst worden en aan hunnen rang geëevenreedigd was, en dat daardoor hunne middelen van bestaan konden ophouden van toevallige, buiten-gewone of eigendunkelijke winsten en voordeelen aftehangen. ¹

De opbrengst deezer belasting is zeker, zoo het als een middel beschouwd moet worden om hulp aan den reddeloozen staat der Compagnie toetebrengen, even als alle andere hier geheven wordende lasten, onbeduidend, maar als een tak van Lands-inkomsten geconsidererd, van meer aanbelang dan de Hr. V. H. schijnt te weeten.

Nadat de kracht der omstandigheden de Maatschappij noodzaakte een papiere munt, om daardoor aan 't gebrek van contanten te suppleeren, in te voeren, bevond men van tijd tot tijd, niet alleen dat de concurrentie van de door de Bank-Courant uitgestelde Bank-brieven met deeze papieren van crediet botzingen in de cir-

¹ *Amptgelden. Aven.*

culatie te weege bragt, maar nog daarteboven dat zulks aanleiding gaf tot onlijdelijke misbruiken, die tot zodanig eene hoogte geklommen waren, dat Commissarissen Generaal vermeend hebben tot de vernietiging der Bank-Courant, als 't eenige gepaste hulpmiddel teegen die grote inconvenienten, te moeten besluiten. De reedenen van deeze handeling zijn bij de retro-acten der Generaale Commissie zeer gedetailleerd uitgedrukt; een nauwkeurig onderzoek en eene oplettende overweeing derzelven zal den Asiatischen Raad in staat stellen te beslissen, of hatelijke en vurige driften met domheid gepaard, dan wel zuivere, door kunde voorgeligte beweeg-gronden, daarbij de hoofdrol gespeeld hebben.

Papieren, eene zekere waarde representeerende, munt, door den Souverain in omloop gekragt, kan niemand weigeren te ontvangen; maar, tenzij aan Bankbrieven denzelven onverwerpelijken stempel gehecht wierd, zoude men natuurlijk tot haare niet aannemiug berechtigd weezen, waarvan ongetwijffel een ieder gebruik zoude maken, zodra het kwame te blijken dat men niet dadelijk deeze papieren voor de waarde die zij voorstellen, konde realiseeren. Aan deeze gevolgen had men zig blootgesteld, indien de Regeering de Bank Courant dienstbaar tot de in circulatie-brenging der Creditpapieren gemaakt had, want de schaarsheid van klinkende specie bleef, in allen gevalle, dezelve; gevolgelijk zoude het, zo men zig van dit middel bediend had, onmogelijk voor de Bank geweest zijn haar crediet te behouden en de geheele depreciatie der door haar uitgestelde Bank-noten voortekomen, terwijl 't meerdere vertrouwen dat altoos in den Souverain gesteld word, en de middelen welke zig onder deszelfs bereik bevinden, ten minsten geschikt waren, en zijn, zulk een uiterste te verhinderen. In zodanige landen, waar men door de invoering van gemunt papier eenelijk bedoelt de circulatie te vermeerderen en daardoor den handel te faciliteeren, is men in staat te zorgen dat hetzelfde zijne waarde behoud; doch daar waar eene diergelijke operatie als 't ware een noodshot, en strekkend is het dringend gebrek aan contanten te vervullen, is de publieque opinie haar niet gunstig, en dan verliest gewoonlijk het papiero geld teegen klinkende specie. Dit is de leuze voor de agioteurs en het theater hunner woekerzugt: de ondervinding van alle tijden en volkeren leert, dat hierteegen geen hulpmiddel, dat niet te ontdui-

ken is, kan uitgedagt worden, en dat een Gouvernement 't welk teegen zulke zwarigheden te worstelen heeft, in die betrekking eerder te beklagen dan te beschuldigen is.

De kostgelden worden aan de mindere dienaren in zilver, en de hun toegelegde douceurs in papieren van crediet toegereikt. Zonder de door de Americaanen, gedurende de nu afgelopen oorlog, aangebragte geld-specie, zoude men het hier volstrekt niet hebben kunnen gaande houden. De uitgebreide kostbare huishouding, de meenigvuldige aanstalten van allerlei natuur tot verdediging en conservatie zowel van deeze onwaardelijke colonie als van verscheidene buiten-comptoiren en de handel op China vorderden en verslonden zoveel, dat Compagnies Cassa nimmer, in al dien tijd, in een weezendlijk opulente staat geweest is; dan zelfs in het tegengestelde geval, bleef de hoogst mogelijke bezuiniging de Regeering altoos eeven sterk aanbevolen, aangezien ook America meermalen op 't punt geweest is om in deezen alberoerende oorlog ingewikkeld te worden, waardoor de hulp welke men zig van die zijde had weeten te verschaffen, meerendeels zoude hebben komen te vervallen. Het schijnt dat deeze overweeging den schrijver niet had behoren te ontslippen, en althans dat hij zig had moeten wagten, op zulk eenen beslissende toon, opzigtelijk een onderwerp waarmede hij hoegenaamd niet bekend is door te draven.

Wanneer de oorzaken welke de Bank-Courant hebben doen vernietigen, weggenomen zijn of afgeholpen kunnen worden, kan zeeker een diergelijk etablissement van veel nut weezen: de nuttigheid en gerieflijkheid der Bank van Leening verzeekerd de voortduuring van haar bestaan, en aan deeze instelling zelve, de zorg, onderstand en waakzaamheid der Regeering.

Men komt algemeen ten aanzien der ongezondheid van Batavia overeen; meer verschillend zijn de denkbeelden over de oorzaken daarvan, en over de meest geschikte middelen om deeze noodlottige omstandigheid te verminderen en af te helpen. Wij zijn met den Hr. V. H. van meening, dat hieraan waarschylijk verbeetering toe te brengen is, en dat veele der door hem ten dien einde aangeweze middelen niet vruchteloos zouden in 't werk gesteld worden; doch wij moeten te gelyk doen opmerken dat zodanig een uitgebreid ontwerp

niet als met het maken van importante kosten kan ondernomen en uitgevoerd worden, zonder dat men daartegen zekerheid van eenen goeden aan 't oogmerk voldoende uitslag heeft. Dan, hoewel men zig 't een nog 't ander behoort te ontveinzen, bestaan er echter zoveele en zulke dringende reedenen welke het beproeven om de lucht in en om Batavia te zuiveren, niet alleen aanraden maar als 't ware tot een plicht maken, dat wij niet kunnen nalaten den wensch uitte boezemen, dat men om dit heilzaam oogmerk te bereiken noch moeite noch kosten spare!

Wij kunnen bezwaarlijk geloven, dat het vaderland of hare kooplieden weezenlijk zouden bevoordeelt worden, wanneer men andere Europeesche natien in de geleegendheid stelde onmiddelijk zodanige voortbrengzelen alhier te komen afhalen, als zij, zonder deeze vergunning, uit de Republiek moeten trekken en ontbieden, en waarbij aldaar buiten de kooplieden zo veele volks-classes welvaren. Het belang der colonien dient, ons bedunkens, steeds aan dat des vaderlands ondergeschikt te weezen, en dit schijnt niet te gedogen dat men *zelve* zig mededingers verwekke, vooral in een tijd waar de toeneemende industrie aller volken bereids van eenen zo nadeeligen invloed voor den Bataafschen handel is. Onze negotianten ontbreekt het daarteboven aan geene lust, nijverheid of middelen om, ingevalle hun de vrije handel op hier toegestaan wierd, daarvan met dien ijver en nadruk te profiteren, dat de concurrentie van vreemden niets tot de meerdere bloei van Batavia's commercie zoude *kunnen* bijdragen.

Zolang men dezelve niet met eene genoegzame zeemagt beschermen kan, is het niet raadzaam meer dan de volstrekt onontbeerlijke onkosten aan de eilanden voor Batavia geleegen te doen: de puinhopen van Onrust kunnen dit bevestigen! reeds bij eene voorgaande gelegenheid gaven wij dienaangaande ons gevoelen te kennen. Gemaklijk konde de bank die zig voor Batavia gezet heeft zeker niet weggeruimd worden, doch dit ware meede eene zeer wenschelijke onderneeming, die de daartoe aangewende pogingen wel belonen zoude. Kundige ingenieurs ontbraken dikwils, en ontbrecken nog; hierin moet voorzien worden.

Door het overlijden van veele der waardigste leeden van het

Genootschap van Konsten en Weetenschappen, is daarvan weinig meer als de naam overgebleeven. De predikant Ross is nu aan 't hoofd van deeze institutie, welke van de regeering altoos aange- moedigd en beschermd is. Een ieder zal misschien niet oordeelen dat het benoemen van een of meerdere leeden der regeering tot het voeren der opperdirectie als een kenmerk van slavernij kan beschouwd worden: veelligt zal men vinden dat in eene zo ver afgeleegene colonie, werwaards niet zelden lieden waarvan men zig in 't vaderland wilde ontdoen gezonden worden, het met de grond- beginzelen eener gezonde staatkunde strookende is, dat in alle socie- teiten, van welken aart ook, de regeering toegang hebbe. De alhier nodige subordinatie vordert, meer dan elders, zulk eene deferentie, welke ook in niets de aankweeking van konsten en weetenschappen kan verhinderen. Dan, het is niet door het beoeffenen van dezelve, dat de oogmerken waarom alle menschen hier komen, bevorderd worden, en dit is wel de hoofdreden van het verval des Genoot- schaps en van de bezwaarlijkheid om het in stand te houden.

De kwaadaardigste courant-schrijver is niet in staat de regeering meer te belasteren, hare werkzaamheeden en daden in een hatelijker daglicht te stellen, dan zulks in particuliere briefwisselingen van hier gedaan is en nog wordt; dan de bewustheid daarvan is onvermogen- de Regeering eenige ongerustheid inteboezemen, eevenmin als de gelijkaartige poogingen van den hr. V. H. Het is dus ten hoogsten ongerijmd te onderstellen, dat zij voor een onder hare ooggen gedrukt wordend nieuwspapier bevreesd zoude weezen.

Als de meeste vaart op en van Batavia met Compagnies scheepen die in 't Vaderland verzeekerd worden, geschiedt, dan is het ligt te bezeffen dat de werkzaamheeden eener Assurantie-Compagnie alhier natuurlijk zeer bepaald en voor weinig uitbreiding vatbaar zijn.

In zulke omstandigheeden moeten de premien van assurantie on- matig hoog weezen, of één ongelukkig jaar de geheele Societeit ruïneeren; want hier vindt geene repartitie van het capitaal, waarvoor schip en lading verzeekerd word, onder verscheide meede-assuradeurs plaats, 't welk de risico niet weinig vergroot, te meer wijl men volstrekt buiten de gelegenheid is daarvoor eene genoegzame com- pensatie in de meenigte van voorkomende verzeekerings te vinden.

Deeze oorzaken hebben de dissolutie van de te voren op Batavia bestaan hebbende Assurantie-Compagnie van zelven veroorzaakt, ten laatsten liep het hiermeede dermate in de war, dat de geïnteresseerden zig gelukkig reekenden daarvan zonder schade aftekomen.

Op plaatzen die een grote commercie drijven, kunnen Assurantie Societeiten van veel nut zijn en met veel voordeel bestaan. Dit is op Batavia, bij eenen toeneemenden handel, meede toepasselijk. In allen gevalle, schijnt het raadzaam zodanige etablissementen, die eene zekere consistentie aan den handel geeven, aan te moedigen en te ondersteunen.

De slaven gebruikt men alhier bijna in geene andere betrekking dan als dienstboden; de meenigte hunner welke in de meeste huizen gehouden worden, maakt hun werk zeer ligt. De wetten verbieden ten strengsten hen te mishandelen, en de Officieren van Justitie waken zeer ijverig daartegen; ook kan met waarheid gezegd worden, dat zodanige voorbeelden uiterst zeldzaam zijn, en dat in genoegzaam alle huizen de slaven liefderijk en als meede-menschen behandeld worden. De kinderen door hen in de woningen hunner meesters geteeld, worden dikwils bedorven door te veel troetelen en toegeevenheid. Slaven die oplettend zijn en zig min of meer noodzaaklijk weeten te maken, bekomen gewoonlijk, aan vaste douceurs, ruim zo veel als de huisbedienden op veele plaatsen van Europa; zelfs den allerslegtste word een maandgeld toegereikt. Deeze menschen die veelal, in hunnen vorigen staat, niet beeter dan als slaven, door hunne opperhoofden behandeld wierden, kunnen overigens weinig het gemis van een goed gevoelen, dat zij nimmer gekend hebben: immers, de arbeid hier aan ses lijfeigenen opgelegd, wort ongeveer door één Europesche dienstbode verrigt; zoodat van die zijde met betrekking tot hunne vorige situatie, de meesten eerder verligt dan bezwaard worden.

De veelvuldige daarvan genome proeven hebben uitgewezen, dat de Javaan voor de Europeanen, als huisbediende, ongezeglijk en onbruikbaar is; het is meer dan waarschijnlijk dat men middelen van contrainte zoude moeten bezigen om, op die wijze, eenig nut van hem te trekken, naardien eene zekere afkeer voor onze zeeden en gewoonten, gepaard met luiheid en zorgeloosheid, van de inlan-

ders onwillige en onachtzame dienstboden maakt; waarom het ten minsten onbewezen is, dat de vrije ingezeetenen in genoegzamen getalle de plaats der slaven zoude willen vervullen, nog veel minder kan men hopen zonder eenige hunne vrijheid verkortende maatregelen, draaglijk door dezelve te zullen bediend worden.

Het is zeker te beklagen dat, door te zamenlopende omstandigheden, de natuurlijke billijkheid zomwijlen voor de noodzaaklijkheid wijken moet: dubbeld smart het ons dit op de materie voorhande te moeten toepassen, en dat onze overtuiging ons noodzaakt te verklaren, dat de slaven alhier onontbeerlijk zijn, en door de Javanen niet dan ten kosten en met onderdrukking van de laatsten als dienstboden kunnen vervangen worden.

Indien wij tot verdediging van een gebruik dat zo klaarblijkelijk de eerste rechten van den mensch kwetst, iets wilden aanvoeren, zouden wij zeggen dat zulks van onheugelijke tijden af aan in Asia onafgebroken bestaan heeft, en dat daardoor de wreedheid der woeste ons omringende natien eenigermate aan hare winzugt en voordeelen opzigtelijk de behandeling harer gevangene vijanden ondergeschikt is. Dan, wij willen niets verdedigen waarvan ons hart een afkeer heeft; wij hebben ons gevoelen gezegd, 't welk door den staatsman en niet door den filosoof diend beoordeeld te worden.

Van tijd tot tijd, en voornamelijk zeedert men begonnen heeft daar landgoederen aanteleggen, hebben de Bataviasche Ommelanden in culture en bevolking sterk toegenomen ¹. De meeste bezitters van landgoederen geeven zig veel moeite tot verbetering derzelven; de menschen die ze bewonen zijn vrije lieden en kunnen, naar welgevallen, zich elders neerzetten; zij hebben tot den landheer geene betrekking of verplichting, dan waartoe eene wederzijdsche overeenkomst hun verbindt. Hoe meer bewooners, hoe voordeeliger voor den eigenaar, wiens belang het mitsdien is dezelve wel te behandelen.

Teegens alle willekeurige handelwijzen van de met de handhaving der orde en politie in de Bataviasche omme- en bovenlanden gechargeerde collegien of officieren, is door goede wetten en inrichtingen voorzien. Wij geeven echter gaarne toe, dat daarin zowel als in

¹ *Ommelanden*. Hoog lezenswaardig.

de administratie welke van Comps. weege in die streeken uitgeoeffend word, veele verbeteringen kunnen gemaakt worden; de materialen tot een volleedig ontwerp ten dien einde hebben reeds meermalen de aandagt der regeering geoccupeerd, dan dringendere beezigheden en de critique tijdsomstandigheeden hebben, voor als nog, niet toegelaten dit werk onder handen te neemen.

Onteenzeglijk zouden de landgoederen, die thans voor de rijst cultuur dienen, oneindig meer voordeel opleeveren, als de eijgenars alle producten welke zij daarop kunnen doen voortkomen, vrij en onverhinderd mogten verkopen. De Compagnie vermeent dat deeze concurrentie eenen nadeeligen invloed op het systema waarna zij te werk gaat zoude hebben, en dat zij zig niet aan de veelligt daaruit te ontstaane botzingen behoort bloottestellen. Deeze materie staat dus in het engste verband met de vrage, of en hoeverre het noodzaaklijk en voordeelig is, dat de Maatschappij in 't genot der uitsluitende handel op en met deeze gewesten blijve? en de oplossing deezer vraag is weeder afhankelijk van het alhier in te voeren systema van bestuur. Wij zijn bereids in de geleegendheid geweest, over deeze beide onderwerpen in dit stuk onze denkbeelden te suppediteeren, waarheen wij, voor zo verre derzelver oplossing betreft, ter vermindring van herhalingen, den lezer wijzen; terwijl wij alverder sustineeren dat men het belang der landbezitters zeer wel met dat der Compagnie konde verbinden, door aan de eersten zodanige prijzen voor de op hunne goederen aangeteelde peeper, coffij, cattoen &c., te accordeeren, dat zij bij de cultuur deezer voortbrengzelen genoegzame aanmoediging en voordeel vonden, en welke teevens nog een goede winst voor de Maatschappij overlieten, indien er middelen te vinden waaren den landeigenaren te beletten, producten die niet op hunnen grond voortgeteeld zijn als zodanig te verkopen. Zoover kan men gaan, maar geen stap verder, zonder de fundamenten waarop ons bestaan alhier berust, te verwrikken.

De uitsluitende handel, welke de Compagnie opzigtelijk verscheide artikelen van uitvoer zig voorbehouden heeft, is, *dit hebben wij reeds te vooren betoogd*, een natuurlijk en bijna noodzaaklijk gevolg van den voet waarop haare betrekkingen met en tot den inlander oorspronlijk ingericht waren, in 't vervolg gebragt zijn, en nog bestaan.

Indien deeze betrekkingen in diervoege blijven voortduuren of geene merkelijke alteratie ondergaan, schijnt het door de Maatschappij geadopteerd systema van commercie, *voor zoverre het met dezelve in verband staat*, ook niet wel veranderd te kunnen worden. Wij vonden ons door het bezef daarvan en uit overweeging van den invloed welke in veele opzigten 's lands handel op 's lands inkomsten heeft, als 't ware gedwongen nopens 't eerste onderwerp onze bemerkingen en denkbeelden te ontwikkelen, alvorens tot de verhandeling van het andere overtegaan. Door ons is alstoen aangetoond, dat zodanige artikelen van uitvoer waaromtrent de Compagnie een monopolie uitoefend, haar van zelve en bij uitsluiting toevloeien uit krachte der door de onderscheidene regenten jeegens haar gecontracteerde verplichtingen, waardoor men deeze levering, van de zijde dier regenten, als eene in nature opgebragte leenschatting kan aanmerken. Uit dit alles blijkt hoe naauw de commercieele belangen der Maatschappij, met de grondbeginzelen naar welke deeze landen bestuurd worden verbonden zijn. Het is dus niet de vraag in abstracto, wat van eenen vrijen handel dan wel een monopolie, het voordeeligste voor een land zij, waar het hier op aankomt; maar wel die, welke van beiden het meest overeenkomstig met de subsisterende inrichtingen, met den aart van 't volk, met een daarop gevormd systema van bestuur, en gevolgljk het voordeeligste kan geacht worden te weezen. De beslissing deezer vraag hangt dus af van de veranderingen en hervormingen, die men hier zoude kunnen of willen invoeren. Wij hebben dienaangaande onze gevoelens in 't breede ontvouwd en gemotiveerd; waardoor wij gelooven, voor zoover ons aangaat, dezelve beantwoord te hebben. Misschien is 't niet geheel ongepast hier te doen opmerken, dat wanneer de handel in zodanige voortbrengzelen als thans aan het monopolie onderheevig zijn, alhier vrij en opengesteld wierd, de concurrentie en onderlinge naijver der kooplieden deeze voortbrengzelen waarschijnlijk weldra sterk in prijs zoude doen toeneemen; 't welk ongetwijfeld aller voordeeligst voor den inlander weezen, maar daartegen onze winst verbazend verminderen zoude. Zoo onderdrukking der ingezetenen nimmer het oogmerk van etablissementen als deeze zijn moet, het kan toch ook de bedoeling niet weezen dezolven ten onzen koste te verrijken. Op welke onzekere gronden berust de schaevergoeding niet, die men ons voor deeze zekere winst-

derving aanbiedt, en wat moet er niet gedaan en gewaagd worden om die beloofde vruchten te plukken!

Zeedert de hoge trap van volmaaktheid tot welke de zeevaart in deze laatste tijden gesteegen is, is de Caap de Goede Hoop als een ververschingplaats van minder aanbelang dan voor deesen. Welbezeilde scheepen, door kundige en onderneemende zeelieden gecommandeerd, doen tegenwoordig de reis van Noord-America off Europa herwaards veelal binnen 4 maanden; althans dit kan van de meeste Americaansche scheepen gezegd worden, die, zonder buitengewoone toevallen, op de uitreis nimmer en op de te huis reis zeldzaam ergens anders dan te St. Helena, om aldaar water inteneemen, vertoeven. Diensvolgens ontleent de Caap de Goede Hoop, in dit tijdsgewricht, zijne belangrijkheid voor het Vaderland hoofdzaklijk van zijne ligging, waardoor de middelen om, in oorlogstijden, onze Oost-Indische Bezittingen te hulp te komen, gemaklijker gemaakt worden. Men heeft echter opgemerkt dat troupen, die lang aan de Caab geleege hebben, veel eerder dan direct uit Europa aangevoerden alhier wegsmeden, welke omstandigheid konde doen besluiten, dat het op den duur niet gepast zoude weezen uit een daar aangelegd militair entrepôt deze gewesten te voorzien.

Volgens de beste berichten, is de Caap de Goede Hoop niet vatbaar, door zijne voortbrengzelen, ooit van veel aanbelang voor 't Vaderland te weezen, ofschoon wij erkennen dat het eerst dan mogelijk is het gewigt deezer volkplanting te bestemmen, wanneer de maatregelen om dezelve te doen bloeijen niet ondergeschikt zijn aan de vrees dat ze, te magtig wordende, zig van 't moederland zoude losrukken; nog kan zij niet op zigzelve bestaan, en het zo opgevijselde bestuur der Engelschen heeft echter aldaar niet kunnen te weege brengen dat de meeste inwoners zig, met het vooruitzigt van weldra onder 't uitgekreeten bestuur der Compagnie te rug te keeren, niet hartelijk betuigd hebben.

Het is genoegzaam bekend, dat Ceilon in de laatste jaren ter nauwer nood de grote kosten, welke hare verdediging en administratie vereischten, konde goedmaken. De nabuurschap van het magtige rijk, in de West van Indien door de Engelschen opgericht, maakte het onderhouden van eene groote krijgsmagt aldaar volstrekt

noodzaaklijk; door de uitgestrektheid van het eiland, was de huishouding meede wijdloopig en kostbaar. Als eene militaire positie, en door de schone haven van Trinconomale, consolideert de aanwinning van Ceilon de Engelsche bezittingen in Oost-Indien; het is voornamenlijk uit dien hoofde dat wij 't verlies daarvan betreuren, want alle overige sustinues ten aanzien van de voordeelen welke de Maatschappij zoude verzuimd of verhinderd hebben van Ceilon te trekken, berusten op zeer eigendunkelijke stellingen en gronden die door de ondervinding niet beweezen zijn, en om die reeden ook niet wederlegd kunnen worden. Wij hebben intusschen beeter gronden om de hoop te voeden dat de cancel-boom, zodanig als dezelve op Ceilon groeit, in onze bezittingen kan aangekweekt worden; 't welk ons een vooruitzigt schijnt te openen om te gelijk ons verlies en de voordeelen der Engelschen te verminderen ¹.

Indien de Engelschen aan de door hun op ons veroverde etablissementen en factorijen op de kusten van Malabaar en Cormandel en in Bengalen eenige importantie gehecht hadden, zoude het hun niet moeilijk gevallen zijn, aangezien de geringe waarde welke dezelve voor ons hebben, den afstand daarvan bij de teegenwoordige bevreeding te bedingen. Dan is 't maar altewaar dat deze bezittingen, in den actueelen staat van zaken, hun geene de minste ongerustheid of najver baren kunnen, en door niets voor de uitwerkzelen hunner overmagt te beveiligen zijn; ook is 't zeeker dat wij daardoor van hogenaamd geene grotere commercieele voordeelen dan andere, in die gewesten niet geëtablisseeerde natien, jouisseren, zijnde de handel aldáár, volstrekt en zonder concurrentie, in de macht der Engelschen. Om alle deeze redenen behoorde men misschien te trachten, ten aanzien van den afstand deezer bezittingen, teegen de vergunning van eenige voorrechten in den handel op de west van Indien boven andere commercieerende natien, met het Britsch Cabinet eene negotiatie te openen; ten minsten wij onderstellen dat dit de parthij is die men thans van dezelve zouden kunnen trekken, ja dat, als nimmer de onkosten van hare instandhouding kunnende goedmaken,

---

¹ *Ceylon*, kon de kosten naawlijks goedmaken. Vooruitzigt op kaneelboom elders.

men het in alle gevallen door den tijd voordeliger zal oordeelen, op de aanhouding daarvan te renunciëren.

Sumatra's Westeust is eenelijk met betrekking tot den ruilhandel welke daar met Javasche voortbrengzelen en lijwaten, teegen stofgoud, peeper &c., gedreeven word, van aanbelang, doch niet van die aangelegenheid om het behoud daarvan door fortificaties of een sterk guarnisoen te verzeekeren. Het is niet te ontkennen dat dit comptoir steeds zeer voordelig voor de daár geplaatste dienaren geweest is; maar wij herhalen zulks nogmaals, dat de hoofdoorzaak van veele misbruiken in de ongenoegzaame en geringe bezoldiging van 's Compagnies geëmployeerden moet gezogt worden. Immers de handen der Regeering zijn eenigermate gebonden, door 't gevoel dat dezelve op verre na niet toereikend voor hunne behoeften is; en weet de Hr. V. H. dit niet bij ondervinding?

Met den sultan van Banjermassing zijn, geduurende de afgeloopen oorlog, door de goede maatregelen der Regeering, ondanks alle pogingen der Engelschen, de tusschen de Compagnie en hem bestaande betrekkingen onderhouden. Thans zijn dezelve op eene voor de Maatschappij zeer voordelige wijze vernieuwd, hoewel het niet te verheelen is, dat de trouweloosheid van alle deeze volken het noodzaakelijk maakt zig minder op ruime beloften dan op onze staatkunde en macht te verlaten. Waarom toch zijn de Maleijers, die de kusten van Borneo bewoonen, te lui zelfs goud en diamanten opte zoeken of uittegraven, waarom is deeze zelvde ondeugd onder de inwooners van Sumatra, ten aanzien van andere onderwerpen, eeven zo sterk ingeworteld? De Maleijers van Borneo, die de vruchten van hunne industrie zouden kunnen plukken, zijn niet eens door groote voordeelen tot werkzaamheid aantesporen, en de Sumatranen willen gereedelijk de Javasche voortbrengzelen en hunne andere behoeften met stofgoud betalen, in steede van 't een en ander door eige nijverheid te verkrijgen! Met deeze volken heeft de Javaan de luiheid ten minsten gemeen: wij laten het aan den leezer over, dit raisonnement op de heerlijke idealen en gevolgtrekkingen, welke de Hr. V. H. in den geheelen loop van zijn werk uit zijn sijsthema afleidt, toetepassen.

De handel op en met Borneo is zeer ten voordeele van Java, hetwelk dezelve doet onderhouden en aankweken. Men heeft ten

allen tijde niets nagelaten om de zee-rovers in bedwang te houden; waartoe minder eene geduchte zeemacht, dan wel geschikte vaartuigen, om ze op alle wijzen en overal te kunnen vervolgen, vereischt wordt.

Macasser wordt de sleutel van onze bezittingen beoosten Java genaamd, en als zodanig is het aanhouden van dit etablissement belangrijk en nodig, hoewel de daarmede verbondene kosten, door de weinige hieraan verknochte voordeelen, geenzints opgewogen worden; zijnde de woeste en onrustige volken, die 't eiland Celebes bewoonen, niet tot het aankweeken van zulke voortbrengzelen als tot uitbreiding onzer handel dienen konden, te brengen of te noodzaken. Het is moeielijk te bepalen in hoeverre door de daar gedreven wordende slavenhandel, de oorlog-zugtige aart der in onderscheidene natien of stammen verdeelde inwooneren van Celebes aangevuurd en gevoed word, en of ingevalle deeze wijze om zig van hunne gevangenen te ontdoen, niet bestond dan wel ophield, de uitwerkzelen hunner oorlogen niet nog bloediger en wreeder dan nu zouden weezen. Wat daar intusschen ook van zij, de vraag of de slavenhandel kan en moet afgeschafft worden, is ten eenemale afhankelijk van die, of men in deeze gewesten de slaven kan ontbeeren? En hierover hebben wij reeds bij eene vorige gelegenheid ons gevoelen gezegd, zodat ons thans opzigtelijk dit onderwerp alleen te reflecteeren overig blijft, dat deeze Regeering, ten einde alle afschuwlijkheden en gruwelen welke veeltijds den slaven-handel vergezelden, te tegengaan en te beteugelen, deswegen zodanige bepalingen heeft gemaakt als 't meest geschikt zijn diergelijke euvelheden voortekomen en te verhinderen; dat wijders de overtuiging van de betreuenswaardige noodzaaklijkheid om dezelve toetelaten, haar geenzints doof maakt voor 't gekerm der lijden de menschheid, noch haar minder krachtdadig alle zig onder haar bereik bevindende middelen, ter verzagting van 't lot der tot slaven gemaakte en verhandelde ongelukkigigen, doet aanwenden.

Het is nodig, alvorens iets van Ternaten, Amboina of Banda te zeggen, aantemerken, dat zodanige specerijen welke eigenaardige voortbrengzelen deezer gewesten zijn, de voornaamste waarde dier bezittingen geacht wierden uittemaken, en nog moeten uitmaken;

onteegezellig is het tevens dat de consumptie van specerijen zozeer door hetgeen die eilanden daarvan kunnen opleeveren te boven gegaan word, dat deeze kostbaare kruiden welhaast haare waarde zouden verliezen, bijaldien men niet zorgvuldig de aanplanting, den aanvoer en verkoop derzelven naar gelang van 't mooglijke vertier daarin reguleerde en bepaalde. De maatregelen welke dit systema vereischt, kunnen niet dan door den souverain ingevoerd en agtergevolgd worden, wyl zij noodzaakelijk uit haren aart belemmerend en drukkend voor de ingezetenen moeten weezen. Men kan vast-stellen, wanneer aan deeze etablissementen vrijheid van handel *uitgezonderd in specerijen* werd toegestaan, het lokaas zo groot en verleidend voor de menschelijke winzugt zijn zoude, dat alle mooglijk uittedenken middelen ter weering van den smokkelhandel ongenoegzaam en krachteloos zouden bevonden worden; 't welk dan ten gevolge moest hebben, dat men dezen tak van welvaart niet alleen met andere Europasche natien deelen, maar ook eindelijk hare geheele tot nietloping te weeg brengen zoude. De specerije-handel is altoos van zoveel aanbelang beschouwd geworden, dat men alles wat eenigzints strekken konde nadeel aan het grote oogmerk harer instandhouding toetebrenge, ten allen tijde met de meeste nadruk heeft verhinderd en te keer gegaan. Nog is het niet uitgemaakt dat de pogingen der Engelschen, om door het overbrengen van de specerij-planten in hunne O. Indische bezittingen deezen handel met ons te deelen, gelukt zijn; de deugdzaamheid der vrucht is niet, door 't weelig opschieten der planten, beweezen; wij kunnen dus nog de hoop koesteren van, zonder concurrentie, meesters van die landen welke den echten noot-musschaat en kruidnagel-boom dragen te weezen, en zolang wij deezen hoop niet vaarwel zeggen moeten, schijnen, om de zo eeven aangevoerde reedenen, de maatregelen die de Compagnie den uitsluitenden handel in specerijen verzeekeren, te moeten voortduuren. Doch ingevalle onze eeuwige najveraars in den handel mogten geslaagd zijn ook ten aanzien deezer specerijen onze meededingers te worden, dan is die bron van welvaart zo niet voor ons verlooren, toch voor 'tgrootste gedeelte gestopt en bedorven, en dan word het zeeker allernoodzaaklijkst, ten aanzien onzer beoosten Java geleegene bezittingen, een zodanig veranderd systema van administratie en commercie intevoeren, als men vermeenen zal het meest geschikt te

wezen de belangen van 't vaderland en deszelfs colonien te bevorderen, en hunnen handel tot den hoogsten top van luister en voorspoed te voeren. Dit erkennen wij, schoon wij het daarom niet wagen te bepalen door welke middelen alsdan deeze oogmerken het best en zekerst zouden kunnen bereikt worden, noch welke de waarschijnlijke gevolgen van deeze of geene inrichting zouden kunnen weezen, vermits zulks enkel op onbestemde opgaven en gissingen kan berusten, die niet zelden van agteren blijken meer grond in de verbeelding en denkbeelden der menschen, dan in de weezenlijkheid te hebben. Deeze gewigtige taak zij dan hun overgelaten, die zonder partijdigheid of vooroordeelen, hunne ontwerpen op kunde van die gewesten waarop ze toepaslijk zijn baseeren, en daaromtrent eene genoegzaame ondervinding verkreegen hebben, om niet mis te tasten of schadelijke overijlingen te begaan.

Hier eene beschrijving der Gouvernemen ten van Ternaten, Amboina en Banda, van derzelve overbekende voortbrengzelen en betrekkingen te laten volgen, zoude, met andere woorden, eene herhaling weezen van 't door den Hr. V. H. dienaangaande gezegde, en dus eenelijk strekken dit stuk noodeloos te verlengen. Wij geloven het mitsdien gepast dit agterweege te laten; nog minder zullen wij ons met eene beantwoording of weederlegging verleedigen van al't geen deeze schrijver, ten opzigte der overgave dier etablissementen aan de Engelschen, van het oogpunt waaruit deeze Regeering die gebeurtenissen beschouwde en van 't diensvolgens door haar gehouden gedrag goed vind te zeggen, als in 't geheel niet tot de bedoeling deezzer memorie behorende. Alleen zij 't ons hier geoorloofd den wensch uit te boezemen, dat deeze asserties en beschuldigingen, op 't nauwkeurigst, door vaderlandlievende, eerlijke en onzijdige mannen, mogen worden onderzocht, ten einde het laatste zaadje tot wantrouwen uitgerocit worde, en de lasteraaren in een welverdiende verachting hun loon erlangen.

Het is onbewezen in hoeverre het plan van Banda's laatste Gouverneur, door deeze Regeering gedeeltelijk goedgekeurd en gedeeltelijk verbeterd, aan 't hoofdoogmerk, namelijk om de onvermogene ingezeetenen op te beuren en te hulp te koomen, alsmeede den aanleg van noten te vermeerderen, al of niet zoude voldaan hebben; de spoedig daarop gevolgde val dier bezitting heeft dit

onbeslist gelaten. Zoveel is intusschen waarheid, dat lang eer aan van Boekholtz het gezag over Banda opgedragen wierd, de gronden der Perkeniers, voor meer dan derzelve waarde, aan de Maatschappij beleend waren, en dat zig deeze lieden even zo weinig tot afdoening der intressen als van de hoofdsom in staat bevonden; welke omstandigheid natuurlijk andere maatregelen voorschreef, waarvan men, zoals gezegd is, de uitwerkzelen niet heeft kunnen zien, en veelligt ook niet zien zal, gemerkt het niet onwaarschijnlijk is, dat de Engelschen gedurende de geruime tijd dat dit comptoir in hunne handen is geweest, daar ten aanzien der gronden zodanige inrichtingen zullen getroffen hebben, welke van onze zijde weeder andere maatregelen noodzaaklijk kunnen maken; waarom men, alvorens dienaangaande iets te zeggen of voorteslaan, zo daarmede, als met den staat waarin Banda aan ons zal teruggegeven worden, ten vollen en grondig bekend te zijn. Hoe naderbij dit tijdstip is, hoe voorzigtiger wij vermeenen te handelen het breeder ontwikkelen onzer gevoelens opzigtelijk dit onderwerp voor als nog aantehouden.

Wanneer overeenkomsten, bij wijze van dwang, door eene der contracterende parthijen de andere afgeperst zijn, dan kan men zeeker niet verwagten dat de lijdende parthij goedwillig en trouw de haar daarbij afgedwongen verplichtingen zal nakomen. Deeze reegel kan gedeeltelijk, ten aanzien onzer op Malacca gevormde verbintenissen hare applicatie vinden; wij zeggen gedeeltelijk, want zo uit krachte dier verbonden, de Vorstjes tot het leveren van tin en peeper teegen vastgestelde prijzen gehouden waren, wierden zij daarteeegen door de Compagnie, welke belang stelt het evenwigt aldaar te onderhouden, krachtdadig beschermd en gehandhaafd: veelen hunner gevoelen de importantie daarvan dermate, dat zij hun bestaan als verweefd met dat der Maatschappij beschouwen. Mitsdien slooten deeze contracten weederzijdsche voordeelen in, en zijn dus zeer wel met de billijkheid overeentebrenge, ofschoon zij, des nietteegenstaande, misschien eerder eene strekking hadden onze bedoelingen te verijdelen, dan ons dezelve nader te brengen; zijnde dit niet zelden 't geval, wanneer de belangen der menschen zig in tweestrijd met hunne pligten of verplichtingen bevinden. Daarom, bijaldien men op Malacca de sluikhandel met vreemde natien wil teengaan,

moeten de ingezeetenen ophouden er hun voordeel in te vinden; zulks dient men in allen gevallen in 't oog te houden, en behoort het grondbeginzel te weezen waarna aldaar voortaan Compagnie's commercieele belangen gereguleerd worden. Zou men 't niet verkieslijker achten deezen handel vrij en opentestellen, waarvoor dit etablissement indedaad, vermoge deszelfs ligging en betrekkingen, wel schijnt te zijn bereekend? ¹ terwijl teevens door deeze maatregel het onderhoud daarvan min kostbaar zoude weezen, naardien dezelve noodzaaklijk van eene groote reductie in 't getal der daar geëm-ployeerde dienaren moest gevolgd worden.

. . . . .

De handel der Engelschen op China moet noodwendig veel uitgebreider dan de onze op dit Rijk weezen, aangezien in Engeland en in de Engelsche Bezittingen en volkplantingen oneindig meer thee dan in onze Republiek en hare onderhorige landen geconsumeerd word. Ja ongeacht de verbazende hoeveelheid, welke men jaarlijks in de Britsche rijken van dit artikel aanbrengt, word daarvan niets vervoerd, terwijl wij, in vreedestijden, uit onzen veel geringeren aanvoer de geweze Oostenrijksche Neederlanden en Westphalen meerendeels van thee verzorgden. De Chinasche handel kan voordeelig voor eene maatschappij of bijzondere kooplieden weezen, maar nimmer voor den staat, zolang men een artikel van consumptie bijna niet dan voor geldspecien verkrijgen kan. Hoe sterker zodanige handel gedreeven word, hoe schadelijker; en het is eene verkeerde conclusie te besluiten, omdat de gevolgen van een kwaad zig niet onmiddelijk doen gevoelen, dat het kwaad zelve of ingebeeld is, of niet bestaat. De verderflijke uitwerkzelen van den handel op China blijven ons zoveel te langer verborgen, wyl juist die Europasche Staten, — namelijk Engeland en onze Republiek — waar alleen het gebruik van thee algemeen is, ook diegeenen zijn, welke door hunnen voordeeligen handel en betrekkingen met andere natien, de nadeelen daarvan langzamer en in eenen minderen graad moeten ondervinden.

¹ *Malakka*. Vrije handel. Opmerkelijk, als er niets meer te halen is door monopolie, smyt de Comp. altyt de deur open, G. K. v. H.

Men heeft daar te boven in Europa, doch wel voornamelijk in Engeland, een middel tot goedmaking van alle deficitten uitgevonden, 't welk zolang onfeilbaar is als 't crediet duurt; ik bedoel die verbaazende opeenstapeling en onnatuurlijke vermeerdering van allerhande eene zekere waarde voorstellende papieren, waardoor niet alleen het vermogen der meeste rijke en gegoede ingezetenen voor een groot gedeelte van 't publicq crediet afhankelijk is geworden, maar nog bovendien, als 't ware, ten waarborge voor de duurzaamheid deezer machine strekt. Op die wijze is eene vermeerdering van nationale winsten niet zelden eene vermeerdering van de circuleerende massa van papier, en in deezen tuimel leert men de enorme sommen, die China alle jaren verslindt, gering achten, neemaar zelfs de grondbezittingen miskennen, vermoge welke het uitgemaakt is dat een handel welke bestendig met onvergangbare teekenen van rijkdom moet veevend worden, ten uiterste nadeelig voor zodanig daartoe genoodzaakt land of volk is. Hoemeer wij van 't bezef deezer waarheid doordrongen zijn, hoe sterker wij de oplettenheid, welke ijdere voorslag, ijdere aanwijzing tot vermindering der schadelijkheid van den Chinaschen handel verdient, gevoelen; en naardien welligt weinig onderwerpen belangrijker voor den vaderlandschen handel zijn, gelooven wij dat men, tot dit heilzaam einde, alles moet beproeven en aanwenden wat 't zelve maar eenigzints schijnt te kunnen bevoornden. Om die reeden herhalen wij, dat onder anderen de aanbouw van catoen op dit eiland, en in alle onze Oostersche bezittingen, zo niet bij voorkeur toch krachtig behoorde aangemoedigd te worden ¹.

De handel op China moet voortdurend door eene daartoe bij uitsluiting berechtigde maatschappij gedreeven worden. Eerstens, wij dezelve zeer aanzienlijke fondsen vereischt, en ten anderen, wij ze van zulk een aart is, dat naar mate de concurrentie der kopers groter is, de afhankelijkheid van den verkoper, welke daarmede zijn voordeel doet, toeneemt. Wanneer men het getal der op China handelende maatschappijen eigendunkelijk konde vermeerderen, zouden alle te neemen maatregelen om deezen handel eene beettere wijziging te geeven natuurlijk daardoor vertraagd of verijdeld worden;

¹ *China*. Katoenbouw op *alle* onse bezittingen. (Thee aan de Kaap?)
Chineesche Compagnie, G. K. v. II.

naardien 't eigen momentanee belang der kooplieden niet altoos met dat van 't algemeen ineenloopt, en nog minder daaraan dienstbaar of ondergeschikt wil gemaakt weezen. Bezwaarlijk moest het dan ook worden, de door ons naar China gebragte wharen op prijs te houden, vermits de aanvoer derzelve meer van 't toeval zoude afhangen dan op de behoeften der Chinasche markt gecalculeerd weezen; en dus zouden de werkzaamheeden deezer teegen elkander dingende maatschappijen, in hare finale resultaten, de voordeelen der Chineezzen vergrotende, het nadeelige van dien handel voor ons vermeerderen.

Alles wat strekken kan de roem en de luister onzer Marine te herstellen, draagt de hartelijkste goedkeuring van den teekenaar weg; allerdings kan de Staat bekwame en onverschrokke zeelieden vormen, door zijne scheepen in vreedes-tijd tot het bedrijven der Oost- en West-Indische handel te leenen of te verhuuren, en zulks is teevens een zeeker middel om met matige kosten, steeds eene aanzienlijke zeemacht in geredheid te hebben. Gevolglijk, bijaldien dit ontwerp met geene grote, ons onbekende, inconvenienten verbonden is, wagen wij het de uitvoering daarvan met de meeste nadruk aantebeveelen.

Wij kunnen, bij de beschrijving welke de Hr. V. H. van Timor, Bima en Balij geeft, niets voegen; de aart en het character der bewoners deezer eilanden is niet zeer bemoedigend voor de hoop dat dezelve, t'eeniger tijd, van meerdere aangelegenheid voor ons zullen worden. Daarom was de herneeming van Timor op de Engelschen door Greeving, die meede de capitulatiën, op de trouw van welke de vijand zig verliet, geteekend had, ten minsten eene groote onbezonnenheid, die niets anders kan te weege brengen dan ons aan represailles en wraakoffeningen blootstellen.

Besluit.

Hier zijn wij ten einde der taak, welke wij ons bij aanvang deezer memorie opgelegd hadden, namelijk niet de beantwoording van 't werk van den Hr. V. H., maar het suppediteeren onzer gedachten ten aanzien der daarin vervatte denkbeelden en projecten, ingevolge de begeerte van den Raad tot de Asiatische handel en bezittingen. In

conformiteit met dit plan vermeenen wij het geheele tweede deel van het werk in questie onopgemerkt te kunnen voorbijgaan, als bevatte hoofdzaaklijk punten van controversie, waarover het nutteloos zoude weezen ons nader te explicceeren als wij bereids in dit stuk gedaan hebben; nog minder zullen wij ons verleedigen den leezer te doen opmerken, hoe teegenstrijdig het pamphlet van deezen schrijver, aan de hoofdparticipanten der voormalige Oost-Indische Compagnie gerigt, in veele opzigten met de in deeze zijne werken bij herhaling gemanifesteerde grondbeginzelen is, naardien dit alles niets tot onze eenige bedoeling, *het algemeen welzijn*, kan bijdragen. Geheel van de zugt daarvoor doordrongen, hebben wij in den loop van dit schriftuur getragt hiervan de klaarste blijken te geeven, door overeenkomstig onze overtuiging de waarheid steeds getrouw te blijven; wij verlangen geene andere belooning dan in deeze plegtige betuiging geloofd te worden, ons geweeten zegt ons dat wij dit verdienen, ofschoon wij, evenals alle andere menschen, aan dwalingen onderhevig zijn en mistasten kunnen.

Gelukkig, driewerf gelukkig zullen wij ons intusschen reekenen, zo deeze bladeren eenigzints tot heil van 't Vaderland en den bloei en welvaart harer oostersche bezittingen mogen strekken, wier administratie en bestuur zeeker veele verbeteringe vereischen; maar deeze verbeteringen kunnen niet dan met grote kosten daargesteld, onderhouden en door de hulp van bekwame en eerlijke dienaaren ingevoerd worden. Veel, zeer veel, was en is gebrekkig uit mangel aan genoegzame fondsen en goede subjecten: aan deeze klippen kunnen de beste plannen schipbreuk lijden; zij behooren dus het allereerst uit den weg geruimd te worden. ¹

Wat ook het lot van dit geschrijf weezen moge, wij achten het noodig hier te verklaren, dat wij ons nimmer met de Hr. V. H. in eene pennestrijd inlaten zullen; zijn in deeze landen gehouden gedrag heeft hem van alle aanspraak op onze achting beroofd. Zijne

---

¹ *Besluit*. Eerlyke dienaaren en fondsen. Het voorregt van vrije culture en handel is, dat er zoveel minder fondsen nodig zyn, en dat de dienaaren, buiten den handel voor Lands- of Compagnies rekening geslooten, eerlijker kunnen blijven. G. K. v. H.

heevige schriften hebben ons geen gunstiger denkbeelden van hem ingeboezemd; in 't kort, nuttig te zijn is onze ambitie, maar wij geloven dit te kunnen weezen zonder onze dierbaren tijd en rust aan ijder intrigant of misnoegde opteofferen.

Gediend ter vergadering der Hooge Regeering te
Batavia, den 17 Augustus 1802.

(W. *gel.*) A. H. Wiese.

Vic. „Consideration van den raad extraordinair van Indië
Wouter Hendrik van IJsseldijk op het werk van den
Heer Dirk van Hogendorp, den titul voerende van:
„Bericht,” enz. (*Extract*).

Batavia, 31 Augustus 1802.

Het onderwerp enz.

Ik kan onmogelijk in het denkbeeld komen dat de voorgestelde veranderingen kunnen worden daargesteld, dan door eerst alles wat voordeelen geeft te vernietigen. Ik ben van gevoelen, dat dezelve ondernomen wordende, den Javaenen daardoor oproerige denkbeelden zullen ingeboezemd worden, en deeze waarschijnlijke gevolgen ons ten minste in de eerste jaren daarvan moeten terughouden. Men behoeft waarlijk het kwaad niet in te roepen! Misschien zijn de oogenblikken van beweging op Java minder verre af dan men denkt! De lang aangehoudene oorlog, het daardoor veroorzaakte verval in alle handeltakken, de veele lasten waaraan zig de regenten hebben moeten onderwerpen om de kusten zoveel mogelijk in staat van verdediging te stellen, de toegenomene armoede die door dat alles onder den gemeene man veroorzaakt is, de meer en meer ingeslovene misbruiken in het huishoudelijke van den inlander en nog veele andere redenen zijn voor de oorzaaken te houden, dat er nimmer meer lediglopers en struikrovers in vreedestijd op Java geweest zijn dan tegenwoordig, alle dewelken de gelegenheid met vreugde zouden

omhelsen, om zig onder een of ander hoofd te begeven, en die levenswijs tot ruïne van alles dat na welvaart zweemt, te vervolgen, en dewelke nu alleen door goede en voorzigtige bevelen tegengegaan, verstroot, en wederom tot den arbeid zullen kunnen worden gebragt.

Verre zij het echter van mij, dat het bij het oude blijven moet, of dat er geen veranderingen kunnen en dienen te worden daargesteld, zo om den kwijnenden handel wederom op te beuren, als om de maatschappij van Java meer en meer voordeelen te verzorgen.

Ik ben met den schrijver hiervan zo verre verwijderd, dat ik niet schroomde te verklaren, dat, indien dezelfde misbruiken en gebreken zouden blijven standhouden, Java meer en meer uitgeput en juist het tegengestelde zal worden van hetgeene men met grond daar anders van verwagten kan.

Dan, die veranderingen dienen afgemeeten en gereegeld te worden naar de omstandigheden, zowel ten aanzien van de colonie als die waarin het vaderland zig tegenwoordig bevindt, en de gesteldheid van de Javaensche huishouding en gewoonte, en niet verder worden uitgebreid dan dezelve kunnen toelaten naar de regels van gezonde staatkunde en voorzigtigheid, zonder dat de hiervoren berekende gevolgen te vreezen zijn, ten minsten voor eerst. Komt de Maatschappij er door den tijd wederom eenigzins boven op, en men bevindt dat haer of des vaderlands belang het vordert om te beproeven van door het voorspellen van enorme schatten, anderen die misschien groter zouden zijn door den tijd als alles wat op Java is, dienstbaar zal kunnen zijn gemaakt te bejagen, dan kunnen de maatregelen genomen worden naar mate haar vermeerderde krachten die zullen gedoogen.

De veranderingen die, na mijn begrip, dus voor het tegenwoordige zouden kunnen worden ingevoerd, zouden zig alleen bepalen:

Ten eersten, om de heerendiensten ten aanzien van de Maatschappij gedeeltelijk en Comp^{is} dienaren veelal geheel af te schaffen, en die omtrend de regenten zoveel te verminderen als men oordeelen zal dat naar den aart van 's lands gewoonte zal kunnen geschieden.

Tweedens, om de Chineezen in het algemeen meer tegen te gaan in het uitzuigen van den inlander, en zoveel mogelijk te beletten dat zij niet op allerlei ongeoorloofde wegen hun voordeel doen.

Derdens, om de misbruiken onder den inlander zelve te verbeteren, voor zoverre men zal bevinden dat zulks uitvoerlijk zal zijn; den gemeenen man meerder zekerheid te geven van beloning voor zijnen arbeid, en de gelegenheden af te snijden waardoor hij maar al te zeer op eene onregelmatige en willekeurige wijze van het zijne word ontzet; en voorts om eene andere wijze van handelen in te voeren, zo met betrekking tot de respectieve leverantien van rijst etc., als tot het kappen van hout in de bosschen, en ook in het misbruik dat daarvan door de Chineesen gemaakt wordt.

Vierdens, om den handel in het algemeen meer vrijheid te geven, en minder te verbinden aan uitsluiting zo ten aanzien van de pagten als privatieve artikelen.

Vijfden, om door het vermeerderen van landmarkten in 's Maatschappij's landen aan hem de gelegendheid te geven zijne ter markt gebragte vrugten van zijn arbeid zonder die met te zwaare tollén te belasten van de hand te zetten, en benodigheden in te kopen, en om alle zulke markten van de tegenwoordige bezitters en houders af te neemen, hun daarvoor een equivalent toe te staan, en dezelve voorts te beschouwen als eigendommen van de Maatschappij, om van harentwege te worden geadministreerd en naar billijkheid bezwaard.

Zesden, om een verbeterde inrigting daar te stellen omtrend den aanplant, uitbreiding en behandeling van zodanige producten, als direct tot de markt van het vaderland behoren.

Zevendens, om zoveel mogelijk de dienaren van de Maatschappij, door hun een vast en ruim bestaan toe te voegen, de gelegendheid te benemen en te kunnen verplichten om hetzelfde door geen andere wegen te zoeken.

En eindelijk, om in het uitoeffenen naar des schrijvers voorstel van het recht, een korter en beter met de gesteldheid des lands overeenkomend gebruik in te voeren.

Waaronder ook eenige artikelen zijn, die door den Heer van Reede in deszelfs nagelatene memorie aan zijn successeur zijn voorgesteld.

Als dit alles mogt kunnen worden ten effecte gebragt, ben ik zeker, dat Java binnen korte jaren boven alle verwagting opluiken, en zulks eenen allervoordeeligsten invloed hebben zal op het belang en den bloei van de Maatschappij, of liever het vaderland zelve. Dan, welke dikke nevel doet zig hier niet voor mijn oog op! Waar is

de man, die dezelve zal doen opklaren, op een wijze dat het ware doeleinde bereijkt wordt! Waar de dienaren, die alleen met hunne pligt en het belang van het Vaderland zullen te rade gaan, om in die heilzame oogmerken met verwerping van alle ongeoorloofd eigenbelang mede te werken! Waar de middelen, om zoveele ingewortelde misbruiken en verkeerde handelingen zo onder de Europeers en Chineezers als inlanders af te schaffen en voor te komen! Waar het nodige toezigt om, in een land van die uitgebreidheid als Java is, die aangewend wordende middelen in haar kracht te bewaren en om verzekert te zijn, dat in korte jaren dezelfde gebreeken niet weer de overhand zullen neemen! Als ik daarover mijne gedagten laat gaan, wil ik volmondig bekennen dat mijne vooruitzigten duister zijn, en dat hoe gaarn ik de toereikende middelen daartoe zoude voorstellen, ik in mij zelven eene zwakheid gevoele, die mij alleen de hoop overlaat om aan de schors van den boom te zullen arbeiden, zonder mij te durven vleien tot het hart te zullen doordringen.

Het voornemen enz.

(w. get.) W. H. van IJsseldijk.

VII. Memorie van Koopmanschappen, tot retourladingen dienende, dewelke sedert 1°. Sept. 1798 tot ult°. Aug. 1802, dus in den tijd van vier jaren, aan particuliere handelaars verkocht zijn. . . . .

	In 1798/9.	In 1799/1800.	In 1800/1.	In 1801/2.
Coffijboonen	9,705,850 ƒ	17,146,250 ƒ	10,179,625 ƒ	10,313,625 ƒ
Camfer	8,535 "	17,125 "	41,275 "	46,450 "
Caneel (Ceylonsch)	2,548 "	145 "		
Foelie	416 "	120 "		
Garofie Nagelen	79,350 "	44,112 "	120,600 "	47,750 "
Notenmuskaat	6,296 "	625 "		
Sappanhout	77,500 "	165,000 "		36,250 "
Tin (Banca's)	550,145 "	187,875 "	38,875 "	3,500 "
Peper (Swarte geharpte)	975,071 "	2,720,795 "	1,551,687 "	2,746,312 "
Suyker (Poeder)	1,266,273 "	5,802,090 "	7,570,500 "	10,612,207 "
Indigo Java's	4,233 "	5,000 "	5,000 "	4,500 "
Catonen Garenen		9,250 "	46,000 "	5,281 "
Curcuma Java's		1,250 "	6,400 "	4,687 "
Peper (Lange)				23,750 "
" (Swarte)				

∞ De meerder verkochte producten in de laatste drie jaren, of sedert Sept. 1799 tot Aug. 1802, bij vergelijk met het eerste jaar 1798/9, door elkander gerekend, bedragen circa 11,068 Lasten.

VIII. Notitie der Coffijboonen, die onder ult^o Augustus 1795 restant waren, en hoeveel sedert dien tijd tot ult^o. Augustus 1802 aangebragt, ingekogt en geleverd is.

'T restant was onder ult^o Aug. 1795 in de pakhuizen groot, als :

	ƒ	Ⓔ
Javasche	337,237	
Cheribonsche.	2,677,039	
Jacatrasche	27,090,766	
	<hr/>	30,105,062

'T sedert zijn aangebragt, ingekocht en geleverd :

Javasche	2,914,241	} 1795—1802
Cheribonsche.	12,231,270	
Jacatrasche	62,169,883	
	<hr/>	77,295,395

Telt te zamen : 107,400,457 Ⓔ

Hiervan is onder ult^o. Aug. 1802 in de pakhuizen restant geweest, als :

Javasche	Ⓔ 767,444
Cheribonsche.	„ 1,296,983
Jacatrasche	„ 16,785,615
	<hr/>
	18,850,042 Ⓔ

Zoodat sedert p^o. Sept. 1795 tot ult^o. Aug. 1802 verkogt, verzonden en verstrekt is geworden eene quantiteit van :

ƒ 88,550,415

Batavia in 't Casteel, den 17 September A^o. 1802.

(was get.) J. H. Cox.

IX. De Gouv.-Gen. Siberg en Raden van Indie aan den Aziatischen Raad.

Batavia, den 17 September 1802.

WEd.H. Achtb. Heeren.

Door tusschenbeide gekomen veranderingen, enz.

Door den Heer Gouv.-Gen. is ter gen^e sessie te kennen gegeven, dat de bereids vóór eenigen tijd alhier aangebragte particuliere berigten zich bevestigd hadden van een gedanen verkoop van 15 millioen ponden koffij door UEHA., op order van het Staatsbewind, om door particuliere ingezetenen van de Republiek met eigene schepen te worden afgehaald; — dat alsnu dan ook een der daartoe bestemde schepen met een geleidebrief van UEHA. van 17 Maart jl. gearriveert was; dat omtrent dien verkoop bij Zijn Ed. de bedenking ontstaan was, of wel de gen^e quantiteit koffij gezegd kon worden aan handen te zullen weezen, wanneer de schepen daartoe uitgerust allen behoudene reis naar herwaarts deden, wanneer eerst werd afgezonderd de benoodigde hoeveelheid voor de thans in lading liggende schepen, zoo voor rekening van de Compagnie, als alhier gearriveert om andere gecontracteerde partijen aftehalen, en in voorraad gehouden werden zoodanige partijen als wij verplicht geweest zijn te contracteren en noch niet voldaan zijn geworden, en vooral wanneer ook noch hier mogten arriveren de schepen waarvan bereids de aanschrijvingen van UEHA. ontvangen waren, en die noch niet zijn komen opdagen. Dat voorts bij zijn Ed. ook de reflexie gevallen was, of niet, in stede van nog eenige contanten, conform het gecontracteerde omtrent de verkogte vijftien millioen ponden koffij, te erlangen door aanbreng met de schepen, om het langs dien weg des mogelijk gaande te houden, door de koopers van de gem^e partij koffij gerekend is geworden ter deezer hoofdplaats genoegzame fondsen bij particulieren te zullen kunnen negotiëren, zooals bereids consteerde door opgem. bodem, waarmede geene contanten zijn aangebragt, en of dus, in de onzekerheid wanneer eindelijk aan den geldeisch en dien van andere behoeften voldaan zal worden, de nood niet kwam te vereischen op middelen bedacht te zijn om zooveel mogelijk zich zelve te redden, en aftewenden de gedugte gevolgen van eene ledige geldkas en ledige pakhuizen, — zoo hebben wij den Heer Dir. Gen. Wiese verzocht

en gequalificeert eene accurate aantooning en memorie te formeren van de benoodigde hoeveelheid ter belading van opgema^c schepen en verdere voldoening van de gecontracteerde partijen. . . . .

Vervolgens heeft voorm. Heer Directeur-Gen. op heden ter tafel gebracht de voorwaarden, waarop door UEHA., ingevolge ontfangen aanschrijving van het Staatsbewind der Republiek, aan de burgers Jan J. Voute en Zⁿ, te Amsterdam, in deze handelende voor een aantal commerciërende ingezeetenen, verkocht zijn eene quantiteit van 15 millioen ponden overjarige Javasche koffij, alsmede zooveel Javasche poedersuiker, als tot behoorlijke onderlast der schepen zal noodich zijn. Ten einde UEHA. van de daarop door ons genomen dispositie niet onkundig te laten, informeren wij nog bij deeze gelegenheid, dat wij besloten hebben: . . . . .

Vermits blijkens Art. 8 van het contract, de koopers de aan hen afgeleverd wordende producten voor een derde gedeelte alhier zullen moeten betalen, en aan hen geacordeerd zijnde te kunnen volstaan met de helft van die bedragen in papieren van crediet te voldoen, . . . het besluit van 26 April 1800 waarbij aan de ingezeetenen alhier is overgelaten om hetgeen door dezelve in kas zal moeten voldaan worden te betalen in papieren van crediet met 15 pCt. agio dan wel in contanten, weder intetrekken, op fundament dat de agio sedert zoo hoog gestegen is; en wijders om alle de door meergem. schepen aantebrenge contanten direct in Comp. kas over te brengen; . . . . .

den waterfiskaal en sabandaar te informeren, dat den overheden van die schepen gepermitteerd is alle zoodanige goederen ten verkoop alhier aantebrenge als zij zullen goedgevonden hebben medetenemen, uitgezondert amfioen en ammunitie van oorlog, mitsgaders dat voor inkomende regten van die goederen alhier niet meer zal mogen worden geeischt dan vijf ten hondert van de waarde, zooals die in het vaderlant is opgegeven; . . . . .

notitie te houden, dat de verkochte quantiteiten koffij en suiker van hier moeten afgehaald zijn binnen den tijd van achttien maanden na 26 Januarij; terwijl bij foute van dien deze koop en verkoop zal worden gehouden voor vernietigd, en het betaalde verbeurd verklaard, uitgezonderd in de daarbij vermelde gevallen. . . . .

. . . . .

Daar wij geene verdere opening omtrent het renfort troupes, door de geannonceerde landsschepen (de Eendragt, Juno, Phoenix en Vrede) overgevoerd wordende, erlangd hebben, als dat derzelver getal 1200 man kwam te belooopen, en dit renfort. . . nu van weinig beduidenis is geworden als daarmede de buiten-comptoiren zullen moeten bezet en de garnisoenen op dit eiland versterkt worden, zoo mogen wij ons niet dispenseren UEHA. daaromtrent opmerzaam te maken; en ten einde Hd. in staat te stellen te oordeelen omtrent het getal troupes voor deze gewesten vereischt wordende, hebben wij van den Brigadier Gen. de Sandol-Roy een opgaaf gerequireerd van het benoodigd getal recruten om de onderscheidene garnisoenen en bezettingen van de buitencomptoiren te brengen op de bepaling, daarvan door de in Indie geweest zijnde Militaire Commissie gemaakt. — Wij hebben de eer UEHA. van zijn daaromtrent gediend bericht copie aantebieden, nevens de aanmerkingen daarop ingesteld door den Heer Gouverneur-Generaal, en verzoeken mitsdien UEHA. om ten spoedigste geassisteert te worden met het daarbij aangetoond benoodigd getal van 7770 koppen, buiten nog 1000 zeevarende manschappen, of zooveel meerder als Hd. noodig mogten oordeelen, en een renfort jaarlijks van 700 man militairen en 300 man zeevarenden, om het benoodigd getal daarmede compleet te houden. . . .

Mits het overlijden van Z. Ex. den Heer Luit.-Gener. en Gouv.-Gen. van Nederl. Indie, ons in handen gekomen zijnde de van wege UEHA. door Hd. Secretaris Smissaert aan gem. Zijne Exc. overgezondene twee boekdeelen, ten titel voerende: „Bericht van den tegenw. toestand” enz., — hebben wij in deliberatie genomen het bij de missive gezegde dat UEHA. de gewichtige onderwerpen bij die twee stukken behandeld en de daarbij aangegeven denkbeelden niet hebben willen omhelzen noch verwerpen, zonder de gedachten en elucidatiën van andere door plaatselijke kundigheden en omstandigheden daartoe bevoegde personen ingewonnen te hebben, en daarop erlangd te hebben de consideratiën en het advys van wijlen Zijne Exc., en hebben wij begrepen ons niet te kunnen dispenseren Hd. daarop naar beste kennis en wetenschap de vereischte informatiën te doen toekomen, en daarom na eene rondlezing van die boekdeelen onder de Heeren Leden deczer Vergadering, best gedacht aan elk lid overte-laten, afzonderlijk te dienen van het daaromtrent gerequireerde. . .

Wij hebben bij deeze gelegenheid de eer UEHA. aantebieden het op gem. boekdeelen door den eerstgeteekende gediende Kort Verhoog, houdende eenige aanmerkingen en wederleggingen op den hoofdzakelijken inhoud derzelve, ... zijnde van de verdere Heeren Leden dezer Vergadering eenlijk noch maar ingekomen een schriftuur van den Heer Raad ord. Albertus Henricus Wiese, hetgeen wij dan ook almede bij deze gelegenheid Hd. aanbieden ' . . . . .

X. Verslag der reis van N. Engelhard naar de Hoven van Soeracarta en Djococarta, naar den Oosthoek en de Residentiën Japara, Rembang en Joana.

H. Ed. Gr. Achtb. Heeren,

Wanneer enz. . . . .

En alsnu overgaande tot het voorschreeven verslag zelve, waarbij ik nogthans (ten einde UwHoogEdelG. met de lecture van weinig of geen belang zijnde zaaken niet te occupeeren) met stilzwijgen zal voorbijgaan alle zodanige omstandigheden die geene directe betrekking hebben tot Comp^s zaaken, zal ik in de eerste plaats laaten volgen mijne verrigtingen aan de hoven van Souracarta en Djococarta.

De vrijheid neemende omtrent de receptie aan het hof van de Keijser, zowel als dat van den Sulthan, mij te refereeren aan het dachverhaal dat ik van deeze mijne reise bij deezen de eer heb Uw Hoog EdelG. aantebieden, voege ik daarbij, dat vernits de Keijser nog immer voorgaf siek te zijn, Zijn Hoogheid mij dus ook niet navolgens den gebruike tot Gramat is tegemoet gekoomen, maar verzoek heeft gedaan dat ik Zijn Hoogheid, uithoofde van zijne ziekte, daarvan wilde verexcuseren, en genoeggen neemen dat mij de kroon-

---

¹ Zie N°. VI a—c.

prins in 's vorstens plaats te Gramat mogt koomen complimenteeren, met betuiging dat zulks tot geen voorbeeld in den vervolge zoude strekken, en dat door mij hierinne, het voorbeeld volgende van wijlen den Heero Greeve, toen door Zijn Edel Gestrenghe de Hofreize is gedaan, als wanneer de Keijser sodanig ziek was dat hij volkomen bedleegering zijnde niet uit den Craton konde gaan en ook twee maanden daarna aan deeze ziekte is koomen te overleiden, dan ook genoege is genomen.

Bij mijn komste ten hove van den Keijser, vond ik Zijn Hoogheid in een donker apartement, zodat ik geen gelegenheid had over de gesteldheid van Zijn Hoogheids ziekte te kunnen oordeelen. De Vorst was inmiddels bijzonder beleefd en vriendelijk, en na mij met mijne behouden aankomst vergelukt te hebben, beklaagde Zijn Hoogheid zich, dat Hoogstdesselfs toestand belette mij al die eerbewijzingen en genoegens aan het Souracartasche hof te laten weedervaren, als waarvoor het zelve vatbaar was, en aan mijne persoon ten rechte moest worden bewezen, met verdere betuiging dat hij, ongeagt de aanhoudende ziekte, nochtans hoop had binnen eenige dagen een aparte conferentie met mij te houden, dewelke ook na eenige dagen vertoevens te Souracarta gevolg had, in het zelvde afgezonderd vertrek waar ik den Keijzer bij komsten ten hove had ontmoet, en waarbij eenlijk tegenwoordig was de eerste Resident aan dit hof Barend Jan van Nieuwkerken genaamd Nijvenheim.

Deeze bijeenkomst ten doelwit hebbende, om, zo verre het de toestand van den Keijser gedoogde, te handelen over zodanige saaken die het belang van de Comp. en die van de Vorst, het land en derzelve inwoners betreffen, maakte ik daarmedeen een aanvang Zijn Hoogheid uit naam van Uw HoogEdelh., ingevolge de daartoe door Hoogstdezelve ontvangene qualificatie bij aparte missive van den 20 Julij 1802, kennis te geven van de getroffen punten van overeenkomst tot een algemeenen vrede met de Engelschen en andere oorloogende Mogendheden in Europa, met bijvoeging hoe Uw HoogEdelh. hoopten, dat deeze vrede duurzaam mogte zijn, en van harten wenschten dat de nadeelen die doorgaans het gevolg van oorlog waren en de invloed die hetzelfde op de landen van zijn Hoogheid mogten gehad hebben spoedig herstellen, en de landen van de Comp. en van Zijn Hoogheid ook wederom spoedig mogten

toeneemen in voorspoed en welvaard. Dit een en ander door den Vorst met een gelijke zeegenwensch beantwoord zijnde, wierd Zijn Hoogheid door mij uit naam van Uw HoogEd. bedankt voor de betoonde bereidwilligheid in het afstaan van Zijn Hoogheids troepes, als het geval bij een onverhoopte aanval van een vijand mogt hebben geexteerd derselver assistentie nodig te hebben, met de bijvoeging dat Uw HoogEdelh. zulks hadde gelieve aantemerken als een bereidwilligheid van Zijn Hoogheids trouwe, opregtheid, attachement en vriendschap aan de Comp.; waarover de Vorst niet weinig vergenoegt scheen te zijn, invoegen Hij dan ook betuigde ten sensibelsten te zijn getroffen van te moogen verneemen het zo gunstig gevoelen dat Uw HoogEdelh. zig van hem gelievdten te maaken, met bijvoeging van de plechtigste verseekering, ten allen tijde en bij welke gelegendbeeden het ook mogte weezen volkomen bereid te zijn de Comp., aan dewelke Hij zo zeer verknogt was, en nimmer soude vergeeten de Hem in zijn geslagt beweesene weldaaden, te adsideeren en dat zijne troepes altoos, als dezelve door de Maatschappij gevordert wierden, tot derzelve dienst gereed waaren.

De erectie van een fort te Marbon, geleege tusschen Souracarta en Djococarta, en waartoe de Keijser en de Sulthan bereidwillig hebben op zig genomen het daartoe benoodigt hout, kalk en steen te zullen leveren, invoegens voorkomt in de Memorie van wijlen zijn HoogEd. van Overstraaten, blijkens de Memorie van mijn predecesseur wijlen den Heere van Reede tot de Parkeler, weegens den oorlog hebbende moeten worden uitgesteld, was dit het tweede pointet waarover ik den Keijser onderhield, met aan Zijn Hoogheid onder het oog te brengen, dat vermits de oorlog thans konde worden aangemerkt, alsnu ook met den opbouw van dat fort een begin diende te worden gemaakt, na een seedert daar van geformeert plan, hetwelk ik aan Zijn Hoogheid bij deeze gelegendheid tevens presenteerde; dewelke mij daarop te kennen gawe, dat het volkomen na zijn genoegen was wanneer met die opbouw een begin wierd gemaakt, en ten dien einde ook aan den Rijksbestierder order soude geeven tot het bezorgen naar de plaats alwaar de erectie staat te geschieden van de houtwerken en verdere bouwmateriaalen, als zijn aandeel zoude koomen te bedraagen, en daar de Vorst bijvoegde, dat hij hoopte dat de Sulthan meede niet achterlijk soude zijn in de

bezorging van desselvs aandeel materiaalen, met verzoek gen. Zijn Hoogheid daarover te willen onderhouden, gaf ik den Keijzer de verseekering, dat ik niet in gebreke souden blijven aan zijn verzoek te voldoen, zoals dan ook werkelijk bij mijn aanweezen te Djocjocarta geschied is; hebbende de Sulthan zig even bereidwillig als de Keijser getoont, om zijn aandeel hout, kalk en steenen te doen leveren, en zijn dienvolgende de Eerste Residenten en de Rijksbestiërders aan beide de hoven ten sterksten gerecommandeert geworden, te letten dat hieraan zo spoedig mogelijk voldaan word. Intusschen moet ik hier ter loops aanhaalen, dat in de Memorie van wijlen Zijn HoogEdelheid van Overstraaten, waaraan zich mijn predecesseur is refereerende, voorkomt, dat men reeds bezig was de nodige materiaalen tot de erectie van dat fort benoodigd te verzamelen, doch dat ik hierna onderzoek gedaan hebbende, niet heb kunnen ontdekken dat er reeds werkelijk een bijeenbrenging van materiaalen heeft plaats gehad, en ook nergens iets daarvan is kunnen gevonden worden.

Het zal dus niet lange meer aanstaan of men zal met de constructie van dit fort een begin kunnen maaken, en waartoe de Comp. een bekwaam Ingenieur naar die plaats zal dienen te zenden, aan wien de directie en toezicht van dien opbouw met geschiktheid kan worden opgedraagen, en daar ik ten volle verseekerd ben van de bekwaamheid in dat vak van seekere bij de Arthillerie zich bevindenden Bombardier, in naame Eerhard Holtzhaussen van Merklingen, alzo denzelven daarvan de volkomenste blijken heeft aan de dach gelegd door de erectie zo alhier als te Sourabaija van verscheide seer aanzienlijke gebouwen, en de majoor en hoofd der Arthillerie op Java, Von Wolzogen, hem meede het getuigenis geeft van een kundig en knap man te zijn, zo zal ik denzelven tot dit werk employeeren, in hoope dat zulks de gecerde aprobatie Uwer HoogEdelheidens zal wegdraagen, en dat denzelven zig daardoor de Hooge gunst van Uw HoogEdelh. mag verwerven, en door Hoogst Dezelve bevordert tot . . . . terwijl voorts van wegens de Comp. ook zal dienen te worden gezorg dat het daartoe benoodigt ijzer en spijkers, glaazen enz., articulen die door haar moeten worden geleeverd, in tijds op de voorsz. plaats worden aangebragt; zijnde ik van begrip dat wanneer de voltoojing van dit fort volbragt zal zijn, de geringe

swaartigheeden, waarvan bij aparte missive aan Uw HoogEdelh^h. van den 3° November 1792 gesproken word, ingeval die mogten ontstaan, zo wegens de gladdak, die daar zal moeten worden opgericht, als omtrent het onderhoud van de daar inteleggen bezetting, met weinig moeite uit den weg te ruimen zullen zijn, en dienaangaande de nodige schikking en vaste bepaling worden gemaakt.

Den Keijzer heb ik vervolgens, ingevolge het voorkomende bij de Memorie van wijlen mijn predecesseur, met de vereischte omzigtigheid g'informeerd van het voorneemen, dat Uw HoogEdelh^h. had, om wanneer de Pangerang Ario Praboe Prang Wedono zonder zoon mogt komen te overleiden, tot zijn successeur van de door hem bezeten wordende 4000. Tjatjas te laten optreden desselvs broeder Ario Praboe Widjojo. Dit wierd door Zijn Hoogheid wel voor communicatie aangenoomen, egter met de sinistre bijvoeging dat, daar hij Prang Wedono nog zeer jong was, dit als een nog veraf zijnde zaak moest worden beschouwd, waarop ik eenlijk repliceerde, dat schoon ik meede bekennen moest dat de gen. Prins nog jong was, het stervgeval echter plaats konde hebben, en het in alle gevallen voor Zijn Hoogheid aangenaam en geruststellend moest zijn kennis te draagen, wie in dat geval in de successie soude optreden, en waarmede ik vermeende het te moeten laten berusten, en mij niet verder daarover uit te laten.

Dit antwoord van den Vorst deed mij intusschen al te zeer bemerkten, dat Zijn Hoogheid nog immer de hoop is koesterende, deese 4000 tjajas bij de een of andere gepaste gelegenheid wederom met zijn land te verbinden, of ten minsten een van zijne broeders daarmede te favoriseeren; ten minsten is het zeker, dat wanneer de gen. Prang Wedono onverwagt mogt komen te overleiden, Pangerang Maugeoe-Boemie gelijke kans zoude willen waagen en onderneemen teegens desselvs successeur, als hij voorneemens is geweest te doen na het overleiden van Manguoenogoro teegen Prang Wedono, en door Zijn Hoogheid den Keijzer van dit voorneemen eenlijk is teruggehouden geworden, omdat hij Vorst zig geen goede uitslag daarvan beloofde, alzo de Comp. reeds buiten verwagting van het Hof possessie had genoomen van Manguoenogoros dalem en landen, en het belang der Comp. dierhalven vordert, een steeds waakend oog te laten houden op de bedrijven van het Sofracartasche hof met

opzigt van den gen. Prang Wedono en de door Hem beseeten wordende 4000 Tjatjas, ten einde die niet met te veel vertrouwen op den Keijzer te stellen uit desselvs handen worden gerukt, dan wel bij zijn overleiden, hetzij door den Keijzer zelve, dan wel door desselvs broeders in possessie genoomen. . . . .

Het voor de Comp. zo aangeleegen articul, de ronde peeper, was meede een der voorwerpen waarover ik den Vorst in deese bijeenkomst onderhield, en dit vond ik te noodzakelijker, naardien deese cultuure in steede te accresceren seedert eenige jaaren herwaards heeft begonnen achter uit te gaan, waarvan op Souracarta ten bewijse is strekkende, dat blijkens een deesen in allen eerbied verzellende missive van den eersten Resident aan dat hof van Nijvenheim, betreffende den staat van de peeper te Souracarta, zoodanig als die bij de, na jaarlijksche gebruike, gedaane opneem is bevonden, de inzaam daarvan in het gepasseerde jaar uit het landschap Tangong nog geeu 1000 piculs heeft bedraagen, en in het Padjietansche wel de helfte minder als in het voorige jaar ingezameld is geworden. En schoon de Vorst, toen ik Zijn Hoogheid al de voordeelen berekende, die hij Vorst zowel als zijne onderdaanen zich van deese cultuure konden belooven, en teevens te verstaan gaf hoezeer zijn Hoogheid door een meerdere uitbreiding daarvan dan tot heeden heeft plaats gehad, zig daardoor bij Uw HoogEdelh. verdienstig zoude maaken, mij de plegtigste verseekering gaf, dat daaraan zoude komen te voldoen, en de uitbreiding van een product thans bij de Comp. zozeer gewild nimmer uit 't oog verliesen, zijn er nogthans mijns bedunkens reddenen genoeg om te vreesen, dat 't met deese cultuures niet soodanig zal uitvallen als men zich daarvan belooft heeft en de verwachting geweest is, en dat al het goede dat zig wijlen Zijn Excellentie van Overstraaten en de Eerste Residenten aan de hoven in vroegere tijden daarvan hebben voorspeld, doet verdwijnen door de teegenspoeden die deese cultuure sijn verzellend, en waarvan ten bewijze is strekkende de tot heeden toe plaats gehad hebbende geringe leverantie, en die nogthans blijkens het genoteerde door wijlen Zijn Excellentie voormeld bij HoogstDeszelvs Memorie, zig zoodanig soude hebben moeten vermeerderen, dat in twee à drie jaaren en dus reeds in den jaare 1798 en 1799, de bij aparte missive

van den 31 December 1795 opgegevene 30000 picols peeper van Java zouden hebben moeten geleevert worden.

En ofschoon uit hetgeen mijn predecesseur in Zijn Eds. memorie spreekende van de cultuure van de peeper in de Bovenlanden, omtrent dezelve is koomen op te geeven, het gevolg zoude moeten worden getrokken dat het daarmee zeer favorabel moest staan, toonen desniettemin de nadere rapporten van den toestand dier peeperplantagien, het contrarie van dien aan; en wanneer men dan noch overweegt welk een tijd er niet reeds verlopen is, seedert dat een begin met deeze cultuure gemaakt is, als kunnende worden gerekend in de Bovenlanden een aanvang te hebben genoomen met den jaare 1792, tot heeden dat ik de eer heb Uw Hoog Ed. van den toestand dier recolte verslag te suppediteeren, en de weinige vordering die dezelve in al dien tijd gemaakt heeft, zo heeft men weinig reedenen zich te flatteeren, dat dit product op deezen kust sterk zal worden uitgebreid, wordende de swaarigheden die door wijlen Zijn Excellentie bij aparte letteren van den 5^e November 1792 opgegeven zijn, dat sig omtrent den aanplant van dat product zouden koomen optedoen, schoon ook Zijn Excellentie vermeende door de voorgenomene maatregelen dezelve te boven te zijn gekomen, thans meer en meer ondervonden.

Men bespeurt thans maar al te zeer, dat alle ordres die cultuure betreffende. . . . . van weinig of geen effect zijn; dat de gemeene Javaan te zwaar gedrukt, en hem hetzelfde door allerlei knevelingen afgeperst wordende, dus ook voor niets meer zorgt als zijn dagelijksch onderhoud, daar hij bij ondervinding heeft geleerd, dat meerdere vlijt eenelijk strekt, dat zijne hoofden de pachten verhoogen en de lasten vermeederen.

Intusschen sullen deze swaarigheden, en die selvs noch niet eens ten halve opgegeven zijn, ... mij niet afschrikken, om mijne aandacht bij aanhoudendheid op dit zo belangrijk product gevestigd te houden, en de obstaculen die teegens derzelve vermeederding exteeren, door aanhoudende toezicht sien uit den weg te ruimen, en is het doenlijk, de leeverantie van peeper aan de Comp. noemwaardiger doen zijn dan dezelve tot heeden toe geweest is.

Het zal hier niet te onpas koomen, spreekende van de cultuure van de peeper, als ik gewag maake van het pakhuijs, dat te

Souracarta tot berging van dit product moet worden opgebouwd. Ik zeg *moet worden opgebouwd*, want tot mijn verwondering vond ik hetzelfde bij mijn aanwezen te Souracarta nog niet afgetimmert, en zelfs tot op dit moment is hetzelfde nog niet voltooid, niettegenstaande bij de memorie van mijn predecesseur voorkomt, dat dit pakhuis reeds in A° 1800 soude afgetimmerd zijn geweest, indien de Mantjanagarasche Regenten, die jaarlijks opkoomen en wier volkeren daartoe geemploijeert worden, in het laatste najaar wanneer de Engelschen de Bataviasche rheede geblokkeerd hielden, niet na hun landschappen hadden moeten terugkeeren. Uw HoogEd. vergunne mij dat ik hier moge bijvoegen dat, toen men zig met het uiteinde van het jaar 1801 wegens gebrek aan bergplaats alhier, genoodzaakt vond de eerste residenten te Souracarta en Djociacarta te moeten gelasten de ingeogst wordende peeper in de daarvoor geerigeerde pakhuizen opteschuren tot nadere ordre, en de Eerste Resident te Souracarta van Nijvenheim daartegen met de swaargheid is opgekoomen dat de opschuring van de in het landschap Tangong geleverd wordende peeper te Souracarta geen plaats konde hebben, maar direct naar Samarang moest worden getransporteerd, ter vermijding van dubbele transportgelden, die soude moeten worden besteed ingeval die eerst naar Souracarta wierd overgebracht, — de in deeze ingebragte swaargheeden niet anders aantemerkten zijn dan als een dekmantel, waaronder hij wilde verbergen desselvs versuim in de gehoudene toezigt over dien opbouw, en dat het eenlijk aan hem geattribueerd moest worden dat de voltoojing daarvan nog verre af was, dog welkers ontdekking hij door sulke absurde excusen en onwaarheeden heeft zoeken te ontwijken, waarin hij zig nogtans grovelijk heeft misgist, daar het ingebracht excuus van dien aart was dat zulks direct moest aanleiding geeven tot de vraage, waarom dan een pakhuis voor de peeper te Souracarta opgerigt, waarin een zo aansienlijke quantiteit van 12,480 pic. kan worden geborgen, als men daarvan geen gebruik mag maaken ingeval de een of andere omstandigheeden beletten, dat die correl direct na den inoogst naar Samarang kan worden afgezonden? en waartoe een pakhuis van die grootte, als daarmede niet bedoeld wierd daarinne de leeverancie van eenige jaaren in cas van nood op te schuren; want tot welke hoogte de insaam van de jaarlijksche oogst ook koomen mooge, zal

die niet bereiken de gem. 12,480 picols, waarvoor dit pakhuis nogthans aangelegd is, al werd de aanplant dier cultuure ook nog zover g'extendeerd.

Uw HoogEd., verhoope ik, zullen mij deese uitstap vergeeven, daar die eenlijk ten doel heeft hoogstdezelve een schets te geeven, hoe dikwils zich een hoofdbestierder in het geval bevindt zich door verkeerde rapporten misleid te zien, en dat hij dus, om zulks voortekomen, verplicht is alle zaken, hoe schoon schijnende die ook immer worden voorgedraagen, met Argus oogen selvs te moeten nagaan en onderzoeken, ten einde seekerheid te hebben of het werkelijk sodanig daarmede gesteld is, als men heeft voorgegeeven; en van daar zo veele onvergenoegden wier belangens niet vorderen op eene zo nauwgezette wijze nagegaan te worden, en die om sig te wreken, toevlugt neemen desselvs bestuur met laster te schimpen.

Deese tot dus verre verhandelde saaken, behalven het aangehaalde nopens het peeper-pakhuis, maakten de conferentie uit die ik met den Keijser heb gehouden, willende de toestand van Zijn Hoogheid niet toelaaten om over meer andere affaires te spreken. Intusschen had ik bij deeze bijeenkomst gelegendheid Zijn Hoogheid van nabij te leeren kennen; dan, ik wenschte dat hetgeen ik heb doen opmerken, gepaard met de berichten die ik successive over 's Vorsten character heb ingekreegen en waaraan ik reeden heb alle geloof te defereeren, als volkomen overeenkomende met de thans heerschende gewoontens en gebruiken aan het Hoff, mij mogt in staat stellen dezelve gunstige getuigenisse van Zijn Hoogheid te kunnen geeven, als bij de memorie van mijn predecesseur voorkomt. Schoon Zijn Ed., wegens desselvs verblijf aan dat Hoff als eersten Resident, de presuntie voor zig heeft, Zijn Hoogheid en zijn aart volkomen te leeren kennen, neemt het niet weg, dat de tijdelijke Gouverneurs ook hunne correspondentie en canaalen hebben, om buiten de informatie van den eerste Resident te weeten wat in de craton omgaat, behalven dat het als geen misdaad kan gerekend worden, dat men met den Vorst waarbij men als Resident geplaatst is vooringenomen kan zijn, en alle zijne gebreeken uit een ander oogpunt beschouwt; en ik vermeene hier niet sonder grond te mogen aanvoeren, dat toen mijn predecesseur deese getuigenisse van den Keijzer bij

desselvs memorie heeft ter neer gesteld, niet heeft terug gezien, in welke betrekking Zijn Ed. als toen heeft geschreven, want anders soude 's Vorsten character en zijn manier van leeven naar waarheid zijn geschildert geworden, en niet in zulke bedekte termen als bij voormelde § geschied is. Zijn Ed. zoude na mijne gevoelen beeter gedaan hebben, geheel daarvan te swijgen, daar het geen onverschillig point voor de Comp. zijn kan, of bij haar het character van een Vorst als de Keijser te Souracarta is, met echte coupleuren gekenschets wordt, dan niet.

De kennisse die ik mij aan het Souracartasche Hoff heb weten te verwerven, geeven mij reedenen genoeg aan de hand om met mijn predecesseur te moeten dissenticeren in het gevoelen, dat Zijn Ed. van het character van den Keijzer heeft opgegeeven, want Zijn Hoogheid door mij als een meester in het stuk van veinsen gevonden is, die alleen uit een bezeff dat hij niets teegen de Comp. kan onderneemen in toom gehouden word, en met voorzigtigheid behandeld moet worden.

Het zal hier niet ongepast zijn een staaltje van zijne veinserij aantehaalen, en dat teevens Uw HoogEd. tot een bewijs kan dienen van den wreeden aart van Zijn Hoogheid. In de maand Februarij 1795 gebeurde het aan dat Hoff, dat een jonge bekende Javaan achter een kist gevonden, en gesuspecteerd wierd een geheime omgengang met 's Keijzers suster de Radeen Aijoe Siema te hebben, en daarom door den Vorst en zijn beide broeders om het leeven gebragt wierd met zulk een bloeddorst, dat de pangerang Mangcoe-Boemie eerst het hart en vervolgens de schaamdeelen wilde opeeten, dog eindelijk zig vergenoegde met een rauwoor, dat hij ook met ongemeene graagte verslond. Dan de Keijzer, hiermeede niet vergenoegd, wilde ook zijn arme suster, een meisje van 16 jaaren, aan zijn wraakzucht opofferen; haar broeders baden intusschen voor haar om genade, en die haar dan ook geschonken wierd, dan zoals het bleek, slechts gevinsd, want na verloop van eenige weeken, ondernam Zijn Hoogheid haar tot zeeven maalen agtereen door vergift om het leeven te brengen. Toen dit telkens mislukte, door de sterkte van haar natuur, ging hij van een vertrouweling slechts verzeld, na de kamer van deeze ongelukkige Princess, en verwurgde haar daar toen zelfs met eigen handen. Deeze barbaarsche trek vermeene ik dat het

caracter van de Vorst, dat hij steeds met vriendelijkheid weet te bemantelen, genoegzaam kenmerkt. Het kan niet ontkennt worden, dat Zijn Hoogheid een zeer vermakelijk leeven en de vrolijkheid bemint, waaromtrent hij zelfs tot buitenspoorigheid overhelt, dikwils tot spot van zijne hovelingen en minachtig van zijne onderdanen. Niet zelden legt de Vorst bij deeze en geene burger stille bezoeken af, en verscheint in stilte op de avondpartijen daar de kroonprins teegenwoordig is, zonder iemand bij zich te hebben, wanneer hij die vrolijkheid op een afstand onder de boomen aanschouwt. De Vorst zowel als zijne kinderen en broeders zijn zeer verkwistende, en seerdert aan dat hoff alles in het Europeesch gekleed gaat, zijn de depences aldaar enorm, hetwelk dan ook de oorzaak is dat de Keijzer en de meesten der hofgrooten althoos geldgebrek hebben en diep in schulden steeken.

Gaarne wil ik toegeeven, dat de Eerste Resident aan dat hoff veel vermoogen op den Keijzer heeft, uit onderscheidene grondbeginselen zijn oorsprong hebbende; echter kan deeze toegeevendheid niet altoos voordeelig voor de Comp. beschouwd worden, vermits het Opperhoofd het te veel in zijn magt heeft, om voor en teegens de belangens van de Comp. te werken, en den Vorst op zaaken te brengen, daar deszelvs gedagten nimmer op zouden zijn gevallen, en die in dies gevolgen wel eens, als de stap gedaan is, moeijelijkheid kunnen geeven wanneer men terug wil keeren, invoegen daarvan werkelijk voorbeelden aanhanden zijn. En schoon het voor een tijdelijke gouverneur niet moeijelijk valt, diergelijke verkeerde en ongemesureerde handelwijze natesporen, blijft het altoos moeijelijk die met bewijzen te prouveeren, vermits de perzoonen waarvan informaties ingewonnen worden in de Dalem woonende, wanneer zij bekend wierden, aan de wreedste wraakzucht van den Vorst zouden worden opgeofferd; en hoe het dus ook worde beschouwd, is het voor de Comp. altoos preferabelder met een resolut hof te doen te hebben, gelijk als dat van den Sulthan is, indien aldaar een wakker Opperhoofd ligt, als dat van den Keijzer, die zo lang de zin van het Opperhoofd volgt, als hij hem weet te cajoleeren en met zijn belang quadreert, of om zijn Opperhoofd daarmede te plaijsieren.

En daar dit alles dan ook aanleiding geeft, dat op Souracarta niets word afgedaan en alle zaaken blijven voortloopen, daar er eene

generaale verflauing bij den gemeene man plaats vind, en doordat een ieder gedrukt word, waardoor alle levensmiddelen verduuren, en een generaal verval plaats heeft, zo zie ik mij, uithoofden de pligten die op mij leggen, genoodsaakt dit een ander ter geeerde kennisse van Uw HoogEdelh. te moeten brengen, waarbij ik de plechtigste verzeekering voege, dat ik de nieuw aankomende Eerste Resident van den Berg zal aandringen, om het een en ander aan dit hof ten goeden te veranderen, hetgeen van het presente Opperhoofd van Nijvenheim, wiens levenswijze, volgens zijdelingsche infor-mation, daarna ingericht is geweest, niet gevergd konde worden of te verwagten was.

De Craton van den Keijzer en verdere vorstelijke gebouwen zijn spreekende bewijzen, dat daaraan geen hand gehouden word, en men door gebrek aan toezicht alles laat vervallen; zelfs is het verval aldaar in die graad, dat ik een gemetzelde waterleiding van oud Cartasoera naar Souracarta, dewelke door den voorigen Keijzer met groote kosten is aangelegd en tot groot gerief der ingezeetenen van Souracarta was strekkende, geheel vervallen en onbruikbaar heb gevonden, waarover ik den Rijksbestierder en den Eersten Resident van Nijvenheim met nadruk heb onderhouden. Men weet hoe het door-gaands gaat met diergelijke zaken, en dat het niet aan excuusen manqueert. Deeze zo vervallene staat maakt het intusschen noodzaak-kelijk dat op Souracarta een Eerste Resident komt, die zich de be-langens in het algemeen voor zoverre dit aan de zijde van de Comp. geschieden kan, aantrekt, na het een en ander omziet, en alles wee-derom in een voorige staat brengt voor dat het verval onherstelbaar verergeret.

Het ware character van den Vorst aan Uw HoogEd. hebbende opengelegd, zodanig als hetzelfde door mij bevonden is, zal ik ook eenige mentie maaken van den Kroonprins aan dit hof. De hoeda-nigheeden van dien Prins kwaamen mij meede in lange niet zoodanig voor, dat hij daardoor verdiend den lof die mijn predecesseur in Zijn Ed^e memorie denzelven is koomen toeteswaaien, en het is niet dan met leedweezen, dat ik genoodzaakt ben Uw HoogEd. te moeten informeeren, dat ik die Prins nog eeven zo onbezonnen en verwildert heb gevonden als dezelve beschreeven is bij de memorie van wijlen Zijn Excellentie van Overstraaten, en dat dus slechts ten halve vol-

daan is aan de gegeevene recommandatie Uwer HoogEdelh. om voor de zedelijke opvoeding van den Kroonprins de noodige zorg en oplettendheid te draagen. De manier van leeven die aan dit hoff heerscht, de blinde toegeevdheid van de vader teegens den zoon, en mogelijk ook de verkeerde keuze der aan die Prins gegeevene Mentors, of, wanneer dezelve ook de tot de opvoeding van een jongeling bestemd voor den troon vereischte talenten bezaten, de geringe macht die zij over denzelven hebben, moeten seker als de waare oorzaaken worden aangemerkt, dat de Kroonprins zo weinig van die hoedanigheeden bezit om eens een wijs en verstandig Vorst te worden. Te wenschen is het, dat met de komst van een nieuwe Resident aan dat hof, ook op eene voorzigtige wijze, na de tijdsomstandigheeden, een andere wijze van leeven aan hetzelfde ingevoerd en den Keijzer overtuigd word, dat een verkeerde liefde en toegeevdheid voor den Kroonprins nimmer voordeelig voor denzelven zijn kan, als wanneer er hoop is het character van die Prins te hervormen, en tot het beklimmen van den troon geschikt te maaken.

Bij een bijgeschrift van de memorie van mijn predecesseur word gezegd, dat de vijandschap tusschen den Kroonprins en des Keijzers oudste echte Broeder Mangcoeboemie bij Zijn Ed. aanweezen te Souracarta een keer ten goede had genoomen. Intusschen heb ik gedurende mijn verblijf te Souracarta ten duijdelijksten kunnen bespeuren, dat deeze beide Princen niet de minste geneegentheeden voor elkander hebben, en de een den anderen de grootste haat is toedraagende. Of er nu eene nieuwe verwijdering tusschen deeze broeders is ontstaan, of dat het opgegeevene van de versoening die op Salatiga, volgens dat verhaal, zoude hebben plaats gevonden, wat te seer vergroot is, heb ik niet te weeten konnen krijgen, maar wel, al iets dat zeer in het oog liep, opgemerkt, dat Mangcoeboemie geen de minste eerbied of achting aan zijn Broeder de Kroonprins betoont, en hij uit dien hoofde ook niet in de Craton verscheint, ja zelfs gedurende de ziekte van den Vorst Zijn Hoogheid niet eens is komen te besoecken. Deeze minachting van dien Prins ontdekte zich, behalven bij meenigvuldige andere geleegendheeden, op eene eclatante wijze bij mijne receptie te Souracarta: de Prins Mangcoeboemie in de suite direct volgende op den Kroonprins, en reidende in de koets met den Lieutenant Collonel en Hoofd der Militie op Java Ludwig, als tot de statie behoorende,

volgde die wel tot voor de Craton, doch aldaar gekomen zijnde, nam hij van de gen^e Ludwig afscheid, en wat moeite deeze laatste ook aanwendde hem den Craton te doen binnen gaan, wierd zulks door hem volslagen geweigert; ook is dezelve de andere reizen, wanneer hij almeede tot de statie gehoorde, niet present en ten Hove gevonden.

En vermits ik een dusdanig gehouden gedrag ten vollen moest disapprobeeren, te meer daar die Prins zich niet ontzag zijne teegens den Kroonprins koesterende haat en vijandschap zelfs bij mijn aanweezen en als onder mijne oogen opentlijk bij alle gelegendheeden aan den dag te leggen, en een dusdanige verwijdering in den tijd van nadeelige gevolgen kan zijn, zo vond ik noodzakelijk denzelven daarover met nadruk te onderhouden, en hetwelk dan ook is geschied in een afzonderlijk gesprek dat ik met hem hield, en hetwelk over het uur heeft geduurd, — waarbij ik denzelven onder anderen, onder het oog bracht de verpligting tot zijn Broeder, en hem de gevolgen voorhield waaraan hij zig exponcerde bij de continuatie van zo een verkeerd gedrag, zo gedurende het bestier van den presenten Keijzer, als bij een onverhoopte successie, en dat zijn eigen belang vorderde zich van een diergelijk gedrag te onthouden, alle haat en vijandschap te verbannen, en in liefde en vriendschap met zijn broeder den Kroonprins te leven. Schoon deeze mijne serieuze voorhouding de uitwerking had, dat die Prins sig 'sdaags daaraan teegens den Kroonprins niet alleen zeer heusch en vriendelijk betoonde, maar ook over tafel zittende met den Kroonprins op de vriendschap met het wijnglas klonkte, waartoe de Kroonprins echter van zijn kant de avances deed, ze is het nogthans verre van dien, om zig daarvan een best succes op den duur te moogen voorstellen, als hebbende deeze verwijdering zoals het mij is toegescheenen al te diepe wortelen geschooten, om zo spoedig uitgeroeid te kunnen worden. Ik gaf mij intusschen veele moeite de waare oorzaak deezer vijandschap te ontdekken en volgens hetgeen ik daarvan heb kunnen te weten bekoomen, bestaat dezelve daarin dat Mangcoeboemie, reeds een man zijnde, toen de Kroonprins nog een kind was, door zijn stout en trotsch voorkomen en het uitblinken in alle mannelijke oefeningen, zich een aansien wist te verwerven, en door ieder groot en klein gepreessen wierd; dat deeze lof, namaate de Kroonprins in ouderdom toenam had beginnen te verminderen, en op het laatst door de hove-

lingen (de opgaande Zon aanbiddende) in het geheel op den Kroonprins overgebracht wierd, sonder eenige verdere attentie meer op Mangcoeboemie te vestigen, die daarover gevoelig getroffen, zig zogt te wreeken door eene min of meer onverschillige behandeling te toonen teegens zijn broeder den Kroonprins, en die de gunstelingen van die Kroonprins met de haatelijkste couleuren wisten af te schilderen; waar onder bijzonder uitgemunt heeft zeeker Pandjie Sinom, een schrander en intriguante geest, die zich in de gunst van zijn meester had weeten intedringen, doch voor eenige jaaren geleeden weegens ontdekte misdaden in ballingschap gesonden wordende, door Mangcoeboemie nagezet, en met eigenhand, weegens de boose strecken hem bij den Kroonprins gespeeld, aan zijn wraakzucht opgecofferd wierd, waarover zig de Kroonprins, het slechte character van die knaap hebbende doen inzien, nogthans niet verstoord had getoont; dat tot de verwijdering dier prinsen meede had bijgedraagen, dat Pangerang Mangcoeboemie, in de Craton woonende, hetzelfde vertrek inhield dat eigentlich voor de Kroonprins geschikt was, en daardoor vrije toegang tot de Vorst hebbende, Zijn Hoogheid, ten minsten naar de gedagten van den Kroonprins, wat al te vrij en te familair was behandelende, en dat toen Mangcoeboemie genoodzaakt wierd dit zijn verblijf, dat hij om zijn belang en grootsheid niet gaarne wilde ruimen, te moeten verlaten, en hetwelk door dien anders zo hooghartigen en hartvochtigen Prins niet zonder storten van traenen was geschied, hij den Kroonprins aanmerkte als den bewerker van uit het Vaderlijk hujs gedreeven te zijn, hetgeen almeede de verwijdering nieuw voedzel had moeten bijzetten.

De middelen die intusschen zouden dienen te worden beraamd en in het werk gesteld, dat deeze beide broeders zig koomen te versoenen en in vrede en eendracht leeven, verneeme ik te bestaan, dat de Eerste Resident bij iedere voorkoomende passelijke geleegendheid den Kroonprins zachtelijk beduid en onder het oog brengt, dat de pangerang Hem Kroonprins en deszelvs Vader het naast in bloede bestaande, hij uit dien hoofde verpligt is denzelven lief te hebben, en die agting te bewijzen waarop Hij als zoon van een Vorst met regt aanspraak te maaken heeft, en daarenteegen Mangcoeboemie herinnert wat hij aan een door de Ed. Maatschappij verkooren Throonsopvolger verschuldigt is; dat wijders de Resident in

het oog houde, om deese verwijdering eeven gelijk als die gebooren is, langzaam te doen heelen, en dat nooit daarover word gehandelt of poogingen tot verzoening gedaan als zij bij elkander zijn, want dit alsdan, bij een van beide mislukkende, de wonden bijna onheelbaar zoude doen worden, en dat een Eerste Resident de sodanigen zoekt optespeuren, die olij in dat vuur koomen te gieten en hun voordeel bij vinden deeze verwijdering aan den gang te houden, ten einde door voorzigtige maatregelen derzelver schadelijke bedreiven teegentegaan.

Ik heb daarom de Eerste Resident van Nijvenheim ten sterksten gerecommandeert, steeds op deeze broeders attent te weezen, en zal den aankoomende Eerste Resident Johannes Gerardus van den Berg bij een Instructie gelasten, deszelvs maatregelen na het zo eeven aangehaalde interichten en daarna te werk te gaan.

Ik heb voorts bij mijn aanweezen te Souracarta den Pangarang Ario Praboe Prang Wedono, eeven gelijk den Keijzer, geïnformeert van de geslootene preliminaires der oorlogende Mogendheeden in Europa tot een algemeene vrede, en den Prins uit naam van Uw HoogEd. bedankt voor zijne geduurend al den tijd dat de oorlog heeft geduurd aan den dach gelegde ijver en bereidwilligheid, om de Comp. bij eenige invasien van den vijand kragtadige bijstand te bieden met de troepen, die door hem ten dien einde op de been zijn gehouden, en waarover dezelve zijn bijzonder genoeg kwaame te betuigen, en de verzekering bij te voegen, dat Hij Pangerang als ten eenemaale aan de Comp. verbonden zijnde, daar hij zich een voedsterling van haar reekende, ook ten allen tijden gereed zoude zijn haar zoveel bijstand te bieden als zijne vermogens zulks maar enigzints zouden toelaaten. Inmiddels heeft die Prins mij bij die geleegendheid te kennen gegeven, en ook verzocht zulks ter geerde kennis van Uw HoogEd. te brengen, dat schoon zijne macht ten eenemaale ter dispositie stond van de Comp., aan wie hij alles was verschuldigd, en ook in haar dienst alles zoude opofferen, hij niet zodanig bemiddeld zijnde als wijlen zijn grootvader Adipattij Mangcoe Nagoro, en ook in verre na de kennisse niet had als deeze laatste, alzo hij niet gelijk als deeze het bestuur had over het uitgestrekte land van Banjoemaas en ook slechts maar 4000 tjatjas bezat, en dus in langen niet zoveel als zijn grootvader, aangezien de

door hem boven de 4000 bezeten tjatjas bij deszelves overleiden aan de Keijzer waaren komen terug te vallen, deeze zijne macht en assistentie dus ook niet soodanig aanzienlijk en groot was als de Maatschappij van zijn grootvader in alle gevallen had mogen verwachten, terwijl dezelve, op de aan hem gedaane te kennen gawe dat als nu ook als vervallen moest worden aangemerkt de dus verre door hem uit de Comp. cassa genootene 2000 Spaans, daarop repliceerde daarmede genoegen te moeten neemen, maar dat tevens te kennen moest worden gegeven dat hij zig door deeze intrekking in de volstreckte noodzaakelijkheid gebragt zag, de troepen die weleer door zijn grootvader onder de wapenen waren gehouden, om van denzelven ten allen tijden gebruik te kunnen maaken, en op wacht te gaan waarheen zulks vereischt word, te moeten afdanken, uit gebrek aan vermogen om die kunnen onderhouden.

Ik heb mij verplicht gevonden Uw HoogEd. hiervan niet onkundig te moeten laten, terwijl ik tevens zo vrij ben Hoogstdezelve in bedenking te geeven, of de voorzigtigheid en de politiek niet meede brengen (een gevoelen, dat ik nogthans aan het wijzer oordeel Uwer HoogEd. onderwerp) den gem. Pangerang te laten blijven jousseeren van de voors 2000 Spaans, ten einde hij door het gemis derzelve niet genoodzaakt worde troepen afteschaffen, op welkers trouw althoos te maaken is, en waarvan de Maatschappij zich ten allen tijde het grootste voordeel kan belooven, hetzij een oorlog teegens een buitenslandsche vijand moest worden gevoerd, dan wel bij ruptures binnen 's Lands, en zelfs teegens een der beide bovenlandsche Vorsten.

Al hetgeen ik tot hiertoe de eer heb gehad Uw HoogEd. te suppiditeeren, waren mijne verrigtingen geduurende mijn verblijf te Souracarta, en na een vertoef van 10 dagen gerekend van den 9n tot den 19 Augustus jl., vervolgde ik mijne reize naar

Djocjocarta,

om bij Zijn Hoogheid den Sultan een visite afteleggen, en alwaar ik op den 21n daaraanvolgende behouden ben gearriveerd. Om Uwe HoogEd. intusschen niet te vermoeijelijken of verveelen met het verhaal van mijne receptie, die buitengemeen pragtig en sonder voorbeeld was, en waarover ieder die het character van den Vorst maar eenigzints kent en weet hoe verre het Zijn Hoogheid in de spaarzaam-

heid en zuinigheid heeft weten te brengen in de uiterste verwondering gebragt wierd, zal ik direct overgaan tot sodanige zaaken als verhandeld wierden in de kort na mijn verblijf aan het hof met den Vorst gehouden aparte conferentie, waarbij eenlijk assisteerde de Eerste Resident aldaar Johannes Gerardus van den Berg, de Kroonprins Pangerang Adipattij Amangoenogoro en de Rijkabestierder Danoeredjo.

Deeze conferentie wierd geopend met den Sultan, even gelijk te Souracarta plaats heeft gehad, te informeeren van de getroffene preliminaires der oorlogende Mogendheeden in Europa tot een algemeene vrede, en hoe ik door Uw HoogEd. gechargeert was met de commissie, Zijn Hoogheid uit naam van Uw HoogEds. dank te betuigen voor 's Vorsten betoonde bereidwilligheid om de Comp. bij een onverhoopte aanval van de vijand met HoogstDezelvs troepes te adsisteeren, waarbij ik dezelfde wenschen voegde als door mij gedaan zijn aan den Keijzer ter geleegenheid van dezelve communicatie; welk een en ander door Zijn Hoogheid in zeer gepaste termen wierd beantwoord, waarbij de Vorst noch het verzoek voegde Uw HoogEd. te willen verzeekeren, dat hij steeds gereed zoude zijn de Comp. bij alle voorvallendheeden te adsisteeren en haare vijanden helpen bevechten, en te beletten dat dezelve nimmer vasten voet op deeze kust komen te zetten.

Opzigtelijk het fort dat tusschen Souracarta en Djococarta staat g'origeert te worden, hiervooren reeds de eer gehad hebbende te notificceeren dat ik den Sulthan eenen gelijk den Keijzer daarover had onderhouden, en Zijn Hoogheid zig meede bereidwillig had getoond tot de leeverantie voor de helften van de daartoe benoodigde hout, steenen en kalk, en den Rijksbestierder gelast den aanbrengr ter plaatste daar die benoodigd zijn, zo zeg ik omtrent dat sujet alhier eenlijk dat dit het tweede point was, waarover in die conferentie gehandeld wierd.

Hierna onderhield ik Zijn Hoogheid op een zeer nadrukkelijke en cordate wijze over zijn tot heeden toe gehouden gedrag tegens de Comp., met aan Zijn Hoogheid een optelling te doen van al de gebeurde zaaken, waarover Uw HoogEd. de grootste reedenen hadden gestoort te zijn, en onder andere zijne singuliere en halstarrige en trotsche handelwijze wegens de receptie ten hove van den gewezen

HoogEdele Gestr. Heer Commissaris-Generaal, zijne ongerijmde pretensie bij gelegenheid der publieke voorstelling te Djoejocarta van Zijn HoogEdelheid Siberg tot de eminente waardigheid van Gouverneur Generaal, zijn verkeerd sustenu dat bij het drinken van conditien die van Uw HoogEdelh. eerst mogten worden ingesteld na die van den Vorst, zijn onbetamelijke begeerte dat de Eerste Resident aan zijn Hof, even zoals hij zulks aan zijn Regenten gelast had te doen, bij het passeeren van Zijn Hoogheids Ornamenten, als pieken, krissen & & daarvoor van het paard zoude moeten treden, of ten minste zich zolang hier of daar schuil houden tot dat die gepasseerd waaren, en andere zoortgelijke ongerijmde zaken meer, te wijdoopig om die alle optenoemen, waarbij ik Zijn Hoogheid seer serieus te verstaan gaf, dat de Comp. moede was van langer een dusdanige handelwijze met onverschilligheid aantezien, en dat, schoon Uw HoogEd. het daarvoor moest houden, dat alle deese demarches meer aan het begrip dat Zijn Hoogheid zich daarvan hadde geformeert moest worden toegeschreven, dan om de Comp. daardoor hoon aantodoen, alzoo hij zeeker nog nimmer in twijffel had getrokken of de Compagnie had vermogens genoeg om zich over de haar aangedaan wordende beleedingen recht te verschaffen, het nogthans in geenende betaamelijk voor een Vorst was pretensien te maaken, die ten hoogsten ongerijmd en onpasselijk waren.

Van daar ging ik over, Zijn Hoogheid op een broederlijke wijze te vermaanen van zich wat meer de belangen van zijne onderdanen te laten geleegeen leggen, om daardoor derzelve achtung en geneegendheid meer en meer te gewinnen, de algemeene veiligheid aan de ingezeeten te bezorgen, en de roverijen en plunderingen die thans in de landen van de Vorsten algemeen zijn op eene kragtddadige wijze teegen te gaan en door alle mogelijke middelen de schuldigen te doen agterhaalen en te straffen, tot voorbeeld van anderen en tot meerder afschrik, de dessas volkeren te doen restitueeren de in derzelve nabijheid geroofde goederen, en wel insonderheid een waakend oog te houden over de Parnakan Chinesen, die zig in de landen van den Vorst meer als in die van de Keijzer hebben needergezet, en bijzonder attent te weezen op de handelingen van zeeker hoofd over de Parnakan-Chineesen in het district van Tersono, waarover in het bijzonder door de Resident van Paccalongang is geklaagd gewor-

den, als betigt zijnde veele rooverijen te Batang, Wieradessa en elders te hebben aangericht.

Den Vorst onderhield ik vervolgens over de nalatigheid aan zijn Hoogheids hoff en het afdoen van veele zaaken, insonderheid betreffende de Comp. en het Souracartasche hoff, en over de moeilijkheid die de Eerste Resident had om er Zijn Hoogheid te ontmoeten, zo dat wel drie en vier maanden verliepen dat het Opperhoofd Zijn Hoogheid niet te zien kreeg, om over het een en ander zijn kijk, de zaken van de Comp. en van Souracarta betreffende, te spreken en te raadpleegen; waarover Zijn Hoogheid zeer veel ontschuldigen wist in te brengen, schoon hij nochtans wel gevoelde hierin verkeerdelijk te hebben gehandelt. Weegens het bijzonder character van den Vorst intusschen niet te verwachten zijnde dat, hoezeer hij ook de belofte heeft gedaan in den aanstaande zig met wat minder moeite te zullen laten ontmoeten, van zijne eens aangenoomen manier van leeven van zich afzonderen zal afwijken, en de zaaken dus den ouden gang laten gaan, zo is men hieromtrent tot tegemoedkoming van de Vorst en ter erlanging van eene spoedige executie, overeengekomen dat voortaan in alle voorkomende zaaken die afdoening vereischen, direct een bijeenkomst bij den Rijksbestierder zal gehouden worden van de binnen- en buiten-Regenten, en dat van hetgeen door hun verrigt is nu en dan zal moeten worden kennisse gegeven aan den Eerste Resident, om met deszelves raad en advies de zaaken ter afdoening te brengen en te vereevenen, hebbende de Vorst den Rijksbestierder in mijne presentie direct op het nadrukkelijkst aangemaand zich hieraan stipt te gedraagen; waardoor ik dan ook vermeene, dat voortaan in het afdoen van zaaken niet meer so slaapende word te werk gegaan als tot hier toe aan het hof de gewoonte is geweest, en doorgaans bij alle Javaanen maar al te zeer plaats vind.

Het ter gelegenheid van de aanstelling van den thans zijnde Rijksbestierder Radeu Adipatty Danoe Redjo in deese post voorgevallene disput, wegens het acceptereen door denzelven van de acte die een dusdanig ambtenaar bij zijne benoeming, nadat hij den ced heeft afgelegd, van de Comp. ontvangt, uit hoofde de Sulthan swaarigheid vond in de daarin voorkomende woorden, de *Landen welke door de Maatschappij als een leen aan Zijn Hoogheid zijn afge-*

staan, en om die reedenen de Rijksbestierder van Zijn Hoogheid last had deeze acte niet te ontvangen, een der voornaamste poineten van mijne verrigtingen uitmaakende, vond ik deeze conferentie bijzonder geschikt Zijn Hoogheid daarover ten ernstigsten te onderhouden, en ik zoude daarmee ook die conferentien direct geopend hebben, wanneer ik niet oordeelde beeter te doen eenige andere zaaken te laten voorafgaan, om daardoor den Vorst langzaamerhand te prepareeren op hetgeen ik nog nodig oordeelde Zijn Hoogheid met allen nadruk onder het oog te moeten brengen en het verkeerde van dit zijn begrip ten klaarsten te ontwikkelen, als het belang en de glorie van de Comp. kwam te vorderen. Ik gaf dierhalven den Vorst, nadat de zaaken die ik tot dus verre opzigtelijk Djocjocarta de eer heb gehad te notificeeren waaren afgedaan, op een serieuze wijze, doch in gepasten termen, te kennen dat de Comp. nimmer verwacht had het opperen van zwarigheden door Zijn Hoogheid over zekere in de acte van den Rijksbestierder voorkomende woorden, daar die doch reeds voorkwaamen in de acte van den vorigen Rijksbestierder, hetwelk genoegzaam ten bewijse strekt dat dit document zoodanig en niet anders moest ingericht zijn, terwijl anders wijlen Zijn Hoogheids Heeren Vader, die doch zeer wel bewust was op welke voorwaardens en conditien de helfte van het Mattaramsche Rijk aan wijlen Zijn Hoogheid was afgestaan en zijn groote verpligting aan de Comp. aan dewelke hij Vorst alles te danken had, als eenlijk door haar op den troon gezet en in de possessie van de helft van het Mattaramsche Rijk gesteld geworden zijnde, op zoodanige conditien en voorwaardens als het contract ten duideljksten kwam aantetoonen, als deeze woorden in questie ten onrechten in de acte geplaatst waaren geweest, niet zoude hebben toegelaaten dat dezelve door den Rijksbestierder wierd aangenoomen, en dat daar het voorschr. Rijk op dezelve voorwaarden en conditien op Zijn Hoogheid was overgegaan, het een zaak was waaromtrent geen de minste bedenking konde vallen, of Zijn Hoogheid, onder dezelve verpligting gesteld zijnde als wijlen zijne Heere Vader, konde nog mogte het accepteeren van de acte van den nu onlangs aangestelden Rijksbestierder beletten en teengaan, en dat den Comp. bij een verdere weigering van dien, reeden had te moeten sustineeren, dat Zijn Hoogheid gevoelens was koesterende ten eenemaale tegenspreekende hetgeen

waartoe hij zig verbonden had, toen de Comp. hem Vorst zijn Heere Vader liet succedeeren, en haare mesures daartegen zoude moeten neemen. De Vorst scheen intusschen de zaak niet zo licht te willen opgeeven, totdat het mij eindelijk gelukt is, na een verdere wederzeidsche discussie, deeze zaak in questie eindelijk ten genoegen van Zijn Hoogheid optelossen, en de Vorst op het laatst toestond, dat den Rijksbestierder de acte, zoals die was en zonder het bij den Vorst zo onaangename woord van *leen* daaruit weg te laten, te accepteeren, en denzelven ook last gaf dezelve direct na de conferentie te ontfangen, invoegen zulks ook aan het hujs van den Eerste Resident, met de bij die geleegendheeden in gebruik zijnde ceremonien, heeft gevolg genomen.

De Sultan is voorts ook door mij onderhouden over de voortzetting en uitbreiding van de cultuure van de peeper, eeven gelijk zulks door mij geschied is te Souracarta aan den Keijzer, en bij Zijn Hoogheid aangedrongen, dat opzigtelijk die cultuure word te werk gegaan na de in 1792 met wijlen Zijn HoogEdelheid van Overstraten dien aangaande getroffene overeenkomst; want het mij voorgekoomen is, dat zowel aan dit Hoff als te Souracarta, men zig niet ten vollen aan deeze overeenkomst is houdende, en de Eerste Resident niet genoegzaame macht word gelaaten, om omtrent de landen en het volk dat voor die cultuure is afgestaan zoodanig te kunnen handelen als de vermeerdering deezer recolte komt te vorderen, en waarin die Vorst niet alleen aangenomen heeft te zullen voorzien, maar het mij ook is moogen gelukken Zijn Hoogheid met genoegsaame drangreedenen overtehaalen, dat de Regenten van het Laonosche en het Landschap op Patjitan, ten einde dezelve meer ondergeschikt aan den Eersten Resident te doen zijn, onder de verpligting zijn gebragt op de ontbieding van den Eerste Resident zig bij denzelven te moeten sisteeren, ten einde de middelen te beramen die geoordeelt worden van nut te zijn ter vermeerdering van cultuure, en om die onbelemmerd te kunnen extendeeren. Hoezeer het nu ook te wenschen is, dat deese mijne adhortatie van eene gewenschte uitwerking moge zijn, is er dog althoos sterk te twijffelen, of dat product tot den graad van vermeerdering zal komen als men zig daarvan voorspeld heeft, om reedenen hiervooren onder Souracarta reeds door mij aangehaald, en waaraan ik mij koome te gedraagen.

En wat betreft de cultuure van de Indigo, heeft de Sulthan verzoek gedaan voor de verdere aanplanting van die verfstof verschoond te mogen blijven en dat die fabriek mogt worden opgebrooken, uit hoofde de aanmaking daarvan zijne onderdaanen te swaar viel en ook nadeelig voor dezelve was, aangezien het daarmede, welke mocite ook gedaan wierd, dog niet wilde reussceeren, en de Comp. zowel als hij Sulthan ook meer voordeel te wachten hadden van de 100 tjatjas die voor die cultuure gedestineerd waren, als die voortaan tot de peeper cultuure gebragt wierden, dan wanneer men voortging daarop Tom te planten, alzo de oogst daarvan doch nimmer hooger zoude worden gebragt dan 2 à 3 piculs Indigo; waarin ik dan ook, in hoope dat zulks door Uw Hoog Edelh. gunstig zal worden geapprobeert, heb geconsenteerd, alzo mij de Eerste Resident heeft verseekerd, dat de Javaan een ongemeene teegenzin in de aanplanting van die verv-stof had, door de groote oplettenheid en de veele groote moeite die daarop moest worden besteed, en dat hoe nauwkeurige toezicht er ook immer gehouden en welke drangreedenen bijgebragt wierden om den Javaan zijne aversie teegens dit product uit het hoofd te praaten, sulks alles vergeefs was, en de Comp. zig daarom meer voordeel konde belooven, als deese 100 tjatjas in steede van in de Indigo-fabriek voortaan tot de peeper-cultuure wierden geëmploieert.

Daar de Sulthan, volgens het 16^e articul van het Contract, verpligt is de bruggen en weegen onder Zijn Hoogheids territoir in een goede ordre te doen houden, en de reisigers teegens roovers en het verblindend gedierte te doen beveiligen, zo heb ik Zijn Hoogheid, vermits weegens het verval van die weegen in het algemeen klagten waeren ingekoomen, verzogt ordre te willen stellen dat daarin worde voorzien, zoals ik den Rijksbestierder, wiens departement het is daarvoor zorge te draagen, ten nadrukkelijkste heb gerecommandeert het verval dier weegen en bruggen te redresseeren, door dezelve overal en ten eersten te laten nasien en verbetereren.

Desgelijks gaf ik den Vorst te kennen, dat ik bij het passeeren van de veldpost Boegolalie ontdekt had, dat het fort aldaar nog niet ten eenemaale was voltooit, en dat de oorzaak daarvan moest worden toegeschreeven dat de materiaalen die door Zijn Hoogheid derwaards moeten worden bezorgd, tot heeden toe nog niet geleevert waeren,

met verzoek van ordres te willen geeven dat de aanbrenge niet langer meer worde uitgesteld, maar ten eersten geschiede, ten einde dit fort, waaraan nu reeds zo lange jaaren gebouwt word, toch eens te voltooiën. Zijn Hoogheid gaf mij de verzeekering, dat zulks zo spoedig als doenlijk zoude worden g'executeerd.

Deeze conferentie wierd beslooten met Zijn Hoogheid nog te onderhouden over de aanhouding en oorleening van verkeerde Raadslieden, inzonderheid over zekere Soemo Diningrat, dewelke zich zodanig in de gunst van den vorst heeft weten intedringen, dat al hetgeen aan het Hoff verhandelt word eerst door zijne handen moet gaan, en Zijn Hoogheid over alles met hem raadpleegd en daarover zijne gevoelens verneemt, als wel wetende dat dezelve met de zijne overeenkomen; want de Hoveling, te wel bekend met het character van den Vorst, zeer wel weet hoedanig Zijn Hoogheid deeze of geene zaak beschouwd, en daarna dan ook zijn advies inricht, schoon hetzelfde ook verkeerd en tot nadeel van land en volk is strekkende.

En dat de Vorst tot in zijn ziele getroffen was over hetgeen ik Zijn Hoogheid wegens zijn persoon zelve en derselvs bestiering in die conferentie had voorgehouden en in de kragtadigste termen onder het oog gebragt, was zichtbaar in 's Vorsten gantsche houding te zien, want Zijn Hoogheid rees na het eindigen van deese conferentie met de grootste gemoedsbeweging van zijn stoel op, embrasseerde mij op het hartelijkste, en gaf mij met traanen in zijn oogen te kennen, dat hij hoopt dat de Comp. hem al hetgeen wilde vergeeven en vergeeten dat tusschen hem en haar gepasseerd, met de hartelijkste verscekering dat geen andere gevoelens teegens de Comp. in zijn boezem waaren huijsvestende dan trouw en geneegenheid, en dat hij nimmer van voornemen was geweest door zijn gedrach de Comp. kleinagting aan te doen.

Dat deeze betuiging van Zijn Hoogheid opregt was, vermeene ik reedenen te hebben ten volle te vertrouwen, daar hij anders, gemerkt zijn trotsch character, niet in een zodanige gemoedsbeweging zoude zijn verzet geworden, en hij de konst van veinzen maar zeer slecht verstaat.

Ik maakte intusschen van deese swakke oogenblikken gebruik om Zijn Hoogheid te kennen te geeven, hoe het mij niet weinig verheugde te ontwaaren, dat Zijn Hoogheid gevoeld tot dus verre in zijne

handelingen verkeerdelijk te zijn te werk gegaan, dat de blijken van leedwezen mij overtuigden, dat zulks met geen oogmerk was geschied, om de Comp. daardoor te hebben willen declineeren, en dat Zijn Hoogheid op mijn verzeeking staat konde maaken, dat door mij daarvan zoude worden kennisse gegeven aan Uw HoogEds, en het geensints in twijffel te trekken was, of hij zoude zich daardoor de aanhoudende vriendschap en goede welmeenende gevoelens van hoogstdezelve koomen te verwerven; en ik ben zo vrij hier nog bij te voegen, dat ik geenzints twijffele of die Vorst, aizo de ondervinding hem heeft doen zien dat hij met zijn kreekelijke, wispeltuurigen en trotschen aart niets op de Comp. heeft kunnen winnen, zal in den aanstaande dit zijn gedrag veranderen, en zich bij voorvallendheeden meer handelbaar laten vinden dan hij tot heeden toe geweest is.

De Kroonprins aan dat hof bevond ik, dat zeer veel komt te verschillen van het character van zijn vader den Sulthan, als zijnde heuscher in den omgang, vriendelijker in het uiterlijke voorkoomen en ook veel spraakzamer dan zijn Heere vader; doch in een zaak schijnt hij met denzelven overeen te komen, ik meen in de zucht tot bouwen, waarvan ten bewijzen kan strekken een door hem aangelegde Thuijn, die ruim zo uitvoerig is als die van de Sulthan. De tijd zal leeren, wanneer hij eens den Throon heeft beklommen, welke voetstappen hij zal navolgen, die van zijn vader of grootvader, met welke laatste men wil dat zijn character veel overeenkomst zoude hebben. Overigens scheen hij mij toe een goed oordeel te bezitten.

In hoeverre zich de Sulthan van de trouw van zijne broeders kan verzeekerd houden, zal meest aankoomen op de wijze met de welke hij dezelve behandelt; deszelvs grilzieke aart heeft hem zeker tot heeden toe niet doen beminnen en van harte geneegen zijn, en schoon hij hun in ontzag weet te houden, stelle ik met mijn predecesseur vast, dat in de minste troebeling zij van Hem met eenige Regenten zullen afvallen, zoals met mijn predecesseur mede niet verschil in hetgeen wijlen Zijn Ed. Gestr. in deszelvs nagelatene memorie van een dier broederen, zijnde Pangerang Nottocoesoemo heeft opgegeeven, alzo ik denzelven overeenkomstig die beschrijving heb bevonden. Een oogwenk zoude genoeg zijn om dien pangerang en zijn aanhang die, zo als ik ten nauwkeurigste geïnformeert ben, magtig en groot is, aantevuuren zijn broeder den Sulthan van zijn

thron ter needer te werpen; dan het is tevens zeeker, dat hij zich in dat geval, met het voorbijgaan van den teegenwoordigen Kroonprins, zelfs op den verlaatene thron zoude willen plaatsen, en die van de Comp. komen te verzoeken.

Geduurende mijn verblijf aan het Djocjocartasche hof was mijne aandacht steeds gevestigd, de gevoelens van hetzelfde meer en meer te leeren kennen en te ontmasqueren, en ik had het genoeg eene cordaathed bij hetzelfde op te merken die alle nadeelige gevoelens doet verdwijnen, die men wel eens omtrent hetzelfde gehad heeft. Het algemeen sistema heerscht aldaar, dat de Comp. onontbeerlijk voor de rust en vrede op Java is, en dat men dus alles aanwenden moest om dezelve aan het hof te verbinden; en dat de Vorst dit inzonderheid gevoeld, is blijkbaar afteleiden uit desselvs gedrag, bij wat geleegendheid van de rust en vrede van Java gewag wordt gemaakt, want Zijn Hoogheid, zo dikwijls hij het maar te passe kan brengen, geeft altijd in bedekte termen te kennen dat als de Comp. en Hij Vorst in vriendschap zijn, dan ook op gantsch Java vrede is, en waarna zijne gantsche handelwijze ook volkomen ingerigt scheint te zijn, met nu en dan te probeeren of hij het een en ander naar zijn zin kan krijgen, dan zulks met cordaathed afgeweezen wordende, ziet hij ook wederom daarvan af; en ik vermeene mij ook te moogen veroorloven met wijlen Zijn HoogEdelheid van Overstraten te reflecteeren, dat men minder voor de Sulthan als den Keijzer te vreczen heeft, en dat de eerste altoos met de zaaken voor de vuist uit zal komen, waar en teegens 's Keijzers hof altoos met listen zal te werk gaan en zoeken zijn bût te bereiken, en dat men aan het Souracartasche hof noch dikwijls met projecten swanger gaat, om zich was het mogelijk noch eens weeder te verheffen; schoon zeeker het g'exteerde in A^o. 1790 veel heeft toegebracht, om den Keijzer te doen opmerken dat niets nadeeliger voor zich zelfs en zijn Rijk kan weezen, als zich van de Comp. te verwijderen. 'Ten minsten mag men als zeeker stellen, dat dit hof tot heeden toe de hoop noch niet laat vaaren, of het Mattaramsche Rijk zal eens weederom worden vereenigt, de Keijzer over den Sulthan triompheeren, deze Vorst van de thron bonzen en deszelfs Rijk met het Souracartasche verbinden, alzo veele Hovelingen van den Keijzer, om hun hof te maaken, hem in die gedagten koo-

men te sterken, en de bijgeloovige Vorst noch al om den tuin te leiden is.

Opzigtelijk de questie die aan het Djocjocartasche hof ontstaan is, over het drinken van conditien, alzo de Vorst begeerde dat de gezondheeden van Zijn Hoogheid die van de gerespecteerde Leeden der Hooge Indiasche Regeering zouden voorgaan, ... kan ik het genoeg hebben Uw Hoog Ed. te communicceeren, dat nopens die zaak geen disputen meer zullen ontstaan, alzo het mij gelukt is dezelve bij mijn aanweezen aan dat hof te arrangeeren, en dat nu bepaald is dat de conditien van de Leeden der Hooge Regeering met die van Zijn Hoog Edelheid den Heeren Gouverneur-Generaal voortaan vóór die van den Vorst zullen worden gedronken, zoals dan ook geduurend mijn verblijf dezelve in die memorie wierden ingesteld, en aan den Vorst een lijst daarvan onder mijne handteekening en zegul op het expres daartoe gedaan verzoek afgegeeven, ten einde zich in de aanstaande, zo als hij zich uitdrukte en declareerde, daarna te kunnen reguleeren, zo omtrent deeze als de andere conditien die bij plegtige geleegenheeden aan dit hof het gebruik is te drinken. Intusschen kan ik niet voorbij omtrent dat sujet nog te remarqueeren, dat de Vorst, met te verlangen dat zijn conditie voor de leeden der Hooge Regeering moest gaan, in zeekeren opzigten geen ongelijk had, alzo de archiven van de Comp. koomen aantoonen zulks weleer is geschied, en onder anderen bij de voorstelling van wijlen Zijn HoogEdelheid Alting tot Gouverneur Generaal in het jaar 1780, wanneer de conditie van wijlen des Sulthans Heere Vader gedronken is geworden voor de Leeden der Illustre Hooge Indiasche Regeering, hetwelk wel deugdelyk in het Javaansch project ceremonieel van die dach genotificeerd staat, invoege ik reeds de eer had gehad UwHoogEd. te bedeelelen bij opgenoemd apart schrijven van den 21 Januarij 1802, en te Batavia, ter geleegenheid van het aanweezen aldaar van een Gezantschap van den Vorst in het het jaar 1776, alzo men in het Bataviasch Dachregister van dit jaar aangeteekend vind, dat bij de festiviteit die toen aan de gezanten in den tuin van het Collegie van Heemraaden is gegeeven, de conditie van den Vorst voor die van de leeden van de Hooge Indische Regeering is ingesteld geworden; dan, naardien men dus nu eens de zaak anders had begreepen, heb ik daarvan ook niet willen af

gaan, maar daarbij blijven persisteeren, dat de conditie van de Leeden der Hooge Indische Regeering vóór den Vorst moest gaan, en de schikking gemaakt dezelve bij Zijn HoogEdelheid den Heer Gouverneur Generaal te voegen.

Als een gevolg der gegeevene recommandatie Uwer HoogEd. bij de dispositie op de memorie van wijlen Zijn Excellentie van Overstraten, ben ik voorst niet in gebreke gebleeven den Sulthan in geheugen te brengen de erectie van drie forten over het Djamboese gebergte, en Zijn Hoogheid gav mij te kennen, dat wanneer de Comp. in den tijd besluiten mogt dezelve te laten opbouwen, hij aan zijne beloften zoude gestand doen.

De Keijzer zo wel als de Sulthan hebben mij instantig verzogt om een olifant, daar zij nu nog maar ieder van een voorzien waaren, en deeze dieren bij plegtige gelegenheden een van hunne voornaamste teekens van grootheid uitmaakende, zoude het wenschelijk zijn dat zij daarmede voorzien konden worden; en naardien de Resident van den Bogaard mij bij brief van den 11 Januari jl. van Cheribon geschreven heeft, dat ongeagt het zo dikwils herhaald verzoek aan den Vorst te Palembang om bekoming van de gevraagde olifanten, het doch niet mogt gelukken die magtig te worden, waardoor dit trotsche hof daarmede van de eenen tijd tot de andere wierd uitgesteld, en waaruit het dus blijkt dat de Comp. die dieren vooreerst niet van Palembang te wagten heeft, en hij Resident teevens heeft opgegeeven dat dezelve uit de Lampongsche districten te bekoomen zouden zijn, als er maar vaartuigen van Bantam, groot genoeg om die aftehaalen, derwaards gezonden wierden, want hem bekend was dat het aan die dieren op die kant niet manqueerde, en vangen van dezelve op eenerlij wijze als door de bovenlanden van Palembang die daaraan grensen konde geschieden, zo ben ik zo vrij Uw HoogEdelh. hiervan te informeeren, of hetzelve welligt aanleiding konde geeven deeze dieren voortaan van den Vorst van Bantam te requireerd uit de Lampongs, die zich misschien daardoor bij Uw Hoog Ed. verdienstelijk zoude zoeken te maaken. Deese uitstap verzoeke ik UwHoogEd. mij te willen ten goede te houde, en eenlijk aantemerken te zijn voortgekomen uit een zucht om Hoogst-dezelve des mogelijk daardoor gelegendheid aan de hand te geeven beide Hun Hoogheeden wenschen te kunnen voldoen.

Ook hebben beide Vorsten verzoek gedaan om een Persiaans paard, en daar reeds voor eenige jaaren de Sulthan een dusdanig paard toegezegd is geworden, heb ik alles aangewend Zijn Hoogheid te overtuigen dat de oorlog alsnog aan de bekoming daarvan hinderlijk is geweest.

Tot slot van hetgeen ik nodig heb geoordeelt bij dit mijn verslag opzigtelijk de beide hoven der Vorsten van Souracarta en Djoejocarta onder het doorziend oog Uwer HoogEd. te brengen, zij mij toegestaan nog eenige woorden te mogen spreken over de gewoonte, die op Java is, om de Princen en de Princessen van dat hof te laten uittrouwen met kinderen van de Regenten van de Comp., en deeze hunne dogters met de broeders en zonen der Vorsten. Deze huwelijken kunnen geenzints overeenkomen noch met het politieq sistema der Maatschappij, noch met derzelve belang, dat zij doch dient te volgen om zich de geruste possessie van Java te verseecken; aangezien deeze huwelijken een soort van vereeniging en verbindtenis tusschen Comp. Regenten en de Hoven doen ontstaan, die bij inlandsche onlusten van de grootste gevolgen kunnen zijn, alzo men in zo een critieke tijd sodanig Regent die met de hoven in familiebetrekkng staat niet volkomen zoude durven vertrouwen, en in plaats van hem met vrucht teegens den bovenlandschen vijand te employeeren, een wakend oog op denzelven moeten houden, om niet in zo een tijd, uithoofde der nauwe verbintenis, bij de eerste beste gelegenheid de Comp. ontrouw te worden en zich bij haare vijanden te voegen, iets dat van de andere regenten die niets met de Hoven uitstaande hebben nimmer te vreezen is, daar die maar al te wel overtuigd zijn, dat voor hun weinig of niets te hoopen is ingeval de Comp. gedwongen wierd hare bezittingen op Java te moeten verlaaten, en zij zeker uit hun Regentschappen worden verdreven en aan haar zelfs zijn overgelaaten. Dan, dit is noch niet alles wat teegen dusdanig uittrouwen in te brengen is; hetzelfde is ook een van die medewerkende oorzaaken der armoede van een Regent met hof-vermaagschap, wegens deszelfs groote uitgaaven die hij heeft door het doen van het eene present na het ander, wil hij anders zijn fatsoen aan het hof staande houden, en waaromme hij dus ook geen kosten ontziet, maar steeds in de beurs tast, al was het ook maar om het genoegen te hebben

met een vriendelijke missive van den Vorst vereerd te worden, terwijl land en volk door het gestadig heen en weder reijzen, hetzij bij gelegenheid dat een dusdanig huwelijk onderhanden is of naderhand om visites afteleggen, almeede niet weinig worden beswaard, daar men weet de gewoonte van den inlander dat die niet zonder een aanzienlijke suite bij zich te hebben op reis gaat; en wanneer men dan nog er bijvoegt, dat alle de dochters die van de stranden naar de Hoven worden uitgetrouwd, als zoveel slachtoffers moeten worden beschouwd, die dikwils met teegenzin van hun ouders en hun zelve worden overgegeeven aan de willekeurige handelwijze van die haar trouwt, waarvan een leevendig voorbeeld voorhanden is van de twee kinderen van den Regent van Pattij, den Radeen Tommongong Aria Magatsarie, wiens oudste dochter in 1790 uitgetrouwd zijnde aan den broeder van den Keijzer, den Pangerang Boemie Natto, doch eenige tijd daaraan uit hartzeer over de veele beleedigingen haar aangedaan is komen te overleiden, in 1797 om haar suster, de tweede dochter van den reeds over den dood van zijn oudste kind bedroefde Regent, voor dien Pangerang gevraagd wierd, en die hij ook als dezelve niet wel durvende weigeren heeft moeten overlaten, schoon hij vooruitzag het ongeluk in hetwelk dit onnozel schepzel gestort wierd, en waarin hij zich maar in het geheel niet vergist heeft; want Boemie Natto leefde cenige tijd na het trouwen eeven zo tiraniek met haar als met haar suster, zijn eerste vrouw, hetwelk zo verre ging dat zij het niet langer konde verdraagen, en zeker eeven gelijk haar suster daaronder besweeken zoude zijn, wanneer de Keijzer haar niet bij zich aan zijn Hoff had genomen, alwaar zij alsnoch haar treurig noodlot is beklaagende, en gaarn wenscht wederom tot haar ouders te mogen terugkeeren, doch hetgeen de Keijzer niet wil toestaan, schoon de ouders dier arme onderdrukten daarom hebben gesmeekt, en op het instantigst verzoek gedaan. Ik zeg, wanneer alle teegens deeze verbintenissen pleitende verzoeken nauwkeurig in overweeging genoomen worden, dezelve gowigtig genoeg zullen worden bevonden om zoortgelijke huwelijken niet aantemoedigen, maar dezelve veeleer met alle politesse teegen te gaan en in haar geboorte te vernietigen.

De Forten te Souracarta en Djoejocarta, zowel als te Oenarang, Salatiga en Boejolalic zijn op deeze mijne reijze desgelijks geinspec-

teerd geworden, en ik vond dezelve en de daarin staande gebouwen, behalven hetgeen ik reeds hiervoorens de eer heb gehad te noteeren omtrent het peeperpakhuijs te Souracarta en het fort te Boejojelalie, in een reedelijk goede staat, excepto dat hier en daar eenige reparaties dienen gedaan te worden, als onder anderen zoude het kruithuis en de wapenkamer te Souracarta, die al te bedompt en vogtig zijn, worden verandert of verplaatst; hebbende ik op Salatiga voor de berging van het kruit ook een andere plaats moeten aanwijzen, alzo het kruithuijs, dat onder de grond gebouwd is, veel te vochtig was om het kruit daarin te conserveeren. Te Oenarang zijn buiten eenige andere kleine defecten, de beide poorten onbekwaam, en dienen gerepareert te worden, ook is het kruithuijs maar in het geheel niet daartoe geschikt, en te Boejojelalie is buiten hetgeen noch onvoltooid aan dat fort is gebleeven, onbekwaam en defect bevonden verscheide deuren en venster-consijnen, het dak van het fort, de commandantswoning en de barakken, terwijl de trappen van die barakken en de kamers zomeede het hekwerk onbekwaam zijn. Ik gav op ieder plaats ordre om de voorsz. defecten te herstellen en dat zulks in het bijzonder ten eersten plaats had te Boejojelalie, alzo het niet weinig verwondering heeft moeten verwekken, aan gebouwen die eerst voor een korten tijd geerigeerd zijn reeds zoveele gebreken te hebben moeten ontdekken. . . . .

Zoo dikwils een Gouverneur zich te Souracarta en Djoejocarta bevond, werd ook inspectie genomen van de toestand der militairen, en derzelver vordering in de militaire evolutiones. Het eerste observeerde ik almede, doch van het laatste moest ik afzien, wegens den werkelijk elenden staat waarin zich het garnisoen bevond, en eenlijk tot spectacul voor het Hoff zijn geweest dit armsalig hoopje volk bij elkanderen te zien; want daar waaren toen niet meer te Souracarta bescheiden dan

63 koppen gemeene dragonders en

52 " " infanteristen.

Te Djoejocarta

47 koppen gemeene dragonders en

42 " " infanteristen, waarvan het grootste gedeelte uit inlandsche kinderen en oude door debauche onbekwaam geworden

zijnde subjecten bestaat. Eene zodanige geringe militaire magt op plaatzen van zoodanige aangeleegendheid, aan het hof van Vorsten ontzachelijk genoeg om voor hun bedugt te zijn, indien zij politiek genoeg waaren van hunne magt voordeel te trekken, ik zeg een dusdanig getal krijgers is zeker weinig in staat geweest de Vorsten erbieid voor de Comp. inteboesemen; en aan het politiek bestier alleen, aan het volgen van een sistema hetwelk de Comp. tot heeden tot een leidraad in haar bewind heeft gestrekt, daaraan eeneljk is het toetschrijven dat de glorie en het aanzien der Compagnie nog niet ten eenemaale is verdweenen. Het is intusschen zeker dat een gedugte militaire magt aan de Hoven zeer noodsaakelijk is, en daarom ook te wenschen dat een aanzienlijk renfort aan Europeesche militairen geleegendheid geeft, deeze garnisoenen door eene nieuwe versterking een andere gedaante te geeven; want schoon van de onlangs van Batavia alhier aangekoomen 100 koppen militairen naar ieder dier plaatzen 40 man ter dienstpresteering gezonden zijn, is deeze versterking van geen aanbelang en ook van weinig effect op het uiterlijke aanzien van de Comp., behalven dat het garnisoen aldaar, zoals hiervooren gezegd, buiten eenige Europeesche, die oud en onbekwaam zijn, meest bestaat uit inlandsche kinderen, die men geduurende het oorlog verpligt is te moeten engageeren, maar die bij ontzet van reeruten zullen dienen te worden verwisseld, vermits dezelve op die plaats in een zeer gering estime zijn en weinig geteld worden . . . . .

Na mijn retour van de Hoven heb ik mij vervolgens, conform Uw HoogEd. daartoe ontvangen geëerde qualificatie, den 15 September jl. op reis begeeven naar de om de Oost van Samarang geleegene comptoiren Japara, Joana, Rembang, den Oosthoek, tot Banjoewangie inclusive, en het eiland Madura; en ik ga thans over het doen van verslag van zaaken die mij op deeze mijne reizje voorgekoomen zijn, onder aanbieding van het op die reizje gehouden dachregister.

Ten comptoire Japara vond ik het fortres . . . . . in een zeer goeden staat en wel onderhouden . . . . .

Het land van Sombring, dat door een der voorige Residenten tot de suiker-cultuure is aangelegd en daarop een suiker-moole g'erigeerd

wierd, deeze moolen volgens de usantie telkens bij een Residents verwisseling van de eene Resident aan de andere overgegeeven voor de daarvoor getaxeerde waarde. Dan in A°. 1801 is dat land door mijn predecesseur, zonder eenig de minste voorwaarde, in volle eigendom afgestaan aan den Resident Knops voor de somme van rds. 4000 hollands, om daarmee na vrije wille en begeerte te kunnen handelen; en het is dus te vraagen of het met de g'eerde intentie uwer HoogEd. is strookende dat de Resident dit stuk land indertijd na goedvinden zal moogen verkoopen en veralineeren, of dat zulks voor dezelyde som aan de Residenten moeten blijven g'accrocheerd, onder conditie dat de Compagnie over hetzelve ten allen tijden een vrij dispositie moet behouden, welk laatst ik van gevoelen ben 's Comp belangen te vorderen, alzo de afstand van een stuk land van die uitgestrektheid, als zijnde hetzelve wel 1584 morgen groot, aan particulieren altoos moet beschouwd worden ten hoogsten gevaarlijk, zo wegens des gelegenheid aan zee, als den invloed die hetzelve hebben zal bij een meerdere aanwas van inwoners, die alle uit andere districten derwaards overloopen, tot geen gering nadeel van de Comp. en de Regenten van die plaats; waaromme ik mij dan ook verplicht heb gerekend Uw HoogEd. van die afstand niet onkundig te moeten laten, maar zulks ter g'eerde kennis van Hoogstdezelve te moeten brengen, ten einde sodanige dispositie dient weegen te kunnen neemen als Hoogstdezelve wijze doorzicht zullen vermeenen dat het belang der Maatschappij en haare ingezetenen ter dier plaatsen komt te vereijsschen.

De meeste der te Japara removeerende burgers, welkers woningen dicht aan die Residentie gebouwd staan, hadden achter hunne hujsen kalkovens, waarin kalk gebrand wierd tot verkoop. Dan, vermits mij de Resident bij mijn aanweezen heeft aangetoond dat deeze ovens, die noch al dikwijls in brand raakten, wegens de nabijheid der hujsen zeer gevaarlijk geplaatst waaren, en de gansche Europeesche campong niet alleen maar ook de Residentie en verdere Comp: gebouwen gevaar liepen bij een te ontstaane brand een prooi van dat verslindend element te worden, invoegen dit ongeluk niet lang bevoorens bijna was gebeurd, toen een dier ovens in brand raakte, indien het zich reeds aan alle kanten verspreid vuur niet spoedig was gebluscht geworden, zo heb ik ter voorkoming van ongelukken

den inwoonders aldaar ten strengsten verboden het verdere branden van kalk achter hunne hujsen, doch aan dezelve te gelijk, ten einde hun niet te berooven van iets waarvan veele hun kostwinning hebben, een plaats iets ten zuiden van de Residentie aan het zeestrand aangewezen, alwaar zij hunne ovens kunnen zetten en in het vervolg aldaar kalk branden.

De staat der producten in het generaal zullende verhandelen met ieder derzelve onder behoorlijke Hoofdeelen te brengen, zal ik dierhalven ten deezen comptoire niet alleen maar ook op de andere Residentien dezelve met stilzwijgen voorbijgaan, en terwijl opzigtelijk Japara niets verder te remarqueeren is, als nu overgaan tot het comptoir

Joana, welkers fort en daarin staande gebouwen zo meede de wooning van den Resident in een behoorlijken staat door mij gevonden zijn, en dat dezelve goed worden onderhouden.

Ook is mij bij het bezigtigen der aldaar restant geleegeen hebbende producten gebleeken, dat dezelve alle zeer wel geadministreert, en dat de aanzienlijke quantiteit zuiker die ten deezen comptoire Comp. weegen opgeschuurd is, over het generaal zo goed als immer mogelijk is geconserveert word. . . . .

Ten comptoir Rembang vond ik het fort in de beste orde, en wel onderhouden enz.

Op de werff stonden toen juist op stapel twee van de ses brikken, die de Resident aldaar Wiese, ingevolge het geeerd anschrijven Uwer HoogEd. bij brief van den 20n April jl. ter timmering opgedraagen zijn, waarmede men al vrij ver gevordert was; en zoverre ik daarover uiterlijk konde oordeelen, kwaamen mij dezelve voor van een zeer goede constructie te zijn, en waaromtrent de door Uw HoogEd. naar Batavia gerequireerde scheepstimmerman Jan de Jonker zeeker alle lof verdiend; kunnende van hem gezegd worden thans zoverre in de scheepsbouwkunde te zijn gevordert, dat hij op de naam van constructeur aanspraak kan maaken, en waarvan de Comp. in der tijd zich groot nut kan belooven, invoegen deeze twee brikken die door denzelve finaal opgezet en afgetimmerd worden, vermits de baas te Rembang Jan Craen, om reedenen die ik nader de eer zal hebben aantehalen, als noch op Besoekie zijn verblijf is houdend, zulks nader ten vollen zullen koomen te bevestigen, en daar

ik bij mijne submitse van den 15 December jl. reeds de vrijheid heb genoomen Uw HoogEd. te versoeken deeze perzoonen op Java te mogen aanhouden, zoo zal ik dit verzoek herhaalen, wanneer de reedenen die deszelfs presentie op deeze kusten noodzaakelijk maaken onder Sourabija zullen worden gesuppeditteerd.

Voor dat ik mijne reis van Rembang verder voortzette, onderhield ik de Residenten van Joana en Rembang, Schelkes en Wiese, over de voldoening van de aanstaande eisch van houtwerken, en hunne achterstallen op de eisch van het gepasseerde jaar, met dezelve ten sterksten te recommandeeren van te zorgen dat die achterstallen met de houtwerken die voor 1803 zouden worden gevraagd, compleet voldaan en de Comp. geleverd worden, te meer daar hun niet onbekent was, hoezeer de hoofdplaats thans gebrek aan hout had, en dat Uw HoogEd. dus ook verwagtede waaren dat de eischen daarvan compleet zoude worden voldaan, en waaromme zij dan ook alle middelen moesten in het werk stellen die de levering en afscheep daarvan zal kunnen faciliteeren. Dezelve verzeekerden mij, dat zij hunne beste pogingen zouden aanwenden om hieraan te voldoen, doch dat zij teevens moeten te kennen geeven dat het moeielijk zoude zijn zo veele swaare houtwerken bijeen te brengen als de eisch kwam te belooopen, wegens de verre afstand der bosschen waaruit dezelve gekapt moeten worden, en de moeijelijkheid van het transport langs bergen en swaare valeijen, hetwelk veroorzaakte dat met het sleepen van een balk niet alleen veel tijd verliep maar ook een meerder getal spannen buffels daartoe gebruikt moest worden, als toen de houtwerken noch in de nabijheid te bekoomen waren, zullende ik hierover in den vervolge, wanneer over de staat der houtbosschen zal worden gehandeld, nader spreken, en heb dit slechts als in het voorbijgaan vermeend te moeten aanhaalen.

Eene gelijke recommandatie ontving de Resident te Japara, Johannes Knops alweeder van mij, opzigtelijk de voldoening van de van Japara geeischte gezaagde planken voor Batavia, en denzelven gav mij de verseekering dat hieraan soude worden beantwoord, voor zoverre het de moogelijkheid maar eenigzints zoude koomen te gedoogen, waarbij hij mij teevens te kennen gaf dat de bosschen van Japara, waarin reeds zeedert onheugelijke tijden moole-balken gekapt waaren, thans zodanig schaars daarvan voorzien waaren, en dat noch van een seer

slechte hoedanigheid, vermits het beste hout uitgezocht en het slechte was staan gebleven . . . . .

Van deeze zo eeven aangehaalde Regentschappen mijne reise vervolgende tot het Regentschap Sidajoe, begaf ik mij van daar direct naar het eiland

Madura,

alwaar door den Panumbahan Adi Pattij Tjakra Adiningrat bijzonder gulhartig en vriendelijk gerecipieerd wierd, geevende zich die Prins alle moeite om mijn kort verblijf aldaar aangenaam te maaken.

Ik vond Comp. fortres enz. in een zeer goede ordre.

De revenuen van dien Prins zijn thans zeer gering, in vergelijk van hetgeen desselvs vader jaarlijks aan inkomsten gehad heeft, die men tot 50 à 60000 Spaans begroot, daar die thans naauwelijks 8000 bedraagen, waaraan de ouderdom van den Panumbahan en desselvs verregaande swakheid en te groote toegeevenheid wel de voornaamste reedenen zijn, veroorzaakende de slaphheid van het bestuur een generaal verval, de natuurlijke gevolgen van gebrek aan toezicht; want het bestuur over zijn land geheel aan de tweede overgelaten zijnde, dat wel een waardig man maar meede oud en afgeleeft is, en een partij vertrouwde Panekawangs, gaan deeze laatste dan ook voor het grootste gedeelte met de voordeelen strijken, en de Panumbahan zelve geniet nauwelijks zo veel dat hij leeven kan na zijn staat. En schoon het niet ontkent kan worden, dat dit eiland veel geleeden heeft met het fourneeren van hulptroepes, waardoor eene generaale overlooping van volk na de Javasche cust heeft plaats gehad, die zich in de Regentschappen Bangil, Probolingo, Besoekie en Panaroekan hebben needergezet, zo zoude echter veel door een goede directie voorgekomen zijn kunnen worden, want schreeuwende waren de afloopingen van een gedeelte die noch iets hadden, om niet in dienst aangenoomen te worden, en overal vond ik de spooren van deeze schraapzucht, ja zelfs mag men wel stellen dat dit meer kwaad gedaan heeft als de aanwerving zelve.

Ik onderhield den Panumbahan over dit een en ander, en die Prins avoueerde ten vollen dat het bestuur van zijn land een groote

verandering en verbetering vereijste, dan voegde teevens daarbij dat hij om zulks te onderneemen te oud en swak was, en daarom ook gaarne wenschte voor een gedeelte van de last van het bestier ontslagen te zijn, en dat hetzelfde aan zijn zoon mogt worden opgedraagen. Volkomen overtuigd van de noodzaakelijkheid van een te maaken verandering in het bestuur der landen van den Panumbahan, zullen dezelve niet geheel worden geruineerd en het land van inwoonders ontbloot, en dat, wanneer die Prins de teugel der Regeering noch langer blijft behouden, aan geen verandering te denken is, en dat ik buitendien bij de bovengewaagde bekentenis van de Panumbahan duidelijk had kunnen bespeuren, dat Zijn Hoogheid gaarne bij zijn leeven deszels zoon in de successie dier landen zag optreden en dat hem dit in zijn oude dagen eenige gerustheid zoude verschaffen, als gaande nog immer zoals het mij toescheen met het denkbeeld swanger dat de Regent van Sidajoe of een andere hem zoude succedeeren, zoo gaf ik Zijn Hoogheid ten antwoord dat ik niet twijfelde off Uw HoogEd. zoude een gunstige dispostie op dit zijn verzoek neemen, en dat wanneer hij zich dienaangaande navolgens den gebruike aan den Gezachhebber in den Oosthoek Rothenbuhler had geadresseert en deeze daarvan kennis aan mij gegeven, ik niet in gebreeke zoude blijven deeze zijne sollicitatie Uw HoogEd. op een favorabele wijze voortdraagen, en daar gen. Zijn Hoogheid seedert bij een door hem aan den voorn. gezachhebber geschreevene missive verzoek heeft gedaan, om uithoofde van ouderdom en verval van kragten van den last der post die hij was bekleedende te moogen worden ontslaagen, met behoud nogthans van rang, naam en qualiteit, en dat zijn oudste zoon de Pangerang Mangcoe Diningrat in deszels plaats tot Regent van Madura mogt worden aangesteld, dog vooreerst maar onder den titel en naam van Pangerang Adipattij Setjo Diningrat, en onder die bepaling dat dezelve gehouden zoude zijn om geduurende zijn Panumbahans leeven van alle zaaken ten aanzien van zijn bestuur aan hem Panumbahan kennis te moeten geeven, zo ben ik bij deezen zo vrij dit verzoek, onder aanbieding van een copia van het translaat van bovengewaagde missive, Uw HoogEd. op het favorabelste voortdraagen en hetzelfde met mijne voorpraak te appuijeeren.

Bij opgenoemde door de Panumbahan aan den gezachhebber Rothen-

buhler geschreeven missive zal Uw HoogEd. ook te vooren koomen een tweede door Zijn Hoogheid gedaan verzoek, dat namentlijk zijn tweede zoon Radeen Ario Prawiro Diningrat bij die geleegendheid mag begunstigd worden met den titel en naam van Radeen Tommongong Mancoe Diningrat, en dat wanneer in der tijd eens een Regentschap op Java mogt komen te vaceeren, het alsdan de Compagnie behaagen moge zich zijner te ontfermen en hem daarmede begunstigen, en deeze instantie ben ik alweeder zoo vrij Uw HoogEd. bij deeze geleegendheid voortedraagen . . . . .

Kort voor mijn komst op dit eiland was te Bancallang een groote brand, die de gansche Chineesche campong in de assche heeft gelegd hetwelk eene generaale neerslagtigheid onder die natie heeft veroorzaakt, en ik vond de inwoonders druk beezig om alles weederom op te bouwen, wordende de huijsen alle van steen opgezet; daartoe is aan de Chineesen eee grooter bestek aangewezen, waardoor zal worden voorgekomen dat alle die huijsen niet zo dicht aan elkander komen te staan, om bij een te ontstaane brand meerder hulp en bijstand te kunnen bieden . . . . .

Van Madura afstappende, zal ik overgaan tot het op het eiland geleegene Regentschap

Sumanap,

waarvan de Regent, zijnde de Pangerang Notto Coesoemo, zeer wel bij Uw HoogEdelh. bekend is, alzo Hoogstdezelve zich in den jaare 1799 verplicht hebben gevonden, de bestuuring van dit land dien Pangerang uit hoofde van desselvs kinds- en zinneloosheid te moeten afnemen, en opdraagen aan deszelvs zoons den Pepati en den geweesen Resident aldaar Bronckhorst, om daarover gezamentlijk de beheering te hebben, totdat die Prins weederom van zijne zinneloosheid hersteld zoude zijn; en schoon dit eenige tijd daaraan gevolg heeft gehad en hij weederom in de beheering van het Regentschap is gesteld geworden, ook seedert van een nader o aanval van zinneloosheid bevrijd is gebleeven, vond ik denzelven nochtans finaal kindsch, swak, versuft, en zoodanig aan de Paperij overgegeeven, dat hij zich volstrekt om niets bekreunt, en waardoor dan ook een generaal

verval in alles zeer blijkbaar ontdekt word; want schoon de Pepati, dat een zeer vigilant en geschikt perzoon is, zich alle moeyte geeft de zaaken noch eenigzints in het rechte spoor te houden, word hij daarin door dien Prins zelfs verhindert, die het oor te veel leenende aan zijne vertrouwelingen, alle de handelingen van deezen werkelijk braven man met een jaloers oog aanziet en zijn best doet hem in alles te dwasboomen, zodat het te wenschen is dat tot voorkoming van een verder verval in dit volkrijke land er eens wederom een knap man in het gezag komt, die aan geene paperij is overgegeeven, en de belangens van dit landschap kent.

Het agterstal van den Prins op zijne verpligte leeverantie aan de Comp. bestond bij mijn aanweezen in

4336 kannen clappus olie,
77 coys groene katjang en
1 picol cattoene gaarens;

die denzelven beloofd heeft te zullen vereffen en voldoen, en waarvoor de gezachhebber in den oosthoek Rothenbuhler heeft aangenomen de noodige zorg te zullen dragen dat aan deeze belofte binnen kort voldaan word.

Als een gevolg Uwer HoogEdelh. geeerde dispositie op de door wijlen Zijn Exellentie van Overstraten daartoe gedaane propositie, om bij herstelling van de vrede, de onder dit Regentschap sorteerende Cangiansche Eilanden nader en exact door deskundigen te laten opneemen, om daarna een billijke bepaaling te maaken hoeveel de Pangerang meerder aan de Comp. zoude kunnen opbrengen dan hij tot noch toe doet, heb ik den gezachhebber in den Oosthoek Rothenbuhler aanbevoelen die opneem als nu door twee knappe perzoonen te laten geschieden, en wanneer dezelve zal afgeloopen zijn, zal ik, de eer hebben het daarvan in te koomen rapport Uw HoogEd. aantebieden, waarbij ik teevens voegen zal mijne consideratie en opgaave van de middelen, die de Comp. van die Eilanden in den aanstaande zoude kunnen koomen te genieten; hebbende mij de gen^e Rothenbuhler intusschen opzigtelijk de Eilanden, waarvan reeds blijkens het voorkomende rapport van den Heer van IJsseldijk nopens de gesteldheid van den Oosthoek in 1798 een opneem is gedaan, te kennen gegeeven, dat ook van die Eilanden vooral in de laatste jaaren veel volk naar Java was overgelopen, om de pressie tot de Militaire

dienst te ontgaan, en dat dit natuurlijker wijze ook een vermindering in des Pangerangs inkomsten van daar had moeten teweeg brengen, welke anders door de gecommiteerdens die deeze eilanden hadden opgenomen toen begroot waaren op 9989 rd^ssp^s aan geld, 12313 strenger catoene gaarens en 415 picols groene catjang, doch waarvan billijker wijze ook weeder moest worden afgetrokken het onderhoud van de op die eilanden geplaatste hoofden en andere ongelden, welke de Regent daarvan te draagen had, en dat dus de voordeelen welke de gen^e Pangerang van die eilanden had zo important niet konden zijn als men doorgaans scheen te veronderstellen. In hoeveer dit nu grond is, zal zich eerst komen te ontdekken nadat de voortschreeven opneem zal volbragt zijn, als wanneer men eerst in staat zal weezen nauwkeurig nategaan hoeveel meerdere voordeelen van dit Regentschap aan de Comp. te bezorgen zullen zijn, schoon ik vrees dat die van geen aanbelang zullen zijn, daar Sumanap zelfs over het algemeen genoomen ook vrij dor en klipagtig valt, en buiten de olij en wat gaarens weinig anders opleevert; want, hoewel de Pangerang in den Jaare 1784 is belast geworden met een extra opbrenging van 10000 rd^s 's jaars, dewelke toen gerekend wierden evenreedig te zijn aan desselvs inkomsten, is deeze contributie egter in 1790 reeds weederom vernietigd geworden, alzo toen door den toenmaligen gezachhebber Barkeij werd aangetoond, dat die opbrenging al te swaar en reeel tot ruïne strekte van deszelvs geheele Regentschap.

De tweede zoon van den Pangerang Terio Tirto Coesomo, door Uw HoogEd. ter gelegeendheid van deszelvs benoeming tot Lieutenant Collonel tevens toegevoegd zijnde den titel en rang van Radeen Tommongong, zo heeft de Pangerang voor deszelvs oudste zoon Radeen Ario Coesjomo Adiningrat verzoek gedaan dat aan hem deeze gunst almeede mogt worden beweezen, en hij eeven gelijk zijn broeder die doch jonger was als hij met de voorsz. titel en rang werden begunstigd, en ik ben zo vrij dit verzoek Uw HoogEdelh. bij deezen op het favorabelste voortedragen, met sollicitatie daarop een gunstige reflectie te willen slaan, alzo dit gunstbewijs tot geen gering genoegen van dien ouden Prins zal strekken, naardien daardoor uit den weg zal worden geruimd de jalousie die reeds tusschen deeze broeders hierover is ontstaan, en dewelke zeer blijkbaar te merken is en tot nadeel strekt in het bestier van zaaken aldaar.

Het fort te Sumanap, waaraan eerst voor weinig jaaren een capitaale reparatie is gedaan, vond ik in den besten staat, zoals meede kan gezegd worden van de daarin staande militaire barak, posthouderswooning, kruijthuijs en verdere gebouwen. Daarentegen is de Dalem van den Pangerang zeer slecht onderhouden en verwaarloosd, en leevert meede een bewijs op van het verval en de regeeringloosheid die in dat Regentschap plaats vind.

En hiermeede van dit Regentschap afstappende, keere ik mij tot het eiland

Lombok of de Baviaan.

Want schoon zich mijne reize niet tot dat eiland uitstreckte, heb ik nothans van dies staat, situatie en gebruiken aldaar heerschende de nodige informatie ingewonnen; iets dat ik om te noodzakelijker oordeelde, ten einde daaruit te ontdekken of het niet mogelijk is de Maatschappij van dit eiland meerder revenuen te bezorgen dan hetzelfde tot heeden aan haar heeft opgebracht, en buiten 1650 rds. aan pagt-penningen eenlijk jaarlijks bestaan in zeeker quantiteit oly en catoene garens, die de Regent verpligt is aan de Comp. te moeten leeveren.

Volgens de daarvan ingekoomene rapporten, is dit buitendien klein van omtrek zijnde eiland ook meestal dor en bergagtig of steenig, zodat de ingezeetenen zelve geene genoegzaame voedsel daarop kunnen vinden, maar verpligt zijn jaarlijks nog een goede quantiteit rijst, pady en jagongs van Java te moeten afhaalen, en brengd de weinige olie die hetzelfde aan de Comp. leeverd geene andere producten voort dan eenige weinige stromatten, waarvan het cijfer de moeijte niet eens waardig is gewag te maaken. De Regent trekt wel een soort van hoofd- of liever tjatjas-geld van de ingezeetenen, dan hetzelfde bedraagt volgens verzeckering van het aldaar zijnde hoofd Frederiks, jaarlijks niet meer dan c^e 700 Spaans en is het eenigste inkoomen dat de Regent, zeedert de pachten die hij voor hem ook gehad heeft aan de Comp. zijn gekoomen, geniet, buiten eenige weinige rijsvelden en andere landerijen waarvan hij meede de voordeelen trekt; en daar het voor hem zeer beswaarlijk zoude vallen iets daarvan te moeten missen, zo zoude volgens deze opgaave, ten voordeele der Maatschappij niets anders ten uitvoer kunnen worden gebracht dan dat het contingent indertijd, als eens de

tegenwoordige achterstallen (waarvan ik nader de eer zal hebben te spreken) het getal der clapus-boomen vermeerdert zullen zijn, eenigzints worde verhoogt, doch sonder dat desweegen vooralsnog eenige bepaaing te maaken is, alzo dit zal moeten afhangen van de omstandigheeden welke alsdan zullen plaats vinden. Hoezeer ik nu ook reedenen had, geloove aan dit bericht te kunnen defereeren, zo vond ik nogthans raadzaam dit eiland door een commissie ten exacte te laten opneemen, ten einde eens een nauwkeurig bericht van den staat van hetzelfde te bekoomen, waaromme den gezachhebber Rothenbuhler last gaf die opneem ten eersten te laten gevolg hebben, invoegen dan ook kort daarna heeft plaats gehad, en uit het schriftelijke raport dat dientweegen daarvan ingekoomen is, word hetgeen hierboven is aangehaald ten vollen geconfirmeerd.

Bij die opneem is bevonden, dat het getal der inwoonders is bestaande in

2994 mannen,

4033 vrouwen en

4366 kinderen, ofte in 't geheel

11393 zielen; voorts 1056 buffels, 260 grobaks of tjatjas en 293 $\frac{3}{4}$ jonken rijstvelden;

terwijl de berichters voorts nog zijn koomen te ontwaaren, dat de voorschr. manschappen, steeds een derde gedeelte, genoegzaam het heele jaar van hujs waaren naar Java en elders, als ook naar de overwal ten handel vaarende; dat deeze natie bij uitstek geneegen was in het verwisselen van woonplaats, en deeze overloop nog grooter zoude zijn indien volgens een oude wet aan de vrouwen niet verboden was zich van dit eiland te verwijderen, en de mannen niet zonder hooge noodzaakelijkheid hunne vrouwen, kinderen of familie verlaaten; dat zij geen andere kostwinning hadden dan het maaken van stromatten, en zich voorts erneerden met het planten van wat obies en andere vruchten, die zij aan de aldaar van Java en Madura aankoomende Dagangers voor padie, kleedjes en zout verhandelden; dat zij geene andere heerendiensten te verrigten hadden dan het huishoudelijke bij den Regent en in Comp. fortje; dat hun hoofdgeld of zogenaamde Tjatjas onder elkanderen gerekend niet hooger dan 2 tot 5 en 6 dubbeltjes ieder kop kwaam te bedraagen, en hoegenaamd

geen andere lasten hadden; dat die Regent buiten de zo evengen. grabaks gelden, die jaarlijks omtrent 700 spaans bedroegen, geen andere sources had; dat het eiland zelve bestond aan een aaneenschaakeling van bergen, heuvels, grondlooze valeijen en weinig vlaktens om iets daarop te planten, en dus deszelfs inwoonders uit zijn eigen boezem niet konde voeden en dat daar hetzelfde in geenen deele geschikt was tot het voortbrengen van producten, het hun berichtens ook niet mogelijk was geweest een middel op te geeven, waarin dit eiland belangrijker als het tot dusverre geweest is voor de Maatschappij zoude kunnen zijn.

. . . . .

Op dit eiland is tot heeden toe nog geen hoofd over de Chineesen geplaatst geweest, en daar ik van gevoelen ben dat de aanstelling van een dusdanig subject een merkelyken invloed op de Sabandharijen van dit eiland zal hebben, en dezelve om een aanzienlijks doen stijgen, zomeede een geregelder zamenleving onder de op dit eiland verspreide Chineesen plaats hebben, bij wien een ijder in kleine geschillen zijn beklag zoude kunnen doen, zo ben ik zo vrij Uw HoogEd. zulks in gunstige propositie te geeven; terwijl een zoodaanig hoofd, ten einde voortekoomen het aanmaatigen van uitgebreid gezag over de zich op dat eiland bevindende Chineesen ten nadeele van de Comp. of de ingezeetenen, en teevens alle smokkelhandel in verbodene waar te beletten, met goedvinden van Uw HoogEd. onder de volgende verplichting zoude kunnen worden gebragt:

1°. Dat aan een zodanig hoofd eens vooral verboden blijft eenige dessas, passers of bandarijen hoegenaamd, en onder wat voorwendsel het ook zoude mogen weezen, te huuren en te pachten.

2°. Aan denzelven en zijn onderhoorige g'interdicceerd word enig handel te drijven in de op dat eiland vallende olie, kappas en cattonegaarens, ter voorkoming van elandestine opkoopning van Negorijen.

3°. Dat hij niets van eenig aanbelang zal mogen onderneemen, dan wel door anderen laten doen of onderneemen, zonder toestemming van het hoofd op dit eiland, en eindelijk

4°. Dit hoofd over de Chineesen en het aldaar van weegens de Comp. besehieden hoofd over dit eiland onder de verplichting te leggen, alomme op het eiland doch voornamentlijk bij bandharijen en inhammen waar vaartuigen kunnen aankoomen, vertrouwde personen te plaatzen die op alles acht geeven, en geene vaartuigen hoegenaamd

te admitteeren of van daar naar elders te laten vertrekken, zonder die altoorens exactelijk te hebben laten visiteeren en examineeren.

De Radeen Tommongong Soemo Diningrat te

Sidaijoe

beantwoordt, volgens getuigenis van den gezachhebber Rothenbuhler en den Grisseesche Resident van Naarsen, reedelijk wel aan de van hem opgevatte verwachting. Deszelvs rijstcontingent in 1780 verhoogd geworden zijnde met 20 coij., zoude jaarlijks nog 25 en 30 coijangs meer kunnen opbrengen en deeze leeverantie in der tijd nog verder kunnen verhoogd worden, na rato van de meerdere bloei en welvaart van dit landschap, hetwelk van een veel grootere uitgestrektheid is als het Lamongangsche, en echter tot hiertoe nog steeds minder heeft opgebracht; schoon het eenwel ook niet te ontkennen is, dat dit district nog al dikwerf aan misgewassen is blootgesteld, en daardoor de best gegronde hoop van den landman somwijlen vereideld word. Des niet te min soude ik de leverancie voor dit jaar met 25 à 30 koijangs rijst hebben vermeerderd, was het niet dat ik daarin terug gehouden wierd uithoofde ik onbewust ben of en welke redressen door Uw HoogEd. omtrent Java beraamd staan te worden, en dewelke alsdan aan deeze schikking hinderlijk zouden kunnen zijn.

Ik heb mij voorts ook doen informeeren, in hoeverre door den Regent voldaan word aan het g'eerd besluit Uwer HoogEdelheedens op het voorkoomende bij rapport van den Heer Raad van Neederlandsch Indie Wouter Hendrik van IJsseldijk, betreffende de gesteldheid van de Oosthoek, om te zorgen voor het onderhoud van de zoons en dochters van den overleeden Regent Soero Diningrat; en ik mag het genoeg hebben Uw HoogEd. te suppeditereen, dat die Regent het aan geen zorgen omtrent die kinderen laat ontbreken, zijnde de drie oudste zoons van die familie door den Regent in voordeelige diensten geplaatst, waaruit zij hun bestaan vinden, terwijl de vierde en vijfde nog het genot blijven behouden van dessas hun door wijlen haaren vader toegevoegd, en van de vijf dogters zijn nog twee bij den Regent en de drie andere zijn door den Panumbahan van Madura uitgetrouwd.

Aan het Solosche rivier, dat zig in verscheide armen tusschen Sidaijoe en Grissece in zee uitstort, bevonden zig weleer twee Band-

haarjen, genaamt Doekoe en Kepoh, die eenlijk scheenen aangelegd geweest te zijn om het smokkelen dat op die rivier gedreeven word te beletten en teegen te gaan, schoon men niet kan nagaan op welk tijdstip de oprichting daarvan is geschied en welke omstandigheeden daarbij hebben plaats gevonden. Eenlijk wist het hoofd der Chineseese natie te Grissee te verhaalen, dat die van Kepoh reeds van onheuglijke tijden af bestaan had, dog die van Doekoe eerst ten tijde van de gouverneur Harting was opgericht geworden, en alwaar pacht betaald wierd van zulke goederen die te Grissee niet vertold waaren, en waarvan de juragans geen bewijzen konden produceeren, en zo ook wederkeerig van de goederen welke de rivier afgebragt wierden. Deese bandharijen nu zijn zoals boven gezegt thans niet meer, maar door mijn predecesseur afgeschafft, zoals ik g'informeert ben, op het te kennen geeven door den Eerste Resident te Souracarta dat Zijn Hoogheid de Keijzer om die afschaffing had verzoek gedaan, onder voorgeeven dat de betaaling van eenige geregtigheid zijne onderdaanen, die dit rivier met allerlei goederen koomen afzakken om aan de stranden te vernegotieeren en daarvoor andere whaaren terug voeren, beswaarlijk was vallende. Intusschen moet het zeer vreemd voorkomen, van de Comp. te verlangen thollen op haar grondgebied intetrekken, daar dog langs die rivier tot Souracarta en zelfs nog booven die plaats 8 tholpoorten van de Vorsten te vinden zijn waarvan vier den Keijzer zijn toebehoorende, aan alle welke pacht moet worden betaald hetzij door Vorsten onderdaanen of die van de Comp., niet van de goederen zelve, maar wel van de grootte van ieder vaartuig dat daar passeert, en hetgeen doorgaans uitkomt op 15 à 20 dubbeltjes van ieder zeistokslengte die zo een vaartuig groot is. Welke nu ook de oorzaaken van een zo ongerijmd verzoek immer moogen zijn geweest, ben ik van gevoelen dat men deese Bandharijen nimmer had behooren in te trekken, ten minsten niet indien de Vorst zelfs thollen op de rivier is houdende; zeeker is het, dat de afschaffing der gem. twee Bandharijen de deur heeft geopend om langs die rivier geen geringen morshandel te drijven, en moogelijk zijn dit eigenlijk de reedenen waaromme men die thol niet gaarne aldaar ziet. Ten minste geeft een nog niet lang g'exteert geval van twee vaartuigen, swaar beladen de rivier opvaarende naar Souracarta, en welkers juragans volstrekt weigerende zijn gebleeven zig te laten visiteren, en zig

daardoor ten hoogsten suspect gemaakt hebben met verbodene waaren belaa'den te zijn geweest, zulks niet onduidelijk te kennen.

Dit gebeurde strekt dus genoegzaam tot bewijs dat op de rivier sterke morshandel word gedreeven, en dat het dus het belang der Comp. vordert dat zulks word belet; en dit kan niet beeter geschieden dan de voorschreeven den een of ander persoon zo sterk in de weg geleegeen hebbende bandarijen Doekoe en Kepoh weederom te herstellen, niet zozeer om de weinige gerechtigheid die dezelve opbrengen, als bedraagende in een rond jaar niet meer dan circa 1000 rds., die te vooren ter dispositie van den gezaghebber in den Oosthoek waaren gelaaten, om daar voor de onkosten te besteeden die tot het houden van behoorlijke toezigt aan deese rivier benoodigt zijn, als wel om den verderen smokkelhandel te beletten en voortekoomen.

Waaromme ik dan ook so vrij ben Uw HoogEd. te versoeken, te worden gequalificeerd die bandarijen te herstellen op den voorige voet, terwijl daardoor weederom eenig toezigt op de rivier zal zijn, dat thans niet is, en daarop in- en uitgevaaren word zonder dat er zich iemand meede bemoeij'd of toeziet welke goederen dezelve passeeren; durvende ik Uw HoogEd. tevens de vaste verzeekering geeven dat zulks zonder de minste gevolgen kan worden toegestaan, en daarover door den Keijzer geene verzoeken tot die afschaffing zullen worden gedaan, wanneer de weeder-oprigting daarvan geschiedt bij het cinde van dit loopende pachtermijn.

Alsnu overgaande tot de plaats

Sourabaija

zelve, merke ik in de eerste plaats aan, dat de fortificatiewerken aldaar en in het generaal Sourabaija en dies onderhoorige buitenposten door mij in een behoorlijken staat bevonden zijn, dat het nieuwe pakhuijs sufficient gebouwd en zeer luchtig opgetimmerd is, invoege meede kan getuigd worden van de nog niet lang nieuw opgerigte wapenkamer en smitswinkel; ook waaren de aangelegde werken tot defensie van het strand en de rivier om den vijand het landen te beletten in een zeer goeden staat, terwijl de besoldigde en onbesoldigde inlandsche militairen op deeze plaats, tot roem van den commandant aldaar van Franquemont, die het aan geen vlijt en moeijte heeft laten ontbrecken om goede soldaaten te formeeren, op een werkelijk Euro-

peesche militaire voet georganiseert en zoodanig wel gedresseerd, als men immers van inlanders verwagten kan. Ik wenschte van de Europeesche macht in den Oosthoek hetzelfde getuigenis te kunnen geeven, want daarmede is het miserabel gesteld: de weinige manschappen die op ieder comptoir en post nog aanhanden zijn, zijn oude afgeleefde door debauche onbekwaam geraakte sujetten, en het is te hoopen dat de Comp. eenmaal in staat geraaken zal daarin te kunnen voorsien, niet alleen uithoofde haar luyster en aansien, maar ook omdat de noodzaakelijkheid vereischt haar bezittingen ten minsten met zoveel manschappen te voorzien, als ten hoogsten noodig zijn om teegens alle overrompeling van een uitlandsche en inlandsche vijand gezeekerd te weezen.

Het rivier te Sourabaja en de voor dies monding leggende swaare bank was een point, waarop ik mijne aandagt bijzonder vestigde en naauwkeurig inspectie daarvan nam, mitsgaders van perzoonen die door een lang verblijf op die plaats in de geleegendheid waaren geweest omtrent den aard en loop van die stroom observatien te neemen informatien inwon, op welke wijze zij vermeenden dat dezelve door wegneeming van de zig daarvoor gezette bank wederom op de minste kostbaarste wijze, dog waarvan men zig nogthans den gewenschte uitslag konden belooven, bevaarbaar konde worden gemaakt, of eigenlijk gesegd met minder swaarigheid dan thans de vaartuigen uit en in konden koomen.

De gevoelens hieromtrent waaren verscheiden, dan hierinne stemden zij alle overeen, dat wanneer er geen kragtdaadige middelen daartegen in het werk gesteld en de verdere aanwas der bank voorkoomen wierd, dit anders zo fraaije en aansienlijke rivier van jaar tot jaar aan dies uitmonding zoude verergeren en eindelijk het finaale verval daarvan het gevolg zijn. De kundigsten waaren van gevoelen, dat het in zee uitbrengen van twee hoofden, de kaaij daarvan van steen of hout opgehaald en met aarde en andere specien opgevuld, ten einde de stroom van het rivier te verlengen en verder in zee in een rechte lijn uittebrengen, om daardoor een gestaadige schuuring op de bank te besorgen en door den tijd een diepe kil te bekoomen, het eenigste middel ter wegneeming van dien bank was; waarmede ik mij na mijne gedane observatien moest confirmeeren.

De te Sourabaja bescheiden ordinair vuurwerker F. Lorieux, die

mij voorkwam bekwaamheden genoeg te bezitten over deese zaak te kunnen oordeelen, en dewelke door den gezaghebber Rothenbuhler ook gemploieerd word tot het werk waarmede men thans te Sourabaja bezig is, om van de drie mondingen waardoor zig de rivier in zee ontlast, slechts de middelste open te laten en te twee anderen te sluijten door dammen, eenlijk te zaamen gesteld van een wild en voor de Comp. tog anders onbruikbaar soort van hout en in het midden opgevuld met zant, aarde, modder en andere dingen, invoegen ik de eer heb gehad ter g'eerd kennis van Uw HoogEds. te brengen bij mijne submitse van den 10 Junij A°p°, — was desgelijks van gevoelen, dat eenlijk een sufficente beschoeijing dit hoogst na-deelig inconvenient zoude kunnen uit den weg ruimen; en daar hij geduurende het zoeven gemeld werk (hetwelk wel eenigsints aan de daarvan gehad hebbende verwagting komt te voldoen, dog eenlijk als een hulpmiddel moet worden beschouwd, om zig in de verleegendheid waarin men is om de vaartuigen uit en in te doen koomen, eenigsints te doen redden) geleegendheid genoeg heeft gehad de waare oorzaak dier bank na te vorschen en de middelen te ontdekken best geschikt daarin te voorzien, zo heeft denzelve een plan doen formceren na hetwelk zoude moeten worden gewerkt, met overlegging teevens van een door hem dientwegen gediend bericht, en waaruit ik zo vrij ben het weezenlijke bij deezen in te lijven en te noteeren, dat

1°. volgens dit plan twee groote hoofden zouden moeten dienen te worden aangelegd, ieder van 30 vt. breed, en haar begin neemende de eene aan het eind van het jagtpad en de andere aan de Chineesche bandarij, en zig beiden uitstreckende tot op 6 voeten diepte bij laag waater in zee, dat men calculatief gist op eene lengte van 160 à 180 roeden.

2°. enz.

Ik heb voorts de eer Uw HoogEdelh. bij deesen aantebieden copie van een berigt van den opperloots te Grissee, Martin Jansen, opzigtelijk de situatie van het zogenaamde Gat van Menare, en waaruit consteerd dat dit lootmansvaarwaater, in een tijdperk van 10 jaaren, zeer sterk is opgedroogd, alzo hetzelve in A° 1792 met laag water 22, met halv tij 24 en met hoog water 26 voeten diep was, en thans eenlijk 18, 19½ en 21½ voeten, zodat gelijk diepgaande scheepen

thans niet meer door hetzelfde vaarwaater kunnen worden gelootst dat zij voor circa 10 jaaren passeerden. . . . .

Bij mijne submitse van den 14 November j.l. nam ik de vrijheid Uw HoogEd. in consideratie te geeven, of Hoogstdezelve niet liefst zoude verkiesen vooreerst buiten executie te laten het door Uw HoogEdelh. genoomen besluit, waarbij aan den Secretaris van den Hoogen Raad van Justitie te Batavia Jeremias Otto Caulier, als administreerende den boedel van den geaufigeerde gewezen Oosthoeks gezachhebber D. van Hogendorp, permissie is verleend geworden, over de door gem. van Hogendorp toebehoorende Salpeeter-makerij te Sourabaja en Grisee te moogen beschikken en aan de meestbiedende onder zekere voorwaarden te moogen verkoopen, totdat Uw HoogEdelh. zoude aangeboden zijn een breedvoerig verslag van den staat der fabrieken, zoodanig als ik die bij mijn aanweezen te Sourabaja had bevonden, alzo deeze aanthooning moogelijk zoude kunnen aanleiding geeven om van den verkoop dier fabrieken aftesien en dezelve van de Comp. overteneemen, dan wel zoodanige schikkingen daaromtrent te maaken als de aart der zaake en de gesteldheid der fabrieken, zoals die thans zijn, zoude koomen te vereijsehen. En hieraan koome ik als nu te voldoen; dan vooral eer ik treede tot een distinctie aanthooning in welke staat de gem. fabrieken door mij bevonden zijn, en welke verwagting men in den aanstaande van dezelve kan hebben, verzoek ik dat het mij mag worden toegestaan, te moogen terugtreeden tot den tijd dat die fabrieken hun bestaan hebben erlangd en door gem. van Hogendorp aangelegt zijn, ten einde daardoor Uw HoogEdelh. een te beeter idee van dezelve te doen erlangen, waarbij ik nogthans de beknotheid zoveel doenlijk in het oog houden zal.

De eerste aanleg van een fabriek door den gem. van Hogendorp te Sourabaja op een berg genaamt Goenongsarie, om door kunst salpeeter te fabricceeren, was nauuwelijk volbragt en een aansienlijk somma daaraan besteed geworden, of daar wierden veede en geen geringe gebreken in dies aanleg ontdekt. Men begon in te zien, dat om salpeeter door kunst bewerkt uit de aarde te doen trekken, vlakdens daartoe beeter geschikt zouden zijn dan hooge heuvels of bergen, en dat de lucht en sterke hitte de salpeeter-deelen moest doen verdwijnen en de ontwikkeling daarvan tegenwerken, hetwelk

in vlaktens, daar de wind niet zo doordringend en scherp is, het geval niet zoude zijn geweest; men ontdekte, dat men geomitteerd had onder de hoopen aarde waarin zig de salpeeter moest aanzetten en ontwikkelen, een vloer van steen of planken te leggen, om daardoor voor te koomen dat de beste deelen van de salpeeter niet in de berg of heuvel opgenoomen wierd, in steede daarmeden de opgeworpene aarden beddings te beswangeren, niet in de heuvel of berg trok, en dat de aanbrenging van waater, om bij continuatie aan de beddings daarmede te bespringen, in de hoogte met meerdere inconvenienten verseld ging dan in een vlakke, en andere defecten meer, te wijldoelig op te neemen. Dan schoon de gemelde gezachhebber Hogendorp deeze zozeer in het oog vallende abuisen begon in te sien, wilde hij des niettemin van zijn zo zeer geliefkoost project om een salpeeter fabriek op Sourabaija of beeter gesegd in dies nabijheid te hebben niet afsien, maar zag liever na middelen om de voorschr. defecten te verhelpen; waartoe door hem onderscheidene proeven in het werk gesteld wierden, dan die voor het grootste gedeelte vrugteloos afiepen, ten minste hem weinig hoop gaven deeze fabriek tot stand te sullen brengen, en dat daaruit een naamwaardige hoeveelheid salpeeter aan de Comp. zoude kunnen worden geleeverd. Dit deed hem op de gedagten vallen de vleedermuysen-mist uit de hoolen en gaaten geleegeen in het Grisseesche naar de fabriek te Soerabaija te doen overbrengen, en die aldaar met de voor de salpeeter geschikte aarde te vermengen en te beswangeren; dan de moeijelijkheid van dies transport van Grissee naar Sourabaija en van daar naar de fabriek op Goenongsaarie inziende, viel men op een tweede project, te weeten den aanleg van een tweede fabriek op de berg Girie in het Grisseesche, dicht bij deeze hoolen geleegeen, waardoor men vermeende eindelijk zo niet alle dog de grootste hinderpaalen te hebben overwonnen, en dat deeze laatste fabriek wel in staat zoude weesen de Sourabaijasche te soutineeren.

Intusschen waaren dese proefneemingen niet geschikt om salpeeter voor den dach te doen koomen, maar wel de onkosten immer hooger te doen klimmen, totdat die de aansienlijke somme van rds. 20000 bereikten, waarop de gem. Gezachhebber van Hogendorp blijkens het rapport over de gesteldheid van den Oosthoek van den heere Raad extra-ordinair van IJsseldijk § 25 dezelve geschat heeft, schoon

geen specifieke aantooning van de successieve gedaane uitgaaven aanhanden is, terwijl de ongelden dewelke zeedert dien tijd door de geweese Commissarissen Keijser en van IJsseldijk als door den Gezachhebber Rothenbuhler daaraan besteed zijn, blijkens bijgaande notitie bedraagen rds. 18,155.14.8 in het geheel, te weeten rds. 5055.37 ten tijde van gem. Commissarissen en rds. 13,100.3.8. gedurende het aanwezen van genoemde Rothenbuhler in den Oosthoek. Ik heb zo even gezegd, dat alle deeze proefneemingen als zoveele beletzelen moeten worden aangemerkt, om die fabrieken in staat te brengen dat daaruit salpeeter kan worden getrokken, en niet onwaarschijnlijk is het dat het daarop gevolgd vertrek uit den Oosthoek van den gem. Hogendorp meede als een der oorzaken kan worden beschouwd, dat die fabrieken al verder met teegenspoeden hebben te worstelen gehad; want bij de aanvaarding van den Oosthoeks gezachhebber Rothenbuhler van deeze zijn post lagen de gesaamentlijke salpeeter huijsen, zo te Sourabaija als Grissee, onder den voet, dat voornamentlijk toegeschreven moet worden dat van die fabrieken, zoodaanig als die aangelegd waaren, weinig of geene verwagting zijnde, de onkosten die men alstoen voor verlooren reekende en die meer en meer op stok liepen en eindelijk ten lasten van de Comp koomen zouden, men ongeraaden vond daarna eene naamwaardige onderhoud te besteeden, en de aarde daardoor nog meer aan de injurien van de lugt blootgesteld zijnde, konde met geene of ten minsten zeer weinige salpeeteragtige substantien beswangerd worden.

Deese fabrieken, in deezen staat gebleeven zijnde, zouden zeeker op het laatst geheel vervallen en tot niet vergaan zijn. Dit wierd intusschen voorgekoomen door de door gemelde Rothenbuhler g'effectueerde herstelling der gen. salpeeterhuijsen en andere hoogst benoedigde zaaken, waarbij teevens in de fabriek te Sourabaija, 9 der bevoorens geweest zijnde lootsen, die kort bij den anderen hadden geleegeen, ineengetrokken en drie huijsen daarvan gemaakt, en de aarde uit 5 huijsen g'employeert wierden, zo om vermengt met andere aarde de ruimte welke bevoorens tusschen deeze 9 stuks te zaamen gevoegde lootsen was daarmede aantevullen, als om rondsom binnen ieder loots zelve een soort van aarde wal of muur tot dicht onder het dek optewerpen, vermits de ondervinding had geleerd dat daardoor het indringen van de wind en hitte meer belet,

en dus veel toegebracht konde worden tot ontwikkeling der salpeesterstof; en daar deeze aarde wanden of muuren insgelijks met salpeesterstof beswangerd worden en dus meede op haar tijd kunnen worden uitgeloozd, zo volgt daaruit dat, schoon de voorm. lootsen werkelijk in getal van 11 stuks verminderd zijn, nothans de aarde dezelve is gebleeven, ja zelfs nog voor een goed gedeelte is vermeerderd geworden, dewijl gelijk gezegd de ruimte welk tusschen de voorschreeven thans te zaamen gevoegde huijsen was geleezen meede met aarde is aangevuld, en daarentegen eene der daardoor leedig gevallen vijf lootsen is g'employeerd geworden tot berging van brandhout en andere articulen, waartoe toch anders een geheel nieuwe loots zoude hebben moeten worden opgebouwd, en de materiaalen van de overige die anders meede zouden hebben moeten vernieuwd worden, tot gedeeltelijke reparatie en vergrooting van de andere huijsen; zodat de beide fabrieken thans in het geheel uit 63 lootsen bestaan, te weeten buiten de bijgebouwen, ...

Deeze door den gem. Rothenbuhler gedaane aansienelijke reparatie bijsonders de weederherstelling der salpeeterhuijsen, heeft deselve een gedaante gegeeven zeer verschillend met die dewelke die bevoorens gehad hebben, en de aarde heeft zeedert de gemaakte verbeetering meerder aan zilt stof gewonnen dan in al die tijd bevoorens, en hoe meer zij zal worden uitgeloozd hoe meer zij daarmede zal worden voorzien, en dus ook van jaar tot jaar meerder hoeveelheid salpeeter opleeveren. . . . .

Ongeacht deeze verbeeteringen aan de twee fabrieken te Goenongsarie en Gierie, bleeven de vooruitzigten op een leverantie van salpeeter uit dezelve in eevenredigheid van de ongelden die jaarlijks tot het in werking brengen van dezelve daaraan moeten worden bekostigd, noch desperaet. Dit deed den Oosthoeks gezachhebber besluiten nog een derde fabriek aanteleggen op een plaats genaamd Soetje, geleezen bij de gaaten en hoolen waarin de vleermuisenmest gevonden word, ten einde te dier plaatze zelve de voorschr. mist en andere in deeze hoolen gevonden wordende salpeeter-aarde te kunnen uitloogen, en dus de kosten van het transport daarvan na de fabriek aan de berg Girie aangelegd, zoals bij dies aanleg het project was te bespaaren, zoals dan ook zeedert geschied is, bestaande die gebouwen

in : 1 combuis met atap gedekt, en voorzien met twee gemetzelde loogbakken en vier looden pijpen ;

1 chrializeerhuijs met een gemetzelde vloer, dog atap dak ;

1 groote bamboese looghuijs met atap gedekt, en een gemetzelde waterbak met twee looden pijpen ;

1 klein looghuijs met twee gemetselde bakken en vier loode pijpen, en

2 bamboese wooning voor de mandoor, doch sonder lootsen of schuuren, alzo die aldaar niet noodig zijn doordien de aarde in de hoolen zelve kan geprepareert en bewerkt worden, schoon echter sommige deezer hoolen ter bereiking van dit oogmerk eenigzints hebben moeten worden overdekt om het inslaan van de regen te beletten, die voor de salpeterstof ten hoogste nadeelig is; terwijl de gereedschappen welk voor deese fabriek aangemaakt of ingekogt zijn voorkoomen bij het deeze vergezellend inventaris. . . . .

Ofschoon nog geen salpeter uit deeze fabriek aan de Comp. geleverd is, alzo de westewinden te vroeg zijn doorgekoomen om die noch in het gepasseerde jaar te hebben kunnen verzenden, zo is men echter reeds begonnen met de uitlooging van de aarde, en bij mijn aanwezen aldaar zijn er ook reeds 6000 q gereed geweest, en die ook dagelijks bij bekwaame geleegendheid staan te worden verzonden. Intusschen vermeende de gezaghebber dat deeze quantiteit dit jaar niet veel meer zal kunnen worden vermeerderd, doch dat in het aanstaande jaar na alle moogelijke waarschijnlijkheid wel drie-maalen in een maand zoude kunnen worden gekookt, en ieder kookzel daarvan na gissing door de anderen wel 8 pikols kunnen opleeveren, en dus te saamen in een maand 24 picols of 's jaars 288 picols, mits men steeds van genoegzaame asch voorzien was, en welke quantiteit vervolgens jaar voor jaar nog meer soude toeneemen, na maate dat de aarde in de voorschr. hoolen beeter zoude kunnen bewerkt, en overal in behoorlijke beddings verdeeld en na vereischte worden behandeld, in zoverre zelfs, dat het na verloop van cenigen tijd noodig zoude weezen aldaar een tweede keetel te plaatzen, en die fabriek alsdan weinig minder als eens zoveel of 576 picols in het jaar zoude kunnen opleeveren, dan waartoe het echter ook noodig zoude zijn dat de combuis, het chrialiseerendhuijs en de looghuijsen, meede ter voorkooming van brand, weeder met pannen worden gedekt, en dan teevens noch eenige andere articulen aangemaakt of ingekogt worden, als :

1 groote koperen keetel, die gelijk gezegd is in der tijd nog benoodigd zoude zijn;

40 thinne of koopere christaliseerpannen;

40 hooge loogtonnen;

40 onderzet loogtonnen;

30 stellingen of banken voor de gem. tonnen, en

5 picols ijzer tot het aanmaaken van de verdere manqueerende gereedschappen en andere benooidgheden, en welk een en ander volgens de insgelijks deeze bijgevoegde calculatie circa rds. 1403 zoude bedraagen . . . . .

De beide voorgaande door den gewezen gezachhebber Hogendorp te Goenongsarie en Girie aangelegde fabrieken moeten dus beschouwd worden geheel afgescheiden te zijn van deeze laatste door den gezachhebber Rothenbuhler te Soetje aangelegde fabrieken, en ook van een geheel ander aart dan de eerstgen. Bij de fabriek te Soetje brengt de natuur de salpeter voort, en de ongelden zijn dus ook veel minder, terwijl bij de eerstgem. alwaar de salpeter door kunst bewerkt moettende worden ook meerder handen benoodigt zijn, behalven dat de aarde uit de nieuw aangelegde fabriek oneindig meerder salpeterstofte bevat, en gevolgelyk bij de uitlooging ook meer van dit zilt opleevert dan die van de eerstgemelde. Het voordeel dat de laatste boven de twee eerstgem. heeft, is derhalven ontegensprekelyk; want volgens hetgeene hier vooren is gezegd, kan deeze nieuwe fabriek zelfs nu reeds meerder aan salpeter opleeveren dan de jaarlyksehe kosten daarvan zullen bedraagen, zodat van dies aanhouding in den tijd de beste gevolgen te verwagten zullen zijn. Dan, wanneer deeze fabriek afgescheiden word van de twee anderen te Sourabaija en op de berg Girie aangelegd, zullen deeze fabrieken door het gemis van de aarde die dezelve uit de daar zijnde vledermuis-hoelen employeerd, in verre na niet die quantiteit salpeter opleeveren, waarop men dezelve bevoorens gecalculeerd heeft; invoegen de opzigter L. A. Huber vermeende dat men in zo een geval voor beide deeze fabrieken, in 't aanstaande jaar, niet meer zal kunnen reekenen dan 100 à 150 picols, en in 't jaar daarop slechts 50 picols meerder, en sulks wel dan nog maar alleen als de voorschreeven opgegeevene nodige verandering aan de gebouwen en vermeerdering van de gereedschappen dadelijk bewerkstelligd word, en

er ook geen gebrek aan zij om onverhinderd met de uitlooting voort te kunnen gaan, alzo de aarde in de vervallen geweest zijnde en zeedert de komst in den Oosthoek van den Gezachhebber Rothenbuhler eerst weeder opgerigte lootzen of schuuren nog niet rijk genoeg was, om te kunnen worden uitgeloogd, doch na dien tijd zulks kunnen geschieden, de quantiteit der salpeeter alsdan ook na rato grooter moeten zijn en vervolgens van jaar tot jaar noch meer moeten toeneemen, totdat men eindelijk daarmee dien trap zoude hebben bereikt, waarvoor dezelve na haaren aart vatbaar was: dan waaromtrent de gem. Huber nog steeds huiverig blijft iets bepaald op te geeven, ten einde zich zelve aan geen verantwoording bloot te stellen, indien het daarmee eens anders kwaame uit te vallen, schoon hij echter zegt geene reedenen te hebben om niet te veronderstellen dat de quantiteit salpeeter indertijd tot 6 en misschien wel tot 800 picols jaarlijks zoude kunnen gebragt worden, als men van al het benoodigde na vereisch voorzien was.

Uit het tot dusverre verhandelde zullen Uw HoogEdelh. komen te consteeren de reedenen, waaromme de door meerm. van Hogendorp aangelegde twee salpeeter-makerijen te Sourabaija op Goenongsarie, Gierie en Grisse tot dusverre zo weinig aan de daarvan gehad hebbende verwachting zijn koomen te beantwoorden, en dat dezelve zich alsnu, doordien alles weederom in een goeden staat is gebragt, thans in een veel beeter aspect koomen te vertoonen dan weleer, en alsnu ook hoop is om eens daarvan de vruchten te zullen genieten; ten minsten werd algemeen verseekerd, dat hoe meer en hoe langer de aarde uitgeloogd word, zij ook rijker word aan salpeeter-deelen, en dus jaar voor jaar een grooter quantiteit salpeeter zal kunnen opbrengen, terwijl het Hoogstdezelve teevens zal te vooren koomen hoe hoog de sommas belooopen die seedert daaraan besteed zijn, hoeveel er vereischt word om het volk daaraan ontbrekende aan te schaffen, en hoeveel dezelve jaarlijks aan onderhoud zullen koomen te staan, en dat, ingeval deeze fabrieken wierden afgescheiden van de vooschr. door den Gezachhebber te Soetje nieuwe aangelegde (die ontegenspreekelijk immer als voordeelig moet worden beschouwd) van dezelve in lange niet de hoeveelheid salpeeter zal kunnen worden getrokken dan wanneer alle drie vereenigd blijven, weegens het gemis van de in de vooschr. hoolen gevonden wordende

mist, die gansch uit salpeeter-deelen bestaande, de aarde waaruit salpeeter door kunst getrokken word daarmede gemêleert wordende, aan dezelve deeze salpeeterachtige substantien mededeelt en te spoediger rijp doet zijn tot de uitloosing.

Dit was het wat ik mij opzigtelijk de salpeeter-fabrieken in den Oosthoek verpligt heb gevonden ter geerde keenisse van Uw HoogEd. te moeten brengen, en te verzoeken met de executie van het nopens dezelve genoomen besluit te temporiseeren, totdat het Hoogstdezelve zoude hebben behaagt daarvan lecture te neemen, in de veronderstelling dat de verandering van den toestand dier fabrieken en het aanleggen van een derde mogelijk ook een verandering in het voorsz-gerespecteerd besluit het gevolg zoude kunnen zijn, en waartoe ik om te meer resolveerde, vermits de gearresteerde verkoop van de twee fabrieken dog niet zoude hebben kunnen geschieden zonder alvorens om de nadere bevelen Uwer HoogEd. te hebben verzogt, of de derde fabriek te Soetje die met de twee eerstgem. betreffende de ongelden hoegenaamd in geen verband staat, en de gewezen Gezachhebber Hogendorp hoegenaamd geen pretentie daarop te maaken heeft, almeede onder die verkooping moest worden gerekend te sorteeren, dan daarvan worden uitgezondert en voor de Comp. aangehouden; in welk laatstgen. geval de beide fabrieken weinig of niets zouden waardig g'agt worden, alzo het ieder bekend is, dat de laatstgem. zonder resources der eerstgem. niet maar alleen geen voordeel kunnen opbrengen, maar zelfs de daaraan te besteeden onkosten niet zouden goedmaaken. . . . .

Op de door den Gezachhebber Rothenbuhler gerequireerde informatie, in hoeverre was voldaan aan het besluit Uwer HoogEdelh. genoomen op het meerm. rapport nopens de gesteldheid van den Oosthoek, om alle de door den Eersten Regent te Sourabaija aan de Chineesen verpagte Negorijen, tot zijn Regentschap behoorende, weeder in te lossen voor reekening van de Comp., en of door dien Regent voor het bedraagen daarvan was gepasseerd een obligatie ten behoeve van de Comp. te gens $\frac{1}{2}$ p.Ct. smaands en onder zekere daarbij gestipuleerde voorwaarden, heeft de gem. Rothenbuhler te kennen gegeven, dat het aanhoudend geldgebrek deeze inlossing tot dusverre ondoenlijk had gemaakt, doch dat het hem gezachhebber eevenwel was gelukt, door goede raadgevingen en aanthooning der middelen van dewelke

die Regent zich zoude kunnen bedienen om zijne omstandigheeden te verbeeteeren, het zoverre te brengen, dat hij in staat was geraakt om successive zelve verscheidene dier dessa's in te lossen, en andere schikking te treffen tot voordeel van zijn Regentschap, zodat hij op deeze voet continueerende binnen weinig jaaren geheel uit zijne schulden zoude zijn, en dus ook de straks gemelde voorschieting niet meer noodig zijn.

De beide Regenten te Sourabaija zoude ik hun jaarlijks contingent van rijst aan de Comp^s wel hebben willen verhoogen met 100 à 120 coijangs, hetgeen mij de gezachhebber in den Oosthoek Rothenbuhler verseekerd heeft dat ten hoogsten genoomen door dezelve meerder zoude kunnen worden geleevert dan hun contingent thans bedraagt, want schoon hij niet wilde ontkennen dat de landen dier Regenten, bijzonders Rawa en Poelo . . . . . zeer vruchtbaar waaren, het nogthans met de revenuen dier Regenten in het generaal niet zoodanig gesteld was als men wel sustineerde, en zij ook zeer swaare lasten te draagen hadden, — was het niet, dat ik zulks moest agterlaten om dezelve reedenen, als ik hiervooren van den Regent van Sidaijoe spreekende de eer heb gehad te noteeren.

Ik vond het wijders van mijn plicht bij mijn aanweezen te Sourabaija te onderzoeken, in hoeverre als aanzienlijk beschouwd kan worden de door den Heer van IJsseldijk bij Zijn Ed rapport nopens de gesteldheid van den Oosthoek in voorstel gebragte splitsing van het Sourabaijasche district in drie Regentschappen, item om het landschap Lingkeer en Caboe te voegen bij het Regentschap Lamongang. De Gezachhebber in den Oosthoek Rothenbuhler, die gedurende zijn verblijf in den Oosthoek geleegendheid genoeg heeft gehad dit naauwkeurig te onderzoeken en met wien ik hierover raadpleegde, is opzigtelijk de voorschreeven splitsing van gevoelen, dat het zeker niet konde worden betwist of het Sourabaijasche district was groot genoeg om in drien te kunnen worden verdeelt, maar of eene diergelijke splitsing juist zoveele voordeelen zoude aanbrengeen als men zich daarvan wel scheen voortstellen, heeft hij niet durven verzeekeren, alzo het Sourabaijasche zoals het thans is reeds van de vroegste tijden af is geweest, en het eene bekende zaak was dat de Inlander gaarne bij het oude bleef en alle veranderingen, welke men dienaangaande mogt willen maaken, min of meer een nadeligen indruk bij denzelfen te weege bragt. Dat hij

teevens moest bekennen de noodzakelijkheid van eene zoodaanige splitsing niet te kunnen inzien, daar het immers een zekere zaak was dat, wanneer in een Regent de noodige kundigheeden en vigilantie worden gevonden, dezelve alsdan even zowel een groot als klein district kan bestieren, en hij bij het contrarie zelfs ook voor dit laatste ongeschikt was, buiten en behalven dat het ook van zelve spreekt, dat daar de gezamentlijke Sourabaijasche districten thans slechts met de familien van twee Regenten belast waaren, dezelve alsdan drie zouden hebben; dat eevenwel ingeval die splitsing verlangd wierd, hem gezachhebber daartoe wel het geschiktste voorkwam de districten van Rawa en Poulo van den eerste en tweede Regent te zaamen gevoegd; doch zoude een dusdanig nieuwe Regent alsdan met de beide Regenten hoegenaamd niets verders dienen uitstaande te hebben, maar inteegeendeel de rijst, gaarens en kaijerdraad, welke door de landschappen nu aan de Regenten opgebracht worden, alsdan zelve als een eigen contingent in Comp^s. pakhuijs moeten leveren, voorts ook de twee in het Rawasche gevonden wordende Indigomakerijen voor zijne eigene reekening moeten overneemen, en verder allen andere lasten en servituten, zoals die thans waren, ten behoeve van de Comp. onderworpen, en waarvan dan de Sourabaijasche Regenten na rato zouden dienen gelibereerd te worden, om dus alle disputen voortekoomen.

Dat wat betrof de onder de Regenten van Sourabaija sorteerende districten Cabo en Linker, te voegen bij het regentschap Lamongang, hij wel wilde avoneeren dat deeze landen zeekerlijk voor dit regentschap zeer geschikt zouden weezen, als in dier nabijheid zijnde geleege; dan nimmer zoude hij den afstand daarvan durven aanraden, en wel om deeze drie volgende reedenen:

1°. Omdat het eene bekende waarheid was, dat eene vermeerderde toenemende volkrijkheid, bloey en welvaart van het eene district niet dan ten nadeele van het anderen kon verkreegen worden, en het gevolgljk ook te vreezen zoude zijn dat, wanneer deeze districten eens ontheeven wierden van de Sourabaijsche lasten, alsdan veele der inwoonders uit de overige districten daardoor zouden g'animeerd worden om meede derwaards overtelooopen.

2°. Omdat de Sourabaijasche Regenten, behalven het volk dat zij uit de gem. districten voor de pakhuijzen, stadswerken en andere

heerendiensten trokken, daarvan ook jaarlijks eenige cattoene gaarens, tjatjas-gelden en andere gerechtigheeden genooten, gelijk ook eene quantiteit van 120 kojangs rijst, en zij dit alles in zo een geval zouden moeten missen, en dus daardoor eene aanmerkelijke reductie in het Sourabaijsche contingent en de heerendiensten zouden moeten gemaakt worden.

3°. Omdat in beide voorm. districten de eenigste bosschen te vinden waren die het Sourabaijsche had, en de regenten dus bij het gemis derzelve geen enkel stukje hout meer zouden kunnen bekoomen, zo min voor eigen gebruik, als voor de oneindig veele bruggen welke zij te onderhouden hadden, item hunne kruissers en andere ten dienste van de Comp. geleverd wordende vaartuigen, als ook de beschroeiing langs de rivier, voorts de batterijen en pakhuisen en andere Comp. gebouwen, waarvoor jaarlijks noch al een goede parthij hout noodig was en welk alles zij leveren moesten, zonder een enkelden duit daarvoor betaald te krijgen, en dat vooral die afstand niet gedaan wierd op de door welgem. heer Van IJsseldijk voorgestelden voet, namentlijk eene vermeerdering van het Lamongangs contingent met 100 kojangs rijst en 1000 à 1200 p^s. balkijzer van 10 en 12 duim, alzo hetgeene men hierdoor zoude koomen te winnen aan den anderen kant weeder dubbeld verlooren zoude worden, daar gelijk gezegd, de Sourabaijsche contingenten en de verdere lasten alsdan na rato van hetgeene deeze districten nu daartoc opbragten zouden moeten verminderd worden, en de Comp. teevens in de noodzaakelijkheid gebragt worden om al het hout, dat alhier aan de gebouwen enz. enz. noodig was en tot dusverre voor niet was geleverd geworden, te moeten betaalen of van elders te doen komen.

Deze door den gezachhebber Rothenbuhler teegens de opgenoemde splitsing en het voegen van de landen Caboc en Linkeer ingebragte swaargheeden koomen mij voor niet ongegrond te zijn, en het is te vreesen dat door een dusdanige verandering meer nadeel dan voordeel aan de Maatschappij zoude worden toegebracht. Intuschen, mij bij de door gem. Rothenbuhler gedaane opgaave in het oog gevallen zijnde, spreekende van Caboc en Linkeer, *dat wanneer deeze districten eens ontheeven wierden van de Sourabaijsche lasten, en terwijl daaruit zoude moeten worden opgemaakt dat Sourabaija meerder en drukkender lasten had als Lamongang, wierd door mij*

dientweegen van den gezaghebber een nadere elucidatie gerequireerd, zomeede of, wanneer die districten van Sourabaija afgescheiden en onder Lamongang gesteld wierden, dezelve lasten daarop niet zonden kunnen blijven, dan wel door andere middelen en het overloopen van volk uit het Sourabaijasche kunnen worden voorgekomen, waarop door denzelfden is opgegeeven, dat zijne gevoelens dat de lasten van de Sourabaijasche Regenten na proportie swaarder waaren als die van Lamongang, gegrond waaren, omdat in het Sourabaijasche bij den jongsten opneem 30080 manspersoonen en 4487 jonken rijstvelden waaren bevonden, en in het Lamongangsche 6395 manspersoonen en 721 $\frac{3}{4}$ jonken rijstvelden, zodat het eerstgem. district bij 5 maalen zoveel manspersoonen en wel 6 maalen zoveel rijstvelden als het laatste had, maar daarenteegen leeverde Sourabaija ook 1000 coij, rijst voor niet, en Lamongang slechts 270 voor betaaling. Sourabaija had 6 Indigo-makerijen en Lamongang geen enkelde, Sourabaija onderhield 2 battailons onbesoldigde troupes met geweren en twee met pieken, en Lamongang slechts een enkelde comp. van de eerste en ook maar weinig van de laatste. Sourabaija had meenigte van weegen, bruggen, batterijen en barakken te onderhouden, en Lamongang geene of ten minsten maar zeer weenige — en eindelijk moest Sourabaija ook alleen de lasten draagen van het leveren van volk te Sourabaija voor de pakhuisen, het hospitaal, militairen wagten, zeevaartslogie, ambagtswinkels en het schoonhouden der stad, item besorgen der benoodigde vaartuigen en manschappen bij het lossen en lauden van de Comp^s schepen, en wat dies meer was, terwijl Lamongang daarenteegen slechts voor een vijfde part deelde in de lasten van Grissee, welke na rato deeze plaats kleinder was en minder omslag dan Sourabaija had, oneindig veel geringer waaren; en dat het dierhalven van zelveu sprak, dat indien boven dit alles noch de districten Kabo en Linker van het Sourabaijasche afgescheurd en aan het Lamongsche toegevoegd wierden, alsdan het overblijfsel van eevenwigt in de lasten dat alsnoch tusschen deeze onderscheiden Regentschappen kan gezegd worden plaats te vinden, geheel zoude verlooren gaan, en dus de ingezectenen uit de overige Sourabaijasche districten geanimeerd worden om meede naar het Lamongangsche te verhujsen, terwijl de lasten in dat Regentschap alsdan, na mate van die meerder aangewonnen landen en inwoonders, ook zoveel

minder, en daarentegen die van het Sourabajasche weeder zoveel meerder en swaarder zouden zijn; dat bij den afstand dier landen wel zoude kunnen worden bepaald, dat Lamongang die eigenste lasten zoude moeten blijven dragen waaraan deese districten thans onderworpen waren, maar dat, behalven de oneindige verwarring en geduurige disputeren, welke dit noodzaakelijk ten gevolge zoude moeten hebben, daar het gem. Regentschap onder Grisee gehoorde en dus alles over te veele schijven zoude moeten loopen, dit middel zomin als eenig ander, dat men ten deezzen zoude willen bewerkstelligen, noch in geenen deelen als voldoende kan worden aangemerkt, om het in zo een geval te vreezen verloop van volk uit de dan noch overgebleevene Sourabajasche districten voortekomen, nadien de Regenten thans behalven de heerendiensten en levering van product, daarvan ook noch eenige andere inkomsten trekken, die zij noodig hadden om met haare familie te kunnen bestaan, en welke zij alsdan meede zouden moeten missen, en daardoor noodzakelijk in de verplichting worden gebragt om hunne overgebleevene landen dus te harder te moeten vallen; terwijl op een verder door mij gedaan requisit, omtrent de bosschen tot Cabo en Linker gehoorende, en die meede opgegeeven zijn als een object uit te maaken dat men de separatie van die landen ongeraaden houden moest, of namentlijk de bepaling niet zoude kunnen worden gemaakt dat die bosschen dienen moesten tot den aankap van hout voor de huishouding en dat daarin door geen andere mogt worden gekapt, door den gem. gezachhebber is gerepliceerd geworden, dat bij den voorm. afstand van het Cabo en Linkersche aan de Regent van Lamongang zeeker wel meede zoude kunnen worden bepaald, dat de in die districten gevonden wordende bosschen, niettegenstaande dies afstand, echter noch steeds ten gebruike van Sourabaja souden moeten dienen, maar de houtwerken, die men thans nodig had, moesten ook door de eigenste inwoonders aldaar gekapt en afgebragt worden, dewijl die landen te verre afgeleggen waren om daartoe volk van elders te kunnen zenden, en het dus daaruit bleek dat Sourabaja aan die bosschen niets zoude hebben, zoodra het land en de inwoonders onder een anderen Regent wierden gesteld.

Ik vond mij gedrongen in deeze zaak eenigzints te moeten uitwijden, ten einde Uw HoogEdelh. gelegenheid te geeven het voor en teegen wegens de geproponeerde splitsing der Sourabajasche landen

in consideratie koomende, zelfs in overweging te kunnen neemen, en na omstandigheid van zaaken ten meeste voordeele van de Maatschappij daarover te decideeren . . . . .

Ten comptoire

Grissee

moesten mij het eerst in het oog vallen de veele bijgebouwen, die het fort, hetwelk ik voor het overige en de verdere Comp^s. gebouwen in een goede staat bevond, finaal koomen te masqueren en belemmeren; en alsof dit nog niet toerijkende was, moest de noch niet lang g'effectueerde uitlegging van de Chineesche Campong aldaar en de opbouw bij die geleegendheid door den lieutenant Chinees Han Toko van een groot huis, waardoor de Regent verplicht wierd, wilde hij niet gegeneerd in zijn wooning zijn, de eene muur van zijn Dalm waaraan dit nieuwe erf van die Chinees grensd, zodanig hoog te moeten optrekken dat daardoor het fort aan die kant waar dit nieuw gebouw staat geheel gemasqueert wierd, dit voor een fortres zo uiterst nadeelig gebrek nog meer verergeren.

De eerste regent te Grisse Ardjo Negoro gaf mij te kennen, dat zijn hooge ouderdom en 32 jaarige dienst hem het waarneemen van zijn post zeer moeilijk maakten, en hij gaarne geneegen zoude zijn, zijne nog overige dagen in stille rust en vrede door te brengen, ingeval het de Comp. mogte behaagen, dat zijn thans als majoor over het aldaar zijnde onbezoldigde battaillon inlandsche militairen fungeerende zoon Ardjo Ardinogoro hem als zodanig mogt vervangen; en daar ik hem te kennen gaf hoe ik niet twijffelde of Uw HoogEdelh. zouden, uit aanmerking zijne langjarige en trouwe diensten, zijn wensch koomen te vervullen, zodra hij daartoe instantie kwam te doen, en waaromtrent ik denzelven aan den gezachhebber Rothenbuhler renvoijeerende, zo is mij seedert door gem. Rothenbuhler toegezonden het translaat van een van die Regent ontvangen missive, waarbij denzelven in forma verzoek heeft gedaan uit zijn post te mogen worden ontslaagen, met behoud echter van zijn presente rang, naam en qualiteit van Tommongong, en dat opgenoemd zijn zoon Ardjo Ardinogoro weederom in zijn plaats tot eerste regent te Grissee mogt worden benoemd en aangesteld, en desgelijks zijn naam mag blijven behouden, en voorts ook onder de verpligting gebragt worden

om voor het onderhoud van hem Tommongong en zijne overige kinderen te moeten zorgen ten einde behoorlijk te kunnen bestaan; en naardien mij dit verzoek van gemelde regent (onder verbetering) allezints billijk voorkomt, en zijn zoon voor zoverre ik heb kunnen bespeuren ook een heel geschikt jongeling is, van wien men de beste gevolgen voor Comp. dienst verwachten kan, invoegen de gezachhebber Rothenbuhler ook het beste getuigenis van denzelfven is geevende, zo bevrijmoedige ik mij dan ook hetzelfde op het eerbiedigst voor te draagen en te insteeren dat daarop een gunstige reflectie mag geslaagen worden, voornamentlijk daar deeze regent gedurende zijne zo langjarige dienst alle mogelijke blijken van trouw en verknogtheid aan Comp. belangen heeft gegeven en dus eene zoodanige gunstbewijzing ten vollen meriteerd . . . . .

De hiervooren onder Sidajoe en Sourabaja aangehaalde reedenen hebben wij ook met opzigt van het Regentschap:

Bangil

belet, het zeer ligte contingent van dien Regent te verhoogen, daar hetzelfde thans slechts bestaat in $87\frac{1}{2}$ rds. aan Tjatjas geld, en 3 pikuls kattoene gaarens, alzo dit landschap door de daarbij gevoegde landen Malang en Antang, en na rato van de toegenoomene fleur en welvaard deezer districten ook in eevenreedigheid verhoogd zoude kunnen worden, en kunnen worden gebragt op:

100 rds. Tjatjas gelden,

8 coij. rijst,

3 pic. cattoene gaarens en

10 pic. goemoeti draaden jaarlijks, dog vooreerst ook niet meer; alzo bij een swaardere belasting van de ingezeetenen te vreezen zoude zijn, dat dezelve alligt tot verloop zouden overslaan, en geene der ingezeetenen uit der Vorsten landen meer geanimeerd worden om met der woon naar derwaards te koomen.

Van Passourouang,

alwaar ik een plaats heb aangewezen geschikt tot de creetie van een pakhuijs, dog welker opbouw eerst nodig zal zijn wanneer een meerder leeverantie van coffij en peeper aldaar plaats zal heb-

ben, en aan welkers fortres twee aldaar ingezakte punten wederom hersteld heb gevonden, schoon die reparatie van geen lange duur zijn zal, maar de inzakking binnen korten tijd wederom worden bespeurd, — deed ik een uitstap naar het voorsz onder het Regentschap Bangil sorteerende landschap Malang, dat wel 15 uren van Passourouang binnen 's lands is geleegen. De zich aldaar bevindende benting of wel houte pagger uit houte pallisade en bamboesen bestaande, alwaar zig het klein garnisoentje is ophoudend, dient wel daar een ander klein fortje gemetzeld te worden, alzo deeze houten pagger niet in staat is de geringste weerstand te bieden, ingeval het door eenige weinige misnoegden of zelfs struikroovers en ander kwaad volk wierd aangevallen. Thans lag er uit gebrek aan militairen geen bezetting, maar wel een wagt van den regent onder het opzigt van een Europees; dan daar te verwagten is, dat die pagger bij eene toenemende welvaart en meerder bevolking van dat landschap wegens dies verre afstand van een comptoir eenmaal overvallen zal worden, zo is het ten hoogsten noodzaakelijk dat dezelve in der tijd, als de militaire staat op Java zulks eenigzints zal toelaaten, weeder met Europeesche krijgers word bezet. Dit landschap, dat almeede woest en van volk ontblood was, is thans reeds tamelijk met inwoonders voorzien, en de grond is zeer geschikt tot de cultuuren van verscheide producten. Intusschen zoude het niet raadzaam zijn, aldaar meer rijst te beplanten dan tot eige consumptie benoodigt is, uithoofde dezelve wegens dies volumen niet naar de stranden kan worden getransporteerd, ten minsten niet dan zeer moeijelijk en met veel kosten verzeld, terwijl alles wat naar derwaards gaat en komt moet werden gepikkelt. Voordeeliger is dierhalven de cultuure van coffij en peeper, waartoe het land zeer geschikt schijnt te zijn, aldaar aan te moedigen, en de regent belooft zig ook in staat te zullen zijn, binnen korten aanzienelijke leeverancie van die articulen uit dat land aan de Comp. te zullen doen.

Het contingent, dat de Regent van

Banger en Probolingo

verplicht is aan de Comp. te moeten opbrengen, is in A°. 1799 door den Heere Van IJsseldijk in Zijn Ed^s hoedaanigheid als Commissaris over den Oosthoek, van 8 tot 10 coij. verhoogd geworden; en naardien

bij het rapport over de gesteldheid van den Oosthoek voorkomt, dat aan de Comp. van dit landschap noch meerder voordeelen zouden kunnen worden toegebracht, zo is door mij een nauwkeurig onderzoek gedaan in hoeverre een meerdere opbrenging applicabel konde worden gemaakt. Dan ik ontdekte dat aldaar vooreerst niets verder zal kunnen worden uitgevoerd, als den Regent aan te spooren om de coffij en peepercultuure na mogelijkheid uittebreiden, terwijl anders, bij een meerdere belasting, te vreesen is dat veele der inwoonders, waarvan een goed gedeelte uit Madureesen en Sumanappers bestaat, met van dezelve te veel dienst te vergen, bij de eerste de beste geleegendheid weeder van daar zullen verhuisen, en dat vooral, daar het werk van de timmerwerf bij is gekoomen en dus de lasten nog werkelijk vermeerderd zijn.

De Landschappen van

Besoekie en Pannaroekan,

dewelke aan de Capitain der Chineese natie te Sourabaija Han Tjianpit voor al zijn leeven in huur afgestaan zijn, trokken mijne bijzondere aandacht na zich, ten einde te ontdekken de huishoudelijke inrichting en de wijze van het bestier aldaar, de oorzaken waaraan moet worden toegeschreeven dat die landen zo spoedig onder het bestuur van den presenten pachter in bloei en welvaart zijn toegenoomen, mitsgaders waarin de verbetering derzelve bestaan en waarop deeze landen bij eene ruwe calculatie wel kunnen geschat worden, en laatstelijk op wat manier de Comp. van de tegenwoordige huurders en zolang die aan dezelve blijven, meerdere voordeelen zoude kunnen genieten, en of het in den tijd tot nut zoude kunnen strekken daarvan kennis te draagen, heb ik de eer hetgeen mij dienaangaande is te voore gekoomen Uw HoogEdelh. te suppediteeren.

In de eerste plaats, heb ik ontwaard, dat het met het huishoudelijk bestier in die landen gansch anders geleegeen is als in de respective Regentschappen, alzo de gemeene man aldaar aan geene Heerediensten onderworpen is, uitgenoomen alleen eenige kleinigheden die slechts nu en dan plaats vinden, maar zij, als hunne handen ten gebruik worden vereischt, moeten gehuurd en betaald worden, eene gewoonte, die de Chineesen alomme waar zij pachters zijn direct invoeren, en die ook zeer wel overeenkomt met den luijen en vadsigen

aard van den Inlander, die zich gelukkig acht als hij slechts niet meerder behoeft te werken dan hij zelve verkiest, en de overige tijd ongestoord in leedigheid kan toebrengen, al waare het ook dat hij zich daartegen wat soberder moest behelpen, zoals in die landen doorgaans het geval is, alzo genoegzaam alles wat het land opleevert, uitgezonderd alleen in 40 à 50 Jonken die de opzichters en kleine hoofden der Negorijen tot hun bestaan genieten, den pachter toegehoord, en de planters, dat de inwoonders zijn, maar een gedeelte van den oogst tot hun bestaan bekoomen, en waaromtrent deeze inrichting plaats vind. De tijd van planten gekoomen zijnde, worden de inwoonders door de opzigters ontbooden, die hun de rondsom hunne Negorijen geleegene velden toemeet en hen vervolgens daarmede zelvz laten opspringen totdat het gezaaijde rijp is, wanneer de opzigters weeder komen opneemen en die vervolgens in twee deelen verdeelen, houdende het eene voor den pachter zelve en geevende het ander over aan de planters, die daarenbooven verplicht zijn voor ieder Jonk nog 2 spaansche matten aan gem. pachter te moeten betaalen, en teevens een thiende gedeelte op te brengen van alle andere aard en veldvrugten, welke zij na het snijden der padij op zodanige velden planten mogten, en welk alles gem. pachter aldaar weeder met veel voordeel van de hand laat zetten, zo aan de ingezeetenen zelve als aan de van Sumanap en Madura daar koomende veele kleine vaartuigen; terwijl de spoedige bloeij en welvaart dier landen te attribueeren is, dat toen het district van Pannaroeckan voorheen onder Sumanap en dat van Besockie onder Banger heeft gestaan, bij die geleegendheid veele der inwoonders van beide deeze Regentschappen naar derwaards zijn verhuist, en waarvan ook toen die landstreeken naderhand aan de voorige huurder Han Boeijko afgestaan wierden, ook niet alleen een goed gedeelte aldaar is teruggebleeven, maar die ook van tijd nog meerder hebben overgelokt, vooral zeedert dat Sumanap zo slecht word bestierd en zoveele manschappen voor de militaire dienst heeft moeten leveren, buiten en behalven dat de hier bovengem. vrijheid van Heerendiensten, gelijk gezegd, al te veel aantrekkelijkheeden voor den inlander heeft, dan dat niet ook veele ingezeetenen uit andere districten en wel voornamentlijk van Madura derwaards zijn koomen overloopen.

Bestaande voorts de verbeteringen welke door den tegenwoordigen

pachter zijn teweeg gebragt, voornamentlijk in het laten dempen van de weleer daarin gevonden wordende moerassen, item het uitroeijen der kreupelbosschen en wildernissen en het toebereiden en bekwaam maaken van de anders onvrugtbaar geweest zijnde gronden, zodat nu in het Besoekische volstrekt geen land meer onbebouwd gevonden word, dat daartoe kon worden g'emploijeerd, en in het Pannaroeekansche ook maar heel weinig, en dat doch maar alleen op zulke plaatzen waar de bebouwing al te moeijelijk valt.

Op hoeveel het inkoomen van beide deeze districten zoude ge- calculeerd worden, heb ik de geleegdheid niet gehad met die exactitude te onderzoeken als nodig is, om een zekere opgave daarvan te kunnen doen; maar na het vermeldde door voorm. Heer geweest Commissaris van IJsseldijk bij desselvs rapport over deeze Oosthoek, zoude dat wel 16750 rds. in het jaar bedraagen, en met welke opgaafe de gezaghebber Rothenbuhler vermeend zich te kunnen conformeeren, alzo die opgaave voor zoveel hij Rothenbuhler had kunnen nagaan, noch al reedelijk juist en met de waarheid overeenkomende was, ofschoon men wel mag stellen dat er onderscheidene stille voordeelen aldaar te behalen zijn, die voornamentlijk afvloeyen uit den handel (als zijnde hetzelfde daartoe zeer gelegen, en door dies verre afgeleegdheid van Sourabajja bijna niet mogelijk op de handelingen van den huurder aldaar te letten) die niet in de calculatie zijn gebragt geworden. En aangaande het laatste point, welke meerdere voordeelen de Compagnie van den huurder dier landen zoude kunnen genieten, booven de 7500 rds. aan contanten en 10 coij. rijst voor niet, die denzelven thans jaarlijks voor die landen aan de Comp. betaalt, ben ik van gevoelen dat schoon van de rds. 16750 die hij huurder invoegen voormeld van die districten in het geheel aan inkomsten heeft, jaarlijks nog wel rds. 2950 overschieten, het onderhoud van het fort en de bezetting te Panaroeekan, item de nu gedaane aanleg van de indigomakerij en eenige peeper-plantagien, en dan ook het onderhoud van zijne eigene Chineesen en andere bedienden, hetgeen jaarlijks noch iets naamwaardigs komt te bedraagen, daarvan dient te worden afgereekend, en dat dus als hij pachter zijne belofte, om namentlijk het te Panaroeekan zijnde fortje van steen te zullen ophaalen nu werkelijk nakomt, hij alsdan voor- eerst niet veel meerder zal kunnen belast worden.

En daar nu de oorlog g'eindigt, en dus ook de tijd verscheenen is in dewelke de gem. pagter aangenomen heeft het voorschreeven fortje te zullen laten timmeren, zo heb ik denzelven te kennen gegeven dat men verwacht, dat hij alsnu aan deeze zijne belofte zal kunnen voldoen en ten eersten met de opbouw van dit fortje een begin maaken, terwijl ik den gezachhebber Rothenbuhler almeede heb aangerecommandeert te zorgen dat die constructie niet langer wordt uitgesteld.

Het zij mij echter omtrent deeze twee landschappen nog vergund aan te merken, dat wanneer dezelve door het overleiden van de presente huurder, den capitein Chinees te Sourabaija Han Tjampit wederom aan de Comp. vervallen, bij eene nadere afstand alsdan daaromtrent zoodaanige bepaaling zoude dienen te worden gemaakt, als zullen vereischen omtrent het een en ander te voorzien, en dat de Comp. aan zich het recht behoud om over die landschappen een hoofd te plaatzen, en bij overleiden met een ander te verwisselen, ten einde dit hoofd geheel van de huurder independent te zijn.

Het Regentschap

Poeger of Wester Balemboangang

begint onder den tegenwoordigen Regent, den Tommongong Soero Adiwikromo, meer en meer in fleur toe te neemen, als wordende zoals ik g'informeert ben thans wel 4810 zielen bevonden, en dus 2548 meerder als in den jaare 1794 zijn geweest, terwijl hij Regent daarin meede eenige koffij- en peepertthuijnen heeft aangelegd. En daar de 6 jaren gepasseerd zijn, dat in dat Regentschap een nader opneem moet worden gedaan, zo heb ik bij mijn aanweezen in den Oosthoek gecommitteerdens benoemd om dat landschap ten eersten op te neemen, en na te gaan in wat staat zich hetzelfde thans is bevindend, en wanneer het rapport daarvan zal ingekoomen zijn, zal ik de eer hebben hetzelfde Uw HoogEdelh. aan te bieden, waarbij ik teevens mijne consideratie zal voegen of en welke verandering van het jaarlijks contingent zal kunnen worden gemaakt; vermeenende de gezachhebber Rothenbuhler dat van dit land vooreerst niet meer kan worden gevorderd, vermits de inwoonders noch te weinig in getal waaren om meerder te kunnen opbrengen.

Geadvanceerd met dit mijn verslag tot

Ooster Balemboangang of Banjoewangie,

welk uitgestrekt landschap ik zelfs in perzoon ging inspecteeren, zal ik eerst spreken van s'Comp. fortres aldaar. Hetzelve verdiend thans een ander beschrijving dan weleer daarvan gemaakt is, door de verbeteringen die de thans aldaar leggende vaandrich en commandant Johan Cesar van Wikkerman daaraan heeft gedaan, als hebbende de wal geheel vernieuwd en hooger opgetrokken, in stee de binnen het fort gestaan hebbende houtte pallisade rondsom een steene muur getrokken, de gragt rondsom het fort drie voet vergroot en 170 roeden verre een spuitje geleid, dat zich in die gragt ontlast en dezelve van versch-water voorziet, de voor- en agterpoort met ophaalbruggen voorzien, een dier poorten geheel nieuw opgemetzeld en boven hetzelve een soort van pangoong gezet, dat dienen kan voor't schreifeomptoir, de wagten en pakhuijsen, en het fort aanmerkelijk verbeeterd, en aan de commandants woning een gaanderij aangebouwd. Door deese importante vernieuwingen, die alle zijn gedaan zonder daarvoor de Comp. iets in reekening te zijn gebragt, is het dus niet nodig te ampecteeren de door den Capitain Ingenieur Schmaltz bij zijn berigt nopens deszelvs werkzaamheeden in den Oosthoek in voorslag gebragte middelen, ter herstelling van dit fort of den aanleg van een ander, en kunnen dus de swaare kosten die navolgens dit plan zouden hebben moeten worden besteed, bespaard worden.

Buiten de zo eeven aangehaalde verbeteringen in het fort, heeft de commandant een groot terrein rondsom hetzelve laten schoon maaken, hetwelk en de aanbreg van het opgenoemd versch-water niet weinig toebrengt tot conservatie van de gezondheid der bewoonders; terwijl het leggen van bruggen en maaken van weegen aan die plaats thans een bijzondere fraaije vertooning geeft, dewelke niet weinig vermeerderd word door de op een distantie van een paar uren over aangebouwde landen, alwaar alles in zijn schoonste fleur staat, en het uit de gebergten afvloeiende water overal heen geleid kan worden.

Het is zeker oteegenspreekelijk, dat het dit door langduurige oorloogen van volk ontbloote district eenlijk aan inwoonders ontbreekt, om een der florisantste landschappen te worden; totdat het intusschen zo verre komt, zal er nog een geruime tijd verlopen, want de ondervinding heeft doen zien dat de van Java en elders naar Banjoc-

wangie gerelegeerde personen weinig aan de verwagting beantwoorden — vooreerst omdat het aan vrouwen aldaar ontbreekt om de voortteeling te bevorderen, alzo de landaard tot noeh toe niet over te haalen is zig met deeze booswigten te vermengen, of hunne kinderen aan dezelve uit te huwelijken, dat tog het eenige middel is om door propagatie eene colonie aldaar te stigten.

Ten anderen, omdat de genomene proef om de derwaards gerelegeerden in het generaal op vrije voeten te stellen, geenzints aan de verwagting heeft beantwoord, doordat dezelve continuëel deserteeren, en welke middelen men daarteegens ook in het werk heeft willen stellen, zo zijn dezelve tot nog toe ontoereikende bevonden, daarinne te voorzien. Op last van de Edele heer van IJsseldijk als gewezen Commissaris in den Oosthoek, zijn een goed gedeelte van degeene die in A°. 1798 in de ketting liepen, op vrije voeten gesteld, met dat gevolg echter dat binnen korten dezelve grootendeels vermist zijn, en waarom gem. commandant dan ook verplicht is geweest dezelve weederom in de ketting te secureeren, en zoals zeedert met de aldaar geplaatste bannelingen heeft plaats gevonden, verder te handelen overeenkomstig de intentie van derzelver plaatsing te Banjoewangie; en waarmede men ook maar moet blijven continueeren, zo omdat de ondervinding jaren agtereen aan die plaats heeft geleerd dat dit gespuis zich maar in het geheel niet tot goeddoen schikt, en zij tot eene continueele overlast strekken van de goede ingezeetenen aldaar, met dezelve gestadig in hunne dessas te overvallen en van het hunne te berooven, terwijl de gestaadige desertie die er onder hun plaats heeft, de opgesetenen gestadig in de verpligting brengt dezelve te apprehendeeren, niet zelden zonder gevaar van hun leeven daarbij in te schieten, alzo deese booswigten zig doorgaans bij de opvatting te weer stelden, en dan nog de moeijte hebben dezelve zonder eenige belooning daarvoor te erlangen na de post te moeten brengen, dat geen gering inconvenient is voor dezulke wier dessa wat ver afgeleegen is.

Nimmer zal dierhalven Banjoewangie door dit volk, die voor het grootste gedeelte uit vagebonden en rondswervers is bestaande, en die hun verbanning aan luiheid of de oorzaak hunner bedreevene misdaden te danken hebben, bevolkt worden, en de bevolking dus alleen van de inwoonders zelve moeten worden verwagt, dog daarmede zullen jaaren verloop tot dat dit groot en uitgestrekt land

zoveel inwoonders zal bevatten als de verwagting daarvan is, tenzij dat er van andere plaatzen arme en behoeftige, doch werkzaame huisgezinnen kunnen worden g'animeerd naar derwaards te verhuysen, en zich aldaar neer te zetten en het land te beplanten. Hierin heb ik zoeken een begin te maaken, met de naar derwaards verbannen doch door Uw HoogEd. uit dit hun verbannissement weeder ontslagen volkeren van de Maronde, dewelke alsnog een getal van 43 koppes koomen uit te maaken, over te haalen aldaar te verblijven en zich te etablisseeren, hebbende ik aan dezelve een stuk land aanwijzen laten waarop zij zig kunnen needer zetten en hetzelfde beplanten, waartoe hun de noodige gereedschappen en buffels door de Regenten zullen worden verstrekt, en verder in alles geadsisteerd, totdat zij in staat zullen zijn zich zelfs te kunnen maintineeren, en voorts ook van alle lasten vrij gelaaten, totdat zij eenige jaaren daarin zullen g'etablisseert zijn, en zoveel van de voortbrengselen dier landen zullen kunnen overhouden om met billijkheid in eenige lasten te koomen participeeren; en daar eenige van hun voornemens zijn naar hun oude woonplaats terugtekeeren om hun vrouwen en kinderen aftehaalen, zal hun dit geleegendheid geeven andere familjen meede te animeeren zich in het Banjoewangische neer te zetten, en dit voorbeeld van andere geschikte persoonen gevolgd wordende, zal het eenige middel zijn, om dit landschap door den tijd te bevolken en te cultiveeren, waarvoor hetzelfde als een buitengemeen vrugtbaar land zeer geschikt is.

Onder de oorzaaken die intusschen eene spoedige bevolking van Banjoewangie beletten, kan men met regt tellen de weinige geleegendheid die de ingezeetenen hebben, hunne rijst en andere voortbrengselen, die zij buiten eigen consumptie aanplanten, te kunnen afzetten, vermits met dit landschap wegens dies verre afstand de communicatie met onderdaanen van de Compagnie zoo over land als over zee zo goed als afgesneeden is, en daardoor aldaar weinig of geen handel gedreeven word; en daar dit inconvenient tegenwerkt een ruimere aanbouw van velden, gevolgelyk ook de vermeerdering van de volksmeenigte, zo is het zeer noodzaakelyk dat men op de nodige middelen bedagt is, om zo veel mogelijk deeze landsbewooners daaromtrent tegemoet te koomen. Onder deeze middelen vermeen ik, dat in de eerste plaats zoude kunnen worden begreepen een vrije uitvoer van alle landsvoortbrengselen, uitgezondert de aan de Comp.

gereserveerde artikelen, als coffij, indigo, peeper en cattoene gaarens die zij als eene verpligting gehouden zijn aan de Comp. optebrengeu, en waaromtrent men attent behoort te zijn dat zij daarvoor de behoorlijke betaaling erlangen. In zelve voegen zouden zij moeten ont-heeven zijn van alle impositie op de van buiten af ingevoerd wor-dende goederen, die voor den landbouw niet gemist kunnen worden, en inzonderheid moeten worden gezorgd dat daarinne, van wie hij ook zij, geen monopolie werd gedreeven. En ten andere, zou Banjoewangie bij een verbod van uitvoer van de rijst van deeze kust, niet daar onder begreepen moeten zijn, maar de inwoonders ten alle tijden vrijheid moeten worden gelaaten dit product naar Balij en elders te moogen uitvoeren en van de hand zetten, alzoo dit landschap volstrekt anders geen source geeft dit product aftezetten, door dies verre afge-leegendheid. Ten vollen ben ik overtuigd, dat een dusdanige vergun-ning een waar voordeel voor het land zal zijn, en de meerdere be- volking ten gevolge moet hebben, want de ingezeetenen over een product dat aldaar zo weelderig groeit, en waarvan een ruime maate meerder ingeogst word dan het vertier in het land zelfs bedraagt, kunnende disponeeren en daarvan eenig genot hebben, zullen zich niet meer gelijk thans plaats heeft bij de aanplanting van hetzelfde eenlijk bepaalen tot hun eigen benooidigheid, maar wel tot zo veel meerder als ieder lust en gencegendheid voelt om daarmede te negoticeren, om zich daardoor een ruimer bestaan te besorgen, terwijl niet te vreesen is dat zich andere plaatzen in den Oosthoek, en bij- zonders Besoekie en Pannaroekeu van die geleegendheid zullen kun- nen bedienen, om rijst van deeze plaatzen naar elders uit te voeren, met dezelve eerst over zee naar Banjoewangie te transporteeren en van daar verder te verzenden, alzo een dusdanige aanbrengeu, die direct suspicie moet verwekken, niet clandestine kan geschieden, vermits geene vaartuigen af en aan kunnen vaaren dan onder het oog van den commandant, en deeze kan worden gerecommandeert toe te zien, dat van Banjoewangie eenlijk rijst word uitgevoerd die in het land zelve gecultiveerd is, en voorts teegens alle smokkelarijen in deezen te waaken en dezelve te beletten.

Ik kan van den Regent aldaar het getuigenis geeven, dat hij bij aanhoudendheid zijn best doet om dit zo zeer verwoest district weeder in fleur te brengen, en waarin hij noch al tamelijk reusseert, invoe-

gen thans veel meer inwoonders zijn dan in voorige jaaren en ook verscheide nieuwe negorijen zijn aangelegt, en de bosschen van tijd tot tijd opengekapt en tot de bebouwing bekwaam gemaakt worden.

Dan, daar degeenen welke nieuwe velden aanleggen, volgens een oude en alomme op Java plaats vindende gewoonte, niet direct met lasten kan worden beswaard, maar eerst eenige jaaren dient vrij ge-laaten te worden om daartoe vervolgens in staat te zijn, zo komt het mij ook onder correctie voor, dat des Regent contingent voor eerst niet wel zal kunnen vermeerdert worden, te minder noch daar de Heere geweest Commissaris in den Oosthoek Van IJsseldijk dit contingent eerst in den jaare 1799 met 10 coijangs rijst voor niet verhoogt heeft.

Door Uw HoogEdelh. aan den gewezen Commandant Harrits toe-gestaan zijnde, om geduurende zijn verblijf aldaar te moogen genieten de voordeelen, welke de door hem aangelegde peeperthuijnen zullen koomen op te leveren, doch met de bepaling dat die voordeelen niet zullen overgaan tot hunne successseuren, maar vervallen aan de Comp., en daar die gemelde Harrits zeedert is koomen te overleiden, zo heb ik onderzocht in hoeverre alsnu aan dit gerespecteerd bevel word voldaan, waarbij mij is koomen te blijken, dat zeedert dat de thans zijnde Commandant die plantagie voor zijne reekening overgenoomen heeft, de leverantie slechts heeft bedragen:

261 pikols koffijboonen, en

25 pikols ronde peeper.

Waarvan de commandant het bedraagen ten zijnen favcure heeft gebracht, als zeggende zelfs op dien voet niet dan schaade met de gem. plantagie te hebben, en waarvan hij een rekening heeft inge-diend waaruit blijkt, dat hij commandant geduurend 20 maanden tijds dat hij die post bekleed heeft, zo voor onderhoud der bannelingen welke in de gem. plantagien arbieden moeten als andere daartoe betrekkelijke ongeden, eene somma van wel rds. 3224.24 heeft moeten uitgeeven; en daarentegen de ged. aan de Comp. geleeverde koffij en peeper niet meer bedraagen heeft dan rds. 1349.24, en dat hij overzulks bij het aanhouden dier plantagien in het gem. tijdperk te kort is gekoomen een montant van rds. 1875.12, en waaromme hij dan ook verzogt heeft, dat hij in deezen een te gemoetkooming mogt erlangen, met betuiging dat hij gaarne al de coffij en peeper die

van de meergem. plantagien ingezameld word, voor niets zal leveren, als de Comp. slechts de daarop lopende onkosten zoude willen betaalen.

Ik ben om de vooren aangehaalde reedenen verplicht Uw HoogEd. des commandants beswaaren en verzoek ter kennisse te brengen, en vervrije mij tevens hoogstdezelve in consideratie te geeven, of het voor het belang van de Comp. niet preferabeler zal zijn, om van het genot der vrugten uit deeze plantagien ten faveure van gem. commandant aftezien, mits dat hij de vrugten die dezelve afwerpen aan de Comp. teegens de gewoone prijzen leever, en hij dan ook de ongelden draagt die het onderhouden van de thuijnen vereijst.

De voorsz door wijlen den commandant Harrits aangelegde thuijn is van eene te groote uitgestrektheid om die na behooren te kunnen gaade slaan en schoonhouden, ook is men in deszelvs aanleg verkeerdt te werk gegaan, met de coffij en peeper onder elkander te planten, en dat zoodanig dicht op elkander dat dezelve thans meer met een wildernis dan een plantagie mag vergeleeken worden, hetwelk notoir moet beletten, dat de boomen genoegzaam vruchten kunnen draagen; terwijl van hetgeen noch daarvan kan worden ingewagt geen geringe quantiteit verlooren gaat, door de sterke te zaamengroeing der boomen, dat een beletzel in de weg legd om bij dezelve te kunnen koomen en de rijp geworden vrugten te plukken, waarbij dan noch komt, dat de grond bij dies eerste aanleg niet glad bewerkt is en geduurende de eerste jaaren van het onkruid is gezuiverd, zijnde dezelve thans daarmede geheel begroeid, en waardoor de boomen en ranken het voedzel benoomen word om behoorlijk vrugten te draagen; want het zeker is dat 10000 ps. coffijboomen of peeper-ranken op een behoorlijke distantie geplant en de grond immer schoon gehouden, meer voordeel opleeveren dan 100000 ps. al te dicht op elkanderen gelijk een wildernis staande, en waarvan het onkruid niet bij aanhoudendheid uitgerocid word, zodat van deeze thuijn geen de minste verwagting is, dat daarvan nimmer zo veel vruchten aan de Comp. zal worden gelceverd als de verwagting is geweest, en in verre na niet de ongelden van het onderhoud zal kunnen goedmaaken.

Het landschap

Tjottek, onder Banjoewangie

sorteerende, waarover op de propositie van den gewezen gezachhebber Hogendorp, zekere Soerio Coesoemo als hoofd wierd aangesteld,

onder zekere daarbij bepaalde voorwaardens (nader beschreeven bij het in deelen zo dikwijls vermeld rapport nopens de gesteldheid van den Oosthoek) en waaronder wel de voornaamste was hetzelve te bevolken en te bebouwen, zig noch in dezelve staat bevindende als het geweest is toen deeze Soero Coesoemoe de beheering daarvan werd opgedraagen, zo liet ik dit district door eene commissie ten overstaan van den Banjoewangies Regent opneemen, om nauwkeurig te worden g'informeerd in welke staat zig dit landschap thans is bevindende en of er reedenen zijn dat hetzelve niet verbeterd is, alzo men wilde dat zulks moest worden toegeschreeven dat die van Banjoewangie, jaloers wegens den afstand van dat land hetwelk anders onder dien Regent was sorteerende, de van het gebergte afkoomende waterlijdingen hadden verlegt en de bronnen daarvan opgestopt.

Bij deelen opneem werd bevonden, dat in dit landschap thans aanwezig waaren 63 huisgezinnen, te zaamen uitmaakende 201 zielen; dat echter niet is kunnen worden nagegaan hoeveel er in vroegere jaaren zijn geweest, maar dat bij den in A°. 1800 daarvan gedaanen opneem wel 83 koppen minder waaren bevonden, dat bij de Negorijen Djangkar en Koembang nimmer eenige rijstvelden waaren geweest, maar wel in vroegere jaaren circa twee jonken bij de Negorij Tjottek, doch die thans geheel verwilderd waaren; dat het gezints waar was, dat de Balemboangers het water voor dit landschap zouden hebben opgestopt of afgeleid, en dat eindelijk de inwoners in zo verre wel tevreden waaren met het voorschreeven hoofd Soero Coesoemo, doch dat aan dezelve niet alleen noch hoegenaamd geene leverantien voor de Comp. kunnen worden opgelegd, maar dat ook van dit district en dies bevolking nimmer iets goeds zoude te wachten zijn, zo lang noch gemelde Soero Coesoemoe daarover het bestier bleev voeren, alzo hij volstrekt van de nodige middelen ontbloot was, welke tot onderneemingen van diergelijken aart vereischt wierden. En daar ged. Soero Coesoemoe dit alles meede heeft moeten erkennen, en zelfs verzoek heeft gedaan om zich weeder naar zijn voorige woonplaats te Pamacassan te moogen begeeven, zo heb ik denzelven van de verdere beheering over dit landschap ontslaagen, en hetzelve opgedraagen aan den capitain der onbesoldigde inlandsche troupes te Banjoewangie, Maas Soero di Logo, van wien de gezach-

hebber Rothenbuhler heeft opgegeeven, dat zeedert deszelvs aanwezen in den Oosthoek steeds de beste getuigenisse had vernoomen, en hij zich dierhalven ook wel vlijen durvde, dat dit landschap wel haast in fleur en volkrijkheid zal doen toeneemen, dog onder de mits dat hij en zijn land onder den Regent van Balemboengang zoude moeten blijven sorteeren, waarin ik dan ook heb geaccordeerd, daar de ondervinding ten duidlijksten heeft doen zien dat dit land Tjottek, van Banjoewangie waaronder het doch behoort, afgescheiden zijnde, nimmer in fleur zal komen, maar altoos een woestijn blijven; en deese mijne handelwijze verhoope ik dat de g'eerde approbatie Uwer HoogEd. zal moogen wegdraagen.

Door al hetgeen ik geduurend mijn verblijf in den Oosthoek ontrent dit zo uitgestrektheid land, deszelvs bevolking, voortbrengselen en het aldaar zijnde bestuur heb geleegendheid gehad op te merken en zelfs van nabij te ondersoeken, en uit hetgeen ik door nauwkeurige informatien heb ingewonnen van persoonen die een volkomen kennisse van zaaken hebben en welker opgaave ik geen reedenen heb te mistrouwen, daar zij daarbij volstrekt niet g'interesseerd zijn, vermeene ik in staat gesteld te zijn geworden aangaande de meerdere voordeelen, die men sustineert dat de Compagnie uit den Oosthoek zouden kunnen worden toegebracht, boven degeene die zij thans daarvan komt te genieten, hetzij dezelve verkreegen zouden kunnen worden door de uitbreiding der cultures en de leeverantie van producten teegens vaste bepaalde prijzen, hetzij door eene aanmerkelijke verhooging van Comp.-domcinen, of door het verdeelen der landerijen in kleindere deelen en daarover de administratie te geeven aan mindere hoofden, dan wel door de verandering van het geheele bestier der regenten, en met intrekking van alle de door die regenten genooten wordende voordeelen, zo van de landen als de passen, vergunningen en andere voordeel geevende privilegien, met die aan de Comp. te brengen en de regenten slechts een jaarlijks tractement toe te leggen tot hun bestaan, voor de administratie van Comp.-landen, overeenkomstig een ieders rang, staat en uitgebreidheid van familie, en eindelijk door eene te doene invoering van het zo genaamde koppegeld te kunnen stellen, dat de voordeelen welke de Comp. thans heeft van de contingenten, welke van de in den Oosthoek gecultiveerd wordende producten aan haar geleverd worden,

na rato van de teegenswoordige volkrijkheid en grootte der verschillende districten, reeds zo important zijn dat buiten de hier vooren verm. verhooging der leverantien van Sourabaija, Sidaijoe en Bangil &c. vooreerst niet wel meerdere winsten daaruit voor de Comp. te behaalen zullen zijn. Te minder noch, daar een goed gedeelte dier producten in den Oosthoek voor niet word geleverd, terwijl dezelve op de andere Comptoiren meestal met geld moet betaald worden. Dog zoodra de regentschappen zig nader een weinig hersteld zullen hebben van de nadeelen, welke zij door den dus lang aangehouden hebbende oorlog moesten ondergaan, zodra deeze districten door een hieruit vloeyende vermindering van lasten en meerdere toevloed van inwoonders uit de Vorstenlanden merkelyk in volkrijkheid, alzo die thans veel minder is dan in voorige tijden, want bij een in A°. 1794 gedaane opneem van de bevolking in den Oosthoek wierden in het geheel bevonden 601.363 koppen en bij een onlangs bewerkstelligde gelijke opneem eerlyk maar 548971 zielen, en dus wel 52392 minder als toen, en welke vermindering moet worden toegeschreven aan de zeedert het gem. jaar 1794 gedaane veelvuldige leeveringen van manschappen voor de militaire dienst en daardoor veroorzaakt verloop van volk, en waartoe de ten tijde van den heere van IJsseldijk plaats gehad hebbende misgewassen misschien ook wel iets hebben bijgedragen — zullen zijn toegenomen, en zodra men daardoor ook in staat zal zijn geraakt, om den aanplant der verschillende recoltes verder uit te breiden en te vermeerderen; alsdan zeg ik, zullen de leeverancies aan de Comp. ook na evenreedigheid kunnen vermecderd, en misschien dan teevens voor sommige der teegen geld geleverd wordende articulen een minder prijs bedongen worden, als de Comp. thans daarvoor betaald, terwijl zolang de handel in een dusdanig kwijnende staat blijft als hij thans is, uit de domainen ook geen meerder voordeel kan worden behaald, en de pagten niet hooger zullen reizen als die thans zijn, gemerkt dezelve nu reeds zo hoog zijn dat de pachters daarvan zelven niet veel kunnen overhouden. Van een te doene verdeling van de landerijen in kleinere districten zouden er mijns bedunkens meede niet veele voordeelen voor de Comp. te behaalen zijn, maar dit veeleer als nadeelig kunnen worden beschouwd, alzo hetzelfde stuk land dat thans maar met de familie van een Regent of hoofd belast is, in zo een geval twee,

drie of zelfs meerder zoude te onderhouden hebben, en dus ook na rato swaarder gedrukt worden, gemerkt dit alles van den gemeenen man moet koomen, en de Hoofden zelve en hunne familien nimmer iets doen om haaren eigen kost te winnen; en veel minder noch zouden er mijns inziens eenige meerdere voordeelen te verwagten zijn van eene geheele verandering in het bestuur der Regentschappen op de hiervooren verm. voet, want hoewel de Comp. aan de eene kant, door het aanhouden der voordeelen van de Passers en wat dies meer is, die door de Regenten thans genooten worden, veel winst zoude behaalen, zoude dit echter aan de andere kant wel rijkelijk weeder moeten besteed worden aan het volgende, waarvan de Regenten thans de kosten draagen, als:

1°. tot onderhoud der Regenten zelve en van haare familien, pepattijs en mantries;

2°. tot het inkoop en uitrusten der kruissersvaartuigen;

3°. tot het koopen, onderhouden, bemannen der tot het lossen en belaaen van Comp. kielen etc. benooidigde vaartuigen;

4°. tot het onderhouden van Indigomakerijen, item koffij- en peeperplantagien, en wat dies meer is;

5°. tot het leveren van benooidigde volk voor de gewoone heeren-diensten, item de barakken, pakhuijsen en andere Comp. gebouwen en werken;

6°. tot het onderhouden van weegen, bruggen, gebouwen, bandongangs, batterijen, landmilitie, en wat dies meer is; en

7°. laatstelijk tot het onderhouden van meerdere dienaaren en verdere grootere omslag, welke zoude vereischt worden om dit alles te administreren en buiten verwarring te houden; ik swijge nog van zo veele andere zaaken welke meede teegen eene zoodaanige verandering pleijten, en waaronder voornamentlijk deeze eene reflectie meriteert, namentlijk de bijna godsdienstige achting en eerbied, welken de Inlander doorgaans heeft voor oude gebruiken en gewoontens van zijne voorouders overgenoomen, en dus ook voor het bestuur zoodanig als het teegenwoordig is, en vooral voor zijne Regenten, inzonderheid als die uit een oud en aanzienelijk huis afstammen; en waarom het dan ook, voor zoverre ik kennisse heb die zaak in te zien, te vreezen zoude zijn dat de invoering hiervan onder de ingezetenen een algemeen misnoegen zoude verwekken, en veele

daardoor g'animeerd worden om naar de Vorstenlanden te verhuizen. Dit mijn gevoelen in deezen bepaalt zich niet alleen ten opzichte van den Oosthoek, maar langs deeze geheele kust, daar op iedere plaats bij den Javaan nopens dat sujet dezelve gevoelens heerschen, en dezelfde reedenen teegens de voorsz. veranderingen in aanmerking komen, terwijl ik omtrent de invoering van koppegeld onderrigt ben, dat van den gemeenen man van oudsher alomme in de onder de Comp. sorteerende Regentschappen een soort van hoofdgeld geheeven word, dan dat dit niet overal eguaal is, alzoo hetzelve in het eene district een ropij tot 15 Sps. en vier dubbeltjes in het jaar van ieder huisgezin bedraagd, gemerkt degeenen die noch bij andere inwoonen niets betaalen, en in andere districten daarenteegen weeder minder, na rato dat de landen min of meerder vruchtbaar of beeter voor de negotie gelegen zijn. Ook word hetzelve doorgaans enkel van zulke huisgesinnen gevorderd die het niet al te armoedig hebben, en waarvan de man niet onder de onbesoldigde troupes gehoord, of aan de heeren diensten onderworpen is, welke alle doorgaans meede vrij gelaaten worden omdat de opbrenging hun te zwaar zoude vallen; zoodat hieruit ligt is op te maken, dat dit hoofdgeld in het geheel maar weinig kan bedraagen, wordende door de regenten doorgaans ook weder g'emploijeerd ter goedmaking van andere lasten, als bij voorbeeld de tjatjas- en kalangergelden en diergelijke uitgaven meer, die jaarlijks ook al een goede som uitmaaken, en waarom het mij dan ook voorkomt, dat de invordering van noch een nader hoofdgeld voor de Comp. niet wel doenlijk zal zijn, en hetgeene thans geheeven word ook aan de Regenten zal dienen te blijven, alzo zij anders de voorsz. uitgaaven beswaarlijk zouden kunnen goedmaaken.

Deeze mijne reijze gaf mij onder anderen ook gelegenheid aan de hand te onderzoeken, hoedaanig het bestuur is van de landen en negorijen die aan de Chineesen zijn afgestaan, zo met opzigt tot de leverantie van producten, als het doen van heeren diensten, waarop de plaats hebbende inrichting is gefundeert, en of omtrent de verhuur ook aparte bepalingen gemaakt zijn; en daar ik deese mijne bevinding oordeele van dien aart te zijn, dat dezelve wel meriteert onder het doorziend oog van Uw HoogEd. te worden gebragt, zo ben ik zo vrij dezelve in dit mijn verslag in te lijven.

De Chineezen of anderen, eenig land, dessa of negorij huurende,

treeden daardoor volgens een aloude gewoonte direct in alle de rechten, welke de verhuurder voor hem zelve daarop gehad heeft, dog eigenen zich teevens de magt toe, om in sommige articulen alleen te moogen negotieeren; te gelijk afschaffende alle mantries en mindere hoofden, uitgezonderd in iedere negorij een loera of patingie, en dan, zo het een groot district is, noch een of uiterlijk twee hoofden die het opzigt over alles hebben, en wier werk het is het hoofdgeld der ingezeetenen in te vorderen, voorts ook de landerijen van de ingezeetenen, die dezelve bearbeiten willen, teegen den zaaijtid toe te meeten, en vervolgens als het gezaaide rijp is geworden de verdeling daarvan te maaken, en hetgeen den pachter daarvan toekomt op te schuren, te verkoopen, of zoodanig anders daarmede te handelen als deeze hem goedvindt te gelasten; terwijl de planter daarenteegen het overig gedeelte tot loon geniet voor de moeite en arbeid, die hij daarmede gehad heeft, mits daarenboven noch iets van ieder jonk betaalende, hetgeen echter niet overal eguaal is, zomin als hetgeene hij naader moet opbrengen, als hij hetzelve veld na het snijden der padij noch eens met jagongs, jarak of andere diergelijke articulen beplant, schoon dit laatste echter zelden meer dan een thiende gedeelte in natura bedraagt; dan waarteegen hij ook weeder vrij is van alle heerendiensten, uitgenoomen eenelijk cenige kleinigheden, die egter maar nu en dan plaats vinden, gelijk ook van de leeverantie van producten aan de Comp., welke den pachter alleen aangaat, ten waare dan dat men dit van te vooren anders bedongen had, en in welk geval de gerechtigheid die hij in gelde betaalt ook na evenredigheid weeder minder is. Dit zegge ik, is de gewoone wijze waarop de aan Chineesen of anderen afgestaane landen, dessa's of negorijen door denzelven bestuurd worden; dan dit neemt echter niet weg, dat het daarmede op sommigen plaatzen gants anders is geleegeen, bij voorbeeld op Madura, alwaar nu en dan wel meede eenige dessa's verhuurd worden, doch van dewelke de huur zig doorgaans alleen bepaalt tot de voordelen die zo een dessa aan producten kan opleeveren, maar zich geenzints uitstrekt tot de inwoonders, welke onder hunne voorige hoofden blijven sorteeren, uitgezonderd alleen een of twee huisgezinnen die aan den huurder worden afgestaan, om door hem in zijn dienst te kunnen g'emploijeerd worden, en hetwelk anders gewoonlijk bij de piagems of pachtbrieven

duidelijk word bekend gesteld ter voorkooming van disputen, zooals hier op Java meede het geval is, schoon het echter nu en dan wel eens gebeurd, dat deeze piagems slechts eenvoudig worden ingerigt, zonder eene distincte bepaaling van alle de voorwaarden waarop de verhuuring is geschied, en in welk geval die aangereekend worden op den ouden voet te zijn. En daar deeze wijze van handelen reeds zeedert onheugelijke tijden hier op Java heeft plaats gehad, en van dies eerste invoering nergens eenige blijken voorhanden zijn, zo heb ik geen aanwijzing kunnen bekoomen, waarop de inrigtingen gefundeert zijn.

Dat de gemeene Javanen doorgaans veel liever willen staan onder Chineesche als eigene inlandsche hoofden, omdat het bestuur onder den eersten meerder overeenkomst heeft met hunne luje aart en vadsigheid, is eene waarheid die geen verder betoog nodig heeft, de dagelijksche ondervinding leert dit genoeg; dan dit moet echter alleen van zulke landen of negorijen verstaan worden, welke op den duur verpagt zijn, of om mij beeter uittedrukken, van dewelke de huurders verzeekerd kunnen weezen dezelve een langen tijd te zullen kunnen behouden, alzo deese laatsten, in zo een geval, gemeenlijk hun best doen om door een zagte behandeling de inwoonders het verblijf aldaar ligt en aangenaam te maaken, om daardoor meerder volk van elders naar derwaards te lokken, wel verzeekerd zijnde dat hetgeen zij in den beginne daardoor verliezen mogten hun naderhand, door de grootere volkrijkheid en toegenoomen fleur en welvaart hunner dessa's, weeder rijkelijk zal worden vergoed. Doch met de landen of dessa's die slechts voor een korten tijd verpagt zijn, of waarvan de huurders vreesen moeten dat dezelve hun na de expiratie der pachtijd weeder zullen worden afgenoomen, is het gants anders gesteld, dewijl deeze doorgaans geene middelen noch weegen onbeproeft laaten, om zo veel uit de dessa's te halen als maar immer mogelijk is, zich ter bereiking van dit oogmerk niet ontziende te schraapen, te kneevelen en te onderdrukken, en zonder er zich veel aan te bekreunen of de inwoonders al of niet verloop. En hoewel nu de voorz. geneigdheid der Javaanen tot een luje en vadsige levenswijs meede eene der voornaamste oorzaaken is, waaraan de meerdere volkrijkheid in die landen in vergelijking teegen andere districten moet worden toegeschreeven, kan het echter geenzints

vreemd voorkomen, dat dezelve in weerwil van deeze vadzigheid, nogthans overal zeer wel bebouwd zijn, als men slechts gelieft aan te merken dat de pachter geene kosten, moeijte nog vlijt ontziet, om dezelve in bloey te brengen, waarvan Besoekie en Pannaroe kan tot genoegzaam bewijs kunnen strekken, behalven dat ook de inwoonders aldaar evenmin als elders voor niet gevoed worden, maar zijn insgelijks verplicht zijn handen aan het werk te moeten slaan, zo zij bestaan willen, met dit onderscheid eenelijk dat het hier uit eigen vrije wille, en slechts voor zooveele hun zelve gevalt geschiedt, terwijl dit, in de aan heerendiensten onderworpen districten, van de omstandigheden en het goedvinden hunner hoofden afhangt.

Bestaande het onderscheid in het bestuur der Javaanen in landen aan Chineesen verhuurd of afgestaan, en in de regentschappen of onder de regenten, hierin: de Javaanen, onder een Chinees staande, zijn invoegen voorm. volstrekt vrij van alle heerendiensten, uitgezonderd eenige kleinigheden, die echter maar zelden plaats vinden, en kunnen zij zich aan zulk een kostwinning begeeven als zij zelve verkiesen, zonder te hoeven beducht te weezen dat zij tot werken zullen gedwongen worden, ten minsten niet zonder eene behoorlijke belooning, dewijl een Chinees doorgaans alles betaalt wat hij noodig heeft, doch hierteegen ook weeder alles trekt wat zo een door hem bezeten wordend land opleevert, uitgezonderd alleen het aandeel dat de planters genieten, en waardoor het dan ook komt dat zulke landen doorgaans volkrijker, doch de ingezeetenen ook teevens armoediger zijn, dan die van andere districten. In de landen onder de regenten sorteerende, is de gemeene man daarenteegen onderworpen aan het doen van heerendiensten en andere lasten, uitgenoomen alleen in de zogenaamde Kottas en Hoofd-Negorijen, en welk onderscheid alleen daaraan is toe te schrijven, dat een Chinees aan de aan hem afgestaane landen niets anders heeft op te brengen dan de prijs die daarvoor bedongen is, en de regenten integendeel met de leverantie van producten en het bezorgen van vaartuigen en volk, zo voor de bekrussing tegen de zeerovers als ten dienste der bezettingen &c. beswaard zijn en daar dit als een gevolg moet worden aangemerkt van de, invoegen voormeld, meer met den lujen aard van den inlander overeenkoomende wijze van bestuur in de landschappen, zo spreekt het van zelve dat de bijzondere welvaart van

landen, negorijen en dessa's &c., in huur afgestaan, niet verkreegen is als ten nadeele van de daaraan grenzende regentschappen, die daardoor veele van hunne ingezeetenen verliezen, en dus op dit oogenblik datgeene niet zijn wat zij anders zouden hebben kunnen weezen; waarom ik dan ook van gevoelen ben, dat de afstand van landen aan Chineesen, bijzonder van die aangeleegendheid en uitgestrektheid als Besoekie en Pannaroekan zijn, wel verre van voor Comp. belangen voordeelig, in teengedeel ten hoogste nadeelig is, alzoo in zo een geval de overige landen der regenten allengskens meer en meer zouden ontvolkt, en eindelijk tot dien trap van verval gebragt worden, dat dezelve niet langer in staat zouden zijn de gewoone Comp. contingenten te kunnen opleeveren en aan hunne overige verplichtingen te voldoen.

En hiermeede al hetgeen verhandelt hebbende wat mij geduurend mijne reijze is voorgekoomen van dien aart te zijn dat ter g'eerde kennis van Uw HoogEdelh. dient te worden gebragt, zal ik overgaan tot het beschrijven van den staat der producten, zoodanig als die weezendlijk door mij bevonden zijn, en welke verwagting de Comp. zich in den vervolgen van de diverse cultures, die thans op Java worden aangeplant en een aanzienelijke tak van handel koomen uit te maaken, belooven mag.

Het voornaamste en gewigtigste der voortbrengselen op dez kust is ontgenspreekelijk de

Rijst,

een product dat op Java te hujs hoort, en tot welks cultuure dit eiland ook volkoomen geschikt, door de natuur als uitgekoosen schijnt te zijn. Zonder mij intusschen te willen inlaaten in hoeverre men mag stellen, dat de aanplant van dit zo onontbeerlijk voedsel in vergelijk van vroegere jaaren heeft toe- of afgenomen, also dit thans niet tot mijn bestek is behoorende, zal ik eenlijk de eer hebben bij deezen te noteeren, dat het gewas in het gepasseerde jaar kan gezegd worden alomme gezeegend te zijn geweest, en dat ook op deeze gantsche kust geen gebrek aan rijst is bespeurd geworden, hebbende ik op deeze mijne reijse gelegenheid gehad in persoon te ontdekken, in hoeverre voldaan is aan de zo dikwijls gegeevenen ordres aan de resp. residenten en regenten van soigneuslijk te waaken en te doen waaken, dat alle rijstvelden behoorlijk beplant en

geene dier akkers uit luijheid onbearbeid blijven leggen; en ik mag Uw HoogEdelh. de verzeekering geeven, dat mij alomme gebleeken is dat aan dit bevel in het gepasseerde jaar ten vollen is voldaan, en dat ook alle die velden dewelke door de in het begin van het voorleeden jaar geheerscht hebbende vehemente reegens, swaare overstromingen hebben geleeden, en het plantzoen weggespoeld is geworden, op mijne toen gegeevene serieuze beveelen bij circulaire van den 9 februarij A^p. op nieuw bezaait en beplant zijn geworden, zoals ik meede heb bevonden dat word opgevolgd de in het begin van het gepasseerde jaar langs deeze geheele kust door mij gestelde ordre, waarbij de respective regenten gelast zijn te zorgen, dat door hun zowel als de onder hun regentschap sorterende mindere hoofden voortaan jaarlijks, en wanneer de tijd om te zaaijen daar is, behalven de bibiets die door den gemeene man anders jaarlijks gezaaid worden tot het beplanten van derzelver padievelden, bovendien noch zoveel word gezaaid als men kan veronderstellen vereischt te zullen worden, om den gemeene landman bij onverhoopte misgewassen van de door dezelve geplante bibiets, overstromingen of andere toevallen aan het plantzoen, daarmede te kunnen voorzien, zonder daarvoor cenige betaaling te eischen, alzo mij is te vooren gekoomen, dat zonder deese voorziening den landman dikwijls padic-plant te kort komt, en daardoor veele velden onbeplant blijven leggen, iets dat den oogst van pady op deese kust niet weinig moest verminderen, en hetwelk men wel vaststellen mag dat meede een van de oorzaaken geweest is dat zoveele rijstakkers onbebouwd gebleeven zijn, waaraan de zo dikwijls geheerscht hebbende schaarsheid van rijst moet worden toegeschreeven, dat de verpligte contingenten aan de Comp. niet behoorlijk ingekoomen, en door de ingezeetenen die korrel voor een hoogere prijs is moeten worden ingekogt.

De tweede der voortbrengselen op deeze kust, die men met recht direct op die van de rijst mag laten volgen, is de cultuure van de

Clappus,

een product waarmede het noch al tamelijk wel gesteld is, doordien de ingesctenen als van zelve tot den aanplant daarvan worden aangespoord, omdat het grootste gedeelte daarvan hun bestaan hebben, en zij dus uit zich zelve verpligt zijn daarvoor zorg te draagen, zodat er niet ligt voor een vermindering dier recolte te

vreezen is, maar het getal dier boomen van jaar tot jaar zal toeneemen, invoegen in het gepasseerde jaar ook werkelijk 183119 boomen meerder bevonden zijn dan in het jaar bevoorens. Het is niet te ontkennen, dat vehemente overstromingen nu en dan swaare schaade toebrengen aan die boomen, dewelke op geene verre distantie van de rivieren afgeleegen en in derzelver bereik zijn, zodra in de west-mousson dezelve uit hun oevers treden en het waater met alle geweld landwaards indringd, waardoor veele dier boomen, door dat zij niet diep in den grond staan, omverren gehaald en vernietigd worden, waaromme dus ook altijd moet worden gezorgd dat deeze zowel als die door ouderdom of andere oorzaaken koomen uittesteren, door het planten van Clappusnooten behoorlijk vervangen worden. Ten einde hieraan word voldaan, vond ik noodig niet alleen te renoveeren de in de jaaren 1777 en 1778 opzigtelijk deese cultuure gestelde ordres, maar ook alomme te gelasten dat door ieder Javaan of ingezeetenen, gerekend van een jongen van vijf jaaren oud, een Clappusboom noch extra word aangeplant, en door welke voorziening, booven de reeds daaromtrent plaats hebbende ordres en gebruiken, ik dan ook met grond mag verwagten dat deeze recolte van jaar tot jaar zal vermeerderen, en de leeverantie van olie aan de Comp. ook compleet worden voldaan.

Gaarne wenschte ik mij in de geleegendheid gesteld te zien, een evenzo voordeelige beschrijving te kunnen suppediteeren van den staat der cultuures van de

Coffij en Peeper,

met welker aanplanting op deese kust men seedert het jaar 1788 met ernst begonnen heeft, waarvan echter de leeverantie aan de Comp. tot heeden zeer gering is geweest, in vergelijk van het aantal boomen en ranken die volgens de rapporten van gecommiteerdens, dewelken den opneem daarvan jaarlijks hebben gedaan, in ieder district aangeplant en werkelijk in weezen moesten zijn, en na hetgeen voorkomt in de memorie van wijlen Zijn Excellentie van Overstraten, waarbij nopens de Coffij gezegd word, „dat de aangeplante quantiteit coffijboomen reeds de bepaaling van 4,800,000 ps. surpasseerden „en dat daarvan weldra de bepaalde quantiteit van 40000 picols off „5000000 R , ieder boom gerekend op $1 \frac{1}{2}$ R , aan de Comp. zoude „worden bezorgd”. En nopens de peeper „dat onder ult' December

„1795 het getal dier ranken reeds was geweest 643,780 ps.; dit „getal, volgens het opgegevene door mijn predecesseur bij desselvs „memorie. Seedert dien tijd niet vermindert zijnde, vermits volgens „deeze opgaave onder ult. December 1800 3231.013 ps. coffijboomen „aangeplant waren, en aan peeperrankjes op de respectieve strand- „comptoiren (die der bovenlanden niet daaronder gerekend) 1311.421 „ps, moest mij derhalven de geringe leeverantie daarvan aan de Comp. in de vijf laatste jaaren, of van 1797 tot 1801, als niet meer bedraagende dan 1441845½ r coffij en 883 picols peeper, Souracarta en Djococarta daaronder niet begreepen, niet weinig bevreemden; en zulks te meer daar deeze boomen en het grootste gedeelte der ranken als volwassen en volkoomen vruchtdraagende moesten worden aangemerkt, en dus ook daarvan zoude hebben moeten worden ingeogst de hoeveelheid vruchten die een volwassen coffijboom en peeperheester jaarlijks opleevert, hetwelk maar eenlijk de coffij willende bereekenen, een hoeveelheid zoude hebben uitgemaakt van wel boven de 18 à 20 millioenen ponden.

Hieruit en meer andere omstandigheeden, te breedvoerig om alhier te detailleeren, bleek het dus hoe weinig staat op alle de zedert den aanplant dier recoltes, tot op deese tijd, ingekoomene rapporten konde worden gemaakt, en dat het daarbij voorkoomende getal boomen en heesters in verre na niet aanhanden is, of dat de zo geringe leeverantie van dat product aan andere noch onbekende oorzaken moest worden toegeschreeven. Ik vond mij dierhalven verplicht dienaangaande een nauwkeurig onderzoek te doen, ten einde niet langer onkundig te blijven in een zaak van zooveel aanbelang, en zich door verkeerde rapporten niet verder te laten misleiden, waaromme ik van den Gezachhebber in den Oosthoek, zoowel als van de Residenten der overige strandcomptoiren bij circulaire schrijven satisfactoire verantwoording heb gevorderd, waar deeze zoo aanzienlijke hoeveelheid van coffijboonen en peeper was gebleeven, die de nu reeds zoveel jaaren in hun districten aanwezig zijnde coffijboomen en peeperranken hadden moeten opleeveren en daarvan was ingeogst geworden, met last teevens optegeven hoedaanig het met die plantagien geleegeen was, en welke verwachting de Comp. in den vervolge daarvan konde hebben.

Ik zal niet treden in een verhaal van al hetgeen de gemelde

bediendens hierop hebben ingebracht, en de oorzaaken aanhaalen die zij hebben opgegeeven dat als zooveele obstaculen moesten worden aangemerkt, die de reussite van deese beide cultuures tot heeden toe hadden verhindert of finaal kwaamen teegen werken, en de betuiging noch niet meerder in hunne districten ingeooft te zijn geworden dan hetgeene aan de Comp. geleverd was, invoegen UHoogEdelh. reeds ter kennis is gebragt bij Comp. gemeene missive van ult. December jl., en waaraan ik verzoek mij te moogen refereren, en waarbij het Hoogst Dezelve teevens zal koomen te consteeren dat ik, ten einde ten vollen bewustheid te erlangen in welke situatie zich die recoltas werkelijk bevonden, en of hetgeen door de respective Residenten was opgegeeven met de waarheid overeenkwam, in ieder district twee knappe Europeezen van hier in commissie heb gezonden, om ten aller exactste van de coffij- en peeperplantagies in alle Regentschappen opneem te doen, met de strictste ordre zich niet, zoals bij meest alle commissies het geval is, te vreedde te houden dat hun in ieder hoofddessa door de verscheide mantries en loeras van mindere Dessas werd opgegeeven het getal boomen en ranken dat bij hun aanhanden is, maar dat zij op ieder plaats, hoe klein die ook weezen mogt, zelfs in perzoon den opneem moesten doen, en zich niet door opgaaven van anderen laten misleiden, zoals van agteren ingezien plaats gevonden heeft, en hetwelk dan ook als de waare oorzaak moet worden beschouwd dat op die opneemen niet de minste staat te maaken is geweest, en het met den staat van die cultuures thans zo miserabel slegt en geheel teegens de verwagting die men daarvan gehad heeft gesteld is. En ten einde overtuigd te zijn, dat deese mijne ordre ook zonder de minste afwijking wierd nagekoomen, heb ik de gangen dier gecommiteerdens, in ieder district, door vertrouwde lieden laten nagaan, om daardoor te ontdecken of dezelve mij niet kwaamen te misleiden, en de rapporten die daarvan ingekoomen zijn zijn zodaanig geweest, dat ik geen reeden heb gehad over hun onvoldaan te zijn, naardien zij zich gedurende hun commissie volkomen aan den inhoud van hun instructie hebben gehouden, zodat dus deese opneem kan worden gezegd eerst accuraat en met alle naauwkeurigheid gedaan te zijn, en dat de daarvan ingekoomene rapporten alle geloof meriteeren, en de opgaaven met den weezentlijken staat elkanderen niet koomen teegen te spreken.

Uit deeze rapporten, en waarvan de daaruit geformeerde te zamen-trekkingen Uw HoogEdel. almeede bij voors. gemeene missive zijn aangeboden, en uit hetgeen de gem. bediendens hebben opgegeeven, consteerde intusschen ten vollen, dat deeze cultuures in lange na die aanschouw niet hadden als men, na hetgeen daarvan bij de voorschr. memorien van wijlen Zijn Excellentie van Overstaaten en mijn predecesseur voorkomt, reeden had te veronderstellen.

De eerste en wel de voornaamste oorzaak die de goede reussite van de coffij en peeper tot heden heeft teengengewerkt, is wel voornamentlijk de teegenzin die de Inlander in het generaal heeft teegens het planten van een product, waarvan hij niet direct de vruchten kan plukken; en welke middelen, welke bewijzen men immer bijbrengt om hem het verkeerde van dit zijn begrip te doen inzien, zal deeze teegenzin niet te boven gekoomen worden, en de Javaanen nimmer zonder continueele aanspooring zoverre te brengen zijn om behoorlijke attentie op die cultuure te vestigen; terwijl als een meedewerkende oorzaak kan worden aangemerkt, dat bij den aanplant van coffij-boomen geene reguliere thuijnen of plantagies op daartoe geschikte plaatzen aangelegd zijn, en ieder Javaan zekere hoeveelheid boomen in de nabijheid van zijn huis op eene onverschillige en irreguliere wijze geplant heeft, en dat waar noch al plantagien gevonden worden, de coffij en peeper onder elkanderen en zoo dicht den een naast den anderen zijn geplant, dat die plantagien eer na wildernissen dan koffie- en peeperthuijnen moeten vergeleeken worden, waarvan geen de minste verwachting is, alzo de groei der boomen hierdoor belet en de geleegendheid benoomen wordt er de vrucht te schieten, dat voorts ook op veele plaatzen coffij en peeper is geplant waartoe de grond niet geschikt is, nadien de coffij- en peeperplant een losse aarde vereischt die bij het minste uitschieten van de onkruid daarvan gezuiverd moet worden; ook slaat de Inlander bij het inzamelen der vrugten te weinig agt dat dezelve rijp genoeg zijn om te kunnen worden geplukt, en is overigens in de behandeling der vrugten, met dezelve te drooogen, te ontbolsteren en van de kwaade en onreine boonen te zuijveren, zeer onverschillig.

Op mijne reijse geleegenhoid gehad hebbende alles met nauwkeurigheid op de plaats zelve te onderzoeken, heb ik tot mijn leed-

weezen bevonden dat alle deze opgegevene oorzaaken, buiten noch verscheide andere, maar al te zeer gegrond waaren, en dat de Comp., wanneer op dien voet daarmede werd gecontinueert, weinig voordeel van deze anders zo importante articulen, bijzonder van de coffij, als van dewelke bij een beeter toezigt nog immer meer te hoopen is dan van de peeper, te verwagten zoude hebben. Ik heb het daarom dan ook als ten hoogste noodzaakelijk beschouwd, een verandering in de behandeling dier recoltes ten eersten te moeten bewerkstelligen, en ingevolge de g'eerde qualificatie Uwer HoogEdelh. bij aparte missive van den 24. September jl. de bediendens der onderhoorige comptoiren (na hun alvorens mijne verwondering te hebben te kennen gegeven, dat zij tot heeden toe hadden kunnen goedvinden verborgen te doen houden niet alleen den waren staat der producten, maar ook dat van dezelve op die voet als daarmede gehandelt word nimmer veel goeds van te verwagten zoude zijn, en daarvan eerst opening gedaan toen zulks van hun gerequireerd werd, onder voorhouding dat een dusdanig stilzwijgen in zaaken van dien aart, in welker reussite de Maatschappij het grootste belang stelde, weinig attentie denoteerde, en ten bewijse strekte het belang der Comp. maar zeer weinig te behartigen) aangeschreeven en gelast, dat zij het gebrekkige dat in dien eersten aanplant van de coffij had plaats gehad, zoveel als mogelijk moesten zoeken te verhelpen, en zonder reguard te slaan op de hier en daar verspreide boomen, zoveel boomen op de daartoe meest geschikte plaatzen in reguliere thuijnen en op een behoorlijke distantie aan te planten, als doenlijk zoude zijn, en daarvan na verloop van drie à vier jaaren aan de Comp. kan worden geleverd :

Uit den Oosthoek	18000—	à	20000
Rembang	1000—	"	1200
Ioana	4500—	"	5000
Japara	2000—	"	2500
Samarang	4500—	"	5000
• Salatiga	4500—	"	5000
Boejolalie	1500—	"	2000
Oenarang	500—	"	800
Paccalongang	2000—	"	2500
Tagal	1200—	"	1500

en dat met deeze aanplanting noch in den reegentijd een begin moest worden gemaakt, alzo het beweezen is dat de maanden Januarij, Februarij en Maart daartoe het geschiktste zijn; en daar de onder- vinding maar te veel doet zien, dat zonder een nauwkeurig en zelfs dagelijksch toezicht alle ordres, hoe heilzaam die ook immer zijn, maar ten halven of wel in het geheel niet worden uitgevoerd, en ten einde voortekoomen dat met den aanleg van nieuwe plantagien niet wederom verkeerdelijk word te werk gegaan, zo heb ik om hierinne te voorzien, voor nodig g'oordeeld op iedere Residentie een knap Europees sergeant of corporaal te leggen, om het opzigt over de cultu- re van de coffij en peeper in het bijzonder, en die van andere producten voor zoveel zulks doenlijk zijn zal, te houden, voorzien van een instructie waarna hij zal hebben te werk te gaan, en wiens voor- naame pligt zal zijn om toe te zien, dat de tuijnen na het voorge- schreevene in die instructie worden aangelegd, en die cultures ver- der zodanig gade geslaan als in de instructie ten duidlijksten is aangewezen; zijnde de Comptoiren Tagal, Paccalongang en Joana ieder reeds met zodanig een perzoon voorzien, en naar de overige Comptoiren staan zij alsnoch te worden verzonden, terwijl daaren- teegen in den Oosthoek het opzigt opgedraagen is aan den opzigter over 'sComp. houtbosschen aldaar C. F. Hornoff, die daartoe ook zeer geschikt is. Dan daar de werkzaamheeden van dien man daardoor niet weinig zijn vermeerderd, en hij tot heeden in het op- en toezigt over de bosschen in den Oosthoek ten vollen genoegen heeft gegeven, zo ben ik zo vrij te verzoeken dat dezelve door Uw HoogEdelh. tot boekhouder mag worden bevordert, zo om 's mans ijver daardoor verder optewekken, als om denzelven ook eenig aanzien bij de regenten te geeven, met dewelke hij wegens de bosschen en nu nader wegens de cultures dagelijks te doen heeft, en deeze al vrij nauw- gezet zijn omtrent het character dat een Europees is bekleedend, en denzelven daarna behandelen en gehoor verleenen.

En schoon ik geene reedenen heb te twijffelen, of de door mij gemaakte verandering nopens den aanplant van de coffij en de peeper zal ook binnen weinige jaaren een groote verandering in de leeverantie van die producten tengevolge hebben, en dezelve voor een aanzienlijk gedeelte bijzonder de coffij vermeerderen, blijf ik echter voor mij zelve de bedugting voeden, dat de recolte van coffij

en peeper nimmer van die aangelegenheid voor de Comp. worden zal, als wijlen Zijn Excellentie van Overstaaten zich heeft voorgesteld. Trouwens de uitkomst heeft zulks reeds bevestigd, want volgens het daarbij aangehaalde, zoude reeds voor jaaren een hoeveelheid van 40000 picols coffij en 30000 picols peeper ter schaaie moeten gebragt zijn. Het is met deeze cultuure alhier ter kuste even zo geleegeen als in de Bataviasche Preanger-landen; de weerzin die de gemeene man in 't generaal teegens dies aanplanting heeft is even zo groot als in die landen, en thans, ongeacht de bij de zoo eeven verm. nadere arrangementen teevens gemaakte schikkingen, dat de planter voor hetgeen hij aan koffij en peeper komt te leveren behoorlijke betaaling erlangd, en hem niets afgeperst en op de een of andere wijze afgenoomen word, durve ik mij geenzints met de hoop vlijen dat in de eerstkomende vijf jaaren, de voor Java bepaalde 40.000 picols coffij en 30.000 picols peeper geleeverd zullen worden.

Ten bewijze, hoe weinig lust en ijver de Javaan heeft in het cultiveeren van andere dan de voorschreeven producten, strekt de nog weinige vordering die de Cappas-teelt en de

Indigo

op Java gemaakt hebben. Want uit de door de respectieve bediendens gesuppediteerde opgaave nopens de cultuure van de coffij en peeper, en de weinige leverantie van die articulen aan de Comp. het gevolg hebbende moeten worden getrokken, dat men ten opzigte der andere recoltes, als indigo en kappas, almeede onzeker was hoedaanig het daarmede gesteld is, naardien men ook hieromtrent eeven zoo min staat konde maaken op de berigten die daarvan successive gedaan zijn, als is koomen te blijken wat staat is kunnen worden gemaakt op de ingekoomene rapporten van de coffij- en peeper-cultuures, zoo zijn de bediendens door mij gelast geweest, ook omtrent deeze producten te suppediteeren den waren staat derzelve in hunne respectieve districten, en dies gesteldheid word almeede distinct beschreeven bij voorschr. 's Comps. geueene missive van den 31. December jl., waaromme ik alhier daarvan geen mentie zal maaken, maar mij daaraan refererende eenlijk aanhaalen, dat daaruit genoegzaam consteert, dat men omtrent de indigo nog immer de grootste swaargheid ontmoet, om dezelve tot die volmaaktheid en uitgebreidheid te

brengen als men zich weleer daarvan voorspeld heeft, en dat, schoon de cappusteelt minder obstaculen ontmoet en het daarmede nog tamelijk wel gesteld is, de aanplant daarvan echter nog niet tot zoverre is kunnen worden g'extendeert, dat de regenten en pagters de hun opgelegde leeverantie van cattoene gaarens aan de Comp. compleet kunnen voldoen, en de gaarens op zig zelve zo fijn te spinnen als UwHoogEdelh. verlangen is.

De gezamentlijke regenten in den Oosthoek leeveren

Goemoetie en Kaijerdraaden

aan de Comp. een hoeveelheid van 754 picols, waaraan participeeren	
de regenten van Grissee	picols 75
" " " Sidajoe en Lamongang	" 75
" panumbahan te Madura	" 252
" regent van Pamacassang	" 100
" " " Sumanap.	" 252

doch met welker leeverantie het zeer schoorvoetende toegaat, als zijnde de Panumbahan noch 370, de Pangerang te Sumanap 159 en de regent de Pamacassang noch 145 picols op hunne verpligte leeverantie ten achteren.

Het is niet te ontkennen dat het spinnen deezer draaden, uit hoofde derzelve verregaande fijnheid, den gemeenen man ongelooflijk veel moeite en arbeid veroorzaakt, hebbende mij de gezachhebber Rothenbuhler betuigd, dat van alle de plaatsen die aan deeze leeverantie onderworpen waaren hierover klagten inkwaamen, met de bijvoeging dat de deskundigen algemeen van gevoelen waaren, dat de overdrevene fijnheid der enkele gaarens in stee van de daarvan geslaagen wordende touwen sterker, dezelve inteegeendeel veel swakker maakten, als wanneer men groover draaden daartoe employeerde. Dan, vermits de ordre legt om bij het aanmaaken van touwen geen andere dan fijne draaden te employeeren, en hieruit dus zolang namentlijk deeze ordre stand grijpt geen verandering te maaken is, ten ware UwHoogEdelh. konden goedvinden te laten onderzoeken of werkelijk een meerdere fijnheid van gaaren sterker touwen leevert, en bij leevering van het contrarie, qualificatie verleenden dit gespin minder fijn te kunnen accepteren, zo heb ik den gem. gezaghebber te kennen gegeven, dat met de leeverantie op den

oude voet moest worden gecontinueerd, met last teevens den Panumbahan zowel als de verdere leeveranciers ten sterksten te recommandeeren, dat zij moesten zorgen dat hunne achterstallen in dit articulen eersten voldaan worden, en zij zich omtrent de beveelen van de Comp. niet langer onverschillig koomen te gedraagen; hebbende mij de gem. Rothenbuhler opzigtelijk de leeverantie door de Regenten van Grissee, Sidajoe en Lamongang ter quantiteit van 150 picols aan kajjerdraaden te saamen opgeeven, dat deze leeverantie hun, doordien in hun districten niet zoveel clappusboomen gevonden worden als elders, ten uitersten beswaarlijk viel, en zij regenten verplicht waaren de benoodigde draaden meest van elders teegen de duurste prijzen in te koopen, en dat daar de arengboom, waarvan de goemoeti komt, nog veel dunner in hunne districten gezaait was dan de clappusboomen, het volstrekt onmogelijk was den gem. Regenten te verplichten, deese hunne leeverantie in de laatstgem. sorteering te voldoen.

De Cardamom-

cultuure, die men verwacht had in het regentschap Bangil met voordeel te kunnen aankweeken, wil nogthans in dat district niet reussereen; verscheide proefneemingen door den Regent gedaan zijn vergeefsch geweest, als koomende dezelve zeer moeilijk op en verdroogt na eenigen tijd, zonder vruchten te hebben gedraagen, en waardoor het dan ook komt dat tot noch toe niets daarvan heeft kunnen worden ingezameld, en er ook geen apparentie is dat zulks in den aanstaande zal geschieden. Daarentegen scheint het Banjoewangische bij uitzondering voor die recoltes vatbaar te zijn; door den commandant zijn ook reeds verscheide plantagien daarvan aangelegd, die indertijd veel nut belooven.

Den aanplant van het

Sandel- en Sappanhout

in den Oosthoek scheint weinig voordeel te belooven, wordende in den geheelen Oosthoek zoverre ik heb kunnen nagaan daarvan nergens iets gevonden, dan hier en daar in het Banjoewangische en ook somtijds wat op de onder Sumanap behoorende eilanden, doch beide van zulk een slecht soort, dat de van het eerstgem. in A°. 1790 naar Batavia gezonden monsters aldaar zijn afgekeurd, en de leeverantie van het laatste in 1792 meede als onvoldoende is g'excuseert ge-

worden, wanneer nog 32500 r daarvan naar Batavia waren gezonden, te weeten 27825 r van Banjoewangie, schoon niet uit dat district zelve maar van Balij, alwaar de overleedene commandant Harrits hetzelfde gewoonelijk pleegde te laten inkoopen, als daarvan eisch wierd gedaan, omdat gelijk gezegd in het Banjoewangische zelve slegts hier en daar een enkel klein boomtje word gevonden, en de overige 4625 r van Sourabaja, zijnde successive ingekogt van Chineesen, die daarmede uit de Vorstenlanden waaren aangekomen, alwaar het meede valt. Dan, dit jaar van het laatstgem. namentlijk het sappanhout weederom eisch gedaan zijde, zo is direct order gesteld tot de leeverantie, doch tot noch toe is nog geen enkel stukje kunnen worden bekoomen, zomin van Banjoewangie als Sourabaja, dewijl de commandant van het eerstgem. comptoir mij betuigd heeft hetzelfde van Balij te moeten laten aankappen, en dit jaar ook geen aanbreng te Sourabaja uit de Bovenlanden heeft plaats gehad.

Ik heb mij bij de beschrijving van den staat der voorschr. producten niet te lang willen ophouden, eensdeels, omdat voor zooverre die betreft dewelke men kan reekenen van aanbelang te zijn, een breedvoerig verslag word gedaan bij de opgen. gemeene missive aan Uw HoogEdelh. van den 31 December jl., hoedaanig dezelve navolgens de daarvan ingekoomene rapporten der bediendens van de respective onderhoorige comptoiren en nog meer bij de daarvan bewerkstelligde opneemen door gecommiteerdens bevonden zijn, en ten anderen, omdat ik mij gedrongen zie dit mijn needrig verslag verder te moeten extendeeren als ik wel gaarne had gewenscht, door de verplichting waarin ik mij bevinde van een beschrijving te moeten maaken van een point dat voor een der aangeleegendste mag worden gehouden, en waarin de Maatschappij het grootste belang stelt, zijnde de gesteldheid der

Jutti-houtbosschen

op Java in het generaal, en omtrend welker situatie ik gaarne wenschte een voordeeliger berigt te kunnen suppediteeren, alzo de staat derzelve met recht mag gezegd worden in het algemeen beklaglijk te zijn. Want wanneer men in overweeging neemt, dat wijlen de gewezen gouverneur Harting in desselvs nagelaatene memorie reeds heeft te kennen gegeven, dat de bosschen zijnde in het jaar 1762 van swaar hout ontbloot en in zoverre uitgekapt waren, dat

niets als jonge boomen en hier en daar noch eenige van 20 tot 25 en maar weinige van 30 voeten lang daarin te vinden waaren, en dat de seedert dien tijd successive gestelde heilzaame ordres tot conservatie der houtbosschen en teengang van het misbruik dat daarin door particulieren gemaakt word, zeer slegt ter executie zijn gebragt door de zoodanigen die het toezicht daarover aanbevoelen was, waardoor die bosschen van jaar tot jaar noch meer hebben moeten koomen te vervallen, en eindelijk tot die beklagelijke staat geraakt zijn waarin zich dezelve thans bevinden, derhalven eene dadelijke efficacieuse voorziening vereischen, zo ter voorkoming dat dezelve niet in een vrij ergeren graat van verval koomen te geraaken, als om de Comp. des mogelijk een altoos duurend genot van de houtbosschen te bezorgen, en aan particulieren teevens de geleegendheid te verschaffen, sonder ruine van de houtbosschen, zich van het benoodigde hout te kunnen voorzien.

Om UwHoogEdelh. nu van de weezentlijke gesteldheid dier bosschen en de gevolgen die bij een voortduuring van de tot heeden toe plaats gehad hebbende wijze ten nadeele van de Maatschappij daaruit sullen ontstaan, een schets te geeven, en om Hoogstdezelve teevens in staat te stellen met grond over de middelen die ik de eer zal hebben in voorstel te brengen te oordeelen, ten einde voor den vervolge op eene meer efficacieuse wijze omtrent alles wat tot conservatie van dezelve dienen kan te voorzien, zal het nodig zijn dit aangeleegen point van zijn origine en in alle mogelijke details te verhandelen, en om zulks naar behooren ten uitvoer te brengen wordt vereischt:

dat in de eerste plaats aanwijzing worde gedaan van de houtbosschen selve en de wijze waarop daarin gekapt word; ten tweede van welke comptoiren het hout word geleevert, en welke inrigtingen daaromtrent plaats hebben; ten derden, aantetoonen de presente gesteldheid der bosschen; ten vierden, aan wat oorzaaken het verval en ruine der bosschen moet worden toegeschreeven, en de gevolgen die bij eene voortduuring daaruit voor den aanstaanden ten nadeele van de Maatschappij resulteeren sullen, en laatstelijke welke de middelen zijn die souden kunnen dienen om die nadeelen en onheilen voortekoomen, de houtbosschen voor den aanstaande te conserveeren en der Comp. van een steeds duurend genot te doen zijn, en dat particulieren geen gebrek aan hout hebben.

Het eerste point betreffende, dient te worden in het oog gehouden, dat de houtbosschen op Java moeten worden onderscheiden in de bosschen geleege in de Vorstenlanden, over gansch Java verspreid, dog waarvan het Blorasche en Djiepangsche, onder de rijken van Souracarta en Djocjocarta behoorende, als de voornaamste zijn aan te merken, en in die dewelke langs het noorderstrand zijn geleege en der Comp. in eigendom behooren, dewelke echter weeder zijn verdeelt in dezulke waarin de Comp. alleen kapt, en andere die aan particulieren tot den aankap vergunt zijn geworden, en alle distinct bij naam bekend zijn.

Hierboven heb ik gezegd, dat reeds in den jaare 1762 geen swaar hout meer in de bosschen van de Comp. gevonden wierd, en de meeste derzelven dierhalven hebbende moeten blijven stil leggen, om het jong hout tijd te geeven om opteschieten en een genoegsaame hoogte en dikte te bereiken, zijn de regenten van de houtgeevende comptoiren verpligt geworden met hun eigen volk uit de Blorase bosschen het hout, dat zij in voldoening van hunne contingenten aan de Comp. moeten leveren, aantekappen, en daar het met de bosschen die ten dienste van particulieren afgezondert zijn, niet veel beeter is gesteld, en dezelve voor het meeste gedeelte zijn uitgekapt, zo hebben ook deese tot de bosschen van de Vorsten hun toevlugt moeten neemen, en ik vermeene niet te missen, wanneer ik stelle dat het hout dat naar de hoofdplaats en elders verzonden, item op Java tot den scheepsbouw als elders verwerkt word, op circa $\frac{3}{4}$ gedeelte gekapt wordt uit de bosschen van Blora en Djiepang.

De aankap door de regenten geschiedt bij vergunning, als een voorrecht door de vorsten aan de Comp. afgestaan, blijkens de daarvan gepasseerde acte op den 20 Junij 1776, terwijl de particuliere negorijen in die bosschen huuren van de hoofden die de landen der Vorsten bestuuren, en waarvan de volkeren onder de verpligting leggen een zekere hoeveelheid hout maandelijks te moeten leveren, hetwelk de huurders vervolgens laten aansleepen door ander volk uit de negorijen die zij in huur hebben van Comp. regenten, uit de regentschappen Lassun en Toeban; want op andere plaatzen is het verhuren van negorijen g'interdicced bij de in 1778 gemaakte bepaaing en reglementen, de houtbosschen betreffende, waarvan hierna zal worden gesproken, en dewelke verpligt zijn wekelijks een zekere

hoeveelheid buffels daartoe te moeten leveren. Ook koopen anderen, die geene der eerstgem. negorijen huuren, het hout van de boschhoofden en boschvolkeren, dat zij in meenigte kunnen bekoomen.

Hoe uitgestrekt de Blorasche bosschen nu ook mogen zijn, als strekkende zich van Ioana of bezuiden Rembang, Lassum en Touban tot diep landwaards in, zijn dezelve echter aan de Noordkant, of langs Comp. territoire, van zoveel swaare balken niet voorzien als dieper in, en aan de zuidzijde. Dit, genoomen bij de gestaadige aanpak waarmede al zeedert de vroegste jaaren een begin is gemaakt en zonder tusschenpoosing gecontinueerd, en waarover nimmer eenige de minste toezicht noch ordre heeft plaats gehad, en dat de meenigte van swaare balken die gesteld wierden veel hout hebben moeten vernielen, is het licht nategaan dat het met die bosschen, aan de kant grensende aan de landen van de Comp., almeede niet voordeelig kan gesteld zijn, en dat na maate er in gekapt is, men verplicht is geworden immer dieper intedringen, en dat reeds op so een verre distantie dat tot het afbrengen van een balk van 50 à 60 voet, die in vroegere jaaren in 10 à 12 dagen aan het strant konde worden gesleept, thans wel drie weeken benodigt zijn, en dat het getal der spannen buffels om de houtwerken naar het strand te sleepen wel op $\frac{2}{3}$ moet worden vermeerderd, niet alleen uithoofde van de verdere afgeleegendheid, maar wel voornamentlijk door de moeilijke weegen, als gaande over bergen en dalen die alsnu moeten worden gepasseerd, waardoor dikwils een balk komt te bersten en menschen en vee verongelukken; want schrikkelijk is het, een zoodanig zwaar stuk hout de hoogtens te zien afbrengen, en dan weederom met een ongeloovelijke moeite een hoogte of stijlte boven te werken, welk een en ander niet weinig drukkende voor de gemeene man is. Dan, dit de plaats niet zijnde daarvan te spreken, zal ik overgaan tot het tweede point, namentlijk van welke comptoiren het hout geleevert word, en de inrigting die daaromtrent plaats heeft.

De steeds meer en meer toeneemende schaarsheid der houtwerken, en de moeilijkheid om de eischen van swaar hout te voldoen, naardien hetzelfde van jaar tot jaar verder in de bosschen van Blora en Djipang moest worden gehaald, deed Uw HoogEdelh. besluiten den toemaligen Gouverneur Van der Burgh en Politieken Raad dezer

kuste bij missive van den 31 Meij 1776 aan te schrijven, een gene-
raale opneem te laten doen van alle Jatty houtbosschen, hoegenaamd
of waar geleegeen op Comp. teritour, langs deeze kuste van het regent-
schap Brebes tot dat van Touban inclusive, ten einde daardoor
eens te ontwaaren in welke gesteldheid zich deeze bosschen bevon-
den, en daarna zodanige bepalingen en orders te stellen als de con-
servatie dier bosschen en teegang van alle ongelimiteerde aankap
kwam te vereischen.

Deese opneem heeft ook werkelijk plaats gehad, en te wenschen
was het dat de zo heilzaame ordres en reglementen, die daarop in
1778 gemaakt zijn, nagekoomen en ter executie gebragt waaren.
Zeeker zoude daardoor een verdere ruine der bosschen voorgekoomen,
en de Maatschappij de hoop niet benoemen zijn, zo niet dezelve
hoeveelheid hout daaruit te trekken als in vroegere dagen, doch ten
minsten thans minder belemmert te weezen de noodige houtischen
voldaan te krijgen.

Bij deeze geleegendheid is ook eerst een waare bepaling gemaakt
geworden van de houtwerken, die de regenten der houtgeevende
comptouren voortaan verplicht zouden zijn aan de Comp. te moeten
leeveren, en het getal kappers, drijvers en buffels vastgesteld, om de
houtwerken te kappen, te sleepen en de bosschen schoon te houden.
Volgens deeze bepaling moest:

het regentschap Brebes jaarlijks leeveren . . .	500 balken
„ „ Paccalongang en Batang . . .	800 „
„ „ Candal, Caliwongo en Samarang . . .	1000 „
„ „ Japara	2000 „
„ „ Coedus	500 „
„ „ Patty	900 „
„ „ Ioana	300 „
De vier Boschhoofden te Rembang	2000 „
Het regentschap Lassum	600 „
„ „ Touban	1000 „

ofte te zamen . . 10600 balken

Geen verandering van aabelang is seedert dien tijd gemaakt als
eenlijk dat de bosschen onder het district van Paccalongang 25

jaaren lang zouden moeten blijven stilstaan, en waarvan de tijd in het jaar 1805 expireert; dog daar de gecommiteerdens dewelke die bosschen in het jaar 1801 hebben opgenoomen, hebben opgegeeven dat dezelve wel nog 20 jaaren tijd dient te worden gelaaten, wilde men een waar genot van dezelve hebben en de boomen tijd geeven om swaare balken te kunnen afwerpen, word daarop ook alsnog de geeerde dispositie Uwer HoogEdelh. te gemoet gezien.

Het bleek intusschen wel vaak, dat alle de voorsch. in 1778 gemaakte arrangementen en gegeevene ordres niet aan de verwagting beantwoordden, dat het gebrek aan hout, bijzonders swaare balken, van dach tot dach accessseerde, dat het hout immer dieper landwaards moest worden gekapt, de gesteldheid der bosschen van de Comp. in steede te verbeeteren verergerde, en de bosch-volkeren onder de toeneemende last, schoon de prijzen der houtwerken in A° 1778 verhoogd zijn geworden, moesten bewijken, daar ze door de verre afgelegendheid in lange niet de hoeveelheid hout met hetzelfde getal manschappen en buffels konden aansleepen, als geschiedde toen het hout in de nabijheid te vinden, en het sleepen geen zo een langen tijd en zo een groot getal buffels vereischte; als kunnende bij voorbeeld het voor de Rembangsche Blandongs bepaald getal van 412 spannen buffels thans op verre na de eischen voor de Comp. niet afbrengen, waardoor de hoofden der Blandongs dan ook verplicht zijn, willen zij de eischen voldoen, en ook iets ten hun behoefte aan het strand sleepen, het getal buffels aansienlijk te vermeerderen, zodat men wel kan stellen in steede van 14 à 15.000 stuks, die zij wel eens jaarlijks hadden, thans wel bij de 27 à 28.000 benoodigd te zijn, en zij buitendien ook immer ignorant gelaaten werden of het contingent voldaan was, dan niet, en het geheele jaar door moesten aankappen en aansleepen, sonder te profiteeren van het in 1778 genoomen besluit, dat zij van hetgeen zij boven hun contingent zouden leveren 50 pCt. boven de bepaalde prijs zouden genieten, en sonder hun tijd te gunnen nog om de bosschen te kunnen schoon maaken, nog voor zig door den verkoop van de hun toegestaane kleine sorteering houtwerken iets bijeen te brengen, om daaruit, zoals de intentie is, een bestaan te vinden, uog de weinige plaatzen die zij in de bosschen hebben, met aardvrugten en andere levensmiddelen te planten. Swaar was also

de last en drukking der bosch-volken; veele bezweeken er onder, of zогten op een andere wijze een bestaan te vinden. Ten Comptoire Rembang en onderhoorige districten (hetwelk eigentlijk als het regte hout-Comptoir word beschouwd, weegens dies situatie en de zig aldaar bevindende werven, zo van de Comp. als particuliere) wierd dit het meest bespeurd, want hier hebben de arme bosch-volkeren geene rijst-velden, gelijk op andere comptoiren, en eenlijk hun bestaan van de houtwerken die hun vergund zijn te moogen verkoopen. Zijn in hoofde deezer genoemde HoogEdelheid Siberg vond zig in hoogstdeselvs hoedanigheid van Gouverneur op deese kust verplicht Uw HoogEdelh. eenige nuttige middelen voortestellen, geschikt een verder verval der Rembangsche bosschen voor te koomen, en die bij gemeene missive van den 6de November 1787 goedgekeurd zijn, en waaruit ook vervolgens de noodige instructie geformeerd is geworden voor den Resident van Rembang, die in A° 1788 ter executie is gesteld.

Bij die instructie is onder anderen bepaald en vastgesteld, om de Rembangsche blandongs, gehoorende onder de vier boschhoofden, voor 25 à 30 jaaren in het geheel te doen stilstaan, zoals in het Lassumsche en Toubansche ook een gedeelte der bosschen afgezonderd zijn geworden, waarin in 20 à 25 jaaren niet mogt worden gekapt; terwijl aan de Regenten is gepermitteerd geworden een gedeelte der in hun district zijnde bosschen te moogen verhuuren, doch daarenteegen nog 25 dessas te moeten voegen bij de Negorijen gehoorende tot de Comp. bosschen, ter gemoedkoming der boschvolkeren, wijders de bosch-volkeren g'excuseert van een meerdere leeverantie van hout dan hun contingenten bedraagen, en wanneer de Comp. meerder hout benoodigd had sulks van hen moest worden ingekogt voor de daarvoor bepaalde prijs, en aan particuliere vergund met 19 vaartuigen alle soorten van hout naar Batavia te moogen vervoeren, doch niet meer als eens in het jaar, en den Resident gepermitteerd zijne vaartuigen meede met hout naar Batavia te mogen senden twee keer in het jaar, ook eenige Negorijen in huur te moogen neemen. Ook is bepaald het getal en chartre van vaartuigen, dat door particulieren jaarlijks mogt worden aangebouwd, zoals aan den Resident meede toegestaan is geworden om 's jaars een à twee vaartuigen particulier aan te bouwen, mits zulks niet op de timmerwerf te

Rembang geschiede, en dat er Comp.-weegen weinig of niets zoude worden getimmerd. Deese waaren de punten die men nodig oordeelde te moeten bepaalen; in hoeverre daaraan voldaan is geworden, kan worden afgeleid uit de gesteldheid der bosschen, zoals die thans is, en bij het derde punt zal komen te blijken; ook omtrent de bosschen van Japara, waaruit jaarlijks 2000 pees balken voor de zaagmoolen en 500 voor den afscheep worden gekapt, moest uijt hoofde der slegte gesteldheid dier bosschen in A° 1794 een reductie der leverantie worden gemaakt, en de gem. 2000 ps balken op 500 worden verminderd.

Deeze tot dusverre aangehaalde inrichtingen, die opzigtelijk de bosschen successive gemaakt wierden, hebben tot heeden nog plaats, excepto dat in A° 1797 weederom door een daartoe benoemde expresse commissie de Japarasche bosschen zowel als alle die onder het district van Rembang sorteeren op het nieuw opgenoomen zijn geworden, en dat op het daartoe ingekoomen en Uw HoogEdelh. aangeboden rapport, Hoogst Dczelve bij brief van den 28. Augustus 1798 hebben beslooten, de reductie der Japarasche leeverantie van 2000 op 1500 pees balken nog voor 5 jaaren te laten stand grijpen, voorts de tijd dat de Rembangsche blandongs stil moeten leggen nog met 10 à 15 jaaren geprolongeert, en bij brief van den 25 October het contingent der Rembangsche blandongs ter tegemoedkoming der boschvolkeren vermindert van 2000 tot 1500 balken, en uithoofde der zozeer vervallen staat der bosschen in het Toubansche, den Regent aldaar geexcuseert van de verdere leeverantie van zijn contingent, in 1000 ps balken bestaande, die hij verplicht was naar de Negorij Rajadan aan de Souracartasche rivier gelegen te leeveren, en in dies steede door denzelven 70 Coijs voor betaaling jaarlijks te laten brengen.

Voordat ik overga tot het derde punt, te weeten het doen van een aantooning in welke staat de bosschen zich thans bevinden, zal ik hier nog bijvoegen, dat in den Oosthoek almeede jattijghout valt; zelfs is er een seer aansienlijk bosch in het district van Banjoewangie, bij de Goenong Jkan; dan hetzelfde is zo verre afgeleegen en zo moeijelijk om daar bij te kunnen koomen, dat men beswaarlijk gelooven kan dat de Compagnie immer hout daaruit zal kunnen bekoomen, ten minsten niet zo Banjowangie in de presente

staat van bevolking blijft. Ik heb desniettemin een commissie gedeerneert dit bosch opteneemen en een en ander nauwkeurig te onderzoeken, waarvan ik nader de eer sal hebben den uitslag te bedeelen.

Intusschen is het een bekende zaak, dat het hout in den Oosthoek algemeen slecht van natuur is, en in het geheel niet deugt voor scheepstimmerhout, en ik heb op mijne reis ontdekt dat het geleezendste voor het transport reeds weggekapt is, als hebbende daarvan niets anders gevonden dan treurige overblijfselen, inzonderheid van Passourouang af tot Panaroekan toe, daar de stammen van de omgekapte trotsche boomen in gecultiveerde velden alleen noch aanwijzen de plaatsen, waar weleer bosschen gestaan hebben.

Om nu een aantooning te doen van den presenten staat en gesteldheid van 's Comps. houtbosschen, diende van ieder bosch selvs te worden gesproken; dan daar deese mijne letteren daardoor al te verre souden worden uitgebreid, sal ik mij eenlijk bepaalen van dezelve staat in het generaal gewag te maaken, te meer daar het maar al te seer bekend is in welke slegte situatie zig dezelve in het algemeen bevinden, en tot mijn leedweesen moet ik betuigen, dat er niet wel een idé te maaken is hoe het mogelijk is geweest dat die bosschen, in aanmerking neemende de so veele successive gemaakte ordres, reglementen en instructien tot conservatie derzelve, tot dien aller deplorabelsten staat hebben kunnen geraaken, waarin dezelve zig thans bevinden. In het Rembangsche district en daar onder behoorende regentschappen Lassum en Touban zijn dezelve zodanig uitgekapt en geruineert, dat zij thans alle stille leggen, en jaaren sullen vereischt worden totdat de Comp. weederom nut daarvan kan hebben, te weeten bij een goed toezicht en de nieuwe aanplantingen met attentie worden gade geslaagen, mitsgaders van alle oude afgeleefde boomen gesuiverd worden; en schoon Joana en onderhoorige districten nog voor een gedeelte het hout uit zijn eigen bosschen en de rest in het Blorasche kapt, sullen deese dog meede binnen korten moeten stilstaan, wil men ten minsten het zich daarin bevindend jong hout tijd geeven tot aansienelijke boomen te groeijen, want worden die nu in het geheel weggekapt, zo zal er wel een halve eeuw benoodigd zijn van de jonge spruiten voordeel te trekken, daar het bekend is dat

een jattijsspruit in de eerste thien jaaren weelig in de hoogte schiet, doch zodra hij in de dikte begint te groeijen, deszelvs wasdom bijna niet meer bemerkt wordt.

Ten comptoir Japara worden de balken voor de zaagmoolen en voor den afscheep wel nog uit deszelvs eigen bosschen getrokken, doch met geen geringe moeite der boschvolkeren, weegens de onbekwaamheid en ongeschiktheid van het hout dat noch daarin gevonden wordt; van onheugelijke tijden hebben die bosschen het hout voor de zaagmoolen geleevert, en altoos de bekwaamste uitgezaagt zijnde, zijn dezelve successive zodanig vermindert dat de zig nu daarin bevindende boomen in het geheel niet geschikt zijn om planken daaruit te zaagen, waardoor dan ook word veroorzaakt dat zo veele balken bij de leverantie als onbekwaam worden afgekeurd en andere daarvoor in de plaats moeten worden aangekapt en geleevert; zodat jaarlijks in steele der daarvoor bepaalde 1500 wel 3 à 4000 balken en meer aan de moolen worden bezorgd, want ligt is nategaan, dat men zig van dit middel te gelijk bedient om daarmede voordeel te doen, met een ruime parthij aftekeuren, die nog al bekwaam en acceptabel waaren. Het nadeel dat de bosschen daardoor is toegebracht geworden, is niet gering, en niet lange meer zal het aanstaan of die bosschen zullen zodanig uitgekapt zijn, dat daaruit geen naamwaardige leverantie meer zal kunnen geschieden.

De regentschappen Damak, Samarang en om de west van Samarang gelegene comptoiren en regentschappen leveren nog hun hout, excepto die onder het district van Paccalongang sorteeren, als staande dezelve stil, uit hun eige bosschen, dan daar in dezelve, zoals hiervooren reeds gezegd is, geen groote balken gevonden worden, worden daaruit maar middelbaare sorteeringen getrokken, en waarvan de leverantie ook nog sal gaande kunnen worden gehouden, bijzonder als men zorgt dat die in den vervolge beeter worden gaade geslaagen dan tot heeden heeft plaats gehad.

Bij de beantwoording van het vierde articul, aan wat oorzaak het verval en ruine der bosschen moet worden toegeschreeven, en de gevolgen die bij een voortduuring daaruit voor den aanstaande ten nadeele van de Maatschappij resulteeren zullen, zal men zich eenlijk bepalen tot de bosschen van de Comp., waaruit de contingenten worden getrokken, en dezulke die aan particulieren afgestaan zijn.

Wanneer men heeft begonnen met het kappen van hout voor de Comp. uit de langs deese stranden staanden bosschen, wierd ook te gelijk de grondslag gelegd tot derzelver ruine, naardien die aankap willekeurig is geschied, sonder daaromtrent eenige de minste regels, die nogthans tot conservatie derzelve ten hoogsten noodzaakelijk waaren, te observeeren, en waaromtrent voor zoverre ik heb kunnen nagaan ook nimmer eenige bepaaing gemaakt is. De houtwerken die er in voldoening van den eisch nodig, of die tot den scheepsbouw en den particulieren verkoop het meest gewild waaren, wierden uit de bosschen gekapt, zonder eenige andere ordres of regels daaromtrent te observeeren, dan die met het belang van dezulke die daarbij g'interesseert waren meest overeenkwamen. Weinige waaren er zeeker die er om dagten, dat met de bosschen op zodanige wijze te handelen zulks indertijd van de nadeeligste gevolgen moest zijn voor de Maatschappij, ende zodanige die dit ook nog al inzaagen, bekreunden zich weinig daaraan, daar zij de reekening maakten dat het gebrek aan hout zich in hun tijd niet zoude ontdekken, en meer hun eigen belang dan dat der Maatschappij behartigend, bleeven zij op dezelve voet voortvaaren, hout uit de bosschen te trekken als hun voorkwam het gemakkelijkst en meest voordeeligt voor hun te zijn. Het konde dierhalven niet missen, of daar moesten zo door het vellen der boomen zelve als met die uit de bosschen te sleepen, naardien dezelve allerweegen ja zelfs tot in het binnenste der bosschen wierden aangekapt, gevolglijk door het gantsche bosch heen moesten gesleept worden, duizenden van boomen verlooren gaan, hetwelk zoude hebben kunnen zijn voorgekoomen indien er perkswijze in de bosschen was gekapt, en de tot aankap geschikte boomen voor de hand regelmatig waaren geveld geworden, en dat men daarbij zorgvuldig had doen letten en in agt neemen, van bij het vellen van swaare boomen soveel van het bekwaame hout eerst rondom weg te kappen als van eenig gebruik zoude hebben kunnen zijn, en zo weinig van de jonge plantsoen waarvan de bosschen doorgaans doorzaaid zijn had beschaaidigd, als de plaatselijke gesteldheid zoude hebben toegelaaten, waardoor de Maatschappij zich eeuwigduurend genot van hare Jattybosschen had moogen belooven.

Dan dit is niet geobserveerd geworden; zoals men begonnen had ten nadeele en schaade der bosschen te handelen, bleeft men ook op dien voet,

en zonder eenige de minste toezigt over dezelve in het generaal te houden, niet maar alleen continueeren, maar na mate dat de bosschen uitgekapt en van hout ontbloot wierden, nam deeze verkeerde handelwijze meer en meer toe, en ieder zocht daaruit noch zoveele voordeelen te trekken als maar eenigzints konde geschieden, waartoe de zodanigen die het opzigt daarover was aanvertrouwd, zelfs de gelegendheid aan de hand was gegeven, door de aan hun verleende permissie om met hout te moogen negotieeren, vaartuigen voor prive reekening aan te bouwen en negorijen in huur te hebben, en zelfs door het toestaan van eene door de Rembangsche residenten met de Rembangsche Blandongs gemaakte schikking, om de quantiteit houtwerken die door de voor die Blandongs bepaalde 412 spannen buffels meerder konden worden aangeslept dan het contingent van 2000 p^s. balken voor de Comp., ten hun voordeele te moogen gebruiken, onder betaaling aan dezelve van Rd^s. 2333.16 jaarlijks. Want schoon deese vergunning de boschvolkeren een meerder bestaan bezorgde, vermeenden de residenten daardoor het recht verkreegen te hebben zoveel houtwerken uit de bosschen te kunnen laten aansleepen, als van die lieden en met dit getal buffels maar eenigzints konde worden geveerd: voordeliger zoude het voor de Comp. geweest zijn, deeze vergunning nimmer toegestaan was geworden, en de boschvolkeren een ruimer bestaan Comp. weegen was gegeven.

De willekeurige kapping in de bosschen bracht nog een ander kwaad voort, dat meede niet weinig tot derzelder ruïne heeft gecontribueert, ik meen het niet zuiveren der bosschen van het afvalsels der omgeveldde boomen, hetwelk, daar overal en aan alle kanten sonder paal en perk gekapt wierd, zich overal in de bosschen verspreidt; men liet de boschvolkeren de tijd niet om aan het schoonmaaken der bosschen, hoe strikt de ordres daaromtrent ook waaren, te denken. Wel is waar, dat eens in het jaar in ieder bosch hier en daar de opgeschootene alang-alang en glaga wierd in brand gestookt, hetwelk dan de naam droeg van de bosschen te hebben schoon gemaakt, dog hiermeede wierd geenzints aan het oogmerk voldaan, ja zelfs willen de oudste boschgangers, dat dit expedient meer nadeelig als voordelig voor de bosschen was aan te merken, daar de jonge spruiten door het vuur verschroeid wordende, in derzelder wasdom niet weinig nadeel word toegebracht, en wat nog het slimste was dat die

jonge boomen bij het branden krom trekken, en ook zodanig opgroeiden, en een onbekwamen stam doen te voorschein brengen, invoe-gen de ondervinding zulks ten klaarsten heeft bewezen en aange-toond, daar, wanneer met meerder regulariteit was gekapt geworden, het afgevallen met lichte moeite als zo niet verspreid zijnde in hoopen had kunnen worden bijeengebragt, op plaatzen waar weinig of geene spruiten staan, en dan in brand gestookten worden, om tot asch te doen verbranden, waardoor men de bosschen van hetzelfde zouden hebben gesuiverd zonder het jong hout daardoor schaade toe te voegen, en nog het voordeel daarvan gehad hebben, met de asch regts en links te doen verspreiden, de aarde vet te maaken, en het voor de jonge boomen zo schadelijke ongedierte daardoor doen uitroeijen en vergaan; terwijl een en andere verkeerde handelwijze niet minder nadeel toebragt, bestaande om alle boomen zo lang doenlijk te kappen, en de stam of wortel met aarde te doen dekken ten einde nieuwe spruiten voorttebrengen, sonder te overweegen dat spruiten uit een dusdanig stam voortgebragt onmogelijk een regt op-gaande boom kunnen afgeeven, maar altoos tot een onaanzienlijk krom en scheeve stam groeien, waaruit nimmer zelfs maar een balk van middelbaare groote kan worden gekapt, waaromme dan ook de conser-vatie der bosschen had gevordert deese stammen uit te roeijen, of door middel van kruit te laten springen, in steeden van dezelve telkens te hebben laten staan, tot geen gering nadeel der bosschen, daar in de plaats waar die stammen hebben gestaan, door het zaaijen van pitten, andere boomen hadden kunnen worden aangekweekt, en de kromme van niet de minste verwagting zijnde spruiten, uit sulke stammen voortkoo-mende, als nu andere rondom staande jonge boomen in hun wasdom niet hinderlijk zouden zijn. Niet minder schaadelijk voor de bosschen is de aankap en aansleep van het scheepstimmerhout; van de houtwerken daartoe benoodigd worden mallen gemaakt en aan de boschvolkeren uit-gedeeld; deezen gaan daarmee boschwaards in, om dezelve na het mal te kappen op welke plaats zij die ook vinden, en niet selden gebeurd het dat zij wecken in de bosschen doorbrengen, eer zij het gevordert stuk hout kunnen bekoomen, want een boom geveld hebbende in de verbeelding daaruit een zodanig stuk hout naar het mal te kunnen kappen, en zulks mislukt zijnde, zoeken zij een ander, en de aan-gekapte boom blijft in het bosch leggen zonder verder te worden

aangeroerd, of zonder dat een ander daarvan gebruik mag maaken, voortkomende uit een bij de boschvolkeren in gebruik zijnde heilige wet, dat niemand een aangekapt stuk hout zich mag toeigenen, zelfs niet een boom die nog op de stam staat, als dezelve slechts aangekapt is.

Met de bosschen aan particulieren afgestaan, en die wel meest aan Chineesen wegens hunne inkruiping verhuurd zijn, is het niet veel beeter gegaan; deese bosschen, met de daartoe behoorende negorijen, door de Regenten voor een seekere somma aan particulieren verhuurd zijnde, was een dusdanige negorij verplicht, het bij het aangaan van het accoord bepaalde getal kappers en spannen buffels per week aan den huurder te leveren, die daarmede na zijn welgevallen konde handelen, en zoveel houtwerken laten aankappen en aansleepen als maar eenigzints doenlijk was; en dat de huurder daaruit zoveel voordeel zocht te trekken als maar konde geschieden, is geenzints in twijffel te trekken. Geen belang bij de conservatie der bosschen hebbende, en in de onzekerheid als de huurtijd verscheenen was dezelve in huur te zullen behouden, liet hij den Javaan zijn tijd niet verspillen met de bosschen schoon te maaken; en dit zijn de waare reedenen, waaromme de particuliere bosschen thans meede finaal uitgekapt zijn, en de particulieren hun toevlucht moeten neemen tot de bosschen van Blora en andere, gelegeen aan de Solose rivier, waartoe zij dessa's van de boschhoofden aldaar inhuurden om het hout te kappen, en van de Regenten van Lassum en Touban deselve dessa's als bevoorens, echter teegen een minder prijs nog blijven inhuuren, om de volkeren en het buffelvee uit de dessa's te employeeren tot den aansleep van hout uit de voorschr. bosschen.

Van wat nut de jaarlijksche opneem der bosschen intusschen geweest is, leert de ondervinding maar al te zeer, en ten overvloede kan hiervan ten bewijse strekken de hiervooren reeds door mij aangehaalde noch voor weinig jaaren plaats gehad hebbende extra opneem der bosschen van Japara, Rembang, Lassum en Toeban, waarvan 't gevolg is geweest dat UwHoogEdelh., zoals reeds hier voorwaards door mij almeede is aangestipt, wegens de onvoordeelige situatie die de berigters in hun rapport van de Toubansche bosschen hebben opgegeeven, beslooten hebben die bosschen geheel te doen stilstaan, en den Regent in steede van zijn verplicht contingent aan

hout, op te leggen de leeverantie van 70 coijangs rijst; want bij deezen opneem, die men nothans verwacht had dat met alle exactitude zoude geschieden en zij gecommiteerdens zich niet zouden laten leiden werwaards de Regenten en de mindere boschhoofden het goedvonden hun te brengen, maar van de ordinaire gewoonte van den opneem afgaande, de gebaande weegen niet volgen maar overal en allerweegen tot diep in de bosschen selve door te dringen en oculaire inspectie te neemen, is evenwel gelijk bij alle voorige opneemen, wederom het oog dier gecommiteerdens ontglipt een onlangs ontdekt zeer fraaije bosch, in het district van Touban geleegeen, waarvan mij een seer voordeelige beschrijving is gedaan, en het welke ik dan ook direct door een Commissie van Europeesche boschgangers en inlandsche boschhoofden, als tot diergelijke opneemen wel de geschiksten zijnde, beneevens een cadet uit het Marineschool heb laten opneemen. Uit het door dezelve daarvan ingediend rapport consteert, dat dit bosch geleegeen is in het westelijk gedeelte van Touban, 10 uren gaans van 't zeestrand, en groot in den omtrek $4\frac{1}{2}$ mijlen, dat daarinne een menigte schoone en groote jattijboomen gevonden worden, waaruit ten minsten 10 jaaren lang een contingent van 1000 boomen jaarlijks kan worden gekapt, als

700 p ^s .	balken	lg.	20	tot	30	v.	dk.	9	tot	12	d _m .
200	"	"	30	"	45	"	"	9	"	15	"
400	"	"	45	"	60	"	"	10	"	16	"

dat het hout van de deugdsaamste sorteering en zeer geschikt is tot den scheepsbouw; en dat omtrend twee uren van dit bosch een rivier gevonden wordt die in de Solosche rivier valt, en gevolgljk het hout uit dit bosch eeven gelijk bevoorens in het 'Toubangsche heeft plaats gehad, naar het comptoir Grissee kan worden getransporteerd; terwijl daarinne almeede gevonden worden veele schoone jonge boomen van 20, 50 tot 70 voeten hoog en 5 tot 8 d^m. in diameter, waarvan in 20 tot 30 jaaren de fraaijste balken kunnen worden gekapt, invoegen Uw HoogEdelh. dit een en ander nader zal te vooren koomen uit het voorschr. berigt dier gecommiteerdens, waarvan ik de eer heb copie aan te bieden, met en beneevens een kaart van het bosch selve, die des-selvs ligging en situatie ten duijdelijksten komt aantewijzen. En daar alsnu door de ontdekking van dit werkelijk voor de Maatschappij van geen gering nut zijnde bosch, bijzonders in een tijd daar het gebrek

van houtwerken van dag tot dag sterker gevoeld word, de leeverantie van houtwerken door den Regent van Touban wederom een begin zoude kunnen neemen, met uit gerept bosch jaarlijks 1000 p^s. balken, zijnde dit het contingent dat hij bevoorens heeft moeten opbrengen, aan de Comp. te leeveren, en daarentegen wederom ontheft worden van de 70 Coijs. rijst, die hij aangenoomen heeft jaarlijks te voldoen in steede der voorschr. 1000 p^s. balken, zo ben ik zoo vrij daartoe om de g'eerde qualificatie Uwer HoogEdelh. te solliciteeren.

Uit al hetgeen ik intusschen tot dusverre betreffende de Jattihoutbosschen de eer heb gehad onder het doorziend oog van Uw HoogEdelh. te brengen, consteert maar al te seer, hoe ontoerijkende de maatregelen zijn geweest die tot conservatie dier bosschen successive gemaakt en beraamd zijn geworden, en hoe gebrekkig tot nog toe de inrigting geweest is omtrent den aankap van hout in de bosschen en de leeverantie daarvan aan de Comp., en ik vinde mij genoodzaakt bij deezen ter mijner decharge te moeten betuigen, dat, welke middelen men ook zoude willen bij de hand neemen om in het een en ander voor den vervolge te voorzien, dezelve altoos ontoerijkende zullen zijn, zolang men de Residenten op de houtgeevende Comptoiren Rembang en Japara (want schoon Joana meede voor een gedeelte als een houtgeevend Comptoir kan worden aangezien, vindt de Resident aldaar nogthans zijn bestaan uit de leeverantie van rijst, welke op dit Comptoir met de beide daaronder sorteerende Regentschappen Pattij vrij aanzienlijk is) niet ontheft van de betaaling van ambtgelden, en aan dezelve een vast inkommen wordt toegelegd, eevenreedig met hun character en de ongelden die zij verpligt zijn te moeten maaken, mitsgaders om voor den oude dach iets over te kunnen leggen en hun gelukstaat bevorderlijk doen zijn; want de Comp. haare dienaaren niet betaalende, en door dezelve eevenwel nog van hunne diensten ambtgeld latende opbrengen, kan navolgens mijn geringe inzien zulks geen ander gevolg. hebben bij iemand van een ruime conscientie, dan de snoodste overtreeding van de geheiligste ordres, vooral indien dezelve met zijne belangens strijdig zijn. En tot mijn bittere leedweezen moet ik hier verklaren, hoe men zich heeft toegelegd de jongst gestelde ordres bij de aanstelling van de boschgangers of opzienders over de houtbosschen, waarbij zij verpligt zijn geworden van alles wat in de bosschen

voorvalt aan de tijdelijke Gouverneur rapport te doen &c. op allerhande wijze illusoir te maaken, en dat om reedenen, wanneer zij navolgens hun instructie te werk gaan en niet toestaan dat er ander hout in de bosschen gekapt en aangesleept word dan na de werff van de Comp., en de Regenten geen ander of meerder hout leveren als wat tot voldoening van hunne contingenten gevorderd word, de Residenten van Rembang en Japara niet zoveel overhouden dat zij de ongelden van hunne Residentien kunnen voldoen, en de eerstgem. bovendien buiten vermoogen is om de genoegsaame quantiteit houtwerken tot het aanbouwen van vaartuigen bijeen te brengen, terwijl de laatste, wanneer voor de zaagmoolen niet meer balken mogen worden aangesleept dan het contingent van 1500 stuks, niet in staat is de eerste te leveren van de voor de Comp. g'eischte zo aanzienlijke quantiteit mooleplanken.

De middelen die ik mij vervrijmoedige in voorstel te brengen, om op eene efficacieuse wijze te voorzien in het zo willekeurig kappen van hout en het ruineeren der bosschen, kunnen navolgens mijn gering inzien geene andere zijn, als dat de Comp. de gantsche aankap van hout geheel aan zich trekt, en volstrekt aan niemand, wie hij ook zij, toelaat zig op eenigerlij wijze daarmede in te laten, hetzij zowel omtrend bosschen van de Comp., en die aan particuliere zijn afgestaan zelve, als die in de Vorstenlanden te vinden zijn, want zeeker is het, dat zolang de Residenten van Rembang, Japara en Joana en anderen belang hebben bij de aankap van hout, de beste en wel doordagtste middelen ontoerijkende zullen worden bevonden, eenig redres in deesen te verhoopen.

En om zulks te bewerkstellingen zoude in de eerste plaats vereischt worden, dat de Comp. de aan particulieren afgestaane bosschen van Lassum en Touban, om daaruit het benoodigde hout voor den scheepsbouw en de Bataviasche markt te kappen, zo meede die in de landen der Vorsten zijn, op dezelve wijze doe aanhouden, als dezelve thans aan de Chineesen en anderen zijn afgestaan en verhuurd, zo om het benoodigd volk aan handen te hebben tot den aankoop van hout, als het noodige buffelvee om hetzelfde aan te sleepen;

dat behalven de Residenten, die de generaale administratie der bosschen zoude kunnen worden opgedragen, met hetgeen wat ik

verder de eer zal hebben in voorstel te brengen, in ieder district inspecteurs over de houtbosschen worden aangesteld, dewelke de bosschen nauwkeurig zullen moeten opneemen en nagaan wat soort houtwerken in dezelve groeijen, ten einde in het aankappen zig daarna te reguleeren, terwijl derzelver verrigting zoude moeten zijn om jaarlijks teegens dat de kaptijd begint, aan de hoofden over de kappers, dat meede Europeeschen dienen te zijn, aanwijs te doen van het bestek of bestekken waarin dat jaar gekapt dient te worden, zig zo veel mogelijk de eerste jaaren reguleerende na de eijsch die 'sComp. weegen gedaan word, en hetgeen men zal gissen tot de particuliere vervoer naar Batavia en elders als de scheepsbouw benoodigd te zijn, mitsgaders continueele inspectie te neemen dat in de aankap alle regulariteit betragt word, zoals meede van hun departement dient te weesen nauwkeurig op de beschadiging der jonge boomen te letten, en te zorgen dat de bosschen op eene behoorlijke tijd gezuiverd, alle afvalzel zoveel als doenlijk bijeengebragt, alsdan verbrand word op zoodaanige plaatzen dat de asch door de wind kan opgenomen en in de bosschen verspreid worden tot voedzel van de jonge boomen, dat wijders de stammen der geveldde boomen, waarvan de uitschietende spruiten dog nimmer een geschikte boom afgeeven, maar eenlijk den groei der jonge boomen beletten, uitgegraaven of uitgebrand worden, dan wel om dezelve met kruut te vullen en te laten springen, en zij teevens op de aanplanting van jonge boomen alie oplettendheid koomen te vestigen, en toetezien dat dezelve behoorlijk gaade geslaan en alles voorgekoomen word wat aan derzelver groei eenig hindernisse kan toebrengen, dat in het bestek dat de inspecteurs zullen hebben aangewezen, daar gekapt mag worden alle boomen geveld die tot eene behoorlijke wasdom gekoomen zijn, en de balken worden gekapt op de lengte en dikte als dezelve vallen kunnen, en niet na de sorteering die g'eischt word, zoals thans geschied, waardoor veele kostelijke boomen verkapt worden, en de eisschen van houtwerken ook daarna souden dienen te worden ingerigt, bij voorbeeld, van in steede distinct te bepaalen een balk van 20, 21, 22 vt. etc., te stellen zoveel balken van 20 tot 25 voeten, van 35 tot 40 voeten, en de dikte naar eevenreedigheid, iets dat zal kunnen geschieden zonder dat daardoor eenig inconvenient bij het emplooy derzelve zal worden veroorzaakt, alzo men als zeecker stel-

len mag, dat met eene dusdanige aankap na verloop van eenige jaaren wel die soort houtwerken in voorraat zal aangekapt zijn, die de Comp. 't meeste noodig heeft en doorgaans worden geeischt, en dat van de afval en de wortels zoveel hout tot de scheepsbouw als anderzints word gekapt, als tot gebruik dienen kan; dat vaste plaatzen zullen dienen te worden opgegeeven, werwaards het hout zal moeten worden aangesleept en opgestapeld, en aldaar aan een daarover gesteld Europees opzigter worden verantwoord, dat alle de tot opzigtg's g'emploijeerde perzoonen in ieders departement independeert moeten zijn den eene van den anderen, een goed salaris genieten, en volstrekt geen belang den eene bij den anderen hebben, terwijl een ieder van een aparte instructie zal moeten voorsien zijn, ten einde zij weeten wat van hun departement is; dat de voorschr. inspecteurs en het hoofd over de kappers, waarbij in een ieder district en departement nog gevoegd zouden kunnen worden twee inlanders die goed leezen en schrijven kunnen, alle kennisse moeten dragen van het hout dat in de bosschen jaar voor jaar geveld, en na de voormelden plaatzen aangesleept is, en daarvan alle maanden aan de Java's Gouverneur schriftelijk opgaave moeten doen, en deeze opgaave, en dat geene andere houtwerken in de bosschen aangekapt zijn dan bij die notitie is bekend gesteld, met het uiteinde van het jaar door hun voor den Raad van Justitie b'eedigd worden;

dat eene generaale prijscourant van de houtwerken zal moeten worden geformeerd, waarvoor de Comp. die met billijkheid aan particulieren zal konnen afstaan, en waarbij in het oog dient te worden gehouden, of de verkoop geschiedt om na de hoofdplaats te vervoeren, waarna de prijzen dienen te worden gereguleerd; terwijl de prijs voor de houtwerken ten vervoer naar Batavia zodanig dient bepaald te worden, dat degeenen die daarmede handelen niet worden gedisanimeerd, en Batavia van dies aanvoer verstookken blijft;

dat de Residenten de administratie over den verkoop van het hout soude kunnen worden gedemandeert, en zij daarvan jaarlijks verantwoording moeten doen en die verantwoording bij den Raad van Justitie dienen te b'eedigen, onder declaratie, dat in hun district door niemand hoegenaamd enig hout is ingekogt of verkogt, dan wel voor eige reekening g'emploijeerd, dan hetgeen door hun opgegeeven en verantwoord is.

Na deeze schets, vermeene ik dat het gantsche verval der bosschen zal kunnen worden voorgekoomen, en dat dezelve beeter zullen worden gade geslaan als thans, wyl niemand na deeze inrigting eenig voordeel heeft bij het overmatig kappen van hout, en de Comp. zal doen verzeekeren van het eeuwigduurend genot van hout; en zulks soude nog meer te verwagten zijn, wanneer de Comp. ook aan zig trok de particuliere werven, namentlijk van die vaarthuigen waartoe de permissie van Uw HoogEdelh. tot dies opbouw verzogt word, want behalven het important voordeel dat de Maatschappij daarop soude behaalen, zoude dit ook in eens afsnijden de gelegendheid om op een clandestine wijze hout van den inlander magtig te worden, terwijl, ofschoon het bekoomen van hout op eene directe wijze na de voorsz. inrigting zeer moeielijk zal zijn, en nogthans nog altoos middelen en weegen voor een Chinees, die deeze opbouw aan zig getrokken hebben, overblijven om door omkoopung daaraan te geraaken, dat direct vervallen zoude, indien de Comp. niet alleen de handel van hout maar ook de scheepsbouw aan zig trok, met uitzondering egter van die vaartuigen die de inlander benoodigd is, als pantjallangs, prauwmaijans &c. &c. waaromtrent hij wel gehouden moet worden het hout bij de Comp. daartoe in te koopen, echter gereguleerd na de prijs die hij thans daarvan betaald, ten einde de vaartuigen, die langs de gantsche kust niet gemist kunnen worden, niet te veel te beswaaren.

Dan, daar hetgeen ik hier omtrend heb opgegeeven eenlijk aantemerken is als de basis, waarop men zoude moeten werken om een verandering nopens de jattij-houtbosschen en derzelver conservatie te maaken, soude dezelve nader en distinctelijk moeten worden gedetailleerd, bijaldien hetzelve door Uw HoogEdelheidens mogt worden g'ampleteerd, en voor dat hetzelve in executie word gesteld de noodige instructie voor ieder bediende opgemaakt, en daarbij in alle de details getreden worden als zullen vereischen om het plan tot perfectie te brengen, ten einde aan het oogmerk te doen beantwoorden; terwijl daaruit ook verscheide beschikkingen zullen dienen aftevoeljen, betrekkelijk het inkoomen van de Residenten van Rembang, Joana en Japara, want de andere comptoiren mag men stellen niet veel met den houtkap uitstaan te hebben, zo meede omtrent andere zaaken die in den dienst van een Resident geacerocheerd zijn, als

bij voorbeeld de zaagerij te Japara en de werf te Rembang, terwijl ook de noodige ordres omtrent de houtbosschen in den Oosthoek dienen te worden gesteld, en de Resident van Grissee meede dient te worden schadeloos gesteld voor het verlies bij het intrekken van de negotie, die hij thans doet, in hout.

Ten besluite van deeze materie, ben ik zo vrij hier nog te laten volgen hoe ik, ten einde bij voorraad ten minsten eenigzints te voorzien in het groot gebrek dat thans aan houtwerken heerscht om de eischen te kunnen voldoen, mijne aandagt heb doen vestigen op de in den Oosthoek zig bevindende Jattijbosschen, of namenlijk uit dezelve niet eenig hout te bekoomen zoude zijn, en het heerschend gebrek daardoor voor een gedeelte worden vermindert; want schoon de berigters, door dewelke de bosschen van Banger of Probolingo in A°. 1800 zijn opgenomen, hebben opgegeeven dat het hout wel goed was voor huisbalken, maar geenzints voor den opbouw van scheepen en vaartuigen, als veel te bros en van een kalkachtige zelfstandigheid zijnde, en men daarom ook heeft afgezien om met de reeds aldaar begonnen aanbouw van scheepen te blijven continueren, vond ik het berigt der gem. gecommiteerdens nogthans in vrij algemeene termen, en niet nauwkeurig genoeg ingerigt om daaruit te kunnen opmaaken in welke situatie zig de bosschen réeel bevinden, en welk nut de Maatschappij daarvan soude kunnen worden toegebracht. Dit nogthans van het grootste belang zijnde om zig in het maaken van vaste bepalingen daarna te kunnen reguleeren, zo oordeelde ik het noodig te zijn deeze bosschen en te gelijk die van Besoekie, Passourouang en Banger nader door eene expres daartoe bestemde commissie te laten opneemen, en deeze opneem ook werkelijk gevolg genoomen; de daartoe benoemd geweezene gecommiteerdens van hunne bevinding dan berigt gedient hebbende, constateert daaruit dat in het Besoekische vijf kleine Jattijbosschen te vinden zijn, doch dat dezelve meest alle reeds uitgekapt zijn, en de berichtters dus vermeenen dat dezelve voor den tijd ven 20 jaaren behoorden gesloten te worden, om het jonge hout tijd van wasdom te geeven; intusschen dit land zonder eenige reserve in hunr afgestaan zijnde aan de Capitain Chinees te Sourabaija, vermeent dezelve daardoor ook op het genot dier bosschen het regt verkreegen te hebben, hebbende ik niet kunnen ontdekken in hoeverre dit zijn

sustenu gegrond is, en het dus noch altoos de vraag is hoedanig Uw HoogEdelh. zulks koomen te beschouwen, en of de in dat land zijnde bosschen ook onder die verhuur moeten begreepen worden; dat het Probolingosche of regentschap van Banger van twee Jattijbosschen is voorzien, waarin noch genoeg swaar hout gevonden word om een tweede schip te kunnen bouwen, schoon daartoe al vrij wat tijd zoude worden vereischt, wijl onder de swaare boomen veele holle en onbruikbare zijn, maar dat daarenteegen met den aanbouw van kleindere vaartuigen, als brikken en galeijen, nog wel vijf jaaren en langer zoude kunnen gecontinueerd worden; dat het hout van een deezer bosschen wel wat groover van draad en wat kalkagtig is, doch dat hetzelfde desniettemin zowel voor den scheepsbouw als alle andere gebruik kan worden g'emploijeerd, en dat dus, indien men de scheepsbouw aldaar wilde staaken, dit alsdan door een jaarlijks contingent zoude kunnen worden vervangen van 800 balken van 20 tot 25 voeten lang en van 11 tot 16 duim dik 'sjaars, en wel 20 jaaren lang meede kunnen gecontinueert worden, waartoe de berigters vermeenene, dat de thans aldaar zijnde 150 kappers zouden dienen te blijven, neevens 51 spannen buffels en 30 drijvers; dat in het regentschap van Passourouang slechts een Jattijbosch gevonden word, hetgeen hier en daar meede reeds zeer is uitgekapt, doch dat egter nog wel 5000 goede boomen daarin gevonden worden, die tot suppleering van den scheepsbouw zouden kunnen dienen, of anders om daaruit 10 jaaren lang een jaarlijks contingent van 500 balken van 20 en 25 voet lang en dik 8 à 12 duim te leveren, en dat tot het kappen en afbrengen van deeze benoodigd zouden zijn 40 kappers 35 span buffels en 18 drijvers; en dat eindelijk in het Bangilsche regentschap meede een Jattijbosch aanhanden is, doch dat daarin geene andere dan kromme, mismaakte en holle boomen zijn gevonden, en dat de berigters dierhalven vermeenene, dat hetzelfde voor de Comp. van geen het minste nut is, en dus geheel ten gebruike voor de ingezeetenene zoude kunnen worden afgestaan, doch waarteegen zij zeggen, dat alle de andere of bovengem. bosschen in haar geheel aan de Compagnie dienen te verblijven, invoegen het een en ander in het breede voorkomt uit de copien der gem. berichten zelve, waaraan ik verzoek mij te moogen gedraagen, en waarbij ik teevens zo vrij ben noch te voegen dat, daar uit die opgaave blijkt, dat het hout dat

in deeze bosschen gevonden word, schoon wat bros en grof zijnde, nogthans zeer wel tot den scheepsbouw kan worden g'emploijeerd, en vaarthuijgen van minder chartres dan een schip, als kleine brikken, galeijen en pantjallings, zeer faciel aldaar kunnen worden getimmerd, ik van begrip ben, dat wanneer de vaarthuijgen die de Comp. van die sorteerings benoodigd is, te Besoekie in den vervolge wierden getimmerd, en men met den aanbouw van vaarthuigen van grooter chartres op de werff te Rembang bleef continueeren, de voldoening van die eisch aan houtwerken daardoor niet weinig zoude worden tegemoetgekoomen, naardien de Rembangsche werff dan niet meer zoveel hout benoodigd zijnde, van de contingenten een aanzienelijke parthij tot den afscheep zoude overschieten; en dit is dan ook de oorzaak dat ik bij Uw HoogEdelh. bij mijne submitse van den 15 December j.l. heb verzoek gedaan, om den door HoogstDezelve naar Batavia gerequireerde schipstimmerman Jan de Jonker op Java te moogen aanhouden, also ingeval Uw HoogEdelh. mogten goedvinden vaartuigen van opgen. chartres in den aanstaande in den Oosthoek te laten aanbouwen, alsdan ook twee knappe scheepsbouwkundigen op Java benoodigd zijn om op die werven het toezigt te hebben, en waarbij den baas te Rembang Jan Kraan de keuze zoude kunnen worden gelaaten, op welke dier werven hetzij te Besoekie dan wel te Rembang hij het toezicht in den vervolge wil hebben. Wanneer Uw HoogEdelh. dit mijn voorstel mogten gelieven te ampleteeren, zo verzoeke ik teevens te mogen worden gequalificeert tot het maaken van zoodanige arrangementen als zullen dienen beraamd te worden, om uit de voorschr. bosschen in den aanstaande hout ten behoeve van de Comp. te doen kappen, en de werf te Besoekie op nieuw in werking te brengen, Uw HoogEdelh. te gelijk geleegendheid geevende om over de bosschen die in dat landschap gekapt worden, en waarvan de pachter invoegen hiervooren reeds is gezegd vermeent het gebruik te hebben, te kunnen disponeeren.

Met de mceste eerbied en verschuldigde hoogagting, enz.

Samarang, den 27 Maj 1803.

(w. get.) N. Engelhard.

XI. Aantoning van den staat waarin de cultuures van de voornaamste producten op het eiland Java zich bevinden.

Batavia.

Uitwijzens het den 17 Maart 1797 bij de Hooge Regeering ingedient gewoon jaarlijks rapport van den toenmaligen Gecommitteerden tot en over de zaken van den inlander, Nicolaas Engelhard, wegens den inzaam van producten uit de Bata-viasche bovenlanden, zijn in 1796 geleevert:

57769	pikols	koffij, of	7221125	⊘
23	"	peeper	2875	"
$90\frac{15}{500}$	"	kat. garens	$11287\frac{3}{4}$	"
$25\frac{1}{1\frac{1}{2}}$	"	indigo	3232	"

navolgens het verslag van als even den 20 Febr. 1798 ingedient, zijn in 1797 geleevert 8904 pikols van 125 ⊘ en $66687\frac{3}{4}$ pikols van 140 ⊘ te zamen

75591 $\frac{3}{4}$	pikols	koffij, of	10,449,285	⊘
20	"	peeper	2500	"
$97\frac{4}{1\frac{1}{2}}$	"	kat. garens	12167	"
$27\frac{1}{1\frac{1}{2}}$	"	indigo	3376	"

Blijkens het den 15 Maart 1799 gedient ver-slag door den toenmaligen Heer raad extra-ordinair Nicolaas Engelhard, als waarneemende het ambt van commissaris over den inlander, heeft de inzaam in 1798 bedragen $8914\frac{1}{2}$ pikols van 125 ⊘ en $47264\frac{1}{2}$ pikols van 140 ⊘ te zaamen

56178 $\frac{3}{4}$	pikols	koffij, of	7731307 $\frac{1}{2}$	⊘
38	"	peeper	4750	"
$93\frac{3}{2\frac{1}{2}}$	"	kat. gaarens	$11542\frac{1}{2}$	"
$17\frac{3}{2\frac{1}{2}}$	"	indigo	$2247\frac{1}{2}$	"

Volgens rapport van als even den 3 Juni 1800 gedient, zijn in 1799 geleevert $6192\frac{1}{4}$ pikols van 125 ⊘ en $37870\frac{1}{2}$ pikols van 140 ⊘ te zamen

44062 $\frac{3}{4}$	pikols	koffij, of	6,075,901 $\frac{1}{4}$ ₤
16 $\frac{3}{1}\frac{0}{5}$	"	peeper	2,030 "
96 $\frac{1}{2}\frac{7}{50}$	"	kat. garen	12,008 $\frac{1}{2}$ "
29 $\frac{4}{1}\frac{5}{5}$	"	indigo	3,670 "

Uitwijzens het den 14 April 1801 gediënt rapport door den presenten Gecommitteerden tot en over de zaken van den inlander P. Engelhard, zijn in 1800 geleverd 8372 $\frac{3}{8}$ pikols van 125 ₤ en 49488 $\frac{3}{4}$ pikols van 140 ₤ te zamen:

57861 $\frac{1}{2}$	pikols	koffij, of	7,974,809 $\frac{1}{2}$ ₤
14	"	peeper	1,850 "
97 $\frac{3}{2}\frac{1}{50}$	"	kat. garens	12,228 "
27 $\frac{6}{1}\frac{2}{5}$	"	indigo	3,443 "

Blijkens het den 16 April 1802 gediënt verslag door als even, zijn in 1801 geleevert 7350 $\frac{1}{2}$ pikols van 125 ₤ en 55637 $\frac{1}{4}$ pikols van 140 ₤, te zaamen:

62987 $\frac{3}{4}$	pikols	koffij, of	8,708,027 $\frac{1}{4}$ ₤
16 $\frac{3}{5}\frac{0}{0}$	"	peeper	2,001 $\frac{1}{2}$ "
—	"	kat. garens	— "
23 $\frac{3}{5}\frac{3}{0}\frac{5}{0}$	"	indigo	2,938 $\frac{3}{4}$ "

En volgens het den 1 April 1803 ingekomen verslag van als even, zijn in 1802 geleverd 6236 pikols van 125 ₤ en 39907 pikols van 140 ₤ te zaamen

46143	pikols	koffij, of	6,366,480 ₤
10	"	peeper	1,250 "
82 $\frac{4}{5}\frac{8}{0}\frac{6}{0}$	"	kat. garens	10,371 $\frac{1}{2}$ "
24 $\frac{6}{1}\frac{1}{2}$	"	indigo	3,061 "

Cheribon.

Uitwijzens de brief van den resident J. L. Umbgrove aan de Hooge Regeering van den 17 Jan. 1797, zijn in het boekjaar 179 $\frac{5}{8}$ aldaar ingekocht:

koffij	2,000,000	ƒ
peeper	250	"
kat. garens	20,000	"
indigo	5,000	"

Volgens brief van den resident P. Walbeeck van den 10 Nov. 1797, zijn in 179 $\frac{7}{8}$ ingekogt:

koffij	2,000,000	ƒ
peeper	207 $\frac{1}{2}$	"
kat. garens	20,000	"
indigo	5,800	"

D^o van den 12 Maart 1799, zijn in 179 $\frac{7}{8}$ geleverd:

koffij	2,000,000	ƒ
peeper	2,625	"
kat. garens	21,000	"
indigo	6,250	"

D^o van den 10 Febr. 1800, zijn in 179 $\frac{3}{4}$ ingekogt:

koffij	1,500,000	ƒ
peeper	320	"
kat. garens	20,000	"
indigo	7,500	"

Volgens de brief van de aankomende en afgaande residenten Mr. S. H. Rose en P. Wal-

beek van den 10 April 1801, zijn in $17\frac{2}{3}$
geleeverd:

koffij	2,125,000 ₧
peeper	—
kat. garens	19,375 „
indigo	7,500 „

Blijkens de brief van den resident Rose van
den 11 April 1802, zijn in $180\frac{1}{4}$ ingekogt:

koffij	1,875,000 ₧
peeper	820 „
kat. garens	27,500 „
indigo	10,125 „

D^o van den 15 Mei 1803, heeft de inkoop
in $180\frac{1}{2}$ bestaan in:

koffij	2,093,750 ₧
peeper	800 „
kat. garens	21,500 „
indigo	7,500 „

Java.

Volgens de van Samarang ontvangen negotieboeken, zijn aldaar in
het boekjaar $179\frac{3}{4}$ ingezameld van de volgende comptoiren:

		koffij	peeper	kat. garens	indigo.
Samarang	₧	168462 $\frac{1}{2}$	41488 $\frac{3}{4}$	5851	1018
Sourabajja	„	31250	„	9750	3258 $\frac{1}{2}$
Japara	„	„	„	2125	3200
Joana	„	„	375	„	683 $\frac{1}{2}$
Grissee	„	„	„	20250 $\frac{1}{2}$	70 $\frac{1}{2}$
Tagal	„	35250	„	4000	1505
Rembang	„	„	„	3500	„
Paccalongang	„	4125	„	1725	4295
Banjoewangie	„	„	„	„	148
Souracarta	„	4781	7825	„	195
Djocjocarta	„	„	20437 $\frac{1}{2}$	„	„
Te zamen	₧	243868 $\frac{1}{2}$	70126 $\frac{1}{4}$	47201 $\frac{1}{2}$	14433 $\frac{1}{2}$

In 179 $\frac{2}{3}$		koffij	peeper	kat. garens	indigo.
Samarang	Ⓔ	121958 $\frac{1}{3}$	3019 $\frac{3}{4}$	6519	5558
Sourabaija	"	36500	250	10437	1262
Japara	"	4000	1625	3675	2081 $\frac{1}{4}$
Joana	"	4367	518	2745	"
Grissee	"	"	"	3562 $\frac{1}{2}$	"
Tagal	"	7000	"	4000	"
Rembang	"	"	"	3375	"
Paccalongang	"	"	"	2630	3338
Banjoewangie	"	5000	1250	"	162
Soeracarta	"	"	14500	"	"
Djoejocarta	"	"	13962	"	125
Te zaamen Ⓔ		178825 $\frac{1}{3}$	35134 $\frac{3}{4}$	37003 $\frac{1}{2}$	12526 $\frac{1}{4}$

In 179 $\frac{7}{8}$					
Samarang	Ⓔ	129783	3394	2817	"
Soerabaija	"	6250	625	9250	1322
Japara	"	1500	750	4250	1837
Joana	"	2935 $\frac{2}{3}$	4423 $\frac{3}{4}$	13560	625
Grissee	"	"	"	17937 $\frac{1}{2}$	"
Tagal	"	27500	2250	4687 $\frac{1}{2}$	875
Rembang	"	"	"	3875	"
Paccalongang	"	"	"	1000	3435
Banjoewangie	"	"	1250	"	"
Souracarta	"	"	36250	"	"
Djoejocarta	"	"	42750	"	625
Te zamen Ⓔ		167968 $\frac{2}{3}$	91692 $\frac{3}{4}$	56377	8719

In 179 $\frac{3}{5}$					
Samarang	Ⓔ	1,005664 $\frac{2}{3}$	126329 $\frac{7}{8}$	2627	1476
Sourabaija	"	69500	2325	10125	2129 $\frac{3}{4}$
Japara	"	7250	4625	6125	1943 $\frac{1}{2}$
Joana	"	8715 $\frac{1}{3}$	2950	5816	1500
Grissee	"	"	89296	16750	165
Tagal	"	114750	1000	3875	423
Rembang	"	7500	4500	4000	"

		koffij	peeper	kat. garens	indigo.
Paccalongang	Ⓒ	3750	1125	4250	2695
Banjoewangie	"	22625	210	"	585
Soeracarta	"	"	60216	"	"
Djocjocarta	"	"	38643½	"	250
Te zamen		Ⓒ 1,239755	321220⅔	53568	10967¼

In 1799

Samarang	Ⓒ	694861½	176723¼	8791	3097¼
Sourabaija	"	62750	7625	10750	1055
Japara	"	"	"	5000	1988
Joana	"	"	"	250	"
Grissee	"	"	39181	15125	"
Tagal	"	25000	1000	2375	875
Rembang	"	"	"	3750	"
Paccalongang	"	"	"	"	4707½
Banjoewangie	"	"	10	"	"
Souracarta	"	"	41029	"	"
Djocjocarta	"	"	182375	"	448
Te zamen		Ⓒ 782611⅙	446943¼	46041	12171

In 1800

Samarang	Ⓒ	153324	88396½	2827⅓	250
Sourabaija	"	59500	62707	22250	952
Japara	"	"	"	2625	1679
Joana	"	3875	1875	5000	1218¾
Grissee	"	240	"	1750	"
Tagal	"	25000	6250	6750	"
Rembang	"	"	"	3750	"
Paccalongang	"	"	1500	5350	4200
Banjoewangie	"	"	10	125	"
Soeracarta	"	13875	250607	"	"
Djocjocarta	"	23821	10685	"	250
Te zamen		Ⓒ 279635	422030½	50427⅓	8549¾

NB. De boeken van 1800½ nog niet ontvangen zijnde, heeft men niet kunnen nagaan wat in dat jaar is ingezameld.

Bantam.

Blijkens de brief der bediendens aan de Hooge Regeering van den 15 January 1797, heeft de inzaam uit de Bantamsche bovenlanden in 1796 bedragen 326 baren, 223 cattys peeper, uitmakende met de 18 per cento, die de koning aan overwigt meer geleevert heeft: @ 144604

D° van den 29 Janv 1798, heeft de inzaam in 1797 bedragen 1759 baren 54 cattys peeper, uitmakende met de 15 per cento die de koning aan overwigt geleevert heeft   „ 758651

D° van den 31 Janv 1799, heeft de inzaam in 1798 bestaan in 811 baren 164 cattys peeper, uitmakende met de 14 per cento die de koning dit jaar aan overwigt genoten en meer geleevert heeft   „ 346732

D° van den 18 Janv 1800, zijn in 1799 ingezameld 666 baren 218 cattys peeper, uitmakende met 10 per cento die de koning aan overwigt geleevert heeft   „ 274997½

D° van den 8 Janv 1801, zijn in 1800 geleevert 656 baren en 121 cattys peeper, uitmakende met 11 per cento overwigt die de koning dit jaar genoten heeft   „ 273211¼

D° van den 16 Janv 1802, heeft de inzaam in 1801 bedragen 821 baren 89 cattys peeper, uitmakende met de geleeverde 10 per cento aan overwigt   „ 338773¼

D° van den 11 May 1803, bedroeg de inzaam in 1802 850 baren peeper, uitmakende met de 10 per cento overwigt door den koning geleevert   „ 350625

Batavia, 19 Aug. 1803.

(was get.) F. van Braam.

XII. De Gouv.-Gen. J. Siberg aan den Aziatischen Raad.

Batavia, den 24 October 1803.

Bij aankomst alhier op den 11 Sept. van het particuliere scheepje de Elisabeth zijn bij de Hooge Regering ontvangen Uw H. Achtb. brieven, loopende tot den 30 April van dit jaar. De capitein van dien bodem Smith ons overhandigd hebbende eenige hollandsche couranten tot den 3 Meij, vernamen wij de critique gesteldheid van zaken in Europa, ten opzichte van een nieuwen oorlog tusschen de Republiek van Frankrijk en de Kroon van Engeland. . . . . In de onzekerheid van de uitkomst daarvan, en daar ons uit de Haarl. Courant van 3 Meij tevoren kwam dat de Brik van oorlog „den Arend”, gevoerd door den Capt.-Luit. ter zee Jager, de reize naar herwaarts kort tevorens had aangenomen, oordeelde de Hooge Regering het raadzaam en voorzigtig, in de veronderstelling dat met dezelve dépêches en orders omtrent 's Lands schepen zouden worden aangebragt, den schout bij nacht Dekker te gelasten met de onder zijn commando staande schepen tot de aankomst van deze brik te vertoeven.

Dan, ongeacht zij hem tevens betuigde niet verwacht te hebben, dat hij tot het bepalen van den zeildag der schepen zoude zijn overgegaan buiten onze voorkennis, zooals hij dien op den 1ste en vervolgens op den 15de October heeft vastgesteld gehad, bleef dezelve echter weigeren aan dezen last te voldoen, en verklaarde nader besloten te hebben, om den last in deszelfs instructie vervat stiptelijk natekomen en ingevolge van dien zonder uitstel den zeildag der schepen bepaald had op den 15de der loopende maand, en de reize alsdan met de gereed zijnde schepen zoude aannemen. Hetgeen ten gevolge heeft gehad, dat bij de meerderheid der Regering den 7de October werd goedgevonden denzelven, met alteratie van opgemeld besluit, te gelasten, op de reize derwaarts, het noodige te bewerkstelligen om van Mauritiërs kondschap te erlangen omtrent den staat van zaken in Europa, en, in geval van oorlog, te tragten de equipages zijner schepen te versterken en de schepen zelve in volkomen staat van defensie te stellen, voorts, des mogelijk gecombineerd met de daar aan handen zijnde fransche zeemagt, naar herwaarts te retourneren, mitsgaders in dien gevalle gebruik te maken

van een open brief der Regering aan den Gouv.-Gen. op Isle de France aan hem medetegeven, ter erlanging van secours van militairen met derzelver volle wapenen; en in contrarie geval bij voortduring van den vrede, de reize naar Cabo de Goede Hoop voort te zetten. Bij nader besluit van den 11de daaraan is denzelven gedemandeerd, van de gemelde missive en eene daarbij gevoegd project-capitulatie tot het engageren van een corps infanterie en artillerie geen verder gebruik te maken en opening te geven, als ZijnEd. ingeval van het voortduren van den vrede noodig en raadzaam zoude voorkomen, en in alle gevallen die stukken te conserveren om die vervolgens bij arrivement in de Republiek aan U H. Achtb. te doen toekomen.

De nadere tijdingen die vervolgens den 17de dezer bij de Hooge Regering ontfangen werden door den verpraai-brief van het in straat Sunda gepasseerde, en den 8 Julij van America vertrokken Amerikaansche schip „Franklin”, verzeld van een paquet met couranten, deden bij ons niet alleen alle hoop verdwijnen op de voorkoming van eenen nieuwen oorlog; maar de uit de Bostonsche Courant van 6 Julij ons gebleken, door de Kroon van Engeland op den 10de bevorens gedane proclamatie tot het nemen van algemeene represaille op al de schepen, goederen en onderdanen der Fransche Republiek, en eene andere proclamatie bevattende het leggen van embargo op alle schepen gedestineerd naar de Fransche en Bataafsche Republieken en in de havens van Engeland zich bevindende, deed de beduchting bij haar ontstaan dat. . . . het deelnemen aan den oorlog voor onze Republiek door het subsisterende jongste tractaat van vrede en alliantie tusschen haar en de Fransche Republiek onvermijdelijk zal wezen. En daarom werd bij de Hooge Regering het besluit genomen, den schout bij nacht Dekker te gelasten met de onder ZijnEd. commando. . . . van de reede vertrokken schepen den steven weder naar dezelve te wenden, ten einde de noodige maatregelen daar te stellen, terwijl voor of door mij bereids van de gemelde narigten aan den Schout bij nacht Dekker was kennis gegeven, onder aanschrijving dat, wijl de afzending van specerijen met 's Lands schepen alsnu ongeraden zou kunnen worden, daarop door mij het gevoelen der Regering zoude worden ingewonnen, met verzoek tot zoolang in de nabijheid van Batavia te vertoeven.

Het heeft echter den Schout bij nacht Dekker kunnen behagen aan den opgemelden last der Hooge Regering *niet* te voldoen; en, zonder zich te informeren wat de intentie der Hooge Regering mocht zijn, hoedanig bij zijne terugkomst ter reede met de specerijen te handelen . . . , en zonder eenig schriftelijk antwoord aan haar in te zenden, is dezelve, met achterlating van een extract uit de besogne op den 10 Oct. aan boord van 's Lands schip de Pluto gehouden, geankerd voor het eiland Onrust, en met de schepen de Kortenaar en Bato van daar naar Mauritius vertrokken. En daar door deszelfs verwijdering en het onbeantwoord laten van den last der Regering, zij ook verstoken is geweest van met hem te overleggen wat in de presente zoo zeer ten nadeele veranderde omstandigheden en den hem bekenden zwakken staat van defensie, ten meesten nutte van den Lande en van de Indische bezittingen en 's Lands schepen zoude dienen te worden in het werk gesteld, zoo mag ik mij ook dispenseren van al de gezochte redenen en voorgewende noodzakelijkheid, bij het gemelde extract voorkomende, te wederleggen, vermits het zelfs gehazardeerd zoude wesen een eenige derselve te beoordeelen, nu door deszelfs vertrek daarover alle deliberatiën bij de Hooge Regering zijn komen te vervallen. Dan, daar in dezen stap naar den geest en den uitdrukkelijken wil van het Staatsbewind bij besluit van 3 Mei 1802 en de aan hem medegegeve instructie, behalve het nadeel dat aan den Lande hierdoor kan worden veroorzaakt, eene ontegenzeggelijke disobediëntie en betoonde minachting van de besluiten der Hooge Regering gelegen is, mag ik vertrouwen dat UEd.II.Achtb. daarvoor, en voor gebeurtenissen die bij eene volgende gelegenheid in detail zullen worden verhandeld, genegen zullen wesen haar de vereischte satisfactie te doen erlangen.

Tot het overbrengen naar de Lampongs van den Koning van Bantam, ten einde aldaar eene generale amnestie te proclameren voor de in- en opgezetenen die zich tegen hunnen vorst misdragen hadden, het fregat de Vreede geprojecteerd geweest zijnde, heeft de Hooge Regering begrepen hetzelfde en de verdere derwaarts bestemde kielen terug te mochten ontbieden, onder aanschrijving aan den Bantam's Commandeur Beijnon om den Koning hiervan te informeren, en hem te doen opmerken dat zijne rijksbelangen in dit tijdstip volstrekt vorderen Bantam niet te verlaten.

En ten einde het tot den opneem van Banka en ter verdrijving van de zeeroovers derwaarts geëxpedeerde fregat „Maria Reigersbergen” en de brikken „Beschermer” en „Maria Jacoba” aan geene surprise of overmagt van den vijand te exponeren, en daardoor ver-stoken te worden van de vrucht der werkzaamheden der tot dien opneem gedecerneerde Commissie, hebben wij almede de genoemde kielen naar herwaarts doen opkomen, en om de noodige orders over te brengen 's Lands brik „de Avonturier” afgezonden; terwijl behalve de gem. fregatten, door den Schout bij nacht ook nog alhier zijn achtergelaten het fregat „Phenix en de bark William”, zijnde „de Eendracht” door bevonden irreparable gebreken moeten verkocht worden.

Voorts zijn de ministers en bedienden op de buiten-comptoiren kennis gegeven van den weder ontstanen oorlog, met last de noodige waakzaamheid tegen alle surprises van den vijand te doen plaats hebben, en intusschen, bij aanwezigheid van eenig schip aan de Engelschen toebehoorende of andere naar Engelsche havens gedestineerd, dezelve onder behoorlijk embargo te leggen en tot de nadere order der Hooge Regering aan te houden; gelijk ook provisioneel een generaal embargo gelegd is op alle schepen en vaartuigen ter dezer reede liggende, geene uitgezonderd als die, onder Hollandsche vlag varende, naar Cheribon of eenige plaatsen op Java bestemd zijn.

De gelegenheid die zich ter verzending dezes aanbiedt met den capitein van het Hollandsche particuliere schip „het Meeuwjtje”, aan dewelke door de Hooge Regering den 21ste dezer is toegestaan de reis naar Nederland aantenemen, gæeft mij geene genoegzame vrijheid noch geruststelling om U.E.H.A. bij dezen in detail open te leggen den staat der financiën en de innerlijke gesteldheid in onderscheidene opzigten, zoo hier als op de buitencomptoiren. Ik moet mij daarom, wat het eerste en laatste punt aangaat, bepalen tot hetgeen bij de missives der Hooge Regering van de jaren 1802 en 1803 bij herhaling gezegd werd, en wat de militaire magt in het bijzonder betreft, bij die van 17 Sept. 1802. Dan, intusschen is door de Hooge Regering . . . . . aan den Brigadier en Hoofd der Militie Simon de Sandol Roy, den Directeur der fortificatien Michiel Barbier en den gezamenlijke Hoofdofficieren van het garnisoen gelast geworden:

eerstelijk, om eene generale inspectie te nemen, en der Hooge

Regering gedetailleerd den presenten staat der fortificatiewerken te berigten;

ten tweeden, de noodige voorstellen te doen, zoo ter herstelling der daaraan klevende gebreken, als ter verandering der werken zelve of omtrent het geschut.....;

ten derden, den staat der presente militaire magt ter dezer hoofdplaats op te geven, met duidelijke aantooning van de gesteldheid der nationale troupes en het emplooi derzelve.....;

ten vierden, den baas der scheepstimmerlieden ten eilande Onrust te gelasten om de aanhanden zijnde goederen en gereedschappen, voor zooverre maar eenigszins kunnen gemist worden, naar de hoofdplaats te doen transporteren, en zich tot eene finale opbraak bij het aannaderen van eenige suspecte schepen gereed te maken.....;

ten vijfden, den Heer Raad Extr. en Colonel van de Burgerij Jacobus Martinus Balje te verzoeken en den Sabandaar en Licentmeester Jacob Andries van Braam als Commandant van het corps Pennisten te gelasten, die beide corpsen weder als in den jongsten oorlog in behoorlijken staat te brengen van te kunnen ageren.

Tot nadere opheldering der aangehaalde § van de missive van 17 Sept. 1802, mag ik intusschen niet afzijn U.E.H.A. nopens het corps troupes van La Rochelle hier aangebragt, te informeren, dat van hetzelfde de garnisoenen op Amboina, Banda en Ternate, voor zoover heeft kunnen toereiken, gefourneerd zijn, en behalve dien 100 man naar Macassar en 100 naar Java, behalve kleine detachementen naar Cheribon, Timor, Banjermassing en Palembang gezonden zijn. Hierna dierhalven eene vergelijking makende, zal het U.E.H.A. niet moeilijk vallen te besluiten en de presente gesteldheid van de ter dezer hoofdplaats zijnde militaire magt op te maken, en hoe zeer wij dus buiten een merkelyk ontzet moeten beducht wezen voor de ondernemingen der Engelschen. Daarom, wat mij in 't bijzonder aangaat, verklaar ik nader niet verantwoordelyk gehouden te kunnen worden voor de gevolgen, wanneer het moment eindelijk daar zal wezen dat ik niet langer op mij zal kunnen nemen aan het hoofd der zaken te continueren, waarvan de omstandigheden bij de minste ontmoetingen zoodanig zijn, dat het boven menschelyk vermogen zoude gaan dezelve gaande te houden; en ik reken mij dus vooraf volkomen gedecchargeerd indien, bij onverhoopte voortdoring dezer

gesteldheid, mijne ijverigste pogingen ontoereikend zouden worden bevonden.

Overigens enz.

(was get.) J. Siberg.

XIII. Advies van den Gouv.-Gen. J. Siberg aan den Raad van Indie, omtrent den Franschen bijstand van Mauritius (December 1803).

HEd. Heeren,

Bij aankomst van het Eskader Fransche schepen van de Schout bij nacht Linois op den 12 dezer, en door den daarmede van Mauritius overgekomen Adjt.-Generaal . . . Gosson mij ter hand gesteld zijnde eene missive van den Capitein-Generaal der Fransche bezittingen van den 15 Vendémiaire, 12e jaar der Fransche Republiek, en ten dien dage ook ontvangen hebbende eene missive van gem. Gosson, geschreven aan boord van het fransche schip „Marengo” . . . bevond ik den inhoud derzelve van het uiterste belang om ter aandachtige resumtie onder 't oog dezer Regering gebracht te worden, ten einde na rijpe deliberatie omtrent het daarbij voorkomende te besluiten. Bereids had ik dan ook op gisteren daaraan voldaan, was het niet dat de receptie van den Schout bij nacht voorm. en het geobserveerde ceremonieel mij daarin verhinderd had. Tevens kan ik tot geruststelling dezer Regeering de verzekering geven, dat geene mesures of beschikkingen door mij zijn daargesteld, waardoor de zaak eenigzins uit haar geheel gebragt is. . . . .

De brief van den Capt.-Generaal Decaen zal U doen zien den bij hem ontvangen last van zijn Gouvernement, geene gelegenheid te versuimen om ons van den nieuw ontstanen oorlog te informeren, en dat de Bataafsche Republiek evenzeer in de hostiliteten der Engelschen begrepen was; dat, bij hem vernomen zijnde dat onze militaire magt ver van voldoende was, door hem begrepen was dat het aangenaam soude wesen eenig secours van manschappen te ontvangen, overtuigd dat men in deze démarche eene verklaarde genegenheid zoude erkennen, ter overtuiging dat, zoo de Engelschen ons in deze

gewesten aanvallen, dezelve evenals in Europa bevinden zullen dat de Franschen en de Bataven altoos vereenigd zijn om hunne aanvallen te repousseren; . . . . dat herwaarts gezonden worden de troupes, die bereids in deze hoofdplaats garnisoen gehouden hadden, met eenige officieren van distinctie, ... verzoekende den Adjt.-Generaal Gosson te ontfangen en te considereren als intermediair tusschen hem en mij, en te handelen over al hetgeen betrekking tot de belangens der beide natiën zoude kunnen hebben. . . . .

Het consteert uit de stukken, dat de zending van den Adjt.-Generaal Gosson tweeledig is;

- 1°. de Fransche troepes te commanderen;
- 2°. te handelen over al hetgeen betrekking zou kunnen hebben tot de belangens der beide Natiën.

Omtrent zijne militaire charge blijkt verder, dat . . . . deze eene bestemming is, hem van den Eersten Consul geworden, en het overgezonden gedeelte van het 12^e Bataillon der Fransche Republiek een soort van avant-garde komt uittemaken van de macht, die ons onverwijd zou toegezonden worden. Bij een nog overhandigd schriftuur, door Gosson eigenhandig geschreven, zegt dezelve dat de Eerste Consul der Fransche Republiek had goedgevonden hem met deszelfs vertrouwen te vereeren, en optedragen Hem bij de Hooge Regering te vertegenwoordigen en zijn onmiddellijk orgaan bij haar te zijn, dat zonder de ontmoete veranderingen, dezelfde expeditie onder zijne orders bereids een genoegzamen bijstand zoude hebben bijgebracht om de verdediging dezer Colonie volcomen te verseecken; . . . . dat hij het gewicht en het teedere van den last, waarmede hij zich had bezwaard, zeer gevoelde, en dat zijne zending zoowel diplomatiek als militair was.

De meerdere ontwikkeling nopens de tweeledige missie van den Adjt.-Generaal Gosson heeft bij mij niet alleen de grootste opmerkzaamheid doen geboren worden, en direct bij mij de vraag doen ontstaan of men gem. Gosson als zoodanig zal kunnen admitteren, of niet. Dan, in deze eene partij te kiezen met de grootste verantwoordelijkheid verzeld gaande, geloof ik dat men daaromtrent met de meeste voorzigtigheid dient te werk te gaan.

Het zal uwe aandacht, Mijne Heeren! niet ontsnapt zijn, dat de zending van gen. Gosson uit de papieren van den Gouvern.-Gen. Decaen *niet* blijkt geschied te zijn op autoriteit van den Eersten Con-

sul, ... dat het *niet* blijkt dat hij zal wezen de representant van den Eersten Consul bij deze Regeering, eindelijk dat bij al de stukken geen spoor te vinden is dat deze zending geschiedt bij overeenkomst met het Bataafsche Gouvernement, of op eenige andere wijze die het gouvernement van Isle de France het regt zou kunnen geven, ons naar goedvinden een Generaal met een omslagtig Etat Major van 40 officieren toetuzenden; dat het bût zijner zending in haar militair aspect, om nl. te contribuieren tot de verdediging onzer bezittingen, niet zou kunnen worden bereikt, doordien in alle vakken van den militairen stand officieren van superieure graden zijn overgekomen, die men zeer ligt kan nagaan dat door de officieren van het garnisoen niet dan met ongenoegen zouden worden geduld. . . . .

Het is daarom dat, bevorens over de admissie van gez. Gosson in zijne diplomatieke en militaire qualiteiten te delibereren en in overweging te nemen denzelven te erkennen als Generaal der Fransche Republiek, omtrent de voors. punten eene duidelijke opheldering en aantooning moet gevraagd worden, zoowel als over welke andere objecten hij gelast is met ons te handelen, waarvan de Capt.-Gener. Decaen zegt hem met de détails gechargeerd te hebben. In 'tbijzonder zal dezelve ook dienen optegeven hetgeen uit het mij overhandigde Tractaat van vrede van 16 Mei 1795 tot deze zijne missie relatie zoude hebben, hetgeen ik bij herlezing van dat tractaat moet getuigen niet te hebben kunnen opspeuren . . . . .

Met deze voorstellingen moettende begonnen worden de onderhandelingen met den Adj.-Gener. Gosson, ben ik verder van gevoelen, dat door een geschikt persoon, de fransche taal magtig, de Contre-Admiraal van den staat van zaken moet worden onderrigt, ten einde de goede intelligentie te onderhouden, en ook om voortekomen dat geene troepen zouden worden gedebarquoord buiten de afdoening der voorgem. punten met gen. Gosson, en dat intusschen de Brigadier Sandol gelast worde, bedacht te zijn en te zorgen dat geen debarquement buiten onze ordres komt plaats te hebben. . . . .

(was get.) J. Siberg.

XIV. De Gouv.-Gen. en Raden van Nederl. Indie aan den Aziatischen Raad.

Batavia, 1 Februarij 1804.

WEHA. Heeren,

De aankomst van den Adj.-Generaal Gosson en een aantal van 40 officieren, ons toegezonden door den Capit.-Generaal van de Fransche bezittingen beoosten de Kaap de Goede Hoop, den Heer Decaen, heeft bij ons onvermijdelijk het meeste opzien verwekt, daar met dezelve alleen arriveerden de 200 man nog overgebleven van het 12e Bataillon der Fransche Republiek, hetgeen in den vorigen oorlog alhier heeft garnizoen gehouden ¹⁾. Wij hebben het daarom van onze pligt geacht te moeilijkeren in de admissie van den gemelden Adj.-Generaal, in deszelfs gepretendeerde qualiteit van Général de brigade der Fransche Republiek, en in zijn ons tevens geannonceerd diplomatiek karakter om met ons te handelen over al hetgeen betrekking kon hebben tot de belangens der beide natien. Dan, behalve dat wij wegens de overzending van een zoodanig getal officieren zonder evenredig getal troupes moesten ontevreden zijn, maakte ons bijzonder opmerkzaam, dat zich daaronder chefs van alle wapenen, als voor de genie en artillerie bevonden, terwijl ons vervolgens nog kwam te blijken dat de gemelde chefs alle tot die superieure graden bevorderd waren na hun vertrek van Isle de France . . . . .

Hetgeen zich bij het eerste aanzien dezer zaak daarin voordeed, werd niet minder bedenkelijk toen de brieven van den Capitein-Generaal ons den aard der zending van Gosson deden kennen, en dezelve zich daarover zoo bij monde als in geschrifte nader geëxpliceerd had en ons zijne vergaande pretensie op het generaal-commando der troepes gebleken was. Om hierin echter met voorzigtigheid te werk te gaan, deden wij denzelven onderscheidene contradictien opmerken . . . en requireerden van hem zich daarop te verklaren. Hoe meer dezelve en de omstandigheden ons met die zaak bekend maakten, werden wij er van verwijderd hem in zijne opgemelde hoedanigheden te erkennen en admitteren, en namen wij eindelijk het besluit,

1) Zie deel XII, blz. 449 noot 2.

om alléén het overgezonden gedeelte van het 12e Bataillon met eenige officieren daarbij te laten dienst doen, zonder den Adj^t. Generaal noch de overige officieren daaronder te begrijpen.

Wij zouden dierhalve aan UHEA. een gedetailleerd verslag verschuldigd wezen van al het daarin voorgevallene. Dan vermits wij ons des ongeacht niet zouden mogen dispensereren daarnevens copie te voegen van al de stukken relatief die zaak bij ons ingekomen ¹⁾, . . . zij het ons vergund bij deze UEHA. tot die stukken te mogen verwijzen, ter vermindering van dubbel schrijfwerk. Wij vleijen ons dat UEHA. hiermede wel genoegzen zullen gelieven te nemen, en voor zooveel de zaak zelve betreft vertrouwen wij dat onze handelingen door U als wel gedaan zullen worden aangemerkt. Daar zich in de gevolgen derzelve de waarschijnlijkheid voordoet, dat, vermits het Gouvernement op Isle de France tegens de verwachting niet geslaagd is in de geheime oogmerken, die men moet onderstellen met deze expeditie bedoeld te zijn, daarover klagten en bezwaren bij het Fransche Gouvernement zullen ingezonden worden en door hetzelfde mogelijk bij het Staatsbewind der Bataafsche Republiek deswegen demarches zullen gedaan worden, . . . insteren wij met den meesten nadruk, om de belangens dezer Colonie en die van het Vaderland, dat UEHA. derzelve meesten invloed gelieven aantewenden, dat hierin geene stappen gedaan worden, die ons door eenige directe orders in twijfeling zouden kunnen brengen hoedanig verder ons te gedragen in het tot dusver ons aanbetrouwde bestier en betoonde waakzaamheid voor het belang der Indische possessiën. Wij mogen voor UEHA. niet verbergen, dat wij meer vreesen den invloed van eenige vreemde natio op het bestier der Indische possessiën, . . . dan een aanval van den vijand van buiten. Want, zoozeer als wij staat maken op den bijstand der Inlandsche Vorsten in het laatste geval, moeten wij beducht zijn dat niet lang de rust van Java, zonder van de overige etablissementen te spreken, geconserveerd zoude blijven, wanneer de Keizer en Sultan van Java in het denkbeeld mogten kunnen komen dat zich deze Regering niet vrij en onbelemmerd in de uitoefening van hare magt en autoriteit kwam te bevinden; hetgeen al direct het geval zou geweest zijn, indien men was overgegaan den Generaal

---

1) Zie hiervoor het advies van den Gouv. Gen. Sieberg.

Gosson met deszelfs Etat-Major te admitteren. Dan, daar wij met regt mogen vaststellen dat UEHA. naar derzelve wijsheid en voorzigt zich van de waarheid hiervan ten volle zullen gepenetreerd vinden, verlaten wij ons daarop en op de reflexiën die verder daaruit bij Hd. ontstaan zullen, en mitsdien ook dat de wijze beschikkingen en prudente maatregelen die UEHA. daarom noodig en raadzaam zullen oordeelen, ... voorkomen en ons bevrijden zullen van de onaangename gebeurtenissen, die in contrarie geval het onvermijdelijk resultaat daarvan zullen komen uittemaken, en waarvoor wij dan ook vooraf moeten verklaren ons niet verantwoordelijk te kunnen rekenen.

UEHA. enz.

XV. De Gouv.-Gen. en Raden van Indie aan den Aziatischen Raad.

Batavia, 7 Junij 1804.

WE.H.A. Heeren,

Ten vervolge op hetgeen wij bij onze letteren van 1 Febr. ll. de eer hadden te bedeelen, omtrent de uitzichtelijke zending door den op Isle de France commanderenden Capt.-Generaal Decaen naar herwaarts van den Adjt.-Generl., den in den jongst geëindigden oorlog als commandant van het 12de Bataillon der Fransche Republiek hier aanwezig geweest zijnden Chef de brigade Gosson, diene, dat wij sedert gelegenheid gevonden hebben den gem. Gosson naar Mauritius te doen terugkeeren, en dat dezelve ook dadelijk daarvan met en benevens zijn Etat-Major gebruik heeft gemaakt . . . . .

De Contra-admiraal Linois, die met zijne divisie oorlogschepen, verzeld van de bataafsche brik van oorlog „de Avonturier”, van hier vertrokken was tot het doen eener kruistogt naar straat Malacca, op den 25 Febr. weder hier geretourneerd zijnde, heeft ons een relaas ter hand gesteld van de tusschen zijne divisie oorlogschepen en de Engelsch-Chinasche retourvloot plaats gehad heb-

bende actie 1) . . . . . Bevorens de contra-adm. Linois van zijn kruis-
tocht alhier teruggekomen was, had dezelve een op de Engelschen
gemaakte prijs herwaarts opgezonden, geconsigneert aan den Sabandaar
J. A. van Braam, met qualificatie om hetzelve met de daarin zich
bevindende goederen te verkoopen. Schoon wij den verkoop, voor
zooveel van ons dependeerde, accordeerden, hebben wij naderhand
den gem. prijs, nadat die door den Hoogen Raad van Justitie als
zoodanig verklaard was, van den Contra-adm^l. Linois overgenomen
. . . . . en dezelve hernoemd de „Ajax”, zijnde dezelve brik die in de
blokkade van deze hoofdstad in het jaar 1800 door de Engelschen
genomen is geweest.

Behalve dese prijs en het op de Engelschen veroverde schip
„Elisa Anna”, heeft gen. Contra-admiraal nog een Engelsch schip,
genaamd de „Henriette”, alhier opgebracht, en hetzelve met ons con-
sent, dat wij vermeend hebben niet te kunnen of mogen weigeren,
verkocht, met uitzondering nochtans van 35 kisten amfioen, die wij
van Z.Ed. hebben geaccepteerd tegen Sp^s. 1500 de kist, als geen
minder prijs te bedingen geweest zijnde. . . . .

Wij hadden wel gewenscht, dat gem. Contra-admiraal Linois te
disponeren zoude zijn geweest, om gecombineerd met de in deze
gewesten zich bevindende divisie Bataafsche oorlogschepen onder
commando van den Vice-adm. Hartsinck, langs het eiland Java te
kruissen. Wij hadden tot dat einde gem. Heer Hartsinck bij Secret
Besluit van 28 Febr. verzocht om te dienen van consideratie of
dezelve te animeren zoude zijn zich met ZijnEd. te vereenigen, tot
op de terugkomst van den Schout bij nacht Dekker; dan, uit ZijnEd.
antwoord, ter Secr. Resol. van 1 Maart genoteerd, is ons gebleken
dat de Contra-adm^l. Linois zich in de noodzakelijkheid heeft bevonden

---

1) Blijkens dit relaas en dat van den bevelhebber van „de Avonturier”, ont-
moette het eskader van Linois op 14 Februarij ter hoogte van het eiland Bintam
de Engelsche Chinavloot, bestaande uit niet minder dan 26 schepen. Linois voer er
op in, en ving eene kanonade aan, die een half uur duurde, maar tengevolge der
verandering van den wind moest gestaakt worden. De Fransche vlootvoogd schijnt
daarop tot de overtuiging te zijn gekomen dat de vijand overmchtig was, altans hij
geeft dit als reden op waarom hij zijne divisie niet langer aan den strijd blootstelde,
en den steven weer naar Batavia wendde. — De prijs, waarvan in dezen brief
sprake is, was te voren buit gemaakt.

daarin niet te kunnen toestemmen ¹⁾, zooals hij dan ook op den 4 Maart van hier onder zeil gegaan is, medenemende het gedurende zijn kruistocht in straat Malacca alhier gearriveerde fransche fregat van oorlog „Atalante”. . . . .

Met gem. fregat de Atalante ontvingen wij de tijding, dat de Schout bij nacht Dekker op den 23 Dec. a. p. nog op Mauritius bezig was, de onder zijn commando staande schepen van linie Pluto, Bato en Kortenaar zooveel mogelijk in staat van oorlog te brengen, in voege dit ons ook consteerde uit een door gem. Dekker aan den eerstgeteekende geschreven brief, gedagt. den 19 bevorens . . . . . Wij voedden derhalve de hoop dat hij, Schout bij nacht, na dit volbragt te hebben, den steven direct van daar naar deze hoofdplaats zoude gewend hebben; dan, tot onze overgroote verwondering, hebben wij met een op 4 Meij hier gearriveerd Amerikaansch schip naricht erlangd, dat dezelve met de genoemde kielen aan de Cabo de Goede Hoop is aangeland. Vernits echter door den Vice-Admiraal Hartsinck met 's Lands brik van oorlog de „Scipio” orders voor den-zelven naar derwaarts zijn gezonden, om met zijne onderhebbende schepen den steven weder naar deze hoofdplaats te wenden, twijfelen wij niet of dezelve zullen alhier weldra komen opdagen . . . . .

Op verzoek van gem. Heer Hartsinck, hebben wij ZijnEd's divisie versterkt met 's Comp. brikken „de Beschermer” en de „Ajax”, en voorzien met de noodige armature; terwijl door ZijnEd. de noodige equipage van 's Lands schepen daarop geplaatst is, waartoe dezelve in staat is gesteld door de verleende assistentie met inlandsche militairen en zeevarenden. . . . .

Wij mogen niet afzijn U.E.H.A. te bedoelen, dat wij direct bij aankomst van den Heer Vice-Adm! Hartsinck, opzigtelijk de defensie van dit eijland met ZijnEd. concert te werk zijn gegaan tot het nemen van zoodanige besluiten, als strekken kunnen tot behoud van hetzelfde, zoomede van de equipagiën der onder ZijnEd. commando staande schepen, indien eene supericure vijandelijke macht, welke het roekeloos zoude zijn te resisteren, noodig en dienstig zoude

---

1) Verg. J. C. de Jonge, „Gesch. v/h. Nederl. Zeezezen” V, bl. 617, 8, en J. J. Meinsma, „Gesch. der Nederl. O. Ind. Bezittingen” II, bl. 11.

maken dat dezelve verlaten wierden, om alsdan van de manschappen het meest nuttige gebruik aan den wal te maken.

Als een gevolg der door het Staatsbewind aan het Caapsche Gouvernement gegeven order, om eenige manschappen tot versterking van deze hoofdplaats naar herwaarts te detacheren, hebben wij dan ook onder convooi van 's Lands brik van oorlog de „Scipio”, den 1 April mogen zien opdagen de schepen Maria Susanna en de Hoop, en vervolgens de Gesina Antoinette en de Maria, ... herwaarts brengende het 23ste Bataillon Infanterie van den Staat, aan 't hoofd hebbende den Luit.-Colonel de Lega, sterk 775 koppen. Dit onverwacht secours is ons des te aangenamer geweest, vermits het garnisoen eene merkelijke verzwakking aan Europesche militairen had ondergaan, door de aanzienlijke detachementen die van het renfort over La Rochelle gearriveerd, naar de Groote Oost en andere etablissementen verzonden waren . . . . .

Wij mogen niet afzijn onzen dank te betuigen voor de daardoor gedeeltelijke voorziening in het gebrek aan militairen . . . . . Dan, daar hetzelfde en het over la Rochelle ontvangen renfort op verre na nog niet importeert de bij onzen secreten brief van 17 September 1802 verzochte assistentie om volk ¹⁾, zoo verzoeken wij . . . . . om al het mogelijke te beproeven om ons nader van militairen en zeevarenden te voorzien, gemerkt de meer en meer toenemende swarigheden in het aanwerven van Javanen en Madurezen; ongerekend nog dat het ligten van manschappen en het daardoor mede veroorzaakt wordende verloop van volk notoir de grootste nadeelen aan de Cultures moet toebrengen. Terwijl wij overigens nog met het meeste empressement solliciteren de voldoening van alle door ons successive geëischte goederen, vermits wij betuigen moeten dat van het uitzenden van een voldoende ontzet, dan wel van een spoedigen vrede, eenlijk het behoud dezer Colonie afhangt; te meer de neutrale handelaars, door welke men in den jongsten oorlog onderscheidene benoodigde artikelen van tijd tot tijd heeft kunnen magtig worden, thans hoegenaamd niets aanbrengen . . . . .

De door UE.H.A. tot den afhaal van Producten ingehuurde doch

1) Zie hiervoor, blz. 117.

weder ontloste schepen bevinden zich op dato dezes, behalve twee naar de Groote Oost vertrokken, nog in den Oosthoek, en zijn derzelver gezagvoerders alsnog blijven persisteren bij hunne verklaring, dat zij tot geen nadere verhuring hunner onderhebbende bodems zouden kunnen overgaan, alvorens door ons gedisponeerd zoude wesen omtrent de vrachtpenningen, bedongen bij de in Nederland met hunne reeders aangegane chartepartijen. Wij hadden wel besloten de gem. bodems in requisitie te stellen, en dezelve te emploijeren zooals ten meesten nutte van den Lande zoude bevonden worden te behooren, ten einde langs dien weg de aan derzelver gezaghebbers voor rekening hunner reeders verstrekt wordende contanten te recouvreren, en den Lande hierdoor deze drukkende uitgaven te besparen. Dan, bij nader overweging, vonden wij verkieslijker den Heer Java's Gouverneur te qualificeren, dezelve capiteins in te huren tot zoodanige einden als waartoe dezelve benoodigd geacht zullen worden, zonder nochtans andere of meerdere voorwaarden te accorderen als aan de reeders der op Java tehuis behorende particuliere vaartuigen toegestaan worden . . . . .

Schoon de bepaling gemaakt was, om de Producten niet dan tegen klinkende muntspecie omtezetten, hebben wij nochtans, zoo tot instandhouding van het crediet van het papiergeld, als om de noodige somma daarvan tot de dagelijksche uitgaven benoodigd magtig te worden, op 23 Maart besloten, om de Java-suiker te verkoopen tegen papiergeld, als:

1ste soort, het Picol $9\frac{1}{2}$ Rsd.

2de " " " $7\frac{3}{8}$ "

3de " " " $4\frac{1}{2}$ "

en tegen betaling voor de helft in contanten en de wederhelft in papiergeld, met 25 pCt. verhooging: de Catoenen garens, de Indigo, Nagelen, Notenmuscaat, Sappanhout, Curcuma en Kamfer . . . .

Volgens de adviezen van den Heer Java's Gouverneur Engelhard dd. 11 Meij, bevinden zich in het vaarwater van Macasser een aantal van meer dan honderd Mindanao'sche zeerooversvaartuigen, die hun cours zouden willen zetten naar den overwal of Sumbawa, en van daar naar Java. Wij moeten ons derhalve wel zeer bedroeven over de onmagt, waarin wij ons actueel bevinden, om dat gespuis met kracht te kunnen tegengaan, zoo door gebrek aan Europeesche zee-

varenden als aan het benooidigde geschut; zulks te meer, daar bovendien de Javasche kusten bereids door andere roovers zijn geïnvesteerd, en men daar niet in staat is de gewone galeijen te laten kruissen, uit beduchting van dezelve in handen van dat geboefte te zien geraken . . . . . Wij hebben mitsdien gem. Heer Java's Gouverneur aangeschreven zich aan den Heer Vice-Admiraal Hartsinck, thans langs Java's N. O.kust kruissende, te adresseren, en met ZijnEd. te overleggen of de voorn. geleijen niet door een gedeelte van de equipages der oorlogschepen zouden kunnen bemand worden, om met vigueur tegen die roovers te kunnen ageren, alzoo de onderfinding ten allen tijde geleerd heeft dat dit voor zware schepen ondoenlijk is.

De overmoed der zeeroovers is zelfs tot die hoogte gestegen, dat zij zich tot in de nabijheid van deze hoofdplaats, op de daaromstreeks liggende eilanden vertoond en rooverijen gepleegd hebben. Vermits het scheepje de Patriot en de brik de Beschermer met een zestal inlandsche kruisvaartuigen, gecombineerd met zoovele als de Koning van Bantam in staat geweest is te fourneeren, naar de Lampongs gedépecheerd zijn, om de op nieuws in dezelve genestelde zeeroovers van daar te verdrijven, zoo hebben wij ons, naardien ook geen enkel vaartuig meer uitgerust kon worden, in de verpligting bevonden, de corvet van oorlog de „Scipio”, die als wachtschip ter reede was blijven liggen, te moeten expediëren om langs de eilanden en wel tot bij Middelburg te kruissen, en intusschen 's Comp. brik „de Goede Trouw” tot commandantschip van deze reede aan te leggen . . .

Door middel van een brief van den Heer Vice-Adm. Hartsinck, gedagt. ter reede Bantam den 18 Maart, werden wij geïnformeerd, dat in den nacht bevorens de Koning van Bantam op eene moorddadige wijze in zijn Dalem om het leven was gebragt door Ratoc Bagoes Alie, een der zonen van den in 1802 overleden Koning, nadat die vorst nog 's avonds bevorens gem. Heer Hartsinck een bezoek aan boord van het fregat de „Pallas” had gebragt. Deze voorbeeldlooze gebeurtenis, die in den eersten opslag van uitzichtelijke gevolgen scheen te zullen zijn, heeft nogtans hoegenaamd geen commotie verwekt, waartoe denkelijk veel gecontribueerd heeft het aanwezig wesen op dat tijdstip ter reede van Bantam van den Heer Vice-Adm.

Hartsinck met het onder zijn commando staande smaldeel oorlogschepen, zoodat de verkiezing van een nieuwen Koning zonder eenige de minste zwaarigheid heeft kunnen geschieden. Ten welken einde de Raad extr. van IJsseldijk in qualiteit van plenipotentiaris van onzentwege derwaarts is gegaan, met dat gevolg dat Ratoe Bagoes Isaak, oudste zoon van den gemelden in 1802 overleden Koning, weder tot Koning is verkozen geworden, alzoo de Kroonprins Pangerang Alie Oeddien uit vrijen wil ten behoeve van gem. zijnen oudsten broeder heeft afstand gedaan, en in tegenwoordigheid van den rijksbestuurder en al de bantamsche Hofgrooten iterative verzocht heeft van den last der regering ter zake zijner jongheid en onervarenheid bevrijd te blijven; echter onder deze voorwaarde, dat hij, ingeval de presente Koning mogt komen te overlijden, denzelven zal moeten opvolgen, zonder dat zijne kinderen in eenige aanmerking mogen komen. Met welke voorwaarde wij genoeg hebben genomen, ten blijke waarvan de acte van investituur dan ook in dier voege is ingesteld.

Overigens bevindt zich alles zoo hier ter hoofdplaats als op Cheribon, en verder langs Java's N.-O. kust en het eiland Madura in eene gewenschte rust, en de dispositie der onderscheidene vorsten omtrent de Comp. zeer favorabel; zijnde de Pangerang Prang Wedono van de hem in Maart ll. overkomen onpasselijkheid hersteld, en daardoor vooreerst de beduchting verdwenen dat de rust van de Mataram zou kunnen verstoord worden door den bekenden ondernemenden geest van des Keizers oudsten broeder, den Pangerang Mangcoe Boemi, door het doen van tentamens om zich even als bij het overlijden van Mangcoe Negara, in 't bezit te stellen van den Dalem van Pangerang Prang Wedono en der hem toegelegde 4000 tjatja's of huisgezinnen . . . . ., en waardoor mede is komen te vervallen het voornemen van den Heer Java's Gouverneur Engelhard om in dat geval, tot conservatie der rust, in eigen persoon naar Souracarta te vertrekken. . . . .

Wij bevelen enz.

XVI. De Gouv.-Gen. en Raden van Indie aan den
Aziatischen Raad.

Batavia, 6 Aug. 1805.

WEHA. Heeren,

Bij onze jongste, enz.

Onze levendigste dankerkentenis vereischt de approbatie der verkiezing van den eerstgeteekende tot Gouverneur-Generaal ¹⁾, zoo door het Staatsbewind als door UEHA. Dan, hoezeer dezelve door dit zoo vereerend blijk van vertrouwen, aan den eenen kant, is opgewekt om te blijven voortvaren in den, zoo hij meent, steeds betoonden ijver voor 's Comp. dienst. . . . en om, ware het mogelijk, dien te doen strekken tot opbeuring van den vervallen staat van zaken, zoo doet zich nochtans; aan den anderen kant, . . . het moeilijke en on-aangename van dezelve vooral bij zijne klimmende jaren ten sterkste gevoelen, en wordt dit nog dagelijks vermeerderd door de ongunstige omstandigheden der tijden; zoodat UEHA. ten beste zullen gelieven te duiden dat hij nader bij deze met het meeste empressement is solliciterende dat overeenkomstig zijne iterative instantiën, cindelijk eens aan deszelfs verlangen mag worden voldaan, en dat Hd. hem van alle verantwoordelijkheid zullen vrij kennen, indien mocht komen te blijken dat zijne betrachtingen niet toereikende mochten zijn tot eene volkomen volbrenging der op hem rustende uitgestrekte verplichtingen . . . . .

Den Heer Raad Extr. Wouter Hendrik van IJsseldijk hebben wij, onder afgave van een daartoe relatief extract uit UEHA. missive van 3 Meij 1802, geïnformeerd dat, ofschoon zjn request waarbij dezelve vrijheid heeft verzocht om te repatriëren, bij het Staatsbewind was overgebracht, UEHA. niet konden ontveinzen dat Hd. niet dan met weerzin dezen nuttigen dienaar de Oostersche gewesten zouden zien verlaten. En wij hebben het streelend genoeg te kunnen bedeele, dat gem. Heer van IJsseldijk in deze voor hem zoo vereerende verklaring berust, en geene nadere démarches gedaan heeft. . . . .

---

1) Bij Resolutie der Hooge Regering van 15 Junij 1805 was aan den Gouverneur-Generaal J. Siberg het gevraagde ontslag verleend, en de Directeur-Gen. A. H. Wiese reeds voorloopig als zoodanig aangesteld.

Dat aan onze bij brief van 20 Dec. 1799 gegeven verwachting, van bij den vrede aan handen te zullen hebben een voorraad van producten om daarmede 40 à 50 schepen van 500 ton te zullen kunnen beladen ¹⁾, niet compleet is kunnen beantwoord worden, heeft ons niet dan zeer smartelijk kunnen zijn. Daar die calculatie gebaseerd is geweest, gedeeltelijk op de toen alhier aangebragte tijding dat de oorlog eerlang zou plaats maken voor een weldadigen vrede, zoomede en wel principelijk op de gewone leverantie der producten, die men alle reden had te verwachten dat, in stede van zoo aanzienlijk te verminderen, naar evenredigheid vermeerderen zouden, mitsgaders dat de noodzakelijkheid gebood om met den verkoop van producten ook na den bepaalden tijd van zes maanden na den vrede te continueren, ten einde de benoodigde contanten magtig te worden, zoo om de zaken alhier gaande te houden, als om de vereischte sommen aan handen te hebben tot het overnemen en retablisseren der O. Indische Bezittingen, uithoofde van den sedert zoo verachterden financiëlen staat, zoo door de in 1800 plaats gehad hebbende blokkade, als door de enorme uitgaven van het zoo kostbaar defensiewezen, daar ons de vermindering der Europesche militaire macht verplichtte een ander plan van verdediging te adopteren, wilde men niet bij eene nieuwe vijandelijke apparitie dit onschatbaar eiland zien verloren gaan, — zoo mogen wij ons met grond vleijen, dat dit een een en ander bij Hd. van die uitwerking zal zijn, om ons van alle prematuriteit vrij te kennen; te meer daar het zeker is dat, hadden de opgem. noodlottige evenementen, waartegen menschelijke voorzieningen te kort schieten, niet plaats gevonden, wij volkomen in staat zouden geweest zijn onze ten deze gegeven hoop in haar geheel te realiseren . . . . .

Wij kunneu UEHA. verzekeren, dat de Keizer en Sultan, zoowel als de Pangarang Prang Wedono, de Panembahan van Madura en de Pangerang van Sumanap, zoomede de verdere strandregenten langs geheel Java nog niet afgeweken zijn van de tot dusver door hen aan den dag gelegde trouw en goede gezindheid jegens onze Natio, en hiervan ook gedurende de in 1800 plaats gehad hebbende blokkade de doorslaandste blijken hebben gegeven, en in deze gevoelens ook

---

1) Zie hiervoor blz. 8.

tot heden zijn blijven volharden; zoodat de ongunstige berigten waarmede men HD. heeft geadiëerd, ten eenenmale ongegrond zijn. Het is ons derhalve zeer aangenaam UEHA. bij continuatie favorable rapporten te kunnen doen nopens de goede dispositie der Javasche vorsten in het bijzonder, en der overige Indische vorsten in 't gemeen, met welke de Compagnie in bondgenootschap staat, alzoo hierdoor alle inquietude, die zijdelingsche berichten bij UEHA., vooral in dezen tijd, mochten veroorzaakt hebben, zal komen op te houden.

Wij moeten ons wel zeer beklagen, dat de gedane toezegging van te zullen voldoen aan onze eischen, speciaal voor Japan, door den op nieuw uitgebarsten oorlog buiten effect gebleven is. Naardien de handel op Japan vooral in dezen tijd van het grootste belang moet worden geacht, zoo verzoeken wij UEHA. op het instantigst alsnoch ten spoedigste langs den eenen of anderen weg onze eischen voor Japan te voldoen, ten einde met de vaart op dat rijk te kunnen continueren, waardoor het eiland Java een krachtdadige ondersteuning heeft mogen ondervinden, zoo door den hoogen prijs van het koper, zelfs bij verkoop aan particulieren, als door de daarvan aangemaakt wordende noodmnnt, waarvan men anders wegens gebrek aan gewilde Europesche manufacturen zal moeten afzien, als buitendien geen fonds voor eene retourlading te vinden zijnde; behalve noch dat de Japanner zelf zich bereids in zeer ongunstige termen, wegens het niet aanbrengen van manufacturen en 's Compagnie's gebrekkigen en weinig beduidenden handel, verklaard heeft, en wel zoodanig dat, wanneer niet eerlang de iterative beloften van aan hunne verlangens te zullen voldoen gerealiseerd worden, het zeer te vreezen is dat 's Comp. verblijf op Japan van zeer onaangename gevolgen zal zijn . . . .

Met een innig gevoel van leedwezen is door ons vernomen het opbrengen door de Engelschen in hunne havens van sommige der van hier met retouren vertrokken schepen, waartoe de zoo onverwacht ontstane rupture wederom de gelegenheid heeft gegeven. . . . . De hierdoor gelede nadeelen zouden echter noch veel grooter zijn, indien men niet had besloten de door UEHA. tot den afhaal van producten ingehuurde schepen aantehouden, en voor zoover die bereids beladen waren weder te ontlossen, ongeacht de doleantiën en protestatiën der schippers, waarmeds wij zoozeer vermoelijkst zijn geworden.

Van de bij HD. secrete van 4 Juni 1804 op ons verleende quali-

ficatie om onze vijanden de Engelschen allen mogelijken afbreuk te doen, en speciaal dezelve van Balemboangang ¹⁾, waar dezelve zich gevestigd houden, te verjagen, moeten wij tot ons leetwesen betuigen voor het tegenwoordige buiten staat te zijn, om, wegens den staat van 's Lands esquadre en de aanhanden zijnde militaire macht, offensief te ageren. . . . De heer Vice-Admiraal Hartsinck heeft sedert wel in scriptis te kennen gegeven, dat het voor 's lands zeemacht zeer onaangenaam was om geheel inactief te blijven, en zeer bereidwillig te zijn bekrussingen tegen de Engelschen te doen, zoo stipte bevelen van het Bataafsche Gouvernement hem niet geboden het eiland Java niet te verlaten; met offerte tevens, om desniettemin van zijn plan van operatie te willen afgaan, indien wij zouden kunnen besluiten te verklaren, dat het aanwezen van 's Lands esquadre ten eilande Java nutteloos was, en met een tocht op de vijanden of eene combinatie met de Franschen meerder aan het bij Zijn Ed. instructie bedoelde oogmerk werd beantwoord ²⁾; . . . mits dit besluit zoodanig werd ingericht, dat de verwijdering der oorlogschepen uit de vaarwateren van het eiland Java nimmer kon komen ter responsabiliteit van gen. Heer Hartsinck . . . . .

Daar wij steeds van begrip zijn geweest, en nog zijn, dat het aanwezen van 's Lands zeemacht langs deeze kusten van het grootste belang is voor het behoud van het eiland, zoo hebben wij dit dan ook aan gem. Heer Hartsinck te kennen gegeven, onder voorhouding verder, dat vermits Zijn Ed. meermalen de propositiën tot het doen van tochten of eene combinatie met de Franschen uithoofde van den strikten last van het Bataafsche Gouvernement . . . niet had kunnen amplexeren, wij nu altans geen vrijheid voor ons hadden het besluit daartoe te nemen, al bestonden deze bevelen niet, en al waren de omstandigheden ook favorabel om den vijand afbreuk te doen . . . ; zijnde gem. Heer Hartsinck daarin blijven berusten.

Wij bevelen enz.

---

1) Blambangan, eilandje benoorden Borneo.

2) Vg. de Jonge « Zeeuwen », V bl. 618, 9.

XVII. De Gouv.-Gen. en Raden van Indie aan den Aziatischen Raad.

Batavia, 6 September 1805.

WEHachtb. Heeren,

Sedert onze laatste, enz.

UEHA. aanschrijven geeft ons verder de gelegenheid aan de hand, Hd. over den staat der geldmiddelen alhier te onderhouden, en ter kennis te brengen dat, ongeacht alles door ons in 't werk gesteld is om de agio op het papieren geld bij verwisseling tegen klinkende muntspeciën op een dragelijken voet te houden, en ongeacht door de Amerikaansche handelaars nog al vrij aanzienlijke sommen tot den inkoop van producten worden aangebragt, de agio tot dato dezes al blijft aanhouden tusschen de 55 en 60 p. ct., en dat tot onze groote ongerustheid de niet ongegronde beduchting bestaat dat dezelve in bijzondere gevallen noch hooger komt te rijzen, en er weinig hoop is dat dezelve vooreerst zal dalen, ter zake van het weinige crediet dat deze noodmunt voor altans heeft. En alzoo de staat der kassa, door de groote uitgaven die de oorlog onvermijdelijk veroorzaakt en hetgeen de alhier aanwezig zijnde Landschepen van oorlog komen te kosten, hetgeen de Oostersche comptoiren benoodigd zijn, en de successive verleende considerable ondersteuningën zoo aan het Caabsch Gouvernement ¹⁾ als aan de Factorij te Canton, in geenen deele gedooft eenige verdere middelen tot instandhouding van het crediet van het papieren geld bij de hand te nemen, schoon drie millioen gl. holl., geëmployeerd tot inwisseling van deze noodmunt, genoegzaam zouden zijn om de waarde van dezelve zoo niet met de klinkenke muntspeciën te egaliseren, ten minste de agio weder op een dragelijken voet te brengen, — dewijl van de overige vijf millioen zeker maar de helft rouleert en de wederhelft in de kassen van collegiën en particulieren is stil liggende, — zoo wenschen wij vurig dat een spoedige vrede het Bataafsche Gouvernement . . . . in staat mag stellen ons met de opgemelde somma ten dien einde te voorzien,

1) Het lid van den politieken Raad der Kaap-kolonie, Mr. van Polanen, was in April te voren nog hulp te Batavia komen aanvragen. De gewenschte ondersteuning in troepen kon onmogelijk verstrekt worden, maar de Kaapsche Regering was geriefd met eene geldelijke hulp ten bedrage van 200,000 gl. (*Secr. Resol. Gouv.-Gen. en R. van Indie, 11 Junij 1805.*)

om daardoor voor te komen de onberekenbare gevolgen die eene verdere vermindering der waarde van dit geld zal na zich slepen, en die eindelijk niet missen zoude daarop uit te loopen dat hetzelfde in 't geheel geene waarde meer zoude behouden. . . . .

Hoewel wij reeds plichtschuldig ter U.E.A. kennis gebragt hebben de overgrootte inconveniënten, die het gebrek aan koperen Duiten hier veroorzaakt, en dat *dit gebrek eene tot den verval der rijstcultuur op Java medewerkende oorzaak was*, zoo mogen wij nochtans niet afzijn, uithoofde der meer en meer toenemende noodzakelijkheid dat hierin zoodra mogelijk voorzien moge worden, U.E.H.A. nader instantig en met het meeste empressement te verzoeken onzen eisch van duiten ten allerspoedigste in zijn geheel te voldoen, en de eerste voldoening te bepalen ten minste op een millioen gulden Nederl., ten einde bij langer ontstentenis van die voor den schamelen inlander onmisbare munt, de rust onder dezelve niet gestoord te zien. De weinig beduidende hoeveelheden zijn voor het grootste gedeelte naar Java gezonden, ten einde den Keizer van het project te detourneren, waarmede dezelve te voorschijn was gekomen, om van het door zijne voorouders afgestaan regt tot het aanmaken van looden pitjes wederom gebruik te maken; en schoon hierdoor op verre na niet in het daar ter kustte heerschend gebrek aan Duiten voorzien is, heeft het ons nochtans mogen gelukken, dat door de successive afzendingen van geringe somma's tot dusver gepreventieerd is, dat Z. II. met geene nadere voorstellen is opgekomen, en in het denkbeeld word gehouden dat men daarmede zal continueren. . . . .

Seedert eenigen tijd zijn hier een groot aantal neutrale handelaars, voornamentlijk Amerikanen, gearriveerd, met oogmerk om eene lading Coffij te erlangen. Dan, daar van den voorjarigen inzaam niets meer restant is ¹⁾, zoo zijn ook verscheidene dezer weder naar

---

1) „De vaart der Amerikanen op deze gewesten, waartoe hun de presente oorlog de gelegenheid weder aan de hand geeft, is meer en meer toenemende“, had de Hooge Regering den 8 Februarij te voren geschreven. En verder: „Wij hebben ons in de onvermijdelijke verplichting bevonden met den verkoop der Producten te continueren, zoo dikwijls vreemde handelaars daartoe verzoek gedaan hebben, ter bemagtiging van de noodige contanten om de zaken gaande te houden . . . . Waarvan het gevolg is, dat de voorraad van Coffij, Peeper en Suiker ten cenenmale geabsorbeerd is, en wij vooral van het eerste artikel niet dan nadat de recolte van 1804 vervoerbaar zal zijn, enige verkoopingten zullen kunnen doen“.

elders vertrokken, en andere daarentegen hier verbleven in afwachting van eene retourlading, zonder eenige beduchting te hebben dat de versch geplukte Coffij door broeijing op de reize schade zal komen te lijden.

Wij hebben uit dien hoofde, en om de gretigheid waarmede de Coffij gezocht word, den prijs daarvan verhoogd tot Rd. 18 de picol, welken prijs de handelaren geen zwaarigheid maken zelfs voor de versch geplukte coffij te betalen, indien zij maar daarmede geriefd worden. UEHA. zullen derhalve bevroeden, dat . . . . niet dan het jaar nadat de vrede alhier bekend zal zijn, en bij genoegzaam ontzet aan contanten uit het vaderland, eene goede hoeveelheid overjarige Coffij voor retour aanhanden zijn zal; vooral daar het op de door Heeren C. C. G. G. bepaalde leverantie van 100,000 picols door een zamenloop van onvoorziene desasters nog niet gebragt is kunnen worden, de winst op de Suiker zeer gering is, mitsgaders de overige artikelen niet gewild zijn . . . . .

Daar wij niet twijfelen of de Heer V. Adm. Hartsinck zal zich deze gelegenheid ten nutte maken, om den Raad der Marine te informeren van den staat zijner onderhebbende divisie oorlogschepen ¹⁾, zoo zullen wij eenlijk kortelijk aanhalen, dat ingevolge ZijnEd. communicatie, het schip „Kortenaar”, gecommandeerd bij Capt. Holland, in Ang^r. jl. zou worden afgelegd, en aan Capt. Holland toegestaan naar de Republiek terug te keeren; dat de „Schrikverwekker” eene zware reparatie op Onrust heeft ondergaan en gekield is moeten worden, en dat de „Pluto”, gecommandeerd bij den Capt. Melville, mede zonder eene capitale vertimmering, welke hier bijna ondoenlijk is, de reis naar het vaderland niet zal kunnen aannemen; terwijl tot overmaat van dien, de equipagiën door considerable sterftens

---

1) Ter nadere verklaring der gesteldheid van Hartsinck's eskader, laten wij hier woordelijk volgen wat de Hooge Regering daaromtrent reeds den 8 Febr. geschreven had. „Wij beseffen ten volle, dat van 's Lands schepen van oorlog buiten de van ons verzochte assistentie, aan dewelke wij tot ons lectwesen niet in staat zijn te beantwoorden, het nut hetwelk men anders van hen zou mogen verwachten niet kan worden getrokken. Het is derhalven wel zeer te beklagen, dat deze schepen de reize herwaarts hebben moeten aannemen zonder van het benodigde tot een oponthoud alhier van eenigen tijd, vooraf te zijn voorzien; te meer daar dezelve, volgens de getuigenis van den Heer V.-Adm. Hartsinck, maar ten halve uitgerust zijn geweest.”

grootelijks zijn verminderd. De voorzigtigheid verbiedt ons echter hier meerder van den staat dier schepen aan te halen, en wij meenen ons ook door het gemelde vertrek van den Capt. Holland daarvan te mogen dispenseren . . . . .

Het strekt ons tot genoegen, dat de rust zoo hier ter hoofdplaats als in deze Ommelanden en op Java voor alsnoch is continuerende, en dat de van weinig aanbelang geweest zijnde onrustige bewegingen in den voorleden jare en nu onlangs onder eenige Cheribonsche ingezetenen ten eenemaal hebben opgehouden. Van de Princen, als suspect aan deze commotiën, is een op Cheribon overleden, de overige twee staan naar Ambon verzonden te worden, om onder het genot van een behoorlijk onderhoud, als staatsgevangenen aldaar verblijf te houden.

Seedert het ons jongst is gelukt, den in de Lampongs tegen den Koning van Bantam opgestaan zijnden en in die contrijen den baas gespeeld hebbenden Raden Intang door eene van hier gezondene expeditie uit zijne verschansingen te verdrijven, zijnen aanhang te verstrooijen en tot onderwerping aan hun wettigen Heer te brengen, is de rust in die contrijen weder hersteld. Wij mogen ons dan ook vlijen dat zulks van een gunstigen invloed op de peeper-leverantie zijn zal, wijl op Bantam zelf alles mede in goede orde is . . . .

Wij bevelen enz.

XVIII. Particuliere brief van R. G. van Polanen ¹⁾.

Batavia den 18 Maart 1806.

WelEdele Heeren.

Mijne laatst aan Uwe Ed. verzondene is geweest van de maand Januarij, en afgegaan met Capt. Hoving. Sints is hier niets van eenig belang voorgevallen; dan men heeft hier de tijding ontvangen,

---

1) Het blijkt niet met genoegzame zekerheid, aan wien deze brief en die onder het volgende nummer gerigt zijn.

dat men in 't Vaderland bedacht is, een Gouverneur Generaal naar herwaards te zenden, eene tijding die niet weinig toegebragt heeft om het reeds wankelend gezag van den teegenswoordigen G. G. meer en meer te ondermijnen. Men zoude zich zeer verwonderen over de besluiteloosheid van het teegenswoordig Gouvernement in Holland ten aanzien deezer Colonie, waren wij ook teevens niet geïnformeerd, dat der Jacobijnen invloed in de Indische zaken verre is van vernietigd te zijn; die factie die daardoor hier weeder het hoofd heeft opgestoken, doet zich onder het teegenswoordig slap Bewind weeder gelden, en het is reeds zo ver gekomen, dat men hun vreesd en dit openlijk doet blijken.

Het staande Committé, bestaande uit Ds. Ross, Liebeher, Keuchenius, Von Ludzow en Cantebeen, is in vollen activiteit, en sints eenigen tijd verhaald men elkander, als het nieuws van den dag, wanneer zij zijn vergaderd geweest. Zij die ter goeder trouw de publieke zaken zouden willen behartigen, worden geheel moedeloos. Het doet mij dagelijks leed, mij in eene zekere betrekking geplaatst te hebben, waarvan ik mij wel tracht, maar niet kan losmaken. Vruchteloos wensche ik, dat ik mij met niets anders had te bemoeijen, dan met mijnen post in den Raad van Justitie, hoezeer het daar ook wonderlijk toegaat.

De zogenaamde confidentieele brieven, welken door sommige leeden van den Aziatischen Raad en haren Secretaris naar herwaards geschreeven worden, brengen niet weinig toe, om de woelzichte der malcontenten te onderhouden; die brieven worden hier weeder in confidentie, door een ijder die wil, geleezen en gecommunicieerd. Waarlijk het word hoog tijd, dat het Gouvernement in 't Vaderland tot een besluit kome, of het order of wanorder hier wil doen geboren worden. Wij zijn thans in den midden-staat, en in groot gevaar van tot het laatste te vervallen.

De Javaan word op gantsch Java, maar vooral in de Cossijgevende landen, verregaand onderdrukt en gekneeveld. In den teegenwoordigen opstand in het Cheribonsche, hebben reeds de inwoners van twee Campongs hunne cossijboomen omgehakt, en zich bij de muitelingen gevoegt. Cossijschuuren zijn verbrand. Wanneer dit tot de Jaccatrasche, Preanger en de bovenlanden mogten overslaan, alwaar de Inlander niet minder word onderdrukt, zijn wij verloren. Van waar, dan uit

den verkoop der coffij, kunnen de kosten van het Gouvernement worden goed gemaakt?

Het Gouvernement in 't Vaderland kan niet onkundig weezen van de verregaande desordres, welke hier plaats hebben, en dat die blijven voortduren om een Gouverneur van Java, enige Residenten en de Commissaris van de bovenlanden rijk te maken, waardoor onze existentie zelf op dit eiland word in de waagschaal gesteld. De Inlanders kunnen eens, gelijk nu op Cheribon blijkt, hunne onderdrukking en elende moede worden; en waar is de macht, waar het beleid, om ons met geweld hier staande te houden?

Ik weet te wel dat het eene overgrootte dwaasheid is, met de moderne hervormers, eene volmaakte inrichting hier te lande te willen daarstellen, en alle misbruiken te willen weeren: dit zijn ijdele droomen. Maar mij dunkt, dat er eene onderscheiding is te maken tusschen zodanige abuizen, welken onder de eene of andere gedaante altoos zullen plaats hebben, en de zodanigen, welke ten gevolge kunnen hebben dat de Inlanders, in hun gerechte wraak, ons eens van hier zullen verdrijven. Onze zwakheid is den Vorsten op Java bekend; sints den voorgaande en gedurende deezen oorlog, zijn er ruim 6000 wel gedresseerde en gedisciplineerde Javanen van ons binnen 's lands gedeserteerd, en is het geen wonder dan, dat na hetgeen nu op Cheribon gebeurd, men voor verdere gevolgen begint beducht te worden! Zal, in het laatste geval, het Gouvernement in 't Vaderland zich kunnen verontschuldigen, met te zeggen: wij hebben jaren lang gedelibereerd en gedisputeerd, over de nieuwe form van bestuur, aan onze Coloniën in Indië te geeven; wij hebben den vrede willen afwagten. Wij wisten dat slechtheid en onbekwaamheid den hoofdrol in het bestuur in Indië speelden; de partijgeest onder ons zelve heeft belet, dat wij daarin, gelijk wij konden, hebben voorzien; onze vrienden en gunstelingen moesten ook eerst geholpen en verrijkt worden; wij hebben niet kunnen denken, dat er zoveel haast, zoveel gevaar was; wij waren niet wel onderrigt van den staat der zaken in Indië, enz. Zullen zoodanige elendige verontschuldigungen tot eene vrijspraak kunnen dienen?

Gewoon mij aan Uw Ed. in vertrouwen te uitten, heb ik ook niet kunnen afzijn, Uw Ed. deeze weinige bedenkingen meede te deelen; dan de nutteloosheid van eenige verdere representatien aan andere

personen gevoelende, heb ik voorgenoomen mij daarmee niet te vermoeijen. Ware er zo eene grote onzekerheid in de correspondentie met Europa niet, zoude ik echter mij niet hebben kunnen onthouden, met Uw Ed. in eenig verdere detail nopens onzen toestand te treden; dan die onzekerheid beneemt mij daartoe geheel den lust. . . . .

Ik heb overigens der eer met alle hoogachting te zijn,

WelEdele Heeren

U WelEd. onderdanige Dienaar,
Van Polanen.

XIX. Particuliere brief van R. G. van Polanen.

Batavia, den 28 April 1806.

WEd. Heeren,

Gebrek aan suiker en coffij noodzaakt de zig thans hier bevindende neutrale schepen tot in September te blijven liggen, waardoor de correspondentie met het vaderland tot dien tijd genoegzaam geïnterrumpeerd zal zijn. Deze gaat over met een American, die eene lading suiker op de Manillaas heeft wezen innemen.

De insurrectie in het Cheribonsche blijft nog voortduren. De insurgenten zijn genaderd tot aan de grenzen van het regentschap Sumadang, hetgeen hier geen geringe consternatie veroorzaakt heeft. Men is daarvan eenigsints teruggekomen door de ontfangen tijding dat de Adj.-commissaris van Lawick eenig voordeel op de muitelingen behaald heeft. Deze van Lawick volkomen met het Cheribonsche district zoowel als met de Preangerregentschappen bekend, de Malcische en Javaansche talen kundig en gewoon aan de zeden en het character der Javanen, heeft zig op dit moment weder ten hoogste verdienstelijk gemaakt. In de verlegenheid waarin men zich bevond, is men in den beginne der onlusten wel bedacht geweest om de oorzaken daarvan te ontdekken; dan, toen men bevond dat de Heer Rose daarin op het sterkst gecompromitteerd was, is de ongelukkige Lawick, dien

men met het onderzoek gechargeerd had, in ongenade gevallen. Zoo de zaak een gelukkig einde neemt, zal hij het slagtoffer van zijn onvoorzigtigen ijver wezen; dat is ten allen tijde het lot geweest van hen die zich in de publieke dienst beijveren, zonder in aanmerking te nemen of dit al of niet overeenkomt met de belangen van de hoofdpersonagiën des lands, of hunne vrienden en aanhangers. Lawick is daarvoor gewaarschuwd geweest; dan, handelende op expres bevel en vertrouwende op de bescherming van den G.-G., heeft hij den moed gehad zijn plicht te doen.

Die bescherming zal hem weinig baten, daar de laatste buiten staat is die te verleenen, wanneer er maar één lid der Regeering is aan wien het ernst is een amptenaar te culbuteren.

De Hooge Regeering is thans passelijk te vergelijken met la Cour du Roi Potant, waarin een ieder op zijn beurt, maar het hoofd het minst van allen, den meester speelt. Hetgeen aan de Hooge Tafel bij ijdere vergadering voorvalt, het totaal gebrek aan decorum, moderatie en oordeel, waarmede de zaken worden verhandeld en afgedaan, word door de leden zelve aan het publiek bekend gemaakt. Van daar de totale minachting, waarin dat ligchaam gevallen is. Hierin deelt wel het meest de G.-G., wiens volslage onbekwaamheid tot dien post het onderwerp der dagelijksche discoursen is.

Het zal in het vaderland niet onbekend zijn, dat ik al dra na mijne komst op Batavia de eer gehad heb den grooten Liebeherr optevolgen als Conseiller privé et intime van den G.-G. Daar het geen geheim is dat de Man altoos heeft moeten geleid en bestuurd worden, en dit vooral in zijn tegenswoordigen post noodzakelijk is, had ik het genoeg te vernemen, dat zijn vertrouwen in mij zoozeer de algemeene goedkeuring wegdroeg als zijne vorige afhankelijkheid van Liebeherr was afgekeurd. Hij offerde alles op aan wat hij heette de goede harmonie met al de leden der Regeering. . . . De Heer IJsseldijk hield hem in de Vergadering veeltijds de handen boven 't hoofd; dan, wanneer deze hem liet slippen, gaf hij de zaak gewonnen. Dus deed ik veeltijds nutteloozen arbeid, werd moedeloos, en zocht iemand om mij in officio bij hem te vervangen; ik vond eindelijk eenen van Zitter, voorheen Secretaris van Politie op Ceylon, een braaf, werkzaam en zeer kundig man, gevolglijk, wjl die qualiteiten alleen tot geen fortuin in Indie leiden, doodarm. Op dezen is nu het moeilijke

werk overgegaan, om den G.-G. aan het verstand te brengen hoe-danig hij in zaken van eenig gewicht denken en handelen moet.

Zoodanig is het gelegen met het illustre hoofd van dit Gouvernement, en hieraan beantwoordt het gantsche samenstel. Met de Justitie is het niet beter gelegen. De Asiatische Raad heeft zich jongst verledigd den zoogen. Hoogen Raad omstandig onder 't oog te brengen, dat die zich behoort te onthouden van het formeren van een aantal ongegronde en ridicule pretensiën. Die aanschrijving was treffelijk gesteld; dan, men heeft daarop deze aanmerking gemaakt, dat, daar het gouvernement in 't vaderland voornamelijk gedurende de laatste 25 jaren eene volkomene onverschilligheid heeft betoond en nog blijft betoonen, of de Justitie hiertelende wel, kwalijk, of in 't geheel niet word geadministreerd, het dus met geen goede gratie de elendige sukkelaars, in wier handen het de schaal des rechts heeft geplaatst, kan reprocheren wanneer zij onhandig met dat instrument omgaan, en nu en dan wonderbaarlijke bokkesprongen maken.

Onder welke voorwendzelen men den ingezetenen en amptnaren eene dadelijke bescherming der wetten ontzegt, kan ik niet gissen; zooveel weet ik, dat het hoofdargument teggen alle nuttige en noodzakelijke instellingen in eene pretense oeconomie gevonden word. Ware het niet beter die oeconomie te zoeken in het doen ophouden van die abuizen, door welke te doen voortduren schatten verloren gaan? Is het niet de voortduring dier abuizen te willen, met aan 't hoofd van het Collegie van Heemraden en als Commissarissen over de Hospitalen, de Equipagewerf, het Ambachtsquartier, enz. te laten Raden van Indie, personen die amptshalve boven de wetten verheven zijn, die elkander ontzien en laten begaan, om wederkeerige menagementen en oogluikingen van elkander te kunnen verwagten, een yder in het vak waarover hij gesteld is! Niemand durft hiertelende eene beschuldiging inbrengen tegen een Raad van Indie, zelfs niet de Adv. Fiskaal, al had hij daartoe de klaarste bewijzen in handen; en het is aan zoodanige lieden, dat de opperdirectie van die administratiën is opgedragen, waarin de Comp. het meest verkort word. Zoodanige en andere desordres te herstellen, hangt geheel van den wil van het Bewind in 't vaderland af, en zoolang het daaraan onverschillig is, zullen die blijven voortduren.

Ik heb gister eene lange conversatie met den G.-G. gehad, waarin

het mij ten klaarste is gebleken dat hij meer en meer met de moeilijke situatie waarin hij zich bevindt verlegen wordt; en echter kan ik hem niet overhalen zijne demissie te vragen. Bij die gelegenheid heb ik hem ook over mij zelf onderhouden. . . . Ik deed hem opmerken, dat zoowel de posten van regeering als genoegzaam alle lucrative bedieningen ten grooten deele vervuld waren door fielten, bankroetiers, zwendelaars en dobbelaars, dat hij jongst aan den onwaardigen Liebeherr had bezorgd een post van honderd duizend gulden inkomen 'sjaars, . . . eenlijk om te voldoen aan eene recomandatie van den heer Schimmelpenninck. . . . De G.-G. heeft mij toegezegd op mijne representatiën regard te zullen slaan. . . .

De heer Holle wil volstrektelijk zijne demissie als Raad van Indie. Hij maakt er geen geheim van, dat hij verwarringen in het Gouvernement voorziet. . . .

Het ware te wenschen dat een cordaat en kundig man kon worden overgehaald naar het vaderland te vertrekken, ten einde den Heer Raadpensionaris den ware staat van zaken hiertelande te representeren. Men is daarop reeds eenige maanden geleden bedacht geweest, dan heeft daartoe geen geschikt persoon kunnen vinden. Er kan geen twijfel zijn of, bijaldien men hierin gelukt was, de Heer Raadpensionaris deze gewigtige Colonie niet langer aan een totaal bouleversement zou exponeren. Hij zou dan niet ongestraft laten, dat men juist in dezen tijd, waarin onze existentie hiertelande als aan een draad hangt, een van den Berg als Resident aan het Hof van Solo zijn post ontnomen heeft, om plaats te maken voor den turbulente Liebeherr, die de zaken aan dat Hof weldra in verwarring kan brengen. Men verwacht wel dat de Asiatische Raad die aanstelling zal disapproberen, en daarover eene schrobbering te wachten is; dan men is daaraan reeds zoo gewoon, dat men daarover spot, en geene schrobberingen vreest die door geen dadelijk blijk van afkeur gevolgd worden.

Het is enz.

(w. get.) R. G. van Polanen.

XX. De Gouv.-Gen. en Raden van Indie aan den Aziatischen Raad.

Batavia, den 12 December 1806.

WEHA. Heeren,

Hebben wij ons bij onze jongste van 22 Augustus in de onaangename verplichting bevonden UEHA. te moeten bedeele den gevoeligen slag, den lande toegebragt, door het nemen van 's Comp. schepen „Victoria” en „Batavier”, met derzelver rijke ladingen, op hun retour van Ambon en Banda naar deze hoofdplaats, door onze vijanden de Engelschen, zoo zullen UEHA. ligtelijk bevroeden hoe grievend het thans voor ons is UEHA. bekend te moeten maken met de aaneenschakeling van rampen welke ons sedert nader hebben getroffen, te meer daar dezelve van dien aard zijn dat, ten minste vooreerst, alle hoop verloren is om die te kunnen herstellen.

Het was dan op den 18 October jl., wanneer het Engelsche fregat „Carolina” van 44 stukken, gekommandeerd door kapt. Reinier, deze reede kwam opzeilen, en het hier liggend landsfregat van oorlog „Maria Reigersbergen”, hetwelk in weerwil van onze intentie bij het opleggen der lineschepen niet genoegzaam bemand schijnt geweest te zijn, attaqueerde, met dat noodlottig gevolg dat hetzelfde veroverd en door de Engelschen medegevoerd werd, na reeds bevorens de in 's lands dienst gestelde nieuw opgebouwde Comp. brik „de Zeerob” genomen te hebben. Zijnde bij die gelegenheid het door de Comp. overgenomen, en op Onrust in reparatie gelegen hebbende schip „Gesina Antoinette” mede verloren geraakt, alzoo men hetzelfde om het niet in handen van den vijand te doen vallen had willen laten zinken, nogtans aan het drijven is geraakt, en sedert ongeacht alle nasporingen niet het minste meer daarvan vernomen is ¹⁾. . . .

Dit ongeval, hoe groot ook immer, moest echter maar als een voorbode worden aangemerkt der gebeurtenissen van 27 November. Op dien dag werden op het onverwachtst, zonder dat men de geringste kennis van hun aannadering had, acht voor het grootste deel zware schepen gezien, komende uit het westen en zeilende onder Fransche

1) Vg. de Jonge, „Zeevoezen” V, bl. 623,4.

vlag, dewelke echter ras voor vijandelijke erkent werden, en ook de hostiliteiten begonnen met op het eiland Onrust, werwaarts de korvet „William” verzeild was om gerepareerd te worden, en waar bovendien in reparatie lagen 's Comp. schip de „Zeebouwer” en de brik de „Beschermer”, aanhoudend sterk te vuren, zich directelijk meester makende van de korvet, die gedesarmeerd was geworden. De baas ten gem. eilande en de kommandant van het detachement militairen hadden maar even den tijd van daar op te breken, achterlatende (ingevolge de voor lang gemaakte bepaling) eene bezetting van een Europeesch officier en twaalf inlandsche militairen om het eiland behoorlijk over te geven, ten einde daardoor voor te komen dat de gebouwen even als in 1800 vernield wierden.

De gemelde schepen vervolgens meer en meer de reede naderende, begaven zich (zooals de order bij het verschijnen eener gedecideerde overmagt medebracht) het gearmeerde fregat de „Phenix”, de brikken „Avonturier” en „Zeeploeg” en de in 's lands dienst gestelde galei de „Maria Wilhelmina”, benevens al de op de reede liggende Comp. en particuliere schepen en vaartuigen op de modder, werden de manschappen gedebarqueerd, en de vaartuigen zelve zooveel mogelijk ten vervoer onbekwaam gemaakt. . . . .

Door deze mesure werden wel vruchteloos gemaakt de pogingen van den vijand om dezelve te rooven en mede te voeren, maar niet voorgekomen de verderfelijke oogmerken, waarmede dezelve verschenen was, alzoo in weerwil van het vuur dat van de batterijen gemaakt werd, hetwelk echter uit hoofde van de distantie . . . van geen genoegzaam effect was, eerst het fregat de „Phenix”, vervolgens de „Avonturier”, de „Zeerob”, 's Comp. schepen „Arnestein”, „Patriot” en „Snelheid”, een aanmerkelijk getal particuliere schepen, mitsgaders het Pruissische schip „Graf Ludwig von Vinken”, hetwelk wegens de ontvangen tijding der ontstane rupture tusschen Engeland en Pruisen mede op de modder geretireerd was, in hun woede in brand werden gestoken en aan de vlammen opgeofferd. Terwijl een niet diep genoeg op den modder gehaald particulier schip en noch een ander, dat bereids de reede verlaten en den steven naar Java gewend had, door hen genomen is, zooals mede het ongeluk heeft gehad in hunne handen te vallen de van Bantam retournerende Comp. brik „Maria Wilhelmina”, derwaarts gezonden om de kanons,

enz., aan den Koning in den jongsten oorlog afgestaan, van daar naar herwaarts afbrengen, die dus mede een prooi des vijands geworden zijn.

Volgens de naderhand bij ons ingekomen berichten, zijn de vijandelijke schepen geweest de „Culloden” van 74 stukken, gevoerd bij den Schout bij nacht Pellew, de „Powerful” van 74, de „Russel” van 74, de „Belliqueux” van 64, de „Drake” van 36, de „Jarprieton” van 32, en de brik „Leaflower” van 12 stukken. Terstond bij hunne verschijning, daar men niet weten kon welke desseinen de vijand eigenlijk mogt hebben en of dezelve eene landing zou wagen, hebben wij het reglement van alarm in volle werking doen brengen, en dagelijks na het scheiden der Vergadering een lid uit ons midden tot commissaris benoemd, om zoowel bij dach als des nachts binnen de stad te blijven, ten einde omtrent alle voorvallende zaken order te kunnen stellen. . . . Wij gaven voorts ook van de apparitie dezer vijandelijke schepen onverwijld kennis aan de ministers van Java, Cheribon en Bantam.

Dan, uit de door de Engelschen in 'tgeneraal gehouden conduite scheen vervolgens, dat zij geenszins het voornemen hadden lang hier ter reede te vertoeven, en uit de verdere omstandigheden moest conjectureerd worden dat de schepen den cours naar Sourabaja zouden stellen, met voornemen de nog overige aldaar zich bevindende schepen van oorlog „Pluto” en „Revolutie” op gelijke wijze te vernielen. . . . Deze beduchting heeft meer waarschijnlijkheid verkregen, sedert de vijandelijke kielen op den 2 dezer tegen den avond oostwaarts zijn opgestoken, doch niet voor en alear het wreede vermaak te hebben genomen van het schip de „Zeebouwer”, de brik de „Beschermer” en de korvet „William” mede in brand te steken, en verregaande baldadigheden aan de gebouwen op het eiland Onrust te plegen. Wij willen echter hopen, dat de tot behoud van het nog overige deel van 's Lands navale macht aangewend wordende middelen toereikende zullen zijn om hetzelfde voor hun euvelmoed te bewaren.

Behalve de opgemelde schepen en vaartuigen, zijn ook nog bij vroegere gelegenheden, zoo in de Grootte Oost als langs deze kust, differente particuliere bodems een buit des vijands geworden, mitsgaders 's Comp. brikken de „Belgica” en de „Ajax”; de laatstgenoemde

echter door het verraad der daarop dienstdoende Javanen, dewelke den gezaghebber Kapt.-Luit. Monkenberg en verdere Europeanen deerslijk vermoord, en de brik vervolgens op Poelo Penang opgebragt hebben. . . . .

UEHA. zullen zich dus lichtelijk kunnen voorstellen, in welk eene alleszins smartelijke en hachelijke positie wij door alle deze rampen en door de totale vernieling van 's Lands en 's Comp.'s navale macht gebragt zijn, te meer daar in eenige der verbrande schepen bereids een goed gedeelte der benoedigheden voor de oostersche etablissementen was afgestoken, om naar Sourabaja en van daar naar hunne bestemming te worden overgebragt.

De hooge noodzakelijkheid, die er dus is om deze Kolonie krachtadig te hulp te komen, dwingt ons dan ook onze zoo dikwijls aan UEHA. gedane smeeking te herhalen om een toereikend ontzet, alzoo het in contrarie geval, in weerwil van de beste en welmeenendste pogingen en eene onwankelbare trouw, te duchten is dat dit kostbare eiland onder de gevaren die het omringen eindelijk zal moeten bezwijken. De voorzigtigheid verbiedt ons echter hieromtrent in details te treden. . . . .

Nadat deze reeds was ingesteld, ontvingen wij UEHA. gerespecteerde van 6 Maart a. e., houdende last om de Koffij-culture op Java langs alle gepaste wegen aantemoedigen en uittebreiden, en qualificatie om, ter berciking van dien, des noods eene matige prijsverhooging toetestaan. Wij nemen derhalve de vrijheid Hd. prealabel in allen eerbied te verzekeren, dat deze culture ten allen tijde geweest is, doch thans met recht mag genoemd worden, de hartsader van 's Comp. bestaan alhier, en vooral in de presente omstandigheden van dies goede réussite haar staan of vallen afhangt. Daarop is meer als ooit onze meeste attentie en zorg gevestigd, waarvan de goede gevolgen reeds blijkbaar zijn, alzoo de leverantie van Koffij uit de Bataviasche Preanger- en Bovenlanden voor dit jaar ruim 80,000 picols bedraagt.

Gaarne wenschten wij ons stellig te kunnen verklaren over de zoo edelmoedig aan den dag gelegde gevoelens tot eene prijsverhooging der Koffij, eenlijk ten faveure van den cultivateur. Dan, schoon wij van meening zijn dat de prijs welke tegenswoordig aan denzelven daarvoor betaald wordt, in gewone tijden eene voldoende belooning

voor zijn arbeid is, te meer zooveel van ons afhangt scrupuleus gezorgd wordt dat hem niets daarvan wordt afgekneveld, waarvan onze Resolutiën de sprekendste bewijzen opleveren — alzoo UEHA. daaruit blijken zal dat onderscheidene inlandsche hoofden over bedrevene vexatien en knevelarijen rigourens gestraft zijn, zoo zullen wij echter . . . . de gemelde prijsverhooging mede in gezette overweging nemen.

Laatstelijk, enz.

XXI. De Gouv.-Gen. Wiese aan den Minister van Kolonien van der Heim.

Batavia, den 1 Julij 1807.

H.Ed.Gestr. Heer,

In mijne betrekking als Luit.-Gen. Commandant der Kon. Land- en Zeemagt heb ik reeds verscheidene malen aan Uwe Exc. geschreven, en ik hoop dat Hd. mij ook zal vergunnen van tijd tot tijd in het particulier met Uwe Exc. in mijne betrekking als Gouverneur-Generaal te mogen corresponderen. Er vallen somtijds zaken voor, welke voor elucidatie vatbaar zijn, en aan de beste voornemens worden wel eens verkeerde uitleggingen gegeven; dan, aangezien het vertrouwen waarmede ik thans door Z. M. verceed ben en mijn onveranderlijk principe om nimmer een handbroed van mijn eed en plicht aftewijken, durf ik mij vleijen dat korte aantekeningen U E. gelegenheid zullen geven mijne oogmerken en handelingen te beoordeelen.

Zoodra hier in het vorige jaar de tijding werd ontvangen, dat door den toenmaligen Raadpensionaris eene Commissie benoemd was om op Java eene nieuwe organisatie daar te stellen, maakten sommige woelige en steeds naar verandering hakende menschen van die tijding gebruik om de handelingen van het Gouvernement alhier in een kwaad daglicht te stellen, en deszelfs maatregelen op allerhande wijzen te verijdelen. Allerlei soort van intrigues kwamen ten dien einde te baat. Ten tijde dat de Engelschen voor deze hoofdplaats waren en

onze schepen vernielden, namen deze oneenigheden eer toe dan af, en het was mijn plicht alle pogingen in 't werk te stellen om in dien reeds zoo moeilijken en gevaarvollen toestand de rust en eendragt in de Kolonie te conserveren.

Een der hooge ambtenaren, over wier gedrag ik mij het meest moest verontwaardigen, was de 1° Secretaris der Hooge Regering, Moorrees. Zijne onvoorzigtige discoursen, nadat hier de voorloopige tijding was aangekomen der verheffing van Z. M. Louis Napoleon tot den troon van Holland, — hebbende hij zelfs op den 22 November 1806 ter gelegenheid van een maaltijd ten mijnen huize zich niet ontzien tot verscheidene malen en zoo luidruchtig dat het op eenigen afstand is gehoord: *Damn the King*, . . . en vervolgens noch eens op den 24 daaraanvolgende aan dezelfde gezegden schuldig gemaakt 1); zijn intrigerende geest, welke hem meermalen gebragt heeft tot onbeleefdheden aan Leden der Hooge Regering, aan wie hij uithoofde van zijne ambtsbetrekking eerbied schuldig was, en meer andere redenen te lang om hier plaats te vinden doch welke bij mijne advisen aan de Hooge Regering zijn vermeld, hebben mij doen besluiten om den Secretaris Moorrees provisioneel van de waarneming van zijn post te excuseren.

Door de suspensie van dezen aanzienlijken ambtenaar kon ik met billijkheid verwachten, dat mindere bedienden, ziende dat men door krachtdadige middelen de rust en eendragt ongestoord wilde behouden, uit vrees van mede uit hunne posten te worden gezet zich stil zouden houden; en de gevolgen hebben doen zien dat ik mij in die meening niet had bedrogen. Het was toen ter tijd vooral noodzakelijk de ambitie en emulatie onder de hoofd-officieren en verdere militairen te behouden. De uitdrukkingen van den Secretaris Moorrees hadden

---

1) De Brigadier Sandol-Roy, kommandant van Batavia, meende ter gelegenheid der troonsbestijging van Lodewijk Napoleon in Holland, een feest te moeten geven, waarover hij door Wiese te regt gewezen werd. Op dat feest werd een dronk, door den Kommandant van het fransche bataillon op den nieuwen Koning ingesteld, door den Nederl. Kolonel Mahieu beantwoord met eene toespeling op Philips van Spanje, en de betuiging dat even als men den Spanjaard voorheen uit Holland verdreven had, men dit ook Koning Lodewijk zou doen. Onder vele hoofd- en andere officieren der Nederlandsche troepen op Java heerschte dezelfde anti-fransche gezindheid. (*Wiese aan van der Heim*, 14 Maart 1807, — Rapport van de *Sandol Roy* aan den *Gouv.-Gen.*, 25 Nov. 1806).

zij zich serieuselijk aangetrokken, en zonder mijn besluit om den-
 zelve te suspenderen had men mogelijk den goeden militairen geest
 den bodem ingeslagen. Met het suspenderen van den Secretaris Moorrees
 was mijn oogmerk, die zaak te laten in haar geheel tot de aankomst
 van HH. Commissarissen-Generaal, welke toen werd te gemoet gezien.
 Dan, door het ontvangen mijner benoeming als Gouv.-Gen. en het
 rappel der voors. Hooge Commissie, vond ik mij verplicht te voorzien
 in de zaken . . . . . en droeg ik ter Vergadering voor, om den in
 zijn post gesurgeerden Secretaris Moorrees alsnu finaal de demitteren.
 . . . . . Hetgeen ik ten zijnen laste heb bijgebracht, zou ik door be-
 wijzen welke onder mij berusten kunnen staven; dan ik vertrouwd dat
 zulks van mij niet geveerd zal worden, en besluite met hier nog
 alleen bijtevoegen dat die ambtenaar gemakkelijk geremplaceerd kan
 worden, daar hij in zijne werkzaamheden altoos veel achteruit en
 slordig was. . . . .

Ik heb de eer U Exc. in 't kort te bedeele, dat ik met 's Konings
 corvet „Scipio”, kapt. Carrega, onlangs van Amboina alhier aange-
 komen, brieven heb ontvangen, welke mij de aangename tijding
 brengen, dat de Ternatanen de Tidorezen geheel verslagen en ten
 onder gebracht hebben, en hunne aangelegde fortjes alle hebben ver-
 nield; eenige hunner hebben de vlugt genomen, doch kunnen in lang
 geen kwaad doen, anderen zijn gevangen genomen, en de overige
 hebben zich onderworpen; zoodat de rust aldaar thans wederom ge-
 heel hersteld is. Het is voor het overige op Macasser, Amboina en
 Banda alles in rust en orde, immers zooveel de tegenwoordige ge-
 steldheid van zaken zulks gedooft.

Het blijft thans in het Cheribonsche ook rustig. Een enkel hoofd
 van belang, genaamd Bagoes Rangien, heeft nog een kleinen aan-
 hang, doch wordt vervolgd, en er is hoop dat men hem spoedig
 meester zal worden. Hetgeen nog meer doet vertrouwen dat de rust
 van duur zal blijven, is de terugkomst van de twee Prinsen, welke
 in der tijd gevangen genomen en naar Amboina gezonden waren ¹⁾,
 hetgeen veel misnoegen had gegeven.

Alle mogelijke pogingen worden in het werk gesteld om de Rijst-
 cultuur op Java voorttezetten, en dit gaat tot genoegen voort.

1) Zie blz. 265.

Het koffijgewas staat ook, volgens de rapporten, zeer voordeelig. De commissie voor de Bovenlanden is wederom van hier vertrokken en gaat in hare werkzaamheden voort, om daarmede nog dit jaar een einde te maken. Men heeft nu allen grond om te hopen dat men spoedig de door C. C. G. G. bepaalde hoeveelheid van 108,000 picols koffij zal kunnen hebben. De Adjunct-Gecommitteerde voor de zaken van den Inlander, P. H. van Lawick van Pabst, gedroeg zich met zooveel hoogmoed, dat daarover verscheidene malen bij mij klagten waren ingekomen. Ik vond mij genoodzaakt dit krachtdadig tegen te gaan, wilde ik tegenwerking voorkomen en de commissie dit jaar zien afloopen; doch zijn imperieus karakter heeft dit niet kunnen dulden, en hem gemoveerd tot het vragen zijner demissie, welke hem dan ook dadelijk is toegestaan.

Het toenemen van de Agio op de contanten tegen papier tot over 100 per cent is gewis eene der bedenkelijkste zaken en die veel opmerkzaamheid vordert. Hierin zal niet kunnen worden voorzien dan door een genoegzamen aanbreng uit Europa. Ongelukkig is het dat er tegenwoordig zoo vele schepen, vooral Denen, met producten komen; Batavia is als opgepropt met Europeesche waren.

Ik heb de eer enz.

(w. get.) A. H. Wiese.

XXII. De Gouv.-Gen. Wiese aan den Minister van Kolonien van der Heim.

Batavia, den 5 Augustus 1807.

H.Ed.Gestr. Heer,

Met het grootste leedwezen vind ik mij in de onaangename verplichting gebragt ter kennis van Uwe Exc. te brengen, dat ik den 23 Junij jl. eene missive ontvangen heb van den Kapitein ter zee van de Sande, commanderende 's Konings schepen in den Oosthoek, inhoudende rapport dat, na het hijschen der vlag, het doen van het saluut en het voorlezen der stukken betreffende de verandering in het

staatsbestuur van ons Vaderland, ingevolge de daarvan bekomene order van den Heer Vice-Admiraal Hartsinck, de equipage van 's Koning's schip „Revolutie” zich eenparig aan hem had geadresseerd om, gelijk voorheen in de West-Indiën bij het veranderen der vlag op 's Landschepen „Hertog van Brunswijk” en „Eensgezindheid” zoude hebben plaats gehad, uit de dienst der Bataafsche Republiek en den eed aan dezelve ontslagen te worden, met vrijheid om zich daarna *al. of niet* in de dienst van Z. M. den Koning van Holland te begeven; weigerende voorts eenige dienst onder de nieuwe vlag te doen, —

dat hij in dit oogenblik ook rapport ontving, dat het op de „Pluto” eveneens was gesteld, —

dat het hem, kapitein, alstoen noodzakelijk was voorgekomen een krijgsraad te beleggen tot het beramen van zoodanige maatregelen, als uit aanmerking van de omstandigheden des oorlogs en de plaatselijke ligging der schepen, ten meesten nutte van den Lande en deze Kolonie dienstig zou bevonden worden.

In welke krijgsraad dan ook, om daarbij aangehaalde redenen, is besloten dat, overeenkomstig de orders dienaangaande, de viering van dien dag door saluten en vlaggen der schepen tot zonsondergang zoude continueren, en dat voortaan provisioneel geene vlag geheschen zou worden dan alleen de oude Bataafsche vlag, . . . dewijl dit den krijgsraad het eenigste middel voorkwam om de orde op de schepen te maintaineren. . . . .

Genoegzaam tergelijktijd gewerd mij eene nadere missive van Kapit. van de Sande, van 12 Junij, waarbij hij o. a. zegt als het meest geschikte middel van redres te moeten voordragen, om tot het afdanken der equipages te besluiten, alsmede tot het bepalen eener premie voor die welke vrijwillig weder dienst zullen nemen.

Den 24 Junij gaf ik den Kapit. van de Sande mijne verwondering te kennen nopens het voorgevallene op 's Konings schepen, met bijvoeging dat in geen geval Z^r. M^a. vertegenwoordiger met het scheepsvolk in onderhandeling kon treden, en ik mij derhalve moest vreemden dat hij voorsloeg het accorderen eener premie aan die onwilligen. Ik gelastte hem alle mogelijke pogingen aantewenden om die zaak weder in haar geheel te brengen en de equipages tot gehoorzaamheid overtehalen; doch, indien zulks niet meer te doen ware, alsdan aan dat scheepsvolk mijn hoogste ongenoegen te kennen te

geven, en hun te zeggen . . . dat de onwilligen alsdan uit de dienst zouden worden ontslagen.

Ik voorzag toen reeds dat de oproerigheden op die bodems, gedurende de maand welke men te Sourabaija moest wachten bevorens mijne orders aldaar konden gearriveerd zijn, veeleer toe- dan afnemen zouden, en het alsdan niet meer mogelijk zijn zoude zich van strenge maatregelen te bedienen, welke in den aanvang dezer zaak mogelijk met vrucht hadden kunnen geëmploijeerd worden, en ik zag mij in de onaangename noodzakelijkheid den Kapit. van de Sande zelven tot de afdoening dier zaak te moeten emploijeren. Want ik kon er niet aan denken om den Heer Vice-Adm. Hartsinck met deze commissie te chargeren, daar Zijn H.Ed. reeds sedert een geruimen tijd ziek was, en ik hem zelfs uit dien hoofde, op zijn verzoek, reeds ontslag van deszelfs kommandement met verlof om te repatriëren had geaccordeerd. . . . .

Eindelijk ontving ik den 29 Julij 11. een brief van voorm. Kapitein dd°. 13 bevorens, inhoudende de fatale tijding dat, vermits de dringende noodzakelijkheid om het oproerige en onwillige volk uit de schepen te verwijderen, en er geen middel zou geweest zijn zulks zonder uitbetaling van eenige gelden te effectueren, de krijgsraad tot de afdanking dier onwilligen besloten had, en om hen uit de schepen te krijgen wijders had moeten toestaan bij hun komst aan den wal 45 sp. m. aan ieder man uittebetalen. . . . .

De Kapit. van de Sande beroept zich hierop, dat het niet enkele personen, maar de gansche equipage zou geweest zijn, die zich adresseerde, en later zendt hij mij eene lijst der voornaamste belhamels; hetgeen m. i. eene volkomene tegenstijdigheid in zich bevat. Maar, gesteld eens dat de gehele equipage zich geadresseerd had, dan heeft toch te voren onder dat volk zeker eenig misnoegen of schijn van oproerigheid plaats gehad; en hadden de kapiteins der beide schepen dan niet den geest hunner onderhebbende schepelingen behooren te kennen en te leiden tot obediëntie? Zoo de geest van misnoegen veroorzaakt was door het lang in dienst blijven dier equipages, hun inactiviteit, en — mag ik zeggen — de vicieuse manier waarop zij betaald werden, had de kommandant van de Sande daarvan niet reeds lang rapport moeten doen aan den Heer Vice-Adm. Hartsinck? . . . Daar het mij derhalve is voorgekomen dat noch door den Kapit. van

de Sande noch door den Kapit.-luit. Faber gepaste digniteit en genoegzame energie is aan den dag gelegd, heb ik hun gehouden gedrag volkomen gedesapprobeerd, hen gelast hunne kommandementen aan de op hen in rang volgende officieren overtegeven, en ten spoedigste naar deze hoofdplaats overtekomen. . . . Tevens gaf ik de noodige orders aan den Heer Java's Gouverneur, ten einde door alle gepaste middelen die schepelingen in de koloniale land- of zeedienst te doen overgaan, na bevorens de belhamels te hebben doen arresteren. . . .

Nauwelijks had ik deze order afgezonden, of ik ontving rapport dat er te dezer stede gearriveerd waren vijf vaartuigen, komende van Samarang, en aan boord hebbende 80 dier afgedankte manschappen, ieder voorzien van een pas houdende zijn ontslag uit de dienst der Bataafsche Republiek. . . . Ik gaf order om hen den volgenden morgen te doen debarqueren en brengen naar het Depôt der Kon. Marine, werwaarts ik mij begaf en dat volk bijeen liet rangeren. Ik hield hun voor hoedanig ik over hun gedrag misnoegd was, en dat ik de handelingen van Kapit. van de Sande ten volle afkeurde; dat, wilde ik naar de wetten en den artikelbrief dien zij bezworen hadden handelen, zij allen kinderen des doods waren, maar dat, overtuigd zijnde dat zij door kwaden raad en verkeerde directie tot dusdanige ongehoorde stappen gebragt waren, ik hun liever vergiffenis zou schenken, na echter de grootste belhamels uit hun midden te hebben gerukt. Ik liet vervolgens den eed van gehoorzaamheid aan de constitutionele wetten en van getrouwheid aan den Koning voorlezen, en allen legden denzelven af. De apart gezette belhamels liet ik naar de hoofdplaats brengen, waar dezelve nog zitten. . . .

Van de wijze waarop ik dit behandeld heb gaf ik dadelijk kennis aan den Heer Java's Gouverneur, met autorisatie om, was het nog mogelijk, hetzelfde aldaar te verrigten, en in alle gevalle pogingen aantewenden om de zaak op eene voldoende wijze te termineren. . . .

Ziedaar, HEG. Heer, een zoo kort mogelijk verhaal van eene zaak, mag ik zeggen, de grievendste voor mij welke zoolang ik de eer heb het Generaalat in deze gewesten te bekleeden is voorgevallen. . . . Ik vlei mij dat UE. de wijze waarop ik die zaak behandeld heb, zal goedkeuren, en dezelve dan ook dientengevolge gunstig aan Z. M. zal voordragen. . . .

Het is mij echter nog een bijzonder genoegen U Exc. te mogen

rapporteren, dat het scheepsvolk op Z. M. korvet „Scipio”, gekommandeerd door den Kapit.-luit. Carrega, den eed aan de constitutionele wetten mitsgaders aan den Koning zonder de minste difficulteit heeft afgelegd. . . . .

Ik heb de eer enz.

(w. get.) A. H. Wiese.

XXIII. De Gouv.-Gen. A. H. Wiese en W. H. van IJsseldijk
aan den Minister van Kolonien van der Heim.

Batavia, 15 November 1807.

HoogEdelGestr. Heer,

De ramp door den vijand in het voorleede jaar aan het gering overschot van 's lands actieve zeemagt ter rhee van deeze hoofdstad toegebracht, het verlies van het Fregat de Pallas, op hare terugreize van Ambon, en het zwaar verlies, meede bij die gelegenheden geleeden in het neemen en verbranden van de ons nog toen overgebleevene gewapende scheepen en andere vaartuigen; dit alles is zeeker reeds aan Uwe Excellentie bekend geworden, en het smert ons hier te moeten bijvoegen, dat door eene onverwagte verschijning van enige vijandelijke fregatten op verscheidene plaatsen van de N. O. kust van het eiland Java, een belangrijk convoy van hier naar Samarang bestemd en een aantal kleinere vaartuigen ook weeder in handen van den vijand zijn vervallen, waardoor dan ook de communicatie tusschen deeze hoofdplaats met de comptoiren op de N. O. kust van dit eiland gelegeen, en de zo hoog nodige aanvoer van rijst en andere behoeften zo niet geheel gestremt, ten minsten hoogst moeilijk en gevaarlijk is geworden.

Hoezeer de zo moeilijke toestand waarin wij ons reeds bevorens hebben bevonden, door deeze opeenstapeling van weederwaardigheden

en ongelukken niet weinig verergerd is, vertrouwen wij echter, door de middelen reeds aangewend en nog aan te wenden, in staat te zullen zijn eene schaarsheid en gebrek aan de noodwendigheeden des leevens aan deeze hoofdplaats te zullen voorkomen; dan in den tegenwoordigen staat van zaken is onze voorname beduechting, dat het ons onmogelijk zal vallen de Oostersche comptoiren, en voornamelijk Ambon, Banda en Ternate, van geld en de daar zo hoog benodigde leevensmiddelen op den duur te zullen kunnen voorzien.

Dit is reeds in het voorleede jaar ten uitersten moeijelijk gevallen, en niet dan met groote kosten en verliezen gepaard gegaan, en is door het neemen en verbranden van zo veele particuliere groote en kleine vaartuigen thans nog gevaarlijker, ja bijna onmogelijk geworden, voornamelijk daar de vijand reeds getoond heeft, geene Inlandsche particuliere, voorheen als neutraal behandelde, vaartuigen en vlaggen langer te respecteeren.

Is hierdoor de toevoer naar de Oostersche comptoiren zo hoogst moeijelijk en gevaarlijk geworden, volgt daar uit, dat wij vooral niet mogen denken om den vervoer der kostbare producten van daar naar herwaards langer te beproeven. Hiertoe hebben wij ons gerechtigd gevonden zo lang dit met gewapende schepen en onder convoy van s'lands schepen van oorlog heeft kunnen geschieden, dan dit zelfs, in het voorleede jaar met het noodlottigst gevolg gepaard zijnde gegaan, hebben wij te wel gevoeld dat wij met zozeer zwakker en onzeekerder middelen het niet meer waagen mogen, het land weder aan een zo enorm verlies te exponeeren, den vijand daardoor te verrijken, en hem, als het waare, aan te moedigen, om zijne bekruijsing tusschen hier en de oostersche comptoiren permanent te maaken, en alle weederzijdsche communicatie geheel af te snijden.

Dan hieruit volgt dan ook, dat wanneer wij zelf al eens de mogelijkheid zouden onderstellen, om de oostersche comptoiren van hier met de jaarlijksche behoeften aan goederen, geld en leevensmiddelen te kunnen blijven voorzien, dan nog het geheele onderhoud dier Colonien zoude koomen ten lasten van het eiland Java.

Dit kunnen nog mogen wij op den duur ons niet voorstellen; wij mogen ons niet ontveinzen dat de groei, inzaam en afhaal der coffij, door welk product wij ons voornamelijk tot heeden hebben staende gehouden, aan veele wisselvalligheeden verbonden is. Reeds

heeft dit hoofd-comptoir groote opofferingen voor de oostersche comptoiren gedaan, en heeft van daar wederkeerig enigen, hoewel geringen, onderstand in producten ontfangen; dan daar wij hierop niet langer reekenen mogen, beseffen wij te zeer dat, door voort te gaen met de voorziening dier comptoiren geheel en al te neemen voor reekening van het eiland Java, die last weldra te zwaar zal worden bevonden, dat wij ons hier door te zeer zouden verzwakken en ontblooten, en bij het ontstaan van een dier evenementen die wij als mogelijk moeten beschouwen, wij alsdan zouden bevinden, dat wij de veiligheid en het behoud van dit eiland aan dat der Oostersche comptoiren hadden opgeofferd, wanneer ook de val van het eerste den val van de laatsten onmisbaar zoude ten gevolge hebben.

Deeze bedenking en dit vooruitzigt heeft op ons den diepsten indruk gemaakt, en ons den teegenwoordigen staat van zaaken in ernstige en bedaarde overweeing doen neemen, waardoor in ons de overtuiging is ontstaan, dat wij niet langer mogen voortvaren op eene spoedige en tijdige verbetering in onzen toestand te hoepen, en in dat vooruitzigt, iederen dag de gebeurtenissen van den volgende dag af te wagten.

Niet dan zeer onvolkoomen zijn wij hier bekend met den politiequen toestand in Europa; dan in zoverre ons die ter kennis is gekoomen, hebben wij daarin geene vooruitzigten gevonden, dat er enige waarschijnlijkheid zoude zijn tot een vrede met Engeland. Uit vroegere en latere gebeurtenissen, en uit de groote en gewichtige belangen van twee daarin betrokkene machtige natiën, gevoelen wij hoe moeilijk het zijn zal die belangens in zoverre overeen te brengen, dat daarop een vrede volgen zal, en hoe onmogelijk het dus is, den loop der publike zaaken in Europa en het einde van deezen oorlog op enige waarschijnlijke gronden te voorzien. In het berekenen der aanstaande evenementen, kunnen wij dus niet dan op het mogelijke te werk gaan; dan in het besluiten moeten wij ons tot het ergste voorbereiden.

Het is er echter nog verre af, dat wij tot dien nood en die laagte zouden zijn gebragt dat wij reeds zouden in bedenking moeten neemen om eenige van 's lands bezittingen aan derzelver lot en het geval te moeten overlaten, ten einde andere bezittingen te kunnen behouden; tot dat uitterste is het nog niet gekomen, en dat uitterste

meenen wij niet te vreezen te hebben, bijaldien wij in tijds bedacht zijn om dit voor te komen; daar dit eiland buiten onvoorziene en nootlottige gebeurtenissen zich zelf kan blijven staande houden, en de Oostersche comptoiren in haren eigen boezem ook de middelen bevatten om in hare behoeften te kunnen voorzien, mits daaromtrent andere maatregelen neemende als tot nu hebben plaats gehad, en die niet dan gebrekkig aan het oogmerk voldaan hebben.

Aangezien bij de laatste regulatien, ook door de Engelschen aangenomen, het aan de neutrale natien niet langer word toegelaten om van eene vijandelijke haven op eene andere ten handel te vaaren, kunnen de middelen die de Oostersche comptoiren in zich zelven bezitten om in hunne noodwendigheeden te voorzien, daartoe niet dienen dan wanneer de directe handel van eene neutrale haven op die comptoiren zal zijn vrijgelaten.

Wij hebben te wel gevoeld aan welke bedenkingen en objectien dit ten aanzien der Oostersche comptoiren onderworpen is, dan teevens ook begreepen dat het ogenblik daar is, dat alle mercantiele en pecunieele consideratien moeten agter staen, wanneer het'er op aankomt om te voorzien in het behoud van enige van 's lands belangrijke bezittingen in deeze gewesten.

Wel is waar, dat wij uit het bekend character en uit de vorige gedragingen van den wakkeren Gouverneur Cranssen in het volkomen vertrouwen berusten, dat zijn beleid en ijver voor de hem toevertrouwde belangens door geene moeilijkheeden, privation en opofferingen zal verflauwen; dan wij kunnen van hem het onmogelijke niet verwagten, en hebben dus te vreezen, dat gebrek aan alle noodzakelijke behoeften en zelfs aan de eerste noodwendigheeden hem zouden kunnen noodzaaken, ondanks zich zelven, onze oostersche bezittingen staende onder zijn bevel aan den vijand over te laten.

Wanneer wij bij alle de vorenstaande motiven en consideratien ook nog deeze gevoegd hebben, dat eene opstapeling van producten, welke het gevolg zoude zijn van de nu plaats hebbende onmogelijkheid om die voor het geheel naar herwaards over te brengen, op zich zelfs alleen eene oorzaak zouden kunnen opleeveren, dat de vijand eenen aanval op Ambon en Banda zoude onderneemen, wijl alsdan het gevaar en verlies daardoor mogelijk te lijden, door het behalen van eenen rijken buit meer dan gecontrabalanceerd zouden zijn; welke

bedenkingen de ondervinding leert dat in de krijgsoperatie der Engelschen zelden uit het oog worden verlooren, hebben wij ons zo zeer overtuigd gevonden, dat in den teegenswoordigen staat van zaaken meer dan toereikende drangreedenen gevonden worden om te beproeven, om door het middel van eene vrije aangebodene vaart en handel der Americanen, zijnde de eenige neutrale natie welke dienaangaande in aanmerking kan komen, dit eiland van den last van het onderhoud der Oostersche comptoiren te ontheffen, en het gevaar waarmede die bedreigd worden af te keeren. Dan, wij hebben ons teevens ook verzeekerd gevonden, dat wij in deeze poging niet verwagten konden te zullen slagen bijaldien niet konde berekend worden, dat eene zoodanige onderneeming den Americaanen een uitlokkend vooruitzicht op voordeel zoude aanbieden, en zulks zonder dat wij aan onze zijde tot de opoffering zouden moeten besluiten, om de producten dier comptoiren voor een nietswaardige prijs af te staan: eene opoffering waartoe wij geene vrijheid hebben gevonden alsnog over te gaan.

Dit zoude echter noodwendig geweest zijn, bijaldien er voor de Americanen geenen anderen weg over was, dan door die producten op de Americaansche en zelfs Europasche markt van de hand te zetten; dan daar wij, zo wij vertrouwen, in het zekere geïnformeerd zijn, dat sints de considerable daling der prijzen van de geusing en robbevellen in China, de Americanen hunnen handel op China genoegzaam geheel met contanten drijven, dat ook dat uitgestrekt rijk bekend is een groot vertier in fijne specerijen te hebben, hebben wij ook gemcend dat het belang der Americanen in deezen met 'slandsbelang zouden overeen te brengen zijn in eene expeditie van America, over Ambon en Banda, naar China; en wij zijn in dit ons gevoelen versterkt geworden door de hierneevens ingesloote calculative berekening, volgens welke wij verwagten moogen, dat een matige prijs voor de producten der Oostersche comptoiren in America zal kunnen worden bedongen.

De onderhandeling en voorstellen dienaangaande te doen, niet dan in America kunnende gedaan worden, hebben wij uitgezien naar een persoon, aan wien wij de belangrijke behandeling deezer zaak zouden kunnen opdraagen en toevertrouwen, en hebben bevonden, dat onder alle de amptenaaren hier te lande daartoe geen in aanmerking

konde koomen dan de vice-president in den Hoogen Raad van Justitie Mr. R. G. van Polanen, die door een langjarig verblijf in America, en wel in de handelsteeden aldaar, mag verondersteld worden de kennis en de geschiktheid te bezitten om deeze negotiatie met hoop van eenen gelukkigen uitslag en op de voor den lande meest voordeelige wijze ter uitvoer te kunnen brengen, en hetwelk dan bij ons ook buiten consideratie heeft gesteld de nuttichheid van dien bekwamen amptenaar bij den Hogen Raad van Justitie, waarbij wij hem gaern zoude gehouden hebben, indien wij niet hadden begreepen dat het gewigt deezer Commissie daarboven moest prevaleren, en zijn wij dan ook wel genoodzaakt geweest deezen last hem op te draagen, en hebben hem ten dien einde gemunieerd met alle die aanwijzingen en bescheiden, naar welke hij in het volvoeren deezer Commissie zich zal hebben te regelen, en die hij ter kennisse van Uwe Excellentie zal brengen.

Uit den aart der zaake hebben wij veel aan zijne discreetie en voorzigtigheid moeten overlaten, dan hem tevens verandwoordelijk gesteld aan Uwe Excellentie en de Hooge Indiasche regeering, en hem speciaal gelast aan Uwe Excellentie op het omstandigst verslag te doen van alle zijne handelingen en van de gronden en beweegredenen zijner verrigtingen; gelijk wij hem ook niet van hier hebben doen vertrekken, zonder zich aan ons verbonden te hebben van zich in America te stellen en te houden ter dispositie van Uwe Excellentie, gelijk dit aan Uwe Excellentie zal consteeren uit zijne door ons aan hem gegeeve secreete instructie.

Wij zijn niet minder genoodzaakt geweest, wilden wij zijne zending en het oogmerk daarvan voor den vijand bedekt houden, de geheele behandeling deezer zaak op ons te neemen. Met leedweezen moeten wij Uwe Excellentie verklaaren, dat de dagelijksche onderzinding ons geleerd heeft dat de geheimste beschuiten der Hooge Regeering gedivulgeerd worden, en dat voor het publiek en de vreemdelingen hier aanwezig niets verborgen blijft. Wij moesten dus verwachten, dat waare het voorstel tot het decerneeren deezer Commissie bij de Hooge Regeering gebragt, dit ook wederom het gevolg zoude zijn geweest; zonder te spreken van de oppositie die zich in deezen ongetwijfeld weeder zoude hebben doen gelden, waardoor de publieke zaak reeds zo menigmaal veragterd is. Welken aangaande de eerste

teekenaar echter met genoeg bij deezen erkent, dat in deze ongelukkige tijden, waarin het bestuur door een samenloop van omstandigheden zo zeer vermoelijkt word, hij en de tweede teekenaar eene ijverige en dadelijke meedewerking mag ondervinden, en dat hij zulks weeder bevonden heeft in de teegenswoordige zaak, waartoe niet dan na het onderling rijpste beraad besloten is.

Beiden hebben wij begreepen, dat zij aan wie in de eerste takken van het opperbestuur het gezag en de directie is toevertrouwd, niet alleen al hetgeen ten algemeenen nutte dienen kan moeten willen, maar ook door gepaste middelen moeten ten uitvoer brengen. Dat wij de publieke zaak niet mogen laten pericliteeren. En dat zelfs wanneer wij uit noodzakelijkheid handelen teegens de aangenoemene formen van bestuur, in gevallen waarop het goedvinden van Uwe Excellentie niet kan worden afgewacht, en te meer zo in gevallen welke door Uwe Excellentie niet hebben kunnen worden voorzien, wij de verantwoordelijkheid onzer daaden moeten laten berusten op de inspraak van ons geweeten en in het oordeelkundig ter uitvoer brengen van eerlijke en lofwaardige bedoelingen; dat hierdoor de Staat het best gediend wordt, en dat dit het voorschrift moet zijn waaraan een wijs en getrouw bestuur zijne daaden en handelingen in de eerste plaats moet onderwerpen.

Wij zijn ten vollen overtuigd, dat vooral in deze tijden van gevaar en nimmer te vooren ondervonden moeilijkheeden, regeerkunde geensints bestaat in eenen angstvalligen geest van navolging van vroegere voorbeelden, en in het opvolgen van eenen ouden slenter, nog min, dat verantwoordelijkheid daardoor in den aanstaande zal kunnen worden voorgckoomen; maar dat zij, die in zekere gegeeve omstandigheden de best mogelijke besluiten neemen en uitvoeren, en zich door geenen tijdelijken geest van navolging laten bezielen daardoor alleen zich van hunnen plicht kwijten. Te dikwils hebben eigenbelang en onverschilligheid voor de gemeene zaak het voorwendsel van geene vrijheid tot handelen te hebben, zig ten nutte gemaakt.

Door geene egoistische vrees voor verantwoordelijkheid, hebben wij ons dan in deezen laten weederhouden zodanig te handelen, als de omstandigheden van tijd en zaaken het ons ten plicht maakten, en het is op dien grond dat wij ons ook verzeekerd houden van Uwer

Excellenties goedkeuring, wanneer de teegenwoordige staat van zaaken ter kennisse van Uwe Excellentie zal zijn gekoomen ¹⁾).

Wij hebben de eer ons met de eerbiedigste hoogachting te tekenen

Uwer Exc. zeer gehoorzaame en onderdanige dienaren,

(w. get.) A. H. Wiese.

(") W. H. van IJsseldijk.

XXIV. De Gouv.-Gen. A. H. Wiese aan den Minister van Kolonien van der Heim.

Batavia, den 31 December 1807.

HEG. Heer,

Nat het nemen van 's Konings korvet „Scipio” en andere vaartuigen, en na de kust van Java weder een geruimen tijd te hebben verontrust, verlieten de Engelschen dezelve maar voor een korten tijd; en thans gebiedt mij mijn pligt U Exc. wederom van onaangename gebeurtenissen kennis te geven.

Den 17^e dezer maand December ontving ik bericht, dat op den 5^e tevoren een Engelsch eskader, nader bevonden te bestaan uit 2 linieschepen, 2 fregatten, 3 korvetten en een brik, gecommandeerd door den schout bij nacht Pellew, voor de naauwte tusschen Madura en Java verschenen was, en welker voornemen scheen te zijn hetzelfde te doordringen.

In den morgen van den 6de zond de Engelsche Admiraal eene chaloup met de parlementaire vlag naar Grissee, en een kapitein der marine, een kapitein der landtroepen en de secretaris van den-

---

1) Polanen werd eerlang door de Regering in het Moederland in de hem bij deze opgedragen commissie bevestigd. En den 19 April 1809 schreef de Minister van der Heim hem regtstreeks: „Ik heb het genoeg, U Ed. namens Z. M. in uwe commissie te continueren, en te autoriseren om, zoo eene ophelling van het Embargo de verhinderingen mogt wegnemen die U in de executie van Uwen last hebben belet, alsdan daarmede op nieuw voorttegaan.”

zelve waren gechargeerd een brief overtebrengen aan den kommanderenden officier der Hollandsche zeemagt. De chaloup aangekomen zijnde, opende kap. Cowell de aan hem geadresseerde missive, wier inhoud daarop nêrkomt dat, indien hij de Hollandsche oorlogschepen en Fransche vaartuigen die te Grissee lagen wilde overgeven, het Engelsch eskader zich van alle geweldige maatregelen tegen de bezitting of derzelve inwoonders zoude onthouden. Intusschen vond de kap. Cowell goed de officieren der Engelschen in arrest te nemen, onder voorgeven dat hij hen de reede en het strand met kijkers had zien opnemen en dus beducht was dat zij eene landingsplaats kwamen zoeken. . . . Vervolgens zond kap. Cowell zijn weigerend antwoord aan den schout bij nacht Pellew.

Den 7^e daaraanvolgende kwam het grootste gedeelte van het eskader naar binnen en vóór den avond op de reede van Grissee ten anker, hoezeer van de batterij Sambilangang op Madura alle pogingen gedaan zijn om den vijand het doorkomen te beletten ¹⁾. Den volgenden morgen werd dat kantoor door hen in possessie genomen, hetwelk reeds op het naderen des vijands daags bevorens door den Resident, de regenten en de bezetting mitsgaders door kap. Cowell met zijne onderhebbende manschappen, als tegen zulk eene aanzienlijke magt niet bestand zijnde, was verlaten.

De Schout bij nacht Pellew had zich zeer beleedigd gevonden door het arresteren zijner parlementaire chaloup, en vroeg de teruggave daarvan alsmede satisfactie voor den aangedanen hoon, waardoor eenige briefwisseling tusschen den kap. Cowell en Zijn Ed. ontstond. Doch de Oosthoek's Gezaghebber Rothenbübler en Raad van Politie, het misnoegen van den Engelschen kommandant vernemende, en ziende dat kap. Cowell die zaak niet op voldoende wijze ten einde bragt, besloot om verdere onheilen voortekomen, de voorm. officieren en sloep weder naar den Schout bij nacht te zenden, en benoemden eene Commissie om ze te begeleiden en tevens te kennen te geven dat zij in de mesures van den kap. Cowell niet gedeeld hadden, maar integendeel genegen waren in onderhandeling te treden. Tot dit laatste

---

1) Volgens het rapport eener Commissie bestaande uit de kapiteins Lonbar, van Lützow, Cautzlaar en van Franquemont, van 20 Junij 1803, was bij de toenmalige dragt van het geschut, de zeëngte van Menare niet tegen eene vijandelijke vloot te verdedigen.

besloten de Oosthoek's bediendens des te eerder, vermits de twee geëischte linesschepen reeds in possessie der Engelschen waren, en men alsnu te duchten had dat zij zich te Grissee zouden willen nestelen, als men niet een weinig toegevend was.

Na eenige conferenties over en weder, en nadat de Schout bij nacht Pellew gedeclareerd had met kapt. Cowell niet te willen handelen, werden tusschen voorn. Engelschen bevelhebber en de Oosthoek's bedienden de volgende punten gearresteerd:

1°. het vernielen der Hollandsche oorlogschepen en het koloniale schip Rusthof, mitsgaders van alle scheeps- en krijgsbehoeften te Grissee,

2°. de vernieling der batterij Sambilangang, die tot het vertrek der Engelschen in hun bezit moest blijven,

3°. dat het eskader van het benoodigde drinkwater zou voorzien, en tegen contante betaling een zeker getal koebeesten aan hen zou verstrekt worden,

4°. dat, bij de aanneming der vorenstaande artikelen, de Engelschen de haven van Grissee zouden verlaten, zonder verdere hostiliteiten in die etablissementen te zullen plegen.

De bedienden hebben niet in bedenking kunnen nemen het eerste artikel te weigeren, vermits de schepen reeds werkelijk in de magt der Engelschen waren. Het demoliëren der batterij Sambilangang was ook geen punt van groot obstacle, vermits de vijand die batterij zou hebben kunnen platschieten; waarbij komt dat zij van geen merkkelijk nut meer is, en geenszins bestemd om het inkomen van een eskader te beletten.

Het toestaan van het derde punt mag derhalve alleen aangemerkt worden als eene gedwongene toegevendheid om de Engelschen weg te krijgen; hetgeen ook volkomen is gerüsseerd. Want den 14de zijn de Engelschen de nauwte van Madura weder uitgezeild, na de gemaakte conditiën stiptelijk te hebben volbragt.

Het ware te wenschen geweest, dat men den vijand tot het retireren had kunnen dwingen, maar deszelfs verkregene positie te Grissee maakte zulks voor alstoen niet mogelijk. Men moest zich bepalen met de aanhanden zijnde magt zooveel mogelijk te vereenigen, om, ingevolge de doorleggende orders, Sourabaja te kunnen verdedigen. Dan, hoewel ik U.Exc. niet mag verbergen dat onze middelen dagelijks verminderen, en ik deze hoofdplaats ongaarne zoude verzwak-

ken, heb ik echter, bij de eerste tijding van het aanwezen des vijands, de noodige orders gesteld om van Batavia 900 man, gedeeltelijk over zee en gedeeltelijk over land, naar den Oosthoek te zenden, en voorts den Heer Java's Gouverneur Engelhard gelast ten zelfden einde 500 man in gereedheid te houden, daar ik niets onbeproefd zou hebben gelaten om den vijand van het eiland te verjagen.

Het verlies der beide linesschepen is in waarheid niet sterk te betreuren. Beide lagen zij op de modder, geheel afgetakeld en masteloos. De „Revolutie”, die geheel niet te repareren was, zou binnen kort voor afbraak verkocht worden; terwijl men getracht zou hebben de „Pluto” tot een fregat te vertimmeren, waarvan nog moest blijken of het onder water nog goed was. . . . Dan, de wijze waarop wij dezelve verloren hebben, is zeker te betreuren; en waarom de kapt. Cowell, toen hij het Engelsche eskader zag binnen komen en het defenderen dier schepen voor onmogelijk hield, dezelve niet in brand heeft gestoken, weet ik zelf nog niet. . . .

Het is intusschen een groot voorregt, de vijand weder van daar is vertrokken. Ik heb echter vele redenen te vermoeden dat hij eene andere expeditie in den zin heeft, en met zijn eskader naar de Moluccos is. Ik vlei mij dat hij voor Ambon het hoofd zal stooten, daar die plaats in een goeden staat van defensie is, en de Gouverneur Cranssen reeds blijken van bravoure gegeven heeft. . . .

Voor het overige heb ik het genoeg te mogen bedeele, dat op dit eiland thans alles in rust is, en Batavia gelukkig voor een geruimen tijd van levensmiddelen en vooral van rijst voorzien is. . .

Ik heb de eer enz.

(was get.) A. H. Wiese.

XXV. Memorie van overgave van het bestuur over Nederl.-Indie, door den Gouv. Gen. Wiese aan den Maarschalk Daendels. 1)

Het defensiewezen sedert eenige jaren het gewichtigste punt geworden zijnde, waarop ik gedurende mijn bestuur onophoudelijk mijne zorgen gevestigd heb, zal ik met de details over hetzelfde een aauvang nemen.

Uwe Exc. zal uit het Rapport der Kon^{ke}. Marine bespeuren, dat het personeel daarvan is weggesmolten tot op 400 koppen in 't geneeraal, waarvan er nog vele in de hospitalen zijn, zoodat het getal der manschappen tot de dienst bekwaam zich heden op 300 bepaalt; terwijl voorts geen der hier gekomen oorlogschepen en mindere vaartuigen meer in wezen is, en enkel nog door de Koninklijke Marine bemand is het ligte korvetje de Mandarijn, welk vaartuig in het gepasseerde jaar alhier is aangekocht. Uit de jongst ontvangen brieven van den Heer Gouverneur van Java N. Engelhard, van 12—21 Dec. 1807, zal UExc. kunnen ontwaren het verbranden der oorlogschepen Revolutie en Pluto en de kielligter Kortenaer door den vijand . . . op welke stukken nog geen dispositie is gevallen, dan alleen de aanleg eener batterij, op propositie van Java's Gouverneur, waartoe uit hoofde der pressance van de zaak autorisatie is verleend.

De Koloniale Marine is door den voortdurenden oorlog sedert het jaar 1795 geheel weggesmolten. Op deze hoofdplaats bestaat dezelve alleen uit 57 koppen te samen, en die der buitenkantoren zijn niet noemenswaardig. . . . .

Uit den staat der Militaire Landmagt consteert, dat er zich nog bevinden 3496 Europeanen,

8347 inlandsche koppen, en

6935 dito, onbezoldigde, — of

18,778 maar in 't geheel; de eersten geheel afgeleefd en gedebancheerd, en tot welker ontzet de Koning en de Ministers met geen genoegzamen aandrang kunnen verzocht worden. . . . Ik

1) Daendels was met een gevolg van vijf heeren te Anjer aan wal gestapt, en na eene landreis over Bantam, den 5 Januari 1808 te Batavia aangekomen.

zal aan de beoordeeling van U^E. gedefereerd laten, in hoever mijne aangewende pogingen dienstig zijn geweest om het militair wezen in dien stant te brengen, waarvoor het in deze ongunstige situatie vatbaar was. Gebrek aan geweren en andere goederen, aan kundige werklieden, aan bekwame sujetten voor de artillerie en wapenkamer, zijn zoovele hinderpalen, welke ik niet heb kunnen te boven komen. Mijne herhaalde aanvragen aan den Kapt. Gener. de Caen op Isle de France, om met een zeker getal Europeanen, dan wel 5 à 600 Creolen versterkt te worden, mijne bevelen aan den Gouverneur van Amboina om de aanwerving aldaar met kracht doortezetten, kunnen U. Exc. doen zien, ik niets onbeproefd heb gelaten om onze militaire macht te vermeerderen.

Het corps Pennisten ¹⁾, dat volgens rapport bestaat in 435 koppen en als een bataillon infanterie is georganiseerd, verdient U^{Exc.} opmerkzaamheid, gelijk ook de Burgerij, de Moren en Papangers, sterk 1527 koppen. Deze zijn voornamelijk ingerigt tot bezetting, in cas van alarm, zoowel van het kasteel als van de stad. . . . Er zijn 130 koppen gewapende Chinezen in het Chinesche kamp geplaatst, tot bewaring der goede orde aldaar. . . . .

De magazijnen zijn over 't algemeen vrij wel van kruit voorzien, terwijl het der Hooge Regering is mogen gelukken een goeden voorraad salpeter optedoen, hoewel voor zeer hooge prijzen. . . . Vele wapenen en ammunitie-goederen zijn geheel onbekwaam. Op allerlei wijzen heb ik getracht hierin te voorzien, zoowel door het vragen dier artikelen van Isle de France, waar vandaan ik ze echter niet heb kunnen bekomen, alsmede door contracten met Amerikanen tot het aanbrengen daarvan. Om zooveel mogelijk andere middelen daarvoor daartestellen, heb ik bij de aanvaarding van mijn bestuur de veldartillerie vermeerderd.

Op dit oogenblik bevindt zich de aanzienlijke hoeveelheid contanten tot f 1,619,250 zilver (waaronder een gering gedeelte koper) en daarenboven f 485,100 aan papier in 's lands kas. In de pakhuizen bevinden zich 5000 kojangs rijst, ongesproken van eene goede quantiteit die zich bereids onder de gemeenten bevind; waarom ik ook ten dezen opzichte zeer veel gerustheid heb gehad, in de veronderstelling

1) De „ongelotene hersenen” van Nederburgh! Zie Deel XII blz. 383—386.

dat met goed overleg en gepaste zuinigheid, het aanstaand gewas van rijst en koffij gerust kan worden afgewacht.

Mijne aparte genomen mesures ten opzichte der komst van twee Japan-vaarders, waarvan de een bereids te Sourabaija behouden is aangekomen, de zending naar de Groote Oost van twee schepen bij contract, en vooral mijne onlangs genomen gewigtige en geheime maatregelen ter voorziening van de Groote Oost direct van Amerika, buiten bezwaar dezer hoofdplaats¹⁾, zullen zeker de opmerkzaamheid van U.Exc. niet ontsnappen, en Hd. doen zien dat mijn zucht voor het welvaren dezer kolonie en mijn ijver voor Zr. Ms. dienst mij op alle mogelijke middelen ter voorziening hebben doen bedacht zijn. Omstandigheden welker detail de perken, welke ik mij in deze heb voorgeschreven, te buiten zou gaan, hebben mij verplicht veele zaken op goede gronden voor mijne rekening te moeten nemen, wilde ik daarvan eene goede réussite verwachten. Daardoor is de Kolonie nu ook weder van eene goede partij Japansch koper voorzien, en kan men rekenen voor drie jaren genoeg te hebben. Daarvan wordt maandelijks op Sourabaija Rds. 3000 aan de zoozeer benoedigde Duiten aangemaakt, of jaarlijks Rds. 36.000.

In Aug. 1805 heb ik eene commissie benoemd tot den opneem der Bataviasche Bovenlanden. Het oogmerk dat ik daarmede gehad heb, zoowel als het effect dier commissie, zal UExc. genoegzaam kunnen gewaar worden uit de bij de Hooge Regering berustende stukken. . . . . Ik kan UE. met genoeggen melden, dat de jongste leverantie van koffij met ult°. December voor het jaar 1807 op Batavia heeft bedragen 104,000 picols à 125 ₧ de picol, waardoor in 's Lands kas is gekomen circa 2¹/₂ miljoen rijksdaalders.

De zoo even verhandelde commissie afgeloopen zijnde, staat dezelve eerstdaags te dienen van rapport, waarop alsdan nog zal moeten worden gedisponeerd. . . . .

Den 7 October a°. p°. heb ik te Tangerang eene conferentie met den Koning van *Bantam* gehad, welke van de beste uitwerking tot behoud der rust en orde in dat rijk geweest is. Ten gevolge daarvan heb ik eene commissie benoemd, om de grenzen van het Bantamsche optenemen, en onderzoek te doen naar al hetgeen tot de bevordering

1) Zie hiervoor No. XXIII.

der cultures kan strekken, waarvan ik mij de beste uitwerking belove.

Op gelijke wijze is mede eene commissie voor het *Cheribonsche* daargesteld, welke mesure mede niet dan van de beste uitwerking kan zijn, en de rust voor het aanstaande aldaar zal kunnen verzekeren. Ik kan dus met gerustheid zeggen, dat in geene jaren de goede orde en rust te Batavia, in diens ommelanden en ressorten, beter dan voor het tegenwoordige geheerscht heeft.

Nopens de Buiten-kantoren, neem ik een aanvang met: *Amboina*. De jongste berichten van daar, van 21 Oct. 1807, zijn zeer geruststellend. Men heeft op allerlei wijzen dat gouvernement trachten te voorzien, doch in hoever men daarin zal zijn gereüsseed, moet de tijd nog leeren; te meer daar ik maar al te zeer vreeze dat de vijandelijke expeditie welke te Sourabaja geweest is, zich naar derwaarts zal hebben begeven. . . . .

Ternate. Volgens de laatste berichten, hadden de Ternatanen, die ons altoos getrouw zijn gebleven, Tidore geheel ten onder gebragt; hetgeen doet hopen dat de rust volkomen hersteld zal zijn. Ten dien einde zal het ten uiterste noodig wezen, ten spoedigste wegens zekeren Prins Djat Abdien te disponeren, ten welk aanzien de papieren door den beschrijver, den Heer van Hoesen, worden vervaardigd.

Macasser. Aldaar is Bonie door de Taunette-reizen en Bondge-nooten geheel vernederd, en men zal nu dienen te zorgen om een evenwigt te houden tusschen de verschillende natiën, tot behoud der rust. De Gouverneur Chassé heeft ten sterkste geïnsteerd om eenige Europeanen tot versterking van het garnizoen. . . . .

Java's Noord-Oost kust. Het mogelijke is door mij gedaan tot bevordering der cultures in 't generaal, blijkens vooral mijn uitgewerkt advies den 14 Nov. 1805 ingediend. Ook heb ik getracht andere verbeteringen langzaam daartestellen, zoo in het verpachten der Domeinen als andersints. Alles wat men verder zal willen doen, moet met de meest mogelijke omzigtigheid en overleg in 't werk gesteld worden, daar bij den minsten mispas, de Vorsten bekend worden met onze zwakke magt, hetgeen bij het jongste aanwezen van den vijand zoozeer is doorgestraald, gansch Java in rep en roer kan worden gebragt en de gevolgen niet te berekenen zouden zijn.

Hot is hier de gepaste plaats te noteren, dat de recruterij voor

de verschillende corpsen, zoo hier als in den Oosthoek zelf, altoos geschied is uit Madurezen en Sumanappers. Dan, volgens herhaalde rapporten, is zulks ten uiterste moeilijk, zoo niet onmogelijk geworden, zoo zelfs dat in het gepasseerde jaar slechts weinige manschappen van daar zijn gekomen. Hieraan moet het incompleet worden toegeschreven der respectie corpsen. . . . .

Reeds heb ik voorloopig iets over de herstelde rust in het *Bantamsche* aangehaald. Dit rijk heb ik ook getracht te verbeteren, en ben daarmede tot nu toe nog werkzaam geweest. Op de jongste brieven van den Resident du Puij zal moeten worden gedisponeerd, ten opzichte der landen door den Vorst in huur afgestaan. Belangende de goede rust zal UExc. zelf kunnen oordeelen, na het volbrengen der moeilijke landreize.

Cheribon geeft het aangenane vooruitzicht eener aanstaande volle rust. Men verplicht thans de Vorsten zelve toetezien en order in derzelve landen te houden. De gesloten contracten in het gepasseerde jaar door den Heer Gouverneur Engelhard, maken hen geheel onderworpen aan den Lande.

Timor geeft veele verschillen onderling onder de Vorstjes. Eene kleine magt ware toereikend om dezelve tot vreedzame gevoelens te brengen; dan, daar het eilandje continueel door Engelsche gewapende visschers word bekruid, blijft dit in de tegenwoordige omstandigheden wel gehazardeerd.

Banjermassing, enz.

. . . . .
De Heeren schrijvers dezer kantoren zijn meest allen nog werkzaam, daarvan de notulen op de brieven te formeren. Gewoonlijk noteert de Gouverneur Generaal de dispositien daarop, welke vervolgens ter besogne en deliberatie in de Vergadering worden gebragt. De Gouv. Gen. is zelf beschrijver van Batavia, Java, Cheribon en Bantam. . . . .

De pachten zijn bij de jongste verkooping tot ongeveer een milioen Rijkds. in papier geloopen, hetgeen verbazend is in een tijd dat de smalle handel geheel gestremd is. . . . .

Van Ceylon is nog te verwachten het laatste cartelschip, derwaarts afgezonden, ter afhaling van de dienaren en de staatsbannelingen. Bij aankomst alhier, zal alle mogelijke voorzorg ten opzichte der laat-

sten moeten worden gebruikt, alzoo het verspreiden van deze na-
deelig zou kunnen zijn. . . . .

De landgoederen *Buitenzorg*, *Wellevreden* en *Quintong* worden door
den aankomenden Gouv. Gen. van den afgaanden overgenomen, te-
gen bepaalde doch modique sommen, waartoe ik de papieren in
gereedheid zal brengen. . . . .

Sedert dat ik in Indie gekomen en in 'ambten getreden ben, heb ik
altoos het belang mijner meesters zoeken te behartigen. . . . Mijne
verlangens tot verbetering zijn niet altoos ten volle kunnen reusse-
ren; dan, de omstandigheden, 't gevolg eener langdurige en ruïneuse
oorlog, zijn hiervan oorzaak. Considereert men, dat er sedert een
reeks van jaren, weinig bekwame en belanglooze dienaren en genoeg-
zaam geene militairen en zeevarenden zijn aangekomen, dan geloove
ik dat men zich nog mag verwonderen dat de zaken zoo gaande
gehouden zijn. Eene strikte oeconomie der nog overblijvenden heeft
hiertoe veel gecontribueerd. Men kan en mag van hen in dit klimaat
niet vergen, wat van hen in Europa gevergd kan worden.

Met oprechtheid wensch ik dat het Almagtig Opperwezen zijne
dierbaarste zegeningen over U.Exc. doe afvloeijen, en al uwe onder-
nemingen met de heilzaamste uitkomst tot behoud van land en volk
bekroone. . . . .

Batavia, 10 Januarij 1808.

(w. get.) A. H. Wiese.

XXVI. H. W. Muntinge ¹⁾ aan N. Engelhard.

Buitenzorg, 27 Februarij 1808.

W.Ed. Gestr. Heer.

Uwe geërde missives, enz.

Ten dien einde zal ik, voor en aleer overtegaan tot eene directe beantwoording der missives van 13 en 14 Febr. jl., UEG. eenige elucidatien fourneren nopens het oogpunt, waaruit het gedrag der Oosthoek's bedienden door den Heer Maarschalk Daendels is beschouwd, en hoe de aanschrijvingen van Zijne Exc. en van den Heer Oud-Gouv.-Gen. Wiese deswege zijn in de wereld gekomen.

Er is geen oogenblik geweest dat Z Exc. eenige kwade trouw of vijandelijke inzichten in het gedrag der Oosthoek's bedienden zou hebben gesoupçonneerd. ZExc. heeft mij uitdrukkelijk verklaart dat, indien er deswege de minste argwaan bij hem kon opkomen, de zaak nimmer met eene simpele desapprobatie zou zijn afgedaan. Hij heeft volkomen gepenetreerd dat het gedrag der Oosthoek's bedienden niet anders dan het natuurlijk gevolg is van de plaats hebbende inrigting waardoor de militaire magt . . . . . vereenigd was met de politieke magt. Als politieke dienaren, houdt de Generaal zich overtuigd dat de Oosthoek's bedienden datgeen gedaan hebben wat zij meenden, althans voor hunne provincie, het best te zijn; ofschoon Z.Exc. ook zelfs uit dit oogpunt als eene illicite daad beschouwt het toestaan aan den vijand van die hulpmiddelen, welke hij buitendien in staat kon geweest zijn zich door geweld te verschaffen, ... en bovendien de groote complaisance en toegeeflijkheid, die men over 't geheel aan den vijand betoond heeft, hem voorkomt als te kruipend en te zeer vernederend voor onze natie.

Doch van den militairen kant, beschouwt Z.Exc. het gedrag der bedienden in den Oosthoek als geheel onverschoonbaar en zelfs misdadig. De militaire misdaad verklaart Zijne Exc. gelegen te zijn in het sluiten der capitulatie zonder voorafgaande defensie. . . . .

In deze verlegenheid vond Z.Exc. Daendels zelf het middel om den goeden Gener. Wiese, die zich reeds geluk gewenscht had van de decisie dier onaangename zaak versoond te zijn, alsnog overteha-

1) Muntinge was door Daendels tot zijn particulieren Secretaris aangesteld.

len tot een zachteren maatregel, die meer geschikt was naar den geest van het oude bestuur, en die de menschlievendheid vorderde dat ten aanzien der Oosthoek's bedienden ook niet wierd bezwaard. Hoe gaarne Z.Exc. Wiese ook buiten alles zou zijn gebleven, zoo kon hij echter niet weigeren om medetewerken tot verlichting eener zaak, die anders de daarin betrokkenen aan de grootste moeilijkheden zou hebben blootgesteld. Ik had het genoeg mede de laatste hand te leggen aan zijne overreding, en er werd besloten dat Zijne Exc. Wiese door eene ernstige reprimande de geheele zaak zou afdoen, aan zijn opvolger alleenlijk de maatregelen overlatende die tot securiteit voor het vervolg noodig werden geoordeeld, en voorts ten aanzien der door hem genomen mesure gedekt worden door eene schriftelijke verklaring van Z.Exc. Daendels. . . . .

UEGe. zal uit dit verhaal van zaken moeten geconvinceerd zijn, dat de Gener. Wiese wegens zijn laatste aanschrijving niet het minste ressentiment zoo weinig van Uwe zijde als van die der Oosthoek's bedienden tot zich heeft getrokken, en dat Zijne Exc. Daendels geenszins door personele viies maar alleenlijk door eene beschouwing der zaak zelve is gemotiveerd, en voornamelijk door het inzicht om den publieken geest voor het vervolg en een gevoel voor de eer der natie bij alle dienaren optewekken.

Deze inzichten van den Heer Maarschalk moeten UEd. Gestr. ook ten waarborg strekken van de billijke en onpartijdige beoordeeling van alle personen, die ter verantwoording uit den Oosthoek zijn opgeroepen. Daarbij komt ten voordeele van den Luit. Kolonel van Franquemont de algemeene achting, waarvan hij jousseert, de diensten die van hem nog kunnen worden getrokken, en de dubbele hoedanigheid zoowel van kommandant als van lid van den politieken raad te Sourabaja, waarin hij moest ageren. . . . De Resident van Naerssen, hoezeer hij mag beoogd hebben de rust en goede orde op Grisse te bewaren, kan niet ontkend worden in zijn gedrag vergeten te hebben wat hij aan de dienst en eer van zijn eigene natie verschuldigd was. Cowell is een personage dien men volkomen kent voor hetgeen hij is, een zecrob, een kerel die staat voor zijn persoon, maar die, buiten enige kennis van navigatie, zoo min in de directie die hij voert als in de getuigenissen die hij aflegt en de begrippen die hij zich van zaken en menschen vormt, geen oortje waard is. . . .

Van Ligten heeft zijne bevordering te danken aan het bericht, dat de batterij van Sambalangang een zeer ongelijk vuur tegen de batterijen der Engelsche schepen een tijd lang heeft volgehouden, waardoor zelfs nadeel aan een der fregatten zou zijn toegebracht, en aan zijn goed beleid bij het slechten der batterij.

. . . . .
 De communicatie welke Zijne Exc. verlangde dat ik UEG. doen zou, is vooreerst betrekkelijk tot UEG. benoeming tot Eersten Raad en President van den Raad van Indie, en wijders tot een plan nopens de leverantie en betaling der koffij, 't welk Z.Exc. wenscht dat mettertijd zoowel over de Jaccatrasche en Preanger-Regentschappen als over Cheribon en Java op een eenparigen voet kon werken.

Ten aanzien van het eerste heeft Z.Exc. mij gelast UEG., in additie tot hetgeen deswege reeds bij aparte aanschrijving is bedeed, nogmaals de verzekering te geven, dat Z.Exc. in zijne voorgenenomene verrigtingen op Java van niets afkeeriger zal zijn dan van eene hatelijke vervolgzucht van personen; dat aan niemand, wie hij zij, veelmin aan menschen die hij hoogacht en vereert eenige onaangenaamheid of verwijt zal geschieden, wegens voordeelen die zij in ruimere of mindere mate in den geest van het voormalig bestuur mogten hebben genoten; dat Hij doof zal zijn voor alle inblazingen van onvergenoeeden en intriganten, ... en zijn eenig doelwit maken om Java te verheffen tot eene meerdere hoogte, waartoe alle deskundigen 't eens zijn dat het kan worden gebracht; . . . dat Z.Exc., genoodzaakt UEG. van het gouvernement van Java te dechargeren, geen post geweten heeft van meer aanzien en vertrouwen waartoe hij UEG. roepen zou, dan dien van President van den Raad van Indie; dat het profitable zoowel als het honorable dier eminente charge UEG. nader van Z.Exc. gevoelens ten Uwen aanzien zal moeten overtuigen, en dat Z.Exc. op die gronden zich durft vleijen dat de gemaakte beschikking en aanstaande verwisseling Uwer positie UEG. niet ongevallig zal wezen.

Ten aanzien der koffij-leverantie wenscht Z.Exc. een éénparigen voet over het geheele eiland te kunnen invoeren, door te bepalen, dat dezelve vooral zou worden geleverd door den gemeenen man in pikols van 225 @., betaalbaar met Rd. 4 zilvergeld. In welk geval Z.Exc. zich voorstelt dat de last voor den Inlander dragelijk zal

zijn, wanneer slechts gezorgd wordt dat de betaling rigtig geschiedt.

Dan, daar de prijs der koffij, in afbetaling van den gemeenen inlander, tegenwoordig op Java bepaald is op Rd. $4\frac{1}{2}$ zilvergeld per picol, zoo zou daaruit eene prijsvermindering ontstaan, die in allen gevalle eenigszins ontmoedigend is; en Z.Exc. houdt het derhalve voor verkieslijk dat, zoo er al eenige gebreken in de uitbetaling der koffij aan den gemeenen man op Java mogten zijn ingeslopen, die gebreken op den ouden voet blijven voortloopen tot dat men zal beproeven de nieuwe wijze van betaling intevoeren, liever dan dat men bij de aanstaande leverantie, zoo dezelve reeds vóór de komst van Zijne Exc. op Java mogt zijn aangevangen, eene rigtige betaling van Rd. $4\frac{1}{2}$ bewerkte, om kort daarna met eene mindere betaling van slechts 4 Rd. de pikol te worden vervangen. Verzoekende UEG. zoodanige directie te houden in deze, dat de betaling van Rd. 4 zilvergeld de pikol bij den gemeenen Javaan de minste zwaarigheid moge vinden.

Hiermede, enz.

(w. get.) H. W. Muntinge.

XXVII. De Gouv.-Gen. Daendels aan den Minister van
Koloniën van der Heim.

Batavia, den 20 Maart 1808.

HoogEdgestr. Heer,

Als een vervolg . . . . . heb ik de eer UE. te rapporteren, dat de door mij genomen maatregelen tot bevrediging der nog overgebleven verdeeldheden en tot herstel van het verloren vertrouwen bij de Cheribonsche ingezetenen, de gunstige verwachting welke ik daarvan had opgevat tot dusver nog niet hebben teleur gesteld.

In alles *en gros* aannemende het plan van den Java's Gouverneur Engelhard en de door hem voorgeslagen middelen tot herstel der rust in het Cheribonsche, heb ik ook bewilligd in de verheffing van den voormaals verwijderden prins Radja Canoman tot derden Sultan, ofschoon het mij uit alle berichten bleek, dat niet zoozeer de verwijdering van dien vorst, als wel de verregaande onderdrukkingen welke sedert die verwijdering hebben plaats gehad, voor de ware oorzaak der onlusten te houden is.

Dan, daar mij het verlangen der Cheribonsche ingezetenen naar dezen voorheen verwijderden Prins gegrond scheen in de hoop van onder zijn bestuur de drukkende bezwaren te zien minderen, welke na zijne ballingschap naar Amboina ten top waren gestegen, zoo heb ik vermeend in zijne verheffing tot derden Sultan een nuttig middel te ontdekken om de wanhopige ingezetenen een nieuw vertrouwen in te boezemen, mits nochtans dat men zich niet vergenoegde deze eenvoudige lieden als met een phantoom hunner eigene verbeelding te paaijen, alzoo inderdaad deze Cheribonsche Sultans niet anders dan voor phantomes van magt moeten worden gehouden, maar hun ook tevens het dadelijk genot laten toekomen van al de voordeelen welke zij daaraan hechten, en alle overige bezwaren uit den weg ruime welke als de grondoorzaken hunner onvergenoegdheid en opstand zijn te beschouwen.

In de verheffing van den pangerang Radja Canoman tot derden Sultan bewilligende, heb ik tevens bevolen, dat alle de vergunningen welke door den Java's Gouverneur Engelhard in den jare 1806 bereids aan de Cheribonsche ingezetenen waren toegestaan ¹⁾, doch

1) Zie Engelhard's „Rapport“, in het Indisch Archief, III.

welke tot dusver buiten effect waren gebleven, niet alleen dadelijk zouden worden ten uitvoer gebragt, maar dat ook aan sommige dier concessiën eene meerdere ruimte zou worden gegeven, naar aanleiding van diezelfde middelen van redres, welke de vreesachtige en achterhoudende geaardheid van den Javaan niet heeft kunnen beletten dat door de Cheribonsche natie in den jare 1806 schriftelijk aan den Gouverneur Engelhard als Commissaris tot herstel der Cheribonsche onlusten werden overgegeven, en die bij deszelfs uitgebragt rapport van dat jaar geïnserieerd, de ernstigste aandacht en overweging van U.Exc. waardig zijn.

Als basis der nieuw te maken schikkingen heb ik o. a. aanbevolen de stiptste nakoming der volgende punten :

de verwijdering van alle gehate personen;

het boenen van de Chinezen uit de dessa's, tot nader order zonder eenige reserve;

afschaffing van het houden van verpandelingen, of altans eene naauwe bepaling daaromtrent;

vrijheid van de planters om de koffij te leveren op Cheribon, in plaats van op een voor den afvoer ongelegen oord, gen. Ragawatjana;

vergunning aan een ieder om met de producten des lands waarin geen exclusieve handel gedreven wordt, naar welgevallen te handelen;

permissie aan alle op- en ingezetenen om, verongelijkingen ondergaande van den Resident, de Sultans of andere hoofden, naar Batavia optekomen en hunne klagten aan het Gouvernement alhier voortedragen;

toezegging aan degenen die zich wel gedragen van eene goede behandeling, doch bedreiging van straf voor dezulken die zich voortaan niet stil en vreedzaam comporteren.

Al deze punten heb ik voorts laten invloeijen bij eene proclamatie, aan de Cheribonsche inwoonders gedaan, waarbij ik 't doe voorkomen alsof het herstel hunner grieven onmiddelijk van den Koning komt, hetwelk ik noodig heb geacht om zooveel te meer vertrouwen teboezemen, en om in het oog van den inlander allen schijn van zwakheid te vermijden.

De gunstige berichten, welke ik sedert van Cheribon heb bekomen, geven mij recht U.Exc. niet alleen op de voortdurende rust, maar ook op een nieuwe bloei en welvaart der Cheribonsche landen te doen hopen.

Na het beramen der middelen welke daartoe dienstig konden zijn,

hebben voorts de zaken ter dezer hoofdplaats, in 't bijzonder die rakende de generale directie en de daaraan ondergeschikte administratiën, in de eerste plaats mijne aandacht getrokken.

De menigvuldige en verregaande gebreken, welke in dit gedeelte der huishouding heerschten, vorderden eene spoedige en krachtige voorziening. Het is mij nochtans gelukt, met behoud der tegenwoordige vorm en wijze van administratie, door een edelmoedige belooning waar dezelve te pas kwam, en door een ernstige bedreiging van straf indien dezelve verdiend werd, de lang vergeten denkbeelden van plicht en eer en zorg voor 's Lands belangen wederom optewekken . . . . .

De administratie van het ambagtsquartier is na gedaan onderzoek ingetrokken; zullende de werkzaamheden waartoe hetzelfde bestemd was, voortaan bij publieke aanbesteding of daghuur worden verricht. Dan, zeer onvolledig zou ik UExc. verslag doen van mijne verrigtingen omtrent 's Lands administratiën, indien ik geen melding maakte van de voorzieningen die ik in 't algemeen ten aanzien der te doene *inkoopen* van gouvernementewege heb geïntroduceerd.

Aan den Directeur-Generaal is tot hertoe overgelaten geweest het doen van *inkoopen*, die wel is waar in zaken van belang pleegden te geschieden met voorkennis der Regering, doch in objecten van minder aangelegenheid ook wel zonder voorgaande autorisatie werden gecontracteerd. Ik heb deze cynosure beschouwd als gebrekkig en beneden de waardigheid van den Directeur-Gen., die, in stede van de inkoop zelf te doen, daarover veeleer behoorde te surveilleren, terwijl ook de Gouverneur-Gen., als chef van de kolonie, in dit aangelegen deel van publieke administratie ten allen tijde moest worden gekend . . . . .

En is op mijne voordragt de volgende cynosure geadopteerd:

dat de chefs der administratiën zich zullen moeten adresseren aan de opperkooplieden van het Kasteel, met aantooning der noodzakelijkheid van deze of gene bij hen noodig geoordeelde inkoop;

dat de opperkooplieden van het Kasteel, de voorgestelde inkoop goedkeurende, alsmede die voor den handel op Japan, enz. daartoe eene propositie moeten doen aan den Directeur-Gen., en deze, het mede approberende, aan den Gouv.-Gen., welke eene schriftelijke order tot den inkoop of de aanbesteding geeft . . . . .

Tot de bijzondere verminderingen van uitgaven, welke ik tot dusver heb kunnen daarstellen, behoort o. a. de intrekking eener som van 6000 rds., welke geheel nutteloos aan den kapitein der Chinesche Natie alhier, voor het onderhoud van eene met snaphanen gewapende Compagnie Chinesesen, werd gevalideerd.

Gelijk mede de intrekking van bijkans 45000 rds. 's jaars, welke door de gezamenlijke officieren dier Natie uit het rendement der pachten van de waag, de wayangs, de Chinesche Toptafel en Pho en Topho en de Amphioenkitten zijn genoten, waaruit alleen de Kapitein-Chinees een inkomen getrokken heeft van 1200 rds. 's maands.

Aan de Chinesche Natie de gunst niet willende benemen van zijne eigene hoofden te hebben, voor wie eenige kleine geschillen kunnen worden afgedaan, en die voor de goede orde onder hen waken en verantwoordelijk zijn, heb ik aan deze officieren de vrijheid gelaten om, met mijne voorkennis, een middel te vinden en over hunne onderhoorigen omteslaan, waaruit de geringe kosten hunner administratie konden worden goedgeemaakt. Dan, ik heb niet kunnen dulden, dat een hoofd der Chinesesen een inkomen genoot, hetwelk het tractement van de leden der Regering overtrof. . . . .

De geannonceerde wil van het Gouvernement om het vervallen crediet der papiere munt te herstellen is, met eene strenge handhaving der vigerende wetten, tot dusver alleen toereikende geweest om de agio van 80 à 90 percent, waarop dezelve was ten tijde van mijn aankomst, te doen dalen tot 40 à 45 percent, waarop dezelve niettegenstaande het aanwezen der Chinesche jouken tot dusver blijft continueren.

Eene verdere plotselinge daling ten uiterste ruineus kunnende worden aan verscheidene particuliere fortuinen, heb ik raadzaam geoordeeld het gebruik van meer krachtdadige middelen welke daartoe zouden kunnen dienen, voor alsnog uittestellen, maar niettemin met overleg van den Oud-Gouv. Gen. Siberg een plan beraamd en in gereedheid gebragt, waardoor ik mij vlei dat dezelve langzamerhand geheel zal worden bedwongen. De vrees alleen dat eene te rasse daling de ruïne van vele particuliere ingezetenen zou met zich slepen, is oorzaak dat ik hetzelfde nog niet in werking heb gebragt.

Ik acht mij nochtans verplicht UEd. te doen remarqueren, dat eene der eerste en voornaamste oorzaken van het vervallen crediet

der papieren munt geweest is de ruïneuse operatie na den vrede van Amiëns, door welke de in de kolonie alstoen aanhanden zijnde producten zijn verkocht om in Holland te worden betaald. Vertrouwende dat U.Exc. bij het herstel eener algemeene vrede deze aanmerking aan deszelfs aandacht niet zal laten ontslippen.

Buiten deze zaken van algemeen belang, heeft ook de gesteldheid der Bataviasche Ommelanden, en in 't bijzonder de gebrekkige wijze waarop de Policie en Justitie over dezelve wordt uitgeoefend mijne aandacht gevestigd. De tooncelen van roof en moord welke het algemeen onderwerp zijn der klagten over de gesteldheid der Bataviasche Ommelanden, ondervindt men nog dagelijks. Over de eerste en voorname oorzaak dezer onheilen is ook de meening van alle deskundigen eenparig, en door de ondervinding bevestigd, dat dezelve nl. bovenal hierin moet gezocht worden, dat alle misdaden over de geheele uitgestrektheid der Bataviasche Ommelanden gepleegd, ter eerster instantie moeten beregt worden door het Collegie van Schepenen te Batavia. De verwijdering van deze rechtbank van de meeste gedeelten der Ommelanden maakt dat de dienst der justitie, in plaats van tot bescherming, veeleer tot kwelling der ingezetenen is. In elke zaak worden de daarin betrokkenen, beschuldiger, beschuldigde en getuigen, genoodzaakt naar de hoofdplaats optekomen, en aldaar zoolang te vertoeven als de loop eener langwijlige en vreemde rechtsoefening vordert. Hunne huisgezinnen en geringe bezittingen blijven inmiddels ten prooi overgelaten aan nieuwe beleedigingen; zij zelve worden dikwijls het voorwerp der wraak van degenen die zij beschuldigen of tegen wie zij getuigen. Liever dan eene regtspleging te volgen die hun zooveel bezwaar en moeielijkheid veroorzaakt, verkiezen zij hunne eigene regters te worden, en wreken zelve hunne vermeende verongelijkingen. Van daar al die misdaden, die de eene uit de andere geboren wordende, eindelijk zoodanig een toneel van roof en moord als thans de Bataviasche Ommelanden opleveren.

De meeste grond van deze onheilen gelegen zijnde in de verwijdering der rechtbank van de plaatsen waarever zij hare jurisdictie uitoefent, heb ik vermeend dat een gepast middel van redres kon gelogen zijn in eene tegenovergestelde richting van zaken, waardoor men, in plaats van de ingezetenen te noodzaken voor eene verwij-

derde rechtbank optekomen, integendeel den rechter verpligte zich te begeven ter plaatse waar de justitie zulks vorderde.

Hiertoe is mij het eenvoudigste en minst kostbare middel voorgelaten dit te zijn, dat aan den Landdrost der Bataviasche Ommelanden, die thans niet meer is dan een bloot officier der justitie, onder behoud der vorige benaming, de jurisdictie ter eerster instantie over de Bataviasche Ommelanden wierd opgedragen, met last om op drie daartoe meest gelegen plaatsen, als een om de zuid, een om de west en een om de oost, beurtelings en op elke plaats ten minste drie à viermaal 'sjaars zijne geregelde zittingen te houden, geassisteerd door twee landeigenaren als zijne assessoren en eenen secretaris, om behoorlijk aanteekening en protocol te houden; terwijl in ieder der districten waarvan de voorn. zitplaatsen van den landdrost de hoofdplaatsen zullen wezen, een schout zal worden geplaatst om aldaar zijn permanent verblijf te houden, en bij absentie van den landdrost voor eene goede policie en justitie te waken.

De Gecommitteerde over de zaken van den inlander heb ik, daarentegen, begrepen dat gevoegelijk tot de directie der cultures in de Jaccatrasche en Preanger Regentschappen en de policie over dezelve kon worden bepaald, en gedechargeerd van dat gedeelte zijner functien hetwelk tot de policie in de Bataviasche Ommelanden betrekking heeft. Dan, daar het ambt van den hoofdschout der stad Batavia in werkzaamheden aan de twee voorn. bedieningen op verre na niet gelijk stond, heb ik tot soulagement van den Landdrost noodig geoordeeld dat de jurisdictie van den hoofdschout zich voortaan extendere tot de linie der buitenposten, de chineesche en inlandsche campongs hierbinnen gelegen daar mede onder begrepen.

Mijne gedane voorstellen tot deze verandering van jurisdictiën door de Hooge Regeering geagreërd zijnde, hoop ik U.Exc. daarvan het goede gevolg te zullen kunnen bedeeën zoodra dezelve in werking zal zijn gebragt, en vooral nadat ik in staat zal zijn gesteld om, met deze middelen tot herstel der rust en goede orde in de Bataviasche Ommelanden, tevens een nader voornemen te voltrekken, nl. om twee compagniën uitgelezene Cheribonsche troepes bij wijze van gensd'armes over die districten te verdeelen.

Eene zaak van nog meerder aangelegenheid en onmiddelijk belang, altans voor het bestaan van deze kolonie, dan het bestier der Bata-

viasche Ommelanden, is de beheering en gesteldheid der Jaccatrasche en Preanger-Regentschappen.

De Commissie, welke in het jaar 1806 door de Hooge Indische Regeering tot den opneem en de inspectie dier landen benoemd was, onlangs van haar rapport hebbende gediend, zoo is daardoor, welke ook anderszins de vruchten van de werkzaamheden dezer Commissie mogen geweest zijn, voorzeker eene meerdere klaarheid verspreid over de huishouding der regentschappen en vooral over de betrekkingen van den Gecommitteerde voor de zaken van den Inlander met de inlandsche hoofden en regenten, de wijze van leverantie, betaling en afvoer der producten, en de afrekening welke deswegens tusschen den Gecommitteerde en de respective regenten werd gehouden.

De informatiën welke ik hieruit en uit andere geschriften, o. a. uit de consideratiën van den gewezen Comm. Gen. Nederburgh verkregen heb, vergeleken hebbende met de denkbeelden van andere kundige mannen in deze kolonie, den oud-Gouv. Gen. Siberg en den Direct. Gen. van IJsseldijk, en het resultaat mijner bevinding wijders getoetst hebbende aan de eigene denkwijis en gezindheid der bovenlandsche regenten, welke onlangs tot het houden hunner afrekening met den Gecommitteerde allen der dezer hoofdplaats aanwezig waren, — zoo ben ik eindelijk in staat gesteld nopens het bestier der regentschappen, de wijze van betaling en leverantie der producten, eenige propositiën aan de Hooge Regeering voortedragen, welke alle bij derzelve besluit van Maart zijn geadopteerd, en waarbij, behoudens de aard, zeden en gewoonten van den inlander, behoudens zijne . . . leverantiën, voor zoover dezelve wettig bepaald zijn, behoudens zijne heerediensten, voor zoover die voor den Lande of voor de huishouding zijner eigene regenten onontbeerlijk zijn, en behoudens nog de uitkeering der tienden van het rijstgewas en eenige andere prestatieën die van den aard van het inlandsch bestier onafscheidelijk zijn, zoodanige schikkingen zijn vastgesteld, dat de Javanen van alle verdere willekeurige lasten . . . . . zoowel van hunne eige hoofden als van onze Europesche dienaren zijn bevrijd.

Terwijl, voorts, de gemeene Javaan zoowel als zijne regenten door eene billijke betaling van de verpligte leverantie worden verbonden, en met afschaffing van alle duisterheden welke in de vorige wijze van met de regenten te rekenen plaats vonden, zoowel als van het

ongelijke gewigt waarmede de producten geleverd werden, tevens zooveel mogelijk al de misbruiken geweerd, welke of bij de betaling der producten of in 's Lands magazijnen omtrent dezelve mogten worden gepleegd; schikkingen waardoor ik mij vlei dat het oud Aziatisch bestier van den inlander van nu af reeds zoodanig is gewijzigd, dat hij wel ras de vaderlijke en beschermende hand die hem van verre bestiert zal erkennen en zegenen. Altans kan ik U.Exc. berichten, dat de gezamenlijke inlandsche regenten een volkomen genoegen nemen in de hun voorgestelde schikkingen, en daardoor een besef schijnen gekregen te hebben van hun overgang onder een koninklijk bestuur.

De voorname punten der voormelde inrigting bestaan hierin:

dat de koffij, evenals voorheen, aan den gemeenen Javaan als planter zal worden betaald met Rds. 4 zilvergeld per pikol; dan, dat deze pikol, in plaats van gelijk vóór dezen in het eene regentschap tegen 250 ₧., in het andere tegen 222 ₧., voortaan voor alle de regentschappen op een eenparigen voet met een gewigt van 225 ₧. aan zijn regent zal worden opgebracht;

dat deze aan de regenten opgebragte koffij, in plaats van als te voren door den eenen regent met pikols van 160 ₧. gewigt en door anderen van 146 ₧. in onze bovenlandsche pakhuizen te Buitenzorg, Tjikauw, enz. te worden afgeleverd, voortaan door alle regenten met gelijke pikols van 126 ₧. zal worden geleverd, ... ;

dat daardoor dan ook alle overwigten ten voordeele der administrateurs in de Bataviasche pakhuizen, die de koffij met pikols van 160 en 146 ₧. plegen te ontvangen om dezelve met pikols van 125 ₧. wederom afteschepen, voortaan zullen cessereren, en hun daarentegen worden toegelegd een vast tractement van Rds. 6000 zilver 's jaars;

dat de vorige voet van betaling der inlandsche regenten zal worden afgeschaft, als te gecompliceerd . . . . ;

dat voorts, met afschaffing van alle equivalenten voor de voormalige verpligte leverantien van indigo en catoene garens, de leverantie van koffij voortaan de eenige verpligte leverantie zal zijn in de Jaccatrasche en Preanger-Regentschappen, volgens de daaromtrent gemaakte of nog te maken bepalingen;

dat hierdoor echter niet zullen zijn afgeschaft de tienden van het rijstgewas, of zoodanige andere prestatien als in de plaats komen,

en tot de huishouding der inlandsche regenten vereischt worden, of door het oude gebruik zijn gewettigd en met de billijkheid niet strijdig worden bevonden;

dat de heerendiensten zich voortaan zullen bepalen tot het gewone onderhoud van bruggen en wegen, het transporteren van personen en goederen die van 's Lands wege reizen of vervoerd moeten worden, en tot zoodanige andere prestatïen als tot het gewone huishouden der inlandsche hoofden en regenten en tot de policie der regentschappen zelve worden gerequireerd;

dat alle verdere buitengewone diensten en prestatïen niet anders zullen geschieden dan tegen eene billijke betaling, volgens het daarvan gemaakte of nog te maken tarief; en

dat, eindelijk, alle concussiën, knevelarijen, afpersingen van geld en wat dies meer zij, door wien ook gepleegd, hetzij inlander hetzij Europees, ten strengste zullen worden gecorrigeerd, en naar exigentie van zaken zelfs met den dood gestraft.

Ik twijfel niet of U.Exc. zal deze gemaakte schikkingen met deszelfs goedkeuring vereeren, en daarin een inzicht ontdekken om den Javaan en zijne regenten zooveel mogelijk door hun eigen belang aan de voortzetting der meest voordeelige tak van culture te verbinden, hen wel bij hunne zeden, gewoonten en vorm van bestier te laten, doch daaraan tevens op eene ongevoelige wijze eene meer weldadige wijziging te geven, en alle malversatiën zoowel uit de directie der zaken van den inlander als uit de administratie van 's Lands producten en eigendommen te weren.

Tot facilitatie van den afvoer van producten van Buitenzorg naar de Bataviasche pakhuizen, heb ik het zoozeer gewenschte doch nimmer uitgevoerde plan om de Slokkan wederom vaarbaar te maken doen onderzoeken en na gedaan onderzoek dadelijk ondernomen.

Het goed succes der reeds begonnen graving doet mij hopen, dat ik U.Exc. na ommekomst van weinige maanden het herstel dier aangelegene vaart zal kunnen melden, en dat de grootste helft der geleverde koffij uit de Jaccatrasche en Preanger landen regtstreeks langs de Slokkan naar Batavia afzakt, inplaats van zooals nu, eerst met zware buffelkarren om de west naar Linkong, aan de rivier van Tangerang, te worden gebracht om van daar wederom met prauwen naar Batavia te worden opgevoerd,

Na door de voors. maatregelen, enz. . . . heb ik geoordeeld, dat de erkende verbeteringen waarvoor Java vatbaar is voorts in de eerste plaats een onderzoek vorderden, op welken voet het bestier van dit gedeelte onzer bezittingen zou kunnen worden gebragt, om daarvan die voordeelen te trekken welke men regt heeft daarvan te verwachten, ¹⁾ op geene meer efficacieuse wijze heb vermeend dit onderzoek te kunnen bewerkstelligen, dan door mij daarmede in persoon te belasten; en heb derhalve voorgenomen mij, na ommekomst van eenige weken, derwaarts te begeven, omringd van zoodanige lieden welke mijn vertrouwen bezitten, en van wier probiteit en kunde ik mij den besten dienst belove.

Ik kon mij echter hiervan het gewenschte effect niet voorstellen, zoolang de Gouverneur van Java in zijn post bleef continueren, en in zijnen invloed, welligt zijns ondanks, hinderpalen en beletselen te vreezen had, die de geregelde uitvoering van mijne ontwerpen zouden kunnen belemmeren. Ik heb het daarom voor de belangen van Zr. Ms. dienst noodzakelijk geoordeeld, het rappel van den Gouverneur van Java aan de Hooge Regeering voortedragen; en vermits deze propositie aan de Hooge tafel is geagreed, heb ik den Heer Java's Gouverneur Engelhard in de gegeven omstandigheden geen vereerder blijk van mijn vertrouwen kunnen geven, dan door denzelven te discipiëren tot de aanzienlijke en gewichtige bediening van President der Hooge Regeering bij mijne absentie, op een sortabel tractement van 20 à 25,000 Rds. 's jaars. . . . .

Intusschen de toebereidselen tot mijn vertrek naar Java in gereedheid gebragt hebbende, zal ik vóór mijne afreize de finale organisatie van het ligchaam der Regeering nog doen gevolg nemen. . . . .

De Kolonel en Kapt. ter zee Cowell en de Luit. Kolonel van Franquemont, welke uithoofde van het gebeurde in den Oosthoek ter gelegenheid der laatste vijandelijke attaque onder den Schoutbijnacht Pellew, door mij herwaarts waren opgeroepen tot het doen van verantwoording, zijn sedert ter dezer hoofdplaats aangekomen. De verantwoording, door hen aan mij ingediend, van dien aard bevonden hebbende dat ik daarin kon berusten, zijn beide deze officieren door mij gehabiteerd en employabel verklaard in 's Konings dienst.

1) Hier schijnen eenige woorden te zijn uitgevallen.

De genomen dispositie van den Raad van Politie te Sourabaija tegens den Kolonel Cowell heeft intusschen ten aanzien der officieren van het corps der marine deze onaangename gevolgen had, dat zij bij de aankomst te Sourabaija van den Ridder de Kock allen succes- sive-lijk, met uitzondering van den Luit. Kolonel Melms, hebben geweigerd dienst te doen, onder voorwendsel van de belediging welke hun door de Oosthoeks bedienden zou zijn aangedaan, en waarvan zij vooraf reparatie vorderen.

Op de werkelijke misdaad, welke in deze hunne weigering van dienst gelegen was, heb ik intusschen den kommandant in den Oost- hoek de Kock gelast, hen uit het militair arrest, waarin zij waren geplaatst, in criminele detentie overtebrengen, en tot herstel der discipline vrees ik dat in deze een meer rigoureuse maatregel nood- zakelijk is geworden.

Met enz.

(w. get.) Daendels.

XXVIII. De Gouv. Gen. Daendels aan den Minister van Kolonien van der Heim.

Buitenzorg, den 12 November 1808.

H.E.G. Heer,

Slechts weinige dagen na het afsluiten mijner vorige depêche vol- trok ik het aan Uwe Exc. aangekondigde voornemen om mij in persoon naar het Gouvernement van Java's N. O. kust te begeven. Niet echter dan nadat ik den Schouthijacht en Aide de Camp van Z. M. den Koning A. Bujskes vooraf, overeenkomstig de deswege reeds gegeven berichten, in den post van Luitt. Gouverneur Gener. had geinstalleerd, en denzelven tevens het kommandement over de mili- taire magt ter hoofdplaats Batavia opgedragen had. . . . .

Met de gerustheid welke deze maatregelen en de aanwezigheid van den Luitt. Gouverneur Bujskes mij inboezemden, begaf ik mij den 29^e der maand April jl. van Buitenzorg op weg naar Java's N. O. kust. Mijne reis met zooveel spoed vervolgende als het klimaat en 's lands gesteldheid toeliet, bereikte ik den 12^e daarna de hoofd-

plaats van het Java's Gouvernement Samarang, na vooraf de hoofdnegorijen der Jaccatrasche en Preanger-Regentschappen, Tjandjoer, Bandung, Prakkamoentjang en Sumadang, en voorts de residentien en regentschappen langs de stranden van Cheribon te hebben aangedaan.

Hoewel het nu bij deze depêche voornamelijk mijn oogmerk zij U. Exc. van den staat van het Gouvernement van Java's N. O. kust verslag te doen, zal het echter zoo ik vertrouw U. Exc. niet onaangenaam zijn ook nog in 't voorbijgaan van mijne zijde bevestigd te zien de voordeelige berichten, welke van tijd tot tijd nopens den staat der Jaccatrasche en Preanger-regentschappen in Europa gegeven zijn. Ik bevestigte dezelve volkomen, voor zoover de vruchtbaarheid aangaat waarmede de natuur deze landstrecken heeft gezegend, en de vlijt welke gedurende de laatste jaren tot uitbreiding der koffijculture in dezelve is aangewend, zoodat het getal der plantagiën en vruchtgevende boomen inderdaad schijnt gebragt te zijn tot die hoogte waarop dezelve, naar mate eener slechts geringe bevolking, zonder verwaarloozing van andere noodzakelijke cultures onderhouden kan worden; en er uit dien hoofde, door het doen van nieuwe aanplantingen zoolang de populatie niet zal toenemen, ook weinig vermeerdering aan de koffijleverantie uit de Bataviasche Bovenlanden zal kunnen worden gegeven.

Ik voed de hoop dat mijn genomen besluit om de gewone wegen door de voornaamste regentschappen, van Buitenzorg af tot Karang Sambong op de grens van het Cheribonsche, voor alle rij- en voertuigen bruikbaar te maken, van een onberekenbaren invloed op de algemeene welvaart dezer landschappen zijn zal, vooral indien boven dit middel tot het openen eener meerdere communicatie en handel, nog uitvoerlijk mogt bevonden worden om zoowel de rivier van Tjitaroem als van Karang Sambong ¹⁾ hooger op bevaarbaar te kunnen maken; als zijnde deze rivier van Tjitaroem niet alleen de aanzienlijkste stroom die men in de Jaccatrasche en Preangerlanden aantreft, maar bovendien door deszelfs loop geschikt om een gemakkelijken afvoer aan de producten van alle oostelijke regentschappen te verleenen.

---

1) De Tji-manoeek.

Mijn besluit tot verbetering der publieke wegen in de Jaccatrasche en Preangerlanden wensch ik echter dat door U.Exc. niet alleen mag worden beschouwd in betrekking tot deze landschappen, maar ook met relatie tot het nut 't welk het Gouvernement Generaal daaruit door het etabliseren eener zekerder en meer geregelde correspondentie met al de deelen van het eiland zal trekken, en bovenal uit een militair oogpunt, als het eenige middel om, onafhankelijk van het lot der hoofdplaats Batavia, bij eene vijandelijke attaque het behoud der geheele Kolonie te kunnen bewerken, door aan de eene zijde eene retraite aan de aldaar verzamelde militaire magt en aan de andere zijde de mogelijkheid van ontzet aan dezelve te verzekeren; waardoor ook van dadelijk nut zal zijn het plan, 't welk ik geformeerd heb, om gedurende den oorlog een aanzienlijk corps troupes op de hoogte van Samarang in het middelpunt van het eiland verzameld te houden, ten einde van daar bij de eerste apparentie van gevaar de bedreigde punten te hulp te snellen. Ik durf vertrouwen dat U.Exc. niet zal rekenen dat ik eene te groote waarde aan dit onderwerp gehecht heb, door tot het bruikbaar maken der wegen van Buitenzorg tot Karang Sambong toe eene som van 30,000 Rds. te assigneren, verdeeld onder de verschillende regentschappen naar evenredigheid van de moeite, welke dit werk uithoofde van de meer- of min berg- of rotsachtige districten, in ieder van dezelve zal vorderen. Te meer, wijl ik ditzelfde besluit ook tot de landen van Cheribon, van Karang Sambong om de west tot de rivier van Losarie om de oost, heb uitgestrekt, doch zonder deswegens eenige buitengewone kosten te impenderen, zoo om de meerdere bevolking der Cheribonsche landen als om de egaalheid van het terrein en den beteren staat der wegen, waardoor het herstel van dezelve tot on-eindig minder bezwaar der ingezetenen zal strekken.

De bevolking dezer Cheribonsche landen is in vergelijking van die der Preanger-regentschappen zooveel sterker, en de vruchtbaarheid altans in de uitgestrekte vlakten van Karang Sambong tot Cheribon zoo buitengewoon groot, dat indien ik U.Exc. van niets verder dan van mijne bevinding bij den doortocht dezer landen had te rapporteren, ik daarvan niet dan de allergewenschte uitwerkselen zou kunnen afmalen, naardien deze beide bronnen van welvaart alle verwoestingen die het gevolg geweest waren der vroegere onlusten,

reeds zoo volkomen hersteld hadden, dat daarvan op mijn ganschen doortocht geen spoor meer was te ontdekken, maar alle velden integendeel zoover het gezicht reiken kon den besten staat van cultuur vertoonden, en niets anders dan rust en welvaart onder de ingezetenen aankondigden.

Dan, hoe weinig rekening er te maken zij op een kortstondige rust, die bij eene blinde en bijgeloovige natie was voorafgegaan door een langdurigen, hebbelijken staat van oproer en verwarring, is op nieuw ten droevigste bewezen door den toestand waarin de Cheribonsche landen sedert wederom, gedurende de 2 à 3 maanden van mijn verblijf te Samarang, zijn vervallen; zijnde het aan twee hoofden der vorige muitelingen, met name Kiai Koeloer en Drachman, op nieuw gelukt de onnoozele menigte te misleiden, en een aanhang te formeren die niet nagelaten heeft gedurende dien tijd ongerustheid te baren. Dan, daar beide deze hoofden der muitelingen bereids hun verdiende loon hebben ontvangen, en de een dood de ander levendig in onze handen is gevallen, zoo heb ik het genoeg U.Exc., met de tijding van het ontstaan, tevens die van het dempen van dezen nieuwen opstand te doen toekomen. Zijnde met het vallen der beide hoofden alles wederom in rust gebracht, daar zich het kwaad door hen gesticht voornamelijk bepaald heeft tot het afloopen en verbranden van eenige dessa's, waarvan de volken thans alle weder tot hunne woonsteden zijn teruggekeerd, zonder dat de cultures eenig aanmerkelijk nadeel hebben geleden.

Deze gebeurtenis heeft mij echter bewogen om, ter voorkoming van diergelijke alarmante bewegingen in het vervolg, de gemaakte inrichtingen voor het Cheribonse bestuur aan een nieuw onderzoek te onderwerpen, waarvan ik mij voorstel U.E. het resultaat te bedelen, zoodra hetzelfde zal ten einde zijn gebracht; mij vergenoegende U.Exc. voorloopig te informeren, dat ik als een der krachtadigste middelen ter handhaving der goede orde beschouwd en dadelijk bewerkstelligd heb eene splitsing van het uitgebreide Cheribonsche rijk in 2 prefectures, waarvan ik de zuidelijkste zoogenaamde Cheribonsche regentschappen heb gelaten aan den voorm. Resident van Lawiek van Pabst, terwijl ik de noordelijkste eigenlijk gezegde Sultan's landen heb opgedragen aan den gew. Kolonel von Gerlach.

Ofschoon ik voor alsnog in geen opzettelijk onderzoek van de oor-

zaken dezer laatste beroerte en van het laatstelijk aan mij voorgedragen plan voor het bestuur der Cheribonsche landen wensch te treden, kan ik echter niet nalaten U.E. ter dezer gelegenheid te doen opmerken het erroneuse van het denkbeeld waarin destijds de gew. Java's Gouverneur Engelhard verseeerde, dat de herstelling van den voorheen verwijderden Prins Radja Kanoman en zijne verheffing tot derden Sultan het eerste en voornaamste middel zijn zou om de verbroken rust in dezelve te doen herleven. Ik willigde destijds, hoewel niet zonder tegenzin, ook die schikking in, alleen om vooringenomenheid met de langjarige ondervinding en bedrevenheid in inlandsche zaken van den ontwerper niet te kwetsen. Doch, waar is thans het gewaande heil, dat van deze herstelling moest afvloeijen? Was de afwezigheid van den Radja Kanoman de eerste oorzaak van den opstand geweest, zoo moest immers zijn terugkomst de hoofden van dien opstand bevredigd, en alle zoodanige nieuwe buitensporigheden hebben voorgekomen, als thans wederom zijn bedreven. Ik heb het van belang gerekend de opmerkzaamheid van U.Exc. op deze misvatting te vestigen, niet zoozeer om de misvatting zelve te releveren, maar om den invloed welken de ontdekking daarvan op de beoordeeling der Javasche zaken hebben zal.

Ik wenschte intusschen U.Exc. betere informatiën nopens de verrichtingen van den ged. Gouverneur Engelhard gedurende zijn achtjarig bestuur van Java's N. O. kust te kunnen geven, als van zijne ontwerpen voor het bestuur der Cheribonsche landen.

De van jaar tot jaar toenemende lasten van dit Gouvernement, — de verwaarloozing van alle publicke belangen en inkomsten van den Lande, — de schreeuwende concussiën der pachters van 's Lands Domeinen, — de openlijke overtreding der wetten op den handel, — de verboden invoer van Amphioen, — monopolie en opkoopingen van dit en andere artikelen door den Gouverneur zelve, of met deszelfs oogluiking en voorkennis door anderen, — heerschende ontrouw in meest alle administratiën van 's Lands magazijnen, — wanbetaling der Producten, en ongeoorloofde overwigten daarop genomen, — verregaand misbruik der heerediensten, en het houden van vrije Javanen als verpandelingen voor niet noemenswaardige of met list vermeerderde schulden, — deze alle waren de erkende en aangenomen misbruiken van het voormalig Java's bestuur, en waar-

voor zich noch Gouverneur noch mindere ambtenaren tot eenige verantwoording verbonden achtten, wanneer slechts niet de excessen door hunne voorgangers gepleegd op eene ongehoorde wijze werden geëxcedeerd.

Deze denkwijze in haar waarde latende, zal ik den staat van zaken dien ik bij mijne aankomst op Java letterlijk zoo aantrof als die hiervoren is beschreven, niet brengen tot bezwaar van den toen fungerenden Gouverneur. Tot particulier bezwaar van denzelven vermeen ik mij te moeten beklagen, en ook aan de kennis van U.Exc. niet te mogen onttrekken, dat de gew. Gouverneur N. Engelhard, beter dan iemand anders met deze gebreken bekend, bekend met den gemanifesteerden wil van het Gouvernement om dezelve te doen cesseren, bekend met de oogmerken waarmede ik mij naar het Gouvernement van Java's N. O. kust zou begeven, in plaats van daartoe met zijne verkregen kunde en talenten getrouwelijk medetewerken, niet heeft nagelaten mij moeilijkheden van verschillenden aard, zoo ten aanzien der militaire dispositien aan hem ter executie aanbevolen als ten aanzien der gezindheid van de inlandsche regenten en zelfs der vorsten van Java, in den weg te werpen; waardoor ik, bij een minder vast besluit, misschien van mijn voorgenomen plan tot de reorganisatie van Java gedetourneerd en de bedoelingen van het Gouvernement gevolgelyk zouden zijn gefrustreerd geworden. Terwijl ik daarenboven, ten opzichte van iemand die gelijk de Gouverneur Engelhard jaren lang met den post van Gecommitteerde voor de zaken van den Inlander is bekleed geweest, als een bijzonderen vlek op zijn bestuur meen te moeten opmerken den uiterst verwaarloosden toestand waarin ik de culture der koffij op gansch Java heb aangetroffen; eene verwaarloozing die zoover ging, dat niet alleen het Gouvernement van Java geen tiende gedeelte leverde der koffij welke het, na de laatste bevelen tot uitbreiding dezer culture uit het moederland ontfangen, had kunnen leveren, maar dat zelfs volgens officieële rapporten in de nabijheid van Samarang, en als 't ware onder het oog van den Gouverneur van Java, jonge plantagiën van 3 à 4 jaren die meer dan 10,000 boomen bevatten, vernield en omgekapt zijn, zonder dat daarop acht geslagen of eenige perquisitie deswege gedaan werd, zoodat eerst ten gevolge van het onderzoek door mij zelve in deze zaak bevolen, de opziener der koffijplantagiën, in

wiens district deze daad gepleegd was, in regten is betrokken en alsnog bij den Raad van Justitie te Samarang wordt gedetineerd. Terwijl de overige plantagiën bijkans algemeen onder het onkruid en de zoogen. alang-alang verstikten, en de achteloosheid in den Oosthoek van Java zelfs zoo ver ging dat van een aantal van 500,000 koffijboomen, welke men aldaar te boek stelde, bij onderzoek nauwelijks 20,000 vruchtdragend zijn bevonden.

Ik reken mij verplicht deze bijzondere gebreken van het bestuur van den gewezen Java's Gouverneur Nic. Engelhard niet ongemerkt te laten voorbijgaan, ten einde daardoor en op grond zijner goedkeuring van het gedrag der bedienden in den Oosthoek ter gelegenheid der verschijning van het Engelsche eskader onder Pellew, in 'toog van U.Exc. nader te billijken de mesure, waardoor ik den gew. Java's Gouverneur Engelhard bij de jongste organisatie der Indische Regering gepasseerd en hem verder buiten emplooi heb vermeend te moeten laten. . . . .

Slechts sedert korten tijd van het Gouvernement van Java herwaarts geretourneerd, en tot nog toe verstoken van de papieren, placcaten, resolutiën en instructiën tot de nieuwe organisatie van dat Gouvernement betrekkelijk, ... maak ik van eene onverwachts zich aanbiedende gelegenheid gebruik om U.Exc. met de hoofdtrekken dezer nieuwe inrichtingen bekend te maken, de details van dezelve en de overzending der daartoe behoorende stukken tot eene volgende veilige gelegenheid sparende.

Eene der eerste bronnen van de misbruiken in de Javasche huishouding, vooral met betrekking tot de beheering van 's Lands Pachten en Domeinen en de concussien waaraan de inlandsche hoofden en regenten . . . . onderworpen zijn, veelal moetende gezocht worden in het blind ontzacht welk deze lieden zoowel als de hoofden der Chineesche Natie voor de magt van een Gouverneur van Java koesterden, eene magt welke onder den laatsten Gouverneur Engelhard reeds zoover was getrokken, dat deze eigener autoriteit en zonder voorkennis der Indische Regering daden van souvereiniteit uitoefende en brieven van atterminatie verleende, — zoo heb ik vermeend met de reorganisatie van dit bestuur geen beteren aanvang te kunnen maken, dan door het beeld waaraan Javanen en Chineesen sedert lang eeredienst bewezen hadden uit den weg te ruimen, en den post van Gouver-

neur van Java vooreerst onvervuld te laten, en eindelijk bij decreet geheel en al te vernietigen.

Alle aanstellingen van inlandsche hoofden en regenten, tot den zoogen. demang en groot mantrie toe, sedert onmiddellijk van den Gouv. Gen. zelven afvloeiende, zijn daardoor alle knevelarijen, die bij deze gelegenheden plaats vonden, met wortel en tak uitgeroeid.

De hoofden der Javanen, de beginselen van billijkheid en regtvaardigheid in de handelingen van ons gouvernement ziende doorstralen, zullen hoe langer hoe meer hun vertrouwen op hetzelfde vestigen, terwijl de gemeene man bevrijd zal zijn van de lasten welke van de onderdrukking zijner hoofden op hem terugkaatsten.

De verpachtingen der Domeinen en Uitgaande Regten onder het voormalig Gouvernement van Java's N. O. kust, voor het volgende jaar 1809 mede een kapitaal van 200,000 Rds. zilver boven het rendement van het vorige jaar bedongen hebbende, bewijst zulks ten klaarste de voordeelen welke in de afschaffing van den post van Gouverneur van Java gelegen zijn.

Als eene der hoofdoorzaken van de heerschende misbruiken in het Java's Gouvernement was verder aantemerken het verderfelijk beginsel van het vorig Indisch bestuur, om in het algemeen deszelfs geëmployeerden van den eersten tot den laatsten van eene toereikende bezoldiging verstoken te laten, en hun desniettegenstaande onder de benaming van ambtgeld eene belasting opte leggen, die in vele gevallen derzelve wettig erkende inkomsten verre te boven ging. Om in dit euvel te voorzien, heb ik als een tweede middel van redres noodzakelijk geoordeeld om, met interdictie van alle ongeoorloofde voordeelen, welke te voren bij wijze van minbetaling der producten of als overwigten of op andere wijze werden genoten, aan ieder ambtenaar naar mate van de aangelegenheid van zijn post of het gewigt zijner werkzaamheden en administratie een evenredig wettig inkomen toete leggen; daarbij in 't oog houdende dat, aan de eene zijde, de ambitie en gehechtheid aan den dienst door eene te geringe bezoldiging niet verloren ging, doch dat tevens, aan den anderen kant, het uitzicht op het vergaren van buitensporige fortuinen genoegzaam werd uitgedoofd, om daardoor elk ambtenaar zoowel aan eene meerdere spaarzaamheid en regelmatigheid in het bestier zijner

particuliere zaken als eene trouwere behartiging der publieke belangen te gewennen.

Na de afschaffing van het ambt van Gouverneur van Java, met intrekking mede van den Raad van Politie, is een Prefect over Samarang en het daarbij gelegen landschap Demak aangesteld, en zijn voorts, met intrekking der voormalige residentie van Joana, . . . de overige Residentien langs de N. O. kust van Java mede in zoovele Prefectures geëriged, terwijl aan den Gezaghebber in den Oosthoek zijne oude titulature is gelaten. Ik heb de tractementen op de volgende wijze bepaald, als:

van den Gezaghebber in den Oosthoek en den Prefect van Samarang, ieder van	Rds. 20,000 's jaars,
den Prefect van Tagal en Japara, dito van	" 15,000 "
" " " Paccalongang, " " . "	" 12,000 "
" " " Rembang, " " . "	" 10,000 "

terwijl ik aan de onder den Oosthoek begrepene, ondergeschikte Prefecten van Grisee, de Bataviaan, Sumanap en Bancallang mede een vast inkomen heb toegelegd van Rds. 10,000 tot 1200 resp. . .

De nieuw door mij gecreëerde ambtenaren zijn de Inspecteur-Gener¹ over de koffij-plantagien van gansch Java, de Inspecteur-Gener¹ over de Javasche Houtbosschen, met het aan denzelfven ondergeschikte Collegie van administratie, en een Commissaris over de Houtwerken.

Van het nut der aanstelling van een Inspecteur-Generaal over de koffij-plantagien moet Uwe Exc., na het hiervoren gegeven verslag van den verwaarloosden staat waarin ik dezelve bij mijne aankomst op Java aantrof, genoegzaam overtuigd zijn. De voorname vrucht dezer aanstelling zal derhalve zijn, dat de over 't algemeen prijzenswaardige inrigtingen welke ten aanzien der koffij-culture reeds sedert lang in de Jaccatrasche en Preangerlanden waren aangenomen, alsnu ook binnen weinige jaren over geheel Java zullen zijn uitgebreid. Ten welken einde de voornaamste bepalingen bij de instructie van den Inspecteur-Generaal of bij afzonderlijke besluiten zijn vastgesteld, waardoor de inrigtingen der culture op Java met die der Jaccatrasche en Preangerlanden zullen worden onderworpen aan het oppertoezicht van den Inspecteur-Generaal. . . . .

Het is een uitgemaakte zaak, dat alleen uit gebrek aan eene be-

hoorlijke zorg voor derzelve conservatie, de bosschen op Java in dien diep vervallen staat geraakt zijn waarin zij zich thans op sommige plaatsen bevinden, dat het alleen is uit gebrek aan eene behoorlijke administratie, rust en aanplant, dat in 't algemeen de voordeelen welke dezelve zouden kunnen afwerpen verwaarloosd, en die welke daaruit nog worden getrokken langs verkeerde kanalen zijn gediverteerd.

De eenige bedenking welke ten dezen opzichte noch zou kunnen worden geopperd is, in hoe verre de presente voordeelen de onkosten der administratie zouden waardig zijn. Dan, daar het gevoelen van alle deskundigen zich hierin vereenigt, dat, buiten hetgeen door eene betere administratie der houtbosschen tot gerief der ingezetenen, tot nut der scheepvaart en der marine van den staat zal worden toegebracht, de dadelijke voordeelen reeds met eene somma van ruim 200,000 Rds. alle onkosten van inspectie en administratie zullen surpasseren, zoo vertrouw ik dat het nut dezer inrigting geen nader betoog bij U.Exc. zal behoeven. . . . .

De hoofdtrekken der inrigting zijn deze:

dat de Inspecteur-Generaal der Houtbosschen, onmiddelijk in betrekking gesteld zijnde met het Gouvernement, van hetzelfde jaarlijks een algemeen eisch ontvangt der benoodigde houtwerken, zoo voor het gouvernement zelf als tot gerief der ingezetenen, op de hoofdplaats Batavia, Samarang, Soerabaja, de verdere prefectures en de buiten kantoren; . . . . .

dat de algemeene of bijzondere eischen bij het collegie van administratie ontfangen zijnde, de directie over den aankap van dezelve door den President zal worden opgedragen aan de bijzondere leden, volgens eene verdeeling van districten, over het gansche eiland te maken; .

En daar het jati-hout van alle overige houtsoorten op Java, zoo niet het eenige, altans het meest geschikte is bevonden voor alle einden van huis- en scheepsbouw, zoo heb ik hetzelfde, als niet dan in de Domeinen van den Lande gevonden wordende, bij uitsluiting aan het Gouvernement getrokken, en ingaande met den 1 November dezes jaars allen aankap van en handel in hetzelfde bij placaat aan de particuliere ingezetenen geïnterdiceerd, voor zoover nl. als hetzelfde niet door inkoop van den Lande zal zijn verkregen. . . . .

In aanmerking nemende de importantie van deze administratie, . . .

vertrouw ik dat U.E. de volgende bepaling van tractementen, door mij vastgesteld, daaraan niet onevenredig zal oordeelen:

voor den Inspecteur Gener ^l der Houtbosschen.	Rds. 15,000	's jaars,
„ „ President der administratie. . . . „	12,000	„
„ „ Leden der „ . . . . „	5,000	„
„ „ Commissaris over de Houtwerken. . . „	6,000	„

terwijl de inkomsten der Europeesche opzienders over de bosschen naar gelang van kunde en ondervinding, geregeld zijn van Rd. 50 tot 100 's maands.

Daar de middelen, welke tot dekking der vermeerderde lasten zullen moeten dienen, in een naauw verband staan met de nieuwe wijzigingen welke ik aan het bestier van den Inlander op Java heb gegeven, zoo zij het mij geoorloofd de bepalingen hieromtrent gemaakt vooraf ter kennis van U.Exc. te brengen; de vrijheid nemende tevens te remarqueren dat de vermeerdering van 's Lands inkomsten, door deze schikkingen te weeg gebragt, niet zoozeer als het doelwit dan wel als het resultaat van dezelve is te beschouwen.

Trouwens, tot grondslag dezer nieuws te maken schikkingen meende ik te moeten leggen het 29^e. en andere artikelen der Instructie van den Gouverneur Gen., waarbij dezelve gelast is om, onverminderd alle omzigtigheid daarbij in acht te nemen, te zorgen dat „de meest geschikte middelen werden beraamd en in 't werk gesteld „om in de Bezittingen van Z. M. in Oost-Indiën het lot van den „gemeenen Javaan te verbeteren en te verzekeren, alle onregelmatige „en willekeurige belastingen en andere misbruiken afteschaffen, den „landbouw zooveel mogelijk uittebreiden, en tevens allen gepermitteerden koophandel te beschermen en aantemoedigen”.

Het doelwit der te maken schikkingen was dierhalven de verbetering van het lot van den gemeenen Javaan, waartoe echter volgens het 26^e artikel geene zoodanige middelen zouden worden in 't werk gesteld, als waardoor de zaken ten aanzien van sommige notable veranderingen in de plaats hebbende inrigtingen der Javanen, verhandeld bij het rapport der Personele Haagsche Commissie van 31 Aug. 1803, buiten haar geheel zouden worden gebragt.

Deze voorschriften ten rigtsnoer aangenomen hebbende, zijn voorts de gezamenlijke Inlandsche Regenten langs de N. O. kust van Java,

benevens de Prinsen van het Huis van Madura, door mij samenge-
roepen, ten einde, in overleg met dezelve en met eenige deskundige
Residenten, de middelen te beramen welke tot het voors. einde
zouden moeten dienen.

Hoe moeilijk en verdrietig het ook zij om met den schroomval-
ligen Javaan, zelfs met de aanzienlijkste en verlichtste onder dezelve,
eenige onderhandeling te voltrekken en de noodige opening van zaken
van dezelve te erlangen, zelfs dan wanneer dezelve eenlijk tot ver-
betering van zijn lot en verligting zijner bezwaren moet dienen, zoo
is het mij echter, na gedurende meer dan een maand het noodige
daartoe te hebben geoefend, eindelijk gelukt genoegzame inlichtingen
te obtineren van ieder dezer regenten in het bijzonder, zoowel om-
trent hunne klagten en bezwaren, als ook omtrent hunne inkomsten
en uitgaven, om daarna een plan van verbetering te kunnen forme-
ren, waarmede zij allen volkomen bevredigd, de gemeene Javaan
van zijne meest drukkende lasten ontslagen, en 's Gouvernements Kas
tevens met een aanzienlijk inkomen is bevoordeeldt

De bijzonderheden dezer nieuwe inrigting mede begrepen zijnde
in onderscheidene volumineuse stukken, waarvan ik de verzending
tot eene volgende gelegenheid uitstel, vergenoeg ik mij UE. thans
slechts eene schets van het geheel aantebieden.

Een der eerste hoofdtrekken van dezelve is het behoud der ver-
plichte leverantien en der contingenten, eene inrigting die niet alleen
als een gevolg der hiervoren aangehaalde artikelen mijner Instructie
in wezen moest worden gelaten, maar die bovendien, naar de kennis
welke ik bereids door eigen ondervinding van de inlandsche zaken heb
mogen verkrijgen, ten minste voor alsnog, als onvermijdelijk moet
worden beschouwd. Niet zoozeer omdat het beginsel der Aziatische
regeringsvormen, dat de *Vorst eigenaar van den grond* is, hier aan
eene te maken verandering in den weg zou staan, maar omdat in-
derdaad de staat waarin de geringe Javaan leeft, de weinige behoeften
die hij kent, de niet noemenswaardige prijs waarvoor hij dezelve
voldoet, de geringe waarde van den handenarbeid en der dagloonen
die daarvan het gevolg zijn, de weinige handeringen ¹⁾ die onder
hen bestaan, de geringe sommen welke dierhalven door zijne handen

---

1) Hiermede wordt waarschijnlijk: industriën bedoeld.

rondgaan, waardoor hij zelfs nauwelijks de waarde van het geld, veelmin de deugd om hetzelfde te sparen en te vergaren heeft leeren kennen, — hem buiten staat stellen om tot dusver eene geregelde belasting te kunnen dragen, waarvan de opbrengst eenigermate gelijk zou staan met de voordeelen, welke thans uit zijne verplichte leverantien en contingenten worden getrokken.

Zoolang dierhalven de Javaan geene meerdere vorderingen op den weg der beschaving zal gemaakt hebben, waarop hij in allen gevalle niet dan met langzame schreden zal kunnen worden voortgeleid, zal zijn arbeid aan de verplichte leverantien en contingenten besteed moeten gerekend worden te treden in plaats van andere reguliere belastingen, welke alsnog niet van hem kunnen worden gevergd.

De verplichte leverantien en contingenten uit dit oogpunt beschouwd zijnde, verkrijgen ook in alle opzichten een aanzien van billijkheid en regtvaardigheid, doch ook niet anders als voor zoover het voordeel van dezelve wordt genoten door den Souverein, als de eenige geregtigde persoon om de ingezetenen te belasten.

Deze belastingen derhalve in wezen latende op denzelfden voet als zij reeds sedert lang door den Javaan waren gepresteerd, heb ik vermeend de voordeelen, welke daaruit voorheen onder de benaming van overwigten en minbetalingen door de residenten en andere particuliere ambtenaren werden genoten, mede aan den Lande te moeten trekken. Een maatregel, die ten gevolge zal hebben dat het Gouvernement, door de voordeelen alleen op de contingenten van rijst te behalen en de vermeerdering der contributie-penningen, welke tevoren bekend waren onder den naam van tjatja'sgelden en ruim gevonden worden uit de verminderde lasten der regenten, in staat zal zijn gesteld om al de hiervoren opgegeven uitgaven ter bezolding der civiele ambtenaren op Java met voordeel van 's Lands Kas goed te kunnen maken.

Om echter de hiervoren aangehaalde oorzaken, welke de aanhouding der verplichte leverantien en contingenten voor alsnog onvermijdelijk maken, langzamerhand te doen verminderen, en tegelijkertijd eene dadelijke verlichting in het lot van den gemeenen Javaan te weeg te brengen, zoo heb ik voorts getracht eene meerdere waarde aan den handarbeid van den Javaan te hechten, en ten dien einde al het willekeurige in het vorderen van heerendiensten, draag- of battoorsdiensten

weggenomen, en dezelve voor een groot gedeelte geheel afgeschaft.

Als geoorloofde heerendiensten heb ik voor het vervolg in wezen gelaten het werk tot het gewone onderhoud van publieke wegen, grachten en kanalen, het transport van militaire en andere goederen die van 's Landswege worden vervoerd, het onderhoud der tronpes op weg tegen vaste betaling, en het lossen en laden der vaartuigen op sommige comptoiren, — doch daartegen afgeschaft het willekeurig misbruik 't welk van de zoogen. draag- en battoorsdiensten werd gemaakt, door dezelve eenlijk te bepalen tot het transport van ambtenaren in officie reizende, en in dat geval niet anders dan volgens een vast tarief, waarbij het getal der battoors of dragers op eene zeer matige wijze volgens een ieders rang is geregeld, terwijl voor al het verder genotene een billijke betaling zal moeten geschieden.

Op dezelfde wijze heb ik mede afgeschaft het misbruik, 't welk de voormalige Residenten en andere ambtenaren van hun gezach plegen te maken, door een buitensporig getal vrije Javanen, dikwijls tegen geene of eene zeer geringe betaling, tot het presteren van huiselijke diensten aantehouden; zijnde ten dezen opzichte door mij vastgesteld, dat geene ambtenaren op Java voortaan eenige vrije Javanen tot huisselijke diensten zullen mogen gebruiken dan na daartoe vooraf, onder opgave van het begeerde getal, permissie van het Gouvernement te hebben verkregen, en alsdan nog niet anders dan tegen betaling van Rd. 3 zilvergeld en 40 pond rijst per maand. In zelve voege is van Gouvernements wege eene billijke betaling en tevens verstrekking van rijst vastgesteld voor alle buitengewone werken welke tot het aanleggen en onderhouden van batterijen en fortificatien of tot het openen van nieuwe wegen zullen worden gevorderd; terwijl eindelijk het houden van zoogen. verpandingen en het verhuren van dessa's of negerijen, behalve alleen ten dienste der suikermolens en van eenige zoutpannen, ten cenenmale is geïnterdiceerd.

De verligting welke hierdoor aan het lot van den Javaan is toegebragt, zal voorts niet weinig vermeerderd worden door de maatregelen die genomen zijn om hem bovendien van alle willekeurige belastingen en knevelarijen te bevrijden. Hunne hoofden en regenten in de eerste plaats ontheven zijnde van het doen van geschenken en van alle andere prestatien, waartoe zij bij hunne aanstelling of jaarlijks en bij plegtige gelegenheden werden aangehouden, zoo is daarmede eene

der voornaamste oorzaken van onderdrukking van den gemeenen man weggenomen. Een ander middel waardoor dezelve voorgekomen zal worden, is hierin gelegen, dat alle aanstellingen ook der mindere inlandsche hoofden, tot een zoogen. demang of dessahoofd ingesloten, voortaan onmiddellijk van wege het Gouvernement zullen worden gedaan; terwijl aan den Regent ten strengste is verboden bij deze gelegenheid eenige giften of geschenken aantenemen, en hem buitendien de magt benomen om eigener autoriteit, gelijk voorheen, eenige afzettingen van zijne ondergeschikte dienaren te doen. . . . . Terwijl, eindelijk, de vaste bepaling omtrent de inkomsten der Regenten gemaakt, volgens de specifieke opgaven door hen zelve daarvan ingeleverd, als een der zekerste middelen kan beschouwd worden om alle onregelmatige en willekeurige belastingen van den gemeenen man in het vervolg voortekomen; nademaal al hunne takken van bestaan en ook de kleine belastingen, welke zij of in specie, bij wijze van hoofd- of tjatja'sgelden, of in natura van hunne onderhorigen plegen te heffen, daarbij uitdrukkelijk en specifiek zijn bepaald, en voorts bij mijn Besluit van 29 Sept. jl., de algemeene organisatie van het Java's bestuur bevattende, aan alle Regenten ten strengste is geinterdiceerd de maat en soort der belastingen in eenig opzicht te overschrijden, terwijl aan de Prefecten ieder in den hunne is gedomandeerd hiertegen met alle oplettendheid te waken.

Als eene verdere bepaling welke zoowel tot verligting van het lot van den gemeenen man als tot ontlasting der regenten zelve zal strekken, vermeen ik nog in 't voorbijgaan te mogen aanhalen de afschaffing van een soort van gewapende inlandsche manschappen, welke de regenten onder den naam van Pradjoeerits tot een vrij aanzienlijk getal ten hunnen koste plegen te onderhouden, zoowel als een zeker aantal gewapende inlandsche vaartuigen, welke tegen den zeeroover moesten dienen, doch van dewelke geen het minste nut was te trekken.

Op deze wijze de bijzondere bezwaren waaronder de gemeene Javaan gebukt ging met de oorzaken van dezelve zooveel mogelijk weggenomen zijnde, ... heb ik voorts tot handhaving van deze orde van zaken, en om daarvan de executie te verzekeren, noodig geoordeeld, de volgende organisatie aan het bestier der Prefecturen en de daaronder sorterende Regentschappen te geven.

Ik heb nl., gebruik makende van den gunstigen indruk, welken de verheffing eener Koninklijke magt over Holland op de gemoederen der Javasche grooten gemaakt had, en van het meerdere ontzach en vertronwen 't welk zij uit dien hoofde voor ons Gouvernement betoonden, vermeend de denkbeelden van een zeker onafhankelijk en eigenheerig bestier over hunne onderhoorigen welke alsnog bij hen huisvestten te moeten wegnemen, om plaats te maken voor eene volkomene onderwerping aan het Koninklijk bestuur, 't welk zij eerbiedigden en wisten dat thans over hen gesteld was. Hun eergierigheid tot dit einde gevleid en aangeprikkeld hebbende, door hun optedragen den eeretitel van 's Konings Dienaren, en hun het gebruik van het zegel van den Staat, van onder omschreven met den naam van hun regentschap, in alle publieke betrekkingen toetestaan, heb ik daarentegen de zoogenaamde contracten welke het vorig Gouvernement met hen plagt integaan, en welke zij als den eenigen grond van verpligting van hunne zijde beschouwden, voor vernietigd verklaard, en hun doen beseffen dat, evenals zij in hoedanigheid van 's Konings ambtenaren op groote voorregten aanspraak konden maken, zoo ook de hoedanigheid van onderdanen van Z. M. eene onbepaalde gehoorzaamheid aan alle bevelen van het gouvernement van hen vorderde, en niet alleen van het Gouvern' Generaal, maar van al degenen die in rang en autoriteit boven hen gesteld waren. .

Het gezach van de Inlandsche Regenten in het oog van den gemeenen Javaan uiterlijk genoegzaam hebbende gepreserveerd, heb ik hetzelfde niettemin inderdaad geheel en al ondergeschikt en dienstbaar gemaakt aan de oogmerken van het Gouvernement.

Door de afschaffing nochtans van alle vorige knevelarijen en concussien, en door het retour van een aanzienlijk aantal rijstvelden, welke na de vernietiging der zoogen. *battoors-* en *gluddaks*diensten, *pradjoeris* en kruijsprauwen, wederom ter hunner vrije beschikking gesteld zijn, hun lot verbeterd en hunne inkomsten vermeerderd ziende, zoo gevoelen zij hun meerdere ondergeschiktheid niet anders dan met eene dankbare erkenning voor hun verbeterden toestand.

Trouwens, het onnoembare getal handen, 't welk te voren langs de gantsche kust van Java tot de draag- of battoordiensten werd gebruikt, alleen hun bezoldiging genoten hebbende naar inlandsch gebruik uit een zeker aantal rijstvelden, hun tot dat einde toegewezen,

zoo is met de afschaffing van deze heerediensten, waardoor (naar de denkbeelden van den inlander) ook het gebruik der landen als bezoldiging daarvan genoten kwam te cesseren, zulk een aanzienlijk aantal der vrugtbaarste velden wederom ter dispositie gekomen van de regenten, dat, na aftrek der voordeelen welke ik heb vermeend daaruit aan het Gouvernement te moeten toewijzen, de inkomsten van bijkans alle de regenten verre overtreffen de winsten, tevoren door hun genoten.

De voordeelen, hieruit spruitende voor het Gouvernement, zijn vooreerst eene jaarlijksche vermeerderde recognitie, in geld, aan ieder regent naar evenredigheid van zijn inkomen opgelegd.

Een tweede voordeel, uit dezelfde ingeruimde rijstvelden aan den Lande getrokken, is de bezoldiging aan de corpsen van strikruiters en oppassers in alle prefecturen toegewezen; terwijl een derde voordeel nog bestaat in een fonds, hieruit gevonden, tot onderhoud van een toereikend getal posterijen en herbergen langs de gantsche kust van Java, waardoor de communicatie van het eene punt van het eiland met het andere aanmerkelijk gefaciliteerd, en de schadelijke heerediensten hoe langs hoe meer in onbruik zullen geraken.

Niettegenstaande deze voordeelen aan het gouvernement zijn toegevoezen, gevoelen nochtans de Inlandsche Regenten zoozeer hun verbeterden toestand, en vestigen zij tevens zooveel vertrouwen op de billijkheid en regtvaardigheid van het bestier van Z. M., dat zij met de grootste bereidwilligheid de bevelen tot uitbreiding der koffij-culture en tot aanplanting der kapas hebben ontvangen.

Daar wijders de Javaan bij zijne godsdienstige begrippen, zeden en gewoonten ten volle geconserveerd is, terwijl eenlijk tot verbetering der regtspleging onder dezelve, en om de inconveniënten wegtenemen welke een natuurlijk gevolg waren der uitgestrekte jurisdictie van den grooten Landraad te Samarang, zijn opgericht (een Landgericht¹) in elke prefecture, die onder het praesidie van den prefect, gecomponeerd uit de regenten der prefectures, den hoogen priester en eenige der voornaamste inlanders, . . . competent verklaard zijn over alle civile en criminele zaken in derzelver jurisdictie voorvallende, . . . zoo mag ik mij verheugen op de voors. wijze, gedurende de weinige

1) Deze woorden schijnen in de pen te zijn gebleven. Zie Art. 56 Organ.

maanden van mijn verblijf op Samarang, eene hervorming in het bestier vooral der Inlandsche zaken te hebben mogen invoeren, waarover ik niet alleen de duidelijkste bewijzen van tevredenheid van de zijde der Javaansche natie zelve heb ontvangen, maar waaraan ook door de algemeene opinie in deze kolonie een zegel van goedkeuring gehecht wordt, waaruit ik mij de beste gevolgen voor den dienst van Z. M. den Koning durf voorspellen.

Ik vlei mij dan ook dat U.Exc., deze gemaakte veranderingen in het inlandsch bestier in haar zamenhang beschouwende, en na overweging van de bijzondere bezwaren waarvan de geringe Javanen uitdrukkelijk zijn ontheven, het stelsel zelf . . . in vergelijking brengende met het vorige stelsel van bestier, niet zal aarzelen aan welk van beide de voorkeur te geven.

Al de voors. inrigtingen intusschen meer regtstreeks ten doel hebbende de verbetering en verzekering van het lot der gemeene Javanen en hunner regenten, terwijl dezelve slechts in de gevolgen en door den gunstigen invloed dien zij op de uitbreiding van alle nuttige cultures en handteringen onder den Inlander moeten uitoefenen, op eene vermeerdering der publieke inkomsten zullen werken, zoo ga ik thans over om U.Exc. verslag te doen van die maatregelen, welke van een meer onmiddelijken invloed op de verbetering van den financiëlen staat van Java zijn zullen.

Hiertoe breng ik in de eerste plaats mijne gemaakte schikkingen nopens den handel in rijst, eene der eerste bronnen van bloei en welvaart van dit belangrijk Gouvernement.

De uitgestrekte vlakten der Bataviasche Ommelanden, en ook eenige vrugtbare strecken van het Bantamsche gebied in de nabijheid van Tangerang de uitbreiding der rijstculture aanbiedende, en het niet cultiveren van dezelve de hoofdplaats Batavia van deze eerste behoefte frustrerende, — zoo heeft de Hooge Regeering den uitvoer van rijst op strenge straffen over het gansche eiland Java verboden, zich vergenoegende uit de contingenten en verpligte leverantien van Java de voorziening der hoofdplaats te bewerken, en getroostte zich hierop de schaden en nadeelen, zoo uithoofde van de hoogere vragt-gelden en spelagie gedurende den oorlog als van andere verliesen door den vijand en de zeeroovers geleden. Dit alles, ofschoon de Hooge Regeering bewust was dat hare Gouverneurs, Residenten en

andere ondergeschikte ambtenaren op Java in de monopolie en clandestinen uitvoer van dit artikel een middel vonden om, in weerwil der wetten op den handel, een ieder voor zich voordeelen te behalen.

Ten einde deze misbruiken in eenmaal te doen cessereren, en de gedachte voordeelen op eene wettige wijze in 's Lands kas overtebrengen, heb ik bij een daartoe expresselijk ingesteld Placaat vastgesteld, dat voortaan al de rijst op Java, behalve de vaste contingenten, die op den ouden voet worden geaccepteerd, door de ingezetenen des verkiezende aan het Gouvernement zal kunnen geleverd worden, tegen betaling van Rds. 17 zilvergeld de coijang, een prijs dien men niet zal oordeelen te laag zal zijn gesteld, wanneer men in aanmerking neemt, dat onder het vorig systema van opkoopingen en monopolie, de ongelukkige Javaan ter naauwernood de helft van die betaling genoot; —

dat voorts deze tegen 17 Rds. ingekochte rijst voor een ieder, zoowel vreemdeling als ingezetenen der kolonie, bij het Gouvernement verkrijgbaar zal zijn tegen betaling van Rds. 30 zilv. de coijang; —

en dat, eindelijk, deze bij het Gouvernement verkregen rijst vrijelijk zal kunnen worden uitgevoerd, werwaarts men verkiest, tegen betaling van Rds. 5 voor elke coijang aan uitgaand recht.

Zoodat, de geheele leverantie van rijst slechts gesteld zijnde op 11,000 coijangs, waarop dezelve ruim kan worden berekend, de voordeelen op dit artikel alleen vrij aanmerkelijk zullen zijn.

En zulks ongerekend het nieuwe leven als 't ware, hetwelk door dezen vrijen uitvoer der rijst aan den overwalschen handel op de kust van Borneo en Palembang en verdere plaatsen om de west van Indië, die bijkans geheel verlopen was, zal worden teruggegeven, en den voordeeligen invloed welken deze op de vermeerdering van 's Lands uit- en ingaande regten hebben zal; te meer daar ik, bij de laatste verpachting van 's Lands Domeinen op Java, de vrije vaart en handel van al de voorm. plaatsen op Samarang en Soerabaija heb opengesteld, waaraan, zoowel als aan de afschaffing der misbruiken welke daarbij in zwang gingen, ik de vorengen. vermeerdering van dezelve tot eene som van 200,000 Rds. zilvergeld boven het rendement van het vorige jaar kan toeschrijven.

Buiten deze verhooging van 's Lands Domeinen en de winsten op de rijst te behalen, is er nog een tweede bron ter vermeerdering

van 's Land inkomsten op Java door mij geopend, door eene geheel nieuwe inrigting welke ik aan den handel in Amphioen aldaar heb gegeven.

Van dat artikel, waarvan het gebruik, hoe schadelijk ook, eene onontbeerlijke en onveranderlijke behoefte bij de mindere Javanen geworden is, bevreemde het sommigen, en klaagden bovenal de pachters der uitgaande regten te Batavia, dat gedurende de laatste jaren bijkans geen enkele kist naar het gouvernement van Java's N. O. kust werd uitgevoerd, en zulks niettegenstaande men zich op goede gronden overtuigd hield dat de consumptie van hetzelfde onder de Javanen in geenen deele was verminderd.

Dan, hoe gemakkelijk het ook viel de ware redenen van dit vreemd verschijnsel te bevroeden, de middelen om, met de ontdekking van dezelve, tevens aan 's Lands kas de voordeelen terugtebrengen, welke men door dit schijnbare gebrek aan vertier moest derven, werden onbeproofd gelaten. Trouwens, hoe kon zulks anders zijn, daar wel is waar de oorzaken van dit verschijnsel eeniglijk gelegen waren in eene openbare overtreding van de gestrengste wetten tegen den handel in amphioen, maar de Gouverneurs van Java met hunne onderhoorige residenten en andere ambtenaren de eerste presumtive overtreders waren, en deze (zooals U.Exc. uit het geheele verslag genoegzaam is gebleken) de magt der Hooge Indische Regeering te ver waren ontwassen, dan dat zij aan eene getrouwe observantie der wetten konden worden gebonden.

Dit kwaad dierhalven in zijn eersten oorsprong willende aantasten, heb ik vermeend daarin niet beter te kunnen slagen, dan door de Java'sche ambtenaren voor 't vervolg door hun eigen belang, van vermoedelijke overtreders der wet, in de eerste instrumenten tot handhaving derzelve te hervormen.

Om dit te bewerkstellingen, heb ik in de eerste plaats de consumptie der amphioen op Java doen begrooten, daarbij voornamelijk tot basis nemende het vertier en de verzending welke in vroegere jaren derwaarts plegen te geschieden. Op dien grond door deskundigen berekend zijnde, dat de consumptie ruim op 400 kisten kan worden gesteld, zoo heb ik dit getal naar evenredigheid der populatie, in elk gedeelte van Java's N. O. kust, over de verschillende prefectures, het gezaghebberschap in den Oosthoek en de beide Hoven van Java verdeeld,

de respectieve prefecten, den gezaghebber en de ministers aan de Hoven tot het debiet der hun toebedeelde hoeveelheid verbindende, doch hen tevens bij uitsluiting daartoe een ieder in den hunne autoriserende.

Daar nu de prijs, waarvoor dit verpligte debiet aan de prefecten is opgedragen, mede bepaald en gesteld is op 1700 Sp. realen de kist, terwijl de inkoop ook thans nog gedurende den oorlog waarschijnlijk zal kunnen geschieden tegen Sp. 800 à 900 de kist, zoo zal dit artikel alleen eene aanzienlijke vermeerdering geven aan 's Lands inkomsten, tot ruim 400,000 Rds. zilver 's jaars.

Voorts aan de resp. prefecten op Java het houden van alle particuliere vaartuigen en het drijven van handel in eenige voortbrengselen hunner prefectures en het invoeren van koopwaren in dezelve ten eenenmale hebbende geïnterdiceerd, zoo vertrouwd ik hierdoor de stipste nakoming van de nieuws gemaakte inrigtingen zoowel omtrent den handel in amphioen als dien in rijst genoegzaam te hebben verzekerd.

Eene derde operatie, waarvan ik U.Exc. ter dezer plaatse met betrekking tot de verbetering van den financiëlen toestand van Java heb verslag te doen, is de uitbreiding of liever oprigting der Duitmunterij op Sourabaja. Ik zeg oprigting, wijl de geringe proeven, welke bij mijn komst in deze kolonie tot het slaan van duiten genomen waren geen naam konden verdienen, en de geheele inrigting nog als 't ware te scheppen was.

Ik besloot dierhalven dit geheele etablissement te extenderen, met zulk een gelukkig gevolg, dat het montant der gemunt wordende duiten, 't welk bij mijn komst in de kolonie nauwelijks een som van 3,000 Rds. 's maands bedroeg, binnen kort een montant van 30,000 gelijke Rds. 's maands zal te boven gaan, en gebragt zal worden op Rds. 50,000, waarop ik het provisioneel heb gefixeerd.

Ik zou hiermede het verslag der nieuws op Java gemaakte inrigtingen kunnen besluiten, indien ik U.Exc. niet nog had te rapporteren de verbetering aan de wegen en de oprigting der postwegen over gantsch Java.

Hiervoor heb ik reeds U.Exc. gerapporteerd, welke maatregelen ten dien einde nopens de Jaccatrasche en Preangerlanden en het rijk van Cheribon zijn genomen. Met dezelve heb ik voorts in verband gesteld een besluit, waarbij al de prefecten van Java gelast zijn, een ieder voor zoover zijne prefecture is strekkende, den grooten weg van het Oosten tot het Westen te verbeteren, en in staat te

brengen om gedurende beide de moessons door alle rij- en voertuigen te kunnen worden gebruikt. Met welke onderneming gedurende mijn kortstondig verblijf van eenige maanden op Java reeds zoo ver was gevorderd, dat ik U.Exc. mag aankondigen, dat dezelve binnen den tijd van één jaar, van Bantam tot ver voorbij Passaroean om de oost, in een staat zal gebragt zijn waarin zij die van verschillende geciviliseerde landen in Europa zal overtreffen.

Met deze verbetering der wegen is wijders verbonden een provisioneel reglement, 't welk ik nopens de posten en posterijen heb vastgesteld, en waarvan het Gouvernement thans reeds het voordeel geniet dat, in stede dat de overbrenging van depêches van Batavia naar Samarang te voren 10 tot 14 dagen vorderde, dezelve thans met de gewone post in 3 à 4 dagen gevolg neemt.

Deze arbeid van de verbetering der wegen in de gevolgen tot eene werkelijke verligting van den gemeenen Javaan zullende strekken, heb ik vermeend denzelven als eene buitengewone taak, zonder kosten van het Gouvernement, naar billijkheid daarmede te kunnen belasten.

En de onkosten tot onderhoud der posten en posterijen, mede buiten eenig bezwaar van den Lande, gedeeltelijk door de respectieve regentschappen uit een daartoe afgezonderd getal rijstvelden, en gedeeltelijk door de particulieren zelve die daarvan gebruik maken zullende gedragen worden, zoo komt ten gevolge van deze inrigting eenlijk ten laste van den Lande de uitbetaling der tractementen van twee Commissarissen over de wegen en posterijen, door mij benoemd, ter montant aan ieder van Rds. 6000 'sjaars.

Het verslag mijner verrigtingen in het Gouvernement van Java's N. O. kust eindigende, kan ik echter niet nalaten U.E. bij deze gelegenheid nog rapport te doen van eenige zaken die, ofschoon meer regtstreeks het Gouvernement-Generaal en den algemeenen dienst van Z. M. specterende, nochtans met de Javasche zaken in zeer nauwe betrekking staan.

Ik bedoel hier in de eerste plaats de versterking der zeeëngte bij Menare,¹⁾ en de oprigting van een minder fort hetwelk als een der hoofden van eene nieuwe binnenhaven moet strekken, door hetzelfde met twee jetées aan het vaste land te verbinden; welke gezamenlijke

---

1) Zie Deel XII, blz. LXVII.

werken, ofschoon met zeer veel moeite ondernomen, thans reeds zoover gevorderd zijn, dat men zich van derzelver volkomen réussite en voltoojing binnen weinige maanden kan verzekerd houden.

In de derde plaats, de betrekkingen van ons Gouvernement tot de beide Hoven van Souracarta en Djocjocarta.

Ik vond bij mijne komst op Java, beide deze vorsten in eene dreigende houding, die zij, gewoon uit de hoogte op de zwakheid van ons vorig gouvernement neêrtezien, hadden aangenomen op grond van verkeerde inblazingen, welke zij ten aanzien van mijne inzichten te hunwaarts hadden ontvangen.

Door de goede diensten intusschen van den minister aan het hof van den Keizer, J. A. van Braam, is het mij weldra gelukt de goede verstandhouding met hetzelfde volkomen te herstellen, en tevens de naijver en animositeit tusschen de beide vorsten zoover aantevuren, dat ik, hierdoor gesterkt, de trots en wrevel van den Sultan zoo volkomen heb vernederd, dat hij op mijne vordering zijne militaire macht heeft teruggebracht op den ordinair voet, en ook heeft aangenomen het voorschrift van een nieuw ceremoniëel voor den minister aan zijn hof, waarbij al de vernederingen, waaraan zich de vorige residenten van wege de O. I. Compagnie moesten onderwerpen, ten eenenmale zijn weggenomen, en de waardigheid van het Gouvernement ten volle is gemainteneerd.

Terwijl hij, bovendien, zeer onlangs nog het sterkste bewijs van zijn ontzach en eerbied voor ons Gouvernement heeft gegeven, door eene aanbieding om hetzelfde met eene voorschieting van 5 à 600,000 Sp. realen te assisteren.

Hiermede enz.

(w. get.) Daendels.

P.S. Ceram, boven Bantam, 23 Nov. 1808.

Deze tot dusver door den Secr. Gen. Muntinge op Buitenzorg in geredheid gebragt en mij herwaarts gezonden zijnde, heb ik, vóór het sluiten derzelve, nog het genoeg en U.Exc. voorloopig bekend te maken met den satisfactoiren uitslag mijner optocht tegens den Koning van Bantam, aan wiens hof op eene verraderlijke wijze de Commandeur du Puij, de Luitenant van de infanterie Koll, een Europees en nog drie inlandsche soldaten, bij gelegenheid eener audiëntie zijn om 't leven gebragt.

De Koning, onder wiens oog deze schanddaad door het beleid van een misdadigen rijksbestuurder gepleegd is, wel verre van zich deswegens op eenigerlei wijze te rechtvaardigen, in zijn Dalem het resultaat mijner operatiën afgewacht hebbende, heb ik daardoor gelegenheid gevonden zijn verblijf te doen omsingelen, en mij van den Sultan en zijne familie meester te maken, zonder dat daarbij eenig bloed is vergoten.

Den Sultan, ter zake zijner gepleegd wanbedrijf, van den troon vervallen verklaard hebbende, heb ik mij deze gelegenheid ten nutte gemaakt om het Rijk van Bantam, hetwelk bevoeren in leen werd uitgegeven en door welke inrigting de Sultaus immer gelegenheid vonden zich aan de verplichte ondergeschiktheid aan het Gouvernement te onttrekken, tot Domain van de Kroon van Holland te verklaren, en wijders, na daarvan de belangrijke Lampongsche provincien op de kust van Sumatra afgescheiden en onder het onmiddelijk bestuur van het Hollandsch Gouvernement gesteld te hebben, zoomede het oostelijke gedeelte van het Bantamsche Rijk, 't welk sinds jaren herwaarts door eene verwaarloosde policie de Hooge Regeering van Indie billijkerwijze heeft geinquisiteerd . . . , heb ik den tegenwoordigen Kroonprins Pangerang Ratoe Alie Oedien, welke bij de natie bemind en aan de voors. wandaad onschuldig bevonden is, tot Sultan van het alzoo verkleinde Bantamsche Rijk doen uitroepen, onder zoodanige bepaalde instructie en voorwaarde mitsgaders ondergeschiktheid aan den prefect, als mij ten meeste nutte van Z. M. dienst en tot welzijn van den nog zeer veragterden staat dezer landen noodzakelijk zijn voorgekomen.

Terwijl ik eindelijk, tot handhaving der waardigheid van het Gouvernement en om anderen tot afschrik te dienen, den voorn. Rijksbestuurder Pangerang Warga di Radja heb doen fusilleren, en zijn doode ligchaam in zee laten werpen, evenals zulks met den vermoorden Commandeur en zijn gevolg is geschied; waarna ik eene generale amnestie voor alle voortvlugtige princen en mindere rijks-grooten heb doen uitvaardigen.

Van deze mesure den besten uitslag verwachtende, enz.

(w. get.) Daendels.

XXIX. Propositie van van IJsseldijk in Rade van Indië.

Hoog Ed. Heeren,

Uw HoogEdelhedens hebben bereids uit de van Bantam ontfangene brieven en papieren gezien, welken gelukkigen uitslag de beslissende maetregelen gehad hebben, die Zijn Excellentie den Maerschalk en Gouverneur-Generaal heeft noodig geoordeeld daar te stellen, om 's Gouvernements eer en waardigheid, dewelke niet alleen door het vermoorden van haar eerste amtenaar en andere dienaeren op eene zo ongehoorde wijze, maar ook door veele andere daar bij plaats gehad hebbende even zo schandelijke handelingen, op de verregaandste wijze was aangerand en beleedigd, te herstellen en te handhaven.

Ik houde mij overtuigd, dat een yder lid dezer vergadering, ja zelve dat geheel Batavia van genoeg is opgetogen geweest, over eene satisfactie, die zo volkomen voor het tegenwoordige aan hare bedoeling beantwoord, en voor den vervolge ons de verzeekering geeft van uit het Bantamsche rijk, hetwelk sedert jaaren lang voor ons van geen noemenswaardig belang was, de voordeelen te genieten, die de natuur gedoogd daarvan te trekken, indien de onvergelykelykste lujheid, misschien door onderdrukking gewettigd en door dweepzucht aangevuurt, de plaats zal hebben ingenomen van werkzaam ijer, als de voorbode van algemeene welvaart, en waartoe het schijnt dat alle omstandigheden hebben moeten te zamenloopen, om dat vooruitsigt op de waerschijnlijkste gronden te vestigen.

Bantams nu afgezetten koning en zijnen veragtelijke mentor, den loon na werk ontfangen hebbende Pangerang Warga di radja, niet te vreedem met de onder hun oog of op hun instigatie gepleegde gruwel daeden, moesten ook haar verraderlijk herte vermaken met de ongehoorste mishandeling aen de ontzielde lijken gepleegd, ja drie geheel weerloose Europeesen, in de bogt van Anjer bescheyden, laten ombrengen, indien den braven Hadjie Dulla zulks niet was voorgekomen. Deeze snode trekken van het Bantams character, waar over yder inlander op Java zich schamen zoude, lieten echter noch de veronderstelling over dat zij ten minste voor het oog het hoofd in den schoot gelegd en vergiffenis van misdad zouden hebben afgesmeekt; maar wel verre van dit, liepen onvergeefelijke halstarrigheid, het domste overleg en de kwaedaartigste oogmerken te zamen, om

hunnen gewissén val te zeekerder te bereijden. Nog denzelfden avond voor de overweldiging van den dalem, waren duijzende Bantammers in en buijten denzelve gewapend bñeen, de stukken met scherp geladen, zelfs de embrassures uitgekapt om daarvan te beter gebruik te kunnen hebben, zodat men uit alles konde opmaken, dat men zich verdedigen wilde. In die verwagting verliet Zijn Excellentie des 's nagts het hoofdquartier; en des morgens het Fortres de Diamant genadert zijnde, vond men hetzelve aan alle kanten gesloten: men beklom de muuren, forceerde de poort, en nam den koning gevangen. Door deeze gelukkige manoeuvre is het Rijk van Bantam geworden een conquest van het Hollands Gouvernement, met de wapenen overwonnen; hiervan maekte Zijn Excellentie den Maerschalk al ten eerste gebruik, door den koning van den throon vervallen te verklaren, het afbreken van het Fortres de Diamant te bepalen, de Lampongsche Provintiën en een aanzienlijk gedeelte van het Bantamsche Rijk, benevens het verpagten der domainen, daarvan geheel af te scheijden en onder het directe bestier te stellen van het Gouvernement; terwijl Hoogstdezelve haere voornaemste verrigtingen ten dien dage besloot met, alvorens den nieuwen Koning tot den throon toetelaten, hem behoudens de naem, over te brengen van den staat van een voor het gouvernement meerendeels tot last verstrekt hebbende vorst tot die van volkomene afhankelijkheid, zoals dit in de door Hem bezwoorene instructie, die ik de eer hebbe Uw HoogEd. hierbij aan te bieden, gevonden word.

Ik zoude aen het doorzigt van Uw HoogEd. tekort doen, als ik in een uitvoerig detail wilde treden van de voordeelen, die uit die gebeurtenis voor den lande moeten voortvloeijen, vooral dan als het Gouv. door een gewenschte algemeene vrede de handen ruim genoeg zal hebben, om bijzonder op het stuk der Lampongs haere attentie en invloed te vestigen. Alleen zeg ik, dat de natuurlijke rijkdom derzelve het gunstigste vooruitzigt gedooft; --

Dat de landerijen, die het Gouv. zich heeft toegeëijgend, met noch een aanzienlijk gedeelte daar en boven, dezelve zijn, die door het vorig bestier, nithoofden van het belang dat daarin speciaal tot voeding voor deeze hoofdplaats wierd gesteld, in huur genomen, doch door de aanhoudende intrigues der Bantammers daarin te leur gesteld zijnde, daarvan wederom afgezien is; --

Dat de aan het Gouv. vervallene landen Jasinga en het Bantamsche gedeelte van Sadeeng, niet anders dienende als tot het verblijf van allerlei slegt volk, bijzonder van gevlugtte slaven, en meerendeels uit wildernissen bestaende, door een oplettend oog en goede order tot den staat van vrugtbaarheid te brengen zijn, waarvoor de natuur dezelve geschikt heeft; —

Dat de domainen die nu onder het Gouvernement sorteeren, en door hetzelfde staen te worden verpagt, voor het teegenwoordige meer voordeelen beloven, en daar in zullen toe nemen na mate de meerdere welvaart van het Bantamsche zal worden tot stand gebracht; — en eindelijk, dat het geheele Bantamsche rijk gesteld zijnde onder het directe op- en toezigt van het Gouvernement, de gelegenheden aanbied, om de cultuures van Coffy en Peeper met kragt voort te zetten.

Dit korte tafereel van dat alles vertrouwe ik zal Uw HoogEd. met mij doen opmerken, de verpligting die het Gouvernement heeft aan Zijn Excellentie den Maarschalk en Gouv.-Gen., als de aenlegger en uitvoerder van de daartoe behoord hebbende maatregelen, en waar van aen Zijn Excellentie een blijk te geven even zo zeer zal strooken met de billijkheid, als met het oogmerk van Zijne Majesteyt onzen Koning.

Zijn Excellentie heeft daer van zelve een wenk gegeven met aan de amptenaeren en militairen, die Hoogst denzelve op den togt verzeld off daarin gewerkt hebben, een yder hunner een bewijs van genoegen en erkentenis te betoonen uit de goederen en gelden, die het regt des oorlogs Hoogstdezelve hadden in handen gesteld. Dan verder te gaan gedoogde Hoogstdeszelfs delicatesse niet: dit is gebleeven de gehoudenis van een dankbaere Regeering, die van dat alles de waarde kent en gevoelt.

En het is uithoofde van dit gevoel, dat ik zo vrij ben uw Hoog Ed. vooraf te proponereen om noch op heden, de klokke twaalf uren, alle canons van de stadswallen te doen lossen, tot een teken voor de gemeente van die gelukkige gebeurtenis.

Dat, voorts, het Land Jasinga aen Zijn Exellentie in eijgendom van wegens deese Regeering worde aangeboden, om over hetzelfde na goedvinden te beschikken. Het laat zich van zelve gevoelen, dat een land hetwelk tegenwoordig meerendeels uit wildernissen bestaat, en van de langste tijden het verblijf geweest is van allerlei slegt volk

en boosdoeners, niet anders als door het doen van zware onkosten, het zorgvuldigste opzigt en de uitgezogste maatregelen, tot den staat van verbetering kan worden gebragt waarvoor hetzelfde vatbaar is; — dat dus ofschoon aen de eene zijde de aanbieding wel overeenkomt met het oogmerk waarom dezelve gedaan word, ook aen de andere, verbonden is aen zwarigheden, ter welker uit de wegruiming het Gouv. zelve niet als gebrekkig en geen particulier immer in staat zal zijn.

Ik durve mij overtuigd houden, dat een yder onzer in deeze niet met mij van gevoelen verschillen zal, en stelle dienvolgens noch voor, dat staende deeze vergadering, een extract van het besluit opgemaakt en door de Heeren van Riemsdijk en van Hoesen aan Zijn Excellentie den Heer Maarschalk van wegens deze Regeering zal worden aangeboden.

Batavia, den 30 November 1808.

(was get.) van IJsseldijk.

XXX. De Gouv.-Gen. Daendels aan den Minister van Kolonien.

Buitenzorg, den 19 Maart 1809.

Hoog Ed. Gest. Heer,

Ofschoon het moeilijke of liever het onmogelijke, om gedurende den oorlog papieren van eenig volumen met genoegzame zekerheid van hier te kunnen expedieren, mij alsnog weerhoudt Uwer Ex. die stukken betrekkelijk de organisatie van het voorm. Gouv. van Java's N. O. Kust aan te bieden, waarvan bij mijn jongst rapport van den 12 November ll. is gewag gemaakt, capteer ik echter de eerste gelegenheid welke zich sedert heeft aangeboden, om Uwe Ex. onder toezending van de duplicata der gedachte en van de triplicata mijner voorige depeches, van den actuelen toestand Zijner Majesteits bezittingen in Indien en van den voortgang mijner verrigtingen te rapporteren.

Ik arripieer daartoe des te gretiger deze gelegenheid omdat, hoezeer ook de uitwerkselen van den steeds voortdurenden oorlog, en van den finalen stilstand van alle neutrals vaart en handel, zich meer dan immer te voren in deze kolonien doen gevoelen, ik mij echter durve vleijen, dat mijne berichten gunstiger zullen zijn dan Uwe E. dezelve naar mate der voorschrevene omstandigheden is verwachtende.

Trouwens, niettegenstaande dat door dezen stilstand van den neutralen handel, en voornamelijk van de vaart der Americanen, het debiet van de meest renderende producten van deze kolonien geheel is komen te cessereren, en daarmede de invoer van contante specien te gelijkertijd is afgesneden; niettegenstaande alle onze ondernemingen ter zee schijnen te mislukken, en nog onlangs volgens de alhier ingekomen berichten het Fregat Gelderland, na een hardnekkig gevecht, voor de overmagt van den vijand heeft moeten bukken, terwijl het transportschip de Hoop, na bijkans het gevaar te zijn ontlopen, mede nog in deszelfs handen is gevallen, en wij daardoor sedert mijne komst in deze kolonie van alle ondersteuning uit het vaderland verstoken zijn gebleven; — zoo is nochtans het vertrouwen op het bestier van Zijne Majesteit onzen Koning zoo groot, en zijn de redmiddelen, welke een zuinig, standvastig en regtvaardig Gouvernement, gesterkt met dit vertrouwen, uit den boezem dezer koloniën zelve kan trekken, zoo uitgestrekt, dat, of ware het ook dat de tegenswoordige staat van zaken bleef voortduren, en wij nog een jaar en langer na dezen van allen handel en toevoer uit Europa bleven verstoken, ik bij Uwe E. niettemin durf instaan voor de finantien, de defensie, de rust en veiligheid van deze Bezittingen.

Om niet te anticiperen op zaken, waarvan Uwe E. in vervolg mijner jongste depêche van den 12e Nov. en Postscriptum van den 23. daaraan het verslag in de eerste plaats zoude kunnen verwagten, hervat ik den draad der Bantamsche zaken, waar dezelve bij dat rapport is afgebroken; mij vergenoegende Uwe E. ten dien opzichte met het resultaat bekend te maken, dat, nadat de gepleegde schanddaad aan den Commandeur du Preij en eenigen van zijn gevolg, op eene exemplare wijze in den eersten bewerker van dezelve, den rijksbestierder Pangerang Warga di Radja was gestraft, den ge-

wezen Sulthan naar Ambon verwijderd, en den onschuldigen en algemeen beminden Kroonprins wederom, op eene bepaalde instructie en onder het oppergezagh van Zijne M. den Koning van Holland, tot Sulthan uitgeroepen, de rust zich terstond wederom in het Bantamsche hersteld heeft, met dien gevolge, dat de rijks grooten en Pangerangs, welke zich bij de eerste verschijning van onze magt uit den Dalm begeben en hunne Sulthan verlaten hadden, de een na den anderen zijn teruggekeerd, en zich allen, zoowel als de nieuws verkoren Sulthan, in volkomen onderwerping aan de nieuwe order van zaken en aan mijne gegevene instructiën gedragen.

Terwijl ik de communicatie, welke ik van deze gebeurtenissen, onder overlegging van alle de officiele stukken daartoe betrekkelijk, aan de beide vorsten van Java, den Keizer en den Sulthan, heb laten doen, van de gunstigste uitwerking op de gemoederen dier beide prinsen geweest is, zo om Hun de kragtadige werking en het vermogen van het Hol. Gouv. te doen gevoelen, als ook om Hen een indruk te geven van deszelfs regtvaardigheid en zachtmoedigheid in het wreken van aangedane beledigingen, waarvan zelfs het gevoel bij den Sulthan van Djocjocarta zoo groot geweest is, dat Hij aan den minister aan dat Hof verklaarde, de verwijdering van den vorst van Bantam naar Amboina voor eene te zachte straf te houden, om daarmede zijne gepleegde misdaad en ontrouw te boeten.

Evenals in het rijk van Bantam, heb ik het genoegen Uwe E. te kunnen berichten, dat na de kortstondige stoorring, welke de rust in de maanden Mei en Junij van het verleden jaar in de Cheribonsche landen ondergaan had, dezelve aldaar weder volkomen hersteld is, en sedert mijn laatste rapport van den 12e November 1808 ongestoord blijft voortduren; intusschen dat ik door een vast reglement voor het Bestuur der Cheribonsche Sulthans-Landen, bij resolutie van den 2e Februarij jl. door mij gearresteerd, nog getracht heb alle verdere zaden van misnoegdheid meer en meer uit te roeijen, de rust te verzekeren, en dit rijk gedeelte van Java, na zooveel doorgestaene schokken, eindelijk eens voor het gouvernement in het moederland te utiliseren.

Zullende deze Prefecture, welke te voren slechts diende om enen aldaar geplaatsten gunsteling als resident binnen weinige jaren uit het zweet en bloed van den inlander met rijkdommen te overladen,

terwijl het Gouv. steeds de lijdende partij bleef, van nu voortaan geene andere lasten dragen dan alleen de vaste tractementen van den Prefect en eenige weinige Europesche dienaren, en daarentegen ten voordeele van 's lands kas renderen een montant van rds. 90,000.— zilvergeld, spruitende uit eene jaarlijksche recognitie, den drie Sulthans opgelegd, en een contingent van 2000 coyangs rijst door de ingezetenen te leveren; behalve nog het rendement der verpagtingen ten bedrage, voor dit loopende jaar, van rds 42525, en het product der koffij, hetwelk men zich vleit dat binnen weinige jaren tot eene hoeveelheid van 30 à 40000 pikols zal kunnen gebragt worden, de Cheribonsche Preanger-landen daaronder begrepen.

De organisatie van het voormalig Gouvernement van Java's N. O. kust, meerendeels en voor zoover de plaatselijke omstandigheden zulks gedoogen tot grondslag genomen zijnde voor dit nieuwe reglement van bestier der Cheribonsche Sulthan's landen, zoo levert de goede uitwerking dezer inrigtingen langs de geheele N. O. kust van Java een waarborg op voor de resultaten, welke daarvan in het Cheribonsche zijn te wachten; wordende de gedachte organisatie van Java niet alleen van dag tot dag meer geconsolideerd, en zonder eenige zwaarigheid of tegenkanting te ontmoeten ingevoerd, maar de heilzame gevolgen daarvan ook langs hoe meer, zo wel door den inlander en deszelfs regenten, als door het gouvernement zelve, ondervonden.

In de eerste plaats mag, ik als een resultaat van deze nieuwe inrigtingen aan Uwe Ex. doen opmerken, dat het bedragen der Javasche verpagtingen, hetwelk volgens de opgave bij mijne vorige depeche van den 12 Nov. jl. daarvan gedaan reeds beliep eene somma van ongeveer rds 200,000 meer dan de verpachtingen van het vorige jaar, sedert nog is vermeerderd met het rendement der verpachtingen van de amfioen- of madat-kitten, sommige passers en andere nog onverpachte domeinen, ten bedrage van rds 139.635, waardoor het geheel montant der Javasche verpachtingen voor het jaar 1809 is gebragt tot eene somma van rds 560.715 zilvergeld, terwijl dezelve in het vorige jaar 1808 slechts hadden beloopen rds 228.025, en dus meerder hebben gendeerd een aanzienlijk montant van rds 332.690; — dat voorts sedert mijne komst op Java, en de gemaakte bepalingen omtrent de vaste bezoldiging van alle dienaren, en den

handel in rijst en amphioen, geene klachten omtrent eenige misbruiken, knevelarijen van den inlander, monopolien of sluikerijen, niettegenstaande de strictste surveillance welke daarentegens wordt uitgeoefend, onder het oog van het Gouvernement gekomen zijn; — dat de afschaffing der particuliere Heerendiensten en de wijziging, welke daaraan ten voordeele van den Lande gegeven is, het Gouvernement heeft in staat gesteld, om den handenarbeid der Javanen in zooverre ten nutte te maken, dat het werk tot de verbetering der oude en den aanleg van nieuwe wegen, van Soerabaja tot Karang Sambong, reeds zooverre is gevorderd, dat ik de verwachting voede dat hetzelfde met het uiteinde der maand Mei aanstaands zal zijn geabsolveerd, en mogelijk slechts voor weinige maanden langer in sommige der bergachtigste strecken, der Jaccatrasche en Preanger Bovenlanden, zal blijven aanhouden; — dat wijders, onverminderd dezen arbeid der wegen, de rijstculture gadegeslagen, en die der koffij, ingevolge eene door den Inspecteur-generaal von Winkelman bevolene aanplanting aanzienlijk is vermeerderd, en door den gedachten Inspecteur-generaal bij deszelfs rapport, na opname der gronden in de verschillende prefectures van Java en den Oosthoek aan mij ingediend, wordt gecalculceerd, door de daarbij voorgestelde jaarlijksche aanplantingen, na ommekomst van 6 à 7 jaren te zullen worden gebragt tot eene hoeveelheid van ruim 100,000 pikols, en dat in zelve voege de Inspecteur-generaal en het Collegie van administratie der houtbosschen hunne werkzaamheden met den meesten ijver voortzetten en met zodanig goed succes, dat daardoor niet alleen de gegrondste hoop geboren wordt, dat onze rijke houtbosschen van Java uit den vervallen staat waarin zij waren, zullen worden opgebeurd, en in den tijd de middelen verschaffen tot het creëren eener koninklijke marine in Indiën, maar dat dadelijk ook reeds door die administratie de voornaamste bouwstoffen zijn geleverd, om de werken aan de mond der rivier van Sourabaja en die ter verdediging van de engte van Menare tot zulk eene hoogte te brengen, dat de batterijen op beiden reeds gedeeltelijk gearmeerd en het fort Lodewijk, door den luitenant Gouverneur-Generaal Buyskes, zowel als door den kapitein Bourayne, commanderende de Fransch keizerlijke fregatten *la Canonnière* en *le Laurel*, in staat is geoordeeld om binnen den tijd van twee à drie maanden een aanval te kunnen weerstaan van eene

aanzienlijke vloot lineschepen en fregatten, welke het den vijand zoude mogen lusten daartegen aan te voeren.

De vordering dezer werken, en het vooruitzicht dat dezelve binnenkort eene veilige wijkplaats voor Zijner Majesteits esquaders in Indiën zullen opleveren, doet mij des te vuriger verlangen naar eenige navale versterking, waarvan wij na de vernieling van het esquader van den admiraal Hartsinck geheel zijn verstoken; terwijl intusschen de luitenant Gouverneur-Generaal en schout-bij-nacht Buyskes, zich in den O.hoek bevindende, de verdere voltooiing dezer werken surveilleert, en de nodige aanstalten maakt tot de oprichting van eene capitale werf aldaar, welke zowel tot den aanbouw als reparatie van schepen van oorlog geschikt zijn; inmiddels dat aan de inrigtingen en werkzaamheden van de administratie der houtbosschen zodanige wijziging wordt gegeven, dat dezelve in voorraad alle die materialen leveren, welke bij een ontzet van eenige Europeesche zeevarenden, scheepsbouwkundigen en equipage gcederen onmiddelijk tot den aanleg eener koloniale zeemagt zullen kunnen gebezigd worden, ten welken einde ik onder anderen de werkzaamheden van den Commissaris over de houtwerken op Java heb vermeerderd met het oppertoezicht over alle zaken de administratie der marine betreffende, de houtwerken, stapelplaatsen en scheepswerven daaronder begrepen, en dezen aldus belangrijken post, onder den titel van Commissaris-generaal over de marine, opgedragen aan een der kundigste dienaren welke ik in het vak van administratie op Java heb aangetroffen, met name den hoofd-administrateur te Samarang Sack, voor welken nieuwen ambtenaar zich de luitenant Gouverneur-Generaal Buyskes thans bezig houdt eene bepaalde instructie te beramen.

Van een gelijk succes als waarmede de ondernomene werken in den O.hoek tegens de opinie van velen tot dusverre bekroond zijn, wenschte ik Uwe Excellentie tevens verslag te kunnen doen ten aanzien van het etablissement, 't welk ik aan de westelijke nithoek van Java bij de Meeuwenbaai had geprojecteerd; dan, ofschoon deze positie, zowel met opzicht tot de baai zelve, als dies verdediging, steeds voor eene der verkieslijkste te houden is welke het eiland Java oplevert, zo worden de werkzaamheden aldaar, door de bsmelte uitdamping van eene nieuwe grond, die sedert onheugelijke tijden met diepe bosschen bedekt, voor het eerst aan de opene lucht

blootgesteld word, zodanig vertraagd en tegengewerkt, dat men er vooreerst de vrugten nog niet van zal kunnen trekken, en het etablissement daardoor nog lang aan de tentamens van den vijand geëxponeerd zal blijven, zijnde bereids de kolonel en kapitein-ter-zee Cowel het slachtoffer geworden van deze plaatselijke ongezondheid, de luitenant-kolonel der genie Schultz in een zeer debile toestand van daar geretourneerd, en de luitenant-kolonel der infanterie Henriët, ofschoon reeds gerappelleerd, in zulke ziekelijke omstandigheden, dat men twijfelt of hij deze hoofdplaats wederom zal bereiken; terwijl intusschen de luitenant-kolonel der infanterie Grashuis en de luitenant-kolonel der genie Burgemeester, die hem remplaceren, als meer geacclimateerd misschien in staat zullen zijn, aan den nadeeligen invloed der lucht te weerstaan en de werkzaamheden verder voort te zetten.

Het groot belang nochtans, dat aan de westzijde van het eiland Java, zowel als in den O.hoek, een etablissement verkregen werdt 't welk veiligheid verschaffe aan Zijne Majesteits esquaders in Indiën, en het meesterschap zowel in straat Sunda als langs de kusten van Java in beide de moussons verzekeren, heeft mij bedacht doen zijn op eene andere positie in die streken, waardoor des noods het etablissement in de Meeuwenbaai zoude kunnen worden vervangen, en welke, volgens de bij mij ingekomene rapporten, misschien zal kunnen gevonden worden in de groote rivier van Passang Tennang, loopende in zee nabij het punt, bij de zeelieden bekend onder den naam van het *vierde punt* van Java; als hebbende deze rivier, volgens de gedachte rapporten, op eene korten afstand van hare monding eene aanzienlijke diepte van 21 tot 24 voet water en eene genoegzame breedte, en zijnde dezelve, ofschoon bij hare uitwatering door eene bedding van coraal gestopt en voor groote schepen ongenaakbaar gemaakt, echter tegenover hare voorschrevene diepte, slechts door eene smalle en zandige landtong ten noordwesten van de zee gescheiden, waardoor zich dierhalve het vooruitzicht opent, dat door het doorsnijden der gedachte landtong en het uitzetten van twee zeehoofden aan weerskanten, eene nieuwe uitwatering aan deze rivier zoude kunnen gegeven worden waardoor de zwaarste schepen en fregatten zouden kunnen binnenloopen, wanneer slechts bij nader onderzoek mogt bevestigd worden dat zich de coraalklippen langs den noordwestelijken oever in zee niet verder uitstrekken dan de zeekaarten

indiqueren; 't welk men reden heeft te vermoeden, censdeels om de diepte der rivier tot 24 voet op eene afstand van slechts 100 roeden van strand, en ten anderen, omdat op een afstand van nog eenmaal 100 roeden zeewaards, wederom de diepte gevonden wordt van 3 à 4 vadem water, met eene gelijke zandige moddergrond als op den bodem der rivier zelve.

Eene positie van zoo veel aangelegenheid, dat ik besloten heb mij binnen weinige dagen in persoon derwaards te begeven, ten einde dezelve te inspecteren, en de uitvoerlijkheid van het gedachte plan in nadere overweging te nemen.

Intusschen dat deze middelen tot beveiliging, berging en aanbouw eener eventuele marine van Zijne Majesteit in Indiën door mij worden in het werk gesteld, heb ik de eer Uwe Excellentie te rapporteren, dat, ofschoon zich het gebrek aan Europeanen en voornamelijk aan officieren en onderofficieren van dag tot dag meer doet gevoelen, ik nochtans de armee van Zijne Majesteit gebragt heb in dien staat, dat dezelve het eiland Java niet slechts tegen allen vijandelijken aanval kan dekken en de Oostersche gouvernementen en verders buiten-comptoiren daaruit met eene betere bezetting voorzien zijn, maar dat ik ook bij completering der cadres met recruten, welke ik met de aanstaande oostmousson van Ambon, Menado, Macasser, Balie en Banjermassing ben verwachtende, in staat zal zijn een disponibel corps van 8 à 9000 man te kunnen afzonderen, waarmede ik mij ten dienste van Zijne Majesteit den Koning, zulks vorderende buiten het eiland Java zal kunnen begeven.

De vermeerdering van uitgaven, welke deze verbeterde staat der armee in Indiën heeft na zich getrokken, kan niet anders dan de volle approbatie van Uwe Excellentie wegdragen, daar dezelve verbonden is aan het essentieelste point van den dienst van Zijne Majesteit onzen Koning, en waarvan het behoud, de rust en veiligheid en de toekomstige grootheid van onze Indische bezittingen zal afhangen.

Ik vlei mij zelfs, niettegenstaande deze vermeerdering van uitgave ten behoeve der armee van Zijne Majesteit den Koning in Indiën, dat Uwe Excellentie, of wel de heer van der Heim (indien dezelve, volgens de hier ingekomene berichten, als Minister van Zijne Majesteit tot de zaken van koophandel en koloniën is afgetreden) mij de satisfactie

zal geven van te erkennen, dat deszelfs betoonde vrees, als of de onkosten der Indische huishouding onder mijn bestier stonden verdubbeld te worden, geheel ongegrond was, waanneer Zijn Hoog Ed. Gestreng nader zal zijn onderrigt dat ongeacht de importante werken, welke ten algemeenen nutte door mij zijn ondernomen en gedeeltelijk reeds voltooid, en ongeacht de ruimere bezoldiging, welke aan de meeste publieke ambtenaren is toegelegd, 's lands inkomsten aan de eene zijde zoo zeer zijn verbeterd, en de uitgaven aan de andere kant zoo aanmerkelijk besnoeit, dat uit de voordeelen welke daaruit resulteren, meer dan de kosten van eene halve armee kunnen worden goedgemaakt.

En welke voordeelen voor het vervolg des te beter zijn verzekerd door de striete comptabiliteit, waaronder alle vakken zowel van civile als militaire administratien over geheel Indiën gebragt zijn, door de oprigting eener generale Rekenkamer en door het introduceren eener meer eenvoudige wijze van boekhouden, waarvan zich het heilzaam effect voor 's lands kas bereids in verscheidene gevallen heeft doen gevoelen, en op zulk eene doorslaande wijze dat, ofschoon zich de gevoelens van sommigen en onder anderen van den oud-Gouverneur-Generaal Siberg in den beginne met deze nieuwe inrigtingen niet konden vereenigen, de uitwerkselen nochtans de goedkeuring zowel van hem als van alle weldenkenden heeft weggedragen.

De voornaamste zorg der Generale Rekenkamer zal zijn dat, volgens den inhoud harer instructie, bij besluit der Hooge Regeering van den 23 Dec. 1808 vastgesteld, voortaan geene ordonnantien zomin in gelde als in goederen werden afgevaardigd, dan die door haar gevisceerd of gecontrasigneerd en conform aan de besluiten der Regeering of aan de daarliggende orders, reglementen en instructie zijn bevonden, en waardoor het misbruik is geweerd dat niet zoals voorheen deze ordonnantiën alleen op de verantwoordelijkheid van den Directeur-Generaal werden afgegeven, daar toeh de medeteekening der beide opper-kooplieden van het kasteel, als twee ondergeschikte en geheel van den Directeur-Generaal afhankelijke dienaren, geene controle ter wereld inhield; en dat voorts geene posten hoegenaamd in rekening werden gevalideerd, dan die inzelvervoege door de Kamer gevisiteerd en aan de besluiten der Hooge Regeering of aan de vigerende orders en reglementen conform zijn bevonden; eene verpligting die voorheen

wel evenzeer incumbende aan den visitateur-generaal der Indische negotieboeken, doch waarvan men ligt kan nagaan hoe gebrekkig en belemmerd de uitvoering was in handen van eenen onderschikten ambtenaar, die alle zijne beviindingen moest brengen onder het oog der Hooge Regering, en in alle punten van derzelver decisie afhing, terwijl de individuele leden dezer Hooge vergadering veelal als commissaris, residenten of gouverneurs, de hoofden waren van de onderscheidene administratiën, collegiën of buiten-comptoiren, waarvan het hem als visitateur-generaal incumbende de abuisen aan te toonen.

De verandering in het houden der boeken, waardoor ingevolge het 24ste artikel mijner instructie, mijne administratie van die der vorige administratiën in Indiën zal worden afgescheiden, brengt mede, dat voortaan geene zogenaamde negotieboeken, nog rekeningen van *winst* en *verlies* zullen worden gehouden, maar eenlijk administratie-boeken, met aantooning van ontvangst en uitgave zo in gelde als in goederen, en dat voorts alle boeken, in stede van onder ult^o. Augustus onder ult^o. December van ieder jaar zullen worden afgesloten, en aanvang nemen met den 1sten Januarij 1809, van welken dag ook de Generale Rekenkamer in werking is gebragt.

Niet insterende op de vereffing van het agterstallige werk op het comptoir van den Visitateur Generaal, ter vermindering van alle hardigheden welke uit de ontdekking van misbruiken, welke voor mijn tijd waren getolereerd, voor den een en ander ambtenaar noodwendig zouden zijn geboren geworden, heb ik slechts ten aanzien van de administratieve ambtenaren en prefecten op Java en te Cheribon georderd, dat zij hunne jongst bepaalde tractementen, berekenende ingegaan te zijn met primo January van het voorleden jaar, alle hunne vorige stille winsten uit overwigten en minbetalingen op den voet als bij mijn rapport aan Uwe Excellentie van den 12den November jl. is gedetailleerd, zouden brengen ten voordeele van het Gouvernement, en hunne rekeningen deswege voorts aan mijzelve inzenden om onmiddelijk onder mijn oog te worden gevisiteerd en geredresseerd, zoals dit werk dan ook bereids tot geen gering voordeel van 's Lands kas in zijn geheel is afgelopen.

De voorschrevene ambtenaren op Java wijders gelast hebbende, om inzelver voege hunne staatrekeningen voor de maand January van dit loopende jaar 1809 op te maken, ten einde door de generale

rekenkamer gevisiteerd en geredresseerd, voor het vervolg tot een model en rigtsnoer te kunnen strekken, occupeer ik mij thans met eene revisie der uitgaven, welke in de vorige en in het jongst verlopen jaar speciaal voor de administratie en de huishouding ter hoofdplaats Batavia zijn gedaan, met zulk een gewenscht succes, dat ik daaruit alleen voor de uitgaven van dit loopende jaar, en zonder tot voorige misbruiken of vergoedingen terug te treden, een bezuiniging gevonden heb van ruim 600,000 rds. 's jaars.

Eene bezuiniging, die niet alleen op zich zelve veel bijdraagt om de finantiën bij gebrek van allen invoer van contanten te soutineren, maar die gevoegd bij alle andere maatregelen, waardoor eene strictere comptabiliteit en eene meer nauwgezette administratie in alle deelen der huishouding zonder terugzigt op het verledene is daargesteld, alle gemoederen met zulk een vertrouwen op de goede order en directie van het gouvernement vervuld, dat de geforceerde quotisatie, waarvan ik de eer gehad heb Uwe Excellentie bij mijne vorige depeche van den 12 Nov. jl. rapport te doen, door alle dienaren van het Gouvernement zonder eenige klagte of reclame wordt voldaan.

Terwijl voorts een ieder van den eersten tot den laatsten zoo volkomen toont gepênetreerd te zijn van het gevoel der weldaden, welke het bestier van zijne majesteit onzen koning over hen gebragt heeft, dat zelfs die weinige ambtenaren, welke zich in den beginne, na mijne aankomst in deze kolonie, door een wrevelig of al te independant gedrag inemployable gemaakt hadden, thans toonen hunne dwaling te gevoelen, de demarche van het gouvernement toejuichen, en niets meer ambitioneeren dan om op de eene of andere wijze te worden geëmployeerd, zoals ik dan ook reeds van den gewezen secretaris der Hooge regering W. J. Moorrees partij getrokken heb, door denzelfden behoudens zijn rang aan te stellen tot Prefect van Bantam.

Het is op grond van deze goede gezindheid, en van den geest van vertronwen op het gouvernement, welke zich door alle standen, zowel civile, milaire als inlanders verspreid heeft, dat ik Uwe Excellentie voor het behoud der veiligheid en de finantien dezer kolonie heb durven instaan, of ware het ook dat de verlegenheid waarin dezelve zich bevindi, langer dan zulks te voorzien is mogt blijven voortduren. Zeker van alle de ressources dezer kolonie in harmonie ten voordeele van den dienst van Zijne Majesteit te kunnen gebruiken,

is er geene vijandelijke magt, welke althans voor het eiland Java te duchten is. De schepen en vaartuigen, welke tot dusverre op de opene rheeden van dit eiland aan elken aanval bloot lagen, zullen bij de verdere voltooiing der werken bij Menare en Sourabaya, ook weldra, de noodige bescherming en veiligheid erlangen. Te meer daar de Engelschen sedert hunne laatste verschijning onder den Schout bij Nacht Pellew, in de maand December 1807, de kusten van Java niet wederom hebben ontrust, ongeacht ik van terzijde door zeer geloofwaardige en omstandige berichten ben geïnformeerd, dat deze zelfde Schout bij Nacht, na zijne terugkomst in Bengalen, het voorstel gedaan heeft om met de vereenigde navale magt van Calcutta, Madras en Poeloe, Pinang een attaque op het eiland Java te ondernemen, daarbij proponerende om in plaats van Poeloe Pinang, waarvan hij onderstelde dat wij door inlandsche vaartuigen van Mooren en Arabieren ligtelijk informatie zouden kunnen erlangen, tot vereenigingspunt dezer gecombineerde magt te verkiezen Bencoolen op de Westkust van Sumatra, vanwaar hij berekende dat door de nabijheid der plaats en de mindere communicatie met dezelve, de expeditie zooveels te onverwagter en bedekter zoude kunnen geschieden.

Dan, ongeacht deze voorstellen van den admiraal Pellew en het gehoor welk het Engelsch gouvernement in Bengalen daaraan zoude verleend hebben, is het eiland Java, zoowel als alle verdere bezittingen van Zijne Majesteit in Indiën, door den vijand ongemoeid gelaten; alleen is het denzelven gelukt 's Konings brik *Virginia*, op dewelke ik de reis van de Canarische eilanden herwaarts gedaan had, op een tocht naar de Manilhas te onderscheppen en te overmeesteren, doch waartegen in onze handen is gevallen het Engelsch koopvaardijscheepje *Margareth*, 't welk door eenige Javaansche zeevarenden, door den vijand voorheen krijgsgevangen gemaakt en in dienst gesteld, op de kusten van Borneo afgehoopen en ter rheede van Samarang is opgebracht.

Daarentegen zijn in de maand February jl. ter rheede van Batavia verschenen twee Fransch keizerlijke fregatten, *la Canonnere* en *le Laurel*, gecommandeerd door den Kapitein en Chef de Division Bourajne, dewelke, na eenige dagen aldaar te hebben vertoefd, voorts naar den O.hoek verzeild zijn, en thans haar kruistocht hervat hebben, aan welke schepen ik ter vermijding van schulden en voorschietingen, die, zooals bij voorgaande gelegenheden is gebleken, naderhand

moeijelijk verevening vinden, om niet heb laten verstrekken de benodigdheden van rijst, koffy, suiker, olie en andere ververschingen, en voorts tegen contante betaling 't geen aan equipage goederen, zeilen, touwwerk enz., aan handen en te missen was.

Voor deze behandeling heeft mij de kapitein Bourajne vóór zijn vertrek van de Baviasche rheede deszelfs hoogste tevredenheid te kennen gegeven, en te gelijkertijd ter mijner dispositie gelaten een aantal van 220 a 230 Engelsche krijgsgevangenen, welke uit de equipage van het verongelukte Eng. fregat *Greyhound*, aan de Manilha's aan land gekomen, en voorts aan boord van een Engelsch scheepje *Discovery* geplaatst zijnde, om van daar naar Poeloe Pinang te worden getransporteerd, met het gedachte vaartuig tusschen Borneo en de Maleidsche kust in de straat van Sincapoera door denzelve waren genomen; en van welke krijgsgevangenen ik reeds getracht heb de uitwisseling te bewerken tegens de equipage van Koningsbrik *Virginia*, het transport *de Hoop*, en zoodanige andere Hollandsche of Fransche krijgsgevangenen als zich in de Engelsche bezittingen op Poeloe Pinang, in Bengalen of aan de Kaap de Goede Hoop mogten bevinden. Hebbende ik aan de Engelsche gouverneurs dier plaatsen bij missive van den 9 Febr. jl. geproponeerd, de gedachte uitwisseling volgens het principe van gelijkheid van getal en rang te laten gevolg nemen, alzoo mij de gouverneur van Bengalen Lord Minto bij brief van den 25 July heeft te kennen gegeven, door zijn gouvernement niet te zijn geautoriseerd tot eene generale uitwisseling volgens 't Cartel in Europa, zoodat ik ten onregte bij vorige gelegenheid van het generale Cartel deswegens tusschen de wederzijdsche mogendheden in Europa aangegaan had gebruik gemaakt, blijkens mijne depêche aan uwe Exc. van den 27 April, en ik vervolgens ook nog, bij besluit van den 27 Mei 1808 op grond van het gedachte Cartel, van hun gegeven woord van eer om gedurende den tegenwoordigen oorlog de wapens niet te dragen tegens de Engelsche kroon of Hare geallieerden, heb ontslagen:

den ordinair Luit. van de Koninklijke marine Hendrik Verweer.

den Luit. Kol. van de Infanterie Dominique Basse.

den Kapitein quartierm. bij de inf. Joseph Leijdel.

den Luit. bij de inf. Nicolaas Bartholomeus Godefridus van Meurs.

zoodaals ik de eer heb uwe Exc. daarvan bij dezen kennis te geven,

op alle deze uitwisselingen thans echter geene reflectie zal behoeven te worden geslagen, alzoo deze als particuliere uitwisselingen in Indiën beschouwd, met de generale uitwisseling in Europa in geen verband staat.

Nadat ik bereids eene reorganisatie in de meeste deelen der Indische huishouding had daargesteld, was er geen voorwerp welke mij toescheen een diergelijke verbetering dringender te vorderen, dan het collegie van den Hoogen Raad van Justitie te Batavia, in deszelfs tegenswoordige allerzwakste gesteldheid, niet ten aanzien van het getal, maar van de bekwaamheid der Leden en derzelve morele zo wel als intellectueele ongeschiktheid voor de belangrijke posten, welke zij vervullen. Eene gesteldheid, die ofschoon Uwe Exc. bij mijn vertrek uit Europa de verbetering van het justitie-wezen in Indiën uitdrukkelijk aan zich had gereserveerd, en mijne instructiën ook geene last tot de reorganisatie van dezelve inhouden, mij echter zoude hebben overgehaald om, vertrouwende op de goedgunstige welduiding van zijne majesteit den Koning, ingevolge hoogstdeszelfs mondelinge autorisatie, den inhoud van mijnen lastbrief uit aanmerking van het groot belang der kolonie in dezen te overschrijden, zo niet de volslagen onmogelijkheid om een genoegzaam aantal geschikte voorwerpen tot Leden van den Hoogen Raad van justitie in deze kolonie te vinden, mij verhinderd had in deze zaak iets te verrigten.

Weshalven ik bij Uwe Exc. op het eerbiedigst moet insteren de belangens dezer kolonie ten aanzien van de administratie der justitie in ernstige overweging te willen nemen, en zo niet op eene andere wijze, dan althans door de uitzending van eenige brave jonge lieden, van meerdere bekwaamheid en rechtskunde dan men voorheen wel plagt te requireren, in de tegenwoordige behoeften te voorzien. En waartoe men zodanige persoonen te ligter zal kunnen engageren aanzien niet alleen de Raad van justitie eene betere samenstelling van leden vordert, maar ook de post van Advocaat Fiscaal van Indien slechts ad interim is opgedragen aan het geassumeerd lid bij dezelve Heukevlugt, wien het radicale tot die bediening, het meesterschap nl. in de beide rechten, ontbreekt.

Terwijl bovendien nog de voorname hinderpaal welke lieden van eenige expectance in het vaderland tot nog toe heeft weêrhouden zich in diergelijke posten voor deze kolonie te engageren, de vrees nl.

voor de verpeste dampkring van Batavia meer en meer zal worden weggenomen, door het vooruitzicht van zich buiten den omkring der stad Batavia te kunnen nederzetten, zonder daardoor in de waarneming hunner bedieningen eenige hindernis te ondervinden, zooals ik nog voor het afvaardigen dezer het genoeg heb Uwe Exc. te kunnen berichten, dat het zoolang verwenschte Kasteel van Batavia eindelijk door het Gouvernement Generaal en alle de daartoe behoorende bureaux en bedienden geheel is verlaten, en geremplaceerd door eene spatieuze woning, voormaals toebehoord hebbende aan den heer Raad ordinair van Riemsdijk en gelegen halfweg de zuider voorstad van Batavia en het fort Rijswijk, in een gezonde streek aan de Molenvlietsche vaart, daar ter plaatsen al de voornoemde comptoiren zijn geinstaleerd en het Ligchaam der Hooge Regeering ook provisioneel deszelfs zittingen houdt, totdat een meer convenabel gebouw ten dien einde zal zijn geconstrueerd, 'twelk op mijn voorstel door de Hooge Regeering is goed gevonden te plaatsen in de prolongatie O.waarts van het plein van Weltevreden, als zijnde het meest geschikte lokaal 'twelk daartoe op eene bekwame afstand van Batavia was te kiezen, en tot welke propositie ik te eerder ben gekomen uit de overweging dat de kosten tot de extractie van dit nieuwe gouvernement's Hotel vereischt, ligtelijk kunnen worden gevonden uit de verkoop van de voormalige gouverneur-generaals woning op Weltevreden met de daartoe behorende geregtigheden; terwijl bovendien het project alleen van zoodanig gouvernementgebouw in den omstreek van Batavia te plaatsen, mij toescheen van een goed effect te zullen zijn op de prijzen der vaste goederen in de nabijheid dier hoofdplaats gelegen, waarin men sedert eenige tijd eene daling had opgemerkt, de oorzaak daarvan toeschrijvende aan eene onzekerheid of ook in der tijd het gouvernement naar elders op het eiland Java mogt worden verplaatst.

Eene onzekerheid waarvan de goede ingezetenen wel konden worden ontslagen, nadien het mij na rijpe overweging is voorgekomen dat, ofschoon ook Samarang als eene centrale positie preferabel zijn mogt, en de Oosthoek zijne bijzondere avantages oplevert, de afvoer en leverantie van producten nochtans op die beide plaatsen te gering is, dan dat de Hoofdplaats van het eiland aldaar behoorde te worden gevestigd, behalven nog dat door zoodanige verplaatsing een onbere-

kenbaar nadeel aan de bezitters van particuliere eigendommen in den omtrek van Batavia zou worden toegebracht, en het klimaat op de hoogte van Weltevreden even zoo gezond als te Samarang en te Sourabaja kan worden gehouden.

Terwijl het tot de oogmerken van het gouvernement volkomen toereikende was, dat slechts de Gouverneur-generaal op de voorschr. plaatsen een residentie huys bezitte, ten einde zich naar vereisch van omstandigheden, naar een der drie hoofdpunten van het eiland te kunnen begeven.

Dezen afzendinge, onder bezorging van den kapitein aide de camp Cuneo d' Ornano, stel ik mij voor Uwe Excellentie voortaan zoolang den oorlog duren zal en geene meerdere faciliteit in de correspondentie verkregen wordt, geregeld, om de drie maanden, mijne rapporten over den toestand der kolonie af te vaardigen, onder bezorging van een gelijk vertrouwd persoon, die ofschoon hij door vijandelijke ontmoetingen genoodzaakt mogt worden zich van de depeches zelve te ontdoen, altijd in staat zal zijn door eenige mondelinge rapporten te suppleren; intusschen dat ik het gedetailleerd verslag van alle mijne verrigtingen en de overzending van de officiele stukken daartoe behoorende zal sparen tot een moment van vrede, en totdat de buitengewoone werkzaamheden, welke zich tot nu toe uit alle vakken van administratie op mijne bureaux vereenigd hebben, meerendeels zullen zijn afgeloopen.

Inmiddels enz.

(w. get.) Daendels.

XXXI. R. G. van Polanen aan den Gouv.-Gen. Daendels.

New-York, 20 Aug. 1809.

Hoog Ed. Gestr. Heer.

Toen in het jaar 1807, door het nemen en verbranden der Engelschen van verre het grootste gedeelte der particuliere vaartuigen, aan ingezetenen van Java toebehorende, en den magtloosen staat, waartoe de weinig overgebleeven schepen van oorlog ook door het

uitsterven en de insubordinatie der matroosen daar op dienstdoende vervallen waaren, voorzag de toenmalige Heere Gouverneur-Generaal hoezeer de moeilijkheden en het gevaar waaren toegenomen, waarmede tot op dien tijd de Oostersche comptoiren van geld en behoeffens door het Gouvernement te Batavia voorzien waren geworden. De hinderpalen, die zich daartegens voor het toen aanstaande jaar reeds voordeden, stonden eerder toe te nemen dan te verminderen, en het was in deeze staat van zaken dat welgemelde Heere G. G. geen ander middel open zag om het gevaar voor te komen, waarmede die comptoiren bedreigd zouden worden, ingeval die van allen toevoer van Java zouden verstooken zijn, dan door den handel, in zo verre daardoor in de jaarlijksche behoeften konde voorzien worden, op die comptoiren aan de Americanen open te zetten. Deze mesure, die zozeer strijdende was tegens het aloud en toen nog plaats hebbend systema om geene vreemdelingen ten handel toe te laten op onze Oostersche bezittingen, konde niet gewettigd worden dan door het besef van eene hooge en onvermijdelijke noodzaaklijkheid, die niet dan door een zamenloop van omstandigheden konde worden teweeg gebracht, en die noodzaaklijkheid wierd geoordeeld te bestaan. Vervolgens kwam bij gen. Heer G. G. in overweging de wijze, waarop dit oogmerk zoude kunnen worden bewerkstelligd, en daar zijne determinatie geensints was den handel op de Molukken geheel open te zetten, maar eenlijk in zoverre de jaarlijksche aanbrenge van specie en behoeften voor die comptoiren noodwendig had gemaakt, hetwelk niet dan bij weege van een contract in Amerika kon worden ge-effectueerd, werd mij die commissie door de Heeren G(ouverneur)-G(eneraal) en D(irecteur)-G(eneraal) opgedragen, en dat wel zonder communicatie met de Hooge Regeering, om redenen bij hunne missie van 15 Nov. 1807 aan Z. E. den Minister van Koloniën gedetailleerd.

Het wierd dienstig geoordeeld mij op mijn verzoek in de uitvoering dier commissie te bepalen, zowel tot de quantiteit specerijen, waarover ik zou kunnen dispooceren als tot de prijzen, die ik daarvoor bedingen zoude. In de raadpleegingen dien aangaande met den in zaaken van handel kundigen Heer Sabandaar van Braam en mij gehouden, dedden wij opmerken, dat eene zoo groote quantiteit specerijen als berekend wierd in de betaling voor de behoeffens van de Oostersche

comptoiren te zullen moeten dienen, in Amerika niet of niet dan ten laage prijze zoude kunnen worden van de hand geset; dat die dus zouden moeten verzonden worden naar Europa of wel van Amboina direct naar China, en daar wij het laatste het voordeeligste voor den Americaanschen koopman oordeelden, wierd in eene calculative berekening door den Heer van Braam geformeerd en gegrond op de prijzen der specerijen in de vier laatste voorgaande jaaren in China, ondersteld dat, wilde de Americ. koopman zo veel op de expeditie naar Amboyna winnen als op eene vragt koffij van Java naar America, de specerijen hem zouden moeten worden aangeboden voor de volgende prijzen:

de Nagelen voor	56	Sp. m. de pic.				
de Nooten	r	180	"	"	"	"
de Foelie	"	335	"	"	"	"

Het wierd te regt begreepen, dat men niet verwagten konde dat een Americaan zich in geene ongewoone speculatie voor eene groote quantiteit specerijen zoude begeeven, dan onder het vooruitzigt om daarop ten minsten een gelijk voordeel te behaalen als op eene lading coffij, een articul dat tot op dien tijd altoos van een direct debiet was geweest, hetwelk van eene groote quantiteit specerijen niet kan verwacht worden; en in de Secreete Instructie mij gegeven, wierd ik bepaald tot de gemiddelde prijzen voor welke de specerijen in de laatste 4 jaaren in China zijn verkogt geworden, na aftrek van eene matige winst, welke zal kunnen worden berekend voor den omweg om de specerijen op Ambon en Banda af te halen, en voor de risico van allen aart, die geheel en alleen moest gelaten worden voor reekening van de eigenaars der schepen.

Welke de vergoeding zoude zijn die de Americaansche koopman met billijkheid zoude kunnen vorderen voor de risico of het gevaar, waarmede de expeditie direct naar Amboina en van daar naar China zoude verzeld zijn, konde op Batavia niet voorzien en veel minder berekend worden, doordien dit afhing, eerstelijk van de gevaren, waaraan in het algemeen de Americaansche handel blootgesteld was op den tijd van mijn aankomst in America, en daarna van die welke met eene reis naar Amboina en China speciaal verbonden waren. Bij mijne aankomst in America, in de maand Maart 1808, bevond ik dat alle zeehandel, door het generaal embargo op alle

Americaansche scheepen gelegd, geheel had opgehouden; dan in mijne conversatie met kooplieden op Indiën handelende, ontwaarde ik dat, had deeze verhindering toen niet bestaan, het mij mogelijk zoude zijn geweest, de prijzen volgens de calculative berekening van den Heer van Braam te bedingen, na aftrek van eene matige winst en bezwaard met de assurantie.

In de eerste drift, welke het gevolg was van de opheffing van het embargo, ten aanzien van Engeland in Maart dezes jaars, en de verwagting waarin men toen was dat de geschillen tusschen de beide natiën stonden vereffend te worden, heb ik allen grond te geloven dat, had ik mij toen daartoe mogen gerechtigd oordeelen, het mij mogelijk zoude zijn geweest mijne commissie op een veel voordeliger voet dan de tegenswoordige te volvoeren. Dan, daar die met primo Jan. dezes jaars had opgehouden, en eenigen tijd te vooren de Heer Secretaris Meyer hier was aangekoomen, belast met eene speciaale commissie van U E., zonder dat mij van weegen U E. eenige nadere aanschrijving was toegekoomen, heb ik moeten besluiten, of dat U E. de uitvoering mijner commissie niet langer noodig had geoordeeld, of wel aan den Heer Meyer had opgedragen. Ik had het echter mijn plicht gerekend aan Z. E. den minister van coloniën na mijne aankomst in America van het oogmerk mijner komst hier te lande kennis te moeten geven; dan ik bevond niet dan in het begin van July daaraan eene gelegenheid, om met verzending van sommige der daartoe behoorende bescheiden, Z. E. daarmede bekend te maken. Een Heer Schuurman, van de W. I. terugkomende, en zoo hij verklaarde te meer maalen belast geweest met het overbrengen van officieele depeches, liet mij zijne dienst daartoe aanbieden, en hoezeer hij op zijne reis naar Frankrijk genoomen, in England opgebragt en daar eenige maanden is aangehouden, heeft hij het packet hem door mij toevertrouwd weeten te preserveeren, en op den 16 Maart dezes jaars aan Z. E. den minister overhandigd.

In gevolge van dien heb ik den 13 Julij jongstleden ontvangen de aanschrijving van Z. E. den minister van marine en kolonien, van den 19 April dezes jaars, bij welke ik mij geautoriseerd vinde, om zo eene opheffing van het Embargo de verhinderingen mochten wegnemen die mij in de executie van mijne vorige commissie hebben belet, alsdan daarmede op nieuw voort te gaan. Waarbij ook ge-

voegd is deeze extensie mijnor vorige commissie: „Z. M. verlangt, dat de articulen, die de Maarschalk Daandels mogt nodig hebben, door uwe bemiddeling worden geexpidieerd. In de wijze op welke, wil ik U E. door geene bepalingen belemmeren, alleen moet U E. daarbij in 't oog houden, dat de betaling voor dezelve op Batavia geschieden”.

Met deeze verdere qualificatie, om niettegenstaande mijne benoeming tot raad ordinair van Hollandsch Indiën, in America te kunnen verblijven tot nader order, om aldaar de belangens der koloniën waar te neemen, en de betrekkingen tusschen dezelve en dit Land gade te slaan en levendig te houden.

Na den ontfangst van deezen last heb ik geen oogenblik verzuimd, te beproeven, of het mogelijk zoude zijn aan het eerste gedeelte daarvan te voldoen; dan bevoorens ik een antwoord bekoomen had op mijne brieven op dat ontwerp aan eenige kooplieden geschreeven, ontvingen wij hier op den 21 daaraan de tijding, dat door het Engelsch Gouvernement de verklaring was gedaan, dat haar Minister in America in zijne onderhandelingen een provisioneel engagement met het Americaansch Gouvernement aangegaan in de maand April dezes jaars, zijne instructie was te buiten gegaan; dat Holland, het Eiland Walcheren en de zeekust ten zuiden van de Weeser, zowel als Frankrijk, de kusten van Italiën, in de magt van Frankrijk zijnde, en de Fransche en Hollandsche koloniën op nieuw in een staat van Blockade waren verklaard.

Hierop is gevolgd eene proclamatie van den president der Vereenigde Staaten, op den 9 dezer maand, bij welke de suspensie van den americaanschen handel op Engeland en de Engelsche kolonien weeder hernieuwd is, en hierdoor zijn dan ook de geschillen tusschen de beide Gouvernementen niet alleen weeder herlevendigd, maar aan de zijde van Engeland is nu openlijk, onder anderen, van de Vereenigde Staten van America als een point van vergelijk afgevraagd: *het' opgeeven van den Handel op de koloniën, de vijanden van Engeland toebehoorende.*

Met Frankrijk staan de zaaken op geene bectere voet. Alle Americaansche eigendom blijft in Frankrijk gesequestreerd, de Americaansche koopvaardijschepen worden overal door Fransche kapers genoomen en opgebracht. In Italiën en de Kerkelijke staat zijn de Americaansche schepen en ladingen meede onder sequestratie gelegd; dit heeft ook

plaats in Holland, ten aanzien van alle koloniale producten, die in 's Konings pakhuizen zijn opgeslagen, om daar aangehouden te worden tot na eene algemeene vrede. In Tonningen alleen zijn alsnog Americaansche scheepen met hunne ladingen vrijgelaten; dan de Deenen en Engelschen hebben eenige Americaansche scheepen, naar Zweden bestemd, opgebracht.

Het ziet er dus van alle zijden donker uit voor den Americaanschen zeehandel. Hunne vaart op Z. America en op eenige Spaansche en Portugeesche havenen in Europa blijft nog ongeïnterrompeerd, en in de West Indiën is hun geene haven overgelaten, dan die van St. Bartholomeus, behoorende aan Zweden.

Wel is waar, dat in het begin der vorige maand negotiatiën begonnen zijn tusschen den Americ. Minister te Parijs en Mons. de Hauterive; dan men ziet dit aan als een staatkundige trek om de onderhandelingen met Engeland te belemmeren, en men verwacht dat aan de zijde van Frankrijk in die negotiatiën weeder de vorige of diergelijke propositiën zullen worden gedaan, welke reeds onaanneemelijk zijn geoordeeld, als niet overeenkomende met eene striete neutraliteit.

Men begint nu algemeen overtuigd te worden, dat het dit land niet langer mogelijk zijn zal, haare geschillen met een der oorlogende mogendheden te vereffenen, zonder zich de vijandschap van de anderen op den hals te haalen, dat geene neutrale rechten anders dan door kracht van wapenen kunnen beschermd worden, en dat men den tijd die men gehad heeft, om zich daartoe in staat te stellen, werkeloos heeft laten voorbijgaan.

Het eenigste middel om zich uit deeze moeilijke en verneederende situatie te redden is geen ander dan om partij te kiezen tusschen Engeland en Frankrijk; maar dit dulden de verdeeldheden die hier plaats hebben niet. De factie nu in het bestuur, weet te wel, dat een oorlog met Engeland de thans onder leggende partij weldra in het bewind zoude brengen, en het is aan deeze personeele consideratiën dat de eer en de belangens der natie worden opgeofferd. Een oorlog met Frankrijk zou de heerschende factie veelen van haaren aanhang doen verliezen, en connectiën met Engeland doen ontstaan die men in den onzeckeren uitslag van deezen oorlog wenscht te vermijden.

Nationale verneederingen, sints zoo veele jaaren ondergaan, worden

voor niets gerekend, maar de groote vraag voor de bestuurders en hunnen aanhang is: hoe zullen wij onze posten behouden? De oppositie tegens het generaal Embargo die de existencie van het Gouvernement begon te bedreigen, heeft het Gouvernement geleerd, dat het gros der natie geene verliezen, geene opoffering van geldwinning lang dragen wil, dat in de volksvergaderingen men wel luidrugtig spreekt van de geheele waereld te willen bevechten en goed en bloed voor de eer en de rechten der natie op te zetten, dan dat wanneer het er daadelijk toe koomen zoude, men weldra de rampen der Natie op de bestuurders zouden werpen, en aan hunne onkunde, kwade trouw of corruptie het gemis van den tegenwoordigen gelukstaat zoude toeschrijven.

Van daar het lijdelijk gedrag van den voormaligen president Jefferson, hetwelk de tegenwoordige President ongetwijfeld volgen zal, zolang hem dit eenigsints mogelijk zijn zal; de bedenking ontstaat echter nu meer dan bevoorens, of dit langer mogelijk zal bevonden worden? En daar dit van eene verandering in de dispositie en de ontwerpen der beide oorlogende mogendheden afhangt, hangt dit ook ten eene maale af van groote evenementen, die men hier noch voorzien noch berekenen kan.

Intusschen heeft men hier weder tijd gewonnen met de natie te doen hoopen op een gelukkigen uitslag der negotiatiën met Frankrijk en die welke door een speciaal Minister van Engeland hier verwacht zullen aangevangen worden. De kooplieden hebben zich van een groot gedeelte hunner handelswaaren ontdaan en anderen en retour ontvangen, de voorheen opgepropte graanschuren der landlieden zijn ten grooten deele geleedigd, en hierdoor is voor een geruimen tijd de natie met het Gouvernement eenigsints bevreedigd geworden. Ik heb nodig geoordeeld in deeze voorgaande korte opgave van de staatkundige gesteldheid deezer natie te treden, om U. E. te doen ontwaaren hoe weinig hoop er is, dat het Gouvernement van de Vereenigde Staten gezind zal zijn en bekwaam kan worden geoordeeld hare neutraliteit dadelijk te doen respecteeren. Het lijdelijk onderwerpelijk sijstema van dit Gouvernement, hoezeer bij haare aanhangers vereerd met de naam van vreedelievend en rechtvaardig, heeft te lang en te zeer de zwakheid daarvan aan den dag gelegd, om daarvan iets anders te vreezen, dan dat in een oogenblik van belemmering en raadeloosheid, door buiten- en binnen-

landsche moeilijkheden te weeg gebragt, het eens ondanks zich zelfs tot besluiten komen zal welke in de gevolgen tot eene verklaarde vreedebreuk met Frankrijk of Engeland zullen aanleiding geeven; wanneer het dit zal weeten te vermijden, mag men uit het reeds gebeurde voorzien, dat ondanks alle tractaten en de gewoone protestatiën en klagten aan deeze zijde, de Americaansche zeehandel den speelbal van beide of van een der oorlogende mogendheden zal blijven.

De handelsteden in Engeland zijn en blijven opgepropt met koffy en alle O. en W. Indische producten, en het is eenlijk door eenen clandestinen handel dat een klein gedeelte daarvan op het vaste Land van Europa word ingevoerd. Het koopbelang in Engeland, hetwelk daar eenen zo grooten invloed op de daden van het Gouvernement heeft, dringt het met meerderen ernst dan bevorens niet langer te dulden, dat de Americanen voortvaren de vijanden van Engeland met de producten van hunne colonien te voorzien, hetwelk gelijk staat aan eene geheele uitsluiting van dien handel voor Engeland. Het Engelsch ministerie heeft gedurende deezen oorlog bij verscheiden gelegendheeden verklaard, dat eene neutrale natie geene meerdere handelsrechten in een tijd van oorlog kan genieten dan haar in eenen tijd van vrede worden toegelaten, en dat dus de handel op de coloniën van haare vijanden, welke haar in vreedestijd geslooten waaren, niet behoort tot de neutrale rechten van America, en eenlijk door Engeland uit toegevendheid wierd toegelaten.

Niet dan latelijk echter is van wegens het Engelsch Gouvernement als een der voorwaarden tot een vergelijk met America stellig aangedrongen, dat die handel door de Americanen zal worden opgegeven. En mag men geloof hechten aan de officieele verklaring van Canning, den Engelschen minister van buitenlandsche zaken, is door den tegenwoordigen President van de Ver. Staten, door den Secretaris van Staat en die van Finantiën, uitmakende de meerderheid van het Americaansch ministerie aan den Engelschen Minister in America reeds toegezegd, dat men aan deeze zijde bereid was die opoffering te doen. De Zuidelijke en Westelijke Staaten zouden daarbij niet verliezen, en het is daar dat de voorname sterkte der heerschende factie gevonden word; het belang van het platte land in alle de staaten zoude daar ook weinig door lijden, en de eenige tegenstand welke daarteegens

zoude worden gemaakt, kan eenelijk zijn die der zee-steden in de Midden- en Oostelijke Staaten. Ik heb dus reden te vreezen, dat de President van de Vereenigde Staten aan deze vordering van Engeland geneigd is geweest toe te geven, dan heb teevens de hoop dat de ontijdelijke bekendmaking daarvan en de omstandigheid waaronder dit is geschied, en eene tijdelijke tusschenkomst van den Franschen Minister in America in die dispositie van het Americaansche Cabinet eene verandering zal te weeg brengen.

Daar men, in staatkundige vooruitzigten, geen zekerder grond kan neemen dan te besluiten uit de belangen van de Natie welker aanstaande stelsel men onderneemt te beoordeelen, heeft men geen ander vooruitzigt in den tegenswoordigen staat van verwijdering tusschen Frankrijk en America, dan dat de neutraliteit van dit Land en een vrije handel, die daarvan het gevolg moet zijn in alle artuculen, contrabande-goederen eenlijke uitgezonderd, door Frankrijk in 't vervolg niet beter zal worden gerespecteerd dan tot heden is geschied. Het Fransch Gouvernement, alles opofferend aan de groote projecten, waarvan de hoofdtrekken geen geheim zijn, laat zich daarin door het handelsbelang van Frankrijk en de natiën met Frankrijk verbonden in het minst niet belemmeren. Het beschouwt dit als eene tijdelijke opoffering, noodzakelijk om het groote doelwit, de verne-dering en verzwakking van Engeland, ook daardoor uit te werken.

Er bestond niettemin in het begin van dezen oorlog eene consideratie om den vrede met America te behouden, nl. het belang der Fransche Coloniën. Dan, alle de bezittingen van Frankrijk over zee zijn in handen der Engelschen gevallen, uitgenomen Guadeloupe en Isle de France, welke effectivelijk door de Engelschen geblokkeerd zijn.

Zoolang het tegenwoordige systema nopens den buitenlandschen handel voortduurt, heeft Frankrijk geen ander belang in het behoud van den vrede met America, dan in zoover haar staatsbelang niet kan dulden dat dit land in eene nadere connectie met Engeland kome. Dan, het weet hoe ongaarne men aan deze zijde daartoe komen zoude, en dat wanneer men al bereid zou zijn daartoe te besluiten en met Frankrijk te breken, de geringste concessie aan hare zijde dat besluit weder aan het wankelen brengen en de uitvoering daarvan verschuiven zal. Engeland daarentegen heeft om veele reedenen een waar belang, om met America in vrede te leeven, maar het reekent op de weer-

loosheid dezer natie en op de binnenlandsche verdeeldheden, en de zwakheid van het Gouvernement welke daarvan een gevolg is. Haar tegenwoordige alvermoogen op zee doet haar met verachting nederzien op eene natie wier zeekusten en handelsteden door niets dan onvoltoojde fortificatiën beschermd worden, en waarvan de zeemagt in 7 fregatten bestaat. Engeland heeft ook bij bevinding, hoe lijdelijk dit Gouvernement hare mishandelingen verdraagt, en meent eenelijk te moeten zorgen dat het de maat daarvan niet te dikmaals overschrijde, en wanneer dit geschied, onderhandelingen en schadevergoedingen aan te bieden.

Het is echter verre van mij, uit het voorgaande het besluit te trekken dat het Americaansch Gouvernement zal kunnen voortvaaren in het systema tot nu gevolgd; ik meen ter contrarie, dat de teegenswoordig hangende negotiatiën met Engeland en Frankrijk zullen beslissen of het mogelijk zal zijn in de aanstaande met beide den vrede te onderhouden. Die negotiatiën kunnen aan wederzijden wel uitgerekt worden, om tijd te winnen en van tusschenkomende omstandigheden gebruik te maaken, dan moeten leiden tot de ontwikkeling van de dispositiën van Frankrijk en Engeland, of en hoeverre zij zullen willen toestemmen in de algemeene gronden, welke America heeft aangenomen of verder zal aannemen, om daarop de bepaling van hare neutrale rechten te vestigen. En door den nu voorgebragten eisch van Engeland zal het hoofdpoinct in de geschillen met America, nl. het recht van eene neutrale natie om op de coloniën van Engelands vijanden, waarvan zij in tijd van vrede uitgesloten zijn, in eenen tijd van oorlog ten handel te vaaren, beslissend moeten behandeld worden. Men zal, bijaldien de tegenswoordige onderhandelingen vrugteloos afloopen, van deeze zijde geen toevlugt meer neemen tot eene generaal Embargo, hetwelk door het Gouvernement niet kan gehandhaaft worden dan door middelen van constrainte en vervolgingen, welke het reeds gebleeken is dat binnelandsche onlusten ten gevolge hebben moeten. Ik kan dus niet anders verwagten, dat bijaldien Engeland en Frankrijk zullen blijven weigeren de neutrale rechten van Amerika in de vervolge te respecteren, dat het Gouvernement zich gedwongen zal vinden in de begeerte van de kooplieden toe te geeven, met hun toe te laten hun handel gewapenderhand voort te zetten.

Dit, zoude alhoewel geene oorlogsverklaring, niet anders zijn dan een staat van oorlog met die natie, tegens welke het zoude uitgeoeffend worden; dan het is een middenweg, waarin de beide partijen waarin dit land verdeeld is meer gereedelijk treden zullen, dewijl daarvoor geene connectie met een der oorlogende mogendheeden geformeerd en de weg tot accomodement wijder open gelaten zoude worden. Er zijn, die meenen dat de tegenwoordige opschorting van handel met Engeland het naaste middel zal zijn, om het Engelsch Gouvernement tot reeden te brengen; dan zolang er eene neutraale haven in Europa open blijft, zal Engeland bij dien weg Amerikaansche producten bekomen en Engelsche manufacturen in Amerika weten in te voeren. America zal daardoor hare producten goedkooper moeten leveren en haare behoeften duurder betalen moeten; de Engelsche scheepvaart zoude daarenboven daardoor bevoordeeld worden.

Hoe gewaagd het ook is vooral in deeze tijden eene stellige opinie aan te neemen, meen ik mij te moeten voegen aan de zijde van hun, die als zeker stellen dat Amerika haare geschillen met beide de hoofdpartijen in Europa niet zal kunnen bijleggen op permanente gronden, en wanneer dit met één deezer zal plaats hebben, dit eenen staat van vijandschap met de andere zal ten gevolge hebben: dit is het verklaard gevoelen van allen die zich hier te Lande als staatslieden hebben doen onderscheiden. Formeele oorlogsverklaringen verwacht men van geene der partijen, maar, en dit is het belangrijk oogpunt nit hetwelk ik de Americaansche staatkundige gebeurtenissen inzie, de Americaansche zeehandel zal van de een of ander zijde het voorwerp van geweld en roofzugt blijven, haar uitgestrekte handel zal in den aanstaanden zich ten naauwsten beperkt vinden door de prohibitoire wetten en regulatiën op het vaste land van Europa, door den onzekeren staat van haare politieke relatiën en het verbroken gezag van alle nationale verbintenissen door blokkades, proclamatiën en sequestratiën, waarvan zich de oorlogende mogendheden wederzijds bedienen, en door het wantrouwen in de goede trouw van eene eenige Natie. De felle haat die meer en meer toeneemt tusschen de hoofdpartijen in de tegenwoordige verwoestende oorlog, doet eene overdreeven animositeit en wraakzucht ontstaan, waaraan en nationale belangen en alle andere bedenkingen worden opgeofferd. En het kan niet anders verwacht worden dan dat eene weerlooze natie, welker handel en onderneem-

geest met eene steeds vermeerderende naijver word beschouwd, en bij beide partijen word aangezien als het middel waardoor zijne wederpartij word bevoordeeld, of door beide of beurtelings door een hunner het slagtoffer zal blijven van de belangens of de driften die in den tegenwoordigen geweldigen tweestrijd tusschen twee der machtigste volken zich gedurig afwisselen. En wanneer men hier bijvoegd, dat een algemeene vrede buiten het bereik van eenige thans plaats hebbende vooruitzigten is, zal het UE. niet verwonderen dat onder mijne tegenwoordige gewaarwordingen en indrukken, ik gemeend heb het mijn plicht te zijn, niets te moeten verzuimen om UE. met deezen staat van zaaken, waarin de Oostersche bezittingen van ons vaderland zo rechtstreeks betrokken zijn, bekend te maaken.

Dan dit is de eenige beweegreden niet, die mij heeft doen besluiten de gelegenheid te doen gebooren worden, om een aanvang te maaken in de officieele correspondentie met UE., tot welke de gracieuse dispositie van Z. M. in de betrekking waarin ik door hoogstdezelve daardoor tot het bestuur in Indiën gesteld ben, mij verplicht en recht geeft. Het onderwerp, waarover ik mij genoopt vinde UE. representatiën te doen, is te gewigtig, dan dat ik mij niet beijveren zoude UE. mijne bedenkingen dienaangaande voor te draagen en zoo spoedig doenlijk te laten toekomen.

Het groot gewigt door mij gehegt in de hervatting van den Americaanschen handel op Java en eene vermindering in de prijs der Javasche koffij, zonder welke ik mij overtuigd houde daarop niet te hoopen is, is gegronnd op mijne onderstelling, dat het niet lang mogelijk zal zijn den loop der publicke zaaken in de Oostersche bezittingen gaande te houden, zonder een aanvoer van contanten en andere daartoe hoog benodigde artikelen. Een aanvoer van de laatste genoemde kan des noods geheel of gedeeltelijk gemist en door andere aanhanden zijnde of in Indiën verkrijgbare artikelen geremplaceerd worden, en ik meen UE. te kunnen toezeggen, dat die aanvoer onder genoegzaam alle mogelijke omstandigheden niet geheel zal opgeschort blijven, en zulks te meer, na mate men hier overtuigd zal zijn van het groot gebrek daaraan op Java, en de hoop die men voeden zal om daarop groote voordeelen te behalen; die expeditiën kunnen daar en boven in kleine snel bezeilde vaartuigen van hier geschieden, en vereischen geen uitleg van groote kapitalen. Dan geheel anders is het gelegen met

het gebrek aan contanten. De middelen, door welke het Gouvernement in Indië daarmee kan worden voorzien of die kan bezuinigen, kunnen geene andere zijn, dan om de gedane aanbieding der Javasche vorsten, zoo ik wel geïnformeerd ben, aan te nemen, waartegen zich zeer ernstige bedenkingen opdoen, of de voorige en tegenswoordige ambtenaren onder de verplichting te leggen het Gouvernement te hulp te komen en de laatsten hunne jaargelden merklijk te verminderen, waartegen zich geene consideratiën opdoen, dewijl de fortuinen in Indië, met eene geringe uitzondering, directtelijk of indirecttelijk ten koste van den lande zijn verkregen, en het niet noodzaaklijk kan geoordeeld worden dat in een tijd waarin het behoud van Z. M. bezittingen in gevaar is gesteld, de ambtenaren in weelde en overvloed blijven voortleven, en daarenboven door het Gouv. zelf zoodanig worden gesalariëerd om tevens hun fortuin te kunnen verbeteren en, onverschillig aan de algemeene ramp, zich in het nijpen van het gevaar daaraan te kunnen onttrekken. Dan, alle de voorschreeven middelen zijn van eenen temporairen en geen toereikenden aart. De kontanten door het Gouv. uit haare schatkist uitgegeven, worden om bekende redenen niet weder in de algemeene circulatie teruggebracht, ten minsten niet zoodanig dat de middelen in het bereik van het Gouv. tot heeden zijn geoordeeld om daar weder over te kunnen beschikken. Eene nieuwe aanvoer van geldspeciën is dus onontbeerlijk, het Vaderland kan met geene mogelijkheid daarin voorzien; in dit oogenblik is er geene neutrale natie in Europa, en het is dus eenelijk uit de Vereenigde Staten van Amerika dat de aanbrenge daarvan kan verwacht worden, bijaldien uit den tegenswoordigen staat van zaken eene meerdere vrijheid en zekerheid voor de Amerikaansche scheepvaart zal ontstaan. Wanneer dit al eens de gunstige uitslag zal zijn van den bedenkelijken en gevaarlijken staat, waarin de politieke relatiën van America zich bevinden, is het echter niet te verwachten dat de handel in Javasche koffij met het uitzigt van eenig voordeel zal kunnen hervat worden, zoolang de prijs daarvan op Java op Sp. M. 18 de picol gehouden word, en dit is hetgeen ik mij wel voornamelijk in deze voorgesteld heb aan U. E. te betoogen.

De graagte, waarmede gedurende den vorige en tegenswoordige oorlog de koffij van Java vooral door de Americanen is afgehaald, heeft het Gouv. aldaar trapsgewijze den prijs daarvan doen verhoogen,

en het heeft tot in het jaar 1807 geene reedenen gehad om aan de gepastheid van deeze prijsverhooging te twijfelen, hoezeer na de eerste 6 maanden van dat jaar veele solide huizen van commercie, zoo ik in het zekere geïnformeerd ben, den handel op Java ter zaake van die verhooging reeds hadden laten vaaren; hetwelk op Batavia, waarschijnlijk door het in de maand November van dat jaar gelegde Embargo op de Americaansche scheepen, niet bekend is geworden. UE. zal echter reeden gevonden hebben om de gepastheid van die prijsverhooging te beoordeelen, doordien UE. zal hebben bevonden dat, niettegenstaande de opheffing van het Generaal-Embargo en het vertrouwen, waarin men van 't begin van Maart tot op den 21 Julij deezes jaars is geweest, dat de geschillen met Engeland zouden worden bijgelegd, geene expedities naar Batavia van hier gedaan zijn dan van één schip en 3 kleinere vaartuigen, en dit voornl. zoo niet eenelijk in de hoop, om op de lading van hier een groot voordeel te behaalen.

Bij de reedenen, die in 't laatst van 1807 reeds bestonden, om op dien voet den handel op Java op te geven, zijn sints nog andere gekomen. Het kan van geen nut zijn die nu te onderscheiden, daar mijn oogmerk is onder de tegenswoordige en waarschijnlijke aanstaande omstandigheden gedurende deezen oorlog, den invloed der staatsgebeurtenissen en van het koopbelang ten aanzien der koffij aan UE. voor te stellen.

Dat onder alle de verbazende staatsveranderingen, de gebeurtenissen dezer laatste jaaren en die welke weeder dit jaar plaats zullen hebben, en de gevolgen daarvan zoowel in Europa als in de Colonien gemeenlijk de West-Indiën genaamd, de waarde van dat product dezelfde zou blijven, kan niet ondersteld worden. Veele dier gebeurtenissen hebben daarop reeds eenen bijzonderen invloed gehad, en andere, daardoor voortgebragt, moeten op de cultuur en den prijs der koffij eenen meer bestendigen invloed hebben.

Het belang, hetwelk ik door mijne vroegere betrekkingen altoos genomen heb in de welvaart van onze bezittingen op het eiland Java, 't welk sints nu bijna 15 jaaren hun algeheel bestaan aan de verkoop der koffij zijn verschuldigd geweest, heeft mij dit onderwerp nimmer uit het oog doen verliezen, en mijne tegenswoordige vernieuwde betrekking daartoe heeft mij nu ten pligt gemaakt mij meer bepaaldelijk daarop te informeeren. De data waarop de volgende opgaaven

en berekenningen zijn gegrond, zijn bij mij ten grooten deelen verkreegen van oordeelkundige kooplieden, geen direct belang in den koffijhandel hebbende. Uit eene vergelijking van alle de bijzondere opgaaven, die ik op mijne voorgestelde vraagen verkreegen heb, is mij het volgende voorgekomen.

Het gewichtig evenement waardoor de waarde der koffij aanvankelijk is toegenoomen, is geweest de verwoesting van het Fransch gedeelte van St. Domingo. Die kolonie leverde tot op dien tijd aan Europa 72 millioenen ponden koffij, Jamaica omtrent 1 millioen, de verdere Engelsche eilanden $2\frac{1}{2}$ millioen, de Spaansche bezittingen 1 millioen, Martinique, Guadalupe en verdere Fransche eilanden $3\frac{1}{2}$ millioen, te zamen uitmakende 80 millioenen ponden koffij.

Door de verwoesting van het grootste gedeelte der Plantagiën op St. Domingo is de culture der koffij aldaar verminderd van 72 millioenen tot op 15 millioenen ponden. Dan dit heeft eene aanmoediging gegeven tot eene meerdere aantel van koffij op andere plaatsen, en men berekent dat die thans opleveren

Jamaica	16	millioenen.
Guadalupe	9	"
Antigua en andere Eng. eilanden	8	"
Cuba en Portorico.	9	"
Spaansch Z. America.	15	"
de Brasils en Cayenne	2	"
waarbij gevoegd de thans door St. Domingo geleverde	15	"

blijkt het, dat in de voorz. bezittingen de koffijteelt sinds den jaare 1790 is toegenoomen van 80 tot 84 millioenen ponden.

Het staat aan UE. te beoordeelen, op de behoeften in Indiën voornamelijk aan contanten en de hoeveelheid van koffij, nu reeds in de pakhuizen opgezameld, of de hernieuwing van den vorigen handel der Americanen, waarbij de jaarlijksche voorraad ook jaarlijks wierd afgehaald, eene wenschelijke dan wel eene onontbeerlijke zaak heeft gemaakt. Het zal aan UE. gebleken zijn dat ik, onder het begrip van die onontbeerlijkheid, mij beijverd heb aan UE. het middel voor te dragen, hetwelk alleen tot die hernieuwing van den Americaanschen handel op Java, wanneer andere gunstige omstandigheden daartoe zullen medewerken, kan aanleiding geven.

Eene volkomen zekerheid voor den Americaanschen zeehandel te

verwagten geduurende deezen oorlog, zou zwakheid zijn, en niemand vleit zich daarmede. Dan, eene meerdere zekerheid dan de tegenswoordige kan het gevolg zijn van de tegenswoordige onderhandelingen, wanneer de evenementen in Europa dit zullen begunstigen, en zoodra daarop kan gerekend worden, zal ik U E. daarvan spoedig mogelijk berigten. Ik zal niets onbeproefd laten, om U E. in het algemeen van alle evenementen die op den handel van America op Java eenigen invloed kunnen hebben, kennis te geven, wanneer zich daartoe gelegenheden aanbieden en mij die bekend zullen zijn. Ik meen mij niet te bedriegen in de onderstelling, dat U E. daaraan gewigt zal hechten, tot het neemen van maatregelen in Indiën en tot het doen van aanschrijving ter mijner directie en informatie hier te lande. Mijne commissie van Z. E. den minister van marine en koloniën qualificeert mij tot de expeditie van zoodanige artikelen als U E. mag noodig hebben; dan, hoezeer mij in het generaal de behoeften van Java bekend zijn, wensche ik om hierin niet mis te tasten eene speciaale order van U E. te ontfangen, in de mogelijkheid die er is dat U E. dien aangaande eenige engagement kan aangegaan hebben. Intusschen zal ik den aanvoer daarvan wel aanbevelen, maar U E. tot den aanneem daarvan, wanneer de gelegenheid zich daartoe voordoet, niet verbinden.

Mijne commissie, jongst door Z. E. den minister tot de koloniën vernieuwd, geeft mij volle ruimte, om na mate van het gevaar aan den vaart en handel van hier op Ambon en Banda verbonden, den prijs der specerijen in mijne vorige commissie uitgedrukt te bepalen; dan ik wensch ook dienaangaande door U E. geïnformeerd te worden, of U E. het alsnog van de hoogste noodzaakelijkheid oordeelt, daarmede voort te vaaren? Zoo ja,

Tot welke hoeveelheid en in welke proportie op dien voet jaarlijks door mij zal kunnen worden gedisponcerd tot nader order? en tot welke bepaaldelijke prijzen?

Ten aanzien van het laatste point berekent men hier, dat de specerijen op Ambon, voor het gevaar van deeze tot nog den Americanen ongewoone navigatie en de grootere distantie 15 a 20 pCt. laager behooren gesteld te worden dan op Batavia, met bijvoeging van het verschil in de assurantie tusschen Batavia en Ambon.

Dit verschil is zeer aanmerkelijk, voornamelijk om reden dat de Engel-

schen de vaart van hier op Batavia eenigermate kunnen aanzien als eene gewoone vaart in tijd van vrede, ten minsten dit houd men aan deeze zijde staande. Dan de vaart op de Moluccos is zoo algemeen bekend nimmer bij het Hollandsche Gouvernement toegelaten te zijn, dat men verwagten moet dat een Am^{sch} vaartuig in dien handel, door een Engelsch kaper ontmoet, aan confiscatie zoude onderworpen zijn: op deezen grond is het, dat ook de assurantie van hier naar Sourabaja hooger is dan naar Batavia, hoewel niet in de evenredigheid als die van hier naar Ambon.

Men heeft jongst ook hier de tijding ontfangen, dat een Am^{sch} schip in den handel van de Manillas naar Canton door een Engelsch fregat genomen en opgezonden is, op den grond, dat die reis te reekenen is onder de verbodene bij de Instructie van de Eng. Admiraliteit, waarbij de handel van de eene naar de andere vreemde haven den neutralen niet toegelaten word.

Het zijn deeze consideratiën, welke ik in de tegenwoordige staat van zaken genoodzaakt ben geweest te laten gelden, die mij na lange negotiatiën overgehaald hebben eindelijk het hoogst aanbod aan te neemen, dat mij gedaan is, voor de tegenwoordige expeditie.

Na informatie is mij gebleeken, dat de laatste prijzen in 1808 op Batavia zijn geweest:

77 D^s voor de Picol nagelen.

218 " " " " muscaat nooten.

450 " " " " foely.

En ik heb mij dus gerechtigd geoordeeld daarvoor aan te neemen, onder de tegenswoordige omstandigheden:

40 D^s voor de Picol nagelen

125 " " " " muscaat nooten

250 " " " " foely,

om op Ambon af te halen.

Zelfs tot deze prijzen heeft men niet kunnen worden overgehaald, hoezeer de huizen daarin geïnteresseerd onder de vermogendste van New-York gerekend worden, deze expeditie verder te extendeeren dan tot eene somme van 60000 D^s, uithoofden van de kritieke staat van zaaken tusschen America en Engeland en de weigering der assurantie compagniën en der assurateurs in New-York en Philadelphia, om even deeze geringe som onder 40 % te verzekeren, hetwelk niet heeft kunnen

verkregen worden dan te Baltimore tot 25 %. Het is uithoofde van deze assurantie-premie, dat ik 25 % avans op de goederen heb moeten toestaan, waarmtrent ik gevolgd heb de notitie van noodwendigheden voor Ambon enz., mij te Batavia inbandigd, in de proportiën welke de ruimte van het vaartuig het best heeft toegelaten, die goederen uitgezonderd, welke bij de assuradeurs als contrabande worden beschouwd.

Op de bij mij opgegeven prijzen der specerijen in China in de 4 voorgaande jaren van het jaar 1806 heeft men hier niet willen rekenen, dewijl de berigten van daar daarmede niet overeenstemden, en men is in zo verre met den handel in dat articul bekend, om te weten dat de prijzen daarvan in China aanmerkelijk varieëren. Specerijen behooren daár zoo min als hier te Lande onder de courante articulen in den handel.

Veele Americaansche handelaren hebben bij bevinding, hoe gaarne men op Batavia zich in de laatste jaaren heeft tragten te ontdoen van de daar aanhanden zijnde specerijen, en dat die aan zommigen hunner zelfs opgedrongen zijn. Daar men ook Americanen te meermalen heeft willen engageeren en werkelijk gebruikt heeft om die voor reekening van den Lande van Amboina af te halen, en naar Java over te brengen, is het hun geen geheim (zoo min men onderstellen kan, dat iets aan hun onbekend is, den innerlijke staat en handel onzer Indische bezittingen betreffende) met welke kosten, moeijelijkheden en gevaren die overbreng verzeld gaat.

Zoecer dan als de tegenswoordige ondernemers der expeditie als eene proeve doen dienen, of zij voor eene dusdanige quantiteit specerijen eenen gereeden en voordeelige verkoop zullen vinden, zoo dient die ook aan mijne zijde als het middel, om ook dienaangaande het verdere welbehagen van U E. te kunnen verneemen en U E. deezen te doen toekomen, waartoe het niet waarschijnlijk is, dat zich andersints eene gelegendheid zoude opdoen. De grootste aanmoediging tot deeze expeditie is geweest de hoop, die ik gegeven heb, dat aan het contract door mij met de onderneemers aangegaan op Sourabaija mogelijk zal worden voldaan; dan in dat geval heb ik geene vermeerdering in den prijs der specerijen kunnen bedingen, dewijl daarop eenigsints bij het aangaan van het contract gerekend is. Sourabaija is de haven waarheen het vaartuig bestemd is, om reeden dat ik die verzeekerd

heb thans te zijn eene versterkte en veilige legplaats. In de open zee vertrouwt men, dat men het best bezeilde Engelsche fregat ontzeilen kan.

Het huis van Jacob Le Roy en Son te New York heeft mij bekend gemaakt met het engagement, waarin het gestaan heeft met Z. E. den Vice Admiraal Buiskes, tot het laten aanbouwen en het verzenden naar Java van 2 of 3 snelbezeilde gewapende brikken. Het tusschengekomen Embargo heeft hun dit belet, en ik heb het op mij niet mogen nemen eene nadere stellige onderhandeling dienaangaande met hun aante gaan. De brik Goldsearcher, zooals die van hier naar zee gaat, staat de eigenaars op 18000 Doll.

De schoener Nimrod van New York, omtrend den 25 der vorige maand gezeild, is een vaartuig dat bevonden is, de beroemde lootsbooten van die haven, die door geene fregatten kunnen worden agterhaald, te ontzeilen. De eigenaars verwagten deeze schoener op Batavia te zullen verkoopen voor een hoogen prijs.

Ik vertrouw aan de verwachting van Z. E. den minister van Koloniën te zullen voldoen, met hier te Lande te verblijven, tot zoolange mij van wegens U E. zal gebleeken zijn of U E. mijne dienst in America voor het nut van Zijne Majesteits bezittingen in Indiën noodig oordeeld; ik zal dit mede, onder overzending van deezen en mijne volgende correspondentie met U E., aan Z. E. den minister van Koloniën gedefereerd laten, en mij na zijne orders gedragen. De Brik Goldsearcher nog niet zeilvaardig zijnde, zal ik tot op het vertrek daarvan in deeze stad verblijven, om aan den voet deezer de laatste uit Europa te ontvangen nieuwstijdingen te noteeren.

Ik heb de eer te zijn enz.

(get.) R. G. van Polanen.

PS. 25 Aug. Heden ontfangen wij een decreet van Z. M. den Koning van Holland in dato Junij 30 dezes jaars, bij hetwelk Americaansch product en Java-koffi en suiker gepermitteerd word in Holland in te voeren. Al die producten zullen in 's Konings pakhuizen worden opgeslagen, en door 7 makelaars onderzocht worden of die waarlijk de voortbrengselen zijn van America of de Hollandsche koloniën.

Een maand na de dagteekening van dat decreet, zal de directeur van den handel aan Z. M. berigten, of het raadzaam is deze vergunning te continueeren.

Den 4 Junij is door Keizer Napoleon herroepen zijn decreet van den 15 Sept. des vorigen jaars, bij hetwelk den invoer van koloniale producten in die haven toe te laten.

Hoezeer het Engelsch ministerie afgekeurd en vernietigd heeft het provisioneel engagement van den Engelschen minister in America met het Am. Gouvernement in de maand April deezes jaars, heeft het nader verklaard, dat, als ingeolge van dat provisioneel engagement eenige scheepen van hier naar Holland waaren verzonden, zodanige scheepen tot op den 20 Julij zouden worden toegelaten; dan, dat na dien dag alle de hollandsche havens weder in een staat van blokkade zouden zijn.

30 Aug. Mr. Jackson, de Eng. minister plenipotentiaris en speciaal afgezonden om met het Am. Gouv. in onderhandeling te treden over alle de poineten in verschil tusschen de beide natiën, is heeden in Chesapeak aangekomen. Van deze onderhandelingen is niet veel te hoopen, ten zij eene verandering in den staat van zaaken op het vaste land van Europa, waarvan Eng. *thans* zoo veel hoopt, het Eng. Ministerie tot gematigde gevoelens zal brengen.

12 Sept. Mr. Jackson is in zijne voorschreve qualiteit bij het Am. Gouv. erkend; dan het heeft geene geringe verwondering gebaard, dat de secretaris van staat daarop Washington verlaten heeft, en zo wel als de President daar niet staan terug te keeren voor het laatst van de maand October.

23 Sept. Bij de berigten van Eng. tot den 8 Aug., heeft men de tijding ontfangen dat de Zeeuwsche eilanden door de Engelschen in bezit zijn genomen, uitgenomen Vlissingen, hetwelk verwacht word het eenigen tijd te zullen uithouden. Particuliere brieven verzeekeren, dat de Engelschen het eiland Texel mede zullen in bezit neemen en zich daar versterken.

Men had in Engeland nog geen berigt ontfangen van het teekenen van een vrede tusschen de Fransche en Oostenrijksche keizers, dan men stelde dit als eene zekere zaak. De tijding conformeert zich dat eene bloedige actie op den 27 en 28sten Juli heeft plaats gehad tusschen der Franschen geconcentreerde leger bij Madrid en de gecombineerde Engelsche, Spaansche en Portugesche legers, en dat de Franschen eene compleete nederlaag geleden hebben. Het huis van Jacob le Roi en Son heeft berigt uit Engeland dat de heer Secretaris Meijer in het laatst van Junij aldaar stond aan te komen, om over America naar Batavia terug te gaan.

Met het huis van le Roi, Bayard en Mc. Evers is door het Gouv. in Holland een contract gesloten, om ter waarde van f 180,000 goederen voor den Japansche handel, ter hunner risico en met een kapitaal advance, naar Batavia over te brengen.

Nopens de koffijteelt in Suriname, Demerary en Berbice heb ik geen opgave kunnen bekomen, dan men stelt, dat die in Suriname met 3 à 4 mill. jaarlijks vermeerderd is; uit al hetwelk volgen zoude, dat niettegenstaande de verminderde opbreng van St. Domingo, de koffijteelt in de W. Indiën sinds 1790 is toegenomen van 80 tot 87 à 88 millioen ponden.

Men verwacht niet dat de koffijteelt in Jamaica en andere Engelsche en Fransche bezittingen verder zal toeneemen, maar wel op Cuba, Portorico en Spaansch en Portugeesch Zuid-America, alwaar de grond en andere omstandigheden voor de koffijcultuur aller voordeligst zijn, zoodanig dat de kosten daarvan gerekend worden $\frac{1}{3}$ minder te bedragen dan op de voornoemde eilanden, zooals men daar ook niet onderworpen is aan orcaanen en andere casualiteiten van het klimaat.

Bijaldien in de hiervooren opgegeven ronde getallen eenigsints mogt gedwaald zijn, houde ik mij verzeekerd, dat dit niet zoodanig is dat daardoor zoude worden geïnvaleideerd de stelling, dat de verminderde koffijteelt van St. Domingo rijkelijk is vergoed door de zints vermeerderde aantel op andere plaatsen. En dat die vermeerdering zal blijven toenemen in de Spaansche en Portugeesche bezittingen, word door alle berichten van daar buiten twijfel gesteld.

Men verwacht zelfs hier dat men daarin te ver zal gaan, en dit vooruitzigt zal bewaarheid worden bijaldien de verzeekering gegrond is, die mij wel eer in 1795 en 1796 gegeven is door verscheide hier gevluchte planters van St. Domingo en onder andere door den heer Moreau de St. Mérij, den geschiedschrijver van dat eiland, wiens andersints hoog geschat werk ik onderstel door desselfs omslagtigheid weinig in Europa gelezen word, nl. dat in 1790 de koffijteelt in het algemeen zoozeer was toegenomen, dat die niet langer dan te zeer lage prijzen in Europa konde worden van de hand gezet, en in de W. Indiën een gering voordeel voor de planters uitleverde. Men oordeelde toen dat men daarmede te verre was gegaan, en had dit toen plaats, is men nu reeds weeder in dezelve misstap gevallen, dan het werd niet kenbaar, door den onregelmatige aanvoer naar

Europa, en de groote hoeveelheid koffij die in Eng. en Am. in de pakhuizen blijft opgeslagen.

En wanneer men hier bijvoegd, dat de welvaart der Ingezetenen op het vaste land van Europa door zoo veele opeenvolgende oorlogen sints 1790 aanmerkelijk verminderd is, dat aan die oorlogen geen einde is te voorzien en dat zelfs dan de rampen, daardoor veroorzaakt, zich lange jaren zullen doen gevoelen, dat zoolang de tegenswoordige zeeoorlog zal blijven voortduren, zelfs onder de voordeeligste omstandigheden, waarin Am. mogelijk nu en dan zich zal kunnen geplaatst zien, dan die niet bestendig zullen zijn, de zeevragten en assurantiën buitengemeen hoog zijn zullen, en de prijzen der koffij in Europa zeer zullen fluctueeren, dat op eene koffij-expeditie naar Java ten minsten een jaar moet vooruitgezien worden, alvorens men die over America in Europa ter markt kan brengen, hetgeen dien handel aan veel meerdere casualiteiten onderhevig maakt, dan die met de nabij gelegen W. I. eilanden en Zuid-America, dan meen ik niet te mogen nalaten aan U E. mijne gemoedelijke overtuiging ter kennis te brengen, dat onder alle deeze omstandigheden er geen hoop is dat de groote voorraad koffij, nu op Java aanhanden, door de Americanen tegens 18 D^{lvs}. de Picol zal worden afgehaald. Dit vreeze ik niet, op de verantwoordelijkheid die ik gevoel dat aan die verklaring gehegt is, aan U E. stellig te verzekeren. Dan, wanneer van mij zal verwacht worden eene opgave van den prijs, waarop de koffij van Batavia dient gesteld te worden, vinde ik mij huiverig diesaangaande eene stellige verklaring te doen; ook oordeel ik het gepaster U E. zelve daartoe in staat te stellen, door een opgave van den prijs, waarop thans de koffij in de Engelsche en Spaansche eilanden en in Spaansch- en Portugeesch- Zuid-America verkregen wordt.

Ik ben geïnformeerd, dat de gemiddelde prijs daar tot nu besteed is 16 cts., dan tevens dat koffij daar wordt ingeladen niet met het uitzicht om daarop voordeel te doen, hetgeen op de lading van hier alleen verwacht wordt, en 't is mij bekend dat die handel met kleine ligte en onkostbare vaartuigen, en dus ook met den uitleg van een zeer klein kapitaal gedreven wordt, en in minder dan in 2 à 3 maanden geëindigd is.

De assurantie voor die reizen is zelden hooger dan 1 pCt. naar Batavia en terug 15 pCt. De gemeene prijs der koffij in de West-Indiën

en Zuid-America, zoodanig als die in betaling voor de daarover gebrachte ladingen wordt aangenomen, staat in de evenredigheid van 16—14½ ct., op welke het pond op Batavia komt te staan, tegen 18 Dlls. de 125 ₧, en dit alleen bewijst dat die prijs te Batavia te hoog moet gerekend worden. Tot den aanneem van koffij en andere producten zijn de Americanen genoodzaakt in de West-Indiën, dan eene speculatie in koffij op Java is eene vrijwillige daad, en wordt niet ondernomen dan met het vooruitzicht om daar voordeel te behalen.

Weinige schepen brengen op Batavia koopgoederen aan, en zelden word daarop gewonnen; over het algemeen en met eene zeer geringe uitzondering word de winst der expeditie geheel en alleen op de teruglading verwacht. De prijs der koffij is nu buitengemeen hoog in Europa, dan ik heb een brief gezien uit Amsterdam van de maand Mey, waarin gezegd word, dat bij de aankomst van eenige scheepen waarschijnlijk de prijzen tot op 18 ct. en lager zouden daalen; ook kan het niet verwacht worden dat, wanneer eens de aanvoer en invoer aan geene hindernissen zal bloot gesteld zijn, de vorige algemeene consumptie in koffij weder zal plaats hebben, zoo lang die niet weder tot de vorige prijzen is gevallen.

Er is een voordeel van ruim 7 pCt. voor de Americanen in het verschil van het gewigt in America en te Batavia, dan dit word verlooren door de indroging, vooral wanneer de koffij jong is ingeladen. In Holland is het verschil in de weging tegens den invoerder van hier 10 pCt., de tarra 7 en 8, en een stilzwijgende uitslag, zoo men het daar heet, wordt daarenboven gegeven van 1 à 2 pCt. Uit verscheidene origineele verkoop-reekeningen vandaar, is mij gebleken dat over het algemeen bij uitladingen in Amsterdam verloren word op koffij in kleine baalen . . . . . 20 à 22 pCt.
 „ grooter . . . . . 19 „ 20 „
 „ oxhoofden . . . . . 16 „ 17 „
 De vragt van hier naar Amsterdam is ongeveer . . . . . 10 „
 van commissie-geld . . . . . 2½ „
 garantie voor de soliditeit van den koper. . . . . 1 „
 inkomende rechten . . . . . 3 „
 een aantal kleine lasten. . . . . 1 „

Bijaldien men het gemiddelde verschil op de uitlading in Holland op 18 pCt. in het gewigt stelt, en daarbij de anderen belastingen hier-

vooren beschreeven voegt, wordt eene lading koffij van hier naar derwaarts bezwaard met $35\frac{1}{2}$ pCt., waarbij nog van de verkoops-waarde volgens usantiën word afgetrokken twee maal 2 pCt., hetwelk te zaamen een bezwaar uitmaakt van $39\frac{1}{2}$ pCt., bijaldien de wissels voor de lading à pari kunnen verkogt worden; hetwelk bij eenen uitgebreiden handel met Holland geen plaats heeft, en somwijlen een verlies van 5 pCt. veroorzaakt. Hierbij gevoegd zijnde de assurantie van 3 à 5 pCt., nu 10 à 15 pCt., komt de vorenstaande berekening nabij de ruwe calculatie waarop men hier algemeen handelt, dat koffij in Amsterdam 50 pCt. hooger moet verkogt worden, alvorens men bij afscheep van hier daarop eenig voordeel kan behalen. Hierbij is niet gerekend het inkomend recht in America van 5 pCt., hetwelk bij den uitvoer binnen het jaar bij weege van drawback met eene geringe decortatie voor het comptoir word geres-titueerd.

De volgende is, vertrouw ik, eene tamelijk accurate opgave van het verschil in de zuikercultuur in 1790 en 1808.

In 1790:

In de Engelsche eilanden	202	millioenen	ponden.
St. Domingo	220	"	"
Guadaloupe, Martinique, enz.	40	"	"
Spaansche bezittingen	50	"	"

Nopens de Hollandsche kolonien heb ik geen informatie met eenige zekerheid kunnen bekomen, zoo ook niet van de Brazil.

Te zamen. . . . 512 millioenen ponden.

In 1808:

Engelsche eilanden	280	millioenen	ponden.
Martinique, Guadaloupe, enz.	90	"	"
Spaansche bezittingen	280	"	"
St. Domingo	30	"	"

Te zamen. . . . 680 millioenen ponden.

Uitgezonderd Demerarj en de Brazils, alwaar de zuikercultuur aanmerkelijk is toegenomen, maakt dit een verschil ten voordeele van het tegenwoordige tijdperk van 178 millioenen ponden.

Ware het niet dat in Engeland het distilleeren van gebrande wateren

van granen verboden, en van zuiker bij het Gouvernement was toegestaan, zoude de prijs van dat articul zich niet hebben kunnen souteneeren; dan hierdoor is het vertier daarvan eenigermate geëgali-seerd tusschen het gewas en de consumptie.

Eenige Jamaica-zuiker en eene groote quantiteit St. Croix Sugar word in de Vereenigde Staten van America ingevoerd, bij preferentie gebruikt, tegens een middenprijs van 6 Dlls. de 112 pond. De witte Havanasche sugar staat daaraan gelijk, en word hier verkogt voor den tegenswoordig ongemeen hogen prijs van 11 tot 13 Dlls. de 112 pond; de suiker van Batavia, zeer geschikt om gerafineerd te worden, verkoopt altoos 2 à 3 Dlls. minder dan de vorige genoemde, en is thans schaars en op 8½ Dlls., en kan dus met hetzelfde voordeel niet ingevoerd worden als van de West-Indiën.

Zooverre ik bekend ben met den staat der suikerteelt op Java, heb ik reeden te onderstellen, dat de prijs van 4 Dlls. het picol niet wel zal kunnen worden verminderd; ook meen ik daartoe geene noodzaakelijkheid te zijn, bijaldien de prijs der koffij laager word gesteld.

De suikerteelt in de West-Indiën word ook meer en meer uitgebreid, zooals in Louisiana, thans aan de Vereenigde Staten van America toebehoorende. In dat gewest is die reeds tot 7 millioen ponden aangewasschen, en op de gronden daartoe geschikt kunnen zoo men berekend 100 millioen ponden suiker geteeld worden; en daar die geene inkomende rechten betaalt, kan men die exemptie als een aanmoedigingpremie van 2½ Dlls. op de 112 c beschouwen, waardoor het te voorzien is dat in korte jaren geene andere dan Louisiana zuiker hier te lande zal gebruikt worden.

De peper is het gewas dat naast de koffij in aanmerking komt, en de kultuur daarvan zoude kunnen aangemoedigd worden bij eene vermindering van den prijs. Op Poelo Pinang is die in het voorige jaar verkogt voor 5 à 6 Dlls., en op de Kust van Sumatra voor 4 à 5 Dlls. Wilde men de aftrek van dat gewas op Java aanmoedigen, zoude het, zoo mij onder verbetering dunkt, geraaden zijn den prijs daarvan in den vervolge eenigermaate gelijk te stellen aan die waarvoor de peper op Poelo Pinang verkrijgbaar is, waarvan het niet moeilijk is op Batavia geïnformeerd te worden.

Het kan noch met de gezonde reden, noch met eenige gronden van

koophandel worden overeengebragt, dat onder alle de wisselvalligheden, waaraan de handel vooral in deeze onvoorbeeldelijke tijden is blootgesteld, de Indische producten op denzelfve prijs zouden worden gehouden, zonder de veranderde en steeds veranderende omstandigheden in eenige aanmerking te neemen.

Ik gevoel echter tevens te wel, hoe moeielijk het is voor het Gouvernement in Indien, volkomen en ten allen tijden bekend te zijn met de marktprijzen der Indische Producten zoo in America als in Europa; dan wanneer het daarmede bekend is, en wanneer het blijkbaar is dat de vastgestelde prijzen in Indien in geene evenredigheid staan met die in Europa en America, dan dunkt het mij, het zij met allen eerbied gezegd, dat dit eene verhooging of verlaging der Producten dient ten gevolge te hebben. Het Indisch bestuur kan geen gebruik maken van eenig vooruitzigt, gegrond op de haar bekende en waarschijnlijke gebeurtenissen; in den tegenswoordige tijd zijn die aan te groote en te spoedige afwisseling onderhevig, en die gebeurtenissen worden niet als bevorens door de gewone gevolgen opgevolgd.

Staatkundige bereekeningen en vooruitzigten zijn thans niet anders dan ijdele droomen, en de aart van deezen oorlog heeft een meer dan gewonen invloed op den handel. De tegenswoordige, voorheen ongehoorde prohibitiën en regulatiën zijn zoodanig, en worden zoo onverwagt aangekondigt en weder gemodificeert, dat men in den handel op niets reekenen en vertrouwen kan.

Mij tot de voorenstaande voordragt bepalende, moet ik het aan het oordeel en de wijsheid van U E. overlaten het besluit daaruit op te maken, of de tegenswoordige staatsgesteldheid van Europa en America en de algemeene staat der koffijcultuur een gunstig vooruitzicht opleveren, dat dit product op een permanenten hogen prijs zal kunnen blijven, zoo het al mag gebeuren dat de handel daarin aan geene buitengewoone interruptie, wisselvalligheden en gevaaren in de aanstaande zal zijn blootgesteld. U E. beslisse vervolgens, of de afhaal der producten van Java van de alleruiterste noodzakelijkheid ja onontbeerlijk is, om in de velen behoeften der O. I. bezittingen te kunnen blijven voorzien, en of daarop in de tegenswoordige en de waarschijnlijke aanstaande omstandigheden te hopen is tegens den tegenswoordigen prijs dier producten.

De data hiervoren opgegeven zijn zoo nauwkeurig, als in materiën

van deezen aart mogelijk en nodig is, en ik vertrouw in het inwinnen mijner informatiën met omzigtigheid gehandeld te hebben. Uit die informatiën heb ik ook de navolgende calculatieve berekeningen geformeerd, die ik onderstel tot grond te kunnen dienen, bij aldien U E. voor den vervolge mogt besluiten den prijs der Indische producten op Batavia eenigermate te regelen na die in America.

De prijs der vragtpenningen en der Producten is de tegenswoordige prijs, de assurantie is op de gewoone gestelde en niet op 15°/_o, onder welke die thans niet kan verkregen worden.

Calculatieve berekening van een handelonderneming naar Batavia met een Americaansch schip van 350 ton en geladen met 5000 p. koffij, bij uitlevering in America gesteld op 625000 pd., en daar verkogt tegens 23 cents.

De verkoop bedraagt . . . . . dlls 143750

Lasten.

Inkoop van 5000 picols a. 18 dlls.	dlls	90000
assurantie op dlls 100000 à 10 ^o / _o	"	10000
intrest op dlls 90000 a 7 ^o / _o voor 12 maanden.	"	6300
Inkomende rechten à 5 cents.		37500

Wanneer die bij de drawback kunnen worden teruggekreegen, word die van de 23 cents verkoopswaarde afgetrokken.

Vragt van het schip voor de uit en tehuis reis.	24000
kleine lasten	500
zakken 7000 à 25	1750

verlies Dlls 26300

Een Cargo zuiker.

5000 p. in Batavia bereekend hier
uitleveren 5580 centenaars van 112 w.
af 5°/_o tara 280

rest 5300 Centenaars à 8¹/₂ dll. . . . . Dlls 45050

Lasten.

5000 p. inkoop à Dlls 4de Picol.	Dlls	20000
assurantie op Dlls 23000 à 10 ^o / _o	"	2300

intrest op Dlls 2000 à 7 ^o / _o	„	1400
Inkomende rechten op 593600 D 5300 centin.		
2 ¹ / ₂ cents	„	14840
Vragt van een schip van 300 ton genoegzaam tot den overbreng van 5000 picol sugar.	„	20000
kleine lasten	„	510
		59050

verlies Dlls 14000

Een Cargo Peper.

5000 Picols, bereekend hier uit te leveren 610000 ₧; de tegenswoordige prijs is 20 cents per ₧ door de opschorting van den aanvoer. Dan wanneer die als bevorens weder zal plaats hebben, zal die daalen tot den vorigen prijs van 16 cents, die dus hier bereekend word, en den verkoop der voorschreeven lading doen komen op . . Dlls. 97600

Lasten.

5000 Picols op Batavia à Dlls 8	Dlls	40000
assurantie op 45000 Dlls à 10 ^o / _o	„	4500
intrest op 40000 Dlls à 7 ^o / _o	„	2800
inkomende rechten op 610000 ₧ à 6 cents	„	36600
Vragt van het schip van 400 ton.	„	28000
8000 zakken à 25	„	2000
kleine lasten	„	700
		114600

verlies Dlls 17000

De Bataviaasche Picol behoort hier uit te leveren 133 ₧; maar men heeft bij bevinding, dat door de uitdroging, verwerking en verschuiving verloren word bij den uitscheep in America, op een Picol

koffij 6 à 8°/_o

peper 10°/_o

zuiker 11°/_o,

en hierop zijn de voorenstaande berekeningen gebazeerd.

Nopens den koffijhandel in het algemeen, moet ik nog aanmerken, dat de groove winsten daarop welcer behaald, toen de prijs daarvan op Batavia laager was, aanleiding heeft gegeven tot den volgenden

uitgebreiden handel en de graagte waarmede dat product tot in 1807 is afgehaald. Dat de in dat jaar uitgevaardigde decreeten van den Franschen Keizer voor zich en zijne bondgenooten, en de sequestratien van Americaansche scheepen in Fransche en Italiaansche havenen, en het daarop gevolgd algemeen embargo van 15 maanden in America, veele koffijhandelaren verliezen heeft doen lijden en nog daarmede bedreigd. Dat in de stad Baltimore alleen nu nog 10 *mill.* C koffij aanhanden is, en den considerablen afscheep uit de meeste Americasche zeehavens sinds Maart van dat product naar Europa eene zeer gewaagde onderneming is gerekend, dan dat veele kooplieden daartoe beslooten hebben, eenelijk om hun recht van het drawback niet te verliezen. De indruk van de bekommring en verliezen daardoor veroorzaakt zal zich niet spoedig uitwisschen, dan zelfs wanneer de politieke relatien van America met Europa een eenigsints gunstiger keer zullen neemen, en men zal zelfs dan blijven vreezen voor een plotselinge vernieuwing van de vorige geweldige en willekeurige decreeten, waartegens in den geest, die thans de oorlogende mogendheden bezield, geen waarborg te vinden is.

Ik wenschte echter niet zoodanig verstaan te worden, alsof onder de tegenswoordige staat van zaken en den prijs der Indische producten de handel op Java geheel zal blijven opgeschort: ik heb reeden het contrarie te onderstellen en te verwagten van de waagzugt en roekeloosheid die het Americaansche koopweezen somwijlen kenmerkt. Ik heb mij dierhalven in deezen bepaaldelijk uitgedrukt ten aanzien van den vorigen uitgebreiden handel van dit Land met Java, en vertrouw, dat de bedenkingen hier voorgedragen daarop alleen applicatier zullen worden gemaakt. Dan men is hier beducht, dat de goederen uit Holland niet naar Engeland hebben kunnen worden afgescheept. De Eng. Packet van Augustus staat dagelijks hier aan te komen, waarbij dienaangaande nader berigt word verwagt.

De nominaale prijs der Javasche koffij, waarvoor echter geene koopers worden gevonden, is de laatst voorgaande week opgegeven te zijn 24 à 25 cents, met het recht van drawback, hetwelk den prijs op 19 à 20 cents brengt, op lang crediet, of op 17 à 18 cents voor contanten. Tonningen is de eenige haven in Europa, naar welke eenige afscheep van koffij gedaan word.

Het Congres staat te vergaderen den vierden maandag in November

aanstaande; niet dan geduurende de sessie zal men kunnen voorzien, welken keer de publicque zaken waarschijnlijk neemen zullen. Ik gebruik de vrijheid mij wijders te gedragen aan de Nieuwspapieren, welke met de Brik *Goldsearcher* overgaan. Die brik wordt uitgeklaard voor Canton, en niet voor Sourabaja, uit vreeze van andersints door de Engelschen genomen te zullen worden: het huis van Le Roy, B. en M. Evers, in de beide contracten geïnteresseerd, schrijven U Ed. dierhalven alsof zij van de ware destinatie ónkundig zijn. Deze mijn brief alleen is naar wij vertrouwen zoodanig verborgen, dat die bij visitatie van het schip niet zal gevonden worden.

In de aanschrijving welke ik van U Ed. zal mogen ontfangen, verzoek ik U Ed. de namen dier Huizen niet uit te drukken; zij zijn bij de Engelschen bekend als geen deel te neemen in eenigen bij hun verboden handel, hetwelk eenige meerdere zekerheid aan hunne schepen geeft. Dit is een der redenen, waarom ik aan deeze huizen de voorkeur heb gegeven.

25 Sept. In den brief, welke ik de eer gehad heb aan U Ed. te versenden met de *Nimrod*, en de bestelling van den Heer Rijser, was ingeslooten eene missive van Z. Exc. den Minister van Marine en Koloniën, ten geleide van een afschrift van Z. Exs. aanschrijving aan mij van den 19 April.

De eigenaars van de brik *Goldsearcher* hebben aan hunne capiteins en eerste stuurman permissie gegeven eene kleine quantiteit opium voor hun bijzonder voordeel in te laden, en verzoeken U Ed. hun in den verkoop aan het Gouvernement te willen begunstigen. De zekerheid der expeditie hangt geheel af van de eerlijkheid en trouw der personen.

Heden ontfangt het huis van Le Roi B. en M. Evers de tijding, dat het schip, hetwelk de Japansche goederen in Holland zoude inladen, daar niet voor den 14 Julij aangekomen is: na den 20 Julij kan het met geene vragt uit eene Hollandsche haven vertrekken, en de tusschentijd wordt tekort gerekend, om het schip vóór dien dag te ontladen en weder te beladen.

XXXII. De Gouv. Gen. Daendels aan den Minister van
Koloniën.

Buitenzorg, 23 Aug. 1809.

Hoog Ed. Gestr. Heer,

Van de eerste gelegenheid welke zich sedert mijne jongste dépêches van den 19 Maart jl. tot de verzending van papieren naar Europa opdoet, maak ik gebruik om Uwe Excellentie pligtschuldig van het vervolg mijner verrigtingen en van den staat van Zijner Majesteit's bezittingen in Indiën rapport te doen.

Onder die zaken, welke na mijne terugkomst van Java in het jongst verweken jaar, voornamelijk mijne aandacht trokken, was onder anderen het bestaan van het collegie van Heemraden der Bataviasche Ommelanden. Door de bereids gemaakte veranderingen in de jurisdictie en ambtsbezigheden van den Prefect der Jaccatrasche en Preanger regentschappen, was de eerste stap tot de ontbinding van het Collegie van Heemraden tevens gedaan.

De redenen welke, naar luid der op den 13 Julij 1680 in Rade van Indië gearresteerde instructie van Heemraden, hoofdzakelijk aanleiding tot de eerste oprigting van dit Collegie gegeven hadden, waren weldra na deze oprigting door de Hooge regeering zelve weggenomen, als zijnde het regt om te beslissen over de geschillen, welke tusschen de ingezetenen der Bataviasche Ommelanden over het bezit en eigendom van landerijen mogten ontstaan, en waarin de eerste oorzaak der oprigting was gelegen, bij besluit der Hooge Regering van den 26sten Sept. 1684, wederom van dit collegie afgenomen, en eenlijk aan hetzelfde gelaten de bevoegdheid om de gedachte geschillen in der minne op de kortste en gevoeglijkste wijze te assopieren, of wel om met bewilliging van wederzijdsche partijen als arbiters daarover uitspraak te doen, zonder nochtans dat zij uit dien hoofde konden worden verstaan eenig gedeelte der judicature, welke zij te voren uitoefenden, te hebben behouden, alzoo niettemin in cas van onwilligheid partijen aan hunnen competenten regter moesten worden gerenvoyeerd. Doch ook dit overblijfsel van vorige autoriteit was door de aanstelling van eenen Drossaard der Bataviasche Ommelanden op eene nieuwe instructie geheel op dien ambtenaar overgebracht, terwijl in zelve voegen door

de aanstelling van gecommiteerden over de suikercultuur, heemraden waren ontslagen geworden van dat gedeelte hunner vorige administratie, 't welk tot het opzicht over de suikermolens en de houtbosschen betrekking had. De overige werkzaamheden betreffende het maken van wegen, bruggen, gragten, dijken en dammen, mitsgaders het toezicht over de gemeene afwateringen en rivieren in de Ommelanden, wierden gemeenlijk gerekent te zijn van het departement van het destijds permanent Lid van het Collegie der Gecommitteerden tot en over de zaken van den Inlander, zoodat in de laatste jaren de overige leden van heemraden geene andere werkzaamheden gehad noch ook de ommelanden verder bezocht hebben, dan slechts eenmaal des jaars, bij het doen eener commissie ten koste van den lande tot onderzoek van de tolheffingen op de respectieve bazaars.

De verrigtingen van het Collegie van heemraden waren, voor zoover de Ommelanden betreft, dus van weinig of geen beduidenis, en de veranderingen in den post van den voormaligen gecommiteerden tot en over de zaken van den inlander gemaakt, niettemin op het dringendste vorderende dat in de werkzaamheden welke als voorzegt te voren van het departement van den gecommiteerden wierden geacht eene nadere voorziening werd daargesteld, ten einde het werk der wegen, bruggen, dijken, dammen, waterleidingen en beschoefjingen onder een behoorlijk op- en toezicht wierde gehouden, zoo kwam daarbij tevens in opmerking dat, ingevolge van de beginselen van vereenvoudiging in het bestuur, door mij steeds gevolgd waar dit buiten zwaarigheden geschieden kon, het daarmede onbestaanbaar was alleen voor ged. werkzaamheden een gansch collegie aan te houden, te meer daar de jurisdictie van het Collegie van Schepenen te Batavia, voor zooverre de Ommelanden betreft, door de aanstelling van een Drossaard eene merkelijke vermindering hebbende ondergaan, tevens van eene andere zijde de bijvoeging der werkzaamheden voor het gem. Collegie gevoeglijk scheen te gedoogen.

Op deze gronden geene zwaarigheid gemaakt hebbende, om dadelijk tot de ontbinding van het Collegie van Heemraden der Bataviasche Ommelanden te besluiten, zoo is voorts wel de civiele en criminele jurisdictie over de Ommelanden ter eerste instantie verbleven aan den Drossaard, ingevolge deszelfs tegenwoordige instructie, doch daarentegen alle werkzaamheden, het materiele der voorn. Ommelanden

betreffende, welke te voren waren van het departement van Heemraden, en met name het maken, repareren, onderhouden en vernieuwen van wegen, bruggen, dijken, dammen, waterleidingen en beschoeiingen, het opzicht over de tolheffingen op de respectieve bazaars, de laatste voor zoover dezelve niet onder de jurisdictie van den Drossaard sorteren, daarmede onder begrepen, opgedragen aan het Collegie van Schepenen te Batavia, met bijvoeging daarenboven van al hetgeen tot het oppertoezicht en de directie der posten, postertijen en postwagens ter Hoofdplaats Batavia, en van daar tot Buitenzorg om de Zuid, het Bantamsche om de West en het Crauwangsche om de Oost betrekking heeft.

Tot goedmaking van alle de onkosten op de voorschreven administratie en de actuele huishouding van Schepenen vallende, zoomede van de tractementen van alle derzelve ambtenaren en geëmployeerdens, van den eersten tot den laatsten toe, zijn aan Schepens kas gelaten alle deszelfs tegenwoordige inkomsten, ten beloope van vijf jaren door elkanderen geslagen veertig duizend Rijksds. 's jaars, en voorts aan dezelve toegewezen alle de revenuen die het gewezen collegie van Heemraden pleeg te trekken en het geheel van het gecolligeerde van het oorgeld der paarden en de wagenpagt. Door deze inkomsten, ten bedrage van nog ongeveer tachtig duizend Rijksds. 's jaars, gevoegt bij de eerstgenoemde Rds. 40,000, zijn Schepenen in staat gesteld alle de uitgaven goed te maken, welke hun volgens deze nieuwe organisatie ten laste komen, en waardoor dan ook in de eerste plaats tegen den afstand van Rds. 15,000, die het Gouvernement zich uit het oorgeld der paarden pleeg te reserveren, het deficit van Rds. 30,000 's jaars gevonden is, waaraan Schepens kas laboreerde, en welke uit geene stedelijke belastingen hebbende kunnen gevonden worden, anderszins toch ten bezware van het Gouvernement zoude zijn gekomen. Ten andere is aan Schepenen, volgens deze inrigting, uit hunne gemelde inkomsten mede ten laste gebragt het surplus van alle de uitgaven, welke de beheering der posten, postertijen en postwagens waarschijnlijk uit hare eigene revenuen nog niet zal kunnen vinden, terwijl eindelijk het werk der wegen, dijken, dammen en waterleidingen in de Ommelanden, in stede van te voren buiten beheering, tegenwoordig aan een nauwkeurig toezicht en strikte comptabiliteit is onderworpen.

Bij de nieuwe instructie voor het Collegie van President en Schepenen der stad Batavia, tengevolge van deze inrigtingen gearresteerd, onder anderen nog aan Haar gedemandeerd zijnde om onder hare archieven gedeponeerd te houden de kaarten en grondteekeningen van alle de particuliere landerijen in de Bataviasche Ommelanden, zoo was daardoor ten eenemale overtollig geworden het kantoor van den Landmeter, 't welk tot dusverre had bestaan; en dit zoowel als de abuisen, die in de huishouding van het gem. kantoor waren ingesloopen, gevoegt bij het oneigene dat diensten die voornamelijk strekken ten voordeele van particulieren, door vaste tractementen, emolumenten en verstrekkingen van landswege wierden beloond, heeft vervolgens ook te wege gebracht dat het Landmeterskantoor op eene daartoe door mij gedane propositie door de Hooge Regering is afgeschafte en vervangen door een gezworen Landmeter, die in navolging van hetgeen door mij met het beste gevolg te Samarang was ingevoerd, zonder eenig vast salaris van Gouvernementswege te genieten, eenlijk is gebragt onder den eed van getrouwheid, en geautoriseert om bij het verrigten zijner werkzaamheden, ten dienste van particulieren, een billijk daggeld te berekenen.

Bij een lijst der Domeinen, die door de Hooge Regering reeds in het jaar 1808 geprojecteerd waren om bij publieke vendutie verkocht te worden om te strekken tot een fonds van amortissement der papieren van Crediet, in de eerste plaats aangetroffen hebbende eenige landerijen, sorterende onder het regentschap van Tangerang, kreeg ik hiervan aanleiding om nopens de gesteldheid der gronden en het regentschap Tangerang nader onderzoek te doen, wanneer het bleek dat in dit regentschap buiten de gronden, die reeds tot de koffijsteelt gehezigt worden, geene andere of meerdere voor deze culture geschikt zijn, en dat men gevolgelijk tot het doen der jaarlijksche aanplantingen, waardoor de leverantie der koffij alleen op een gelijke voet kan gehouden worden, toevlucht zoude moeten neemen tot oude en afgeschreven tuinen, waarvan de ondervinding geleerd heeft dat de uitgeputte grond weinig of geen vruchten oplevert en niet in staat is om de daaraan besteede moeyte en arbeid te beloonen. Daar het derhalven te voorzien was, dat het product der koffij uit dit Regentschap van jaar tot jaar verminderen en eindeljk tot eene niet noemenswaardige hoeveelheid zoude dalen, daar integendeel het Regentschap

Tangerang landen bevat die uitmuntend voor andere culture geschikt zijn en met name voor die der rijst, waarmede het Gouvernement, door den landbouw aan te moedigen, Batavia op een voldoende wijze uit haren eigenen boezem tracht te doen voorzien, en daar eindelijk door het Regentschap Tangerang in particuliere handen over te brengen, niet alleen dit oogmerk stond te worden bereikt, maar ook den lande door den publieken verkoop daarvan, zonder ongelegenheid, in staat wierd gesteld tot de voltrekking immers voor een gedeelte van het aangekondigde voornemen, ter vernietiging allengskens van de in omwandeling gebrachte credietbrieven, is dan ook de verkoop der gedachte landerijen in het Tangerangische gedeceeteerd, en eene commissie van deskundigen actueel werkzaam om de gemaakte verdeeling in perceelen door een betere te doen vervangen, nademaal sommigen derzelven niet na den wensch en het verlangen der gegadigden waren te samen gevoegt.

Onder een der voornaamste oorzaken der schaarsheid van het rijstgewas in de Bataviasche Ommelanden en de geringe voortgang van den Landbouw in dezelve, was door mij opgemerkt eene bepaling, waarbij het aan alle Landeigenaren in de Bataviasche Ommelanden was verboden meer dan een tiende gedeelte van het product hunner landen aan huur, pgt of recognitie van derzelve opgezetenen te bedingen.

Niet alleen dat deze wet eene harde bepaling van het regt van den eigenaar, om naar welgevallen over het zijne te beschikken en eene ontmoediging inhield voor een ieder, die bezitter van eenige landerijen in de Bataviasche ommelanden was of wenschte te worden, maar ongetwijfeld wierd daardoor ook aan de aangeboren traagheid en ijverloosheid van de Javasche opgezetenen en gebruikers dezer landen een nieuw voedsel gegeven.

Het algemeen principe, dat een vermeerdering van belastingen, zoolang zij het vermogen der Ingezetenen niet te boven gaat, tot een opwekking strekt van alle takken van nijverheid en tot vermeerdering zoowel van de welvaart van particulieren als van de inkomsten van het Gouvernement, is mede toepasselijk op de voordeelen welke de bezitters van Landerijen, door bijzondere schikkingen, van derzelve Ingezeten en gebruikers weten te bedingen.

En daar het zich alzoo ten klaarste laat gevoelen dat de voor-

schreven bepaling, ofschoon ook met een prijzenswaardige bedoeling gemaakt, in de uitwerking nadeelig moest zijn aan de uitbreiding der cultures, en welligt daarin de voornaamste oorzaak gelegen is dat de Bataviasche Ommelanden tot nu toe buiten staat geweest zijn, om eene genoegzame voorraad van rijst voor de Hoofdplaats op te leveren, is gen. wet of bepaling dan ook op mijn voorstel door de Hooge Regering afgeschaft, en het regt van eigendom ten dezen aanzien van alle restrictiën bevrijd, 't welk niet missen kan van een heilzame uitwerking te wezen, zoo op de vermeerdering van het rijst-product, als van alle andere producten van den landbouw en van eene bijzondere voordeelige invloed op den voorgenomen verkoop van 's Lands Domeinen in het Tangerangische en verder in de Ommelanden.

Onder die voorwerpen welke ter Hoofdplaats Batavia eene verbetering vorderden, was ook nog de inrigting van de Bank van Leening. Het oneigenaardige, dat het Gouvernement was bankhouder van groote en kleine panden, geldschieter op losse obligatiën en op vaste goederen, het gebrekkige der geheele inrigting van de Bank, waardoor den Lande zelfs na eene verbetering daarin gemaakt, nog jaarlijks een verlies van interessen kwam te lijden van meer dan vijftig duizend Rds., en eindelijk de benodigtheid van het Gouvernement, welke vorderde dat eene zoo aanzienlijke somme als aan de Bank van Leening tot het doen van beleeningen was voorgeschieden, aan 's Landskas wierd teruggegeven, trok mijne opmerkzaamheid ten sterksten na zich, en gaf aanleiding tot het besluit om de uitstaande penningen van de Bank te laten incasseren, en de verbonden op vaste goederen aan de Weeskamer te doen transporteren, waarmede verder de bedoeling was om de Bank van Leening in particuliere handen over te brengen. Daar echter de tijdsomstandigheden de uitvoering hiervan onmogelijk maakten, en het nogtans voor de smalle en handel-drijvende ingezetenen van belang was, dat zoodanig een Bank niet alleen bleef verteren maar gezuiverd van hare gebreken op nieuw werd uitgebreid tot de grootste *roerende goederen*, en verder de Weeskamer in de gelegenheid gesteld om de houders van *onroerende en vaste goederen*, des benoodigd, met beleeningen te gerieven, is vervolgens om deze doeleindens ten voordeele van het publiek onzonder nadeel van 's Landskas te kunnen daarstellen, bepaald:

1°. om door de Weeskamer te doen creëren en in omwandeling te brengen zes maal honderdduizend Rijksdaalders aan brieven van crediet, ieder van duizend Rijksdaalders, mits daarvan alleen gebruik makende tot het doen van beleeningen op vaste goederen, doch vervolgens gangbaar en acceptabel, zoo in de kas van het land, als onder particulieren.

2°. Om uit het beloop der renten van deze Credietbrieven, gerekend tegen zes ten honderd 's jaars, door de Weeskamer te laten rembourseren vier en twintig duizend Rijksdaalders in het jaar, tot onderhoud van de Bank van Leening.

3°. Om door den Lande mede vooreerst nog aan de Bank van Leening te laten fourneren drie maal honderd en vijftig duizend Rijksdaalders, insgelijks tegen den interest van zes ten honderd, ten einde navolgens eene verbeterde instructie te dienen tot een fonds van beleeningen op *roerende goederen* te doen, waarvan de renten moeten worden betaald tot den dag dat dezelve worden gelost, en verder de verkopingen der vervallen panden gehouden door vendumeesteren, onder het genot van een percent van dezelve en de overige vijf percent ten voordeele van de Bank.

Deze somme van Rds. 350000 is reeds buiten bezwaar van den Lande voor een gedeelte gevonden uit de fondsen der Weeskamer te Samarang, welke Rds. 133756,6 meerder aan zilvergeld en daarentegen weder een gelijk bedragen minder aan papieren van credit beliepen dan het capitaal der bekende erfgenamen en de overige capitalen dicteerden, voortgesproten doordat men bij die Kamer de ingetelde gelden niet onder aparte hoofddeelen van zilver en papiere geld verhandeld heeft, en meest alle uitbetalingen in papieren van credit geschiedt zijnde, daardoor natuurlijk het zilvergeld vermeerderd is; en alzoo het Gouvernement de billijkste aanspraak op dit erreur competeert, is dienvolgende bepaald de Rds. 76000 zilvergeld, welke door de Weeskamer aan den Lande betaald waren, te converteren in papieren van credit, en dat capitaal, benevens een montant van Rds. 90000 in papiere geld, alsmede door den Lande van de Samarangsche Weeskamer beleend, met de op beide die Capitalen verlopen renten tot Rds. 3320, dan wel gezamenlijk Rds. 169320 aan papieren van credit, over te schrijven op de Bank van Leening te Batavia, welke daarop aan de Weeskamer te Samarang te goed moet doen 1/2 percent

interest 's maands, considereerende deze somme in mindering der Rds. 350000, die aan ged. Bank van landswege was toegezegd.

Door deze inrigting, is de administratie van de Bank van Leening, behalven het profijt dat door het doen der beleeningen alsnu behaald wordt, derwijze vereenvoudigd, dat voortaan geen Directeur en geen bijzondere kassier, geen afslager en in plaats van vier slechts twee Commissarissen benoodigt zijn, welke reductie in geemploijeerden dit etablissement alleen jaarlijks Rds. 22746 bevoordeelt.

De inkomsten van de meeste administrateurs der pakhuizen te Batavia waren tot dusverre wisselvallig en afhankelijk van de meerdere of mindere ontvangst en afscheep der artikelen, hen ter bewaring aanbetrouwd, spruitende voort óf uit overwichten óf uit spillagien, 't welke ongeacht de verbeteringen daaromtrent reeds in het jaar 1798 ingevoerd, nog een milde bron voor misbruiken overliet, en voedsel toebragt aan de oude hebbelijkheid om zich ten koste van het Land te verrijken. Om dit kwaad voor te komen en de administrateurs door een billijke betaling tevens geene redenen te geven tot geground beklag, maar aan een getrouwe behartiging van 's Lands belangens te verpligten, zijn dezelve alle gesteld op vaste tractementen, genietende als volgt:

De administrateur van de Pakhuizen van Onrust rds. 6000 's jaars, met bevrijding van de lasten die hij pleeg te dragen, doch daarentegen ook met intrekking van het zoogenaamde middel van bestaan, of de per centos die bij den afscheep of bij het ledig vallen der pakhuizen geleden wierden, zoomede ook de 5 pond overwigt op de ontvangen wordende koffij en de 5 pond nitslag op de van Palembang en elders aangebracht wordende geraspte peper; wordende hem thans eenlijk gevalideert 1 pond overwigt op de 125 pond koffij, 1 pond overwigt op de 125 pond ongeraspte peper, $\frac{1}{2}$ pond overwigt op de pikol geraspte peper, en op het tin, enz. eenlijk zoo veel als het generale reglement van den 15 Augustus 1764 voor de Buiten-kantoren permitteerd.

de administrateurs van de Westzijde en de Waterpoort mede ieder rds. 6000 's jaars, doch voorts met intrekking van het besluit der Hooge Regering van den 15 December 1786, waarbij aan gem. administrateur $\frac{1}{2}$ pont uit de toegift op de Japansche lading tot een katje per pikol is toegestaan, en onder bepaling verder, dat bij den

afschep zoo van het koper als van andere artikelen hunner administratie, niet meer voor spillage zal mogen worden opgebracht of geleden dan bij het voorm. generale reglement is vastgesteld.

de administrateur van het ijzermagazijn Rds. 4000 's jaars, met intrekking van alle verdere voordeelen en speciaal de

- 4 per cent op het ijzer,
- 6 " " " de slootplaten,
- 2 " " " het staal en
- 3 " " " de spijkers,

waarop voortaan maar een per cent voor spillage wordt gevalideert;

de administrateur van het provisiemagazijn Rds. 4000 's jaars, met bevrijding van alle de lasten, die hij pleeg te dragen tot betaling van een boekhouder, bottelier enz., doch daarentegen ook met intrekking van de hem tot nu toe volgens het Bataviasche speciale reglement gepermitteerde spillage, waarvoor hij niet meer mag opbrengen als het generale reglement permitteerd;

de administrateur van het suikerpakhuis (in welke administratie voorheen twee administrateurs waren geplaatst) Rds. 5500 's jaars, met intrekking der Rdr. $\frac{1}{3}$ welke hij van de geleverde suiker genoot, alsmede van de bij het Bataviasche reglement toegestane spillage op het lood enz., welke thans gerekend en gevalideerd wordt na het generale reglement;

de administrateur van het kleeden- en amphioenpakhuis Rds. 4500 's jaars, bij welke administratie nog is ingetrokken de kleine winkel, houdende thans alle verkoop van koffij en specerijen bij het pond van 's Gouvernementswege op, door een gemaakte schikking volgens welke met dien verkoop een burger gebeneficeerd is, die de benooidigheid, berekend na het vertier, in het groot ontvangt;

de administrateur van het graanmagazijn Rds. 5000 's jaars, met afschaffing van alle verdere voordeelen, waaronder de twee percent spillage op de overjarige en de gewone 100 pond per koyang op de eigenjarige rijst niet zijn begrepen, zijnde deze appointementen alle gerekend tegen zilvergeld, wordende echter, uithoofde van de tegenwoordige penurie van contanten, uitbetaald in papieren van credit met de agio na den cours;

terwijl voorts tot wegneming van het verkeerd begrip, waarin de meeste administrateurs stonden, dat hetgeen zij op de spillage konden

overhouden, hun ten profijte kwam, daar nogtans de spillage eenlijk zijnde toegestaan om hen voor tekortkomingen te dekken en niet voor tractement of middel van bestaan, natuurlijkerwijze het minder verlies als die spillage ton faveure van den lande verblijft, verklaard is, dat alle overwigten den lande competeren, speciaal dat dezulken of overbevindingen, die de respective administrateurs volgens het generale reglement ter beveiling voor tekortkomingen worden geacordeert, als gemeld ten voordeele komen van den lande, zoodat dezelve zonder eenige betaling bij de pakhuisboeken ingenomen, en al het tekortkomende, boven hetgeen voor spillage toegestaan is, door de administrateurs moet worden vergoed, behalve nog zoodanige correctie als in het laatste geval mogt worden bevonden te behooren.

Eindelijk was ook het groot getal koelies in de administratiën en de aanzienlijke depense daardoor voor den lande een voorwerp mijner attentie geworden, met gevolg dat in dit respect van uitgaven een aanmerkelijke bezuiniging is daargesteld van Rds. 22,164.32 's jaars, ontvangende de administrateurs tegenwoordig vaste sommen, ten bedrage van Rds. 1700 papiere geld 's maands voor alle administratiën te zamen, waarvoor zij moeten zorgen dat ten allen tijde het noodig getal koelies tot een vaardige en prompte expeditie van het werk in de pakhuizen aanhanden is.

Nadat reeds ter zitting der Hooge Regering van den 3den Januari 1809, op mijn daartoe gedane voorstel, een aanmerkelijke vereenvoudiging in de suppoosten en klerken behorende onder de generale directie en sedert mede eene reductie onder de klerken ter generale secretarie was ingevoerd, bleek het, dat verschillende andere kantoren ter dezer Hoofdplaatse en eenige collegiën almede voor een vermindering van dienaren en suppoosten vatbaar waren, daaronder begrepen boekbinders, ambachtlieden enz. Deze posten zijn derhalve allen ingetrokken, gedeeltelijk dadelijk, en gedeeltelijk om bij vacature niet weder te worden vervuld, ten einde censslags het bestaan niet te beneemen aan zoodanige dienaren, die nithoofde van hoogen ouderdom, lang gepresteerde diensten, ligchaams zwakheden of gebrek aan andere middelen tot hunne sustentatie, op de consideratie van het Gouvernement eenige aanspraak hadden, door welke bezuiniging voor 's Lands finantien wordt uitgewonnen Rds. 94,593 's jaars.

Een andere belangrijke besparing voor 's Lands kas, ten bedrage

van Rds. 113,707.22, gedeeltelijk in zilvere, kopere en papieren munt, is bewerkt door het intrekken van diverse politieke en andere ongelden, douceurs, procentos, spillagien en andere partiele inkomsten van eenige ambtenaren, zoomede van verschillende verstrekkingen en huishoudelijke uitgaven, welke na de gemaakte bepalingen nopens de vaste tractementen en andere ingevoerde bezuinigingen, niet meer konden worden geleden.

Eindelijk zijn nog bij eene nauwkeurige examinatie van verschillende andere uitgaven, die in den loop van het jaar 1808 gedaan zijn, daaronder kosten aangetroffen, welke gedeeltelijk uit zich zelve komen te vervallen, en gedeeltelijk door eene strictere oeconomie zullen kunnen worden uitgewonnen, en waarvan het bedragen tot eene montant van Rds. 462,209.9, zoo aan zilvere, kopere als papiere munt, ofschoon geene permanente reductie in de huishouding daarstellende, echter is geassigneert als een fonds, waaruit sommige buitengewone uitgaven als die tot extractie van het nieuwe Gouvernements-Hotel op Molenvliet, Casernen op Molenvliet voor het stads guarnisoen, voor een kruidmagazijn op Meester Cornelis, officiers-logementen in het Hospitaal, het verplaatsen van het artillerie-magazijn uit het kasteel van Batavia na Weltevreden, en andere, zullen kunnen worden goedge maakt.

De inlandsche commandanten der campongs rondsom de Hoofdplaats Batavia hadden wijders hunne inkomsten gedeeltelijk uit het vrugtgebruikt van eenige landerijen, en gedeeltelijk uit het genot van tien percent uit het rendement der pagten van het slachten van vee, de vischmarkt en den handel aan de schepen en vaartuigen; het eerste was zichtbaar strijdig met het algemeen belang der Kolonie, daar het deze commandanten en aan het vermogen en aan den wil ontbrak om aan ged. landerijen eenige ameliorationen te doen, nithoofde van den precairen voet waarop zij de Domainen bezaten, zoodat in gem. inrigting een wezenlijk bezwaar voor de uitbreiding van den landbouw was gelegen. Even zoo oncigen was het, dat dergelijke Inlandsche campongshoofden in de publieke inkomsten van den Lande kwamen te deelen; hiertegen echter kwam in consideratie dat de meergenoemde commandanten inderdaad nog van eenigen dienst zijn voor het Gouvernement, tot bewaring der rust en goede order in hun campongs en tot afdoening van kleine geschillen, en dat derhalven

bij afschaffing van het vruchtgebruik der landerijen en van het genot der 10 procent uit het provenu der drie genoemde pagten, daarvoor iets tot dédommagement diende te worden in plaats gesteld, welk dédommagement door het onvermogen van den inlander niet, gelijk omtrent het middel van bestaen voor de Chinesche officieren is ingevoerd, zonder eenig bezwaar der publieke kas is kunnen worden gevonden.

Om dit bezwaar evenwel voor den lande zoo min drukkend mogelijk te maken, is, nadat vooraf de publieke verkoop der landerijen was gedecreteerd, om benevens het provenu van nog andere dergelijke aan het Gouvernement behoorende domeinen te dienen tot een fonds van mortificatie voor een aanzienlijk gedeelte van het in omwandeling gebragte papieren geld, en verder besloten was tot de intrekking der 10 procent uit het rendement der pagten, — aan de inlandsche commandanten, die het vruchtgebruik der landerijen hadden, voor hun leven toegewezen twee derde gedeelten der inkomsten die zij gewoon waren van dezelve te trekken, en aan de overige, die in de 10 procent uit de pagten participeerden, mede voor hun leven lang een vast inkomen van 250 rds. papieren geld 'sjaars uit stadskas toegelegd, met verdere bepaling, dat het getal dezer commandanten, thans nog in het geheel dertien uitmakende, door uitsterving zal worden gereduceerd op zeven, na welke reductie het geheele onderhoud der inlandsche commandanten niet meer zal belooopen dan 1750 rds. papieren geld 'sjaars ten laste van de stadskas, als zullende de inkomsten der commandanten, die nu nog twee derden gedeelten genieten van de revenuen welke de door hun in vruchtgebruik bezeten landerijen gewoon waren af te werpen, na het overlijden der thans fungerende mede gebragt worden op 250 rds. 'sjaars.

De opgemelde aanzienlijke en andere min belangrijke besparingen in de finantiën, het incasseren van ongeveer 1,300,000 rds. 'sjaars uit de bank van leening en het vendu-comptoir getrokken, en het waakzaam oog des Gouvernements tegen alle nuttelooze en kwalijk besteede uitgaven, heeft vervolgens mogelijk gemaakt, dat reeds in de maand Maart dezès jaars eene voordeelige balance bekomen is van de inkomsten en lasten, waarop gedurende het jaar 1809 kan worden gerekend, tengevolge waarvan de inkomsten voor dit loopende jaar 1809 de uitgaven zullen surpasseeren. Eene vertooning van deu

finantiëlen staat, welke, naarmate der moeilijke omstandigheden waarin zich de kolonie door den stilstand in het debiet van hare producten bevindt, het zegel drukt op hetgeen bij mijne vorige dépêches van den 19den Maart jl. bereids aan Uwe Excellentie nopens den geest van spaarzaamheid en overleg van het Gouvernement is gezegd, en een geruststelling inboezemt tegen den nadeeligen invloed, welken de stremming van den vaart en handel aan onze financiën nog zoude kunnen veroorzaken.

Dan, niettegenstaande men alsnog vertrouwt dat door deze geest van spaarzaamheid de zaken nog een tijd lang gaande kunnen worden gehouden, en er voor de rust en veiligheid der kolonie op dit oogenblik ook evenmin te duchten is, als bij de opzending mijner vorige dépêches aan Uwe Excellentie van 19 Maart jl., zoo is het echter niet te ontkennen, dat de toestand waarin de Kolonie door de voortdoring deser omstandigheden gebragt is, langs hoe meer bedenkelijk begon te worden te meer wegens de onzekerheid, hoe lang dezelve nog zoude aanhouden, en men steeds van alle hulp, toevoer, orders en correspondentie met het Moederland verstoken werd gehouden.

De verlegenheid waarin deze omstandigheden de Kolonies moesten brengen ook ligtelijk door Uwe Excellentie kunnende berekend zijn, van het oogenblik af aan dat het generale embargo in Amerika gelegd wierd, heeft men zich dikwerf niet kunnen onthouden van klagten, dat daarin door Uwe Excellentie als Minister van Zijne Majesteit onze Koning geene de minste voorziening wierd gedaan, vooral wijl men niet wel konde veronderstellen dat gedurende al dien tijd de gelegenheid zoude ontbroken hebben, om hetzij uit de Fransche of Spaansche havenen eenige expeditie herwaards te schicken, en ook in dien tusschentijd bij verschillende gelegenheden particuliere brieven en papieren in de Kolonie zijn aangebragt.

Dan, de aankomst ter reede van Batavia op den 8 Juli jl. van de Brik *de Emilia* heeft eenigsinds de neergeslagen gemoederen opgebeurd, en de op den 15 Julij daaraanvolgende met een Amerikaansch schip, naar China gedestineerd, op Anjer aangebragte tijding dat het embargo in Amerika onder anderen voor zoover Holland en deszelfs Koloniën betreft, zoude zijn opgeheven, heeft op nieuws wederom een gunstiger verschieft voor het bestaan van Zijner Majesteits bezittingen in Indiën geopend.

Onzeker echter vooralsnog, in hoe verre de staatkundige betrekkingen van Amerika ten aanzien der Europeesche Mogendheden deze kolonie zullen toelaten een meer of min duurzaam voordeel uit dezen maatregel te trekken, te meer daar door de drie tot dusverre aangekomen schepen nog geene koffij noch peper gekocht is en het debiet zich dus eenelijk schijnt te bepalen tot eenige specerijen, indigo, campher en catoenegarens, zoo is het mijn pligt bij Uwe Excellentie ten dringendste aan te houden op de toezending van allerlei benodigdheden, bereids bij mijne vorige dépêches aan Uwe Excellentie vermeld, en speciaal van medicamenten, geweeren of sloten van geweeren, vuursteen, touwwerk, zalen en verdere gevraagde artikelen, doch bovenal op eene versterking van subalterne officieren en onderofficieren, ten dienste van Zijner Majesteits armee in Indiën, en konde het zijn op eene expeditie van oorlogschepen, welke bij hunne aankomst, door de vorderingen van het Fort Lodewijk bij Menare en van jettées aan den mond van de rivier van Soerabaja, compleet zullen gedekt zijn, met instantie verder dat geene gelegenheden tot het doen van expeditien ten dien effecte zo min uit de Fransche als Spaansche havens mogen worden verzuimd, alzoo daarvan ten grooten deele het welzijn en de veiligheid van Zijner Majesteits bezittingen in Indie zoude kunnen dependeren.

Intusschen nochtans dat mij vleie dat in de behoefkens der kolonie langs dezen weg voor het vervolg zal kunnen worden voorzien, is het verlangen, waarin ik verkeerde, om met eenige nadere orders van Uwe Excellentie en in het bijzonder met een authentiek exemplaar der instructie van de Hooge Indische Regering en van den Gouverneur-Generaal afzonderlijk te worden gemunieerd, tot nu toe onvervuld gebleven; zoodat dan ook de gedurige teleurstellingen, welke men ten dezen opzichte heeft ondervonden, oorzaak geweest zijn dat de Hooge Indische Regering eerst onlangs is bekend gemaakt met den volledigen inhoud der instructie van den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indiën, zoals dezelve door den Schout bij Nacht en Aide de Camp van Zijne Majesteit A. A. Buyskes, bij zijne komst in deze Kolonie alhier, was aangebragt.

Trouwens, daar deze instructie, zoowel als die van den Gouverneur-Generaal van Indiën afzonderlijk, bij opening van het pacquet door den voorm. Schout bij Nacht Buyskes overgegeven in deszelfs tegen-

woordigheid en die van den Directeur-Generaal van IJsseldijk, wierd bevonden ongeauthentiseerd daarin te zijn afgesloten, moest het natuurlijk eene bedenking baren om een stuk van zoveel aangelegenheid, in den staat waarin hetzelfde zich bevond, ter tafel der Hooge Indische Regering over te leggen; en het was gevolgelijk met advies van den Schout bij Nacht en Aide de Camp van Zijne Majesteit Buyskes, den Directeur-Generaal, van IJsseldijk en beide de Secretarissen-Generaal, dat ik destijds besloot de instructie van den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indiën, zoo als zij lag, nog niet in zijn geheel aan het Ligchaam der Hooge Regering te exhiberen, maar hetzelfde eenlijk door eene verklaring van mijne zijde met de voornaamste punten van dezelve bekend te maken, en zulks zowel in de zekere verwachting, waarin men verkeerde, dat het Gouvernement niet lang meer van de authentique exemplaren van beide de voormelde stukken zoude verstoken blijven, als uit aanmerking dat bij de instructie van den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indiën verscheidene bepalingen voorkwamen, die in verband beschouwd met de magt, aan den Gouverneur-Generaal alleen bij deszelfs afzonderlijke instructie toegekend, niet eerder konden gerekend worden van applicatie te zijn, dan nadat de reorganisatie van het Javasche Gouvernement en alle verdere redressen in de Huishouding zouden zijn daargesteld.

Dan, de voorgeschrevene verwachting bij aanhoudendheid teleurgesteld blijvende, en de reorganisatie van Java's Gouvernement intuschen afgelopen en geconsolideerd, de order in de Oherihonsche landen op een gelijk systema gevestigd, en alle de voorgeschrevene en bij vorige gelegenheden aan Uwe Exellentie bedeelde redressen in de Bataviasche en generale Indische huishouding zijnde daargesteld, scheen het oogenblik ook geboren te zijn om aan het Ligchaam der Hooge Regering de volledige kennis der instructie van den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indiën niet langer konden worden onthouden.

Die gebreken derhalven welke in het door den Schout bij Nacht en Aide de Camp van Zijne Majesteit Buyskes aangebragte afschrift den meermelde instructie gevonden waren, supplerende door het officieel character van den persoon van den Generaal Buyskes zelve, die daarvan de brenger geweest was, en door de kenmerken van

authenticiteit, welke op de enveloppe dier stukken door het zegel van den voorn. Aziatischen Raad en de eigen handteekening van den Minister van Marine den Maarschalk Verhuell gehecht waren, heb ik eindelijk geene zwaarigheid gemaakt, dezelve zo als zij was aan het Ligchaam der Hooge Regering open te leggen, 't welk uit consideratie van de aangehaalde redenen, op mijne daartoe gedane propositie, dan ook geene difficulteit gemaakt heeft dezelve als hare lastbrief aan te nemen.

Het oogenblik intusschen genaderd zijnde, dat zooals gezegd, de reorganisatie van alle de verschillende deelen der Indische Huishouding zal zijn afgelopen, blijft mij, na hetgeen deswegens bij deze in vorige gelegenheden bereids is verhandeld, eenlijk nog over aan Uwe Excellentie te rapporteren in hoeverre zich mijne verrigtingen ten dezen aanzien ook tot de overige bezittingen van Zijne Majesteit in Indiën, buiten het Eiland Java gelegen, hebben uitgestrekt.

Het Gouvernement van Macassar, waarvan de opbraak reeds ten tijde der voorn. O. I. Compagnie meermalen in overweging werd genomen, ofschoon om goede redenen niet geheel verlaten, vorderde echter in de eerste plaats eene reductie in den omslag en de huishouding aldaar, die de onkosten van dit etablissement meer evenredig maakten aan de oogmerken, waartoe hetzelfde werd aangehouden. Trouwens daar het denkbeeld dat Macassar zoude zijn de sleutel der Molucco's, in den tegenwoordigen staat der Indische vaart en handel voorzeker niet verder toepasselijk kan gerekend worden als voor zover de geheele verlating der Celebesche Kust aanleiding zoude kunnen geven dat eene vijandelijke magt zich in onze plaats aldaar zoude vestigen, terwijl de reële voordeelen van dit etablissement zich bepalen tot den aanvoer van slaven en tot den invloed welke de vertooning van onze magt nog steeds op de rust der verschillende volken van Celebes blijft uitoefenen, zo oordeelde ik ook, zonder eenige vermindering van het nut 't welk alsnog in de possessie van Macassar kan gelegen zijn, tot reductie van den omslag en van het getal der politique dienaren te kunnen arresteeren het navolgend besluit, ten dien aanzien op den 8 Mei jl. genomen, als:

1.

Dat het Gouvernement van Macassar zal worden ingetrokken en

gemortificeerd, en het bestuur van dat Etablissement en de daaronder behoorende Landen, zoomede van onze belangen en relatiën zoo civil als militair en van het finantiëel departement, voortaan zal zijn toevertrouwd aan handen van den Commandant militair aldaar, welke in die hoedanigheid en tot goedmaking der ververschingen, aan Inlandsche vorsten naar den gebruike te fourneren, zal genieten een tafelgeld van Rds. drie duizend 's jaars.

2.

Dat de dienaren te Macassar, onder het politiek departement aldaar begrepen en opgebragt, voortaan zullen zijn gereduceerd tot en uit geen meerder mogen bestaan dan de volgende ambtenaren als:

Een *Sabandhaar*, die tevens zal zijn Fiscaal, President van de weeskamer, huwelijksche en kleine geregtszaken, genietende, behalve hetgeen de passen aan hem kunnen opbrengen, van landswege jaarlijks een tractement van Rds. 600.

Een *Administrateur*, die tevens zal zijn boekhouder, tractementsboekhouder, disponeur en President van Justitie, mitsgaders parapeerder van 't zegel en collecteur van 't collateraal, genietende jaarlijks Rds. 2400 en rang hebbende naast den Sabandhaar.

Drie *Klerken* bij denzelven, twee met Rds. 40 en met Rds. 20 ter maand, zullende de eerste klerk van den administrateur tevens zijn secretaris van de weeskamer en van huwelijksche zaken, genietende te zamen jaarlijks een tractement van Rds. 1200.

Twee *Klerken* bij den Commandant civil en militair, een met Rds. 40 en een met Rds. 20 ter maand, waarvan die van Rds. 40 tevens zal zijn Secretaris van Justitie, genietende te zamen aan jaarlijksche tractementen Rds. 720.

Een *Cipier* en

Een *Geweldigcr*, als dienaren der Justitie, genietende de eerste Rds. 20 en de tweede Rds. 12 ter maand, of te zamen jaarlijksch Rds. 384.

Een *Oppertolk*, genietende een jaarlijks tractement van Rds. 600.

Vijf *Ondertolken*, als:

- Een op Macassar,
- „ „ Maros,
- „ „ Boeloccomba,

Een op Saleyer,
 „ „ Malakerie,
 genietende ieder Rds. 15 ter maand of te zamen jaarlijks Rds. 900.

Drie *Inlandsche Zendelingen*, genietende de eerste 10, de tweede 8 en de derde Rds. 5 's maands, of te zamen jaarlijks Rds. 276.

Een *Maleidsche Schrijver* met een jaarlijksch tractement van Rds. 192.

Zes *Leden der Justitie en van de Weeskamer en Huwelijksche zaken*, te kiezen uit de militairen en burgerij, zonder tractement.

Een *Beamschrijver* zonder tractement van 's Landswege, en zich omtrent zijne inkomsten regulerende naar de salarislijst.

Vier *onder-Prefecten*, als:

Een te Maros,

„ „ Binca,

„ „ Boeloecomba en Bontain,

„ „ Saleyer,

genietende ieder Rds. 50 's maands of jaarlijks Rds. 2400 te zamen.

Dertig *Dienaren*, genietende aan jaarlijksche tractementen Rds. 9672.

3.

Dat buiten deze aan hun toegelegde inkomsten zij niets zullen genieten, alzoo alle andere emolumenten of zoogenaamde stille winsten uitdrukkelijk worden afgeschaft.

4.

Dat alle politieke ambtenaren, welke niet tot een of ander der voorsch. bedieningen worden geëmployeerd, uit hunne posten zullen worden ontslagen, met last aan alle Europeesche dienaren, die op deze wijze buiten employ zullen geraken, om wanneer hun verband nog niet is uitgediend zich ten dienstprestatie naar de Hoofdplaats te begeven, en vrijheid aan den geenen welker verband reeds is verstreken, zoomede aan de zoogenaamde inlandsche kinderen, om dit in zelve voege te kunnen doen, met intimatie aan dezelve, dat wanneer zij zullen verkeerren in burger vrijdom, op Macassar over te gaan, aan hun geene aanspraak op eenige vergoeding, pensioen of traktement zal worden toegekend.

5.

Dat het geheele Departement van marine op Macassar almede zal worden ingetrokken, en geene onkosten onder dien aspect en onder het hoofddeel van Barken, Chaloupen en vaartuigen enz. worden geleden.

6.

Dat alle ambtenaren en bediendens tot het Departement der marine op Macassar behoorende, de scheepstimmerlieden daarmede onder begrepen, verplicht zullen zijn zich ten dienstprestatie naar Soerabaja te begeven.

7.

Dat alle equipage-goederen aldaar per restant zijnde en den lande toebehoorende, mede derwaarts zullen worden overgevoerd.

8.

Dat alle gebouwen en opstallen tot de marine en de werf behoord hebbende, mitsgaders alle schepen en vaartuigen aldaar nog voorhanden en den lande toebehoorende, per publieke vendutie zullen worden verkocht, uitgenomen de zich daar bevindende brik de *Jacoba Marie* en de *Pantjallang de Vrede*, die naar Soerabaja zullen moeten worden gezonden met derzelver equipage.

9.

Dat in het generaal geene onkosten tot reparatie, timmeragie en fortificatie zullen mogen worden aangewend noch in rekening gevalideerd worden, dan op expres daartoe bekomene qualificatie, met uitzondering alleen van eenige kleinigheden welke over een rondjaar voor het geheele etablissement van Macassar niet zullen mogen excederen de somma van rds. twee duizend, daaronder begrepen de reparatien aan het hospitaal, wiens goede inrichtingen conform aan de gestelde orders ten sterkste aan den civielen en militaire commandanten aanbevolen worden.

10.

Dat onder de voorn. rds. twee duizend, hiervoor tot timmeragien

en reparaties geassigneert, begrepen zijn de tractementen van de ondervolgende ambachtslieden, als:

Een brandspuitmaker winnende 7 rds. en 4 st. 's maands.

Twee kuipers te samen rds. 12.8.

Een meesterknecht aan de wapenkamer rds. 13.32.

Zes wapenkamergasten te samen rds. 55.

Een baas van de smitsgezellen rds. 15.32.

Vijf smitsgezellen te samen rds. 50.20.

Een meesterknecht der huistimmerlieden rds. 13.28.

Drie huistimmerlieden rds. 27.44.

Een zadelmaker rds. 11.12.

Een Javasche metselaar en

Een dito timmerman ieder rds. 5.

Voor zooverre nl. het ged. montant daartoe en tot de verder benodigde uitgaven strekken kan, en de Commandant civiel en militair de aanhouding van deze ambachtslieden voordeeliger mocht oordeelen, als het aanbesteden of werken in daghuur.

11.

Dat de woningen van den voormaligen hoofdadministrateur, predikant en winkelier gelegen binnen het fort te Macassar, tot officierswoningen zullen worden gebruikt, ten einde daardoor de versterking van huishuur te vermijden en het militaire geheel binnen het kasteel te plaatsen; en eindelijk

12.

Dat de Kommandant civiel en militair te Macassar met de executie van deze bepalingen zouden wezen gechargeerd, en verantwoordelijk zijn voor de non-executie of het aanhooren van reclames welke de uitvoering zouden kunnen extraheren. Door alle welke inrichtingen op de onkosten van het voorm. gouvernement van Macassar eene somma is uitgewonnen van rds. 60,000 's jaars.

Het gouvernement van Ternate, in den staat waarin het zich zelve bevindt, evenmin eenige positieve voordeelen als dat van Macassar opleverende, en volgens het systema der voorm. O.-I. Compagnie, eerst aangehouden wordende tot exstirpatie der specerijboomen, welke

op hetzelfde en dies onderhoorige eilanden vallen, is en was reeds sedert langen tijd herwaarts niets meer dan een bloote lastpost voor het Gouvernement.

Het staatkundig oogmerk van deze Possessie om de Noord, evenals Macassar om de West, tot een sleutel te doen dienen der Molucco's, was niet alleen sedert lang en reeds sedert het verlies van onze exclusieve vaart door de Grootte Oost, eene ijdele poging geworden, maar ook het verder oogmerk van dezen zich aldaar strekkende om de cultures der noten en nagelen eenlijk tot de eilanden van Ambon en Banda en dier onderhoorigheden te bepalen, en dit gewas voor zoover zich het gebied van Ternaten uitstrekt te vernietigen en uit te roeien, was ook reeds sedert lang de bespottung geworden van vreemde natiën. Deze gevoelden slechts het onuitvoerlijke van zoodanige onderneming; dan van naderbij aan mij gebleken zijnde, dat zelfs door die dienaren, die daarmede belast waren, geene ernstige poging gedaan wierd om dezelve ten uitvoer te brengen, en dat bovendien de cultures der Nooten en Nagelen, vooral sedert dat de Engelschen in 1796 bezit der Molucco's gehad hebben, zoodanig is veranderd, dat zij niet alleen de jonge planten dier specerij-boomen bij duizenden naar Bengalen en Sumatra's Westkust hebben overgevoerd, maar dat dezelve ook op beide deze bezittingen, zoowel als op de Kust van Guyane en op Isle de France en Bourbon met een zeer goed succes worden gecultiveerd, en onder anderen volgens authentique berichten, onlangs van Bencoolen ontvangen, aldaar in plantagien van 40,250,000 boomen, vrugten opleveren die in deugdzaamheid weinig voor die van Ambon en Banda behoeven te wijken, zoo leed het in mijne overtuiging geen twijfel of de aanhouding van het gouvernement van Ternaten miste in de actuële gesteldheid van zaken het oogmerk 't welk daarmede bedoeld was, en de lasten van dit etablissement wierden zonder eenig nut of voordeel gedragen, daar het volgens alle de aangehaalde omstandigheden niet zal kunnen uitblijven of de exclusieve handel, welke wij eertijds in specerijen drevén, zal binnen weinige jaren verlopen en met andere handeldrijvende natiën gemeen zijn geworden, in welk geval ons geen andere voordeelen tegen onze mededingers zullen overschieten, dan die uit eene strengere oeconomie en eene betere behandeling der producten zelve zullen zijn te behalen.

Ik zoude mij dierhalven bezwaard geacht hebben, van niet terstond

tot de opbraak van het gouvernement van Ternate over te gaan, en daarentegen de posten van Menado en Gorontalo, die bij eene goede administratie niet alleen producten, maar ook een menigte excellente christen-recruten kunnen uitleveren, sterker te doen bezetten, indien niet de bedenking dat deze maatregel welligt verkeerdelijk had kunnen worden beschouwd als oorzaak van eene veranderde staat van zaken, welke zich buitendien binnen weinige jaren zoude ontwikkelen, mij van meer gewigt was voorgekomen dan de pecuniele nadeelen, welke het gouvernement tengevolge van het aanhouden van het etablissement van Ternaten gedurende dien tijd nog zou komen te lijden.

Op grond dierhalven van de voorschreven consideratiën, en van het belang tevens om zooveel mogelijk in zaken van aangelegenheid de algemeene opinie met de maatregelen van het Gouvernement een gelijken gang te doen gaan, begreep ik best te zijn, de opbraak van Ternaten provisioneel uit te stellen, doch niettemin aan den Prefect van Amboina (wien bij besluit van den 15den Mei jl. dezen titel in stede van dien van Gouverneur is toegevoegd) op te dragen om op Ternaten een gelijke reductie in den omslag en in het getal der dienaren voor te stellen als op Macassar had plaats gevonden, en mij voorts te dienen van zijne consideratiën en advies in hoeverre de finale opbraak van Ternaten, uit hoofde van alle de geallegeerde redenen, voor het Gouvernement al dan niet raadzaam zij te houden.

Met terugzigt op het zoeven gemelde principe, dat voortaan een strikte oeconomie en eene betere behandeling der producten de eenige bronnen zullen zijn, waaruit wij ons nog eenige voordeelen op den specerijhandel kunnen beloven, heb ik wijders den Ambons Prefect C. L. Wieling gelast mij te dienen van zijne consideratiën, in hoeverre de huishouding aldaar en op Banda voor vermindering en reductie vatbaar zij, daarbij nochtans in het oog houdende dat het oogmerk van het Gouvernement niet zoozeer is om het bestaan en de wettige en bepaalde inkomsten der benoogde, als wel om het getal en den omslag der onnoodige dienaren eene reductie te doen ondergaan.

Terwijl de berichten nopens de onderdrukkingen van den inlander, en de monopolieën welke zich de opperhoofden dezer provintiën veroorloofden, mij genoodzaakt hebben den presenten gezaghebber van Banda, Rubenkoning, in arrest naar de hoofdplaats op te ontbieden, en in het generaal bij besluit van den 15den Mei jl. vast te stellen,

dat alle vexatiën, monopoliën en geforceerde leverantiën van levensmiddelen tegen geene of niet beduidende betalingen, ten behoeve van civiele en militaire ambtenaren op Ambon, Banda, en verder in de groote Oost, zullen zijn geïnterdiciëerd op de straffe des doods, voor dengenen die zich daaraan zal schuldig maken, en van cassatie voor den Prefect van Ambon, gezaghebber of ander prefect, onder wiens direct ressort dat verbod zal worden overtreden.

De organisatie der Oostersche gouvernementen vooralsnog niet verder voortgezet hebbende, bleek het mij voorts uit de deswegens gevorderde consideratiën van den Directeur-Generaal en de Administrateurs-generaal van 's Konings Financiën en Domeinen, dat dezelve ten aanzien der residentie van Banjermassing eenstemmig van gevoelen waren, dat dezelve niet alleen een noodelooze en voor de financiën nadeelige omslag was, maar dat ook het eenigste artikel 't welk van daar getrokken wordt, namelijk de peper, behalve dat zij weinig gezocht is, voor den Lande een verlies geeft van rds. 4,44 per pikol, 't welk gerekend op eene leverantie van drie duizend pikol 's jaars, eene aanzienlijke som uitmaakt van rds. 14,750 zilvergeld.

Op grond van welke consideratiën, ik den 19den Mei jl. besloot de residentie van Banjermassing in te trekken, de civiele en militaire bediendens en magazijnen naar Batavia te doen transporteren, de vesting en het onvervoerbaar en bijna onbruikbare geschut, in eenige ijzeren stukken van 6—8 pd. bestaande, aan den Sulthan aldaar te verkoopen, doch het goede en vervoerbare geschut, benevens de aanhanden zijnde geweren, de beste ammunitie, alle vuursteen en z. naar Batavia te doen verzenden. De executie van welk besluit aan den Directeur-Generaal van 's Konings Financiën en Domeinen, benevens den Chef van de Generale staf en den Commissaris-Generaal der Marine is opgedragen, met last aan een ieder, voor zoover hem regardeert, om te zorgen dat de opbraak nog staande dit seizoen worde geëffectueerd.

Mij ten aanzien van Palembang tot dusverre eenlijk bepaald hebbende, om aan den Sulthan aldaar een dieper ontzacht voor de waar digheid en het vermogen van het Hollandsch Koninklijk Gouvernement dan voor dat der voorm. O.-I. Compagnie in te boezemen, heb ik voorts met opzigt tot den handel op China in overweging genomen, dat onze factory aldaar, in de tegenwoordige en steeds voortdurende ongunstige omstandigheden van dezelve, een lastpost was voor het

Gouvernement, die ik vermeende niet langer te moeten noch te kunnen dragen, ten minste niet dan nadat ik aan dezelve zoude hebben toegebracht eene zoodanige vereenvoudiging en vermindering van uitgaven, dat het bezwarende daarvan konde worden gepasseerd, in de aangenomene opinie, dat de geheele intrekking dier factory in der tijd, bij eene gewenschte vrede, nadeelig zoude kunnen worden voor de vernieuwing van den handel, en heb gevolgelijk bij missive van den 29sten Juni jl. de Chinesesche bedienden doen aanschrijven om de arrangementen tot de gedachte vereenvoudiging en gedeeltelijke opbrake te maken op dien voet, dat aldaar alleen zal vermogen te blijven het opperhoofd J. H. Rabinel, benevens een adsistent-schrijver, en dat de andere dienaren van de eerste gelegenheid die zich zal voordoen zullen moeten gebruik maken om herwaards op te komen, met overlating verder aan het opperhoofd Rabinel, om dezen aangaande, zo met opzicht tot het Chinesesche gouvernement, als tot het huishoudelijke van de factory, zoodanige schikkingen te maken als hij ten belange van den Lande het raadzaamst zal oordeelen.

In het daarstellen van alle deze veranderingen tot organisatie en redres der Indische huishouding, zooveel mogelijk gevolgd hebbende de leidraad en het voorschrift welke mij daartoe, zoowel bij de afzonderlijke instructie van den Gouverneur-Generaal, als bij die van Gouverneur-Generaal en Raden waren gegeven, vermeen ik echter de attentie van Uwe Excellentie te moeten bepalen op sommige artikelen, welker uitvoering mij daarentegen onraadzaam of nadeelig voor den dienst van Zijne Majesteit den Koning is voorgekomen.

Hiertoe behoort in de eerste plaats de bepaling, voorkomende bij het 15de artikel van de Instructie van den Gouverneur-Generaal, waarbij dezelve gelast wordt, „*zorg te dragen van bij de organisatie der Zee- en Landmagt de betalingen der troupes niet te augmenteren*”; eene last, welke ik geheel onuitvoerlijk en met de gemanifesteerde intenties en mondelinge bevelen van Zijne Majesteit den Koning geheel onbestaanbaar heb bevonden, daar de betaling der armee te voren op dien voet was ingerigt, dat een Brigadier en Kolonel in tractement was gesteld beneden een gezworen klerk en een pakhuismecster, terwijl nochtans door de jongste door mij gemaakte bepalingen een Kolonel, ofschoon in rang gelijkstaande met een Prefect, in tractement de helft beneden denzelfven is gelaten.

Voorts doet het mij leed de conclusiën van den steller van het 34ste artikel dierzelve Instructie, dat namelijk *de aanbreng en verkoop der koloniale producten in het moederland voornamelijk de waarden der Indische bezittingen voor het Koninkrijk zoude uitmaken*, zooverre te moeten verwerpen, dat uit de volvoering van hetzelfde het verlies van de kolonie zoude geboren worden, daar het Moederland van zijne koloniën nooit meerder moet verlangen, dan dat de benoodigdheden uit het moederland getrokken worden en bij den uitvoer de regten betalen, en dat de principaalste producten in het moederland worden ingebracht en aldaar insgelijks aan regten onderhevig zijn, dat voorts een genoegzaam aantal troupes en een aanzienlijk esquader schepen in de kolonie op hare kosten werden onderhouden, en dat alle aangevoerde goederen uit de kas van de kolonie betaald worden, ten einde niet alleen ten allen tijde in staat van tegenweer, maar zelfs tot agressie gereed te zijn bij eenen te ontstanen oorlog. -- Ik acht het van mijne pligt te zijn, deze aanmerking te brengen onder het oog van Zijne Majesteit en den Minister, opdat dit artikel daarna veranderd en de kolonie moge behouden worden.

Een ander point waarvan geheel is afgeweken, is de bepaling voorkomende bij het 3de art. van de evengemelde instructie, volgens welke *„de schikkingen omtrent de bewoning van Weltevreden mitsgaders omtrent het Landgoed Buitenzorg zouden blijven voortduren, gelijk zij op autoriteit van het vorig bestuur over de Oost-indische bezittingen zijn vastgesteld geworden”*.

Zijnde het Landgoed Buitenzorg, nadat hetzelfde door mij op den vorigen voet was betaald en overgenomen, door de Hooge Regering aan mij in particulier eigendom afgestaan, gelijk ik daarvan aan Zijne Majesteit den Koning en Uwe Excellentie in der tijd heb kennis gegeven, en Hoogstdeszelfs agreatie daarop verzocht; de woning van Weltevreden is daarentegen door de Hooge Regering overgenomen voor eene somma van rds 135,000 papieren geld, doch heeft daarvan reeds verkocht de Bazaar tot 170,000 of 190,000 rds., het Land Quitang voor 40,000, 's Lands geregtigheid daaronder begrepen, terwijl de behuising geappropriëerd is tot een Caserne en Pavillons of officierswoningen voor een bataillon van 1000 man, de Hartekraal geappropriëerd wordt voor het groote artillerie-magazijn, hetwelk thans in het kasteel te Batavia is, en een ander gedeelte van den

tuin tot berging van ruim 2000 lasten rijst; zoodat bij deze schikking de kas der Kolonie heeft geprofitteerd eene somma van rds 150,000, welke tot publieke werken zijn geassigneerd, en onder anderen tot de extractie van het nieuwe Gouvernements-Hôtel op Weltevreden.

En zulks zonder dat door deze schikkingen de belangen van den Gouverneur-Generaal in der tijd zullen worden gecompromitteerd, daar dezelve niet alleen volgens het reeds geallegueerde bij mijne dépêche van den 27 April des voorleden jaars, bij de aanvaarding dier goederen tot verschillende drukkende uitgaven verplicht was, maar ik buitendien, zonder bezwaar van den Lande, een middel heb gevonden om Hoogstdenzelven dit gemis ruim te compenseren, van welk middel ik bij volgende gelegenheid de eer zal hebben Uwe Excellentie nader opening te geven; terwijl ik intusschen de gebouwen op Buitenzorg heb laten bewoonbaar maken, en op het oogenblik nog daarbij voege het middelgebouw, hetwelk daaraan ontbrak, ten einde hetzelfde te brengen in een staat, om door een representant van Zijne Majesteit waardiglijk bewoond te kunnen worden, zijnde mijn voornemen om hetselve in dien staat met een klein gedeelte van dat door verbeterde inrigtingen important geworden landgoed aan de Hooge Regering tegen een matigen prijs aan te bieden, om te strekken tot een principaal verblijf van een nieuwen Gouverneur-Generaal, bij deszelfs aankomst in deze Kolonie en vervolgens als een lustplaats, ter recreatie en herstelling van gezondheid en krachten van Hoogstdezelven.

Ten blijkte dat ik in deze afwijkingen, zoowel als in de observantie der overige artikelen van mijne Instructie en de redressen welke ik dientengevolge in de Indische huishouding heb daargesteld, niets anders heb beoogd dan den dienst van Zijne Majesteit, zoo maak ik geene zwaarigheid Uwe Excellentie mijnen wensch uit te drukken, dat het bij ontvangst dezès aan Zijne Majesteit moge behagen, mij in staat te stellen om aan Hoogstdenzelven mondeling en in persoon rapport te doen van alle mijne verrigtingen, en rekenschap te geven van elke inrigting en verandering in het Indisch bestuur door mij daargesteld.

Solliciterende Uwe Excellentie instantelijk, dezen mijnen wensch aan Zijne Majesteit oerbiedig voor te dragen, met het verzoek dat het Hoogstdenzelven behage aan alle de door mij gemaakte inrig-

tingen en verbeteringen eene nieuwe kracht en leven bij te zetten, door mij na ontvangst dezes eenen opvolger uit het moederland te zenden, en aan dezelve de handhaving der jongst gemaakte organisatie te demanderen.

Ik zeg *zenden*; eensdeels omdat ik aan den Generaal Buyskes, in deze kolonie geen uur gezondheid genietende, deszelfs verzoek om naar Holland terug te keeren niet heb kunnen ontzeggen, en ten anderen omdat ik voor de belangen van Zijne Majesteit en van deze Kolonie van herten verlangen, dat het Hoogstdezelve behagen moge de personen van Gouverneur-Generaal altijd uit Europa te zenden, waarvan de nadeelen, indien de keuze welgedaan is, in genedeede opwegen tegen de voordeelen welke daaruit resulteren; mits dezelve stellige last bekomen, de nieuwe organisatie in zijn geheel te executeeren, zonder daarin eenige verandering te mogen maken dan op speciale autorisatie, nadat de fouten en gebreken, welke daardoor zouden moeten worden geredresseerd, onder het oog van Zijne Majesteit en van Uwe Excellentie zullen zijn gebragt.

Formerende alle de jongst gemaakte verordeningen, ten aanzien van het bestier, het houden der boeken, de generale rekenkamer, de Javasche en Inlandsche zaken, enz. thans een nieuw samenstel, 't welk ofschoon het ook de hoogste trap van volmaaktheid niet bereikt mogt hebben, echter in zoodanig verband staat, dat er de schakel niet van kan verbroken worden zonder dat het geheel in verwarring en confusie gerake; gevolgen waarvoor ik mij onverantwoordelijk zoude houden, wanneer de voorschr. maatregelen niet wierden gevolgd.

Terwijl daarentegen, met den voorn. last, de uitzending van een nieuwen Gouverneur-Generaal uit het moederland het vooruitzicht geeft, dat de gebreken der oude Indische huishouding efficiëuselijk en op den duur zullen worden geweerd, intusschen dat de Leden uitmakende het Ligezaam der Hooge Regering, Hoogstdezelven altijd met hunnen raad zullen kunnen voorlichten en in de eerste oogenblikken althans het gebrek aan locale kennis suppleren, 't welk in Hoogstdezelven zoude kunnen verondersteld worden; terwijl de beide Secretarissen-Generaal, meer onmiddelijk aan de persoon van den Gouverneur-Generaal geattacheerd, en de inrigtingen nopens deze bedieningen gemaakt, welke dezelve niet anders dan als een ministerie kunnen doen beschouwen, Hoogstdezelve waarborgen tegen de

machinatiën welke door intriguanten of kwalijkgezinden zouden kunnen worden gesmeed.

Waarom ik ook aan Uwe Excellentie ten nutte van den dienst van Zijne Majesteit moet adviseren, zoowel het Ligchaam der Hooge Regering, gelijk het thans is ingerigt, als de posten van Secretaris-Generaal in wezen te laten. Het ligchaam der Hooge Regering echter niet anders dan onder het preasidie van eenen vasten President, welke de persoon van den Gouverneur-Generaal aldaar vertegenwoordigt, en aan Hoogstdenzelven de gelegenheid laat, om zonder eenige stremming van de gewone loop van zaken zich van de Hoofdplaats te verwijderen, en zich of op of buiten het eiland Java te begeven, naar alle die plaatsen, waar de dienst van Zijne Majesteit zulks tot de defensie der Indische bezittingen of zelfs ook tot aggressie van den gemeenen vijand mogt komen te vorderen.

Een vereischte hetwelk mij tevens de noodzakelijkheid heeft doen gevoelen, dat niet alleen het huis te Buitenzorg, maar ook Bodjang, het voormalig verblijf van den Java's Gouverneur te Samarang, en Simpang, door den gem. gezaghebber in Java's Oosthoek D. van Hogendorp bij Soerabaja gesticht, tot een residentiehuis van den Gouverneur-Generaal wierde aangehouden; zooals ik dan ook de eer zal hebben, de teekeningen van deze verblijfplaatsen van den Gouverneur-Generaal op Java met de volgende gelegenheid aan Zijne Majesteit aan te bieden, met verzoek dat dezelve alsdan mogen worden in plaats gebracht, om langs dien weg de ongunstige denkbeelden, welke men van Indië pleeg te vormen, langs hoe meer uit te wisschen.

Buiten diegeene mijner verrigtingen, welke meer regtstreeks behooren tot de inwendige organisatie van het bestuur van Zijne Majesteits Bezittingen in Indiën, ben ik ook nog verplicht Uwe Excellentie rapport te doen van den voortgang der overige werken van aangelegenheid, welke sedert mijne aankomst in deze kolonie zijn ondernomen.

Het Fort Lodewijk, bij Menare, was toen ik hetzelve voor eenige weken op een tweede tocht naar Java inspecteerde, gearmeerd met 79 stuk geschut en 4 mortieren, en niet alleen in staat om een aanzienlijk Esquader van oorlogschepen en fregatten veiligheid te kunnen verschaffen, maar surpasseerde ook alle de verwachtingen, welke ik

van de vorderingen aldaar gemaakt had, en evenaarde in stoutheid van het werk al hetgeen ik van dien aart in Europa gezien had.

Ik behoef derhalven aan Uwe Excellentie in deze staat van zaken het belang van het eiland Java niet te doen gevoelen, als een standpunt vanwaar men zelfs door agressieve middelen den algemeenen vijand zoude kunnen benauwen, en misschien wel de eenige beslissende slag in zijne Indische Bezittingen toebrengen; te meer nadat zich ten oosten van Bengalen, door de vereeniging der Koningrijken van Ava, Pegu, Arrakan en een gedeelte van Siam onder den Keizer der Birmans, een geduchte nabuur voor het Britsche Rijk in Indiën heeft opgeworpen, die, oorlogzuchtig van aard en jaloersch van de Engelsche magt, niet anders wenscht dan vreemde hulp om zijne oogmerken te bereiken, en daartoe reeds aanzoeken bij het Gouvernement van Isle de France heeft trachten te doen. Zooals ik dan ook van mijne zijde door eenen emissaris, onlangs derwaarts gezonden, zal beproeven in hoeverre van deze gevoelens eenige partij zij te trekken; inmiddels bij Uwe Excellentie op het dringendste en bij herhaling aanhoudende op de expeditie herwaards van eenige schepen van oorlog en fregatten, die met de militaire magt in deze kolonie aanhanden, waarvan ik de eer heb Uwe Excellentie hiernevens het generaal tableau aan te bieden, misschien het middel zouden kunnen zijn om den vijand de geduchtste slag toe te brengen, welke hij gedurende dezen oorlog nog heeft geleden, daar het Uwe Excellentie uit deze generale sterkte zal komen te blijken dat een corps van 8 à 9000 man mobile troupes tot buitenlandsche expeditiën is geprojecteerd, en ook geene bedenking is of de cadres van de geheele armee zullen binnen korten tijd kunnen worden gecompleteerd. Het etablissement daarentegen aan de Meeuwenbaay heb ik nithoofde van de steeds aanhoudende ongezondheid van die plaats doen opbreken, terwijl ik na iteratif onderzoek geene mogelijkheid gevonden hebbende om het plan tot opening der rivier van Passangtenang bij 't vierde punt van Java, waarvan ik Uwe Excellentie bij mijn jongst rapport van den 19 Maart jl. melding maakte, ten uitvoer te brengen, mij heb moeten vergenoegen om op eene goede doch minder voordeelige positie bij de *Maruks Baay*, in de nabijheid van Anjer-punt, twee batterijen, ieder van 20 stukken, te doen opwerpen.

Over de werkzaamheden der duitenmunting te Soerabaja en van het atelier van constructie aldaar kan ik Uwe Excellentie mijne tevredenheid betnigen, terwijl de verbetering der wegen en de organisatie der posterijen mede reeds zoover is gevorderd, dat dezelve in den staat waarin zij zich bevinden, aan de beschaafde landen van Europa niet tot oneer zouden strekken.

De inzaam der koffij is voor dit jaar niet minder voordeelig dan in het jongst verwekene uitgevallen, hebbende onder anderen de koffijtuinen in de nabijheid van Samarang, niet uithoofde van de vordering van het plantsoen, maar eenlijk door de meerdere zorg welke voor den inzaam der vrugt en de zuivering der gronden gedragen is, het dubbele gerendeerd van de pluk van het vorige jaar; terwijl volgens de jongste rapporten van den Inspecteur-Generaal over de koffijculture de Cheribonsche landen binnen 6 à 7 jaren 35 à 40,000 kleine pikols zullen kunnen renderen, boven hetgeen waarop volgens mijne vorige rapporten aan Uwe Excellentie ten aanzien van Java zal kunnen worden getableerd.

Het rijstgewas, daarentegen, is in sommige districten van Java minder gunstig geslaagd, zoodat zelfs op dit oogenblik geen overvloed aan dien korrel heerscht.

De inzaam der specerijen op Banda is volgens de jongst van daar ontvangene berigten vrij voordeelig uitgevallen, wat aangaat de hoeveelheid van het product; dan de noot zelve schijnt nog, ofschoon ook wederom op dezelfde wijze gekalkt, aan dezelfde infectie onderhevig te zijn, waartoe men vermeende dat de behandeling door den Gouverneur Cranssen ingevoerd, de noten ongekalkt met nagelen te bestorten, aanleiding zoude hebben gegeven, zijnde van de geheele hoeveelheid der in dit seizoen van Banda aangevoerde noten slechts een geringe quantiteit bruikbaar en deugdzaam, en de overige geheel geïnfecteerd en onbruikbaar bevonden; zoodat de oorzaken van het bederf niet zoozeer in het gebrek der kalking of in de bestorting met nagelen, als wel in enig ander gedeelte der behandeling van het product schijnt gelegen te zijn, waaromtrent het nauwkeurigst onderzoek zoowel als nopens de middelen van redres, aan de Bandasche bedicdendens is aanbevolen. Terwijl de zaak van den gen. Ambons Gouverneur Cranssen, als hebbende reeds in het oog der vorige Regering zijne autoriteit in de behandeling van dit product

overtreden, in handen gesteld is van den Advocaat Fiscaal van Indiën en alsnog hare decisie van de Justitie blijft afwachten. Inmiddels dat deze daden zoowel als andere willekeurigheden mij genoodzaakt hebben den Ambons Gouverneur Cranssen te rappelleren, en hem te doen vervangen door den gezachhebber van Ternaten Wieling, die in allen deele de publieke opinie voor zich heeft.

Alle de derwaards onder speciale instructie van den Generaal Buyskes ondernomen expeditiën, tot afhaal van producten, zijn overigens gelukkig uitgevallen, en met hunne ladingen in den Oosthoek in behouden haven weder binnen gelooopen.

Hebbende zelfs de brik *de Javaan*, waarop de kol. Woltgraft het commando had overgenomen van den kapitein Baggelaar, die als commanderende officier daarmede was uitgevaren, het geluk gehad van op deszelfs terugreize, bij Straat Lomba, een Engelsche sloep te ontmoeten, en met deszelfs lading, onder anderen bestaande uit 50 kisten amfloen, prijs te maken en op te brengen.

Alle de bezittingen van Zijne Majesteit in Indiën zijn voorts sedert mijne jongste dépêches, van vijandelijken aanval en ontrusting bevrijd gebleven, hebbende de vijandelijke schepen welke zich nog van tijd tot tijd op de kusten van Java en in de groote Oost vertoond hebben, geene ondernemingen gedaan noch eenige noemenswaardige nadeelen aan onzen vaart en handel toegebracht.

De inwendige rust is insgelijks op dit eiland zoowel als op alle de overige bezittingen van Zijne Majesteit ongestoort gebleven, zijnde de Cheribonsche onlusten geheel gedempt, en de bewegingen welke in het Bantamsche hebben plaats gehad van zoo weinig invloed op de belangen van het Gouvernement, dat de détails daarvan de attentie van Uwe Excellentie nauwelijks kunnen verdienen, als voor zoover dezelve aanleiding gegeven hebben dat verscheidene der officieren van Zijner Majesteits armee in Indiën zich daarbij verdienstelijk gedragen, en de inlandsche troepen getoond hebben meer vertrouwen te verdienen dan men te voren aan dezelve wilde schenken.

Dan, van eene andere zijde wenschte ik Uwe Excellentie even gunstige berichten van sommige Europeesche en voornamelijk ambtelooze ingezetenen van deze kolonie te kunnen geven; de eensgezindheid en harmonie, welke zich volgens mijn jongst rapport aan Uwe Excellentie van den 19den Maart dezes jaars, in het algemeen open-

baarde, schijnt van achteren niets anders geweest te zijn dan een oogenblik van verbazing, 't welk de malcontenten, teleurgesteld in hunne eerste misdadige hoop van alle pogingen van het Gouvernement tot reorganisatie dezer kolonie in zich zelve te zien mislukken, in onmatige loftuitingen van de nieuw gemaakte inrigtingen deed uitwijden.

Dan, hoe weinig staat op deze uiterlijke vertooning van tevredenheid zij te maken geweest, blijkt uit de vijandige inzichten en den geest van tegenstreving, welke zich sedert van de zijde der malcontenten ontdekt heeft; niet alleen dat men reeds tevoren preuves had van eene gestadige correspondentie welke van dit eiland met den vijand op Poelo Penang onderhouden wierd, maar onlangs, onder voorwendsel van een gewezen Lid van den Raad van Justitie aan Cabo de Goede Hoop, Wichers, op aanschrijving van Uwe Excellentie, de overkomst herwaarts te faciliteren, een emissaris onder Cartel-vlag nae Poelo Pinang gezonden hebbende, teneinde de zaken aldaar gaande te slaan, is deze man, volgens het door hem gediend rapport, niet alleen op de singulierste wijze door het Engelsche ministerie aldaar geacceuileert, maar in geen andere suppositie ontvangen en behandeld dan of ware hij de aankondiger van eene independentie of neutraliteit, welke deze kolonie stond aan te nemen, in zelve voege als het plan daartoe reeds voor negen jaren door den gewezen Java's Gouverneur Engelhard aan den toenmaligen Gouverneur-Generaal van Overstraten was voorgesteld. Hebbende de Gouverneur van Poelo Pinang, Norman Macalister, aen den gedachten emissaris na het openen zijner commissie niet alleen willen opdringen, dat hij zeker nog andere propositiën had, *waarmede hij nog niet wilde voor den dag komen*, — maar hem tegelijkertijd verhaald, dat de vrede tusschen Engeland en Spanje was gesloten; dat de Franschen reeds 75,000 man in Spanje zouden verloren hebben; dat van de Manilha's reeds voor den ontvangst dezer tijding uit Europa eenige gewigtige voorstellen aan Hem Gouverneur gedaan waren; en dat men op Isle de France op het punt zoude gestaan hebben om zich neutraal te verklaren, en deze neutraliteit door de Engelschen te doen bevestigen. Voegende de Gouverneur Macalister hem alstoen opstaande nog toe, dat zoo hij eenige verdere voorstellen te doen had, hij dezelve gerustelijk aan zijnen Secretaris zoude openbaren, die hem alstoen naar buiten

vergezellende, het gesprek wederom op het gezegde van den Gouverneur nopens Isle de France terugbracht. Terwijl in den namiddag van denzelfden dag, twee uitgewekene Hollanders zich bij den emissaris vervoegden, zeggende dat geheel Poelo Pinang in het denkbeeld was, dat hij daar was gekomen om assistentie van die plaats te verzoeken, terwijl men zich te Batavia niet veilig achtte voor den inlander, en het gerucht liep dat geen 50 Europesche militairen op Batavia en geen 500 op het geheele eiland Java waren; zijnde hem emissaris wijders nog namens den Gouverneur een aanbod gedaan van geld, indien hij hetzelfde mogt noodig hebben, en eindelijk, in een volgend gesprek onder herhaling der vorige omstandigheden, door den Gouverneur Macalister zelve de groote voordeelen aange-toond, welke Spanje thans na den gesloten vrede met Engeland zoude behalen, en dat ditzelfde geluk voor Batavia openstond. Tegelijkertijd met deze verstandhouding met den vijand, ontdekte men van binnen eene poging niet alleen om het Gouvernement door uitvoer en opwisseling van grove goude en zilvere specien in hare financiën te belemmeren, maar nog meer, om door opwisseling de kopere duiten welke in de munt te Soerabaya geslagen worden en de grove koperen munt buiten wandeling te brengen, en den geringen Inlander aldus te priveren van de eenige munt, waarin hij den prijs zijner behoeften kan betalen.

Deze rusteloze en vijandige pogingen zijn wel niet genoegzaam om de veiligheid van deze kolonie in gevaar te brengen, dan zij vereischen niettemin eene surveillance en maatregelen van voorzigtigheid, welke Uwe Excellence mag vertrouwen dat nimmer uit het oog zullen worden verloren, zullende men aan de suspecte personen, liever dan eenige extremiteiten af te wachten, intijds den raad suppediteren om deze kolonie te verlaten; zooals ik onder anderen in combinatie met de voorm. zaken verplicht geweest ben, den gewezen Grissee's resident Carel van Naerssen, die, misbruik makende van de clementie van het Gouvernement, de marche van zaken in den Oosthoek zocht te entraveren, met eene ter rheeде van Batavia liggende cartel-brik *de Twee Gebroeders* buiten deze kolonie te doen vertrekken. En opgemerkt hebbende dat deze zelfde geest van tegenkanting reeds in den Hoogen Raad van Justitie van Nederlandsch-Indiën was doorgedrongen, heb ik op den 14den Juli jl. aan de Hooge Regering voor-

gesteld het benoemen eener commissie tot reorganisatie van het Ligchaam van den Hoogen Raad, welke zich daarmede thans bezig houdt; een stap, waartoe ik buitendien reeds, niettegenstaande Uwe Excellentie zich de organisatie van dit Ligchaam mondeling had gereserveerd, uit andere consideratiën voorkomende bij mijne dépêche van den 19den Maart jl. zoude zijn overgegaan, indien niet het gebrek aan voorwerpen om de openvallende plaatsen naar behooren te vervullen, mij genoodzaakt had daarvan tot dusver af te zien.

Ik heb de eer mij met bijzondere consideratie te noemen enz. enz.
(get.) Daendels.

XXXIII. De Gouv.-Gen. Daendels aan den Minister van Koloniën.

Weltevreden den 7 Sept. 1809.

Hoog Ed. Gestr. Heer.

Sedert mijne laatste van den 23 Aug. ll. waarvan het duplicaat hier nevens gaat, alsmede het triplicaat van den 19 Maart ll., is alhier gearriveerd het Engelsch oorlogsfregat *la Piemontaise*, gecommandeerd door den Capt. Foote, onder parlementaire vlag, ter bepaaling eener uijtwisseling van krijgsgevangenen, welke gedurende deezen oorlog aan wederzijden waren gemaakt en nog gemaakt mogten worden, en die teffens van wegen den Schout bij Nagt Drury, commandeerende Zijner Brittannische Majesteits oorlogschepen beoosten de Caap de Goede Hoop, het Eijland Java, de Moluccos en de Fransche eilanden in staat van Blokkade verklaard heeft, blijkens ingeslotene notificatiën van de Engelsche admiraals Bertie en Drury.

De penible situatie, waarin deze Kolonie door die verklaring gesteld is, vertrouwe ik dat U Excellentie, na het daaromtrent bij voorge missives reeds gemelde, ten vollen zult beseffen, en vinde ik mij daarom verplicht alsnu meer dan ooit bij Uwe Excellentie aan te dringen van te willen bewerken, dat Zijne Majesteit onzen Koning eene Vloot herwaards zond, ter welkers beveiliging ik zowel om de West eene plaats in de Marak Baaij, digt bij St. Nicolaas point of

de hoek van Bantam gevonden hebbe, als een om de Oost te Sourabaya, gedekt door het reeds, zo te zeggen, voltoojde Fort Lodewijk; terwijl ook reeds maatregelen genomen hebbe ter proviandeering van zodanig esquader door eene aanzienlijke partij zout, vleesch en spek aan te slaan tegen zeer mediocre prijzen, welke onlangs door een Americaan alhier zijn aangebragt, en mij dus volkomen in staat gesteld hebbe om, bij apparitie van zodanig een Esquader, hetzelfde van al het nodige te voorzien, zooals ik te dien eynde alhier ook reeds een aanzienlijk aantal troupes in gereedheid hebbe, om daarmede de een of andere entréprise op den vijand te doen, die mij in zulk een geval zoude voorkomen denzelven afbreuk te kunnen doen.

Ik herhaal dus dit mijn gedaan verzoek met dat empressement, het welk het belang deezer zaak vorderd, ten eijnde deeze Colonie uyt die waarlijk zeer penieble omstandigheden te redden, en die niet dan te zeer moeten vermeerderen, wanneer dezelve zo geheel aan zich zelve word overgelaaten zonder eenige adsistentie uijt het moederland, ja zelv zonder eenige tijding van daar te ontvangen.

Met zodanig Esquader verzoek ik uwe Excellentie dan ook herwaards te willen zenden alle zodanige artikelen als waarvan ik herhaalde reijssen gewag gemaakt hebbe, waaronder voornamelijk geweeren en vuursteen, alsmede een aantal subalterne officieren en eenige officieren van poid, zowel eenige kundige personen in 't vak van administratie en finantiën, en vooral een aantal chirurgijns en doctoren, om welk een en ander en vooral om de laatsgenoemde men alhier ter uijtersten verlegen is, en waarop alsmede thans te meerder moet aandringen, vermits de apparitie van eenige engelsche fregatten op deeze kust mij moet doen veronderstellen dat onze vijand van voorneemen is deeze geleegde Blokkade ten securaften te souteneeren, en waardoor de hoop van door Mooren, Arabieren of Armeniërs nog van eenige noodwendige articulen te zullen worden voorzien geheel afgesneden word, ja zelv de Americanen bujten staat gesteld worden zowel eenige aambreng te doen, of eenige producten van hier te vervoeren; hebbende het onlangs opgehefte embargo in America tot nu toe van geen groot voordeel voor deze colonie gewceest, vermits er nog maar sedert dien tijd drie kleine vaartuigen beladen met eenige weinige provisien, zonder aanvoer van contanten, alhier gearriveerd zijn, en welker retouren zich meestal in Indigo, specerijen en

andere articulen bepaald hebben, zonder eenige koffij, suiker of peper van hier te vervoeren, terwijl de berigten onlangs van daar van zeer goede hand bekomen geene vooruitzigten opleveren van te ontvangen, vermits men aldaar eerst de tijdingen wil inwagten, welke de conditioneele opheffing der embargo in America bij de Franschen en Engelschen zal bewerkt hebben, en tot welker ontvangst de Americanen niet van voornemens zijn eenige naamwaardige commercieele expeditiën naar deze Colonie nijt te rusten. Dit een en ander zal Uwe Excellentie hoop ik genoeg overtuigen van de positie, waarin deze Colonie gesteld is, en dat mijn aandrang volkomen steunt op de bedenkelijke vooruitzigten, waarmede deze Colonie binnen weijnige maanden bedreigd word.

Ik heb de eer enz.

(get.) Daendels.

XXXIV. De Gouverneur-Gen. Daendels aan den Minister van Kolonien.

Batavia, 16 October 1809.

Hoog Ed. Gestr. Heer,

De Schout bij nacht, aide de camp van Zijne Majesteit en Luitenant-Gouverneur-Generaal A. A. Buyskes, uithoofde van eene aanhoudende ongesteldheid genoodzaakt vezende om de terugreize naar Holland aan te nemen, zoude ik mij zeker omtrent vele zaaken aan Zijn Hoog Ed. Gestr. mondelinge informatien, zoowel ten aanzien van den Staat als het sedert mijne laatste voorgevallene in deze Kolonie kunnen refereren; dan, daar het onzeker is of Zijn Hoog Ed. Gestr. wel lange in Holland stil zal wezen, en somtijds al heel spoedig tot andere werkzaamheden geëmployeerd worden, die Hoogstderzelve buiten staat zoude stellen Uwe Excellentie een ampel detail van alle hier voorgevallene zaaken en gemaakte veranderingen te kunnen geven, heb ik best gedacht dit zelve te moeten doen, om geene gapingen in onze correspondentie te laten komen.

Bereids tot dit tijdstip, en wel een tijdperk van ruim 22 maanden in deze kolonie geweest zijnde, zonder een enkelde missive in ant-

woord op mijn herhaald schrijven te hebben mogen ontvangen, ben ik daardoor in het idee moeten komen van te veronderstellen, dat mijne successieve afgezondene rapporten niet terecht gekomen zijn. Ik heb dus, om Uwe Excellentie (in zulk een onverhoopt geval) in staat te stellen den draad mijner verrichtingen beter te kunnen vatten, van de laatste missiven afschriften laten formeren, welke Uwe Excellentie bij dezen aangeboden wordende, den samenhang der zaken en het sedert voorgevallene te beter zal bevatten.

Bij mijne missive van den 19 Maart ll. had ik de eer Uwe Excellentie te informeren, dat de Fransche fregatten *la Cannonière* en *de Laurel* een Engelsche prijs, *the Discovery* genaamd, alhier hadden opgebracht, en de daarmede gemaakte krijgsgevangenen aan de wal hadden gezet. De Engelsche Schout bij nacht Drury zond ter handeling eener uitwisseling van krijgsgevangenen herwaards het Engelsche fregat *la Modeste*, onder commando van den kapitein Elliot, welke in de maand Augustus ll. alhier arriveerde, juist ten tijde dat ik mij op Java ten bezoek van de beide Hoven en tot visitatie van de differente prefecturen, doch inzonderheid tot inspectie der aangelegenen werken in Java's Oosthoek, bevondt.

De Directeur-Generaal van IJsseldijk en de Brigadier en chef van mijnen Etat-Major von Gutschlaff, in mijne absentie met de behandelingen over de krijgsgevangenen gechargeerd zijnde, en op propositie van den Engelsche kapitein Elliot 21 Engelsche krijgsgevangenen in eene boot afzendinge, om daarentegen 21 Hollandsche krijgsgevangenen te verwisselen, had de evengen. capt. Elliot, in stede van volgens het woord van eer van een officier, aan zijne gedaane propositie gestand te doen, de onbeschaamdheid om de afgezondene 21 Engelsche krijgsgevangenen aan hoord te houden, zonder een enkele Hollander terug te zenden; te kennen gevende, dat hij eenige dagen bevorens een Inlandsch vaartuig bemeesterd hebbende, de daarvan aan de wal gezondene Inlanders en Chinezen reikten ter uitwisseling van de hem toegezondene 21 Europeesche matrozen, en zonder zich in eenige verdere onderhandelingen in te laten deze Reede verliet, alhoewel de Schout bij nacht Drury hem gelast had, om in zoodanige arrangementen te treden, als ik ter uitwisseling der Engelsche krijgsgevangenen zoude voorstellen. Deze trouwelooze behandeling van dien officier heeft mijne grootste verontwaardiging ten gevolge gehad,

waarom ik dan ook stellig voorgenomen had de uitwisseling der nog resterende krijgsgevangenen niet te doen gevolg nemen, alvorens deswegens eene volledige satisfactie ontvangen te hebben.

Dien ten gevolge heb ik met den kapitein Foote, welke op den 4den September jl. alhier met het Engelsche fregat *la Piemontaise* tot hetzelfde einde zoo wel gearriveerd is, als om het Gouvernement van de op deze Eilanden en de Molukken gelegde Blokkade te informeren, waarvan ik de eer had Uwe Excellentie op den 7den September ll. kennis te geven, bij zijne aankomst terstond in onderhandeling getreden, doch alstoen geen gehoor aan mijne instantien willende geven, is denzelven van hier vertrokken en na zich eenigen tijd om de Oost te hebben opgehouden, en in dien tusschentijd eenige vaartuigen met rijst beladen genomen te hebben, op den . . . September weder hier ter reede geretourneerd, zich aanbiedende om voor eenigen tijd deze kust te verlaten en te coöpereren tot de voorstellen, die ik hem ter uitwisseling der Hollandsche en Engelsche krijgsgevangenen zou willen doen; hebbende ik dienvolgende met denzelve zoodanige overeenkomst getroffen, als Uwe Excellentie uit de bij deze geannexeerde kopy zal gelieven te ontwaren, en bij welke overeenkomst niet alleen de 21 Engelsche krijgsgevangenen bevorens door den kapitein Elliot medegenomen weder zullen worden geretourneerd of ingewisseld, maar ook nog zoodanige conditiën ten onzen voordeele bedongen, als in de tegenwoordige omstandigheden voor de kolonie van het uiterste gewigt waren, nl. dat geene Inlanders van beide zijden zouden worden krijgsgevangenen gemaakt, en waardoor dus alle recruten, welke bij aanhoudentheid van de Molukko's, Makassar en andere plaatsen worden aangebragt, daardoor geheel vrijloopen van krijgsgevangen gemaakt te kunnen worden.

Bij mijne vorige missive heb ik Uwe Excellentie bekend gemaakt met mijne voornitzigten om het publiek crediet van het papieren geld zooveel doenlijk te herstellen en, was het mogelijk, gelijkstandig met de contanten te doen worden. Ik twijfel ook geenszins of zoude ik dit but bereikt hebben, ware de stremming van den Amerikaanschen handel, waardoor alhier sedert mijne aankomst geene contanten zijn aangebracht, daar niet tusschen beide gekomen. Echter heb ik dit plan, niettegenstaande deze ongunstige tijden daartoe, niet uit het oog verloren, en als efficacious middel daartoe geoordeeld het vermin-

deren van het papieren geld, zooals dan ook onlangs op zeer plechtige wijze aan de vlammen opgeofferd is een naamwaardige bedragen van Rds. 217,000, voortgesproten uit het rendement van verkochte Domeinen, waarvan het Gouvernement geene revenuen trok, zooals ook nog in zelve voege staan vernietigd te worden het provenu in papiere geld, 't welk van de te vendueerende Tangerangische landen zal inkomen; en daar ik van voornemen ben geene nieuwe aanmaking van credietbrieven bij het Gouvernement te doen plaats hebben, vertrouwde ik daardoor mijn but in dezen volkomen te zullen bereiken.

Echter is het Gouvernement genoodzaakt geweest om tot gemoetkoming van particulieren, dewelke beleeningen op vastigheden wenschten te doen, de Weeskamer te autoriseren om de daartoe benodigde credietpapieren in omwandeling te brengen, welke authorisatie ingeval van noodzakelijkheid nog verder zal worden geextendeert, als een middel om het papieren geld te herstellen, naardien Weesmeesteren daarover niet anders mogende disponeren als tot beleeningen op goede hypotheeken, gevolgelyk voor gen. credietbrieven nog voor dat zij in circulatie zijn een waarborg of pand aanhanden hebbende, zulks niet dan tot het crediet van zoodanig papiere geld moet medewerken. Terwijl de papieren van crediet van het Gouvernement, welke nog op de naam van de O. I. Compagnie voortliepen, gedeeltelyk reeds verruild zijn en verder staan verruild te worden tegens anderen, luidende op den naam van het Gouvernement Generaal van Zijne Majesteit's bezittingen in Indiën, zooals het gestempeld papier, zoowel als de nieuwe aangemaakte duiten, met het cijfer van Zijne Majesteit zijn voorzien.

Met de aanmaking der duiten te Soerabaja en het kopergeld alhier te Batavia, word met alle kracht gewerkt, en deze munten zijn tegenwoordig voor het Gouvernement alhier van het grootste belang, vermits de groote schaarschheid van zilvere muntspeciën aan deze kopere munten eene waardij geeft, die zoowel tegenwoordig als in den vervolge van een allergrootst voordeel voor het Gouvernement zullen zijn, en waarschijnlijk zooverre zal kunnen gaan, dat men maar weinig zilvergeld tot de betaling der producten zal benodigd wezen. Om deze munterijen gaande te houden, heeft het Gouvernement dit jaar twee schepen naar Japan geëxpedicéerd, waarvan het eene een ingehuurd Amerikaansch schip was, en het tweede een eigen aangekocht schip van het Gouvernement. Tot deze zending is men

te meer genoodzaakt geweest, vermits in den gepasseerden jare geen schip naar Japan was gezonden, en de voorraad van het koper tot het vermunt teneinde liep. De precautiën, welke het Gouvernement met deze expeditie gebruikt heeft, door het eerste schip, zijnde den Amerikaan, twee maanden vroeger dan den gewonen tijd te laten vertrekken, is ongelukkig van geen effect geweest, vermits een onlangs door straat Bali gekomen Amerikaansch schip de tijding gebragt heeft, dat het naar Japan gedestineerde schip door twee Engelsche fregatten genomen, en op de hoogte van Macao in China door hem gezien was. Het is te hopen dat het tweede schip gelukkiger mag wezen, en de handen der vijanden mag ontsnappen, ten einde deze Colonie uit eene verlegenheid te redden die door het gemis van kopergeld groot zoude worden.

Uwe Excellentie bij mijne vorige *dépêche* van den 23 Aug. II. verslag gedaan hebbende van een geest van oppositie aan de maatregelen van het Gouvernement, welke zelfs tot in het Ligchaam van den Hoogen Raad van Justitie was doorgedrongen, ¹⁾ en aanleiding had gegeven tot eene reorganisatie van dit Collegie, waartoe ik andersinds uithoofde van het gebrek aan sujetten, en omdat ik langen tijd in het denkbeeld heb geverseerd dat Uwe Excellentie zich deze reorganisatie had voorbehouden, in de tegenwoordige omstandigheden niet zouden hebben overgegaan, zoo zij het mij ter dezer gelegenheid vergund in eenige nadere details met opzicht tot dezen maatregel te treden, en Uwe Excellentie zoo ten aanzien der vorige gesteldheid van het Justitiewezen hier in Indien als van deze laatste reorganisatie te rapporteren, dat diezelfde gebreken van immoraliteit en onkunde, waarmede reeds verscheidene Besturen hier in Indiën, en onder anderen de Hooge Commissie in den Jaare 1793 van wegens H. H. M^{de}. tot redres der Inlandsche Zaaken uitgezonden, onophoudelijk hadden te worstelen, nog steeds in de samenstelling van den Hoogen Raad van Justitie waren blijven resideren, en oorzaak waren dat in zaaken van gewigt, of waarin veel vermogende partijen aan de eene of andere zijde mogten zijn betrokken, zoo min op eene onzijdige als op eene kundige uitoeffening der Justitie kon worden vertrouwd. Dat zich bij deze beklagenswaardige gebreken in de compositie van

1) Zie hiervoor blz. 418, 19.

het eerste gerechtshof in Indiën, nog voegde eene geest van independentie en oppositie aan het Gouvernement, die wel is waar door het Bewind in het Vaderland zelve eenigszins was gevoed en aangekweekt, en ook van nut konde worden gerekend in een tijd toen het Ligchaam der Hoge Regeering zwak, en de invloed van eene partij, die men inzichten toeschreef strijdig met het behoud der kolonie en met de ware belangen van het Moederland, op dit zwakke Ligchaam der Regering nadeelig had kunnen worden; dan, die niet anders dan schadelijk en schadelijker zelfs dan de pogingen van den vijand zelven konden geacht worden, in een tijd waarin het gezag der Hooge Regering tegens alle verkeerde influentie gewaarborgd, en hare maatregelen geene andere strekking hebben dan tot verbetering van alle vakken van bestier, en om eene aanzienlijke vermeerdering in de middelen van offensie en defensie daar te stellen. Dat ik dan ook, uithoofde van deze consideratiën, waaraan ik verplicht was alle anderen te postponeren, en wyl mij bij lecture van de Instructie voor Gouverneur Generaal en Raden gebleken was dat Zijne Majesteit aan dezelve mede heeft willen defereren de aanstelling van Justitie ambtenaren, mij als het ware heb geprovoceerd gevoeld de organisatie van den Hoogen Raad van Justitie te vervroegen, daarin zooveel mogelijk overwinnende alle de zwarigheden, welke aan dien maatregel door gemis van kundige lieden nog konden in den weg staan.

Deze zwarigheden waren bij het toenemend gebrek aan bekwame lieden in deze Kolonie nochtans van zooveel gewicht, dat dezelve mij alle moderatie en toegevendheid omtrent de conduite van den Raad van Justitie, waarbij zij, tijdens dat ik mij in het voorleden jaar te Semarang bevond, het wettig gezag der Hooge Regering en de obediëntie aan de Haar gegevene bevelen in twijfel trok, mij op de unanime en sterke aanklagte van de Leeden der Regering deswegens gedaan, eenelijk vergenoegende om de autoriteit der Hooge Regering te mainteneeren en den Raad van Justitie tot zijne plicht terugeroepen, door denzelven te noodzaken om de missive waarin zij deze ongehoorzaamheid betoonde wederom in te trekken, en door eene andere waarin het gezag der Hooge Regering niet wierd in twijfel getrokken, te doen vervangen.

Dan, het zij dat deze daad een bijzondere impressie bij den Raad van Justitie gemaakt hebbe, hetzij zulks slechts een gevolg van

de heerschende geest bij dat Ligchaam geweest zij, ten minste het gedrag van den Hoogen Raad van Justitie was sedert dien tijd, zoo in hare criminele sententiën tegen gewezen ambtenaren, beschuldigd van praevarisatie, ontrouw en misbruik van gezag, als in hare adviezen en berichten aan de Hooge Regering, niet anders als opposiet en belemmerende de maatregelen van het Gouvernement; zoodat zonder eene krachtdadige voorziening in dezen, de Hooge Raad van Justitie weldra, en even als voorheen, zoude geworden zijn een point de appuy voor malcontenten, en ambtenaren of gewezen ambtenaren welke wegens hunne ambtsbetrekkingen nog sub reatu lagen, en het zelfs te voorzien was dat de crimineele pogingen van sommigen om de daden van het Gouvernement in een hatelijk daglicht te plaatsen, en om door het opwisselen en uitvoeren van groote doch vooral van kleine muntspeciën, eene stagnatie zoowel in de operatiën van het Gouvernement, als in de onderhandelingen van den Inlander te veroorzaken, ongestraft zoude zijn blijven voortgaan, zoolang de vindicatie dier misdaden aan den Hoogen Raad van Justitie, zooals dezelve was gecomponeerd, zoude blijven toevertrouwd.

Dat ik derhalven inzag, dat de veiligheid zelve dezer Kolonie, die andersins door de vereenigde pogingen der Hooge Regering onder den Zegen der Allerhoogsten, niettegenstaande het ongunstige der tijdsomstandigheden, was getrokken uit het diepst verval tot een staat van vermogen, dat dezelve van hare vijanden zoo in als uitwendige niets te vreezen heeft, nimmer genoegzaam verzekerd konde geacht worden, zoolang de administratie der Justitie aan de ongewijde handen waarin zij was bleef overgelaten; en mij dan ook op grond van die consideratien verpligt heb gevonden, aan de Hooge Regering te proponeeren het benoemen eener Commissie, bestaande uit de Heeren Raaden ordinair P. F. Chassé, Mr. W. van Hoesen, den raad extraordinair Mr. W. A. Senn van Basel en den Secretaris-Generaal Mr. H. W. Muntinghe, om te formeren het project eener nieuwe organisatie van het Ligchaam van den Hoogen Raad van Justitie van Hollandsch Indiën.

Dat deze Commissie vervolgens op last der Hooge Regering tot het voorschr. einde werkzaam geweest zijnde, en bij derzelve ingediend rapport overgelegd hebbende het ontwerp eener Instructie van den Hoogen Raad, waarbij met alternatie van zoodanige artikelen

als bij de vorige Instructie van den Jare 1798 aanleiding konden geven tot een verkeerd begrip van onafhankelijkheid en desobedientie aan de bevelen der Hooge overigheid, tevens zoodanige bepalingen waren voorgeslagen waardoor de geregelde loop der Justitie genoegzaam was verzekerd.

Deze Instructie is voorts, als doelmatig en instemmende met den geest van ons tegenwoordig Gouvernement, bij besluit der Hooge Regering van den 15den Augustus jl. gearresteerd, en verder conform de door de gedachte Commissie gedane voorstellen, besloten:

1°. Het Ligchaam van den Hoogen Raad van Justitie voortaan te doen bestaan, uit:

Een President.

Een Vice President.

Vijf Ordinaire en

Twee Extra-ordinaire Raaden.

Op een tractement:

den President van . . . . . Rds. 15,000.—

den Vice President . . . . . „ 10,000.—

de ordinaire Raden . . . . . „ 6,000.—

en de Extra-ordinaire Raden . . . . . „ 4,000.—

betaalbaar de helft in zilver en de helft in papiere geld.

2°. Provisioneel, en tot zoolang door Zijne Majesteit den Koning daaromtrent anders zal zijn beschikt, het costuum van welm. Hoogen Raade en deszelfs ministers te bepalen tot een zwart kleed, vierkante hoed en degen

3°. Het getal en de inkomsten van den Griffier, Advocaat Fiscaal en verdere Ministers en Suppoosten van gem. Rade te laten op den tegenwoordigen voet, edoch de post van Waterfiscaal geheel in te trekken en de werkzaamheden van denzelve over te brengen op de Advocaat Fiscaal, met behoud der Suppoosten van den Waterfiscaal, en hetgeen hem tot dedommagement zijner onkosten is toegestaan.

4°. Aan den nieuw te benoemen Raad van Justitie over te laten en te demanderen, om nopens de veranderingen, welke in de manier van procederen en de instructiën der suppoosten van den Raad of in eenig ander gedeelte der inrichtingen noodzakelijk mochten zijn, naar bevinding van zaken de noodige voorstellen te doen, en

5°. Om ter bevordering der Justitie, in het tegenwoordig gebrek

van bekwame Practizijns te voorzien door het benoemen van twee gesalarieerde Procureurs, op dien voet dat het hun toegelegde salaris eenelijk strekke tot goedmaking der kosten en verschotten, die zij in de eerste twee à drie jaren van hunne praktijk verplicht zijn te dragen, en gevolgelijk dit salaris te bepalen, voor den eenen op rds. 5000 en voor den anderen op rds. 2400 's jaars, om jaarlijks met een derde te worden verminderd, en met het uiteinde van het derde jaar geheel te cesseeren.

Dat voorts, nadat de gedachte Instructie en de verdere hiervoren aangehaalde bepalingen nopens de aanstaande organisatie van het Ligchaam van den Hoogen Raad van Justitie, bij besluit der Hooge Indische Regering van den 15 Aug. jl. waren gearresteerd, nog bij besluit van denzelfden dag de President, Leden en Ministers van den toen fungerende Raad van Justitie door mij zijn gelicentieerd, onder dankbetuiging voor de diensten, welke zij aan den Lande mochten hebben bewezen; terwijl op den 16 Augustus daaraanvolgende, op mijn daartoe gedaan voorstel, door de Hooge Regering wederom zijn benoemd en aangesteld:

Tot President van den Hoogen Raad van Justitie van Hollandsch-Indië.

Mr. H. W. Muntinghe, met rang van Raad extra ordinair van Indie.

Tot Vice-President.

Mr. W. F. van Panhuijs, met rang naast den Secretaris der Regering.

Tot ordinaire Raaden.

W. H. Keuchenius. *

Mr. T. Knibbe.

G. H. de Witt.

A. H. Smissaert en

I. H. van IJsseldijk.

Tot Extra ordinaire Raaden.

J. J. van Sevenhoven en

K. Lakke.

Tot Advocaat Fiscaal.

L. Heukevlugt.

en Tot Griffier.

J. C. Ellinghuisen, allen op de Instructien en appointementen, bij besluit van den 15 tevoren gearresteerd en bepaald.

Aan de veiligheid der Kolonie, die de eerste beweegreden van

deze reorganisatie van het Ligchaam van den Hoogen Raad van Justitie geweest is, heb ik alzoo de sacrifice gedaan van mijnen Secretaris-Generaal Muntinghe, wiens assistentie en dienst mij van het grootste nut waren, te plaatsen aan het hoofd van den tegenwoordigen Hoogen Raad van Justitie, aan welke keuze hij wel heeft willen defereren tot groot contentement van het publiek, bij hetwelk hij door zijne kunde en braafheid een volstrekt vertrouwen heeft; terwijl ik tot aanvulling van de overige Raadsplaatsen en zelfs tot die van Griffier verplicht geweest ben, de bekwaamste personen uit andere vakken en departementen te nemen, die daardoor zeer geprivéerd zijn, 'tgeen dan ook heeft uitgewerkt dat ik na mate van de omstandigheden nog zelfs boven verwachting ben gereusseert in eene benoeming en creatie waardoor het Gouvernement zoo al niet van de volmaakte regtskunde, ten minste van de integriteit van alle de leden die thans den Raad van Justitie uitmaken, verzekerd is; en ik twijfel dus ook geenszins, of Uwe Excellentie zal deszelfs goedkeuring hechten aan de maatregelen welke op dien grond door de Hooge Regeering zijn genomen, vooral in de tegenwoordige omstandigheden der Kolonie, nu de correspondentie met het moederland langs hoe meer wordt belemmerd, en het tijdstip niet te berekenen is wanneer de voorzieningen, welke ik Uwe Excellentie nopens het Justitiewezen in Indië gewenscht had over te laten, zouden te wachten zijn.

Ik moet alsnu weder terugkomen op mijne herhaalde aan Uwe Excellentie gedane instantiën van deze Kolonie toch met de noodwendigste artikelen te voorzien, welke door de thans plaats hebbende Blokkade minder dan bevorens een vooruitzicht opleveren van door de Amerikanen, de eenigste neutrale natie, te zullen aangebracht worden; alhoewel de onlangs in Amerika plaats gehad hebbende schikking tusschen die en de Engelsche natie eenige meerdere hoop tot de aankomst der handeldrijvende vaartuigen geven dan bevorens, zooals dan ook bereids een vaartuig op Semarang met 56,000 Sps. matten en alhier een zelfde met provisiën en eene kleine somme gelds is aangeland. Dan, daar de werkelijke prijsvermindering der coffy, welke in Amerika tot op 25 Ots. of 12½ Str. per pond, zoo mede op Isle de France tot Sps. 12, en op Isle de Bourbon tot op Sps. 10 de 100 ponden gedaald was, en de prijs alhier tot op Sps. 18

per picol is bepaald gebleven en de eerste gearriveerde Amerikaan dezelve niet tegen die prijs wilde acceptceeren, heb ik aan de Hooge Regering in consideratie gegeven of het niet raadzaam zoude wezen om de prijs der coffy te verminderen, zooals dezelve dan ook besloten heeft de picol coffy van 125 pond op 15 Sps. matten te bepalen; waarna de evengem. Amerikaan dan ook op Samarang eene lading coffy ingenomen heeft, en mij vleie deze prijsvermindering de Amerikanen zal animeren hier meerder aan te komen, vermits al een groot aantal door Straat Sunda naar China gepasseerd zijn en een enkele tot nog toe deze reede aangedaan heeft.

De meer dan ooit bevorens in Amerika plaats hebbende strikte bepalingen omtrent den uitvoer van contrabande artikelen, geven ons dus weinig hoop om van die zijde eenige derzelve te zullen ontvangen, en het is dan ook om die reden dat ik bij Uwe Excellentie ten ernstigsten verzoeke te mogen insteren op de uitzending van alle de gevraagde artikelen, vooral vuursteen, geweeren, sabels en pistoolen, waarvan de verlegenheid dagelijks aangroeit.

De uitzending van een aantal subalterne officieren en onderofficieren, chirurgijns en doctoren, wordt van dag tot dag noodzakelijker voor Zijner Majesteits armée en bezittingen in Indiën. Hoezeer ook voor de gezondheid van den soldaat en anderen gewaakt wordt, voert echter het klimaat boven de ordinaire sterfte in Europa jaarlijks een aantal van die menschen weg, die onmogelijk alhier kunnen geremplaceert worden. Omtrent de uitzending dezer personen moet ik meede dezelfde aandrang gebruiken, en Uwe Excellentie tevens mijne verzoeken herhalen van daarbij eenige Hoofdofficieren van poid te voegen, die dagelijks voor deze kolonie noodzakelijker worden, speciaal een Chef voor de Generale Staf, een Brigadier of ander officier van hooge charge om te commanderen en op expeditiën te worden gebruikt, mitsgaders nog een chef over de magazijnen van oorlog en een commissaris ordonateur, welke allen getrokken dienen te worden uit de kundigste officieren in hun vak.

En heb ik reden om hieromtrent bij Uwe Excellentie ten sterksten te insteren, vergt de noodzakelijkheid niet minder dat ik Uwe Excellentie aan de uitzending van eenige kundige personen in het vak van administratie en finantie herinnere, waarop ik te sterker moet aandringen, vermits ik mij verpligt vinde bij Uwe Excellentie

mijn voormeld verzoek te moeten herhalen van bij Zijne Majesteit te willen bewerken, dat mij een opvolger uit het Moederland worde gezonden, hetwelk door 't vertrek van den Schout bij nacht en Aide de camp van Zijne Majesteit Buyskes te noodzakelijker wordt, doordien het klimaat hier toch steeds te vreezen is en ik zoowel als anderen daaraan blootgesteld ben.

Ik heb Uwe Excellentie bij mijne laatste missive van den 23sten Augustus bereids op dit sujet mijne gedachten gemeld, en vinde mij dagelijks in mijn systema gesterkt dat het volstrekt voor de belangen dezer kolonie noodzakelijk is, dat er een Gouverneur-Generaal uit het Moederland gezonden wordt, vooral in de situatie waarin de kolonie door de plaats gehad hebbende organisatie geplaatst is, en waaraan zich de uitkomende Gouverneur-Generaal houdende, zijn bestier met fermitieit zonder eenige afwijkingen van het nieuwe plan kan doorzetten; terwijl zulks in handen vallende van eene dier personen welke aan het oude systema geattacheerd zijnde, al heel spoedig tot hetzelfde zoude terugkeeren, en eene der schakels van den keten losgeraakt zijnde, de vernietiging van verscheidene andere al spoedig ten gevolge zoude hebben tot groote confusie in deze kolonie, welke daardoor tot hare ondergang zoude worden gebragt.

Eindelijk vereer ik mij Uwe Excellentie aan te bieden het Tableau van Zijner Majesteits armée in Indiën, waarvan de weedergade aan welm. Zijne Majesteit zal worden gepresenteerd door den Schout bij nacht Buyskes, die zich tevens gechargeerd heeft aan Hoogstdenzelve te overhandigen de teekeningen van het fort Lodewijk, van de Marakbaay, van het Gouvernementaal Hotel en van de verdere behuizingen van den Gouverneur-Generaal, van dewelke ik in mijn laatste rapport reeds aanhaling heb gedaan.

Ik heb de eer enz. enz.

(get.) Daendels.

XXXV. De Gouverneur-Generaal Daendels aan den Minister van Koloniën.

Batavia, 30 November 1809.

Hoog Edele Gestrenge Heer,

Eergisteren had ik de eer door den heer Nahuis Uwer Excellenties eerste depeches sedert mijne komst in deze kolonie te ontvangen; en dezelve waren mij te aangenamer, daar niet alleen Zijne Majesteit, maar ook Uwe Excellentie over mijne directie en werkzaamheden vergenoegd was, ofschoon ik alstoen nieuw'lings in de Kolonie gearriveerd nog geene zaken van eenig aanbelang had kunnen entameren, veel minder ten einde brengen. Ik flateer mij dus dat de depeches met den kolonel Gicquel des Touches, den kapitein Cuneo d'Ornano en anderen sedert verzonden en laastelijk die met den schout bij nacht Buyskes, indien dezelve behouden overkoomen, de Hooge approbatie van Zijne Majesteit en van Uwe Excellentie meer en meer zullen wegdragen.

Bij mijne officiele van heden beantwoord ik Uwer Excellenties brieven, en zende daarbij over de actens over de aanstelling van eenen nieuwen President der Hooge Regeering en provisioneel opvolger bij overlijden, de jongst gemaakte organisatie voor de groote Oost en de nieuwe instructiën voor de ambtenaren der Generale Directie. In deze confidentiele zal ik Uwe Excellentie opening geven van de meer bijzondere redenen welke mij genoodzaakt hebben zoo tot het creëeren van een President, in den persoon van J. A. van Braam, en om denzelven te dispiciëeren tot mijnen opvolger ad interim indien ik mogt komen te overlijden, terwijl ik de generale redenen, welke in mijne opinie een President in allen gevallen noodzakelijk maken, in mijne vorige officiele depeches in het breede heb ontvouwd.

In deze opinie blijf ik niet alleen verseren, maar beschouw bovendien den post van Directeur-Generaal als gevaarlijk voor de belangen van de kolonie, omdat die tweede persoon van het Gouvernement in zeer weinige gevallen, althans bij het vorige Gouvernement, wegens deszelve hooge waardigheid en invloed, heeft kunnen worden gesurveilleerd in onderscheidene handelingen, waarbij de belangen van den lande ten hoogste konden zijn gecompromitteerd.

Ik heb de zaken bij mijne komst in dezen staat gevonden, en de besluiten welke ik dadelijk daarna omtrend de inkopen en het aannemen van geschenken door de Hooge Regeering heb doen nemen, moeten Uw Exellentie van de waarheid van dien overtuigen; doch de genereuse vermeerdering van de wettige emolumenten van den Directeur-Generaal, hadden mij eensdeels doen hoopen en de plegtige verzekering doen ontvangen, dat alle zaken van dien aart zouden ophouden, en ik had mij teffens geflatteerd dat zulks een zèle zou hebben doen geboren worden voor de belangen van Zijne Majesteits dienst in deze kolonie, welk vervangen zoude de grootste onverschilligheid en geest van verkwisting, welke ik in veele opzichten van het eerste oogenblik aff aan in den Directeur-Generaal van IJsseldijk vond plaats te hebben.

Ik moest kiezen tot Directeur óf N. Engelhard óf van IJsseldijk, twee geslagen vijanden; en daar ik deze differente parthijen zooveel mogelijk aan het Gouvernement wenschte te verbinden, en vooral aan geen van allen het magnificat in handen geven, baande zulks bij mij de eerste gedachte om N. Engelhard, welke de rang boven van IJsseldijk heeft, president en IJsseldijk directeur te maaken, overtuigd dat niemand in de waereld op de handelingen van den Directeur-Generaal nauwer zoude toezien dan de president Engelhard.

Ik heb juist geene legaaie bewijzen bekomen dat voor inkopen geschenken zijn ontvangen, maar er zijn ongequalificeerde en schadelijke voorstellen aan de Hooge Regering buiten mijn weten gedaan, besluiten genomen en verkoopen gecontracteerd, welke mij te meer iets dergelijks hebben doen vreezen, daar in het huis van den Directeur-Generaal het verbod om presenten en levensmiddelen van de Chinezen aan te nemen, opentlijk wierd overtreden en bespot.

Welke goede hoedanigheden, kunde en begaaftheden de heer van IJsseldijk in het afgetrokkene en in bijzondere zaaken ook mooge bezitten, ik heb ondervonden en de Directeur-Generaal van IJsseldijk heeft zulcx openlijk bekend, dat hij volstrekt ongeschikt is voor de post van Directeur-Generaal. De moeite welke ik gehad heb om de fouten der Generale Directie tegen te gaan, en de werkzaamheden welke dezelve mij veroorzaakt hebben, gaan alle verbeelding te boven.

De Directeur-Generaal van IJsseldijk verlangde zelf zeer om van de generale directie ontslagen te worden, en met het vertrek van den generaal Buyskes, tot President te worden verkozen.

Dan ook hierin had dezelve mij getoond zoo veel zwakheid in het leiden der vergadering, zoo veel confusie en irregulariteit in de voordragten en het doen opmaken der notulen en zooveel ligtvaardigheid in het behandelen van zaken, als onder anderen het eigendunkelijk veranderen der notulen en het doen van zeer gewichtige en onereuse voorstellen buiten mijne kennis en goedkeuring, dat ik dagelijks al deszels handelingen moest surveilleeren.

Indien de Directeur-Generaal van IJsseldijk door mij benoemd was tot President, sprak het van zelfs dat dezelve mij bij overlijden ad interim had moeten opvolgen, hetgeen zoude kunnen voorvallen in deze critique omstandigheden, waarin ik verzekert ben dat men het plan nog heeft om deze kolonie voor neutraal te doen verklaren, indien de financieele omstandigheden het hoofd van een zwak Gouvernement in wanorde zouden hebben gebragt, en ik kende den Directeur-Generaal in weerwil van alle de talenten welke hij mag bezitten, voor den zwaksten man en den slegsten finantiër van Java.

J. A. van Braam, integendeel in veele betrekkingen, zoo politicq, finantiël, als administratif onder mij gewerkt hebbende, en hem daardoor hebbende leeren kennen en in zeer korten tijd gebragt hebbende tot een complete kennis van de nieuwe administratie dezer kolonie met dezelve resources, inkomsten en noodwendige uitgaven, alsmede met het politicq systema, hetwelk men omtrent de Javasche vorsten, omtrent de regenten en Javanen, 's Konings onderdanen, en omtrent alle Europeesche malcontenten moet houden, en dezelve dus de eenige zijnde, welke ik in staat rekende na mijn overlijden het roer van staat alhier ad interim te bestuuren, dicteerde mijn pligt om dezelve in de eerste plaats tot president en vervolgens tot mijnen provisioneelen opvolger te dispecieeren.

Ik heb ook het genoeg, dat zoowel deze maatregel als de verbetering in de generale directie de algemeene approbatie wegdraagt, waarvan zeker de brieven van den generaal Siberg, welke met deze of volgende gelegenheden aan Uwe Excellentie zullen worden gezonden, de duidelijkste kenmerken zullen dragen.

Terwijl ik Uwe Excellentie tevens verzekeren kan, dat de gem. oud-generaal Siberg zoo aan mij als aan den president van Braam dagelijks ongevergd bewijzen geeft, dat hij instemt in meest alle handelingen van dit Gouvernement, zijnde om die redenen deszels

liaisons met den heer N. Engelbard zeer verkoeld, dewelke den ouden man van groote inconsequentie beschuldigt, hetwelk ik niet kan vinden maar wel dat hij in den beginne mij niet kennende, groote veranderingen, waaraan men te voren niet durfde denken, gevaarlijk beschouwde, en zich daarover geëxpliceerd.

Ik flatteer mij dat deze confidentiele en openhartige verklaring Uw Excellentie zal doen zien met welke onaangenaamheden ik heb te worstelen gehad, en hoe ik 's Konings dienst en het welvaren van deze kolonie heb gebragt in die situatie, dat mijn dood niet zal doen verliezen de vrugten van den arbeid, welke mijne gezondheid ondermijnt.

In mijn vorige heb ik reeds iteratiewijze om mijn ontslag gevraagd, en ik reken het zelfs nuttig voor de belangen van Zijner Majesteits dienst in deze kolonie, dat ik op den voet zooals ik de eer had Uw Excellentie bij vorigen voor te dragen, eenen opvolger bekoome.

Ik moet niet alleen op hetzelfde blijven insteeren, maar ik kan Uw Excellentie verzeekeren, dat mijne gezondheid dagelijks verzwakt, en en ik nog deze nacht eene attacque op de zenuwen gehad heb, welke mij op dit oogenblik nog zeer doet souffreeren, en dat mijn lijfmedicus mij gedeclareerd heeft, dat, zonder matiging van werkzaamheden, het niet mogelijk is mij te genezen.

Hoe gezèleerd voor den dienst van Zijne Majesteit en overtuigd dat Hoogstdezelve van mij voldaan is, verlies ik echter de moed en vallen mijne handen slap, bij het ontvangen van Uwe Excellentie's depeches, waarbij mij de benoeming van den gewezen Brigadier de Sandol Roy tot Generaal-Majoor, en van den Heer van Polanen tot Raad ordinar van Indiën bekend wierden. De eerste van deze keuzen bragt mij in eene situatie waaruit ik mij niet anders heb weten te trekken, dan door denzelven na hem zijne aanstelling te hebben bekend gemaakt, met deze depeches te expedieren. Die man heeft op mijne eisch zijne demissie moeten nemen, daar ik denzelven anders zou hebben moeten stellen in de handen van eene krijgsraad, wegens de menigte klagten tegen denzelven, zoo wegens 't verkoopen van militaire posten, het verhuuren der militaire cantines, het composeeren met pakmeesters en leveranciers der militaire kleeding en equipage, enz.

De tweede is de keuze van den Heer van Polanen tot ordinar Raad van Indien, met continuatie van denzelven in eene aan Uwe Excellentie onbekende, reeds vervallene, thans onnutte en van de

zwakheid van den Generaal Wiese afgedwongen Commissie. De behandeling dezer zake zal Uw Excellentie mede in de officieele brief worden gecommuniceerd, terwijl ik om Hoogstdenzelve nader met dezen man bekend te maken, de eer heb hierbij te voegen twee kopijen authentiq van deszelfs brieven, als een aan den Secretaris L. W. Meyer, welke mij de origineele heeft toegezonden, en de andere aan den Prefect Goldbach, waarvan ik de origineele heb aangehouden, en kopie aan deszelfs adres heb doen geworden; maar voor diergelijke zaaken mij bij herhaaling niet bestand rekenende, en met regt vreezende dat ik de gunst van Zijne Majesteit en Uw Excellentie zoude verliezen, indien ik om de Kolonie te behouden aan Hoogstdeszels mij bovenal gerespecteerde orders zoude moeten desobedieeren, doen zij mij Uwe Excellentie bidden, ja smeeken, mijn opvolger bij ontvangst dezes Zijn Majesteit voortedragen en met Hoogstdeszels goedvinden dadelijk te doen vertrekken, want ik zoude niet kunnen overleven, na met zooveel succes, door zèle en onvermoeijden ijver, ten koste van mijne gezondheid, deze Kolonie te hebben herschapen en nuttig gemaakt voor den dienst van Zijne Majesteit, dat ik noch het slagtoffer kon worden van een geval, zooals ik de eer had Uw Excellentie hierboven voor te stellen.

Tegelijk met den ontvangst Uwer Excellenties zeer gerespecteerde brieven, waarbij mij het zeer bezwaarlijke om deze Kolonie uit het Moederland te voorzien van de benodigheden tegen betaling in producten is voorgedragen, de onaangename tijding ingelopen zijnde, dat het Engelsch Gouvernement niet heeft willen ratificeren de geslotene conventie met Noord-Amerika, en dat hetzelfde integendeel gelast heeft na den 10den Junij alle Noord-Amerikaansche schepen gaande naar of komende uit Holland te zullen wegnemen, wanneer het aan de Amerikanen onmogelijk zal zijn producten van hier af te halen, al was het dat de invoer over Amerika naar Holland, met certificaten dat dezelve hier waren ingenomen, door Zijnen Majesteit onzen Koning gepermitteerd wierd; en daar echter de Kolonie voorzien moet worden ten koste van alles en daaromtrent niets onbeproefd moet gelaten worden, heb ik een middel weten te vinden hetgeen wel bestierd zonder kosten van de kas van het Moederland, ten minsten gedeeltelijk daaraan zoude kunnen voorzien, met het koopen in Noord-Amerika van 25 snelzeilende schoners van 120 à 150 vat, pijlbootswijze gebouwd, welke

successivelijk herwaarts moesten aanbrengeu piasters, duiten, ijzer en verdere benooidigheden, welke alhier betaald zullen worden met koffij, specerijen en andere producten welke het Noorden om direct naar het Moederland moesten stevenen, en waarvan drie vierde zekerlijk behouden haven zullen bereiken, indien de keuze van kapiteinen en stuurlieden goed geweest is, doch welke het Gouvernement zeker genoegzaam zoude dedomageren, indien slegts de helft aldaar behouden aankwam.

Uwe Excellentie zal tevens hetzij over Amerika met deze gelegenheid, hetzij uit de Spaansche of Fransche havens occasie moeten zoeken, officiers, onderofficiers, gemeenen en politieke dienaren te zenden.

Declarerende ik de machine alhier tegen de opinie en tot verwondering van een ieder nog een jaar te kunnen gaande houden, maar niet te reponderen voor een langer tijd, moetende mij bij deze dechargeren van alle verdere verantwoordelijkheid; terwijl ik openhartig moet verklaren mij met de geheele Kolonie ten uiterste te moeten verwonderen en bedroeven, van te moeten zien dat de geringe possessie van Isle de France sucussive schepen van hare natie en onder anderen een keizerlijk fregat van Vlissingen, zowel van het Gouvernement als particuliere ontvangen, terwijl volgens Uwe Excellentie's brieven, sedert het uitlopen van het fregat *Gelderland*, de Brik *de Vlieg* en het Transportschip *de Hoop*, in het laatst van 1807 of begin van 1808, ten voordeele van deze Kolonie uit de havens van het rijk, Frankrijk, Spanje of Noord-Amerika niets is beproefd geworden; biddende Uwe Excellentie dus deze propositie Zijne Majesteit dadelijk voor te stellen, en door het maken van schikkingen met respectabele huizen, als zijn de heeren de Smeth, Staphorst en J. Dull en Zoonen, het ongeluk en hetgeen deze Kolonie zoude kunnen treffen hierdoor voor te komen; zullende ik van mijne zijde alles aanwenden om particulieren tot diergelijke speculatiën op te wekken, waarin ik zelfs tot aanmoediging zal deelnemen, want Uwe Excellentie kan zeer wel berekenen dat het water aan de lippen is, hebbende reeds een compleet gebrek aan verscheidene zeer noodwendige artikelen.

Uwe Excellentie wijders nog dankende voor de goede berichten mij van Mevrouw Daendels en de haren medegedeeld, laate ik haare herinnering noch dienen om mijne voorschreven verzoeken, en tevens die bij vorige gelegenheden gedaan, ten aanzien van het landgoed

Buitenzorg en de afdoening van mijne differente rekeningen, zoo van reiskosten als van de brik *Virginia* nader aan te dringen, gaande hier nevens het duplicaat van mijn vorige brief met de bijlagen. Zijner Majesteits order omtrent de uitbetaling van mijn tractement in het volgende jaar alhier, is bij de Hooge Regeering reeds overgelegd, en ter uitvoering aan de rekenkamer en het tractementskantoor gerenvoijeerd, hebbende ik eenlijk de reflectie gemaakt, dat in de som een klein erreur was ingeslopen, alzoo ik met goedvinden van Uw Excellentie f68800 en dus f800 meerder had laten staan, waarvan ik de Hooge Regeering heb geïnformeerd.

Terwijl ik nog het genoeg heb Uwe Excellentie te bedeele, dat ofschoon de Heer van Teylingen door den drank zich onbekwaam heeft gemaakt om eenige post te bekleeden, en zelfs op verzoek van zijne vrouw eenige tijd is gecustodieerd geweest, deze familie op alle mogelijke wijze door mij word gefavoriseerd, ingevolge van Uwer Excellentie's verlangen, en de zoons boven hunne jaren geemploijeerd, hebbende ik de intentie Mevrouw met er tijd noch voor te dragen als Intendante of Casteleinesse van Bodjang bij Samarang, met een tractement van 2000 rds. zilver 's jaars.

Den heer Nahuys zal ik trachten ingevolge de orders van Zijne Majesteit te emploijeren, op een voet dat hij nuttig zij, een ordelijk bestaan hebbe en, in afwagting van meerdere preuves van bestendigheid in deze eerste post, noch aan zich zelve noch aan den lande nadeelig kan zijn.

Ik heb overigens de eer (enz.).

(get.) Daendels.

PS. 7 wintermaand. Twee Engelsche frogatten liggen op de reede, welken den Amerikaan verhinderen te vertrekken. Tweemaal te vergeefs hebben zij met sloepen de Marakbaai geattacqueerd.

8 wintermaand. Tot hiertoe geschreven hebbende, heeft mij de derdendaagschen koorts overvallen, welke ik reeds driemaal heb gehad, en morgen op nieuw verwacht, mij flatterende dat dezelve geen verdere gevolgen hebben zal, dan mij zeer te verzwakken, en daardoor mijne gezondheid verder te ondermijnen.

Zedert eenige dagen bevinden zich een Engelsch Lineschip en een fregat voor deze haven, zonder echter eenige prijzen te hebben ge-

maakt of de schepen op de modder te hebben durven attacqueren, welke zooveel mogelijk door Cannonneerbooten gedekt zijn, waaronder de Amerikaansche schoner *the Nimrod*, welke deze zal mede nemen, en zich zoozeer op haar snel zeijlen verlaat, dat zij de twee schepen bijna niet en telt. De eigenaars dezer schoner, de heeren Hinturn en Champlin te New-York, hadden op het oogenblik van het vertrek der gem. schoner uit Amerika een dito schoner te Amsterdam, welken den Kapitein en Super Carga dagten, dat van daar direct op Batavia zoude worden geexpedieerd. Spreekende met dezelve over het gevaar om direct uit Texel te zeilen, oordeelen zij dat zulx niet veel gevaarlijker voor haar te zijn, dan van hier na New-York te zeijlen, hetgeen ten sterksten appuijeert hetgeen ik de eer had Uwe Excellentie hierboven te proponeren.

(get.) Daendels.

XXXVI. De Gouv.-Gen. en Raden van Indië aan den
Minister van Koloniën.

Batavia, 31 Jan. 1810.

Hoog Edele Gestrenge Heer,

Het vertrek van den eerstgeteekenden naar Java's Noord-Oostkust, al kort na Hoogstdezelfs aankomst in deze kolonie, en het verblijf van Zijne Excellentie aldaar van bijna vijf maanden, gedurende welke tijd het Gouvernement in Hoogstdezelfs persoon alleen berustede, mitsgaders het besef van de moeilijkheid welke zich ook na de terugkomst van Zijne Excellentie van Java's Noord-Oostkust deed gevoelen, om Uwe Excellentie een behoorlijk en aaneengeschakeld verslag van zaken aan te bieden, zoolang de verschillende organisatiën en reformes, welke successive zoo omtrend het inwendig bestuur van Java en Cheribon, als betrekkelijk 's Konings overige Possessiën in de groote Oost, mitsgaders de Generale Directie en onderscheidene andere deelen van het publiek bestuur, de Justitie, Comptabiliteit en Finantie, welke den eerstgeteekenden en mede gedeeltelijk ons hebben

bezig gehouden, niet waren tot stand gebracht, en daardoor een regelmatig loop aan de behandeling van zaken ter onzer vergadering gegeven, hebben ons dus lang wederhouden Uw Excellentie met onze rapporten op te wachten, daar die rapporten om de opgegevene redenen, wanneer niet tevens uit andere bronnen kon worden geschept, niet alleen aan onvolledigheid maar ook aan onnauwkeurigheid zouden hebben moeten laboreeren. . . . .

Wij hebben op voorstel van den eerstgeteekenden, alsnu besloten om gerekend van den aanvang van dit jaar, Uw Exc. onder den laatsten van iedere maand een nauwkeurig verslag van zaken aan te bieden, getrokken uit de communicatiën en voordrachten van den eerstgeteekenden, de rapporten van den Directeur-Generaal, en de besluiten die daarop worden genomen. . . . .

Als een belangrijk onderwerp van wetgeving hebben wij op voorstel van den eerstgeteekende, een commissie gedeceerneerd op twee leden onzer vergadering, om de verschillende organisatiën, sedert de komst van Zijne Excellentie in deeze kolonie zoo door hem alleen als door ons op Hoogstdezelfs voordragt gearresteerd, als bij voorbeeld die van Javas Noord-Oostkust, Cheribon en de Cheribonsche Preanger Regentschappen, de Jacatrasche en Preanger Regentschappen, de Bataviasche binnelanden, die van de houtbosschen en koffijculture, die van de Generale Directie en de verandering in het houden der boeken, de Rekenkamer, van den Hoogen Raad van Justitie, van de Grootte Oost, van het postweezen en posterijen, van het geneeskundige vak enz. enz., welke organisatiën van tijd tot tijd elkanderen opgevolgd, en ofschoon in veele opzichten onderling staande in een nauw verband, nog niet gebracht zijn tot een zodanig samenstel of geheel dat het overzicht daarvan voor elk ambtenaar gemakkelijk valt, — te brengen tot een generaal recueil, hetwelk van des te meer nut is, wijl sedert het arresteren van opgen. organisatiën in deze en gene der daarbij gemaakte bepalingen, veranderingen of ampliatiën noodzakelijk zijn geworden, welke bij de eerste organisatiën niet aangeteekend zijn, en dus alleen in latere wetten of besluiten gewonden wordende, daaruit somwijlen moet voortvloeijen, gelijk door voorbeelden reeds bewezen is, dat sommige van die veranderingen en ampliatiën niet worden opgemerkt en nagevolgt, en daardoor aanleiding gegeven tot misslagen, die dikwijls naderhand niet dan met

moeite kunnen worden geredresseerd, terwijl ook de spoed waarmede vele van die organisatiën tot stand zijn gebracht, en voor het belang van de kolonie tot stand gebragt moesten worden, kan hebben veroorzaakt, dat sommige der daarin voorkomende bepalingen met geen genoegzame nauwkeurigheid of omschrijving zijn uitgedrukt, en daardoor botsingen kunnen zijn ontstaan of verkeerde explicatiën aan dezelve gegeven, die nog zouden dienen te worden verholpen: weshalven dan ook aan gem. commissie in mandatie is gegeven, om bij het formeren van het recueil tevens niet alleen in den text aan te wijzen de veranderingen en ampliatiën, die successive in de verschillende organisatiën zijn gemaakt, maar ook hare aandacht te laten gaan over de verbeteringen, waarvoor deeze organisatiën, uithoofde van mogelijk ingeslopen onnauwkeurigheden, botsingen of verkeerde explicatiën, in de extensie suceptibel mogten zijn, en daartoe voordragt aan deze vergadering te doen, vlejende wij ons, dat deze belangrijke taak, welke de commissie verzoekt is binnen drie maanden te volbrengen, eensdeels tot gemak en rigtsnoer voor alle ambtenaren en ten andere tot voorkoming van abuizen, van de grootste dienst zal worden bevonden, en in alle opzichte aan het daarmede bedoelde oogmerk zal beantwoorden, vooral indien het mogte reusseren om dit recueil te doen drukken, 't geen van de hoeveelheid der aanhanden zijnde drukletter zal dependeren.

§ 11. Onder zaken van administratie, vereeren wij ons ter kennis van Uwe Excellentie te brengen, dat de blijkbare botsingen en gebrek aan uitvoering in de nieuwe inrichtingen over de houtbosschen, het nut hebbende aangetoond om den Inspecteur-Generaal van dit departement von Winckelmann en den President van het Collegie van administratie der houtbosschen Knops op een andere wijze te plaatsen; daar deze ambtenaren, hoezeer in vorige betrekkingen het Gouvernement met lof hebbende gedient, nogtans door zich het vak waarin zij tegenwoordig waren geplaatst zooals het scheen niet te kunnen eigen maken, kwam te beletten dat, onaangezien genoegzaam alle deelen van de nieuwe organisatie waren geconsolideert, het gewigtig departement der houtbosschen alleen nog geen vastheid bezat en zoo in de inrigtingen als in de uitvoering bleef fluctueeren, zoo heeft den eerstgeteekenden, om hierin te voorzien op een wijze waarmee tevens kan worden verbonden het behoud van twee personen wiens

werkzaamheid en goede wil buiten verdenking waren, en waarvan de eerste onder een onzer respectabelste militairen gesteld kan worden, terwijl de tweede zeer veel geschiktheid voor het regterambt bezit, den Inspecteur-Generaal von Winckelmann aangesteld tot Brigadier en militaire commandant van de divisie te Samarang, met propositie verder aan ons om den President Knops, die Hoogstdezelve provisioneel had doen vervangen door het ordinair lid in de Hoogen Raad van Justitie van Hollandsche Indiën A. H. Smissaert, aan te stellen tot ordinair lid in welm. Raad, en daarentegen gen. Smissaert tot President van het Collegie van administratie der houtbosschen en van het Collegie van Justitie te Samarang, mitsgaders tot Inspecteur-Generaal over de houtbosschen te benoemen den ridder G. W. Wiese, Minister aan het hof van den Sultan te Djocjocarta, en de daardoor openvallende bediening van Minister te Djocjocarta op te dragen aan den oud-Secretaris onzer vergadering J. W. Morrees.

Met welke voordragt wij ons ten zelve dage geconformeert en de daarbij geproponcerde aanstellingen gevolg hebben doen nemen, waarvan wij ten nutte van de administratie over de houtbosschen ons de beste gevolgen voorspellen, wijl den benoemden Inspecteur-Generaal Wiese in zijne vorige relatie van Resident van het hout gevende Rembang gelegenheid gehad heeft eene grondige kennis van de bosschen en de boschhuishouding te verkrijgen, en den actueelen President Smissaert te voren als lid van de hout-administratie getoond heeft zèle en kunde voor dit vak in zich te vereenigen, zoodat wij ons door de zorge van den eerstgeteekenden mogen flatteeren de hout-administratie te hebben gesauveert voor de verlamming en 't verval, waaraan zij anders weldra zou zijn overgegeven geweest.

§ 12. Betreffende de Finantiën, ons uit een ter onzer vergadering overgelegde missive door Uwe Excellentie aan den eerstgeteekenden in dato 24 van Sprockelm. 1809, gebleken zijnde dat Zijne Majesteit behaagd heeft de som van f 68,800: . . . . . welke aan Zijne Excellentie was toegestaan van Hoogstdesselfs tractement als G. G. in Holland te ontvangen voor het jaar 1810, en vervolgens alhier te doen toucheren, hebben wij dengenen die het aangaat hiervan kennis gegeven, tot narigt en observantie.

§ 13. Reeds bij het openen van onze eerste sessie in dit jaar, maakte de eerstgetekende ons, onder overlegging der finantieelen

staat van Batavia onder ultimo van Wintermaand 1809, bekend met den approximatieven staat der inkomsten en uitgaven van de Departementen Batavia, Samarang en Soerabaja voor dit lopende jaar, vervat in drie tabellen daarvan door Hoogstdenzelve geexhibeert, waarbij tevens onder de uitgaven van Batavia was gebragt het montant in gelde, hetgeen gerekend wordt tot uitbetaling der wissels uit de groote Oost in dit jaar nodig te zijn. Deze stukken, zoo in navolging van het gebruik in Holland als om het vertrouwen van de ingezetenen op het Gouvernement te versterken, door middel van de Bataviasche courant ter kennis zijnde gebragt van het publiek, verzoeken wij Uwe Excellentie ons van de aanbidding daarvan te verschonen, ten einde onze depeches zo min mogelijk volumineus te maken en daardoor te meer faciliteit in de bezorging van dezelve te erlangen, en ons ten goede te houden dat wij om bovengem. redenen Uwe Excellentie in dit en meer andere gevallen overwijzen tot gem. courant, waarvan Uwe Excellentie door den eerstgetekenden een compleet exemplaar staat te worden aangeboden. Ons dan tot meerged. stukken refererende, zal Uwe Excellentie daaruit een aanzienlijk deficit in de uitgaven voor het Departement Batavia ontwaren, begroot op Rds. 3,124,315.15:— aan papieren van credit, doch daarentegen ook constateren, dat de vermeerdering der pagten, de wijziging aan den amfoenhandel gegeven, de duitenmunt te Sourabaja bijna dat Departement en dat van Samarang uit zijne eigene resourus zal kunnen doen bestaan; terwijl, hoe ongelukkig de omstandigheden voor deze kolonie ook actueel weezen mogen, door eene volstreckte stilstand van allen handel en de verklaarde blokkade dezer bezittingen door den vijanden, den eerstgeteekenden nogtans opnieuw redmiddelen heeft gevonden om de zaken weder voor een jaar gaande te houden, waartoe ons in de eerste plaats niet Zijne Excellentie zeer geschikt en minst bezwarende is voorgekomen, om door de gevolmagtigden van uitlandige personen en excuteeren inboedels waarvan de erfgenamen desgelijks uitlandig zijn, zoo hier als op Java's N.O. kust, in kas te tellen de bij hun in de voorschr. qualiteit ledig leggende gelden, zoo in specie als in papieren van crediet, met injunctie verder om over de gelden, die na dezen bij hun mogten inkomen, gene beschikkingen te nemen buiten onze speciale toestemming.

Dan, hoezeer wij hierdoor en door de verzekeringen van den

eerstgetekenden van, na mate dat de benooidigheid dit zal vorderen, ons nader en van tijd tot tijd te zullen bekend maken met de resources die verder tot bestrijding van de uitgaven zullen moeten strekken, mogen wij nogtans voor U Excellentie niet verbergen, dat onze situatie door gebrek aan contante specie en aan bijkans alle noodwendigheden dagelijks critieker wordt, en het water, om zoo te spreken, tot aan de lippen gekomen is, zoodat de omstandigheden meer en meer moeilijker zullen worden, indien U Excellentie geene maatregelen beraamt tot soulagement in deze onze verlegenheid, waaraan den eerstgeteekenden door eigen engagementen mede werkzaam is ons te onttrekken; blijvende de kostbare producten, die in een overdadige hoeveelheid in onze magazijnen liggen opgesloten, steeds een waarborg van de inwendige rijkdom van deze Kolonie, welke door eene gunstige keer van den politieken staat van zaken in Europa zoo zeer in welvaart moet stijgen, als zij zich tans door den stilstand van alle vertier in de grootste ongelegenheid ziet gebracht.

§ 14. Ter gelegenheid van de hierboven vermelde geordonneerde inkastelling der alhier ledig leggende gelden van uitlandige personen, in bedenking gekomen zijnde, dat daarop en mede op sommige andere pretensiën der ingezetenen, die zij in hun privé ten laste van den Lande hebben, tot hier toe geen renten werden gevalideert, terwijl daarentegen op andere schuldposten renten werden te goed gedaan, gelijk op de quotisatie-penningen en de in obligatiën geconverteerde schulden, en dat daarin ongetwijfelt voor velen een hardigheid gelegen was, zoo hebben een commissie van twee leden onzer vergadering benoemd, om de zonder renten voortlopende pretensiën te examineren, en ons te dienen van consideratien en advies, op welke van dezelve interessen zouden behoren te worden gevalideert, en welke algemene eijnsure daaromtrent, na billijkheid en met in 't oog houding van 's Lands interest en de presente ongelukkige finantie omstandigheden dezer Kolonie, zouden kunnen worden geadopteerd; waarop wij het rapport alsnog inwachten.

§ 17. Nadat wij in het voorleden jaar, uit aanmerking van de geringe revenuen die het Regentschap Crauwang, wegens deszelfs lage ligging en weinige geschiktheid voor den koffijculture, aan den lande opleverde, het besluit genomen hadden om hetzelfde te splitsen, en het gedeelte aan gene zijde van de rivier Tjitaruum gelegen, te

vereenigen met het Regentschap Sumadang, en het andere gedeelte aan deze zijde van welm. rivier, te voegen bij de Ommelanden van Batavia, ten einde eensdeels door het verpagten der geregtigheden van ged. laatste gedeelte, waarvan den Lande niets trok, en ten andere door den afstand aan particulieren van hetzelfde gedeelte Lands bij perceelen, den Lande een direct voordeel door de daarvan te provenieren penningen, en een toekomstig en meer gewichtig voordeel door de ontginning en bebouwing van die Landen, welke zoo uitmuntend voor de rijstculture zijn geschikt, aan te brengen, heeft vervolgens eene verpagting der geregtigheden, gelegen in het evengem. gedeelte, en bestaande in de hout-kap, zout-pannen, amfloenkitten en visscherijen, voor den tijd van drie jaren plaats gevonden, tot een bedragen van rds. 19320 's jaars, 'tgeen de nuttigheid van deze maatregel volkomen in het oog doet vallen. Dan behalve dit aanzienlijk pachtrendement, zal de verkoop van het voorschreven gedeelte van Crauwang, welke na de daarvan door ons gearresteerde verdeling, in zes perceelen, met name Oedjing, Crauwang, Tjawang, Boengun, Tjikarang, Tjicaroesa, Sumadangang an Waro, eerlang zal gevolg neemen, mede een conportant bedragen afwerpen, gecalculceerd op wel vijfmaal honderd en vijftig duizend Rijksdaalders, welke even als het rendement der verkogte Tangerangse domeinen, ter somma van rds 419800 zal worden vernietigd, om daardoor de massa van het papiere geld te verminderen; zijnde de creditbrieven die door de Weeskamer worden gecreëert, van eenen anderen aart, wjl die niet mogen worden uitgegeven als voor beleeningen op vastigheden, derhalve steeds de waarde in hypotheek aan handen is.

§ 18. Ten aanzien van de gehouden verpagtingen van 's Landsregten zoo te Batavia, Bantam en Cheribon, als op Javas N. O. kust, voor dit loopend jaar 1810, hebben wij de eer U. E. ter kennis te brengen:

Dat de Jaccatrasche en Bantamsche Domeinen hier verpagt zijn voor Rds. 889,440 aan papieren van crediet of Rds. 118,112 minder als voor het jaar 1809, wanneer dezelve hebben afgeworpen Rds. 1,007,552, welke minderheid veroorzaakt wordt wjl, behalve de regten op de goederen, die met Amerikaansche en andere vreemde schepen worden aangevoerd, en even als in het voorleden jaar worden gecolligeerd, ook tot de tolheffing op de lijnwaden uit de West van Indie bij wege

van collectie, uit hoofde van den staat van blokkade, voor dit jaar besloten is.

Dat het gedeelte der Domeinen, 't welke te Bantam zelve is verpagt, in zilvere munt heeft gereendeert Rds. 6648.

Dat de pagten te Cheribon hebben afgeworpen Rds. 24,390 zilver geld, of Rds. 135 minder dan 1809.

Dat wijders de pagten te Samarang en aangrenzende prefectures hebben beloopen Rds. 435,405, of Rds. 102,630 meerder dan 't jaar te voren.

Dat die van Javas Oosthoek hebben gereendeert Rds. 288,975, of meerder als in 1809 Rds. 61,035.

Dat de domeinen van het gewezen Gouv. van Javas N.O.kust alzoo te samen genomen hebben Rds. 724,380 of meerder dan in 't vorige jaar 1809 Rds. 163,665.

Dat deze pagten echter reeds toen hebben gereendeert Rds. 560,715 en dus een meerderheid van Rds. 347,757.24 boven het beloop derzelve in 1808, wanneer deze onder het bestuur van den gewezen Javas Gouverneur Engelhard zijn verpagt geworden, en niet meer mogten opbrengen dan Rds. 212,957.24.

Waaruit derhalve constceert, dat 's Lands domeinen over de N.O.kust, of het voormalige Gouv. van Java voor het jaar 1810 meerder dan voor den jaare 1808 bedragen hebben de aanzienlijke som van Rds. 511,422 alles zilver geld, 't geen het zegel drukt op de nuttigheid en het doelmatige der nieuwe inrigtingen en organisatiën van het voorn. gewezen Gouvernement.

§ 19. Wegens den Kerkelijken Staat, zij het ons vergund Uwe Excellentie te berigten dat alle gezindheden alhier een gelijke bescherming genieten, en dat wij om de Roomsche Catholieke gemeente in staat te stellen tot het uitoeffenen van hare devotie, aan dezelve een geschikt stukje grond tot het aanbouwen van een kerk gratis hebben afgestaan, zoo mede de daartoe benoodigde houtwerken vijf en twintig percent beneden de marktprijs van Batavia, met vrijheid voorts om tot het vinden van het hiertoe vereischte fonds eene inschrijving te openen, waarin zoowel wij als andere hooge ambtenaren hebben deelgenomen en daarmede het publiek zijn voorgegaan; inmiddels dat wij de Gereformeerde kapel bij Weltevreden voor zoo lange aan de Roomschegezinde gemeente tot het verrigten van eene dienst in gebruik

hebben opgegeven, wordende op Samarang, werwaarts een der alhier gearriveerde twee Roomsche pastoors vertrokken is, in de Gereformeerde kerk bij beurten den godsdienst door de Hervormden en door de Roomschegezinden gehouden.

§ 20. Vermits na het afbreken van de sedert lang bouwvallige Hollandsche kerk te Batavia, en het afbranden van de binnen-Portugeesche kerk in de stad, geen andere kerken voor de Hervormden zijn overgebleven als de kapel op Weltevreden en de buiten-Portugeesche kerk, op een ongezonden oord in de nabijheid van de stad, welken beiden te klein en de laatste buitendien te zeer verwijderd is van de woningen van het gros der ambtenaren en ingezetenen, zal een nieuwe kerk van bekwame grootte in de nabijheid van het Gouvernementaal hôtél worden gebouwd, waartoe eene teekening is geopend, doch die op verre na niet de kosten van deezen aanbouw zal kunnen opbrengen, waaraan wij mitsdien wel door een voorschieting uit 's lands kas verplicht zullen weezen te remedieren.

§ 21. Het gebrek aan leeraars thans zoo groot zijnde, dat zich slechts drie Hervormde predikanten, twee Roomsche pastoors en maar één Luthersche predikant actueel in deze kolonie bevinden, de Oostersche possessiën daaronder begrepen, zoo mogen wij niet afzijn Uwe Excellentie met allen aandrang te verzoeken, een toereikend aantal leeraars van de verschillende gezindheden voor den Indischen kerkdienst te engageeren; zijnde de Maleidsche en Portugeesche predikanten geheel uitgestorven en op de fluctueerende gezondheid van den professor Ross en den predikant der Luthersche gemeente Schill zoo weinig te rekenen, dat men zonder eene spoedige voorziening misschien zeer onverwacht ter dezer hoofdplaats in het geval zou kunnen geraken, dat alle uitoefening van den openbaren godsdienst voor deze of geene gezindheid geheel zou moeten worden gestaakt, terwijl Sourabaija door het overlijden van den predikant Meijer reeds geheel van allen eeredienst is verstoken, en de Gereformeerde gemeente te Samarang slechts eenen leeraar bezit, die reeds de ouderdom van 70 jaren bereikt heeft.

§ 22. De gestelde orders tot verbetering van de Wegen en Posten langs het geheele eiland Java beantwoorden volkomen aan de zorgen welke de eerstgeteekende daarvoor heeft aangewend, mogende wij het genoegen hebben Uwe Exc. daaromtrent over te wijzen tot

de Bataviasche Courant n°. 1 en volgende, waarbij het nieuwe Post-reglement in zijn geheel is geinsereert, en de goede inrichtingen ten dien opzichte Uwe Exc. ongetwijfelt terstond zullen in 't oog vallen. Dan ofschoon de nuttigheid hiervan ten alle tijden groot is, wordt die bijzonder ondervonden in oogenblikken dat onze kusten door den vijand worden onveilig gemaakt, alzoo niet alleen depeches en reizigers thans met een voor hen onbekenden spoed overkomen, maar ook transporten van goederen overland gezonden worden, in gevallen dat men zonder nadeel van 's lands dienst het vertrek van den vijand tot de verzending over zee niet kan afwachten.

§ 23. Omtrent de buiten-kantoren hebben wij U Exc. eenlijk te bedeele, dat de geprojecteerde expeditie naar de groote Oost gedeeltelijk reeds derwaarts vertrokken is en de overige schepen zeilvaardig liggen, zoomede dat de opbrake van Banjermassing zonder eenige stoornis van de zijde van den Sultan of van den inlander is volbragt, waardoor het Gouvernement van het kostbare van dit etablissement ontslagen is geraakt; ofschoon de Sultan wel zijn leedwezen over deze evacuatie heeft betuigt, daar hij te spade ondervindt dat de bedreigingen die hem menigvuldige malen onder het vorig Gouvernement tot een opbrake waren gedaan, doch door hem steeds zijn in de wind geslagen, eindelijk ten uitvoer zijn gebragt, 'tgeen het verlies van zijne gansche existentie wel kan ten gevolge hebben door de afgunst der vijanden, die hem omringen, en die alleen door de Hollanders tot hiertoe in bedwang zijn gehouden.

XXXVII. De Gouverneur-Generaal Daendels aan den
Minister van Koloniën.

Buitenzorg, 4 Maart 1810.

Hoog Ed. Gestr. Heer,

De Hooge Regering Uwe Excellentie met de tegenwoordige gelegenheid breedvoerig schrijvende, over de expeditie van de Amerikaansche brik *Goldsearcher* en den aard der contracten door den Heer van Polanen met deszelfs reeders aangegaan, zoomede over de

besluiten die de Hooge Regering hierin op mijne voordragt heeft genomen, kan ik mij daartoe refereren.

Den staat van blokkade, waarin de eilanden van Java en de Molukkos, zoomede de Fransche eilanden zijn verklaard door den Engelschen Schout bij nacht Drury, commandeerende de Britsche navale magt in Indiën, heeft de vijand wel getracht ten aanzien van het eiland Java te maintaineren, door continuele bekruissingen met vier à vijf schepen langs de Noordkant van Java te doen, waarvan het fregat *la Piemontaise*, kapitein Foote, met nog een linieschip en vervolgens het fregat *Dover* met de corvet *Samarang*, te voren *de Scipio*, meereendeels voor de reede van Batavia en in dies nabijheid zijn gestationeerd en kruissende geweest; doch het is den vijand, die anders gewoon was alle schepen en vaartuigen en zelfs de oorlogsfregatten op de reede van Batavia te nemen of te vernielen, niet gelukt een enkele boot ter deezer te bemachtigen, wjl de ongcarmeerde vaartuigen op de modder gehaald, door canonneerboden en andere gewapende vaartuigen gedefendeert, tegen alle surprise en aanvallen van des vijands sloepen beveiligd waren. De Amerikaansche schooner *the Nimrod* is hieraan haar behoud verschuldigd, wjl men zelfs het aprocheren van dien schooner door de vijand niet heeft toegelaten, inmiddels dat met de belading voortgegaan en dezelve volbragt zijnde, gen. schooner in weerwil van het aanwezen van twee vijandelijke fregatten voor de Bataviasche reede, in den vroegen morgen van den 10den van Wintermaand jl. van hier vertrokken is, steunende op haar welbezeildheid, waardoor dezen bodem ontkomen is aan den vijand, die terstond de schooner met een zijner fregatten nazette, doch weldra verplicht was alle hoop om dezelve in te zeilen op te geven en vervolgens naar de reede retourneerde. Ter zee heeft de vijand door zijne laatste blokkade mede geen schade van belang aan den Lande of aan den particulieren scheepvaart kunnen veroorzaken, door de prompte maatregelen, welke onmiddelijk na het vertrek van deze reede van het Engelsche fregat *la Piemontaise*, kapitein Foote, genomen zijn, om den vervoer van rijst herwaarts, waarvan Batavia op dat oogenblik nog schaars voorzien was, met buitengewone spoed te bevelen; welke gegeven orders zoo wel zijn uitgevoerd dat Batavia tot de aanstaande Oostmousson of nog wel langer buiten alle verlegenheid van dit graan gesteld is, en na dien tijd geen enkele korl

daarvan den vijand in handen gevallen zijnde, eeniglijk een particulier vaartuig van Palembang met rottings en andere artikelen geladen, 't welk niet onderricht was van de omstandigheden, en twee à drie inlandsche vaartuigen van weinig waarde zijn prooi genomen. Het grootste nadeel 't welk de vijand aan deze kolonie heeft toegebracht, bepaalt zich tot het verbranden van de gebouwen en de hoofden op het eiland Onrust, welke na den vrede van Amiens eerst weder waren opgebouwd. De openlijke afkeuring, welke het Engelsche Ministerie heeft betoond over een dergelijk gedrag door den Engelschen kapitein Ball in 't jaar 1800 omtrent het zelve eiland gehouden, scheen een waarborg te moeten opleveren tegen de vernieuwing van dit bedrijf, welke niet anders kan worden aangezien als een gewrocht van de verstandhouding die de Engelschen met hunne vrienden alhier nog weten te conserveeren, waardoor zij zullen zijn onderrigt geworden van het voornemen van het Gouvernement om voorn. gebouwen, die eerst waren geprojecteerd voor de Meeuwenbaai, naar de Marakbaai te laten overbrengen. Dan kort nadat de Engelschen hunne woede aan deze weerloze gebouwen hadden bekoeld, hebben zij deze kusten verlaten, waarschijnlijk hiertoe genoodzaakt door de vele ziekten waarmede hunne equipages in dit voor hun ongewoon klimaat in 't natte weer, eigen aan de tegenwoordige mousson, hebben moeten worstelen, en door de teleurstelling welke zij na de terugkomst van den Japansvaarder hebben ondervonden, welke den 26 van Wintermaand jl. en dus nog gedurende hunne blokkade in Javas Oosthoek behouden is aangeland, met vier duizend pikols staafkoper, waardoor de duitenmunterij een aanmerkelijk secours bekomen heeft. Een grooter aanvoer van koper is in 't verleden jaar niet van den Japander kunnen worden verkregen, door de gebrekkige wijze waarop de handel noch sedert eenige jaren bij onstentnisse van aldaar gewilde goederen gedreven is, zoodanig dat men in 't jaar 1808 geen schip heeft kunnen zenden en daartoe in dit jaar op nieuw onvermogend zijn zal; hebbende hierbij in het vorige jaar het ongeluk gewild, dat een der in 1809 naar Japan afgezondene schepen op de heenreize in handen van den vijand is gevallen, 't welk ten aanzien van de fondsen en van ons credit bij den Japander geen voordeeligen indruk heeft gemaakt, maar integendeel een volstrekt verloop van dien handel doet vreezen, indien er geene geschikte goederen voor den Japanschen

handel worden aangebragt, en deze handel niet met minder gevaar voor den vijand kan worden voortgezet. . . . .

Omtrent de versterking van de zeeengte van Soerabaya en van de Marakbaai kan ik Uwe Excellentie tot mijne groote satisfactie rapporteeren, dat het fort Lodewijk zoo goed als geacheveert is, leggende de stukken op kust-affuiten, en dat het kleine eiland Marak aan het eiland Java is gehecht door een dam ter lengte van vijftig roeden ruim en meest vijf à zes vademem diep. De baai zal alsnu worden gefortificeerd en een tweede dam worden gelegd van het kleine eiland Marak naar het groote, te weten tot op een koraal bank, 't welk reusserende, waartoe de met zooveel succes zelfs in de kwade mousson volvoerde vereeniging van het kleine eiland met dat van Java de beste verwachting oplevert, een zeer veilige haven in Straat Sunda met twee passages, als een om de Noordoost en een om de Zuidwest geven zal; trouwens welke nu reeds voor fregatten een wijkplaats aanbied, zijnde het nut dezer baai ondervonden door de retraite van eenige vaartuigen derwaarts, doch bijzonder bij occasie van het vertrek van hier van den schout-bij-nacht Buijskes, die zonder zich te exponeeren aan het grootste gevaar, niet direct ter dezer plaats had kunnen embarqueren, terwijl ook verscheidene attacques van sloepen op meerm. baai afgeslagen zijn. Het aanleggen van blokhuisen te Anjer en te Seram, welke met het einde der aanstaande maand of uiterlijk in de daarop volgende maand zullen voltooid zijn, en verder langs het strand tot de Peperbaai worden uitgestrekt, zal deze versterking meer volkomen maken, wjl die blokhuisen niet alleen eenige dekking kunnen geven aan de Sunda's engte passerende schepen, maar compleet geschikt zijn tot bedwang der zeeroovers, die zich ten aanzienlijke getalle in de westhoek van Bantam gewoon waren te nestelen en het land te ontvolken. . . . .

Ik heb de eer enz.

(w. get.) Daendels.

XXXVIII. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië
aan den Minister van Koloniën.

Batavia, den 31 Maart 1810.

HoogEdGestr. Heer,

Bij § 6 van onze missive van Louwmaand jl. hebben wij gemeld dat wij Uwe Excellentie een nauwkeurig verslag zouden doen van de voordeelen welke 's Gouvernementskas behaald had op de door de schooner *the Nimrod* aangebragte Duiten. Thans hebben wij het ge-noegen, daaraan voldoende, U Exc te kunnen opgeeven, dat hier aangebragt zijn 11,573,120 stuks duiten, zijnde daaronder 53,120 stuks, die bij de natelling meer als aangeschreven was gevonden zijn; volgens missive van den voormalige Raad der Aziatische Bezit-tingen en Etablissementen gedateerd den 13 van Bloemaand 1806, zijn dezelve berekend tot een bedragen van f 72000 Hollandsch courant, tegens 8 duiten de stuiver, en de piaster tegens 52 stuivers Hollandsch geld, hetwelk bedraagt 27.692½ Spansche matten, of rijks-daalders 36923. De voornoemde 11,573120 stuks duiten worden alhier uitgegeven, tegens zilvergeld voor 4 duiten de stuiver, hetwelk een bedragen gemaakt van . . . . . rds 60276.32 zilvergeld, hier nu van afgetrokken zoveel dezelve het Gouvernement kosten. . . . . „ 36923.—

blijkt het, dat daarop gewonnen wordt een bedragen
aan zilvergeld van . . . . . rds 23353.32
of 63¼ pCt., behalven het voordeel dat deze duiten hebben kunnen
betaald worden met spocerijen; terwijl wij U. E. tevens kunnen be-
deelen, dat de inlander, voor zijne producten, veel liever met dezelve
dan met Spaansche matten of ander zilvergeld betaaling ontvangt,
alzoo deze kleine munt voor hem veel gemakkelijker is, en hij daar-
mede niet bedrogen kan worden, zooals bij het verwisselen van zilver-
geld, hetwelk hij bij Chineezen of anderen voor kleine munt moet
doen, dikwerf plaats heeft.

§ 35. Wij twijfelen niet of deze voordeelige aantoning van de
winsten op bovengen. duiten behaald, en het nut welke de Kolonie
daarvan heeft, zal voldoende zijn, om U E. alle gelegenheid te doen
arripieeren van tijd tot tijd dergelijke expeditiën te laten gevolg

nemen en daar het gebrek aan contante speciën meer en meer toeneemt, zoo solliciteeren wij met alle nadruk en ernst, dat U E. deze expeditiën met de meeste spoed ten uitvoer gelieve te brengen.

§ 36. De leden onzer Vergadering, welke gecommitteerd waren zooals wij de eer gehad hebben U E. bij § 14 van onze missive van Louwmaand te bedeelelen, om de zonder rente voortlopende pretensiën ten lasten van het Gouvernement te examineeren, en ons te dienen van consideratiën en advis op welke van dezelve intressen zoude behooren te worden gevalideerd, en welke algemeene sijnosure daartrend na billijkheid, en met in het oog houding van 's Gouvernements belangens in de tegenswoordige ongelukkige finantieele omstandigheden dezer Kolonie zoude kunnen worden geadopteerd, ons deswegens gediend hebbende van hun rapport, waarbij hun Ed. ons adviseeren om eenlijk 3 pCt. rente te goed te doen op die kapitaalen, welke van uitlandige persoonen in deze Kolonie onder gemagtigdens berustende waren en in 's Gouvernements kassa overgebracht zijn, en op die welke nog overgebracht zullen worden, voorts om op de overige ten lasten van het Gouvernement voortlopende kapitalen, geene rente te valideeren, verzoeken wij, ten einde deze missive te verkorten, ons daaraan te mogen gedragen; wij hebben toen dit stuk ter deliberatie in onze vergadering gebragt is, daarop besloten, om op de gelden die in 1808 en 1809 voor uitlandige personen in 's Lands kas geteld zijn, ter somma van rds. 411875.43.8 zilver als in papieren van crediet, eene rente te valideren van ses ten honderd 's jaars, beide in papieren van credit en op het zilver zonder agio, welke renten jaarlijks ten voordeelen van de Crediteuren op eene afzonderlijke reekening zullen worden gebragt, totdat de betaling en verevening der capitalen zal plaats vinden; kunnende wij U E. tevens informeren, dat reeds door eenigen die gelden in 's Gouvernements kassa geteld hebben, producten daarvoor ontvangen zijn, en aan alle overigen vrijheid daartoe gelaten is, terwijl reeds A^o. 1808 gequoteerd van deze permissie een veel aanzienlijker gebruik gemaakt hebben; ten anderen om conform het rapport, op de daarin opgegevene kapitalen, geene renten te goed te doen, en de post van rds. 30000, welke bij de finantie boeken abusivelijk in het credit van het kollegie van weesmeesteren nog voortliepen, te laten afschrijven, en eindelijk de rds. 30665.16 zilver behorende aan D. Smit bij de boeken ten

zijnne favoeur zonder te goeddoening van renten te laten voortloopen, alzoo sedert dat het rapport voormeld gediend is, alhier tijding was aangebragt, dat gem. Smit nog in leven was. Tot het toerekenen van deze renten zijn wij overgegaan, om daardoor de uitlandige eigenaren van papiere geld eenigzints te gemoet te komen in de shade, die de rijzing der agio aan hunne kapitalen heeft toegebragt, terwijl zij daarbij de hoop behouden om bij de weder toenemende waarden van het Papiere geld, in der tijd zich daarvan verder te herstellen, en ook deze te goeddoening van 6 pCt. op het papiere geld zeer veel zal bijdragen om met meer gemak de kapitalen te kunnen loskrijgen, die men nog nodig zoude hebben op te nemen.

Omtrent de Producten, hebben wij de eer U Excellentie hiernevens aantebieden het generaal rapport of aantoning der gezamentlijke restanten van producten en andere behoeften, in de magazijnen onder ultimo van Sprokkelmaand 1810, waaruit U Excellentie ontwaren zal de verbazende quantiteit van producten welke in de pakhuizen van Batavia opgeschuurt liggen ¹⁾, en die zoo veele waarborgen zijn voor den opneem van gelden, welke wij verplicht geweest zijn bij de ingezetenen dezer Kolonie te doen; bij ons volgend verslag, zullen wij de eer hebben U Excellentie ook een opgave te doen, van de aanzienlijke quantiteiten van Producten, welke op Javas Oosthoek en de overige prefectures opgestapeld liggen, en wij vertrouwen, dat U Excellentie uit het overzigt van dezelve overtuigd zal worden van de groote resources, die op dit eiland voorhanden zijn, terwijl wij U Excellentie verzekeren, dat door de nieuwe inrigtingen welke de eerstgetekende daargesteld heeft, de recoltes van jaar tot jaar zullen vermeerderen, en dus bij een gewenschte vrede de bloey en welvaart verlovendigd zal worden . . . . .

§ 39. Daar door de verklaring van de Engelschen dat de havens dezer Kolonie in staat van Blokkade gesteld zijn, alle hoop op de

1) Die voorraad bestond op ult^o. Februari 1810 uit niet minder dan: 16,800,000 ponden koffij; 14,500,000 p. suiker; 126,000 p. katoenen garens; 38,000 p. indigo; 1,632,000 p. peper, behalve de zooveel duizend kisten noten, nagelen en foelie. Terwijl te *Tjeribon* op hetzelfde tijdstip nog voorradig waren $\pm$ 500,000 ponden koffij, en op de kantoren *Samarang*, *Rembang*, *Japara*, *Tagal* en *Pekalongan*, 1,400,000 ponden koffij, 8000 pikols peper, 2100 pikols suiker, enz.

aankomst van Americaansche en andere neutrale schepen geheel verdwenen was, en de toestand dezer Kolonie hoe langer hoe nijpender is geworden, door het gebrek niet alleen aan contante speciën, maar ook de meeste noodwendigheden die wij hier behoeven, als wijn, brandewijn, ijzer, lakens, enz., zoo heeft de eerstgetekende, gepenetreerd van de noodlottige gevolgen die daaruit zouden kunnen ontstaan, geene poging onbeproefd willende laten waardoor deze Kolonie te gemoet gekomen konde worden, in deze omstandigheden ons te kennen gegeven, dat wij uit de communicatiën aan ons gedaan van de commissiën, waarmede HoogstDenzelven den Schout bij Nacht Bujskes en den oud Secretaris dezer vergadering L. W. Meijer had gechargeerd, om in de behoeften dezer Kolonie zoo uit Noord-America als directelijk te Holland te voorzien, Zijn Excellentie's zorgen hadden opgemerkt om in deze toestand zooveel mogelijk was tegemoet te komen; dan dat wij met Zijn Exc. nogthans zouden hebben ingezien, dat van deze genomen maatregelen niet dan een onzeker en ontoereikend effect te hoopen was, uithoofde van de moeilijke omstandigheden waarin zoowel het lieve Vaderland als de Noord-Americaansche staat gewikkeld was, zoodat de voornaamste uitkomst waarop wij nog op goede gronden mogten rekenen, moest worden afgewacht van eigen expeditiën op Frankrijk en het Moederland, en de gunstige toestemming die wij jongst bij onze missive aan U Excellentie van den 20 van Sprokkelmaand l. l. verzocht hadden, dat door de vermogende intercessie van Zijne Majesteit den Koning bij Hoogdeszelvs doorluchtige Broeder, den Keizer der Franschen, zoude mogen worden bewerkt, om de producten dezer Kolonie, directelijk van Java komende en in Fransche of Hollandsche schepen geladen, in Frankrijk te mogen invoeren; dat de voordeelen, welke uit deze vaart voor het Fransche rijk en deze Kolonie konden resulteren, bij onze voormelde missive zijnde aangetoond, zoo mogt men daarvan en van de nauwe betrekkingen van ons Koningrijk tot den Keizer der Franschen, mitsgaders de verlichte sentimenten van dien Monarch, verhoopen dat onze bede een gunstig verhoor zoude verwerven, en dat in aanmerking genomen de dringende nood, waartoe een volstrekt gemis van de voorschreven behoeften deze Kolonie reeds gebragt had, en de gevolgen die haar bij voortdoring daarvan bedreigen, zoomede uit besef dat een verlies van tijd het bederf van deze kolonie zou

kunnen voltooijen, het Zijne Majesteit niet zoude mishagen, dat dit Gouvernement, reposerende op Hoogstdeszelvs grootmoedig en doorzigtig karakter, al aanstonds een poging doet om dien nood te doen verminderen, door regtstreeks en zonder vooraf een decisie in te wachten, de voorgenomen expeditiën op Frankrijk te bewerkstelligen; dat Zijne Excellentie tot eene eerste proef voor zoodanige expeditie had bestemd de te Sourabaija liggende wel bezeilde Lands Corvet *de Javaan*; doch dat om de risico daarvan voor het Land zooveel mogelijk te verminderen, het Z. Excellentie voorgekomen was, dat de schepen die hiertoe worden gebruikt, maar voor een gedeelte door het Land zouden dienen te worden beladen, en aan particulieren overgelaten, in suppletie van het andere gedeelte, daarmede producten op vracht te verzenden; gerekend de vracht van de koffij tegen twee stuivers Hollands per pond, en de andere producten na rato, welke vracht zou moeten worden betaald bij behouden reis, terwijl indien er geen speculateurs waren om hier in te deelen, de belading in dat geval geheel voor rekening van den Lande te laten geschieden; kunnende deze expeditiën vervolgens op dien voet worden voortgezet en vermeerdert, wanneer de koop gelukt der schooners die uit America verwacht wierden; proponerende Zijne Excellentie ons, om tot deze maatregel concernerende de verdere uitvoering daarvan aan Hoogstdenzelve, met overleg van den Directeur-Generaal, te defereren.

§ 40. Wij, doordrongen van de noodzakelijkheid hiervan, hebben volgaarne besloten de geproponeerde expeditiën te laten gevolg nemen, en de Eerstgetekende versogt, dat Hoogstdenzelven met overleg van den Directeur-Generaal, zich met de verdere uitvoering zoude gelieven te chargeren — en als een gevolg hiervan is reeds de Corvet *de Javaan* beladen, en zal bij de eerste gelegendheid van hier vertrekken. Wij vertrouwen, dat deze onderneming door Zijne Majesteit en U Excellentie met Hoogstdeszelvs goedkeuring vereerd zal worden.

XXXIX. De Gouverneur-Generaal Daendels aan den
Minister van Koloniën.

Buitenzorg, 25 April 1810.

Hoog Ed. Gestr. Heer,

Het vertrek der gerceed zijnde dépêches voor de corvet *de Javaan* opgehouden hebbende tot het arrivement van het schip *the Thames*, kom ik met dezelve te ontvangen: Uw Excellentie officiele van 24 van Zomermaand 1809, duplicaat N°. 13: 3de Div., 1 en 2 Bureau tenderende, om, door eene gelijkmatige behandeling der Israëlitische gemeente met alle andere gezindheden, dezelve te doen deelen in het genot van die maatschappelijke voordeelen, welke Zijne Majesteit hun in het Koninkrijk Holland reeds heeft toegestaan of nog toestaan zal, waaraan met alle nauwkeurigheid zal worden voldaan; —

Van 15 van Hooimaand 1809, duplicaat N°. 15, 3de Div., 2de Bureau, omtrent het Landgoed Jassinga, waaromtrent bij de Hooge Regering volgens de intentie van Zijne Majesteit zal worden gehandeld.

De Instructien, zoo voor mij als voor de Hooge Regering geene verandering gemaakt hebbende in de attributen van de magt der Hooge Indische Regering, omtrent de dispositie over woeste gronden en die met dezelve gelijk staan, tot zooverre zelfs dat de Gouverneur van Java, zonder communicatie der Hooge Regering, afstand heeft gedaan van gronden tot aanleg van suikermolens of anderzins, tegen niet noemenswaardige betalingen, — meen ik daarmede alleen te moeten aantoonen, dat Hunne Hoog-Edelheden niet alleen over het Landgoed Buitenzorg, maar ook over Landerijen in het Crawangsche en Bandongsehe tot jagtperken en tuinen voor den Gouverneur-Generaal gedisponeerd, en zich wegens het niet noemenswaardige derzelve waarde en het voordeel uit de bevolking en culture dier Landen te hoopen, zich ten allen tijden tot den afstand van soortgelijke Landen bevoegd gerekend hebben; zijnde mij ook door den Heer Nederburgh geavanceert, dat hij tegens het coloniseren van Java zijnde, zooals ook mijne opinie thans is, de ommelanden van Batavia daarvan uitgezonderd, nogtans van gedachten was dat men van de ontvolkte strecken in den Oosthoek speciaal met het district Malang een proef voor de colonisatie zoude kunnen nemen, door hetzelfde uit te deelen

aan diegenen welke aldaar zich wilden étabilseren en eigendommen verkrijgen, ten bewijze dat ook de Heer Nederburgh in gelijke opinie verkeerde; en ik flatteer mij, dat wanneer Zijne Majesteit en Uwe Excellentie over de qualiteit en afgelegenheid van het Landgoed Jassinga zullen gecluideert zijn, met mij zullen convenieeren, dat ik geene andere opinie over de donatie van dat landgoed heb kunnen voeden en geen ander voordeel daarmede gezocht, dan ik dagelijks uit aan te koopene goederen door verbetering kan trekken, speciaal van Landen voor de rijstculture geschikt of voor het mesten van vee, hetwelk ik op eene zeer onkostbare wijze bezig ben de landeigenaars aan te bewijzen, kunnende ik van landen jaarlijks zooveel aan revenuen trekken als zij bij inkoop kosten. Immers zoude te voren niemand voor Buitenzorg hebben durven geven, hetgeen dit goed over drie jaren jaarlijks zal opbrengen: de Bazaar of markt aan den Gouverneur-Generaal op Rds. 7500 bruto; de Potia of pagter kon nauwelijks een paard houden. De pagt is door mij opgeslagen direct op Rds. 18,000, half zilver en half papier, en zal de volgende verpachting ten minste de helft meerder doen, rijdende de Potia thans met een wagen met vier paarden.

Buiten de behuizingen van Buitenzorg, heb ik aan het Land weder afgestaan het eigenlijke Balocboer, gelegen voor en achter het huis ter lengte ruim twee uren, waarop reeds meer als veertien duizend rijstvelden zijn ontgonnen, waarvan de regent, tot wiens onderhoud dit stuk land door de Hooge Regering onder anderen geaffecteerd is, ruim Rds. 15,000 zilver 's jaars zal trekken. Ik heb reeds voor twee jaren een gedeelte van het landgoed Buitenzorg verkocht voor Rds. 70,000 aan zilvergeld, en het gedeelte hetgeen ik thans door de goedgunstige schikking van Zijne Majesteit overig hebbe, is meer als vijfmaal grooter als het verkochte tot Rds. 70,000 zilvergeld, en brengt mij in dat jaar en de twee daarop volgende jaren op ruim Rds. 33,000, en zulks de twee honderd bossen rijst slechts op Rds. 8 papier gerekend, daar ik dezelve niet onder de Rds. 12 aan iemand zoude afstaan, doch welke schikking ik met den regent voor drie jaren heb aangegaan, teneinde denzelve te brengen in eene staat van opulentie, welke hem meer en meer aan de belangens van het Gouvernement zal verbinden, zijnde hij bij mijne aankomst alhier tot desperatie gebracht geweest door de knevelarijen van groote en kleine

Europeesche bediendens, zoodanig dat hij zijne demissie wilde vragen en met zijne handen de kost winnen, daar hij zich dikwijls in de noodzakelijkheid heeft gebracht gevonden zijne kris, een heiligdom bij de Javanen, te verzetten om zijne vrouwen en kinderen rijst te kunnen geven.

De gemeene Javaan ging bijna geheel naakt, was verplicht zich met bladen en wilde wortelen de meeste tijd van het jaar te generen, want wierden dagelijks gekneveld, en noch voor hare werkzaamheden noch voor leverantien van pluimen als andersinds ooit betaald; thans is alles gekleed, gevoed en content.

Bij de verpachting van dit land voor 1813 en volgende jaren, zalik of wie er eigenaar van mogt worden er ten minste Rds. 70 à 80,000 van genieten.

Ik heb dit tableau opgehangen om Uwe Excellentie bekend te maken zoo met de waarde der landerijen die niet gecultiveerd zijn, als met het effect hetwelk de verbeteringen kunnen aanbrengen. Jassinga was bewoond door eene menigte gedroste slaven en déserteurs, welke het métier van roovers oefenden, en zoodra de rijst gesneden was in de Bataviasche Ommelanden vielen en tot aan de buitenposten van Batavia alles vermoordden, verwoestten en plunderden. Om dezen regel heeft men de acquisitie van dat gedeelte van het Bantamsche dat aan de ommelanden is gehecht zoozeer begeerd, te meer daar de benedenlanden door den Koning van Bantam aan Chineezen verhuurd waren, die daarop suikermolens hadden aangelegd en de suiker aan het Gouvernement leverden, welke geen bescherming genoten maar dagelijks vermoord werden, of hunne molens en huizen afgeloopen en verbrand zagen.

Men beschouwde dus Jassinga, hetwelk niets opricht en een apanage was van 4 Ingebeijs, als niets waardig; maar daar de Hooge Regering mijn zucht voor den landbouw kende, en wenschte dat dit stuk land gecultiveerd werd en onder een goede politie gebragt, hebben Hun HoogEd. mij hetzelfde geoffereerd, verzekerd dat op dien tijd niemand anders hetzelfde zou hebben durven koopen, en misschien om niet hetzelfde niet zou hebben willen aanvaarden. ¹⁾

Het principe over concessien van landen in deze staat en afgelegenheid en de weinige waarde van dit land in deszelfs primitieve

---

1) Vg. echter de beweegredenen tot de aanbieding van het land Jassinga, onder No. XXIX.

situatie hebben mij niet doen aarzelen hetzelve te accepteeeren, meenende den lande meerder te bevoordeelen dan mij zelf.

Hetzelve is thans door mijne zorgen, nieuwe inrigtingen enz. gebracht in een staat, dat het vier à vijf maal meer waardig is dan toen ik hetzelve begon te administreeren, en indien ik slechts zoo gelukkig ben Zijne Majesteit en Uwe Excellentie de zaak uit dit waaragtig oogpunt te doen beschouwen, zal ik mij verheugen den lande bij het teruggeven van het landgoed dit voordeel te hebben bezorgd, en mij getroosten de kosten aan hetzelve geimpeendeerd.

.....

Twee van den 20sten van Herfstmaand 1809, origineel secreet letter OO, van differente inhoud, maar over dezelfde materie handelende met de factuur van de *Uriana*, welke te New-York is aangekomen; zullende deze twee brieven der Hooge Regering dezelfde genoegens verschaffen, welke ik bij de lecture daarvan gevoeld heb, door in dezelve op te merken het hemelsbreed onderscheid tusschen de handelingen van Uwe Excellentie in het sluiten van accoorden voor deze kolonie, met die van den Heer van Polanen, ter overtuiging waarvan ik aan Uwe Excellentie zend deszelfs laatste accoord met het huis van Minturn en Champlin te New-York voor de lading van *the Thames*, waarbij hij op nieuws den prijs der koffij vermindert heeft, stellende dezelve op 9 piasters, dus 100 ten 100 minder dan de prijs die bij Uwe Excellentie en Z.Ed. bekend was, en zulks niettegenstaande in deszelfs brief van December 11. door hem verklaard wordt dat het schip anders ledig zoude zijn vertrokken, en voor het montant der gelden, welke zij vermeenden wegens het schip en lading van de schooner *the Nimrod* te goed te hebben, producten zou hebben ingenomen *tegen de alhier bepaalde prijzen*.

Welk verschil maken deszelfs schandelijke en onbetaamde accoorden, deszelfs arrogante pretentien en extravagante uitdrukkingen dan niet tegen de scrupuleuse zorgen van Uwe Excellentie, welke aan ons den prijs der producten geheel overlaat, en echter niet meerder voor het uitbrengen van eene lading uit Holland naar herwaarts als 50 pCt. accordeert! . . . . .

Ik heb de eer enz.

(was. get.) Daendels.

XL. De Gouverneur-Generaal Daendels aan den Minister van Koloniën.

Batavia, den 26sten Mei 1810.

Hoog Edele Gestrenge Heer,

De voormalige Amerikaansche bark *the Batavian*, welke voor het Gouvernement ingekocht en hernaamd is *de Koninglijke Hollander*, uitgerust en beladen zijnde voor Bordeaux, ter voortzetting van de expeditiën op het Fransche rijk, waartoe door de Hooge Indische regeering besloten is, als het voornaamste en misschien eenigste hulpmiddel om onder de presente ongunstige omstandigheden in de klimmende behoeften dezer kolonie te voorzien, gelijk Uwe Excellentie ter zijner tijd van deze determinatie uit de officiële rapporten zoo van de Hooge regeering als van mij zelve zal zijn gebleken, geef ik Uwe Excellentie in de eerste plaats kennis van het aanstaande vertrek van voormelde brik, waarmede de tegenwoordige depeches aan Uwe Excellentie verzonden worden, met bijvoeging der duplicata en triplicata mijner vorige van den 4den van Lentemaand en 21 en 25 van Grasmaand jl.

Met zooveel satisfactie als ik in een mijner jongste rapporten mogt vermelden, dat ongeacht de staat van blokkade waarin het eiland Java door de Engelschen verklaard is en hunne verschijning van tijd tot tijd op deze kust, geen gouvernementsvaartuigen in hunne handen gevallen waren, of eenige werkelijke afbreuk aan den particulieren kustvaart was toegebracht, met zooveel leedwezen moet ik Uwe Excellentie thans bedeele, dat van drie paduakans welke met nieuwe kustaffuiten voor de Marakbaai en met medicijnen en provisiën uit den aanbreng van de Amerikaansche brik *the Goldsearcher* van Soerabaja naar Batavia vertrokken waren, twee derzelven benevens 's Konings galei *de Echo*, door wien zij werden geconvoyeerd, genoegzaam in 't gezicht van de reede van Batavia door een Engelsche kotter genomen zijn, terwijl het aan de derde gelukt is zich door de vlucht te redden. Het verlies 't welk hierdoor aan den lande is toegebracht, is in onze situatie aanmerkelijk genoeg, alzoo buiten de vaartuigen daardoor den vijand zijn in handen gekomen twee en twintig schoone kustaffuiten voor vier en twintig ponders, die tot de

verdediging van de Marakbaai waren bestemd, en alsnu weder van nieuw af aan worden aangemaakt, voorts de meeste provisiën en alle de medicijnen uit den aanbreng van de Amerikaansche brik *the Gold-searcher*, 't geen men wijten moet aan het beding door den heer van Polanen met de reeders van die brik aangegaan om op geen andere plaats als op Soerabaija te lossen, waardoor buiten andere nadeelen die de door hem gesloten transactiën voor het Gouvernement in hadden, haar ten laste zijn gebragt de kosten en de risico, welke op het vervoeren der ladingen naar Batavia loopen, alwaar het gebrek aan allerlei benoodigdheden het meeste gevoeld wordt, vooral uit hoofde van het meerder vertier aldaar als op andere plaatsen, gelijk aan den heer van Polanen overvloedig bekend is, schoon hij desniettegenstaande is voortgegaan bij de contracten van volgende expeditiën dezelfde schadelijke bepaling te hernieuwen, met uitzondering alleen omtrent het schip *the Tames*, welke bodem herwaarts bestemd was tot verevening van onderstelde belangen alhier.

Ongelijk smertelijker nogtans is de gebeurtenis, waarvan ik mij in de onaangename verpligting gebragt vinde Uwe Excellentie almeede verslag te doen, te weten de overgave van Ambon bij capitulatie aan de Engelschen op den 17den van Sprokkelmaand. De omstandigheden die daaraan voorafgegaan zijn en den kolonel Filz bewogen hebben deze kolonie in handen der vijand te stellen, zijn, zooals dezelve door hem zijn opgegeven, benevens de gesloten capitulatie vervat in het rapport en bijlagen, 't welk hij deswegens aan mij heeft ingezonden. Deze stukken zoowel als mijn besluit van den 9den dezer, waarbij ik den kolonel Filz in handen van de Hooge militaire vierschaar heb gesteld, en de schriftelijke communicatie die ik van het nemen van Ambon aan de Hooge Regeering heb gedaan, zijn geplaatst in nummer 20 en 21 van de Bataviasche Koloniale Courant, waarvan ik de eer heb hiernevens weder het vervolg te voegen op de nummers die ik Uwe Excellentie bij mijne jongste depeches heb aangeboden, met verzoek Hoogstdenzelve daartoe te mogen verwijzen, ter vermijding van onnoodig schrijfwerk en tot vermindering van de volumen mijner depeches. Ik ben niet in staat na waarde te beschrijven de verontwaardiging, waarmede ik over het lafhartig gedrag van den kolonel Filz ben aangedaan, en de gevoelige smart dien het mij veroorzaakt heeft dat het Gouvernement eensklaps van groote resources

is beroofd geworden door de bloohartigheid van een enkel man, die in de publieke opinie van de beste reputatie jousseerde, gelijk ik daarvan en van mijne verwachting op zijne onderstelde braafheid bij eene mijner jongste officiële aan Uwe Excellentie melding heb gemaakt; ik zwijg van de oneer, die door dat gehouden gedrag de Hollandsche natie in het algemeen en de brave armée van Z. M. den Koning in het bijzonder is aangedaan. Het verlies van Ambon priveert ons niet alleen van de voordeelen van dat etablissement, volgens de eenvoudige inrigtingen welke de Hooge Regeering eerst kort te voren omtrent de beheering der oostersche possessien had geïntroduceerd, maar zal ook weldra door het in bezit nemen van Banda en Ternate worden gevolgd, waartoe men zeker stellen mag dat de Engelschen een nieuwe expeditie zullen uitrusten, vermits zij te Ambon een garnizoen hebben achtergelaten. Het possederen van die plaats door de Engelschen hierbij een beletsel zijnde om aan Banda en Ternate secours van levensmiddelen te doen toekomen, 'tgeen den vijand immers door bekruisingen zal trachten te verhinderen, zoodat dit met weinig apparentie op een goede uitslag zal kunnen worden ondernomen, is het gemakkelijk te bevroeden, dat Banda, ofschoon voor dit jaar misschien geaprovisioneerd, op den duur in de moeielijkste omstandigheden zal geraken, als zonder toevoer niet kunnende bestaan, terwijl Ternate nu reeds van alles onthloot is, vermits de schepen, die derwaarts gedestineerd waren, allen zijn genomen. Hierdoor is tevens de hoop afgesneden om van Menado en Gorontalo christen-recruten te trekken voor den militairen dienst, waartoe expresselijk in het laatste van het voorleden jaar een expeditie derwaarts was uitgerust, welke in 's vijands magt is gevallen. Indien dit niet gebeurd ware en deze expeditie had aan het oogmerk beantwoord, zoude daardoor aan den lande tusschen de 3 à 4 duizend christen-recruten zijn gefourneerd geworden, 't welk bij het meer en meer toenemende gebrek van Europeesche militairen een allerbelangrijkst ontzet voor het eiland Java zoude hebben uitgemaakt, aangezien de Mandharesen en Gorontalers zeer goede krijgslieden zijn, en voorzeker meer vertrouwen inboezemen als de inwoners van dit eiland die onder de armee getrokken worden, en een aangeboren tegenzin hebben in den dienst, die niet dan door tijd kan worden overwonnen. Dan, niet genoeg dat de sacheuse gevolgen der overgave van Amboina zich hiertoe bepalen, zoo is daardoor

tevens den Engelschen in handen gevallen bijna het geheele overschot van onze met veel moeite en groote kosten bij elkander gebragte schepen en vaartuigen, als de corvet *Mandaryn*, de brikken *Rembang*, *Margaretha Louisa*, *Recrutour*, *Madurees*, *Dely* en pantjallang *de Hoop*, behalve nog meer dan tien particuliere vaartuigen van differente charter, allen dewelke meerendeels in Wintermaand en Louwmaand jl. van hier waren afgezonden tot het overbrengen naar de groote Oost van de gewoone behoefkens van rijst en andere provisiën als ook kleeding-stukken voor de troepen, en een klein gedeelte contanten, zoo in specie als in Japansche koopere munt en duiten, welke laatste hoofdzakelijkheid voor de werving moesten dienen, en waarvan zoo verre dit bekend is het grootste gedeelte nog is gesauveerd gebleven; onderstellende men dat de twee particuliere vaartuigen, welke voor zeventien duizend rijksdaalders aan die munt in hadden, te Banda zijn binnengeloopen. Terwijl overigens door het van Ambon geretourneerde Engelsche esquader, bij het passeren langs de Javasche kust, nog eenige vaartuigen zijn genomen, en onder anderen van het Goevernement een schip inhebbende 18 stukken van 18 ponden, welke te Semarang geembarqueerd waren voor Soerabaya.

Deze zware en in onzen toestand onherstelbare slagen, welke allen min of meer als een gevolg van de overgave van Ambon kunnen worden aangemerkt, en de lafhartige gedragingen door den kolonel Filz bij die gelegenheid gehouden, hebben bij het publiek en inzonderheid bij de armée zulk een sterke indignatie doen ontstaan, dat ik om die goede geest te voeden en te gelijker tijd de troepen gerust te stellen van nooit in het geval te zullen komen van weder met iemand te dienen die zoo zichtbaar de roem van Zijne Majesteit's armee heeft benadeelt, bij mijn besluit van den 9den dezer heb verklaard dat, hoedanig ook de uitspraak van de Hooge militaire vierschaar in de zaak van den kolonel Filz moge zijn, hij nimmer weder tot de eer zal worden toegelaten om onder de armee van Z. M. den Koning van Holland in Indien te dienen, wenschende de troepen van het eiland Java slechts naar eene gelegenheid om zich te kunnen distingueren en in het bloed van den vijand de sehande uit te wischen, waarmede het Ambons garnizoen door het verantwoordelijk gedrag van haren chief overladen is; welke gelegenheid zich mischien zal aanbieden, wijl volgens het algemeen verhaal de Engel-

schen het voornemen zouden hebben een aanslag op Java te wagen.

De prefect van Ambon Heukervlucht, niet hebbende kunnen reuseren om van de overgave van dat etablissement direct van daar naar Banda en Ternate kennis te geven, en echter hiervan de hooge noodzakelijkheid inziende, heeft op zijne overtocht van Ambon herwaarts, Poelo Comba aangedaan en aldaar depeches ter verzending naar Banda, Ternate en Manado achter gelaten, aan welkers goede bezorging ik niet twijfele. Ik heb zelfs hoop dat deze gedane kennisgeving naar Banda en de al vroeger van Ambon derwaarts gegeven rensignementen van het aanwezen van een vijandelijk esquadre in de Molukkos, van dat heilzaam gevolg zijn zal, dat niet alleen de naar Banda vertrokken koloniale schepen *the Discovery* en *de Goede Trouw* zoowel als de aldaar binnen gevallen particuliere vaartuigen met lading van het Goevernement zullen zijn behouden gebleven, maar ook dat de landdrost van Banda zonder tijdverzuim deze kielen met specerijen herwaarts zal zenden, om ten minsten de daarvan aan handen hebbende voorraad immers voor het grootste gedeelte in veiligheid te stellen. Wel is waar dat de Engelschen van het eiland Poeloe-ay, waarvan zij bij overrompeling meester zijn geworden, veertig duizend ponden aan specerijen hebben veroverd, doch vermits de nooten ongekalkt waren, zullen dezelve vermoedelijk nog voor het binnenbrengen in een van hunne havens reeds door infectie vergaan of zoodanig aangetast zijn, dat daarvoor geen naamswaardige prijzen zullen zijn te maken. Het hoofd van het gemelde eiland Poeloe-ay is vier-en-twintig uur na de overrompeling van deze plaats overleden, hebbende zich, zoo men zegt, vergeven uit besef van aan zijn pligt te hebben gemankeerd. Eindelijk, en bevorens nog van het onaangename verslag wegens Ambons overgave af te stappen, moet ik Uwe Excellentie al verder tot mijn leedwezen berigten, dat na de gemelde overgave vele der civile en militaire ambtenaren aldaar een zoodanige graad van ontrouw en van slechtheid hebben aan den dag gelegd, dat, zonder hun ontslag uit 's Konings dienst te hebben erlangt, terstond in die der Engelschen zijn overgegaan :

De onder prefect van Hila, Johannes Jacobus Bruins.

De secretaris van den prefect, Johan Adolph Kuuhl.

De finantie boekhouder Liesen.

De onder prefect van Boeroe, Willem Schouten.

De onder prefect van Manipa, Bernard.

De 1e luitenant Keller.

De luitenant de Boya.

De luitenant Harde.

De luitenant ter zee Smith, gewezen kommandant van de brik *de Eli*.

De chirurgijn van het Hospitaal Uitenbroek en

De kapitein der burgerij Martens.

En dat de protectie der Engelsche gekozen hebben de kapiteins Stigler, Boek en Rithmuller.

Waarvan mij gebleken is uit het secreet rapport, 't welk de prefect van Ambon Heukervlugt mij bij zijne terugkomst alleen heeft overgegeven.

De straffeloosheid waarmede onder het vorige Goevernement dergelijke daden van ontrouw zijn gepleegd, heeft dezelve maar al te wel aangemoedigd, en mij gepenetreerd van de noodzakelijkheid om door een strenge maatregel in dezen aan het publiek gevoelen een andere leiding te geven en hetzelfde te gewinnen hare sterkste afkeuring te hechten aan soortgelijke gebeurtenissen, die de Natie deshonoreren. Ten einde door de opwekking van dit gevoel, de vernieuwing daarvan voor te komen, uit zoodanig beginsel en volgens hetgeen in Europa daaromtrent pleeg te wezen geusiteerd, heb ik de opgemelde civile en militaire ambtenaren niet alleen verklaard voor overloopers en voor verraders van hun vaderland en van de belangen van Z. M. der Koning, en een premie uitgeloofd van 2000 spaansche matten per hoofd, voor de geenen die hun zullen achterhalen en in handen van de justitie overleveren, maar daarenboven hunne namen openlijk doen aanslaan aan galgen, welke tot dat einde aan de Hoofdwachten te Batavia, Samarang en Soerabaja zijn opgericht, welke mesure ik mij verzekerd houde dat een gewensche indruk maken zal.

§ 26. De corvet *de Jawaan*, welke den 3den dezer met koloniale producten beladen van Soerabaja vertrokken was naar Bordeaux, heeft het ongelijk gehad een lek te bekomen, 't welk, nadat die bodem tot op de hoogte van Besoeki gevordert was, bevonden is vier duim water per uur te maken, waardoor de scheepsoverheden verplicht zijn geworden te retourneren, en eerst te Passerocean en vervolgens te Soerabaja zijn binnen geloopt. Bij examinatie van dit lek, is het zelve bevonden veroorzaakt te zijn doordat men bij de legging der

kopere huid onnoodig heeft geoordeelt de dubbelhuid van de berg-houten aftenemen en de naden te kalfaten, vermits dezelve na oogenschijn nog nieuw waren; volgens de ontvangen rapporten is hierin echter voorzien en heeft de gen. Corvet reeds den 19 dezer weder zee kunnen kiezen, zonder dat, voor zoo ver ik weet, eenige vermindering van lading heeft plaats gehad.

§ 30. Sedert de afzending mijner laatste depeches in dato 25 van Grasmaand j.l., bij de hand genomen hebbende de examinatie van Uwe Excellentie missive van den 24 van Hooimaand 1809. N°. 1, 3 divisie, 2e bureau over de wisselbank, welke ik in de eerste dagen van mijn komst alhier voornemens was in deze Kolonie te doen oprigten, tot stijving van de waarde van het papierengeld, zoo zal het genoeg zijn in algemeene beantwoording daarop te laten dienen, dat vermits de creatie dezer bank voornamelijk zou hebben moeten rusten op het bijeenbrengen van een toereikend fonds in specie, van dit ontwerp al zeer schielijk moest worden afgezien, wijl de verwachting om dit fonds te vinden uit de particuliere kassen en verder door middel van 's Lands kas te soutineeren, ten eenenmale tegen is gevallen door de stremming van den Noord-Amerikaansche handel op deze Kolonie, welke zich genoegzaam gelijktijdig met het oogenblik van mijn arrivement alhier heeft gedagteekend; waarvan het natuurlijk gevolg is geweest dat de penurie aan specie bij het Goevernement zeer groot is geworden, en desgelijks bij particulieren, inzonderheid door het overbrengen in 's Lands kas der gelden van uitlandige personen en het fournissement in zilvergeld, 'tgeen daarna bij wege van quotisatie is geschied, hebbende dit groot gebrek aan specie niet kunnen missen van de nadeeligste invloed te zien op de circuleerende papiere munt, en alle plans om de agio te doen wegvallen voor een tijd geëludeert.

Dan, hoe zorgelijk de toestand dezer Kolonie aan ieder moge toeschijnen en ook werkelijk is, wegens het niet aanvoeren van eenige contanten en het onafgehaald laten van hare producten, kan ik U Excellentie nogtans de geruststellende verzekering geven, dat niet alleen voor dit jaar het benoodigde voor de uitgaven is gevonden, maar dat daarin ook voor het volgende jaar voor een groot gedeelte zal kunnen worden voorzien, zonder de schulden te vermeerderen, waartoe ik mij van nu af aan met het project onledig houde. Te dezer

gelegenheid vinde ik het niet ongeschikt U Excellentie te informeren, dat de President van de Hooge Ind. Regeering van Braam mij met voorkennis van den oud Gouverneur-Generaal Siberg onlangs heeft bekend gemaakt met het idee van gemelde oud Gouverneur-Generaal, om van particulieren, zoo voor hen zelve, als voor hunne uitlandsche principalen, papiere geld met vijftig ten honderd als zilvergeld in kas te accepteren, of 150 voor 100 Rijksdaalders, en daarvan aan de tellers bewijzen afgegeven dat zij de door hun getelde som, met het voorschreven rabat, in specie bij den lande te goed hadden, zonder renten. Ik heb dit ontwerp in zijne gevolgen zeer voordelig voor den lande beschouwd, wjl het geen de minste twijfel kan onderhevig zijn, of het credit van het papiere geld moet zich bij een verandering van omstandigheden spoedig herstellen. Dan vermits in hetzelfde geen genoegzame waarborg voor de tellers lag opgesloten, wanneer zij over hunne fondsen zoude kunnen beschikken, heb ik gemeend daaraan een andere wijziging te moeten geven, door aan de houders van groote fondsen, hetzij van hun eigen, of van uitlandige personen, de propositie te doen om van dezelve papieren van credit in 's Goevernements kas te accepteren, op voorwaarde dat zij voor ieder 160 Rijksdaalders aan papiere geld 100 Rijksdaalders zilveren munt, dan wel voor iedere 100 Rd. papiere geld 62½ Rd. papiere geld op het honderd zouden terugbekomen, hetzij alhier in producten, welke ten alle tijde kunnen worden ontvangen, of in specie, dan wel in wissels op Holland, in de beide laatste gevallen binnen vier jaren na de telling dan wel binnen het jaar na den vrede, indien dezelve intusschen en voor de expiratie van het derde jaar mogt invallen; genietende inmiddels tot den dag der aflossing zes percent aan rente van het getelde capitaal, invoegen voorschreven tot zilvergeld gerealiseerd, betaalbaar in papieren van credit, met de bij het Goevernement bepaalde agio. Dit voorstel heeft zeer veel bijval gevonden, en voor zoover de houders van eigen fondsen betreft, hebben zij daarmede zoo mondeling als schriftelijk ingestemd, doch de gevolmagtigden hebben verklaard niet door hunne principalen genoegzaam geautoriseerd te zijn, om daarin te kunnen treden en mitsdien daartoe een order van het Goevernement te verlangen. Ik heb deze vordering wel zeer billijk gevonden, en ook overeenkomstig aan den aard der zaak, en de wijze waarop daarin in dergelijke gevallen zoo bij de Goevernementen in Europa als Noord-

Amerika geageert wordt; en ofschoon deze operatie vordert dat dezelve worde gearresteerd verscheidene maanden voor dat men dezelve verlangd te doen werken, om tot het los maken van de fondsen gelegenheid te geven, ben ik niet te min huiverig geweest hiertoe overte gaan, alzoo mij uit de brieven van U Excellentie, zoo aan mij zelfs als aan den oud Directeur-Generaal van IJsseldijk geschreven, gebleken is dat door de zich in Europa bevindende eigenaren der fondsen die alhier in 't jaar 1808 ter requisitie van het Goevernement in 's Lands kas zijn overgebracht, met veel ophef over deze mésure als bezwarende geklaagd is, waarvan ik nogtans vertrouwde dat zij terug zullen zijn gekomen op de erlangde informatie, dat voor die fondsen ten alle tijde producten kunnen worden ontvangen, en vooral wanneer hun de dispositie van de Hooge Regeering zal zijn bekend geworden, volgens welke daarop sedert renten zijn geaccordeert, aangezien hun van hunne capitalen door de meeste der gevolmagtigden geen interest werd goed gedaan en ook geen remises, uit gebrek aan gelegenheid daartoe, welke trouwens niet sterk gezocht wierd, ten einde zich zooveel langer van het gebruik der onder hun gelegen gelden te verzekeren.

§ 31. De verkoop van de Crauwangsche landen, behoorende tot dat gedeelte van het gewezen regentschap van dien naam 'twelk ingevolge de dispositie van de Hooge Regering als nutteloos voor de koffieculture aan de Bataviasche Ommelanden is gevoegd, heeft op den 19 dezer in 6 percelen gevolg genomen, welke met 's Lands geregtigheid de aanmerkelijke som van 878,010 Rijksdaalders hebben gereendeerd. Deze aanzienlijke koopschat is meerendeels voor een uitwissel te houden van de algemeene zucht voor den Landbouw, welke sinds eenigen tijd onder de ingezetenen dezer Kolonie opgemerkt en door mij zooveel mogelijk aangemoedigd wordt, waarvan de voordeelen in der tijd voor deze kolonie van het hoogste belang zullen worden. Den laatsten dezer maand vertrek ik naar Soerabaja, om de werken aldaar te bezichtigen en de expeditien zoo naar Frankrijk als die men naar de Moluccos mogt kunnen doen te bespoedigen, en tevens alle in de route gelegen landdrostambten in eigen persoon te inspecteeren.

Ik heb de eer enz.

(w. get.) Daendels.

PS. Op heden bij mij het officieel rapport ontvangen zijnde, dat de Corvet *de Javaan* den 19 dezer zijne reize naar Europa heeft vervolgd, zonder vermindering van lading, zoo vereere ik mij Uwer Excellentie hiervan kennis te geven.

XLI. R. G. van Polanen aan den Minister van Koloniën
van der Heim.

(Minute, uit New-York of New-Yersey,
van Augustus 1810.)

Hoog Ed. Gestr. Heer,

Bij mijne dépêche van 30 der vorige maand heb ik de eer gehad voorloopig UEd. kennis te geven, dat het den Gouverneur-Generaal D. had goedgeacht op den 5 Februari dezes jaars ¹⁾ bij de H. I. R. te doen besluiten, om:

1°. niet te homologeren de contracten, door mij hier te lande met de Amerikaansche kooplieden J. le Roy & Sons gesloten, en te verklaren, dat deeze contracten tot nadeel van het Gouvernement zijn en geheel afwijken van mijne instructie, dat ik daardoor mijn magt ben te buiten gegaan en misbruik heb gemaakt van het vertrouwen van UEd. op eene wijze die het bederf van de O. I. Koloniën zoude moeten ten gevolge hebben, indien ik bleef voortgaan hare kostbare producten tegen de bedongen geringe prijzen in de aangegane onereuse conditiën af te staan;

2°. finaal in te trekken de commissie, op mij door den Gouv.-Gen. Wiese en den Direct.-Gen. van IJsseldijk in der tijd verleend ²⁾, ten einde de Amerikaansche kooplieden te beveiligen tegen alle teleurstellingen . . . . .;

3°. buiten effect te stellen het besluit der Hooge Regeering van 2 December 1809, in zoover hetzelfde mij tot eenige handelingen mogt autoriseren, en dat mitsdien geene verbintenissen, op mijnen naam aangegaan en gesloten, zullen worden erkend;

---

1) 1810.

2) Zie hiervoor N°. XXIII.

4°. den Consul van Z. M. in Amerika Smissaert te verzoeken, hiervan aan de kooplieden te New-York en andere zeestaten in Amerika kennis te geven.

Dit besluit is, na gewoonte, overeenkomende met het voorstel door den Gouv.-Gen. daartoe gedaan . . . . .

Dan, daar hij zich vermeten heeft de motiven van mijne handelingen in deze aan fraude en corruptie toe te schrijven, zal UEd. mij, vertrouwd ik, ten goede houden, dat ik in mijne zelfverdediging het ongegronde en kwaadaardige dier beschuldigingen zoo kort mogelijk . . . aan U Exc. voordrage.

Aan het hoofd der bezwaren tegen de door mij aangegane contracten, en die dus schijnt het gewigtigste geoordeeld te zijn, word deze gesteld:

„dat de prijzen, bij mij in Oogstmaand 1809 voor de specerijen bedongen, 100 en 200 pCt. lager zijn dan die, bij zeker besluit der Hooge Regeering in diezelfde Oogstmaand bepaald”.

Het behoeft dus niet betoogd te worden dat dit besluit, al kon ik geoordeeld worden daaraan, en niet aan mijne commissie, te zijn gebonden, mij niet kon bekend zijn, maar eenlijk te worden aangemerkt, dat in alle handelstransactiën noodwendig twee partijen gevonden worden, de koper en verkoper, en dat hoezeer het den laatsten volkomen vrijstaat eenigen prijs op zijne goederen te stellen, de eerste daardoor niet kan verplicht geoordeeld worden dien prijs te besteden. De Gouv.-Gen. Daendels, die in zijn bestuur geen anderen regel volgt dan dien van geweld, schijnt nog niet ingezien te hebben, dat dit een regel is die zich nergens minder dan in den handel laat appliceren, en dat zijne gehechtheid aan dien regel eene der redenen is waarom de Amerikanen, even als vele kooplieden van Isle de France en andere Oostersche natiën, hebben opgehouden op Batavia ten handel te varen. Zij die zich in zijn magt hebben gevonden, hebben wel is waar zich genoodzaakt gezien zich daaraan te onderwerpen, maar met het besluit zich niet weder in die noodzakelijkheid te stellen en anderen daartegen te waarschuwen, gelijk dit reeds hier te lande heeft plaats gehad na de aankomst van het schip *Roxana*.

Meer schijn van grond heeft het tweede bezwaar: „dat geen discriminatie gemaakt is tusschen de prijzen te Socrabaija en te Amboina”.

Had ik de allerminste mogelijkheid ondersteld, dat het Gouvernement op Batavia onberaden genoeg zou zijn om de brik *Goldsearcher* hare reize niet naar Ambon te laten vervolgen, zou niets gepaster geweest zijn dan eene distinctie gemaakt te hebben in den prijs der specerijen. . . . Dan, welke gedachte ik ook had over de tegenwoordige behandeling van zaken in Indië, kon ik geen oogenblik onderstellen, dat de brik *Goldsearcher* in haar originele destinatie zou zijn verhinderd geworden, waardoor de Oostersche comptoiren van contanten en noodwendigheden zouden worden voorzien, geheel ten risico der Amerikaansche contractanten. . . . Zeker is het, dat de 576 vaten meel, 50 vaten spek en 30 vaten vleesch geen gering ontzet voor het garnisoen van Ambon zoude zijn geweest; daar de capt. van de *Goldsearcher* op Soerabaja vernomen heeft hoe moeilijk en gevaarlijk van wegens de Engelsche kruissers en zee-roovers het daar bevonden werd, Ambon van levensmiddelen te voorzien, zoodanig dat men daar gedurende zijn verblijf 2 Rds. vragspenningen voor den overvoer van rijst voor iedere zak heeft aangeboden.

Het tweede contract, met de eigenaars van de *Goldsearcher* aangegaan, is niet minder door den Gouv.-Gen. Daendels afgekeurd, omdat de specerijen voor dezelve lage prijzen daarbij waren afgestaan, en met quitantën zouden betaald zijn.

De termen van dit contract zijn deze:

dat de supercarga's van de brik *Goldsearcher*, van Amboina in China gearriveerd zijnde, daar zouden trachten te verkrijgen Ds. 59,900 in spetie, en zij bij den overbreng van die som op Ambon daarvoor zouden ontvangen specerijen op den voet van het eerste contract; dan bijaldien die som op Canton niet zoude te verkrijgen zijn, dat dan bij terugkomst van de brik op Ambon die som aan specerijen zoude geleverd worden, tegen afgifte van tien eensluitende quitantiën; dat bij vertooning van eene derzelve aan de contractanten, zij binnen drie maanden naar Batavia of Soerabaja, ter mijner keuze, zouden afzenden 59,900 Rds. in specie of goederen ter hunner risico, de goederen bezwaard met een avans van 25 pCt., en dat de contractanten niet zouden ontslagen zijn van deze hunne verbintenis, alvorens voorsz. som in contanten of goederen te Batavia of te Sourabaja zoude zijn voldaan.

Dit contract, waartoe ik veel moeite gehad heb de contractanten

ter andere zijde over te halen, is door den Gouv.-Gen. D. beschouwd te zijn *onerous*, en wat meer is *frauduleus*.

Geen wonder! De expeditie van het schip *de Havik*, van Batavia naar New-York, bewijst dat de Gouv.-Gen. D. ook in zijne handels-speculatiën gronden en berekeningen, aan hem alleen eigen, heeft aangenomen.

Dat schip, eerst ingekocht, heeft kostbare reparatiën en een toerusting tot defensie ondergaan, alvorens het tot de reis bekwaam is geoordeeld, en is met specerijen volladen en onder Hollandsche vlag in zee gezonden, hoezeer het, van 't oogenblik dat het de Bataviasche reede verliet, blootgesteld was Engelsche fregatten en kapers, die het niet ontzeilen kon, te ontmoeten, en wel speciaal op de hoogte van de Kaap de Goede Hoop, op den kruisgrond van het Engelsch eskader bij en omtrent de Bermuda's, en laatstelijk voor al de havens in Amerika. Wat dan ook te voorzien was, is gebeurd: het is in de handen der Engelschen gevallen. En, of deze gevaren nog te gering geoordeeld zijn, heeft men aan de afzending en destinatie van dat schip maanden bevorens op Batavia alle mogelijke publiciteit gegeven, op een tijd dat een Engelsch fregat zich op en voor de reede aldaar vertoonde. . . . .

De mogelijkheid, of liever genoegzame zekerheid van deze nitkomst is bij den Gouv.-Gen. D. niet in aanmerking genomen. Het is nu aan hem overgelaten, bij eene ware berekening van de waarde in Indië van schip en lading, te bepalen welke zware schade door deze onbedachte expeditie aan het Indisch Gouvernement is toegebracht. En al ware het schip *de Havik* al eens behouden in Amerika gekomen, is zeker in de schrandere calculatie van den Gouv.-Gen. D. niet berekend, dat de lading daarvan, als ingebracht in een vreemden bodem, $\frac{1}{3}$ hooger inkomende rechten zou hebben moeten betalen en het recht van drawback niet zou hebben gehad; dat eene lading specerijen niet dan in vele maanden kan gerealiseerd worden; en dat, na aftrek der kosten van pakhuisuur en commissie, het provenu daarvan in Amerika zoude betaald zijn, van waar het niet naar Java zou kunnen zijn verzonden dan bezwaard met 25 à 30 pCt. aan vracht op de goederen en met 30 à 50 pCt. aan assurantie, bijaldien die zelfs tot dien prijs zou zijn te verkrijgen geweest.

Op andere en zekerder gronden te werk gaande, om de O. I. Be-

zittingen voor schade te behoeden, heb ik het tweede contract aangezien als een verkoop op crediet, waarbij in geen geval schade kon geleden worden. Zoodra de specerijen op Ambon aan boord van de *Goldsearcher* waren ingeladen, werden de Huizen van J. le R. & S. en le R. B. & Mc. E. debiteuren van het Bataviaasch Gouvernement, en deze schuld kon niet geoordeeld worden afgelegd te zijn dan door de betaling in contanten of goederen op *Java*. En ik beroep mij op de kennis van al de huizen van commercie te Amsterdam, op Amerika handelende, of mijn vertrouwen kwalijk of wel is geplaatst geweest ten aanzien der soliditeit dier eventuele debiteurs.

Het doorzigtig oog van den Gouv.-Gen. D. heeft echter in dit contract niet alleen „het *frauduleuse* in het helderst daglicht gesteld gezien”, maar heeft daarin daarenboven „de vues van den contractant meer en meer ontmaskerd” gevonden. Hoedanig dit aan hem is gebleken, vind ik uitgedrukt in deze woorden: „dat mij niet onbekend konden zijn de immense prijzen tot welke de specerijen in Noord-Amerika en in Europa gestegen waren, en dat de uitvoer van contante specie uit China op lijfstraffe is verboden”.

Mijne aanmerkingen nopens de „immense prijzen” der specerijen uitstellende totdat ik aan de algemeene gronden waarop de contracten bij mij zijn aangegaan zal genaderd zijn, moet ik op het tweede bewijs van mijne frauduleuse vues eenlijk aanmerken, dat het verbod tegen den uitvoer van contanten mij en den contractanten ter andere zijde zoo wel bekend was, dat wij op dien uitvoer zeer weinig gerekend hebben. De Gouverneur-Generaal Daendels heeft echter aan het verbod in China een groot gewigt gegeven, hoezeer hij in zijn benoemden opvolger den eersten en beruchtsten smokkelaar van Indië aan zijne zijde had, die 't hem bekend is in dat loffelijk geheim van den handel volleerd te zijn. Deze zoude hem bij zijne bevinding hebben overtuigd, van wat waarde zoodanige prohibitoire wetten bij hem zijn geoordeeld, en dat zelfs de straffe des doods, op den clandestinen invoer van Amfoen te Batavia gesteld, hem daarvan niet heeft kunnen afschrikken. . . . .

Het vertrouwen hetwelk Uwe Excellentie in mijne probiteit heeft gelieven te stellen kan, daar ik de eer niet heb U Exc. persoonlijk bekend te zijn, eenlijk zijn gegrond op de kennis die U Exc. heeft verkregen bij informatie naar mijne gedragingen en vorige ambtsver-

rigtingen. De beschuldigingen die door personen die meenden dat ik hun in Indië in den weg stond, van daar zijn voortgekomen, hebben eenlijk bestaan in mij toe te schrijven eene onbepaalde eerzucht en ambitie om te regeeren; dan, nimmer heeft zelfs de laster mij eene zucht om mij wettelijk of onwettelijk te verrijken toegeschreven. Dit laatste was voor een Daendels bewaard gebleven, wiens malicieuse ziel, van alle hoflijke hoedanigheden ontbloot, een genoegzaam schiept ongelukkigen te maken, en allen lafhartig te hoonen die weerloos aan zijne woede zijn blootgesteld. Hij, die een openlijk bewijs zijner trouweloosheid heeft gegeven met zich 's Konings eigendommen te doen overdragen, die hij gezonden is om voor zijn koning te preservareren, en daardoor begaan heeft eene hoogst gequalificeerde misdaad, welke een gegrond vermoeden oplevert dat hij, die om zich te verrijken zijne plichten durft verbreken in 't openbaar, zich door niets zal laten terughouden om dit in het verborgene te doen.

Hoe zichtbaar is de gantsche inhoud van zijn voorstel eene uitwerking van den haat, waarmede hij mij vereert. Men kan plichtmatig handelen en echter dwalen; maar dan wanneer men aan wilde driften en eene constitutionele kwaadaardigheid den teugel viert, ontdekt men, zooals in deze door den Gouverneur-Generaal Daendels is gedaan, dat men door geen zucht voor het publiek belang bestuurd wordt, dat men andere bedoelingen door een overdreven en hypocritischen ijver tracht te bedekken. Diezelve omtembare drift, die hem zoowel als zijne belagchelike verwaandheid altoos verraadt, heeft hem ook, ondanks zich zelve, de ware oorzaak doen aan 't licht brengen, die hem in deze bestuurd heeft. Hij laat zich ontslippen, dat indien de onderwerpelijke contracten wierden goedgekeurd, die goedkeuring met grond bij mij zou worden aangemerkt als eene onbepaalde qualificatie om de generale factor van het Batav. Gouvernement te wezen, tot onderhandelingen van allerlei aard. Hier is dan het geheim. Hij wil niet verder dan hem behaagt, aan den wil van het wettich gezag waarvan hij zijne macht ontleent, onderworpen zijn. Hij wil zich niet bedienen dan van hem afhankelijke creaturen, van wier blinde onderwerping en geheimhouding hij zich kan verzekerd houden. Van daar dan ook zijne luidrugtige verklaring, toen hem Uwe Excellentie's aanschrijving houdende de commissie mij hier te lande opgedragen, is ter hand gekomen, dat hij met mij niets te doen wilde hebben

Ik wist toen reeds, hoe weinig hij zich gehouden rekende aanschrijvingen van Uwe Excellentie te respecteren, en begreep dus te wel dat, daar hij een onbepaald gezach in Indië uitoefent en geene verantwoording voor zijne daden vreest, het van hem alleen zoude afhangen of ik dadelijk van eenig nut voor de O.-I. bezittingen hier te lande zou kunnen zijn. Mijn brief van 20 Aug. 1809 ¹⁾ was dus niet alleen ingericht om den Gouverneur Daendels bekend te maken met den staat des handels in O.-I. producten, maar ook om verder zijn welbehagen te vernemen of ik in de uitvoering mijner commissie zoude voortgaan. . . . .

Mijn brief van 1 Nov. 1809 heb ik de eer hiernevens kopijelijk bij te voegen, waaruit Uwe Excellentie o. a. zal blijken, dat ik de schoener *Alert* om geene andere reden bevragt heb dan om regtstreeks met de *dépeches* van den Gouverneur Daendels aan mij naar eene Amerikaansche haven terug te komen, en ten einde bij dat buitengemeen snel bezeilde vaartuig zijne ordres te kunnen ontfangen.

In het contract voor de gewapende brik *Batavia* meende ik niet te kunnen mistasten, dewijl mij de voorslag tot den inkoop van zoodanige vaartuigen door den heer Schout bij nacht Buyskes, gedurende zijn verblijf in Amerika, in zijn eigen handschrift vertoond was, en de hooge noodzakelijkheid van zoodanige vaartuigen in Indië niet twijfelachtig kon zijn.

Hoezeer door deze expeditiën in verre na niet voldaan was aan hetgeen U Excellentie van mij verwagte en de behoeften der Koloniën vorderden, zoude ik het daarbij hebben laten berusten tot de terugkomst van de schoener *Alert*; dan, vernomen hebbende dat ingevolge van de ontstane beduchting van een oorlog tusschen de Vereenigde Staten van Amerika en Frankrijk of Engeland in de maand December des vorigen jaars, het schip *Thames* in ballast zou worden verzonden naar Batavia, ter afhaal van de producten van vorige expeditiën, heb ik dat schip mede onder contract beladen met de eerste noodwendigheden voor Batavia, genoegzaam alleen bestaande uit goederen door den Gouverneur Daendels van het huis L. R. & M. E. ontboden, maar waartoe dat huis niet kon besluiten, omdat de propositiën door den Gouverneur Daendels daartoe voorgeslagen ten eenenmale onaannemelijk waren bevonden.

1) Zie hiervoor N°. XXXI.

Vervolgens is in het laatst der maand December 1809 de Secretaris Meijer hier aangekomen, aan wien ik, hoezeer daartoe ongehouden, volkomen opening heb gegeven van al mijne handelingen, en die, hoezeer hij mijne handelingen volkomen goedkeurde, mij zijne bedugting heeft te kennen gegeven dat de Gouverneur Daendels aan de contracten, hoe voordeelig hij die ook voor hem beschouwde, niet zou voldoen, doordien hij te zeer op Uwe Excellentie verbitterd was, en de tusschenkomst van niemand en wel voornamelijk van U Exe. in het bestuur der O.-I. Koloniën niet dulden kon. . . . .

Kort daarop is, in de maand January dezès jaars, de heer Prediger hier te lande aangekomen, van wien ik verstaan heb hoe schandelijk Meyer mij verraden had, door een brief dien ik hem als vriend gedurende zijn eerste verblijf in Amerika had geschreven, en waarin ik mij beklaagd had over de mishandeling die de Gouverneur Daendels mijn schoonzoon de Marolles deed ondergaan, in originali naar Batavia over te zenden. Ik heb hem daarop door den heer Prediger laten aanzeggen hoe zeer ik hem voor deze lage daad verfoeide, en dat ik het op hem zou verhalen bijaldien de Marolles het verdere slagtoffer van zijn verraad zou zijn. Dit ongelukkig daarna bewaarheid zijnde, heb ik hem in tegenwoordigheid van den Brigadier-Generaal Sandol Roy en een ander getuige zoodanige honende en bittere verwijtingen aangedaan, die, ware hij niet de lafhartigste der menschen, hem zouden hebben moeten bewegen mij daarvan, als ik hoopte, voldoening te vragen, en mij in de gelegenheid te stellen den dood van mijn schoonzoon en het ongeluk van mijn dochter en hare kinderen op eene mannelijke wijze aan hem te wreken . . . . .

In het gansche voorstel van den Generaal Daendels blijkt ten klaarste, dat zijne prijsbepaling een, hoewel niet de voorname, grond geweest is om de door mij aangegane contracten te verbreken. . . . Het is niet noodig de kennis te bezitten, die men in een Gouverneur-Generaal van Indië onderstellen moet, om te weten dat de waarde van eenig artikel datgeen is waarvoor men het van de hand kan zetten. Het deraisonnement van den Generaal Daendels komt hierop uit: ik heb drie jaarijksche gewassen van specerijen aan handen, die ik door de gevolgen van den tegenwoordigen oorlog niet heb kunnen van de hand zetten. Op alle waarschijnlijke gronden, staat deze oorlog in een aantal jaren niet te eindigen en mijne voorraad van specerijen

jaarlijks toetenemen. De steeds vermeerderende behoeften der Koloniën kunnen uit het Vaderland niet te gemoet worden gekomen, en moeten nit den verkoop der producten in Indië gevonden worden. Ik wil mij echter niet bekreunen aan de vermindering, die de politieke omstandigheden der tijden voortgaan aan de waarde van alle koloniale producten te geven; mijn alvermogen zal al die zwaarigheden uit den weg ruimen. Ik zal bij Decreet een prijs op mijne producten stellen, en — dit zijn zijne expressiën — „die verd.... Americanen zullen wel genoodzaakt zijn met hangende pooten die daarvoor aftehalen; zij zullen 't ondervinden dat zij niet met het vorige laffe Gouvernement, maar met den Maarschalk Daendels te doen hebben”.

Dit hebben de kooplieden op Isle de France reeds te zeer ondervonden; en het is geen geringe verblindings in den Generaal Daendels, te onderstellen, dat dit eene aanmoediging bij hen zijn kan om op Java ten handel te komen.

Dan, niets kan meer in dien man verwondering wekken; en men wordt gedwongen te gelooven, wat op Batavia, Isle de France, de Caap de Goede Hoop en hier te lande als zeker ondersteld wordt, dat de hoogte waarop hij zich geplaatst ziet en de serviele onderwerping van allen die hem omringen, gevoegd bij eene ligchaamsgesteldheid door *débauche* verzwakt, zijn reeds niet gelukkig georganiseerd hersengestel gederangeerd heeft, en oorzaak is van de vlagen van krankzinnigheid en woede, daar hij zoo dikwijls aan onhevig is. Zoolang hij, door met geweld de hand op alles te leggen, door het vermeerderen der papieren van crediet, en geholpen door de goederen en geldspeciën onder contract aangebragt, zich eenigsints uit zijne verlegenheid zal gered zien, ... zullen hem de oogen niet opengaan. Dan, wanneer (gelijk nu te verwachten is) de Amerikanen geheel zullen aflaten op Java te handelen, zal hij te laat ontdekken, dat zijne doldriftige handelingen de moeilijkheden zijner situatie zoodanig verergerd hebben, dat hij het onmogelijk zal vinden zich daaruit te redden.

Het is bekend aan allen die in den specerij-handel eenige ervaring hebben, dat de waarde daarvan in vorige tijden werd opgehouden door het systema der O.-I. Compagnie, om daarvan niet dan zekere bepaalde quantiteiten en op zekere gezette tijden op de markt van Europa te brengen. Gedurende het temporair bezit der Engelschen van de Moluccos hebben zij dien regel niet gevolgd, en door den

overvoer der gantsche jaarlijksche recolttes de waarde der specerijen in alle werelddeelen doen dalen. Sints heeft de moeilijke en door de gevaren van den oorlog kostbare afhaal daarvan uit Indië den prijs der specerijen in Europa en Amerika somwijlen ver boven de vorige prijzen doen rijzen, dan ook doen bevinden, dat zoodra eene quantiteit daarvan werd aangebragt, die prijzen plotseling lager zijn gedaald dan in vreedestijd; hetgeen men toeschrijft aan de verminderde algemeene consumtie op het vaste land van Europa, door de armoede die de langdurige en verwoestende oorlogen hebben veroorzaakt. Ook heeft de vermeerderde aanbrenge van nagelen van Isle de France en noten van Cayenne daarop eenige invloed gehad. . . . .

Bij mijne Secrete Commissie ben ik bepaald in de volgende be-
 woordingen: „Ten aanzien der prijzen, welke hij zal bedingen voor de specerijen die hij bij verkoop in Amerika zal afstaan, zal hij in het oog houden dat tot dien verkoop alhier (NB. te Batavia) besloten is in de verwagting dat daarvoor zullen kunnen bedongen worden de gemiddelde prijzen, voor welke die in China in de laatste vier jaren zijn verkogt geworden, na aftrek van een matige winst, welke zal kunnen worden berekend voor den omweg om de specerijen op Ambon en Banda aftehalen en voor de risico van allen aard, die geheel en al moet gelaten worden voor rekening van de eigenaars der schepen. Uit hoofde echter van de groote aangelegenheid van het bedoelde oogmerk zijner commissie, zal hij, wanneer hij te vergeefs zal hebben beproefd de hiervoren aangewezen prijzen voor de specerijen te bedingen, dezelve 10 à 12 pCt. lager mogen afstaan, alsmede ten aanzien van de quantiteit over 10 à 12 pCt. meerder mogen disponeren.”

In de onderhandelingen nopens de prijsbepaling met de Heeren Wiese en van IJsseldijk had ik hun eene calculative berekening overgegeven, bij welke ik de waarschijnlijk in Amerika te bedingen prijzen had gesteld: de Nagelen tot 75 Ds. de picol, Nootenmuscaat tot 225 Ds de picol en Foely tot 450 Ds. de picol. Dan, de heer van Braam, daarna tot die conferentie toegelaten, was van gevoelen dat ik de prijzen te hoog had gesteld, en zijn gevoelen werd door gem. Heeren aangenomen, en dientengevolge het schriftelijk opstel van den Heer van Braam aan mijne Commissie geannexceerd, bij hetwelk de prijzen dusdanig werden gesteld:

voor de Nagelen,	56	Ds. de picol,
" " Nooten,	180	" " "
" " Foely,	335	" " "

Die prijzen mogt ik, volgens den inhoud mijner Commissie, 10 à 12 pCt. lager stellen, en ook verminderen met hetgeen voor de „risico van allen aard” door de Amerikaansche kooplieden zou kunnen berekend worden, en waartegen zij de expeditie zouden moeten assureren. . . . Deze assurantie meenden de contractanten in Aug. 1809 tot 25 pCt. te bekomen te Baltimore; dan zij hebben die niet geëffectueerd kunnen krijgen dan tot 30 pCt. voor de gevaren van hier naar Ambon, en van daar over China terug voor gelijke 30 pCt.

Bij het formeren der contracten hebben wij die echter voor niet meer dan 50 pCt. berekend, en ik vond mij dus volgens de letter mijner Instructie gequalificeerd, den prijs der Specerijen na aftrek van de 5 pCt. (door den heer van Braam reeds berekend) met 45 pCt. te verminderen, en des noods met nog 10 à 12 pCt.

Dienvolgens ben ik ver binnen de termen mijner qualificatie gebleven, met de aflevering der Specerijen bedongen te hebben tot de prijzen in het contract voor de *Goldsearcher* en volgende contracten nitgedrukt, zijnde:

voor de Nagelen,	40	Ds. de picol.
" " Nootenmuskaat,	125	" " "
" " Foely,	250	" " "

De calculative berekening toont ook aan dat, ware het contract door mij met de geïnteresseerden in de brik *Goldsearcher* aangegaan voldaan geworden, zij daarop tegen den tegenwoordigen marktprijs zouden hebben gewonnen 39 pCt.; een voordeel dat niet te groot kan gerekend worden op eene expeditie naar en van Indie, waarop gemeenlijk van 50 tot 100 pCt. gewonnen wordt.

Ook heb ik mijn bezit het eigen handschrift van den Heer van Braam, waarbij hij int breede aan den toenmaligen Gouverneur-Generaal Wiese aantoonde dat, zoude ik in mijne commissie hier te lande slagen, ik gequalificeerd zou moeten worden de prijzen der specerijen zoodanig te bepalen dat de Amerikaansche koopman daarop zou kunnen rekenen 75 pCt. te zullen winnen.

Die waardige Luitenant Gouverneur-Generaal, wiens lafhartigheid als Colonel der Pennisten zoo openlijk gebleken is, en die bekend

staat voor zoo omzigtig en van karakter ontbloot te zijn, dat hij nimmer eene gedachte geuit heeft die aan zijne superieuren het minst kon misbagen, heeft zeker niet durven onderstaan den Generaal Daendels, wiens woede hij meer dan iemand vreest, tot betere gedachten te brengen, hoezeer zijn eigen advies in deze gevolgd is. Hij behoort wel in de eerste plaats tot die personen en gunstelingen, mij door een oordeelkundig Franschman, die jongst een ooggetuige van de algemeene wandirectie in Indie is geweest, beschreven: „dont le seul mérite est celui d'une aveugle submission à tout ce que Daendels exige despotiquement ou désire faiblement, tandis que l'homme éclairé, instruit par l'expérience que donne un long séjour dans le pays, se voit chassé, banni, ruiné, s'il a la hardiesse de faire une observation, que le seul esprit du bien commun lui aura suggéré, mais qui contrarie ce que le Maréchal a souvent conçu au milieu des excès de la débauche la plus crapuleuse”. . . . .

Sints in de maand September 1809 mijne onderhandelingen met de huizen in de contracten geïnteresseerd begoumen zijn, is tot heden, en dus bijna in het tijdverloop van een jaar, geene expeditie buiten de gecontracteerde van hier naar Java gedaan, hetgeen een onwedsprekelijk bewijs is hoedanig die handel hier beschouwd wordt. Onder welke omstandigheden bij mij het contract voor het schip „*Thames*” is gemaakt, is in mijn brief aan den Generaal Daendels van 6 Dec. 1809 uitgedrukt, en het is aan dat contract en aan de pogingen van den Secretaris Meijer om ook met andere huizen te contracteren, te danken, dat de eerste contractanten tot de volgende overgehaald zijn, om geene concurrenten in den verkoop hunner specerijen te hebben, en dus eenigsints den prijs daarvan te kunnen ophouden.

Aan mij en den Secretaris Meijer is de Generaal Daendels derhalve alleen verplicht, dat hij met 80,000 Ds. aan contanten en een aantal noodwendigheden is voorzien geworden, en hij heeft daarvoor een gering en niet noemenswaardig gedeelte van producten afgestaan, waarmede de pakhuizen overkropt zijn, die blijven toenemen, en die in den tegenwoordigen staat van zaken niet geoordeeld kunnen worden in Indie eenige waarde te hebben, wijl er aldaar geen verkoop van producten meer plaats heeft, uitgenomen die van eenige specerijen aan de Chineesche jonken. In plaats van daarvoor een welverdienden dank te ontvangen, ben ik grovelijk en openlijk geïnsulteed, en be-

dreigd, mogt ik op Batavia komen, „met 4000 stokslagen, om daarna te worden opgehangen” . . . . .

U Excellentie kan mij zoozeer niet van alle eerzucht ontbloot oordeelen, om niet te verwagten dat ik mij thans uit de dienst van Z. M. ontslagen reken, en mij submitteer aan het hooger gezach van den Gouverneur-Generaal Daendels. . . . . Bijaldien Z. M. en U Excellentie nu reeds zullen overtuigd zijn, dat het wettig gezach van Z. M. door den Generaal Daendels reeds te openlijk met voeten is getreden, om van hem geene verdere wanhopige stappen te moeten verwagten, zal het ook geraden worden geoordeeld hem ook hierin te wille te zijn, om het behoud der Koloniën aan de zorg van de Regeering, waaronder de Generaal Daendels alléén moet verstaan worden, voortaan overtelaten, d. i. hem naar willekeur met onze Bezittingen in Indië als ware het zijn eigendom den meester te laten spelen; totdat gelukkiger tijden, bijaldien die bezittingen bevorens niet zullen zijn verloren gegaan, het in 't vermogen van Z. M. zullen stellen zijn verbroken gezag aldaar weder te aanvaarden. . . . .

Het huis I. R. & M. E. hebben mij de originele brieven hunner correspondenten te Boston en Providence toegezonden, waaruit blijkt, dat zoowel daar als te New-York geen assurance te bekomen is voor de terugreize van hun schip „*Gouverneur Strang*”, dit voorjaar onder contract van mij naar Batavia gezeild. Zoodanig loopt alles tesamen om de hoop niet meer te kunnen voeden, dat eenige handelondernemingen van hier naar Java voortaan zal kunnen plaats hebben; en dit strekt ten bewijze van de groote dienst aan de Koloniën gedaan door de gemaakte expeditiën onder contract, die de daarin geïnteresseerde huizen eene zekere schade zullen toebrengen.

Gantsch Java is bij aanhoudendheid effectivelijk geblokkeerd. De Captein van de „*Goldsearcher*” heeft mij bericht, dat gedurende zijn verblijf aldaar en bij zijn vertrek, twee Engelsche fregatten bij de Bataviasche reede geankerd lagen, een fregat, een brik en een cutter op de hoogte van Madura kruisten, en twee fregatten de 15 vaartuigen die van Ambon met specerijen verwacht werden te gemoet waren gezeild. De „*Goldsearcher*”, „*Batavia*” en „*Alert*,” niet dan 10 à 12 voet diepgaande, waren door het Gat van Menare, volgens de instructie die ik hun had laten geven, voor Sourabaja gelukkig ten anker gekomen.

In de couranten wordt gemeld dat het schip „*Montezuma*”, in zijne vaart van de eene haven naar de andere, waartoe het door den Gouverneur-Generaal is gedwongen geworden, door de Engelschen is genomen. Dus is schip en lading voor de eigenaars, niettegenstaande hunne assurantie, verloren door de capricieuse willekeur van den Generaal Daendels.

De Captein van de *Goltsearcher* heeft mij mede bericht, dat bij zijn vertrek van Java, den 22 April, de Generaal Daendels zich gereed maakte weder eene expeditie in het Bantamsche Rijk te doen, met het verklaarde oogmerk de gantsche natie te extermineren.

Het papieren geld stond toen in de proportie van 275 tot 100 Rds. zilver. . . . .

De prijs der koffij was op 7 dezer te New-York 18 cents *long prize*, d. i. 13 cents *short prize* (omtrent $6\frac{1}{2}$ str. holl.) het pond. De Amerikanen zijn echter wel genoodzaakt voor hunne uitgezonden ladingen naar de West-Indiën en Zuid-Amerika gedeeltelijk koffij in betaling aantemen. Het is er nu reeds toe gekomen, wat ik den Heer van IJsseldijk voorzeggd heb, dat de tijd op handen was waarin de Amerikanen tot geen prijs, hoe laag ook, koffij van Java zouden komen afhalen.

De Heeren Troost enz.

XLII. Rapport van den Directeur-Generaal Chassé,
omtrent de Suikercultuur.

Batavia, 15 Herfstmaand 1810.

Hoog Edele Heeren,

Onder andere bezwaaren welke het Gouvernement in deze wan-spoedige tijd onlijdelijk drukken, is voorzecker geen der geringste den zuikerhandel, of mag ik voor het tegenwoordige met veel meer recht alleen zeggen: den zuiker-inkoop. Was de zuikerhandel reeds een voorwerp van deliberatie, namentlijk om dezelve Gouvernements-weege al of niet aan te houden, in tijden dat men ze als een schakel in den handelketen van Batavia en tot voordeel van het algemeen beschouwde, hoe veel meer nu, daar dezelve volstrekt niet anders voor het Gouvernement dan een allezints ondraagelijke lastpost is,

zonder in dit tijdvak, ook van andere zijde, op de Kolonie eene in geringe graad daaraan geëvenreedigde schavergoedende uitwerking te hebben.

In den jaare 1800 raakte reeds ter tafel van U Hoog Edelheeden tot een gewigtig poinet van deliberatie, of de zuikerhandel voor het Gouvernement zoude worde aangehoude en, als een sequeele van dien, de zuikermolenaaren verder van wege het Gouvernement al of niet voorschieting zouden genieten; voorts na een ingekoomen breedvoerig rapport wegens dit onderwerp, waarbij den staat der zuikermolens en de noodzaakelijkheid om dezelve in werking te houden aangetoond, en ondersteld is dat het belang van het Gouvernement medebracht dat de zuikermolenaaren met voorschieting wierden ondersteund, eensdeels omdat veele ingezetenen door het te niet gaan van de zuikerfabrieken, welke men toen stelde dat aan een non voorschieting verbonden was, nadeel zouden lijden, en anderdeels omdat de zuikercultuur aangezien werd, schoon in winstgeving onzeker, als een van de belangrijkste takken van den landbouw waardoor jaarlijks eene aanzienlijke geldsbeloop in wandeling raakte, en niet alleen de araksbranderijen, maar ook verscheijden handelaaren, ambagts- en werklieden hun bestaan vonden, aanmerkende dat men om die redenen, opzigtelijk deeze handeltak en fabriek niet eenelijk als koopman diende te letten, maar als Souverain van den Lande het algemeen belang in acht moest neemen, dus op geene winstderving zien zoodra de welvaart van de Kolonie en haare ingezetenen daardoor benadeeld wierd, — met het gevolg, dat op grond daarvan, op den 18 April 1800 tot de verdere voorschieting enz. besloten is; en insgelijks hebben Uw Hoog Edelheeden de bedoelde voorschieting en zuiker-inkoop in den jaare 1809 en dit jaar gecontinueerd, altijd op hoope van eens eene zoo gewenschte vrede te zien geboore worden.

Dan, al bij den eerste opslag ontwaard men reeds hoedanig de tijden en omstanden veranderd zijn; want toen het voorschr. besluit in den jaare 1800 bij U Hoog Ed. wierd genoomen, bestond er wezentlijk een zuikerhandel, de Amerikanen vervoerden dezelve, en wierd daarvan na de West van Indiën veel afgehaald, terwijl de vaart en handel na Japan ook een gedeelte vertierde; en ofschoon het Gouvernement op dien handel geen winst behaalde, wierd er ook geen verlies bij geleeden, maar eenige in- en opgezetenen vonden daarbij voordeel, terwijl het den handel levendig hield. Thans is dit alles geheel ver-

anderd, en de grond waarop U Hoog Edelen, in het voorleeden en dit voorjaar, het vervolg van de verschieting aan de suikermolenaaren en inkoop van zuiker hebben gelieven te continuieren, niet wanke-
lend maar als verdweenen, de vaart en handel volkomen gestremt,
en de weinig aankoomende Amerikaansche schepen voeren geen zuiker
weg; zonder dat een keering ten beste daarin noch in het rampzalig
oorlooge met de minste grond te bereekenen zij. Het Gouvernement
zit met een groot nutteloos rente, onkosten, en met een woord van
allerzijds verliezend en als wegs meltend restant zuiker, kunnende
de molenaar mits de duurte van alles, ook op zijne leverantie aan
den Lande niet bestaan, veelmin iets overwinnen, hetgeen genoeg-
zaam uit de onderscheijde verzoeken aan U Hoog Edele gedaan, ten
eijnde molens te mogen laten stilstaan, en den agterlijken staat
waarin de meeste zijn, van die kant beweezen word; terwijl de
mensen welke bij de fabrieken werkzaam zijn, zoowel als de
zuikervelden, tot den zoo hoog nodige padyteelt met veel nut kunnen
geëmployeerd worden. Met dit alles begrijpe ik echter niet te be-
toogen, dat de zuikerculture en fabriek nutteloos zij of geheel tot
niet zoude moeten gaan, neemaar, alzoo thans 110,832½ picols over-
jaargige zuiker in de pakhuizen leggen, welke betaald zijn met
Rds. 602,955 zilvergeld, als:

11,865¾ picols van a° 1807 waarvan

1,389½ pic.	1ste soort à Rds. 6	't pic. is Rds.	8,337.
8,169¼ "	2de " " " 5½	" " "	44,930.42
2,307 "	3de " " " 5.18	" " "	10,093.6

Rds. 63,361.

32,513¼ picols van a° 1808 waarvan

5,503½ pic.	1ste soort à Rds. 6	't pic. is Rds.	33,021.
21,737 "	2de " " " 5½	" " "	119,553.24
5,273 "	3de " " " 4.18	" " "	23,069.18

Rds. 175,643.42

66,453 picols van a° 1809 waarvan

19,948½ pic.	1ste soort à Rds. 6	't pic. is Rds.	119,691.
36,268½ "	2de " " " 5½	" " "	119,476.36
10,236 "	3de " " " 4.18	" " "	44,782.24

Rds. 363,950.12

110,832½ picols te zamen, met het kostende als boven van Rds. 602,955.5

110,832½	Rds. 602,955.6
Hierbij de leverantie van dit jaar calculatief geschat op	
70,000	picols, en berekend tot een eveneens be- draage van . . . . . Rds. 366,250
dan vertrouwd ik, dat er dit jaar een restant zal blijven van	
<hr/>	
180,832½	picols zuiker in zoort, met de geldswaarde van Rds. 969,205.6
zilvergeld, hetwelk met 100 0/0 tot papier van crediet gerekend . Rds. 1,938,410.12	
<hr/>	

dit kapitaal ten laste van den Lande zal loopen, met verlies van renten, en gevaar dat hetzelfde door qualiteit, vermindering, smelting der zuiker enz. aanzienlijk schaade moet worde toegebracht; want 12 m. renten à ½ 0/0 op Rds. 561,393 of na aftrek van ⅓ Rd. voor ieder picol, welke ten bate van het zuikerfonds volgens besluit van den 13 April 1800 word betaald, dog in 's Lands kas gebleeven is, en waarop dus geen renten-verlies te bereekenen zij, beloopen

Rds. 33,683.28

6 m. door den andere geslage op

Rds. 340,000 is . . . . . „ 10,200.

maakt zamen. . . Rds. 43,883.28

of aan crediet papier met 100 0/0 . . . . . Rds. 87,767.8

waarbij

het onderhoud van bediendens . . . . . „ 12,800.

coely loonen. . . . . „ 3,600.

het onderhoud van 14 pakhuizen . . . . . „ 7,000.

en dus beloopen de ongelden onder ult°. December

van dit jaar. . . . . Rds. 111,167.8

Telt men nu hierbij

aan renten in a° 1807 Rds. 9,426.

a° 1808 „ 16,345.

a° 1809 „ 20,341.36

zaamen

 Rds. 46,112.36

	Rds.	111,167.8
of aan papieren van crediet	"	92,225,24
aan administratie ongeldens, zo wegens het onderhoud van dienaren, coelys enz. op 5 % gerekend.	"	45,365.
	maakt.	Rds. 248,757.32
en als men daarbij voegd het uitgeschooten capi- taal tot	"	1,938,410.12
een importante somma van	Rds.	2,187,167.44

Uit welke vertooning het ten duidelijkste blijkt, dat als boven gezegd is, de verdere zuiker een ondraagelijke lastpost voor den Lande zoude zijn, en dat, daar het in de tegenwoordige allezints ongunstige tijd het Gouvernement vooral niet kan convenieren, haar magazijnen met ongewilde althans geheel onverkoopbare handelsgoederen op te vullen, en daarop boven de op het zuiker restant verlooren wordende, meerder niet te ontwijken enorme schade te lijden.

Dan eevenwel, van de andere zijde beschouwd, is de zuikerculture zoo ten opzichte van de arak, als anders, mitsgaders dat bij verandering van tijden die fabrieken het hunne in den handelketen en den welvaart van Batavia zullen kunnen bijdragen, de aandacht van het Gouvernement waardig, en behoord dezelve des doenelijk buiten schaade van het land geschraagd te worden.

Ik vinde mij verplicht om tot deeze twee eijndens na mijn inzien zoowel mogelijk te geraaken, U Hoog Edele voor te stellen:

1ste, van de verdere inkoop van zuiker provisioneel geheel af te zien.

2de, den zuiker onbepaald aan de zuikermolenaaren over te laten.

3de, de agterstallen van de zuikermolenaaren te doen vereffenen.

4de, aan de zuikermolenaaren over te laten, hun molens al of niet werkzaam te houden.

5de, aan dezulke die verkiesen hun molens aan den gang te houden, welk getal ik denke op 25 te mogen stellen, en daartoe gelden nodig hebben, vijftien duizend Rds. papier van crediet voor ieder molen tegen betaling van een halve Rdr. ten 100 's maands te leenen; onder verder beding dat het den Lande zal vrijstaan:

a. in der tijd de zuikerhandel aan zig te trekken;

b. dat voorsch. aanneemers zoo met planten van suikerriet als het malen enz. aan de tegenwoordig op hun leggende gehouden is zullen voldoen, en geen molens vermogen te laten stilstaan;

c. dat de molens en wat daartoe behoord voor het hun te leenen capitaal zullen worden verbonden, als met voorweten van de eijgenaren, ten eijnde deeze almeede voor de belangen van den Lande zullen waaken;

d. en wijders, dat de molonaars van de in staat en werking blijvende molens zullen verplicht wezen, waarvan de thans existerende zig zonder dat met geen de minste recht onttrekken kunnen, gelijkelijk onder hun of de molens verdeeld, de restant zuiker van 1807 en 1808, voor zooverre nodig, te laten droogen, stampen, enz. invoegen daarmede reeds werkzaam is.

6de, dat de commissarissen over den zuikerteelt zullen worden afgeschaft, en eindelijk

7de, dat het restant van het zuikerfonds, herkomstig van $\frac{3}{4}$ Rdr., welke het Gouvernement op de picol zuiker heeft betaald en voor die fabrieken als is afgezonderd, beloopend Rds. 123,975.7 zilver of Rds. 247,950.14 papier van crediet, alsnu tot den Lande zal terugkeeren, om daaruit de geleeden en nog te lijden verliezen eenigermate goed te maaken.

Hoopende en vertrouwende hiermeede, na mijn plicht, de belangen van het Land omtrent den zuiker-inkoop enz. in haar waare omstande U Hoog Edele te hebben voorgesteld, geeve ik mij de eer enz.

(was get.) P. F. Chassé.

XLIII. De Gouv.-Gen. Daendels aan den Koning van Holland.

Buitenzorg, le 28 Septembre 1810.

Sire,

Monsieur Meyer, arrivé ici depuis quelques jours, m'a apporté la lettre de Votre Majesté du 19 Juillet 1809.

C'est la première fois, Sire, que j'ai le bonheur, depuis mon séjour à Java, de recevoir des ordres directs de Votre Majesté. Cette nouvelle marque de sa bonté me fait éprouver une joie proportionnée au besoin d'encouragement, dans la position où je me trouve abandonné de Monseigneur le Ministre, dans un moment où les ennemis de Votre Majesté et les miens, vendus à l'Angleterre, emploient leurs moyens ordinaires, la calomnie et la trahison, pour perdre cette colonie.

J'ai déjà pris la liberté, Sire, dans mes précédens rapports, de prévenir Votre Majesté contre leurs desseins, mais malgré que Votre Majesté daigne m'assurer que rien ne peut m'enlever l'estime et la confiance dont elle m'honore, je crois de mon devoir de lui soumettre ici quelques détails que justifient et mes craintes et les mesures que j'ai du adopter pour la sureté de cette possession importante de Votre Majesté.

Le plan et les intrigues de ces hommes, Sire, sont d'autant plus dangereux, qu'il s'en trouve parmi eux, qui, par les emplois dont ils sont revêtus, ont su cacher leurs projets sous l'apparence d'un grand zèle pour les intérêts de Votre Majesté, tandis que leur but n'est que de lui déguiser la véritable situation de l'Isle, pour mieux parvenir à leurs fins.

Les preuves de ce que j'avance ici, Sire, se trouvent dans la conduite de Monseigneur van der Heim et dans celle de ses adhérens, M. Sandol Roy et M. van Polanen, deux hommes qu'il est nécessaire de démasquer à Votre Majesté.

A cet effet, je joins ici copies des lettres, qu'ils viennent d'écrire de New-York à quelques uns de leurs amis à Java, dans lesquelles Votre Majesté pourra voir l'esprit de parti et d'intrigue, dont ils sont animés.

Si l'on s'était borné, dans ces lettres, aux colomnies contre moi, je saurais les mépriser et ne pas en importuner Votre Majesté, mais ces deux hommes cherchent à troubler l'ordre dans cette colonie, et à y former un parti contre le Gouvernement, en écrivant qu'ils sont sûrs d'y revenir bientôt, munis de grands pouvoirs.

Par une lettre de M. van Polanen, que j'ai eu l'honneur d'envoyer en original à Votre Majesté dans un de mes rapports précédans. Elle aura vu son anglomanie et sa haine contre l'Empereur Napoléon.

Les principes et le caractère de cet homme étaient si bien connus en Hollande avant mon départ, spécialement à M. van der Heim et à M. Nederburgh, que nous considérons van Polanen et Sandol Roy comme les deux hommes les plus dangereux de la colonie ¹⁾, et nous demeurames d'accord que s'ils se trouvaient encore à Batavia, à mon arrivée, non seulement il ne fallait pas les employer, mais encore

1) Althans voor zooveel de Sandol Roy betref, scheen het geheugen van Daendels hem te bedriegen. De Sandol Roy had zich zoowel te Kaapstad als te Batavia steeds in de gunst van Nederburgh mogen verheugen. (Zie Deel XII, blz. 323).

les éloigner de la colonie. MM. van der Heim et Nederburgh n'ont surement pas oublié cette circonstance.

Depuis lors, M. van der Heim a cependant accueilli et employé ici même M. Polanen, en le chargeant (sur la recommandation de son parent, M. Lambrechtsen, commissaire pour les colonies en Zélande), d'une mission dont les suites pouvaient répondre à leur attente, c'est à dire à la perte de la colonie.

Je joins ici une liste de personnes parties de Java avant mon arrivée, qui pourront au besoin donner des informations sur la conduite et le caractère de M. van Polanen: mais si Votre Majesté juge à propos de prendre ces renseignemens, je la supplie de faire mander toutes ces personnes au même instant, et de les interroger séparément, avant qu'elles aient pu être informés du sujet pour lequel elles ont été appelées.

Votre Majesté pourrait, par la même occasion, demander aussi des renseignemens sur M. Sandol Roy: dans une de mes dépêches au Ministre j'ai donné les détails de sa conduite. Elle était à tel point scandaleuse, que pour lui sauver la honte et le danger d'être mis en jugement, je lui fis donner sa démission des mon arrivée, et si je n'en ai jamais parlé dans mes rapports à Votre Majesté c'est que sa réputation était tellement repandue en Hollande, qu'il m'a toujours paru inutile d'en entretenir Votre Majesté.

Il me reproche entre autres de l'avoir adressé à M. Smissaert comme un Anglomane reconnu. Je ne connais M. Smissaert que par les relations que Monseigneur le Ministre eut avec lui, lorsque Son Excellence lui adressa les 30 officiers que Votre Majesté m'envoya en l'an 1808.

Monsieur Sandol Roy est si bien connu en Hollande, qu'il n'aurait jamais été recommandé par personne à Votre Majesté, s'il n'eut eu un frère à Neuchatel que le Prince Berthier protégea, et qui a abusé de cette protection pour surprendre à Son Altesse sa recommandation auprès de Votre Majesté. Monseigneur van der Heim, au lieu de la prévenir, a saisi cette occasion pour lui faire nommer un homme, dangereux pour la colonie, et dont la nomination compromettait ma personne.

Votre Majesté m'excusera d'être entré dans ces détails, mais j'ai du lui faire connaître des hommes, dont les intentions et les principes sont opposés à ses intérêts.

Sire, la volonté bien prononcée de Votre Majesté, exprimée dans tous ses ordres, et qu'elle daigne me renouveler dans sa lettre est, que je lui conserve cette colonie jusque à la paix. Je promets à Votre Majesté, Sire, d'observer cet ordre sacré jusqu'à mon dernier soupir, et si Son Excellence Monseigneur le Ministre m'adressait quelque dépêche dont les dispositions seraient contraires à l'exécution de cet ordre positif, qui est la seule règle de ma conduite, je la soumettrai de nouveau à la décision de Votre Majesté avant de m'y conformer.

Sire, les changements dans les administrations de Java sont terminés, le recueil que j'en ai fait dresser est sous presse; j'ai donné autant que possible, aux divers emplois les mêmes qualifications et attributions qu'ils ont en Hollande. Ces changements ont soulagé le sort du Javan, sans changer les contributions et livraisons forcées, pierre d'achoppement des deux partis en Europe, qui se sont si longtemps et si inutilement disputés sur ces points, sans qu'aucun d'eux connût ces précieuses possessions ni les moyens de leur amélioration. Ainsi, Sire, tout ce qui a paru en Europe dangereux d'être changé ici, est resté sur le même pied; mais on a fait verser dans les caisses de l'état ces contributions et livraisons forcées, dont les deux tiers étaient autrefois la proie des employés.

Le succès de ce nouveau système, Sire, a si bien répondu à mes espérances, que non obstant les frais énormes qu'occasionnent les forces militaires, la construction des fortifications maritimes, celle des affûts, tant de côte que de campagne (n'en ayant pas trouvé un seul dans toute l'Isle qui fut employable), celle de l'hôtel Gouvernemental, où se tient l'assemblée du Conseil des Indes et où sont placés les bureaux, le trésor, etc., celle de divers autres hôtels pour le Gouvernement Général, celle des hôpitaux, des casernes, des pavillons pour officiers, celle des magasins à poudre et magasins pour recevoir les denrées, dont la quantité s'est accumulée faute de débouchés, l'achat et la confection de salpêtre et poudre à canon, dont la quantité est augmentée du double depuis mon arrivée et la qualité beaucoup améliorée, la confection des grandes routes, des chemins et des ponts et chaussées, l'acquisition de plus de 20 navires américains, français etc. enfin, malgré toutes ces dépenses et le prix inoui de tous les articles d'Europe et d'Amérique, que le Gouvernement est obligé de se pro-

curer, — nos finances se trouvent dans un si bon état, qu'au lieu de profiter de la permission que me donne Votre Majesté de tirer pour 300 mille florins par an sur le trésor royal, Elle pourrait faire tirer des lettres de change sur cette colonie pour la valeur d'un million de florins, payable en denrées de la colonie, suivant le prix fixé par le Conseil des Indes, et non par Mr. van Polanen.

Le fort Louis est entièrement achevé, et j'ai donné ordre, que trois forts plus petits fussent construits dans le passage du Tregter, a fin que, pendant que le fort principal arrêtera les vaisseaux de ligne, d'un coté, ces fortifications toucheront, de l'autre, le passage à la plus petite corvette.

Je suis enfin venu à bout, Sire, de faire faire dans l'atelier de construction de Sourabaija des batteries de fusil, à l'instar de celles d'Europe, et m'étant aussi procuré au déla de cent mille pierres à fusil, il ne me reste plus aucunes craintes à cet égard.

A Samarang j'ai fait augmenter la fonderie de fer, et je suis parvenu à y faire fondre des bombes, des enclumes et autres articles, qui nous manquaient.

J'ai eu l'honneur d'informer Votre Majesté du départ de trois bâtimens pour Bordeaux, chargés de denrées coloniales; ils seront bientôt suivis par trois autres. Je réitère ma prière à Votre Majesté de vouloir bien nous envoyer, par le retour de ces batiments, les officiers, sous-officiers, soldats et matelots, dont nous ne pouvons plus nous passer sans un danger imminent: la colonie supportera tous les fraix, et l'arme de la pénurie, dont se sont servis les amis des Anglais, en laissant la colonie dans un abandon total, ne sera plus à redouter.

Votre Majesté excusera ces assertions; elles sont fondées, Sire, et je puis lui jurer, que si Monseigneur van der Heim l'avait voulu, il aurait trouvé de l'argent pour faire des expéditions et des passages pour les escadres, qui devaient nous être envoyés. Mais malgré cela, je n'en conserverai pas moins cette importante colonie pour Votre Majesté. La croisiere la plus sévère pendant toute cette année n'a pu empêcher que le Gouvernement, en saisissant avec célérité les courts instants favorables, ait réussi à faire dans la capitale les approvisionnements de ris, sel etc. pour plus de 12 mois, et en nous privant de tout objet de luxe, il ne nous manque maintenant en articles de première necessité que le vin et l'eau de vie.

Le Général Buyskes, ainsi que j'ai eu l'honneur d'en informer Votre Majesté, est parti d'ici pour les Etats Unis avec une riche cargaison, dont le produit devait nous être renvoyé en des objets qui nous manquent. Mais il a eu le malheur d'être pris vers la fin de la traversée par un navire ennemi, après un combat opiniâtre, dans lequel il a été grièvement blessé.

Monsieur Gicquel Destouches est de retour ici, et il est actuellement en croisière avec une division de briks et de goelettes.

Je suis heureux, Sire, d'annoncer à Votre Majesté que dans nos relations avec les Princes Javans, l'Empereur et le Sultan, nous sommes sur un pied, que rien désormais ne saurait troubler l'harmonie qui règne entre nous. Ces deux princes se haïssent l'un l'autre, à tel point, que notre intermission est souvent nécessaire pour éviter la guerre entreux; un troisième prince moins puissant, mais dépendant absolument de nous, fort maltraité jusqu'à mon arrivée, fait la balance entre les deux premiers. Il est tellement dévoué au Gouvernement de Votre Majesté, qu'aucun danger, aucune considération ne sauraient l'arrêter pour exécuter nos ordres. Je l'ai nommé Colonel au service de Votre Majesté, et avec l'assistance de deux officiers que je lui ai donnés, il a formé par mon ordre une légion composée d'infanterie, cavalerie, chasseurs et artillerie légère. Enfin le nom Hollandais, qui était devenu un objet de haine et de mépris pour tous les princes Javans, a repris parmi eux toute son ancienne influence.

Le pays de Bantam est définitivement organisé; nous nous sommes réservé exclusivement pour Votre Majesté les côtes du détroit de la Sonde et du Nord, et j'ai nommé pour l'intérieur et la partie du midi un Sultan, très aimé de tout le peuple du Bantam, et qui devra tout à nous, puisqu'il sort d'une famille royale depuis longtemps dans l'oppression et dans l'oubli. J'ai dernièrement fait un voyage exprès dans cette partie de l'Isle, pour terminer d'y rétablir l'ordre, et pour détruire sans retour les hordes de brigand cachés dans les bois et les montagnes escarpées, d'ou ils ne cessait de faire des excursions dans les plaines, aussitot que nos troupes se retiraient. Les chefs ont été pris et punis, et toute cette bande de misérables a été détruite et dispersée.

Les Lampons dans l'Isle Sumatra, pays riche et vaste, reviennent d'eux-mêmes sous la domination de Votre Majesté.

Les travaux dans la baie de Marak se poursuivent avec activité, mais non pas avec tout le succès désirable. Obligés d'abord par la nature du sol d'où l'on tire les pierres pour la chaussée, de ne nous servir que de la prime, ce travail pénible nous a fait perdre quantité d'ouvriers, mais étant parvenu aujourd'hui à y faire jouer la mine, j'espère que dans quatre mois la jettée sera finie j'usqu'au banc de sable, quoique nous trouvions à présent 9 brasses de profondeur, et j'espere aussi qu'à cette époque les deux ouvrages commencés sur chaque coté de la baie seront également achevés. En attendant, ce port sert de réliche et de refuge à tous les navires, qui entrent ou sortent des detroits. Les Anglais sont venus tous récemment avec un vaisseau et une frégate, dans l'intention de l'attaquer, mais ils l'ont jugé si fort et si bien defendu, qu'ils nont pas osé s'en approcher. Tous les travaux entrépris dans les autres parties de l'Isle, se poursuivent avec activité et succès.

Sire, après avoir été informés, par différentes voies, que la rénnion de la Hollande à la France devait avoir lieu incessamment, nous avons été pendant plus de trois mois sans recevoir aucune nouvelle; nous étions encore dans cette incertitude le deux Septembre, jour où nous avons célébré l'anniversaire de la naissance de Votre Majesté. Les details de cette fête, célébrée avec enthousiasme et toute la pompe qu'il nous a été possible, sont dans notre dépêche de ce jour à Monseigneur le Ministre.

Nous venons enfin de recevoir des Gazettes Americains jusqu'au 29 Mai, dans lesquelles se trouve le traité signé entre Votre Majesté et son auguste frère l'Empereur Napoléon, qui fixe le sort de la Hollande.

Sire, à la distance où nous sommes de l'Europe, pouvant à peine suivre de l'oeil les grands évènements qui s'y succèdent avec tant de rapidité, nous ne saurions dans cette circonstance que renouveler à Votre Majesté nos voeux pour son bonheur, et l'assurance de notre respectueuse soumission.

Sire, après avoir terminé le présent rapport, je viens de recevoir celui que m'adresse le Commissaire Général de la Marine à Sourbaïja, lequel je prends la liberté de joindre ici, pour donner à Votre Majesté une idée de la promptitude avec laquelle se fait le service, d'un bout de la Colonie à l'autre. La croisière Anglaise étant disparue, j'écrivis d'ici le 9 courant, pour faire venir les navires chargés d'épiceries etc.

qui se trouvaient à Sourabaya, et le 20 j'ai reçu l'avis de leur départ, au moment même où ces navires entraient en rade de Batavia.

Je dois encore, Sire, joindre à ce rapport celui de monsieur Offers, commissaire des postes et chemins, par lequel Votre Majesté verra qu'on vient de mettre la dernière main à la grande route du Java, et que la diligence à six places, qui va et vient deux fois par semaine de Batavia à Sourabaija, franchit aujourd'hui avec facilité et sécurité les montagnes de Megamedon, montagnes qui ne peuvent être comparées qu'aux Pyrénées; de sorte, Sire, qui depuis Anjer jusques près de Banjoeangi, c'est à dire pendant un espace d'environ 275 lieues, on peut actuellement faire le voyage sans descendre de voiture.

Nous avons appris, il y a environ trois mois, qu'une forte escadre partie de divers points de l'Inde, laquelle devait encore être jointe par une division du Cap, a été envoyée contre les Isles de France et de Bonaparte. Depuis lors n'ayant eu aucun avis sur le résultat de cette entreprise, et désirant conserver, s'il est possible, mes relations avec le Général Decaen, je me décidai à risquer le brick l'Expedition, petit bâtiment de tres peu de valeur, avec une cargaison d'huile à bruler, article à tres bas prix ici et dont je sais que la Colonie de l'Isle de France manque entièrement, pour envoyer chercher du vin et de l'eau de vie, pour avoir des nouvelles, et pour tacher, par cette voie, de faire parvenir à Votre Majesté ainsi qu'à Sa Majesté l'Empereur mes présens rapports.

Le Colonel Gordon, qui devait en être porteur, ainsi que je l'ai annoncé précédemment à V. M. ne peut partir par cette occasion à cause de maladie, mais il prendra passage à bord d'un des trois batimens que nous devons expédier pour Bordeaux. Cet officier, qui est mon premier aide de camp et qui m'a donné des preuves de zèle et de dévouement pour le service de Votre M., pourra lui donner tous les renseignemens relatifs à la situation actuelle de Java.

Je suis avec le plus profond respect, etc.

(get.) Daendels.

PS. Sire, ainsi que nous avons lieu de nous y attendre, Banda a été prise par les Anglais. Le Lieutenant Colonel Daring, qui y commandait, s'est très bien défendu, et en succombant contre le

nombre, il est mort en brave militaire à son poste, regretté de tous les officiers. Celui qui lui à succédé, vient d'arriver à Japara, avec quelques autres prisonniers, sur un parlementaire. Je lui ai donné l'ordre de se rendre ici le plus promptement possible, pour avoir le rapport détaillé des conditions de sa capitulation. La perte de cette possession, Sire, ne peut nous toucher que bien faiblement, attendu qu'en ayant enlevé à tems toutes les récoltes en magasin, comme je l'ai annoncé à V. M., et que toute communication était devenue pour nous impraticable, nous ne pouvions plus, du moins quant à présent, en retirer le moindre avantage. J'aurai l'honneur de transmettre à Votre Majesté tous les renseignemens relatifs à cette affaire, dès qu'ils seront connus.

(get.) Daendels.

XLIV. De Gouverneur-Generaal en Raden van Indië
aan den Minister van Koloniën.

Batavia, 30 September 1810.

Hoog Ed. Gestr. Heer!

Bij onze missive van Hooimaand jl. enz.

Onder dit hoofddeel hebben wij ook de eer Uwe Excellentie te be-
deelen, dat tegen alle aangewende pogingen, het aan baatzuchtigen heeft
kunnen gelukken de agio op het zilvergeld te doen stijgen tot de hoogte
van 170 à 180 pCt., zoodat, indien wij daartegen geene krachtdadige
maatregelen genomen hadden, het crediet van het papiere geld ten eenen-
male ten gronde zoude gegaan zijn, hetwelk in de tegenwoordige toe-
stand van de belangrijkste gevolgen voor deze kolonie had kunnen zijn.
De eerstget. ons daarop aandachtig gemaakt hebbende, heeft ons tevens
voorgesteld om bij publicatie aan de gemeente te verklaren, dat op de
zilvere muntspeciën bij verrekening, betaling of inwisseling van
dezelve voor papieren van crediet, alhier ter hoofdplaatse en in de
ommelanden geen hooger agio zal mogen worden gegeven of ont-
vangen als maandelijks door ons op de zilveren muntspeciën zoude
worden bepaald, en dat mede alle contracten en schuldverbintenissen
welke 14 dagen na de afkondiging van onze publicatie aangegaan

in zilvergeld, en alle betalingen die uit kracht van eenige na dien tijd gemaakte verbintenissen in ged. zilvermunt zouden moeten geschieden, zullen kunnen worden voldaan in papieren van credit, met de agio zooals dezelve door ons bepaald is, in die maand waarin de liquidatie gevolg neemt, sub poene dat degene die een hooger agio geven of ontvangen, openlijk zullen worden gegeesseld en gebrandmerkt, en daarenboven, zoo het Europezen of Cristenen zijn, voor altijd uit deze kolonie zullen worden verbannen, doch Inlanders en Chinezen of andere onchristen wezende voor 10 jaren in den ketting geklonken en publiek aan de gemeene werken ten arbeid zullen worden gesteld. Deze maatregel, hoe gestreng dezelve ook zal mogen schijnen, was ten hoogsten noodzakelijk, en wij hebben uit het besef daarvan ons met het voorstel van den eersten teekenaar volkomen vereenigd, en hebben grond daarvan het beste effect te wachten; ten minsten wij kunnen Uwe Excellentie verzekeren, dat het publiek zoodanig vertrouwen stelt op de maatregelen van dit Gouvernement met betrekking tot hare finantiële middelen, dat niet alleen een aantal particulieren, maar zelfs ook de oud-Gouverneur-Generaal Siberg, de President onzer Vergadering van Braam en meer andere goede financiers zich bij ons geadresseesd hebben om, behalve de aanzienlijke montanten die zij in de negociatie van 1,600,000 Rds. voor uitlandige personen zullen tellen, voor eigen rekening tot zeer groote sommen deel te mogen nemen; zoodat wij zoowel hier als door andere middelen, welke nog voorhanden zijn, gerust het toekomende jaar kunnen te gemoet zien ten aanzien van onze geldmiddelen. Toen de quotisatie in anno 1808 gevorderd is, werd dezelve, als geheel vreemd in deze kolonie, door sommigen als een middel beschouwd waardoor de particulieren gedrukt werden; dan de uitkomst heeft getoond dat het tegendeel ondervonden is. Het zilvergeld was destijds 50 à 60 tot 70 pCt., thans worden de quotisatiebiljetten met veel graagte gezocht tegen 100 pCt., en wij kunnen U Excellentie verzeekeren dat de meeste gequotiseerden daarbij geprofitteerd hebben, terwijl anderen voor die gelden producten ontvangen, en zoo tot de voorm. lage agio hunne gelden geremitteerd hebben.

Volgens eene opgave van den Directeur-Generaal was er onder dato dezes reeds van deze quotisatie-penningen eene importante som van 327,616 Rds. zilvergeld aan producten afbetaald, alleen voor

Batavia en Samarang, terwijl bij den verkoop van Bezoekie en Panaroekan niet alleen de geheele massa der quotisatie-penningen, maar ook alle andere landsschulden, uit differente oorzaken spruitende, bij schikking aan den koper zijn overgedaan en op deszelfs naam overgeschreven, waardoor wij dus van een grooten last ontheven zijn, en waardoor tegelijk de gemeente aangemoedigd is geworden om in de nieuwe negociatie deel te nemen. Terwijl wij mede nog besloten hebben de geconquesteerde landen van Bantam, welke aan de Bataviasehe Ommelanden gevoegd zijn, het landgoed Jasinga daaronder begrepen, alsmede den Bazaar van Meester Cornelis publiek te doen verkoopen, en het provenu te employeren tot aflossing van het verschuldigde millioen aan de Weeskamer alhier. Uit welke informatiën Uwe Excellentie, met evenveel genoegen als wij dit bedeele, zal ontwaren dat, hoezeer onze toestand door gebrek aan allen aanvoer van buiten zeer ongelukkig is, wij evenwel door de maatregelen van het Gouvernement eene gerustheid blijven behouden, waarop niet te rekenen was . . . . .

Reeds vóór lang was, met betrekking tot de producten, onze aandacht gevallen op de enorme uitgaven welke gedaan waren voor de leverantie van suiker, terwijl van dat artikel geen de minste débouché was, en de suiker door het leggen in de magazijnen aanmerkelijk van qualiteit verminderde; zoodat het Gouvernement niet alleen groote voorschietingen gedaan had waarop aanmerkelijke sommen voor interessen verliepen, behalve de kosten voor administratie enz., maar daarenboven door de vermindering der qualiteit en het vooruitzigt dat daarvan in langen tijd nog geen vertier zou zijn, niet anders dan groote schaden te gemoet zag; terwijl aan de andere zijde de leveranciers mede geen voordeel op den verkoop van suiker hadden, hetgeen sommige derzelve reeds bewogen had ons te verzoeken hunne molens te laten stilstaan, en de gronden die voor suiker gecultiveerd waren tot rijstvelden of andere cultures te mogen aanleggen, zoodat zoowel voor het Gouvernement als voor de suikermolenaars hierin eene verandering gevorderd werd. Om welke redenen de Directeur-Generaal ons deswegens van zijne consideratiën en voorstellen gediend heeft ¹⁾, die door ons in handen gesteld zijn van twee leden

1) Zie het rapport van den Directeur-Generaal Chassé, onder N°. XLII.

onzer Vergadering. De eerstgeteekende heeft ons daarop cene schriftelijke voordracht aangeboden, conform welke wij dit stuk afgedaan hebben, terwijl wij Uwe Excellentie verzeekeren dat dit met volkomen genoegen der suikermolenaars en andere geïnteresseerden is geschied. Wij vleijen ons daarom dat Zijne Majesteit en Uwe Excellentie dezen maatregel volkomen met Hd. goedkeuring zullen vereeren . . . . .

Ook heeft de eerstgeteekende ons gecommuniceerd, dat de Schout bij nacht Buyskes, welke van hier vertrokken was met een vaartuig van het Gouvernement, beladen met producten, om dezelve in America te verkoopen en ons daarvoor noodwendigheden over te zenden, door de Engelschen voor de kusten van America genomen was; met propositie om gem. schip en lading af te schrijven, waartoe wij geconcurrereerd hebbende, wij de eer hebben Uwe Excellentie kennis te geven.

Laatstelijk enz.

XLV. De Gouverneur-Generaal Daendels aan den
Minister van Koloniën.

Buitenzorg, 26 October 1810.

Hoog Ed. Gestr. Heer,

Ofschoon ik volgens het aan Uwe Excellentie bedeelde bij missive van den 5 van Hooimaand 1810 alle reden heb gehad van tevreden te zijn over het effect der nieuwe inrigtingen en over de verschillende werkzaamheden op de Landrostambten van Java, door mij bij gelegenheid van mijne jongste landreise derwaarts van nabij nagegaan en opgenomen, met herstelling der gebreken of afwijkingen welke zich hier en daar hebben vertoond, waardoor inzonderheid de voltooiing van het Fort Lodewijk en van het Nieuwe Hospitaal en de Jettées te Soerabaja aanmerkelijk is bespoedigt, zijnde het ged. Fort thans volkomen geacheveerd en de beide andere werken mede zoo goed als voleindigd, is het aan de andere zijde niet zonder moeite geweest, dat ik uit de correspondentie en de gehouden abouchementen te

Samarang met den destijdsigen Minister aan het Hof van den Sultan te Djokjocarta, J. W. Moorrees, heb opgemerkt zijne verkeerde behandeling van zaken aan dat Hof, en dat hij door een kwalijk geschonken vertrouwen aan een der voornaamste gunstelingen van den Sultan de speelbal geworden zijnde van deszelfs doorslepenheid, machinatien en slechten aard, zich in zoodanigen haat gebracht had bij den Sultan, dat de Vorst tot geen onderhandelingen meer met hem te bewegen was, waardoor eenige hangende differenten over het bij de Hoven aangenomen nieuwe ceremoniël, waarvan de Sultan was afgeweken, over het aanhouden van deserteurs in zijne landen en over eene den Rijksbestuurder aangedane onverdiende behandeling, buiten afdoening moesten blijven; welk gedrag van den voorn. Minister Moorrees mij verplicht heeft hem uit deze zijne bediening te ontslaan, mitsgaders den President der Hooge Indische Regering J. A. van Braam naar Djocjocarta te laten vertrekken, ten einde de nog onbesliste punten met den Sultan tot verevening te brengen, met gevolg dat deze zending een alleszins satisfactoire uitslag gehad, en de Sultan zich tot eene getrouwe nakoming van het ceremoniël verbonden heeft, zoowel als tot opheffing der verdere bezwaren, die hem bij die gelegenheid zijn voorgehouden.

Zijnde vervolgens de vacature, welke het ontslag van den Minister Moorrees had veroorzaakt, op mijne voordracht door de Hooge Regering vervuld door de benoeming tot Minister van den President van Schepenen te Batavia P. Engelhard, die te voren in dezelfde betrekking zich aangenaam had weten te maken bij den Sultan, zeer bedreven en zacht is in den omgang met de Inlanders, en zijn verlangen had doen blijken om ten tweeden male tot het Ministerie te Djocjocarta te worden verkozen.

Terwijl de hierdoor opengevallen bediening van President van Schepenen vervolgens door de Hooge Regering is opgedragen aan den oud-Gouverneur van Ambon W. J. Cranssen, welke door het eindigen van zijn proces, waarin hij over het bederf der nooten is betrokken geweest en door deszelfs onbesproken gedrag, sinds zijn ontslag als Gouverneur van Ambon gehouden, bij mij onder de ambtenaren op wie de keuze tot dit presidie had kunnen vallen, als de geschiktste en ervarendste voor de opgem. gewichtige bediening is in aanmerking gekomen,

Ik ben genoodzaakt hier ter plaatse een kleine tred terug te doen, om Uwe Excellentie te bedeelen, dat ik nog bij mijn jongst aanwezigen in Java's Oosthoek aldaar de order heb achtergelaten, om, na het voleindigen van de Jettées, dadelijk te beginnen aan een ander gewichtig werk, bestaande in het construeeren van drie Forten in den Tregter, formidabel genoeg om den doortogt dezer zeeëngte van vijandelijke kleine Fregatten en Brikken te beletten, waardoor Sourabaija binnen kort een haven wezen zal, zóó sterk, veilig, ruim en fraai, dat daaromtrent niets te wenschen kan overig blijven.

Inmiddels de vrijheid gebruikende mij omtrent den verkoop der in het Landdrostambt van Java's Oostkust gelegen landen Besoekie en Panaroekan, welke ik tot groot voordeel van het Gouvernement, alsmede nog gedurende mijn jongst aanwezigen in dat Landdrostambt, heb tot stand gebracht, te gedragen aan het 29ste nummer der Bataviasehe Courant, waarin de stukken te vinden zijn welke aan dien verkoop het noodige licht voor Uwe Excellentie zullen kunnen bijzetten.

En nademaal de aanzoeken van particulieren, zoo te Soerabaija als te Samarang, dagelijks vermeerderen om stukken grond in eigendom te hebben, hetgeen een middel zal wezen om onderscheidene behoeften die een tak van particuliere nijverheid uitmaken, te cultiveren, mitsgaders de redenen die van den beginnen af aan gepleit hebben om rondom Batavia ommelanden te leggen, thans op Soerabaija en Samarang van een gelijke applicatie zijn, zoo zullen in navolging van Batavia, rondsom Soerabaija en Samarang ommelanden worden aangelegd, ofschoon niet van een groote extensie, en zich ook niet verder uitstrekkende als tegens de hooge gronden voor de koffijcultuur geschikt.

Tot welk einde ten verkooping aan particulieren geassigneerd zijn: te Soerabaija de landen, welke tusschen de rivieren van Soerabaija en ? gelegen zijn, tot aan de Vorstenlanden, nitmakende een streek die in zich zelfs wel zeer vruchtbaar is, doch door volkshuizingen sedert eenige jaren voor twee derde gedeelte woest ligt, en te Samarang al het terrein, hetwelk oostelijk van hetzelfde tot aan de rivier van Damak en westelijk tot het regentschap Kaliwoengoe gelegen is, mitgaders noordelijk tot aan de eerste koffijtuinen, zulende deze benedenlanden, met welker opmeting en bepaling der limietschuttingen men thans bezig is, worden afgedeeld in perceelen

van niet meer als vijfhonderd morgen, en daarbij worden in het oog gehouden, dat elk van dezelve aan een rivier gelegen is, of bijaldien dit geen plaats kan hebben, aan de groote weg of aan de zee, ten einde het vervoer der producten zooveel mogelijk aan een ieder te faciliteren, wanneer vervolgens de onderwerpelijke landen om de zes maanden bij gedeelten publiek zullen worden verkocht.

Bij mijne meerm. jongste landreize geremarqueerd hebbende, dat van de drie regentschappen Lanbangang, Soekapoera en Galoe, toen uitmakende het Landdrostambt der Cheribonsche Preanger Regentschappen, 't welk bij de nieuwe organisatie van Cheribon in het jaar 1809 van de zoogenaamde Sultanslanden 'is afgescheiden, de twee eerstgem. zoodanig dooreenen vermengd met het Landdrostambt der Jacatrasche en Preanger bovenlanden gelegen waren, dat de scheidings van die Regentschappen niet konden worden geconserveerd zonder prejudicie van den inlander en van de cultures, en dat mitsdien de beide gem. Landdrostambten gevoegelijk konden worden verenigd, te meer uithoofde van hunne overeenkomst in de verplichte leverantie van koffij, 't welk het eenig product of opbrengst is 't welk uit die Landdrostambten voor den Lande wordt getrokken, terwijl het Regentschap Galoe, dat meer afgelegen is, een geringe hoeveelheid koffij levert en van weinig aanbelang is, — heb ik op grond van deze consideratiën, de Landdrostambten der Jacatrasche en Preanger bovenlanden en der Cheribonsche Preanger-Regentschappen doen verenigen onder den naam van Landdrostambt der Jacatrasche en Cheribonsche Preanger-Regentschappen, en occupeere mij alsnu om eene behoorlijke scheiding voor ieder Regentschap van het ged. verenigd Landdrostambt te kunnen vaststellen; uit welke in een trekking, behalve het daarmede bedoelde nut, voortgevloeid is een besparing van het tractement van zes duizend Rds. zilvorgeld 's jaars, 't welk door den Landdrost der Cheribonsche Preanger-Regentschappen pleeg te worden genoten, boven 12 Sts. van ieder picol koffij van 126 of 128 ponden, welk laatste inkomen aan den Landdrost der gezamenlijke Jacatrasche en Cheribonsche Preanger-Regentschappen gelaten is.

Gelijk mede door de verandering van het Landdrostambt van Grisseo in een Drostambt, aangezien deszelfs finale ondergeschiktheid aan het Landdrostambt van Java's Oosthoek, eene bezuiniging voor den Lande is kunnen worden daargesteld, als zijnde het tractement van den Drost

bepaald geworden op achtduizend Rds. zilvergeld 's jaars, in stede van tienduizend Rds., waarop voorheen 't tractement van den Landdrost bepaald was.

De goede honding en geest der onderscheidene compagniën Djayang Sekars of Landmilitie te paard, welke ingevolge de organisatie van Java op de verschillende Landdrostambten zijn opgericht, heeft mij zeer veel genoegen gegeven, en daar dit corps, door zijne trouw aan het Gouvernement en door de prompte onderhouding eener algemeene veiligheid en politie door middel van hetzelfde, mij van groot nut is voorgekomen, heb ik om hetzelfde nog nuttiger te maken daarover den gepensioneerden Luitenant-Kolonel der Cavallerie Bikkes als inspecteur aangesteld, en verder ieder compagnie in het bijzonder van een Europeesch Commandant voorzien, welke voornamelijk moeten zorgen voor de uniformiteit en dat de goede geest onder dit corps meer en meer gecultiveerd en vermeerderd worde.

De algemeen bekende waarheid dat de Chinezen door hunne behoeften en industrie steeds bereidvaardig zijn tot het entameren van alle ondernemingen die voordeelen kunnen beloven, heeft mij, als het eenige middel om de woeste en onbebouwde streken in de Jaccatrasche en Cheribonsche Preanger-Regentschappen, welke niet voor de koffy en rijstculture geschikt, doch zeer vatbaar zijn voor de tabak, kadjang, kappa's enz. eindelijk eens te doen cultiveren en tot meerder welvaart te brengen, vooral om deze te voorzien van olie, terwijl in de bovenlanden de zoo nuttige klapperboom niet wil aarden en de oly daar altoos schaars en somwijlen tot ongehoorde prijzen is stijgende, doen besluiten tot het aanleggen van Chineesche kampongs in de nabijheid der hoofdnegorijen van die regentschappen, waartoe ik mij vooral genoopt gevonden heb door het voorbeeld der Chinezen in de Kadoe, gedeeltelijk toebehoorende aan den Keizer en gedeeltelijk aan den Sultan van Java, welke Chinezen door hunne vestiging aldaar en in andere van der Vorsten landen, een uitgebreiden binnenlandschen handel en welvaart aldaar hebben verspreid ¹⁾, terwijl tegen de misbruiken waarvoor te voren de Chinezen uit onze Regentschappen zijn geweerd geworden, in de tegenwoordige verbeterde politie en de

---

1) Het planten van tabak was tot dusver een prerogatief van de Kadoe. (Zie Deel XII, blz. 552.)

gestrengere vindicatie van alle excessen, een genoegzame en toereikende waarborg wordt gevonden.

Het genoegen gehad hebbende Uwe Excellentie bij mijn jongst rapport van Hooimaand jl., ter kennis te brengen de behouden aankomst te Sourabaya van de corvet *the Discovery*, het schip *De Goede Trouw* en de particuliere brik *Anna Maria*, met rijke ladingen specerijen van Banda, en het genomen besluit, om uithoofde van de critieke situatie van dat Etablissement, het restant verzendbare noten zonder de andersins gewone bereiding in de bolsten herwaarts te zenden, met een particulieren brik die daartoe expresselijk te Banda was aangehouden, zoo verheug ik mij niet minder thans Uwe Excellentie te kunnen bedeelen, dat de opgem. voorgenomen verzending sedert gevolg heeft gehad en de voorn. Brik met al de vervoerbare nooten, die te Banda nog aangehouden waren, onontbolsterd en in den dop aangebrachte specerijen, zoowel als die de kalking ondergaan hebben, bij examinatie bevonden zijn ongemeen gaaf en goed van qualiteit te wezen, 't geen grootendeels het gewigt vermeerdert, hetwelk in het in veiligheid stellen van dien aanzienlijken schat in allen geval gelegen is.

Het behoud van alle deze specerijen, waardoor de vijand vooreerst van Banda weinig nut kan trekken, de moeilijkheid en het gevaar om die bezitting van het eiland Java te ondersteunen, en de bekende ongunstige omstandigheden waartoe diezelfde bezitting door het nemen van vaartuigen, welke van hier met levensmiddelen en andere artikelen derwaarts waren bestemd, en door herhaalde epidemique ziekten gebragt was, hebben aanmerkelijk bijgedragen tot verzachting der vervolgens ontvangen onaangename tijding, dat Banda den 9den van Oogstmaand j. l. aan de Engelschen was overgegaan; welke tijding alhier is aangebracht geworden door eenige officieren, behoord hebbende tot het Hollandsche garnizoen te Banda, die van daar met de Engelsche brik *Barracante* verrokken, en den 23sten van Herfstmaand jl. te Japara ten oosten van Samarang zijn aan land gezet. Voor zoover de omstandigheden van den overgang van Banda uit de depositiën van de gem. officieren zijn kunnen worden opgemaakt, zal Uwe Excellentie dezelve aangeteekend vinden in de communicatie die ik daarvan aan de Hooge Regeering heb gedaan, geplaatst in het 40ste nummer van de Courant, waartoe ik ter vermindering van herhalingen Uwe Excellentie verzoek te mogen verwijzen. Dan, het zal

de aandacht van Uwe Excellentie niet kunnen ontglippen, dat het verhaal der gen. officieren niet vrij is van confusie, 't geen mij heeft doen besluiten mijn finaal oordeel over hun gedrag op te schorten, tot na den verwachten aankomst alhier van den Landdrost van Banda, Roeloff Coop à Groen, en andere civile en militaire geëmployeerden, waardoor ik mij vleie meerdere volledige informatiën daaromtrent te zullen kunnen inwinnen, hoezeer het onbetwisbaar is, dat Banda zich in een zeer critique positie heeft bevonden, en vooral na het sneuvelen van den militairen commandant geen groote tegenweer van een door ziekten uitgeteerde en gediminueerde militaire magt kon worden tegemoet gezien of verwacht; hebbende ik door den komst van den kapitein Harder voor een paar dagen, mij in staat gezien een eenigzins nauwkeuriger relaas van de overgave van dat eiland te formeren, hetwelk ik de eer heb hierbij te voegen, waaruit consteren zal dat na alle waarschijnlijkheid de commanderende officieren van aanmerkelijk pligtverzuim zijn vrij te spreken.

Van Ternate en Menado zijn geen berichten wegens eenige plaats gehad hebbende ondernemingen des vijands op die positiën, en men meent algemeen, dat de Engelschen het plan aangenomen hebben om Ternate ongemoeid te laten, als geen voordeel van hetzelfde kunnende trekken, gelijk zij daarvan door het bezit dier plaats voor de vrede van Amiens tot hunne schade de ondervinding hebben weggedragen; zoodat het te voorzien is dat het Gouvernement alhier in de verpligting zal worden gebragt, om met welk gevaar en risico ook, in de aanstaande Westmousson eenige assistentie derwaarts te zenden.

Onaangezien de hoop, welke mij nog bij de afzending van mijn laatste rapport was bijgebleven, op het vinden van de noodige scheepsruimte tot eene expeditie naar Japan, is daarvan sedert voor dit jaar finaal moeten worden afgezien, bij gebrek aan schepen voor zoodanigen tocht geschikt, 't geen eenige ongelegenheid begint te veroorzaken wegens de verminderde voorraad van Japans koper, zoo tot het slaan van groove koperen stukken te Batavia, als van duiten te Sourabaya, waaraan men misschien verpligt zal wezen door het slaan van een munt van oud metaal tegemoet te komen.

Intusschen, daar het gebrek aan lakens, tot kleeding van de civile en militaire geëmployeerden, door een langdurigen stilstand van alle aanvoer van dat artikel tot een zoodanige hoogte was geklommen,

dat er buiten een assistentie van Gouvernementswege geen vooruitzicht was, bijzonder niet voor de militaire officieren, om hierin te voorzien, ben ik verplicht geworden hiertoe het voor Japan aangebrachte laken gedeeltelijk te doen dienen, 't geen met eene billijke advance voor het Gouvernement aan de civile en militaire geemployeerden, voor zoover zij dit volstrekt noodig hadden, is afgestaan, vertrouwend dat, indien het in het aanstaande jaar gelukt een of twee schepen naar Japan te zenden, de gelegenheid zich inmiddels zal voordoen om het gedeeltelijk daartoe aanhanden hebbende fonds, verder na vereischte ? , zonder dat uit den afstand van voorsch. partij lakenen eenig aanmerkelijk inconvenient zal worden bevonden.

In het begin van Oogstmaand jl. zijn de kusten van dit eiland weder einigen tijd onveilig geweest, door de verschijning op dezelve van het Engelsche schip *Belliqueux* en het fregat *Sir Franciscus Drake*, welke van ons weggenomen hebben de corvet *de Lynx*, de schoener *Phoenix* en een paar vaartuigen van minder karakter, terwijl nochtans de pogingen des vijands om den toevoer van rijst naar Batavia te verhinderen, niet zijn gereussceerd; hebbende men van een oogenblik dat de kust vrij was geprofitteerd om den aanbreng met alle spoed ten uitvoer te brengen, waartoe de ordens vooraf gegeven waren, 't geen van dien gelukkigen uitslag is geweest dat Batavia in maar weinige dagen van bijna vijf duizend koyangs rijst is voorzien geworden, tot verwondering van een ieder en van velen, die reeds aan een genoegzame aanbreng van dat graan, mits de naderende Westmousson, schenen te wanhopen.

De commandant van de beide voorsch. Engelsche vaartuigen een aanslag voorgehad hebbende op de Marakbaai, en mij zulks door een krijgsgevangen officier, aan boord dier schepen zich bevindende, door een briefje gecommuniceerd zijnde, heb ik mij verplicht gerekend mij naar voors. baai te begeven, ten einde de verdediging van dit voor ons zoo aangelegen etablissement in eigen persoon te dirigeren; dan daar gen. commandant dit ontwerp niet heeft ten uitvoer gebracht, heb ik mij mijn aanwezen in het Bantamsche ten nutte gemaakt om de rooverijen, die aldaar nog bleven aanhouden, te beteugelen op zoodanige wijze als Uwe Excellentie breedvoerig zal consteren uit het 36ste nummer van de Courant, met verzoek mij daaraan te mogen gedragen.

De Heer Lieve Willem Meyer is den 10den van Herfstmaand jl. met de Amerikaansche brik *de Katharina Augusta* alhier gearriveerd, hebbende noch voor de Hooge Regering noch voor mij eenige andere dépêches medegebracht als dezulken, welke bereids alhier ontvangen waren, 't geen door zijn oponthoud door ziekte in Amerika is veroorzaakt.

Ik heb, conform de intentie van Z. M. en de order van Uwe Excellentie, aan de Hooge Regering voorgesteld dezelve voor reiskosten naar Holland te defroyeeren met dertig Spaansche matten daags, en daartoe tot basis van mijne voordracht genomen het daggeld hetwelk men voor mijne komst in deze kolonie aan het geassumeerd Lid in den Hoogen Raad van Justitie Prediger voor zijne commissie naar Ceylon, a dertig Spaansche matten daags, is geaccordeert geweest, welke defroyement mij toegeschenen is althans niet te groot te zijn voor den Heer Meijer, in aanmerking van den meer aanzienlijken rang dien hij boven den heer Prediger bekleedde, met welk gevoelen de Hooge Regeering zich ten volle heeft geconformeert; terwijl ik voorts den Heer Meijer benoemd heb tot mijnen tweeden Secretaris Generaal, welke post sedert de aanstelling van den Heer J. A. van Braam door gebrek aan voorwerpen was onvervuld gebleven, vertrouwende dat hiermede behoortijk is voldaan aan de aanschrijving die Uwe Excellentie bij deszelfs secrete brief aan de Hooge Regering van den 18den van Hooimaand 1809, La. G G G, 3de divisie, 2de bureau, ten voordeele van den dikwijls gem. Heer Meijer heeft gecheven te doen.

Uwe Excellentie zal uit de communicatie van gem. heer Lieve Willem Meijer, nog voor deszelfs vertrek naar New-York afgezonden, ontwaard hebben dat de Schout bij Nacht Buijskes met deszelfs transportbodem „*de Havik*” en de daarin van Gouvernementswege afgestoken geweest zijnde lading, door een Engelsch vaartuig genomen en op de Bermudas opgebracht is, waardoor de fondsen zijn verloren gegaan, uit welker provenu de inkoop van eenige schooners en andere noodwendigheden voor dit eiland zou moeten zijn bekostigd geworden.

Van een beter uitslag nochtans is de expeditie geweest, die insgelijks in Slagtmaand jl. van hier naar Isle de France ter verkrijging van eenig secours is afgezonden geworden, want hoezeer het ongeluk gewild heeft dat de derwaarts vertrokken Brik *de Kopenhagen*, door de Engelschen gejaagd op Isle de France, door den kapitein op strand

gezet en vervolgens door den vijand in brand gestoken is, zoo is echter de lading behouden gebleven; en onaangezien het Gouvernement van Isle de France geen assistentie van geweren verleend heeft, zijn echter van daar in twee aldaar aangekochte en de naam van *de Kopenhagen* en *de Expeditie* gegevene Brikken, eenige artikelen alhier teruggebracht, welke ons zeer van pas zijn gekomen, als amfioen, brandewijn, koper aan platen enz., terwijl als een zaak van meer aangelegenheid, bij het toenemend gebrek aan voorwerpen om de officiersplaatsen bij de respectieve corps te vervullen, tevens op Isle de France tot eene overkomst derwaarts dertig à veertig jonge lieden zijn geengageerd geworden, welke hier meerendeels als officier in dienst van Z. M. getreden zijn, hebbende zich onder de gem. personen ook bevonden een geweerslotenmaker, die te Sourabaja aan het hoofd geplaatst is van een atelier in de constructie winkel, eenlijk bestemd tot het vervaardigen van gem. sloten, en zooals uit de door hem ter preuves aangemaakte sloten gebleken is, volkomen zijn metier verstaat; aan welke nieuwe inrichting ik bevolen heb, zoodanige uitbreiding te geven, dat met den tijd maandelijks vierhonderd nieuwe geweersloten zullen kunnen worden aangemaakt, 't geen een menigte onbruikbare geweren die allen om de slechte staat der sloten waren afgekeurd, weder bruikbaar zullen maken, en dus het groote gebrek aan wapenen tot aan de komst van de gevraagde uit Frankrijk en Holland eenigsins zal tegemoet komen

Zijnde, om onze expeditien op Isle de France in het vervolg te faciliteren, op het daartoe betoonde verlangen door Zijne Excellentie den Kapitein Generaal van de Fransche bezittingen beoosten de Kaap de Goede Hoop De Caen, de Ontvanger Generaal Barends benoemd en geautoriseerd als Bankier van het Hollandsche Gouvernement in Indiën voor de zaken van Isle de France, in welke hoedanigheid alle wissels, welke voor inkoop en andere transactiën van dit Gouvernement aldaar worden verleend, op hem zullen worden getrokken, betaalbaar in papieren geld, met de agio, in producten of in wissels op Frankrijk of Amerika, dan wel in specie, voor zoover het provenu tot particuliere inkoop en het eiland Java mocht zijn bestemd, onder het genot voor weln. Bankier van een percent van het montant der gem. traites.

Tot heden geene berichten van den uitslag der attaque der Engel-

schen op die Eilanden ontvangen, en de geprojecteerde verzendingen derwaarts om die redenen tot nu voor eene maand geleden uitgesteld zijnde, wanneer met overleg van den Directeur Generaal derwaards eene lading oly en eenige indigo met de Brik „*de Expeditie*” is vertrokken, hopende bij reussite, van daar behalven een aantal jongelieden te bekomen, een zekere hoeveelheid wijnen, brandewijn en eenige andere artikelen, welke hier niet alleen geheel mankeeren, maar misschien den dood veroorzaken van verscheidene verzwakte lichamen, welke zonder die dranken niet bestaan kunnen, en hebben van die gelegenheid gebruik gemaakt om tevens dépêches aan Z. M. te zenden.

In Hooimaand jl. is alhier over Amerika uit Holland geretourneerd de Ridder Gicquel des Touches, welke op zijn betoond verlangen om opnieuw in dienst dezer kolonie te treden, door mij aangesteld is tot Kolonel en Adjutant-Generaal der koloniale marine, bevindende hij zich actueel op een kruistocht in straat Balie, met twee Brikken en een Schooner, waarvan nu 'de twee Brikken zullen stevenen naar Bordeaux, en de Schooner onder commando van gem. Kolonel Gicquel directelijk naar Holland, welke Brikken en Schooner tegen den 15 van Slagmaand a. s. zeilvaardig zullen zijn.

Met welke drie schepen, deze in triplo aan Uwe Excellentie wordt afgezonden.

De commissie van de Hooge Regering welke gechargeerd was met het receuilleren der differente organisatiën, deze taak voleindigd hebbende, is bij welm. Regering besloten, gelijk aan Uwe Excellentie in het breede uit hare missive hierover zal consteren, om het voorschr. recueil aantenemen en te verklaren voor het samenstel van wetten dezer Kolonie, sedert mijne komst tot het Gouvernement of van Louwmaand 1808, terwijl tevens last gegeven is hetzelve door den druk gemeen te maken, waarmede ik echter voorzie dat, uithoofde van de geringe voorraad van letters, nog eenigen tijd verloopen zal, 't geen mij tevens priveert om Uw Excellentie het voorschr. recueil thans aantebieden, alzo het zenden van een afschrift daarvan uit hoofde van het volumen niet practicabel is.

Hoewel ik gaarne het ontwerp, om van den uitsluitenden handel in suiker voor het Gouvernement af te zien, had verschoven tot na den vrede, uit besef dat bij den tegenwoordige stilstand van allen debiet

in dit artikel de suikermolenaars meer dan ooit ondersteuning noodig hebben, heb ik nochtans op het verzoeg van den Directeur-Generaal, over de importante restanten van suiker waarmede den Lande meer en meer overkropt raakte, gebrek aan bergplaats voor dezelve, onkosten op de beheering vallende, het verstrooijen van dit artikel, de winstderving daardoor veroorzaakt en eindelijk de aanzienlijke sommen jaarlijks tot het inslaan van de ged. koopmanschap benodigt, de eerstgem. consideratie aan de belangen van het Gouvernement moeten postponeren, en nadat het voorstel, door den Directeur-Generaal gedaan, om de suiker commercie te abandonneren, in handen was gesteld van eene Commissie van de Hooge Regering en de bijval van gen. Commissie had verkregen, geoordeeld de aanneming van het voorsch. voorstel aan de Hooge Regering te moeten voordragen, met gevolg dat daartoe dan ook is geconcludeert, op zodanige wijzen als Uw Excellentie uit den brief van de Hooge Regering over dit onderwerp blijken zal, met communicatie tevens dat de suikermolenaars over het algemeen met deze schikking van het Gouvernement vrij wel tevreden zijn, als zoovelen van hen sedert lang reeds genegen waren de rijstculture te prefereren, en er voor de inwerking blijvende molens dan het vooruitzicht is, dat zij hunne suiker voor de binnenlandsehe consumptie en de weinige uitvoer naar den overwal van Java en de West van Indiën met voordeel zullen kunnen slijten.

De allengskens buiten voorbeeld geklommen agio op de zilveren muntspecien een onderwerp geworden zijnde van mijnen bijzonderen aandacht, niet alleen uithoofde van de aanbeveling, daartoe bij mijne Instructie ontvangen, maar tevens uit besef van de daaruit in publieke handelingen voortvloeiende ongelegenheid, het nadeel voor in- en uitlandige bezitters van fondsen in papieren geld, en het drukkende voor alle ambtenaren en ingezetenen door de uit die agio resulterende duurte van alle levensnoodwendigheden, heb ik, nadat de finantien alhier op dien voet geregeld waren dat alle betalingen aan 's Lands kas thans kunnen geschieden in papieren geld met de agio, zooals dezelve maandelijks door de Hooge Regering wordt bepaald, door welk middel tevens inkoop van facturen als andersins in papiere geld kunnen geschieden, en derhalve te Batavia in effecte niemand zilver geld noodig heeft, wijl de crediet-brieven zelfs in de Ommelanden, tot aan de Regentschappen toe, zonder eenige tegenstreving overal

worden aangenomen, — dan ook vermeend het tijdstip geboren te zijn, om paal en perk te stellen aan de baatzucht van eenige weinige personen, die in de zeer enkele gevallen van benooidigheid aan zilvergeld bij particulieren, 't zij tot voltrekking van bevoren aangegane transactiën, hetzij tot andere buitengewone eindens, de agio op eene enorme hoogte wisten te houden, bijna eens zooveel meer bedragende als de maandelijksche bepaling bij het Gouvernement, en mitsdien aan de Hooge Regering een wet voorgedragen, dat niemand een hooger agio op de zilveren muntspeciën zal mogen geven of ontvangen, als de bepaling van het Gouvernement medebrengt, welke wet vervolgens gearresteerd en gepromulgeert geworden, mitsgaders te vinden is in het 37 nummer van de Bataviasche Courant; met het gevolg dat de meerdere agio onder particulieren als bij het Gouvernement, den bodem is ingeslagen, en de laatste het nu in hare magt heeft om, gelijk het oogmerk is, de agio trapsgewijze zooveel te verminderen, als met de omstandigheden zal kunnen worden overeengebracht, nadien de zilveren muntspecie altijd eenige waarde boven het papiere geld zal blijven behouden.

De verjaardag van onzen beminden Koning Louis Napoléon is den 2de van Herfstmaand jl. over het geheele eiland Java met alle solemniteit en vreugde gevierd geworden, gelijk de details daarvan door Uwe Excellentie in het 36 nummer der Courant zullen kunnen worden aangetroffen, hebbende de hier ingelooopen doch naderhand wedersproken tijding eener inlijving van Holland bij Frankrijk en het plaatsen van onzen Koning op eenen anderen troon geen de minste verandering in de sentimenten van eerbied, liefde en devouement voor den regt beminden Monarch bij Hoogstdeszelfs onderdanen in deze gewesten tewege gebracht.

Ik heb de eer, enz.

(w. get.) Daendels.

XLVI. Mémoire sur le commerce de l'Isle de Java, présenté à S. Exc. le Ministre des Colonies, par M. J. Jaussaud, négociant de l'Isle de France.

Lorsque le Général Daendels arriva à Batavia, en Janvier 1808, les finances de cette Colonie se trouvaient en meilleur état qu'il ne l'avait lui même espéré. Jusqu'alors le commerce des Neutres, et principalement celui des Américains, avait non seulement approvisionné le pays des denrées utiles à sa consommation, mais encore avait fourni tout l'argent nécessaire à l'entretien et la solde des troupes et de tous les employés, dans quelque partie du service que ce fût.

M. le Général Daendels, mal instruit de la véritable situation de la Colonie, voulut aussitôt son arrivée opérer des changements considérables dans toutes les branches de l'administration et du service militaire. L'armée, qui était d'environ 8,000 hommes, fut portée à 20,000; il fut créé un nombre proportionné d'officiers, et la paie fut généralement augmentée. M. Daendels créa aussi beaucoup d'emplois civils, qui n'avaient point existé auparavant, et auxquels il fut attaché des émoluments considérables. On construisit des palais, on traça de grandes routes sur une étendue d'environ cent cinquante lieues dans l'intérieur de Java, lesquelles en beaucoup d'endroits doivent être recommançées tous les ans, parcequ'à chaque mousson d'ouest les torrents qui se précipitent des montagnes dégradent entièrement ces chemins, construits à grands frais.

On forma cependant quelques établissemens utiles, tels que l'Arse-
 nal de Sourabaja, un moulin destiné à laminer le cuivre du Japon
 et le convertir en petite monnaie, ... une forteresse pour
 défendre l'entrée de la rade de Sourabaja, seul port de l'Isle de Java
 qui offre quelque sécurité aux vaisseaux. Mais le Gén. Daendels,
 voulant que tous ces ouvrages s'exécutassent à la fois et avec la même
 promptitude, retira de la campagne presque tous les bras nécessaires
 à la culture, et prit par réquisition toutes les petites embarcations
 des Javanais, habitant les bords de la mer, dont le cabotage et la
 pêche sont les seules ressources pour vivre. Sans égard à la différence
 du climat brûlant de ces contrées avec celui d'Europe, ni à celle des
 hommes, il exigea de ceux-ci des travaux forcés, qui les épuisant de
 fatigue, occasionnèrent des maladies et la mort d'un grand nombre.

Ces moyens violents, exercés sur des peuples que les Hollandais depuis longtemps gouvernaient par le seul empire de l'habitude, firent naître un mécontentement général. Il se fit de nombreuses émigrations dans les pays de la dépendance des Princes Javanais et dans les Iles voisines. La récolte du Riz, principale nourriture du peuple ayant manqué, l'année suivante, et par les conséquences d'un faux calcul, Batavia étant menacé d'une disette, la misère devint extrême. Plusieurs assassinats furent commis dans les environs de cette ville par des malheureux, que la nécessité de se procurer des subsistances portait à cet excès de fureur.

Le Général Daendels avait feint pendant quelque temps de vouloir prendre, sur ses projets de réformation et de réorganisation, les conseils du Gén. Siberg, vieillard respectable, qui avait quitté le gouvernement des Colonies Hollandaises depuis peu d'années. M. Siberg, malgré son grand âge, conserve encore toute la vigueur de l'esprit; il joint à une connaissance parfaite du pays de très grands talents comme financier et administrateur, et beaucoup de zèle pour coopérer au bien de la colonie, dès qu'il croit pouvoir le faire.

M. Siberg convint sans difficulté avec le Gén. Daendels, qu'il y avait de grands abus à réformer dans l'ancien système d'administration de la colonie, mais qu'avant de vouloir renverser ce système, il fallait consulter les moyens qu'on avait pour en établir un nouveau, et le faire respecter. Qu'étant dépourvu de l'argent nécessaire pour suffire aux dépenses excessives, qu'accasionnent toujours des changements de cette nature, et des forces suffisantes en troupes européennes pour soutenir les guerres, que ces changements pourraient peut être engager les Princes du Pays à susciter pour s'affranchir de leurs anciennes obligations envers la Compagnie Hollandaise, il pensait que le parti le plus prudent et le plus sur était de se borner à maintenir la colonie dans le même état, jusqu'à ce que des circonstances plus heureuses et les secours de la métropole pussent assurer l'efficacité de ces nouvelles mesures; mais que, dans les moments actuels, il fallait surtout éviter avec le plus grand soin de s'engager dans de nouvelles dépenses, et se conduire envers les Princes Indiens avec cette même politique, qui si longtemps fit craindre et respecter la nation Hollandaise.

Quelque sages que fussent ces réflexions et conformes aux circon-

stances où l'on se trouve, le Gén. Daendels n'y eut aucun égard. Bientôt le Trésor fut épuisé, on eut recours aux emprunts, on établit des impôts que le commerce particulier n'avait jamais connus. On força les marchands Chinois d'acheter du gouvernement de l'opium à 3000 piastres la caisse, et un mois après on le faisait vendre dans les mêmes contrées à 1800 ps.

Vers cette époque on eut la nouvelle de la guerre du Danemarck et de l'embargo mis dans tous les ports Américains. On ne vit plus arriver aucun navire. Les ressources qu'avait fournis jusqu'alors le commerce des États-Unis manquèrent, dans le moment où elles devenaient le plus nécessaires et où l'on y avait le plus compté.

Par une suite naturelle de ces événements, les produits du pays n'eurent plus de débouchés. Les denrées s'entassèrent dans les magasins, où sont aujourd'hui réunies les récoltes de trois années.

Le Général Daendels, puisant dès lors dans les bourses particulières, pour suffire au paiement des troupes et aux dépenses que nécessitaient tous les travaux qu'il avait fait entreprendre à la fois, assigna des hypothèques sur ces denrées. Il obligea tous les dépositaires de fonds appartenant à des personnes qui n'étaient plus dans la colonie, à les verser dans les coffres du gouvernement. Déjà plusieurs familles, voulant partir pour la Hollande et ne sachant par quel moyen faire passer leur fortune, les avaient déposés de cette manière dans le trésor, sur des ordonnances qu'on leur délivra pour recevoir en denrées coloniales le montant des sommes déposées. Les porteurs de ces ordonnances crurent pouvoir les placer avantageusement, soit en Amérique ou en Hollande; mais le commerce des neutres ayant été interrompu, ces titres leur sont restés dans les mains sans pouvoir en tirer le moindre parti.

Il y a sans doute de grandes richesses dans les magasins de Batavia, mais, comme on voit, de très fortes sommes sont hypothéquées sur ces richesses, et la plupart font la fortune entière de quelques individus.

A la voie des emprunts forcés, le Gén. Daendels joignit celle des taxes de toute espèce, dont il surchargea le petit commerce du pays avec les peuples des îles voisines. Une conséquence toute naturelle fut la suite de ces mesures. Les Arabes, établis sur différentes îles Malaises, principalement dans une partie de Sumatra et de Malacca, qui habituellement venaient chaque année à Java, et y faisaient un

commerce qui donnait beaucoup aux douanes, au lieu de revenir les années suivantes, sont allés porter leur argent au Bengale et acheter des Anglais le riz et autres objets de consommation, qu'ils avaient précédemment tirés toujours de Java.

Les Chinois et Malais eux mêmes avaient un commerce de cabotage, qu'ils ont été forcés d'abandonner.

Les fermiers des Douanes, ayant fait des pertes considérables sur leurs contrats, ne voulurent plus les renouveler dans la suite. Ces fermes passèrent à des gens, dont l'état n'offrait aucune garantie des engagements qu'ils prenaient.

Quelques navires venaient encore de l'Isle de France chercher des provisions pour cette colonie. Ces sortes d'opérations étaient protégées par le Capitaine-Gen. Decaen : chaque vaisseau avait des recommandations de sa part pour le Général Daendels. Mais celui-ci n'y eut que peu d'égards, et bientôt les entraves qu'il mit encore à cette branche de commerce, et le haut prix auquel fut porté le Riz (objet principal de ces approvisionnements), ne laissèrent plus aux particuliers, qui faisaient ces entrepris, le moindre avantage, qui pût compenser les risques auxquels ils s'exposaient. Il est vrai que le Gén. Daendels ne pouvait plus longtemps permettre l'exportation du riz, puisqu'au Java même on craignait d'en manquer, dans cette grande Isle qui naguère était le grenier qui fournissait à tout l'Archipel des Moluques, à une grande partie des Isles Malaises, quelquefois aux Philippines et souvent à l'Isle de France.

Des guerres intestines vinrent dans le même temps porter à leur comble les maux, que souffraient les habitants. Quelques changements, que le Général Daendels voulut faire adopter au Roi de Bantam dans les relations qui existaient entre ce Roi et le Gouvernement Hollandais, ayant été probablement mal présentés par le ministre qu'il y employa, celui-ci fut assassiné. De là des supplices cruels ordonnés d'une part, des meurtres affreux de l'autre, allumèrent cette guerre désastreuse, qui dure encore aujourd'hui. Le Roi de Bantam détrôné fut déporté dans une des Moluques.

Le Royaume de Cheribon avait été ravagé quelques années auparavant par de semblables guerres, mais les mesures sages que sut employer à propos M. Engelhard, à cette époque Gouverneur de Samarang, les eurent bientôt étouffées. On doit croire que dans les

guerres de Bantam les mêmes moyens réussiraient si on y employait le même négociateur, qui est de tous les Hollandais qui habitent Java celui, qui peut-être a la plus parfaite connaissance du caractère javanais et sait le mieux en imposer à ces peuples. Mais M. Engelhard, sans aucun emploi, est devenu l'objet particulier de la haine de M. Daendels.

Telle était la situation de Java et de son commerce, lorsque j'en partis à la fin de Septembre 1809 . . . . .

Tout le monde sait, que le commerce des denrées coloniales à Java est concentré entre les mains du gouvernement; qu'aucun négociant particulier ne peut jamais vendre ni sucre, ni café, ni épiceries, et n'a la faculté d'acheter de ces objets que pour sa propre consommation. Par conséquent, ce n'est que du Gouvernement seul que le commerce extérieur peut acheter les produits coloniaux, destinés pour l'Europe.

Ce monopole, que l'ancienne Compagnie exerça dans tous les temps, et que M. Daendels exerce aujourd'hui avec plus de rigueur encore, est imité par des négociants particuliers sur les marchandises que n'attaque pas le monopole du gouvernement. Ce sont sept ou huit négociants, ayant des capitaux assez forts à leur disposition pour acheter des cargaisons entières et en réaliser de suite le prix, qui s'entendent entre eux et obligent les capitaines de navires à vendre leurs cargaisons à un prix inférieur à la valeur réelle. Si ceux-ci ne veulent point vendre au prix offert, ils ne savent plus comment se défaire de leurs marchandises, parcequ'il ne règne point à Batavia, comme à l'Isle de France, cette concurrence si utile qui produit toujours un bon effet dans le commerce.

Il est vrai qu'à Java la consommation des denrées d'Europe est assez bornée. Cinq ou six cargaisons suffisent pour en approvisionner le pays et faire tomber considérablement le prix, de sorte que les navires qui viennent ensuite ne peuvent s'en défaire qu'avec beaucoup de peine et souvent à perte.

. . . . . Le nombre des consommateurs diminue, surtout parmi les Hollandais nés dans le pays, vivant habituellement moitié à l'Européenne et moitié à l'Indienne. Il n'y a que les véritables Européens, pour qui ces sortes de denrées sont d'une nécessité presque absolue. Mais leur nombre n'est pas grand . . . . .

Il est de fait, que jamais les armateurs qui ont expédié à Batavia

dans les temps ordinaires, n'ont spéculé sur les denrées qu'ils y envoyaient. C'est toujours sur les retours qu'étaient fondés les bénéfices du voyage. Rarement aussi envoyaient-ils des cargaisons, à moins que ce ne fut par commission pour les habitants. La plus grande partie des Danois et Américains, que j'ai vu venir acheter des cargaisons à Batavia, n'y apportaient que des piastres.

Quelques armateurs seront peut-être encore arrêtés par la crainte, que le Général Daendels n'use de la voie des réquisitions ou d'autres moyens arbitraires, pour se procurer les objets dont il aura besoin, et qui formeraient les cargaisons qu'on expédierait.

Un capitaine de navire arrivant à Batavia, ne peut traiter de la vente de ses marchandises avec des négociants particuliers qu'après que le gouvernement lui en a donné la permission, en refusant lui-même de les acheter. Autrefois le Conseil des Indes conservait toujours une dignité convenable dans ces sortes de transactions; mais sous le Gén. Daendels on a vu les articles nécessaires au pays, et qui par conséquent auraient dû se vendre avec avantage, fixés à un bas prix par M. Daendels, qui, affectant de ne pas en avoir besoin, paraissait laisser la liberté de les vendre aux particuliers, sachant fort bien que personne n'oserait acheter un objet dont lui-même avait déjà offert un prix.

Je crois à cet égard devoir rapporter un fait, qui m'est personnel. Le Général Daendels, dans toutes ses dépêches au Capit. Général de l'Isle de France, lui demandait avec instance de lui envoyer des munitions de guerre de toute espèce, dont il avait le plus grand besoin. Le Gén. Decaen, plein de bonne volonté, m'engagea à porter une certaine quantité de salpêtre, dont il pouvait permettre l'exportation, ainsi que des pierres à fusil. Le Gén. Decaen crut rendre un service à M. Daendels, et me procurer une affaire avantageuse. J'achetai donc du salpêtre et le porta à Java. J'arrivai dans le port de Sourabaya par le détroit de Bali, pour éviter les croiseurs Anglais, qui étaient le long des côtes et se présentaient souvent en rade de Batavia.

J'écrivis aussitôt au Général Daendels pour lui annoncer deux caisses de pierres à fusil, que lui envoyait le Gén. Decaen, et le salpêtre qui formait une partie de ma cargaison. Je ne fus pas peu surpris de ne recevoir sa réponse qu'au bout de dixneuf jours, et cette réponse était, qu'il voulait bien prendre ce salpêtre (quoiqu'il pût — dit il --

s'en passer facilement) à la condition qu'à mes frais et risques je le transporterai à Batavia, où il me serait payé à raison de 15 ps. le picol. . . . Il me fallut souscrire à toutes ces conditions, puisque je ne pouvais faire autrement. . . . Je crois pouvoir attribuer au retard d'un mois, que cela me fit éprouver, d'avoir ensuite été pris aux attéragés de l'Isle de France . . . . .

Un point assez important, qui pourrait déterminer beaucoup d'opérations, serait de faire connaître aux armateurs les prix auxquels le gouvernement leur vendra les denrées coloniales à Batavia. Les Américains surtout, qui pourront y porter des piastres, ne feront de nombreuses expéditions que lorsqu'ils seront fixés à cet égard. Dans le temps qu'ils jouissaient d'une entière neutralité, ils ont payé 18 piastres le picol de 125 livres pour le café, qui était l'objet principal de leurs cargaisons. Mais aujourd'hui ce prix est beaucoup trop élevé, tant pour les Américains, que pour les aventuriers Français, en raison des risques du voyage, dont ceux qui voudront commettre des assurances seront tenus de payer de très fortes primes, et ensuite à cause de la très grande quantité de denrées, qu'il est urgent d'exporter le plus promptement possible de Batavia . . . . .

Paris, le 28 Novembre 1810.

(w. get.) Jaussaud.

XLVII. De Gouverneur-Generaal Daendels aan Keizer Napoléon.

Samarang, Isle de Java, le 20 Decembre 1810.

Sire,

Vers le milieu du mois passé, il est parti d'ici trois de nos navires, fins voiliers, chargés de nos denrées pour compte du gouvernement, et destinés, l'un pour Amsterdam directement, en prenant le passage du nord de l'Ecosse, et deux autres pour les ports de France.

Ces deux derniers portent à V. M. chacun un double de toutes mes dépêches précédentes, ainsi que copies de mes six derniers rapports à Sa Majesté le Roi, mon maître.

Sire, pendant que je me livrais à l'idée consolante, que quelqu'une de ces nombreuses dépêches parviendrait et que bientôt nous recevriions des secours, un navire américain, venant des Isles Canaries, avec une cargaison de vin de Tenerif (article d'autant plus précieux pour nous qu'il ne restait dans toute l'Isle pas une seule bouteille de bon vin), nous a rapporté que le sort de la Hollande venait d'être fixé, et que sa réunion à la France était définitivement effectuée.

Sire, quoique j'aie dans toutes mes dépêches à V. M. assez manifesté mes sentimens, je crois de mon devoir, à l'occasion de cette nouvelle, de lui réitérer l'assurance de tout mon dévouement, de mon zèle et de ma fidélité. La plus belle récompense que j'attends de mes pénibles travaux dans ces contrées, sera de pouvoir en donner des preuves à V. M. jusqu'à mon dernier soupir.

Malgré l'abandon criminel, dans lequel le ministère de Hollande à eu la perfidie de laisser cette Colonie depuis mon arrivée, elle n'en continue pas moins à être dans un état florissant; nos magasins sont pleins, et nous sommes même obligés d'en construire de nouveaux; malgré le défaut de tout débouché de nos denrées, nos finances nous assurent les fonds nécessaires pour le service de l'année prochaine; enfin, en dépit des amis de l'ancien système et des circonstances, tout marche avec régularité et succès, et jamais le Gouvernement de Java n'eut autant de crédit et de pouvoir qu'aujourd'hui.

Mais, comme à la nouvelle des changemens dans le gouvernement de la Hollande, il est très probable que les Anglais viendront nous attaquer, il est de la dernière importance, que Votre Majesté vienne à notre secours dans le plus court délai possible; le moindre envoi, par son ordre, en hommes et en armes, nous sera du plus grand avantage, tant par l'utilité réelle que nous pourrions en retirer, que par le bon effet qu'il produirait dans l'esprit public.

Le port superbe de Sourabaya peut recevoir une flotte entière; et les troupes de terre, que nous recevrons, seront cantonnées non comme autrefois à Batavia et dans le Bantam, tombeaux de tant de milliers d'Européens, mais bien dans les principaux ports du Java, où le climat est vraiment aussi salubre que celui d'Europe.

Je dois informer V. M., que je me suis rendu dans cette partie de l'isle, il y a quelques jours, avec une division de l'armée, pour rétablir l'ordre dans la cour du Sultan du Mataram: un des princes

de cette maison, après diverses intrigues coupables, s'est tout à coup revolté, s'est fait un parti, et s'est déclaré souverain indépendant, menaçant également la puissance des deux cours Javannes et celle du Gouvernement Hollandais. Si cet homme, d'un caractère féroce et entreprenant, eût eu le tems et les moyens de poursuivre son audacieux projet, cet événement pouvait avoir des suites funestes, et c'est pourquoi je suis venu de suite moi même sur les lieux pour les prévenir; mais à peine notre approche a-t-elle été connue, que ce rebelle a été à l'instant abandonné par presque tous les siens, et maintenant il erre dans les bois, suivi de quelques vagabonds.

Il ne peut échapper à la punition qui l'attend, et que mérite sa conduite criminelle.

Sire, en attendant des secours et les ordres de Votre M., tous mes instans seront consacrés à l'amélioration et à la conservation de cette possession importante.

Je suis avec respect etc.

(get.) Daendels.

XLVIII. De Gouv.-Gen. en Raden van Indië aan den
Minister van Koloniën.

Batavia, ultimo December 1810.

Hoog Edel Gestr. Heer,

In den loop dezer maand is ons door den eersten teekenaar te kennen gegeven, dat, nadat Zijne Excellentie bij zijn jongste aanwezen in den Oosthoek voor het Gouvernement gecontracteerd had de verkooping der landen Besoekie en Panaroekan aan den oud-capitain der Chineesen van Soerabaja, Han Tjanpit, zijne aandacht vervolgens mede gevallen was op de weinige revenuen van het regentschap Probolinggo, gehoorende onder het Drostambt van Passoe-rouang, en de meerdere partij die van dat regentschap op eene andere wijze voor deze kolonie kon worden getrokken; dat, daar het Gouvernement van het voormelde regentschap geene andere inkomsten had als 2000 Spaansche matten aan recognitie-penningen, 70 en

$\frac{3}{4}$ koyangs aan rijst en ruim 140 Spaansche matten aan pagt voor 14 vogelnestjes klippen 'sjaars, daaronder niet begrepen de winst op de leverantie van de koffij en het jattihout, welke beide artikelen in het regentschap Probolinggo van geen belang waren, het palpabel was dat deze inkomsten noch aan de ongemene vruchtbaarheid, noch aan de grootte van het ged. regentschap beantwoorden.

Dan dat, zoo zeker als de voorspoed te berekenen was, waartoe dit regentschap door nijver en industrie konde worden gebragt, het evenzoo ontwijfelbaar was, dat de tegenwoordige voet van beheering van hetzelfde alle verwachting daartoe uitsloot, aangezien de precaire staat der regenten en hun gelimiteerd genot van de regentschappen welke zij bestuurden, met geen mogelijkheid eene genoegzame verknochtheid voor dezelve bij hen konde voortbrengen, om daaraan die opofferingen te besteedden welke de aarde zijne schatten moest doen te voorschijn brengen; terwijl het door de ondervinding bevestigd wierd, dat groote en wezenlijke verbeteringen in het vak van den landbouw alleen van een vrij en onbeperkt eigendom konden worden verwacht.

Dat de overtuiging hiervan Zijne Excellentie had geleid tot het ontwerp, om het regentschap Probolinggo te verkoopen, als het eenige middel om aan de kolonie die vermeerdering van producten te verzekeren, welke dit regentschap onder eene betere administratie konde opleveren, en tevens om aan het Gouvernement in hare momentanele geringe resources van finantie, een nieuw en gewichtig soutien aan te brengen, terwijl wijders uit zoodanige mesure ook bij vervolg van tijd over deszelfs nut en nodige applicatie tot andere regentschappen met veiligheid zoude kunnen werden besloten; dat volgens Hoogst-deszelfs opinie tegen eene verkooping van dat regentschap niet opweegt het verlies voor den Lande van de koffijtuinen en de houtbosschen, die zich in het even ged. regentschap bevonden, wijl het voordeel daarvan, gelijk bereids was aangemerkt, van weinig belang was voor het Gouvernement en bijzonder het jattihout geringe waarde had, als zijnde van een kalkachtige substantie, met gaten en aan barsting onderhevig, zoodat de inspecteurs-generaal van de koffij-culture en van de houtbosschen beiden geen verlangen hadden be-toond om de opgem. koffijtuinen en houtbosschen voor hunne administratiën te behouden.

Dat de uitgestrektheid van het gem. regentschap en de tot hetzelfde in evenredigheid staande groote waarde, Zijne Excellentie echter al aanstonds voorgekomen was een gewichtig beletsel tegen eene publieke verkooping op te leveren, wyl het voordeel daarvan moest rusten op eene concurrentie welke Hd. gebleken was in deze te ontbreken; dat, ofschoon Zijne Excellentie bedacht was geweest daaraan te remediëren door eene splitsing van het regentschap in 3 perceelen, Hd. daarvan nochtans was teruggekomen door het aanzienlijke bod, 't welk de eenigste man wellicht in den Oosthoek aan wien het koopen van dit regentschap konde convieniëren, inmiddels voor hetzelfde gedaan had ter somma van 600,000 Sp. matten zilvergeld, overtreffende zoowel de gecalculeerde presente waarde, als hetgeen bij eenige waarschijnlijkheid kon worden verwacht dat hetzelfde, hetzij in een of in drie perceelen, zoude renderen.

Dan, dat het gebrek aan contante muntspecie in den Oosthoek mede zoo groot was geworden dat, hoezeer deze gegadigde, zijnde de kapitein der Chineezen te Passourouang Han Kitko, broeder van den oud-kapitein der Chineezen van Sourabajaja Han Tjanpit, buiten tegenspraak voor een der gegoedste ingezetenen van dien Oosthoek moest worden gehouden, tot eene vermogende familie behoorde en daar een gevestigd crediet had, dezelve echter verklaard had niet te kunnen aannemen de voorwaarde, die Zijne Excellentie hem tot betaling der koopschat in de volgende gedeeltens had doen voorstellen, als: $\frac{1}{3}$ gedeelte in specie binnen den tijd van 6 maanden, na den verkoop, $\frac{1}{3}$ gedeelte met quotisatie-biljetten van Batavia en Samarang en $\frac{1}{3}$ gedeelte in assignatiën ten behoeve van het Gouvernement, aflosbaar in vijf termijnen, waarvan het laatste termijn zou verschijnen op den eersten van Hooimaand 1812; maar daarentegen had geproponceerd de betaling te doen in tien jaren, op bekwame termijnen.

Dat ter wegneming van deze zwaarigheid, en in aanmerking nemende dat het voor den verkooper en den koper voordeeligst zoude uitkomen wanneer de koop gesloten werd tegen 1,000,000 Rds. zilvergeld, betaalbaar in 10 jaren bij termijnen van 100,000 Rds. 's jaars zonder rente, waarvoor zoowel het regentschap Probolingo als de landen Besoekie en Panaroekan zouden behoren te worden verbonden, en dat wijders voor het voorschreven millioen Rijksdaalders door het

Gouvernement zou kunnen worden gecreëert een gelijk montant aan papieren van crediet, gehypothekeert op voorn. landen, en aflosbaar jaarlijks bij $\frac{1}{10}$ gedeelte in klinkende muntspcie uit de verplichte betaling van 100,000 Rijksd. door den kooper van het voorn. regentschap. . . . Zijne Excellentie den Heer President van Braam en den Landdrost van Java's Oosthoek Goldbach inmiddels met voorschr. gedachten had bekend gemaakt en, om geen tijd te verliezen, waardoor het aanmaken of in circulatie brengen van het geprojecteerde papieren geld dadelijk met het aanstaande nieuwe jaar zou worden verhinderd, Hun Ed. geautoriseerd, tot de verkooping van het regentschap Probolingó, op de vermelde conditiën en die verder bij den afstand van de landen Besoekie en Panaroekan waren gecontracteerd, onder de approbatie van het Gouvernement toe te treden.

Dat Zijne Excellentie sedert ontvangen had het rapport van de Heeren President van Braam en Landdrost Goldbach, waarbij H. Ed. Hd. hadden geïnformeerd dat de kapitein der Chineesen te Passourouang had geaccepteerd het voorstel om het regentschap Probolingó voor de som van een millioen Rds. zilvergeld over te nemen, onder verband van gen. regentschap en de landen Bezoekie en Panaroekan, betaalbaar in den tijd van tien jaren zonder rente, in twintig gelijke termijnen van 50,000 Rds. zilvergeld, onder ultimo van Wintermaand van ieder jaar. Proponeerende Zijne Excellentie mitsdien aan ons, met approbatie en agreatie van het in deze door de Heeren President van Braam en Landdrost Goldbach verrichte, het regentschap Probolingó gelegen in het Drostambt van Passourouang en behorende onder het Landdrostambt van Java's Oosthoek, te verkoopen en in vollen eigendom als een allodiaal goed evenals de particuliere landerijen in Ommelanden van Batavia, en onder dezelve voorrechten en verplichtingen, af te staan en te cederen aan den kapitein der Chineezen te Passourouang Han Kitko, voor eene somma van een millioen Rijksd. zilvergeld, op de navolgende conditiën :

1. Dat de koopschat door hem zoude worden betaald in 10 jaren, bij termijnen van vijftigduizend Rijksd. zilvergeld, onder ultimo van Zomermaand en onder ultimo van Wintermaand van ieder jaar, waarvan verschijnen zoude het eerste termijn op den laatsten van Zomermaand 1811, het tweede termijn op den laatsten van Wintermaand 1811, zonder betaling van rente.

2. Dat de koper voor de promptte vervulling hiervan, zoude moeten verbinden het door hem gekochte land Probolingo, alsmede van zijnen broeder, den oud-kapitein der Chineezen van Sourabaja Han Tjanpit, de landen Besoekie en Panaroekan.

3. Dat aan den koper voor ditmaal exemtie zoude worden verleend van alle ongelden, anderzins op den overdragt en overschrijving van vaste goederen vallende.

4. Dat aan den eigenaar het gebruik der jatti-houtbosschen, in het land van Probolingo vallende, tot eigen voordeel zoude zijn overgelaten, op den voet van onze publicatie van den 4den van Herfstmaand 1811, en dat hij zoowel van de aanplanting van koffij als van andere verpligte leverantie zoude zijn ontheven.

5. Dat daarentegen alle inkomende en uitgaande regten zouden blijven ten voordeele van het Gouvernement, alsmede de pacht van de amphioen-kitten op den tegenwoordigen voet, niettemin met vrijheid voor den eigenaar om door de houders der amphioen-kitten in het land Probolingo, voor den afstand van het lokaal en de daarbij behoorende gebouwen, even zooveel aan zich te doen opbrengen als daarvan door het Gouvernement aan pagt genoten wierd, mits de gedachte pagt niet minder was als dezelve voor dit lopende jaar had afgeworpen.

6. Dat het heffen der gerechtigheid van de haanenvlechterijen, de toptafels en het slagten van buffels, schapen, geiten en varkens in het land Probolingo van 's Gouvernements wege zoude geschieden, onder zoodanige conditiën ten voordeele van den eigenaar, als in de publicatie van den 7 van Herfstmaand 1810 omtrent de Domeinen en tolln van den lande in Java's Oosthoek waren uitgedrukt.

7. Dat de publieke wegen in het land van Probolingo door den eigenaar buiten eenig bezwaar voor den lande zouden moeten worden onderhouden in een rijbaare staat, en hem desgelijks incumberen zoude de verpligting tot het laten transporteeren van 's Gouvernements goederen, die door het gem. land moesten passceren, zonder daarvoor eenige meerdere of andere betaling te kunnen vorderen, als voor 's Gouvernements transporten door haar eigene regentschappen was of zouden worden bepaald; als meede andere s'lands diensten, waartoe de vrije landn gehouden worden.

8. Dat daarentegen het land Probolingo in het opbrengen van

nieuwe lasten, indien dezelve bij vervolg van tijd op vrije landen mogten worden gelegd, nooit hooger zouden worden bezwaard als de Ommelanden om Batavia en Sourabaja; met authorisatie op den Landdrost en den Hoofdadmirateur van Java's Oosthoek, om op de evengem. conditiën de overschrijving van het land Probolinga namens Gouverneur-Generaal en Raden, uitmakende het Gouvernement-Generaal van Zijne Majesteits bezittingen in Oost-Indiën, aan den kapitein der Chineezen te Passourouang Han Kitko te doen; met verder voorstel van de zijde van Zijne Excellentie, als een middel waardoor het dadelijk gebruik der voorsch. koopschat van een millioen Rds. zilvergeld aan het Gouvernement zoude worden verzekert, om voor een gelijk montant te doen creëren brieven van crediet, van de navolgende assortimenten als :

200	van	Rds.	1000	telt	Rds.	200.000
300	"	"	500	"	"	150.000
400	"	"	400	"	"	160.000
500	"	"	300	"	"	150.000
700	"	"	200	"	"	140.000
2000	"	"	100	"	"	200.000

somma Rijksd. 1.000.000

onder bepaling, dat gem. credietbrieven gangbaar zouden zijn op Java's N. O. kust en in Java's Oosthoek, en als zilvere specie zouden moeten worden aangenomen zonder eenig rabat, op dezelve poenaliteiten als door ons bij placaat van den 7 van Iierfstmaand 1810 waren gestatueerd, tegen het geeven en ontvangen bij verrekening, betaling, of inwisseling van zilvere muntspeciën voor de thans in omwandeling zijnde papieren van credit, van een hoogere agio als maandelijks door ons op de zilvere muntspecie wierd bepaald; en wijders dat de opgem. nieuwe creditbrieven in klinkende muntspeciën aflosbaar zouden wezen in den tijd van 10 jaaren, bij termijnen van 50.000 Rijksd. alle zes maanden, waarvan het eerste termijn zoude verschijnen onder ultimo van Zomermaand van 1811; en dat als een gevolg van dien, gedurende de evengem. tijd van 10 jaren jaarlijks onder den laatsten van Bloecimaand en onder den laatsten van Slagtmaand, een twintigste gedeelte van ieder assortement dezer nieuwe creditbrieven zoude worden uitgeloot, 't geen geschieden zoude door de nummers van

ieder assortiment na elkander door de Generale Directie in een bus te doen verzamelen, en uit dezelve door weesjongens, ten overstaan van een commissie onzer vergadering, het 20ste gedeelte der nummers te doen trekken, gerekend over het volle aangemaakte getal, welke nummers aan het publiek bekend gemaakt zouden worden, met het effect dat de houders van de nieuwe credietbrieven, die de uitgelooten nummers voerden, daarvoor, zoo ter dezer Hoofdplaats als op alle kantoren van Java, direct betaling in specie op vertoning van gen. Creditbrieven zouden kunnen en moeten ontvangen, en dat de ingekomen creditbrieven welke uitgeloot waren, vervolgens te Batavia plegtiglijk zouden worden verbrand.

Dat, daar wij bereids geagreëerd hadden de door H. D. aan ons geproponeerde middelen om de uitgaven van de Hoofdplaats Batavia in papieren van Credit voor het volgende jaar te dekken, tevens door Zijne Excellentie met de verkoop van het Regentschap Probolingó werd beoogt, om, terwijl Sourabaja en Samarang daardoor van constanten op een genoegzame wijze zouden worden voorzien, tevens voor het Goevernement weg te nemen de verlegendheid waarin zij zich in het aanstaande jaar ter hoofdplaats Batavia zoude kunnen bevinden, tot de afbetaling der geleverd wordende koffij uit het Landdrost ambt der Jacatrasche en Cheribonsche Preangerregentschappen, indien geen nieuwe aanvoer van geldspecie te Batavia plaats had; in welke verlegenheid nu zoude worden voorzien, door maandelijks van de Oosthoek 10,000 Rds. zilver geld en 15,000 Rds. duiten, en van Samarang 10,000 Rds. zilver geld voor Batavia te trekken, gerekend van primo van Louwmaand aanstaande.

En eindelijk, dat nademaal Zijne Excellentie tevens de noodzakelijkheid gebleken was, dat het door deze Regering bij Publicatie van den 19 van Herfstmaand 1809 gestelde verbod tegen het nemen van agio op de Japansche kopermunt, bij inruiling van hetzelfde voor papieren geld, welk verbod alleen was betrekkelijk gemaakt tot de stad Batavia en dies Ommelanden, als nog werd geëxtendeerd tot alle de verdere plaatsen van het eiland Java, alwaar het Japans koper in circulatie was, Hoogstdenzelven bij deze gelegenheid tevens proponeerde, het voorschr. verbod te extendieren tot alle zoodanige plaatsen op het eiland Java, alwaar de voorschr. kopere munt in omloop was.

Het groot voordeel dezer onderhandeling niet alleen strekkende tot verbetering van regentschap Probolingo en meerder uitbreiding der cultures, maar ook tot stijving van onze finantiën, waartoe zonder deze voorziening andere middelen hadden moeten worden gevonden, heeft ons hetzelfde doen beschouwen als een redmiddel voor het Gouvernement en als een transactie en uitkomst, waarop wij niet hadden kunnen hoopen, en daar wij door dezelve uit alle verlegendheid omtrent onze finantiën voor het jaar 1811 gered zijn geworden, hebben wij volgaarne tot alle deelen van Zijne Excellentie's voorstel geconcurréerd, en wij durven ons vleijen, dat Z. M. en Uwe Excellentie, gepenetreerd van het voordeelige 't welke in de geheele transactie en het verder daartoe betrekkelijk door ons verrigte gelegen is, dezelve H. D. goedkeuring niet zal ontzeggen, maar dat het Uwe Excellentie's welgevallig zijn zal, dat wij ons resources weten te openen om onze uitgaven te kunnen goed maken, zoolang wij van secours uit het moederland verstooken blijven, en tevens geen genoegzaam debiet kunnen vinden voor ons groote voorraad van de kostbaarste producten, die dagelijks toenemen, en waaromtrent wij bij deze gelegenheid ook de eer hebben U Excellentie te bedeelen :

Dat de pakhuizen om de 3 maanden door 2 leden uit ons midden worden opgenomen, en nauwkeurig na den staat der producten onderzocht, en dat volgens het jongste rapport alle de producten in een goede staat bevonden zijn en wel gesurveilleerd worden, doch dat wij in de verplichting zijn geweest om een aanzienlijke parthij koffij, welke van het Landdrostambt Japara afgescheept en voor de verzending naar America afgekeurd was geworden, alhier publick te laten verkopen, en nadat ons na een naauwkeurig onderzoek gebleken was, dat het bederff door de onattentie van dengeenen die daarover het opzigt gehad heeft was veroorzaakt, hem de vergoeding van het daarop geleden verlies, tegen verkoops prijs berekend, hebben opgelegd.

Zijne Excellentie heeft ons tevens nog gecommuniceerd de vlugt van Radeen Rongo Prawiro Dirdjo, een regent van den Sultan van Djococarta, die een onbepaalden invloed nitoeffende op zijnen vorst, en denzelven verleidende tot belcedigende stappen voor het Gouvernement, door Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal was opgeeischt naar Buitenzorg, met oogmerk om hem te beletten verder

schadelijk te zijn; dat hij Radeen Rongo onder den aangenomen titel van Soesoehoenang Praboe Ingalaga, zich een aanhang trachte te verwerven, en mitsdien serieuze maatregelen wierden gevorderd om hem tijdig en gepast in zijne kwade oogmerken te stuiten, alsmede dat aan Zijne Excellentie door Zijne Hoogheid den Sultan tevens aanzoek was gedaan, om Z. H. daartoe met troupes bij te staan, en dat de prompte uitvoering dier maatregelen H. D. vertrek van deze hoofdplaats voor een tijd noodzakelijk maakte, zooals welm. Zijne Excellentie dan ook 6 dezer van hier naar Samarang is vertrokken.

Voorts heeft Zijne Excellentie ons betrekkelijk de Finantiën te kennen gegeven, dat H. D. successive gedane voorstellen, ter voorziening in de behoeftens der geldmiddelen voor het volgende jaar, zoo voor de hoofdplaats als voor de departementen van Samarang en Sourabaja, welke door deze vergadering waren geagreerd, het onnodig hadden gemaakt deze Regering een ampel tableau even als in den voorleden jare, over te leggen; te minder daar de Heer Directeur Generaal in Zijne Excellentie's algemeen rapport over de finantieele vooruitzichten voor het volgende jaar, deze vergadering bekend zoude maken met de apparente benodigheden en resources der 3 gen. departementen, met aantoning op welke gronden ieder post van ontfangst was gebaseert; waarom H. D. dus alleen zoude aanstippen:

Dat het kleine deficit, hetwelk te Batavia aan papieren van credit op de balans voor het volgend jaar zoude gevonden worden, reeds overwogen wierd door het provenu van de lading canarie wijn door H. D. tot eene bedragen van 282 pijpen ingekogt uit de lading van het te Samarang gearriveerde Americaansche schip *The Java*, à Sp. = 250 de pijp, welk provenu op de balansen voor het volgend jaar niet had kunnen gebragt worden, omdat dezelve voor het arrivement van dien bodem reeds waren geformeerd, in welks bedragen ruim Rds. 175.000 aan papieren van crediet en Rds. 95.000 aan zilvere muntspecie aan de kas van het Gouvernement, na aftrek van het inkoops bedragen zoude komen te rendeeren, en dat de geereerde millioen aan papieren van crediet, gelijkstaande aan het zilvergeld en voor geen agio vatbaar, meer als toereikend zoude zijn tot dekking der uitgaven voor het volgende jaar te Samarang en te Sourabaja, ja zelfs dat men gerust zoude hebben mogen rekenen 250.000 Rds. te zullen overhouden, indien de verplaatsing der troupes, het opontbod van

4000 Madurezen, het bijeenrekken van 700 Djajiang Sekars, en het opontbieden van het legioen van den Pangerang Prang Wedono, tot tegengang der ondernemingen van Radeen Rongo, geene nieuwe en aanzienlijke onkosten hadden gevorderd.

Dat het echter te voorzien was, dat een groot gedeelte dier onkosten spoedig zoude komen te cessereren, alzoo de rebel Radeen Rongo van alle hoofden verlaten, reeds met een geringe magt vlugtende en dwalende was door de woestenijen, terwijl de Sultan van den Mataram zijne fouten openlijk erkennende, ter goeder trouw scheen mede te werken om de rust op Java te helpen bewaren.

Dat Zijne Excellentie's komst op Java's N. O. kust die regenten van den Sultan tot hare plichten had doen terugkeeren, welke reeds de zijde van Radeen Rongo hadden gekozen.

Dat H. D's maatregelen hadden doen vereidelen het effect van de verbintenissen, welke zich Radeen Rongo aan de stranden en in den Oosthoek geformeerd had.

Dat Hooggem. Zijne Excellentie bij een volgende onze vergadering zoude bekend maken met de vorderingen aan de publieke werken en met den staat der nieuwe etablissementen, waarover H. D. in het generaal zeer tevreden was, en waarvan het gebrekkige door H. D. presentie op Samarang en in den Oosthoek zeer gemakkelijk zoude kunnen worden verholpen.

Dat de tijdingen door den Amerikaansche kapitein mede gebracht, alleen op de goede trouw aan zijn gezegdens steunden; dan dat volgens dezelve, het lot van ons vaderland peremptoir zou zijn beslist en hetzelfde aan het Fransche Keizerrijk zijn gehegt, hetwelk, indien zich zulks mogt conformeeren, voordeelige uitzichten opleverde op een spoedig en puissant secours, in aanmerking nemende de zorg, welke Zijn Keizerlijke Majesteit voor zijne koloniën had aan den dag gelegd, en H. D. vermogen om in de behoeftens zijner koloniale onderdanen te voorzien.

Bij enz. . . . .

XLIX. R. G. van Polanen aan den Minister van Koloniën.

Bridgeport (Connecticut), 3 Jan. 1811.

Hoog Ed. Gestr. Heer,

Bijaldien, als ik grond heb te hopen, mijne laatste depêches, met den Heer van de Velde overgezonden, zullen zijn ter hand gekomen, zal het Uwe Excellentie daaruit gebleken zijn dat, daar de Generaal Daendels heeft kunnen goedvinden niet te voldoen aan de contracten door mij ten behoeve der O. I. Coloniën aangegaan, en door welke alleen deze in het voorleden jaar van vele noodwendigheden zijn voorzien geworden, — dit bewijs van het verbroken gezag van Z. M. den Koning over zijne toenmalige Coloniën, de geweldige en willekeurige inbezitneming der contanten en ladingen onder die contracten aangebragt, en de hooge prijs waarop de O. I. producten op Java gesteld zijn het gevolg zouden hebben, gelijk dit sints is bewaarheid geworden, dat alle handel van hier met Java geheel zou ophouden, en dus mijn dienst hiertelende nutteloos was gemaakt. . . . .

Het zal Uwe Excellentie ook gebleken zijn, dat in het besluit, waarbij de Gen. Daendels de pretense gronden opgeeft waarom hij de door mij aangegane contracten moest verbreken, rondelijk heeft verklaard dat die het gevolg waren van collusie tusschen mij en een der huizen van commercie in die contracten geïnteresseerd. Sints heb ik den supercarga Bartsch van de brik *Goldsearcher* ontmoet, die mij verklaard heeft, dat hij bij speciale invitatie drie dagen bij den Gen. Daendels op Buitenzorg heeft doorgebracht, alwaar deze hem beurtelings door bedreigingen en overdreven vriendelijke gemeenzaamheid getracht heeft overtehalen, hem eene verklaring te geven, dat het hem bekend was dat het contract van de *Goldsearcher* het gevolg was van corruptie, en eindelijk hem daarvoor de waarde van 1000 Ds. in specerijen heeft aangeboden. . . . .

Hoe gepast en noodwendig het contract geweest is, onder hetwelk de *Goldsearcher* van hier naar Ambon is vertrokken, is blijkbaar door de bekende oorzaken waaraan het verlies van dat eiland is toetschrijven. Het consteert uit het laatste rapport van den colonel-commandant Filtz, dat de ontrouw der Ambonesche, Javaanse en Madurese soldaten, waaruit het garnizoen van Ambon bestond, veroorzaakt is door gebrek aan betaling en levensmiddelen, en dat het

garnizoen zoozeer van snaphanen ontbloot was dat hij de burgerij heeft moeten ontwapenen om de militairen daarmede te voorzien ¹⁾. Het zal U Ed. uit de ladingslijst van de *Goldsearcher* gebleken zijn, dat daarin o. a. voor Ambon geladen waren:

40,345 Sp. Dollars,
576 vaten meel,
30 „ zoutvleesch,
en 50 „ spek,

en in de *Batavia*, ook om tot monsters te dienen, 376 nieuwe snaphanen en 10,000 vuursteen.

Onder het onware voorgeven, dat *Ambon reeds van contanten en behoeften voorzien was*, heeft de Gen. Daendels de contracten geannuleerd, en den ongelukkigen Filtz, dien hij buiten staat gelaten had het eiland te verdedigen, laten fusilleren. Deze overtuiging was zoo algemeen, dat een ieder het harde lot van den colonel Filtz beklaagd heeft, en om dezen indruk, ware het mogelijk, wegtenemen, heeft de Gen. Daendels in zijne Courant tirades van zijne compositie doen plaatsen ²⁾ . . . . .

Mijne geheele correspondentie met den Gen. Daendels, in handen der Engelschen gevallen zijnde, is in Engeland en hiertelande met den druk gemeen gemaakt, wijl men die aangezien heeft als een onpartijdige beschouwing van de politieke gesteldheid van America en van haren kolonialen handel.

De beide partijen in America hebben daarvan tot hunne oppositieoogmerken gebruik gemaakt, maar zijn beide in dit ééne punt overeengekomen dat mijn gevoelen was, dat America, ter bescherming van hare neutrale rechten, den oorlog aan Engeland behoorde te verklaren.

. . . . .
Dit getuigenis van personen tot tegenovergestelde partijen behoorrende, in een land waar ik 15 jaren geresideerd heb en waar ik algemeen bekend en mijne opiniën geen geheim kunnen zijn, is meer dan voldoende om de verklaring van een Daendels te logenstraffen, wiens gebrek aan geloofwaardigheid hem, onder andere disqualifica-

1) Vg. Meinsma, *Gesch. der Ned. O. I. Bezitt.* II, 1, blz. 38, 39. — D. J. Mackay, *Bestuur van den Gouv.-Gen. Daendels*, blz. 79, 80.

2) Zie o. a. de „*Bataviasche Coloniale Courant*” van 11 Mei 1810.

tiën zijner hooge waardigheid, de algemeene verachting in Indië heeft verworven.

De ijver, dien ik onverwijd besteed heb om de O. I. Coloniën en wel aanvankelijk Ambon te hulp te komen en den Gen. Daendels met onontbeerlijke artikelen, met gewapende vaartuigen en, had hij mijn voorslag aangenomen, met 6000 snaphanen voor de defensie van Java van hier te voorzien, kan zeker bij niemand dan bij hem voor een bewijs van Anglomanie beschouwd worden en van het mij door hem toegeschreven oogmerk om de Coloniën te ruïneren.

De geïnteresseerden in de contracten hebben op mij nog geen formele aanspraak gemaakt tot schadevergoeding, en zullen volgens hun afspraak met den secretaris Meijer het effect zijner personele interpositie en representatiën afwagten, alvorens zij zich aan den Souverein der Coloniën zullen adresseren. Meijer heeft hun doen verstaan, dat het voor hen nutteloos zijn zoude, al ware het dat zij de verwagte schadevergoeding op hunne representatiën in Europa verkregen, daar de staat der finantiën aldaar niet toeliet om hen te dedommageren, anders dan door een aanschrijving daartoe naar Indië, alwaar dan Gen. Daendels het altoos in zijn macht had om die order te evaderen of niet te gehoorzamen . . . . .

Welk geloof men ook zal voortgaan te geven aan de misrepresentatiën van den Gen. Daendels, ... zeker is het dat mijne rechtvaardiging daardoor verduisterd noch verzwakt zal kunnen worden; dewijl de bevinding steeds toeneemt, dat aan zijne willekeurige behandeling der Americanen, aan het verbreken der contracten en aan den hoogen prijs waarop hij voormaals de Indische producten gehouden heeft, de tegenwoordige opschorting van den handel van hier met Java alleen is toeteschrjven. En of daaraan nog iets ontbrak, heeft hij na de aankomst van den kolonel Destouches en de ontvangst der representatiën van dezen en zijnen vertrouweling Meijer, beide in overeenstemming met het uitgewerkte verslag door mij bevorens hem toegezonden, een bewijs gegeven dat hij dit alles zoowel als zijne eigene bevinding in den wind slaat en, om aantetoonen dat niemands gevoelen op hem eenigen invloed kan hebben (waarin hij roem stelt), den prijs der koffij van 15 Ds. tot 20 Rds. (18 Doll. 24 St.) en dien der peper tot 15 Rds. (13 Doll. 44 St.) vermeerderd, en dus de koffij hooger gesteld dan die immer op Java is verkogt

geworden. De prijs der peper is niet minder extravagant, daar die op Sumatra en Poeloe Penang tegen $4\frac{1}{2}$ à 5 Doll. de picol kan gekocht worden. Het schip *Telegraph* is dus voor drie vierde gedeelten ledig van Java teruggekomen.

Op deze onzinnige daad van den Gen. Daendels, die gelijk staat aan eene prohibitie van den Americaanschen handel op Java, zal ik mij geen aanmerking veroorloven dan deze, dat, bijaldien in het behoud van Java eenig gewicht wordt gesteld, men geen tijd kan laten verloren gaan om dat eiland met contanten en andere noodwendigheden direct uit Europa te voorzien, wijl alle toevoer van hier door den Gen. Daendels zelf voortaan is afgesneden. De Europeesche bezetting op dat eiland vermindert van dag tot dag, en dus moet daar de defensie van de gehechtheid en trouw der inlandsche soldaten verwacht worden. Het lot van Ambon heeft reeds doen zien wat daarvan te verwagten is, en hoe noodwendig het overzenden van Europeesche militairen is geworden.

Alsnog enz.

(was get.) R. G. van Polanen.

L. Contract met den Soesoehocnan van 6 Januarij 1811,

Uit naam en op speciaal last van Zijne Excellentie Herman Willem Daendels, Maarschalk van Holland, Staatsraad in buitengewonen dienst, Grootkruis van de Koninklijke Orde van Holland, Grootofficier van het Legioen van Eer des Franschen Keizerrijks, Gouverneur-Generaal van Indië en Opperbevelhebber van 's Konings land- en zeemagt aldaar, als representerende de hoogste soevereine magt van wegens Zijne Majesteit den Koning van Holland in deze gewesten, gesloten door den heer J. A. van Braam, Kommandeur der Koninklijke Ridderorde van Holland, President der Hooge Indiasche Regering, den Ridder G. W. Wiese, Inspecteur-generaal over de houtbosschen van het eiland Java, en den Ridder P. Engelhard, Minister aan het Hof van Zijne Hoogheid den Sultan te Djokjokarta, als daartoe speciaal door welgemelde Zijne Excellentie, den Maarschalk van Holland en Gouverneur-Generaal van Indië, Herman Willem Daendels, gelast

ende gecommiteerd, en den Radeen Adipattie Tjekro Nogaro, Rijksbestuurder van Zijne Hoogheid den Soesoehoenang te Sourakarta Adiningrat, als daartoe van welgemelde Zijne Hoogheid den Soesoehoenang Pakoebona den Vierden speciaal gelast ende geautoriseerd zijnde.

Dewelke, ter voldoening aan de belangens huurer principalen, om zoodanige arrangementen te maken, waardoor de inconveniënten omtrent de limieten enz. welke thans exteeren, worden weggenomen, en die eeuwige bron van oneenigheden cesseren, welke aan de differente Gouvernemen ten zoo vele onaangenaamheden heeft veroorzaakt, omtrent de volgende artikelen zijn overeengekomen:

Art. 1.

Het Hollandsch Gouvernement zal voortaan geene strandgelden meer betalen, en worden dezelve bij dezen geheel ingetrokken.

Art. 2.

Aan het Hollandsch Gouvernement wordt bij dezen afgestaan dat gedeelte van de Kadoc onder 't Solosche gebied, hetwelk bijna tot aan het noorder zeestrand loopt, doch niet grooter als het gewesene Regentschap van Kandal zich ten zuiden uitstrekt, zullende van de zuidwestelijke punt van Kandal eene parallele linie met de zee getrokken worden westwaarts aan, totdat dezelve stuit aan Pakkalongang, welke linie de grensscheiding zal uitmaken tusschen de stranden en de landen onder de beheering der Javasche Vorsten in de Kadoc.

Art. 3.

Het Hollandsch Gouvernement zal daarentegen betalen de schulden van Zijne Hoogheid den Soesoehoenang, ten bedrage van zes-en-negentig duizend acht honderd vijf-en-zeventig zilveren ronde realen.

Art. 4.

Aan het Hollandsch Gouvernement wordt afgestaan dat gedeelte der stukjes grond onder het Solosche gebied, gelegen in de Regentschappen van Samarang en Damak, en die welke mogten liggen geenclaveerd in de Landdrostambten van Japara of andere, en der landen welke zich tusschen Grobogang en het district van Salatiga mogten bevinden.

Art. 5.

Aan het Hollandsch Gouvernement wordt afgestaan dat gedeelte van Bloia, hetwelk benoorden de uiterste grenzen van Grobogang en Djipang ligt.

Art. 6.

Aan het Rijk van Sourakarta wordt daarentegen gevoegd het landschap Malang en district Antang.

Art. 7.

De Tolpoorten, welke mogten liggen in de afgestane landen aan het Hollandsch Gouvernement, kunnen verlegd worden op het territoir en ten voordeele van Zijne Hoogheid den Soesochoenang.

Art. 8.

Het Hollandsch Gouvernement zal intrekken de Tolpoorten, welke zij voor eenige jaren op de rivier van Solo gelegd heeft.

Art. 9.

Het Hollandsch Gouvernement zal in alle opzigten de vaart op de rivier van Sourakarta favoriseeren, en daartoe de voordragt van Zijne Hoogheid den Soesochoenang ontvangen.

Art. 10.

Het Hollandsch Gouvernement is niet van voornemen Tolpoorten aan te leggen in hare landen, tegen de grenzen van 's Vorsten landen.

Art. 11.

Het Hollandsch Gouvernement neemt voor hare rekening het onderhoud der Forten te Salatiga en Oenarang.

Art. 12.

Zijne Hoogheid de Soesochoenang verbindt zich daarentegen tot het onderhouden van het Fort te Boejoelalie, zullende het Fort te Klattan door het hof van Djokjokarta onderhouden worden.

Art. 13.

De wegen van Jamboe na Djokjokarta, van daar na Sourakarta, en van Kartasoera naar Samarang, zullen door Zijne Hoogheid den Soesochoenang op deszelfs territoir onderhouden worden, in eenen

altoos rijbaren staat, vijf roeden breed en tonrond, en de bruggen twintig voeten breed, en de hoogten zooveel mogelijk worden afgenomen.

Art. 14.

De limieten der afgestane landen zullen binnen drie maanden door eene Commissie, van weerskanten te benoemen, naar den inhoud dezes bepaald en door steenen of houten pilaren afgeperkt worden, en het regt van eigendom derzelve ingaan met den dag van de ratificatie van dit contract.

Art. 15.

Zoodra dit contract door Zijne Excellentie den Maarschalk en Gouverneur Generaal, H. W. Daendels, en Zijne Hoogheid den Soesoehoeng geratificeerd is, zal hetzelfde zijne volle werking hebben. ¹⁾

LI. De Gouverneur Generaal en Raden van Indië aan den Minister van Koloniën.

Batavia, ult^o. Januarij 1811.

H.E.G. Heer,

In onse enz.

De eerste teekenaar heeft ons op den 14 dezer omtrent den rebel Radeen Rongo en den uitslag van Hd. verrigtingen gecommuniceerd:

dat Hd. zich in Wijnmaand II. verplicht gevonden had, den president dezer vergadering andermaal te committeren naar het Hof van Z. H. den Sultan te Djocjocarta, alzoo Zijne Excellentie geen herstel voor het Gouvernement en Z. H. den Soesoehoeng konde bekomen, wegens gedane rooverijen, brandstigting en het debauchereren van 's Lands militairen, en wijders geïnformeerd was dat er een generale ommekeer plaats had in het systema van dat hof, en dat de kroonprins en de rijksbestuurder op het punt stonden om op nieuws gesacrilieerd te worden;

dat de brieven van Zijne Excellentie aan den Sulthan van den 24 van Wijnmaand en den 3 van Slagtmaand jl. een oogenschijnlijk

---

¹⁾ Den 10 Januari werd een nagenoeg gelijkkluidend verdrag met Jokjokarta gesloten, dat mede eenige ruilingen van grondgebied inhield.

succes hadden gehad en Z. H. in de gevraagde satisfactie had be-
willigd, mitsgaders daaraan ook gedeeltelijk had voldaan, door toe te
stemmen in het vertrek van Radeen Rongo naar Buitenzorg, om zich
ter dispositie van Zijne Excellentie te stellen;

dan dat op den 25 van Slagtmaand Hd. de tijding ontvangen heb-
bende van de vlugt van Radeen Rongo, Zijne Excellentie als toen
een korps troupes van circa 3000 man naar Samarang had laten
vertrekken en hetzelfde in persoon gevolgd was;

dat Zijn Excellentie te Samarang successivelijk de tijdingen be-
komen hebbende van den grooten aanhang van Radeen Rongo, zoo in
de Mantjanegarasche landen als te Djococarta zelf, daarbij had op-
gemerkt, dat het korps troupes door den Sultan tegen den rebel Rongo
gezonden, zijnen tijd in werkeloosheid verloor;

dat Radeen Rongo zijne operatiën had willen dirigeren tegen Sou-
rabaja, hopende in Toeban en Sidajoe een grooten aanhang te vinden,
dan dat Hd. maatregelen zulks reeds geprevenueerd hadden, en de
militaire magt te Sourabaja toereikende was om dezen aanval te keeren;

dat de komst van Zijne Excellentie en die der troupes te Sama-
rang Radeen Rongo van de zijnen had doen verlaten, ofschoon het
korps troupes van den Sultan nog altoos even werkeloos was gebleven;

dat de Hollandsche Sergeant Lucas Leberveld de hoofden van
Sultan's troupes had gepersuadeert om Radeen Rongo van dessa tot
desa te doen vervolgen, en zijn marsch zoo wel had gedirigeerd dat
hij hem had ingehaald, wanneer Radeen Rongo door zijn volk ver-
laten, en benevens zijn medgezel den Tommogong Soemo Negoro, om
het leven waren gebragt;

. . . . .
dat met den dood van Rongo, de situatie van het Djococartasche
Hof wel scheen, maar in der daad niet veranderd was;

dat Zijn Excellentie daarom besloten hebbende met 3300 man naar
Djococarta te marcheren, om te beproeven eene verandering in het
systema van dat hof daar te stellen, dit aan Hd. ten volle gelukt
was, door Z. H. den Sultan te bewegen het bestier van het Rijk
aan zijnen Zoon, den Kroonprins Anom Amancoenegoro, onherroep-
lijk optedragen. . . . .

LII. De Gouv.-Gén. Janssens aan den Minister van
Koloniën.

Batavia, le 16 Juin 1811.

Monsieur,

J'ai en l'honneur d'écrire à Vôte Excellence au moment de mon arrivée à Banjoewangie, le 27 Avril dr. . . . .

Ce qui est certain, c'est que la conservation de la plus belle possession Européenne dépend de l'arrivée de soldats français, d'armes et de fonds.

Vôte Excellence sera peut être étonnée, que le nouveau Gouverneur-Général commence par solliciter de puissants secours, dont son prédécesseur s'est passé; mais je vous prie de vouloir bien observer qu'on a épuisé toutes les ressources. On a vendu ce qui pouvait l'être, et on a contracté des dettes énormes. Indépendamment d'un emprunt forcé, on a mis en réquisition toutes les propriétés, en numéraire et en papier, de ceux qui se trouvaient absens de la colonie. On a vendu des terrains immenses, et la rareté du numéraire est si grande, que, faute de trouver depuis quelque temps des acquéreurs qui puissent les payer en argent, le Général Daendels a déjà été force d'en céder contre du papier, nouvellement créé, auquel on a absolument voulu fixer une valeur égale à celle du numéraire. Mais on n'a pas plus réussi à le maintenir à cette valeur, qu'à fixer le taux du papier ordinaire; quoique la perte sur le premier soit bien moins considérable, attendu qu'il doit être remboursé par vingtièmes, de 6 en 6 mois.

Il n'y a plus moyen, Monsieur, d'émettre une plus grande quantité de papier — monnaie, sous quelque prétexte que ce soit; cela ne ferait qu'aggraver le mal. D'ailleurs, quand même le papier serait au pair, il y aurait encore des paiements qui ne peuvent être effectués qu'en espèces, et pour lesquels les petites piécès de cuivre sont si utiles; entr'autres les livraisons forcées des productions coloniales par les indigènes, qui sont tenus de les fournir à un prix extrêmement modique. Cesser de payer serait cesser de produire, et le Javanais, déjà trop malheureux, serait réduit à un état de désespoir, dont les suites seraient incalculables.

Un vaisseau et quelques frégates anglaises sont non seulement un obstacle au commerce extérieur, mais encore interceptent tout à fait le cabotage. La partie N.-Ouest de l'île, où est situé Batavia, ne produit pas assez de riz et de bois de construction pour sa consommation. Ces objets, expédiés du N.-Est de la colonie, tombent entre les mains de l'ennemi, et j'ai la douleur de ne pas voir arriver les frégates de *Brest* et autres ports, attendues avec tant d'impatience. Si elles étaient ici, jointes à celles que nous avons, elles protégeraient les convois, et détruiraient peut-être les bâtiments qui croisent devant nos côtes. Si cela dure encore quelque temps, nul doute que l'ennemi n'augmente sa force navale.

Je me tiens assuré que les Anglais tenteront une expédition contre cette île, dès que le mousson le leur permettra, mais je doute qu'ils attaquent d'abord Batavia, comme le cidevant Gouverneur en paraissait être convaincu. L'île généralement prise n'est pas malsaine, mais la ville et les environs de Batavia le sont tellement, que je ne puis croire que l'ennemi exposera son armée à périr par l'influence du climat. Il y a des points si insalubres, particulièrement la Baie de Merak, que les hommes qu'on y envoie peuvent se regarder comme condamnés à une mort prochaine. . . . .

Veuillez etc.

(w. get.) Janssens.

LIII. De Gouv.-Gen. Janssens aan den Minister van Koloniën.

Confidentielle,
pour le
Ministre seul.

Batavia, le 21 Juin 1811.

Monsieur,

J'ai à entretenir Votre Excellence d'une manière très confidentielle de l'état de cette colonie. Il n'est pas dans mon caractère de tâcher de nuire sous main à qui que ce soit, mais, ayant la certitude qu'on représentera l'état des choses en ce pays-ci d'une manière

diamétralement opposée à ce que je le trouve, soit que l'amour propre aveugle au point qu'on croie dire la vérité tout en s'en écartant, soit qu'on ait le projet de tâcher d'en imposer, mon devoir est de dire la vérité, n'ayant aucun intérêt à la cacher.

L'île de Java est très malheureuse, et je suis persuadé, malgré les certificats qu'on produira peut-être, que le mécontentement, pour ne pas dire le désespoir, était à son comble. Si, assez généralement, il paraît certain que tous, tant Européens qu'Indigènes, ont désiré voir passer la colonie entre les mains de l'ennemi, on attribuera cela à une détestable Anglomanie, tandis que ce n'était que le souhait ardent de voir finir une administration, qui désolait tout le monde. La terreur était si grande, que son impression durait même après mon arrivée: la crainte fermait encore la bouche aux premiers fonctionnaires.

Ramener les esprits ne me paraît pas difficile, si l'on en a le temps; mais ce qui peut s'effectuer en peu de mois par rapport aux Européens, n'opérera que lentement sur les Javanais. On dit et écrit, qu'on a amélioré leur sort; cela est vrai relativement à quelques points. Mais on les a tellement accablés de corvées, qu'ils sont certainement plus malheureux qu'ils ne l'ont jamais été; et il faut bien que les maux soient grands, pour qu'en si peu de temps ils ont influé sur la population.

Le Royaume de Bantam, qu'on a tant travaillé, est le repaire d'un grand nombre de brigands et de pirates. Les Anglais donnent toutes sortes de secours à ces misérables. Une expédition, que j'ai fait faire contre eux, n'a pas réussi; nous avons eu une soixantaine de morts, et dans le nombre deux capitaines. Les brigands n'auraient pu résister, mais c'étaient les Anglais, débarqués d'un vaisseau mouillé sur ce point. J'y ai envoyé un renfort. . . . .

Ou a humilié le Sultan tenant sa cour à Djocjocarta; on l'a forcé même à remettre le gouvernement de ses Etats à son fils, sous le nom de Régent. Ce jeune prince paraît attaché à nos intérêts par le sien propre, mais il n'a pas de caractère; et la vénération et la soumission que les Javanais ont pour l'autorité paternelle, laisse toujours au vieux Sultan une très grande influence, et il est à craindre que cette Cour ne nous cause des embarras. Je fais tout mon possible pour rétablir la confiance, mais avant de pouvoir y

travailler avec succès, il faut que j'aie de plus grandes connaissances des choses et des personnes, surtout pour savoir à qui me fier et pouvoir démêler les honnêtes gens d'avec les intrigans.

Le Soesoehoenan, dont la cour est profondément corrompue, montre une aveugle soumission, mais c'est peut-être plutôt une conséquence de cette corruption même, que de qualités plus estimables.

La majeure partie des chefs de second ordre sont ruinés. L'esprit avili des Orientaux les fait toujours paraître soumis; mais ne le seraient-ils pas aussi de suite à nos ennemis?

Des soldats français et les moyens pour les entretenir, et avec cela de la modération dans le gouvernement, peuvent seuls rétablir les choses et assurer la conservation du pays . . . Veuillez, Monsieur, ne pas voir en cette lettre des personnalités, j'en suis on ne peut plus éloigné. J'ai reconnu les grands travaux exécutés, avec franchise: mais on peut faire de grandes choses et de grandes fautes à la fois. Dieu veuille, que je ne survive pas à de grands malheurs.

Je prie, etc.

(was get.) Janssens.

LIV. De Gouv.-Gen. Janssens aan den Minister van Koloniën.

Tjikapondong (sur la route de Cheribon), le 29 Août 1811.

Monsieur,

Par mes dépêches avec la corvette le Sapho j'ai dépeint la situation critique de la colonie. La mienne dans ce moment est affreuse.

L'expédition Anglaise, longtemps prévue, s'est montrée le 4 de ce mois; le lendemain le débarquement a commencé à Tjilintjing, à trois lieues est de Batavia. On ne pouvait s'y opposer, puisque le débarquement s'effectuait sous le feu des vaisseaux.

Le chef-lieu n'ayant aucune défense, les troupes sont entrées le 7 dans le camp retranché de Meester Cornelis, choisi et construit par ordre du Général Daendels, après avoir détruit les riches magasins de productions coloniales, qui se trouvaient à Batavia.

Le 10 l'ennemi attaqua sur le chemin de Weltevreden nos avant-postes, qui après quelque résistance furent forcés à se retirer, avec une perte assez considérable.

Le 22, à la pointe du jour, on découvrit les batteries établies par l'ennemi. Une très vive canonnade, commencée par nous pour détruire ces ouvrages, dura toute la journée; les nôtres furent considérablement endommagées, plusieurs pièces démontées, avec une assez grande perte en hommes, surtout en artillerie. La nuit, le lendemain et la nuit après furent employés de part et d'autre à réparer les ouvrages.

Le 24 nous fîmes une sortie, dans l'intention d'enclouer les pièces des batteries ennemies et de détruire leurs ouvrages. Des trois colonnes, celle de la gauche ne put venir à temps sur le flanc des ouvrages de l'ennemi, à cause des obstacles qu'elle rencontra dans sa marche. Celle qui suivait la rive droite de la grande rivière, approcha à quinze pas des retranchemens; et celle de la droite, destinée à tourner la gauche de l'ennemi, tomba dans les tranchées ennemies et s'empara de deux batteries, mais fut obligée de les abandonner. Les autres colonnes n'ayant pu suivre son mouvement, toutes les troupes rentrèrent au Camp, avec une perte peu considérable. Une très vive canonnade de part et d'autre en fut la suite, et continua jusqu' à la nuit; elle fut reprise le lendemain sans discontinuer jusqu' au soir.

On avait perdu beaucoup de monde; nos ouvrages avaient considérablement souffert et surtout nos pièces, qui furent presque toutes démontées. Durant la nuit on réparait les ouvrages, mais on ne put remettre que très peu de pièces en état de servir, manque d'affûts pour les uns et de boulets pour les autres.

Jusqu'ici les troupes, presque toutes indiennes, avaient montré du courage et du sangfroid, particulièrement l'artillerie. Il était naturel de prévoir une attaque générale. Les ordres furent données pour ne pas être surpris et être en mesure partout. Je me rendis le 26, une heure avant le jour, sur la front de l'avant; je m'informai auprès du Général de brigade Jumel, et m'aperçus de suite qu'il y avait eu beaucoup de négligence. J'en fis l'observation, en y ajoutant la très grande probabilité d'une attaque, qui pouvait avoir lieu d'un moment à l'autre.

Quelques instants après, de grands cris et un feu de mousqueterie

sur notre droite annoncèrent, qu'elle avait effectivement lieu. Le feu de mousqueterie devint assez général, mais l'ennemi pénétra de suite dans les retranchements. La confusion se mit de suite dans les troupes indiennes, elle fut d'autant plus grande qu'il ne faisait pas encore jour; malgré les efforts de la plupart des officiers et mes vives instances, le soldat battit toujours en retraite. Trois fois je parvins à en arrêter une masse; une fois même en faisant battre le pas de charge, ils avancèrent quelques pas, pour retourner aussitôt. L'artillerie légère fit un effort qu'elle paya bien cher; la cavallerie, qui reçut ordre de charger, ne put exécuter ce mouvement, parceque l'infanterie Javanaise, en confusion, tirait de tous côtés. C'était déjà une fuite, lorsque la retraite fut ordonnée.

Tandis que ceci avait lieu, l'ennemi nous tournait à notre gauche, et attaquait par Campong Malayo. Les batteries, destinées à couvrir notre retraite, s'en acquittèrent assez bien, mais n'empêchèrent pas l'ennemi de pénétrer. Dès lors les Indiens fuirent par troupes entières, se dépouillèrent de leurs uniformes, et se répandirent partout; un grand nombre fut pris, le reste s'enfuit dans les bois et les marais ¹⁾.

Le brigadier von Lutzow, bon officier, fit les arrangements à Buitenzorg, pour recevoir ce qu'on pourrait réunir de troupes, et y prendre position; mais ceci devint impossible, vu que personne ne suivait les officiers.

J'avais été sommé le 8 par Lord Minto, Gouv. Gén. des Indes Anglaises, pour accepter la protection de S. M. Britannique. Le refus fut une réponse naturelle. Le 26, au soir, après la perte de notre armée, le Général en chef Achmuty me fit demander verbalement, si je n'avais aucune proposition à faire, vu que les moyens de défense étaient entièrement épuisés. Ma réponse fut de nouveau négative, et je résolus de me rendre à Samarang, pour chercher encore quelques ressources parmi les Javanais et les Maduriens. Je donnai ordre au Gén. Jumel de réunir les fuyards, et de me rejoindre avec célérité.

Je me soutiendrai dans l'Isle, Monsieur, tant qu'il me sera possible; mais je ne dois point cacher à V. Exc. qu'on ne peut pas s'attendre,

---

1) Vg. het omstandig verhaal der krijgsgesbeurtenissen, in de „Geschiedenis der Nederl. O. I. Bezittingen onder de Fransche heerschappij” van Mr. P. Mijer, blz. 85—118.

que des Indiens résisteront à des troupes régulières Européennes et à l'or des Anglais.

Je donne ordre aux frégates *la Méduse* et *la Nymphe* de partir sans délai pour un des ports de France. Sur l'une d'elles s'embarquera M. Lareinty, Auditeur au Conseil d'Etat, et mon Aide de camp Dibbetz, sur l'autre mon Aide de camp major Coderc et Monsieur l'Auditeur de Panat.

L'armée était déjà considérablement affaiblie par les maladies, et je n'ai jamais pu avoir 8000 hommes effectifs sous les armes ¹⁾.

Vous ne pouvez concevoir, Monsieur, l'horreur de ma situation. Tant que j'ai des devoirs à remplir, je tâche de la cacher aux braves officiers, qui m'entourent, et qui méritent un meilleur sort que celui qui les attend; mais mon affliction est à son comble, quand je songe que la plus belle possession du monde sera probablement perdue pour l'Empereur.

Je supplie etc.

(was get.) Janssens.

L.V. De Gouv.-Gen. Janssens aan den Minister van Koloniën.

Batavia, le 5 Octobre 1811.

Monsieur,

J'ai à remplir le douloureux devoir de rendre compte à V. Exc. de la perte de l'île de Java ainsi que de ses dépendances. Indépendamment de mon rapport de Tjikapondong du 29 Août 1811, M.M. les Auditeurs au Conseil d'Etat de Lareinty et Panat . . . auront rendu compte de ce qui s'était passé jusqu'à ce jour . . . . .

Après la perte de la position de Meester Cornelis et la dispersion totale de la misérable armée, que j'y avais, je tâchai de parvenir à

---

1) Hieruit blijkt de onjuistheid der bewering, alsof „Janssens' troepen te Meester Cornelis de Engelschen (meer dan 15,000 man sterk) in getalsterkte overtroffen". Zie Levyssohn Norman, De Britsche heerschappij over Java, blz. 27.

Samarang, afin d'y réunir de nouvelles forces. Le Général de brigade Jumel avait ordre de m'y rejoindre avec les débris qu'il pourrait réunir.

J'y arrivai le 1 Septembre. Je sommai le Sonsouhounang et le Sultan de fournir des secours. Je fis venir un faible bataillon de recrues presque sans armes, qui était au fort Louis, et j'ordonnai aux Princes de Madure et de Sumanap de me joindre.

Le 8 je fus informé, que le Général de brigade Jumel avait trouvé le moyen de se faire prendre à Chéribon, et que les officiers et quelques faibles pelotons de soldats, qui le suivaient à une journée de marche, s'étaient également rendus à l'ennemi.

Le 9 parurent en rade de Samarang douze bâtiments de guerre ennemis, et le lendemain le colonel Agnew et le capitaine de la marine Eliot vinrent, au nom du Général en chef Auchmuty et du contre amiral Stopford, me remettre la lettre, dont V. Exc. trouvera la copie. Ils furent renvoyés avec la réponse, jointe également à cette dépêche.

J'avais donné le commandement des troupes à M. le brigadier von Lutzow. Le brigadier Winckelman commandait sous lui, et le brigadier de Kock continuait à remplir les fonctions de Chef d'Etat-Major Général, dont il avait été chargé depuis le 10 Août, jour où l'Adjudant commandant Alberti, officier très distingué, reçut trois graves blessures.

Dès notre arrivée à Samarang, on avait choisi une position dans les montagnes à Jatang Ali, sur la route de Solo. On y avait fait transporter les pièces, qu'on avait pu réunir encore. Les troupes y furent rassemblées. Elles consistaient dans le corps du Prince Prang Wedono de 1400 hommes de toutes armes: ce corps avait la réputation d'être le moins mauvais; — dans les troupes du Sousouhounang et du Sultan, au nombre de 5500 hommes à peu près, dont une petite partie portait des armes à feu de toutes espèces et d'autres des piques. Les hommes à pied et à cheval étaient pêle-mêle; — et enfin, de la Légion de Samarang, dont j'avais ordonné la formation deux mois plutôt, et qui n'avait ni fusils, ni piques, ni sabres.

Le total des hommes réunis était d'un peu plus de 8000 hommes. Les canonniers consistaient en quelques uns de Prang Wedono, une compagnie de Samarang et des marins, pris des petits bâtiments armés.

Dès le lendemain une grande partie en déserta, désertion qui s'étendit même jusqu'aux officiers, et qui continua au point que le

16 Septembre, à l'exception des canonniers de Prang Wedono, il n'en restait pas deux par pièce.

La position était formidable, et il aurait été fort difficile d'en déloger des troupes même très médiocres. Le 16, à la pointe du jour, l'ennemi commença son attaque. On répondit à son feu par quelques coups de canon; mais les canonniers quittèrent de suite leurs pièces, ainsi que les troupes qui devaient les couvrir, et l'ennemi s'en empara sans aucun effort. Toutes les troupes battirent de suite en retraite, et la confusion fut plus grande encore, s'il est possible, qu'à Mr. Cornelis.

Je dirigeai le quartier général sur Salatiga. Le fort d'Oenarang avait encore tiré quelques coups de canon pour protéger la retraite; mais, un couple de boulets ennemis ayant passé à travers les fuyards, tous se débandèrent. Le brigadier Lutzow prit position à Kali Toendang, à huit lieues de Samarang. Il ne fut pas possible d'y retenir qui que ce fut, à l'exception de trente six officiers, et d'une partie de l'artillerie de Prang Wedono avec ce Prince lui même.

Les troupes du Sultan refusèrent de mettre le pied sur le territoire du Sousouhounang, et ce Prince avait, à mon insu, fait des arrangements avec les Anglais le même jour. Les soldats du Sousouhounang ainsi que ceux de Prang Wedono, quelques canonniers exceptés, ne voulurent s'arrêter nulle part, mais se rendirent en droiteur chez eux.

Je me trouvai abandonné de cette soi-disant armée.

Deux mille hommes de Sumanap, sous la conduite de leur Prince, devaient me joindre le même jour. Ils n'auraient fait qu'augmenter le nombre des fuyards, car le Panumbahan de Sumanap s'était déjà soumis aux Anglais. Ses troupes furent prises dans leur marche vers le camp de Jatang Ali.

La route ordinaire de Sourabaya, ainsi que celle qui y conduit par les Etats du Sousouhounang, étaient occupées par des brigands.

Il ne me restait donc, dans toute la force du terme, aucune ressource ni aucun chemin ouvert, pour me rendre ailleurs. N'ayant plus un seul soldat, j'envoyai le brigadier Winkelman pour proposer des arrangements au Général Auchmuty, qui, connaissant parfaitement ma situation, observa que je n'étais plus dans le cas de pouvoir prétendre à une capitulation; que toutefois il recevrait celui que

je voudrais lui envoyer, pour en traiter. Je rédigeai quelques articles, et j'envoyai le brigadier de Kock pour obtenir les termes les moins défavorables.

Le résultat [en fut la dure capitulation, dont j'ai la douleur de soumettre une copie à V. Exc. Je répugnai de l'accepter, mais on n'avait plus de choix. L'humiliation de poser les armes nous a été épargnée, non qu'on nous en dispensât, mais parcequ'il ne nous restait qu'un seul fusil. 1).

On ne peut se faire une idée des horreurs, qui furent commises par les Javanais. Des officiers ont été assassinés par les troupes qu'ils commandaient, et les officiers Européens qui avaient été placés pour diriger les troupes du Sultan, le furent par le monde de ce prince. Je fus moi même volé à Salatiga dans mon quartier général de ce que j'avais de plus précieux, et entr'autres du portefeuille où se trouvaient les cartons de la correspondance en chiffres avec V. Exc.

A Sourabaya les affaires étaient également désespérées. Le peu de troupes, presque toutes recrues, qu'avait le colonel Borons, n'était pas ou mal armé, et les soldats désertaient par compagnies entières.

Les Princes de Madure avaient non seulement fait leur paix avec l'ennemi, mais ils s'étaient joints à lui.

Jamais, Mons., chef ne s'est trouvé dans une situation aussi malheureuse, que l'a été la mienne depuis mon arrivée dans l'île; elle avait enduré tous les maux qu'on puisse faire éprouver. Tout le monde était et malheureux et mécontent. Toutes les ressources étaient épuisées. L'armée était composée d'hommes, pris de force, qui abhorraient leur état, et qui ainsi que leurs officiers n'avaient aucune instruction. Parmi les officiers une grande partie étaient nés de père Européen et de mère indigène, et ce sont en général des êtres plus dégradés que les Indiens mêmes. Il n'y avait plus de soldats Européens que quelques invalides, portant le nom de grenadiers. Le seul corps Européen, que j'avais, était une compagnie de voltigeurs, forte de 110 hommes sous les armes, dont 53 ont péri. Telle était même l'horreur de ma situation, que s'il avait été possible de vaincre une armée régulière, comme l'était celle de l'ennemi, je n'avais plus de

---

1) Vg. P. Mijer. ter aangeh. plaatse, blz. 132—163.

moyens pour continuer l'administration de la colonie. Toutes ses ressources étaient anéanties ou épuisées.

L'armée Anglaise, débarquée dans l'Ile, était forte d'à peu près 15,000 hommes de troupes régulières, non compris les marins, qui ont pu débarquer de 28 bâtiments de guerre. Ils avaient 400 dragons, montés sur de superbes chevaux persans. Leurs pertes ont été assez considérables. Le 26, ils passaient 600 hommes de tués ou blessés, et en total dans les différentes affaires près de 1000 hommes, dont 70 officiers. Parmi ce nombre sont 3 officiers supérieurs.

Notre perte en tués et blessés a été d'environ 1200 soldats et 76 officiers. Dans le nombre des tués se trouvent le Colonel Legrevisse, le Major d'artillerie Muller et les Chefs de bataillon Haringsma, de Moor et Bartlo; parmi les blessés sont l'Adjudant-commandant Alberti, les Colonels van Diemen, Motman et Dufour et les Chefs de bataillon Burer, van der Voorn, Landry, Burgemeester, Papet et Reinking.

J'ai eu lieu d'être satisfait de quelques officiers supérieurs. Les Brigadiers ont montré du zèle et de la fermeté.

J'ose croire, Monsieur, que si l'armée avait eu un Général très expérimenté, ou si le Général de brigade Jumel n'y avait pas été, la résistance aurait pu être un peu plus longue; mais, sauver la colonie, je le déclare devant le Dieu Toutpuissant, cela était impossible pour qui que ce fût.

Je ne saurais faire mon apologie, Monsieur. Je suis profondément malheureux, mais je ne suis que cela.

Veuillez, Monsieur, mettre aux pieds de S. M. Impériale, avec le rapport de l'immense perte que j'ai faite pour l'Empire, l'assurance de la fidélité d'un infortuné, et agréer etc.

(was get.) Janssens.

LVI. Aantooning der verschillende opgaven van het
ter order van den Gouverneur

Bedragen volgens de lijsten, door den

Datums der geldheffingen.	Geteld in specie.	Bedraagt Nederlandsch.	Geteld in papier.
28 Juny 1808.	Rds. 465,016.28. ⁿ	f 920,732.16. ⁿ	Rds. " "
9 January 1810.	" "	" "	" 981,086. 8.8
24 July 1810.	" "	" "	" 1,627,323.30. ⁿ
te Samarang.	" 112,102. 1.8	" 221,962. " " "	" 136,895.34. ⁿ
te Sourabaya.	" 3,960. 7. ⁿ	" 7,841. 2. ⁿ	" 3,130. " " "
	Rds. 581,078.36.8	f 1,150,535.18. ⁿ	Rds. 2,748,435.24.8
Heffing bij quoti- satie te Batavia.	" 143,307. 4. ⁿ	" 283,748. " " "	
Java.	" 201,318.16. ⁿ	" 398,609. 6. ⁿ	
	Rds. 925,704. 8.8	f 1,832,893. 4. ⁿ	
24 July 1810 vrijwillig.	" "	" "	367,000. " " "
Totaal.	Rds. 925,704. 8.8	f 1,832,893. 4. ⁿ	Rds. 3,115,435.25.8

Bedragen volgens het rapport van de Heerer

Doll. 812,607.13.8 of Rds. 1,083,876.18. ⁿ	f 2,145,283. 1. ⁿ	Rds. 3,191,851.21.
--	------------------------------	--------------------

Deze som, volgens hun
voorstel gereduceert tot Dollars, à 6½ Rds.
papier per Dollar, bedraagt

bedrag der Geldheffingen op het eiland Java,
 Generaal Daendels geschied.

Gouverneur Generaal Janssens overgelegd:

Gerealiseerd tot zilver.	Bedraagt Nederlandsch.	Totaal in zilver.	Bedraagt Nederlandsch.
Rds. 613,179.31. ⁿ	f 1,214,095.14. ⁿ	Rds. 465,016.28. ⁿ	f 920,732.16. ⁿ
" 1,017,077.12.8	" 2,013,812.19. ⁿ	" 613,179.31. ⁿ	" 1,214,095.14. ⁿ
" 85,559.39. ⁿ	" 169,408. 9. ⁿ	" 1,017,077.12.8	" 2,013,812.19. ⁿ
" 1,956.12. ⁿ	" 3,873. 8. ^r	" 197,661.40.8	" 391,370. 9. ⁿ
		" 5,916.19. ⁿ	" 11,714.10. ⁿ
Rds. 1,717,772.46.8	f 3,401,190.10. ⁿ	Rds. 2,298,851.35. ⁿ	f 4,551,726. 8. ⁿ
		" 144,307. 4. ⁿ	" 283,748. ⁿ . ⁿ
		" 201,318.16. ⁿ	" 398,609. 6. ⁿ
		Rds. 2,643,477. 7. ⁿ	f 5,234,083.14. ⁿ
" 229,375. ⁿ . ⁿ	" 454,162.10. ⁿ	" 229,375. ⁿ . ⁿ	" 454,162.10. ⁿ
Rds. 1,947,147.46.8	f 3,855,353. ⁿ . ⁿ	Rds. 2,872,852. 7. ⁿ	f 5,688,246. 4. ⁿ

Bauer en Thalman, in dato 30 January 1812:

Doll. 1,496,180.23.8 of Rds. 1,994,907.26. ⁿ	f 3,949,916. 4. ⁿ	Doll. 2,308,787.37. ⁿ Rds. 3,078,383.44. ⁿ	f 6,095,199. 5. ⁿ
" 491,054. 5. ⁿ	" 1,296,382.15. ⁿ	" 1,303,661.18.8	" 3,441,665.16. ⁿ